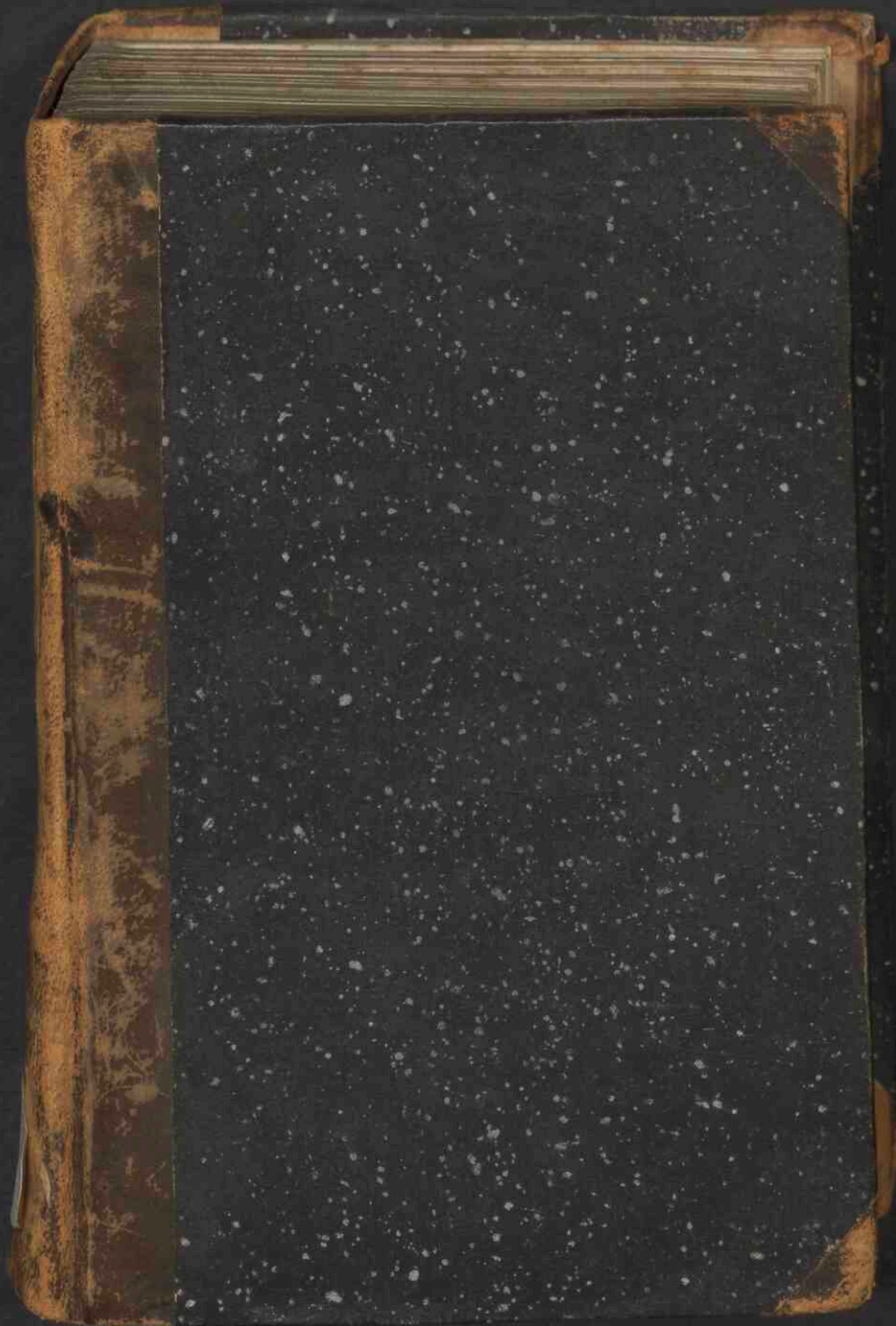

Ioannis Velcurionis Commentarij in uniuersam Physicam Aristotelis libri quatuor, diligenter recogniti.

<https://hdl.handle.net/1874/454987>

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

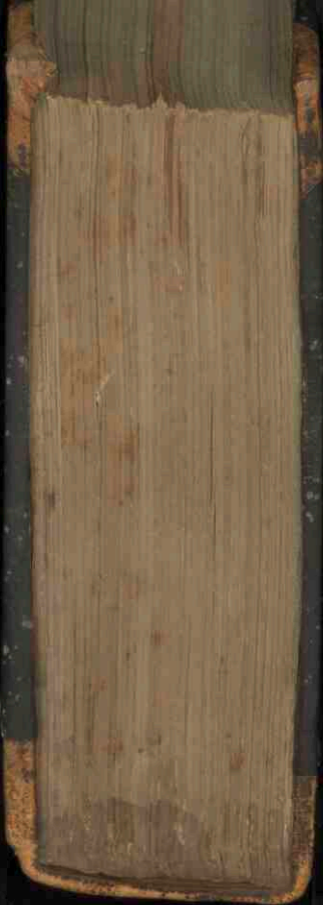
Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

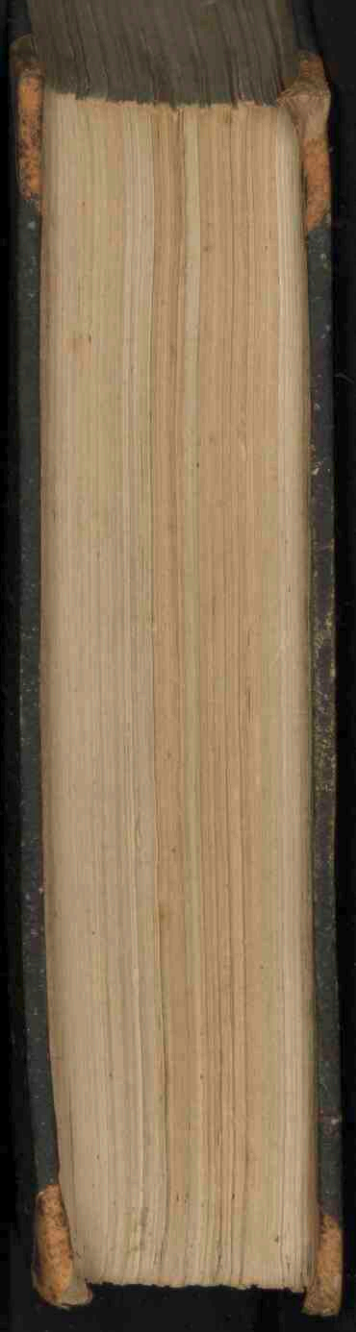
- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

VELUTRIO
in
ARISTOTELIS
Physicam.

W oct.
446

U.B.U.

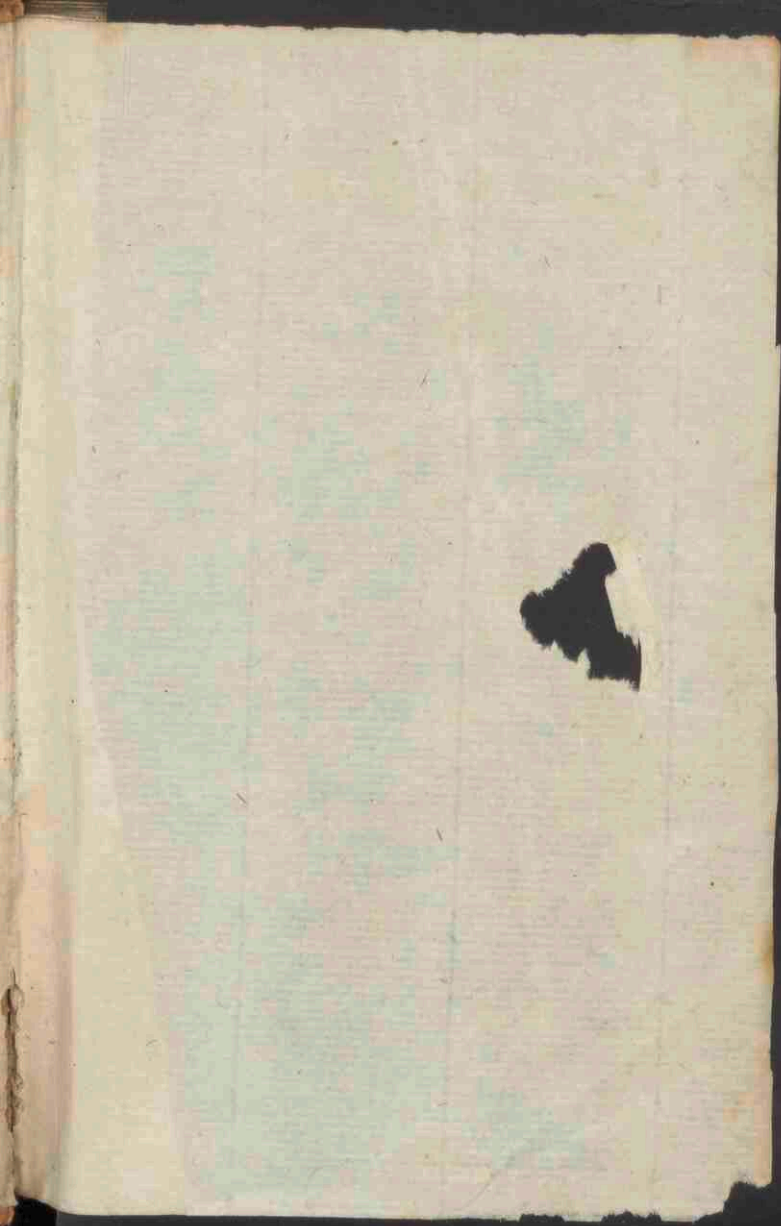
W 446

Litterae Graecae

Octavo n°. 446.

2. et. L. 24.

IOANNIS VELCVRIONIS COM-

MENTARII IN UNI-

uersam Physicam Aristotelis

libri quatuor, diligen-

ter recogniti.

Cum rerum et uerborum memorabilium
copiosissimo indice.

TVBINGAE APVD VL-
ricum Morhardum.

ADLECTOREM

Matthias Illyricus.

παντοκράτωρ θανάσιο βίη τεχνήμονα τῆσδε
 βίβλος ὠκύμορον συγκατέμαρφε λίην
 πολλ' ὄγε προσκ' αἰθεῖς κῆποι μάλα πολλὰ λείνας
 παντατὰ τῆσ φύσεος μέλλ' ἐρίδῃ λαλιωῆρ
 πολλά δὲ τῶν ἄλλων ξυωτός σπυδασματὰ τεχνῶν
 ἐνδοκίμως ἡμῖν ἠθέλερ ἐκτελέσαι
 ἀλλὰ τὰσφ' ἐκπονέονθ' ἡμῖν φθονέσσα καθῆλε
 καρπαλίμως ὀλοκυμοῖζ' ἐφιῆσα νόσον
 τῶν κερ' ἐπὶ τὰ χερδὸν κένυς κατὰ πάντα λέλειπται
 ἡμιτελή, σπυδαῖσ' ἔτετυχόντα πλέω
 ὡς γε κῆρ πολλοῖς, φυσικῶν πῆρι ἔωλετο ταῦτα
 τῆσ νεότησ αὐτ' ἐπροχατέοντα χερός
 ἀλλὰ φιλοσπυδαῖσ' μὴδ' ὠδ' ἀτέλεσ' ἀπὸ ῥέμωσ
 ἔασται ἔτ' ἀδαῆ ἔτ' ἀνονήτ' ὥστε
 νῦν γε μάλισα, χερός τοῖον λελαχόντα πέλεργα
 πολλά κατ' ὀρθώσῃσ πολλὰ δὲ προσθεμῆσ.

REVEREN

DO IN CHRISTO PA

TRI ET DOMINO VLRICO

Abbati Alpersbachensi & c. Se-

baldus Hauuenreuterus

Noricus S.

P. D.

V M DECREVISSET TY-
pographus noster, Homo bonus
atq; industrius, excudere Commen-
tarium Physices doctissimi quondã
et optimi uiri Ioannis Velcurionis,
Reuerende pater, à me flagitauit,
ut sibi ea in re adiumento essem. Quod & si multis
nominibus difficile mihi fuit & graue: Nam inter
plurima alia quæ me ab hoc labore suscipiendo de-
terrebant, uel hoc præcipuum erat, quod recorda-
bar, ipsum Autorem, dum superstes adhuc esset, nul-
lis precibus eò per duci potuisse, ut edi has suas lucu-
brationes pateretur, propter nullam aliam causam
quam quia non essent ab ipso diligentius recognitæ
atque emendatæ. Videbatur igitur illiberale, a-
lienam rem inuito domino publicando quasi attri-
bare: Tamen cum instandi & urgendi nullum fi-
nem faceret Chalcographus, crebroq; obijceret uti
A 2 tilitatem

litate quæ ad omnes studiosos inde posset redire,
cui iuuandæ & pro uiribus augendæ cum mihi per-
suaserim omnes meos conatus debere noctes diesq;
esse paratos, passus sum tandem uincere me preces
illius. Quia enim defuncto iam Autore, nulla alia
ratione tam utilis libellus in studiosorū manus per-
uenturus esse uidebatur, quo tamen maximo suo in-
commodo essent carituri, potius publici omnium
studiosorum commodi, quàm priuati Autoris iudi-
cij habendam rationem duxi. Ac mouit me lauda-
tissimi principis Augusti Cæsaris exemplam, qui
doctissimi Poëtæ Virgilij poemata, quæ ille crema-
re testamento iusserat, conseruanda putauit. Plus
referre arbitratus, extare memoriam sempiternam
Romani imperij originis à tanto Poëta descriptæ,
quàm supremæ uoluntatis religionem, publicis eti-
am legibus sacrosanctam, non uiolare. Ait enim.
Frangatur potius legum ueneranda potestas,
Quam tot congestos noctesq; diesq; labores
Hauferit una dies &c.

Nos similiter maluimus à uoluntate Autoris disce-
dere, quàm tanto bono studiosos fraudare. Collatis
itaque quotquot habere potuimus exemplaribus,
scripta illa, & bonitate & utilitate præstantia, ut,
quàm fieri potuit, emendatissime in lucem prodi-
rent, curauimus. Tibi uero R. P. potissimum dedi-
care hanc alieni operis editionem uolui: quia excel-
lens tua bonarum artium doctrina, & singularis opti-

optimorum auctorum conquirendorum ac cognoscendorum auiditas, apud nos frequenter est celebrata. Quare dubitare non potui, quin hunc libellum: qui præcipuæ philosophiæ partis, cuius fines tam late patent, ut ad omnes ingenuarum artium professiones recte pernoscendas necessario requiratur, cõpendium & summam quandam continet: pro iudicij tui acrimonia, dignum esse iudicaturus, cui in bibliotheca tua, quam omnis generis clarissimorum scriptorum uoluminibus refertam instituisse dixeris, inter alios bonos autores locum tribueres. Etsi autem nouus est Autor, tamen tanto iudicio & tanta diligentia omnia sunt conscripta, ut nulli ueterum, in hoc genere, iure postponendus esse uideatur. Nam alij quidem nonnulli summam laudem esse iudicant, per se tenuia & subtilia pleraq; suis argutijs & nimia exquisitione ac infinita eliminatione, abducere ab intelligentia & cognitione communi, ut studio hoc immodicæ sapientiæ, non modo comminui illa, sed plane euanescere sæpe soleant, utq; in hoc operam ipsi dare sibiq; gloriosum fore putare uideantur, si non absq; singulari attentione & maximo labore, uel à paucissimis perspicari possint inuenta & tradita sua. At hic noster contra summo opere studendum sibi putauit, ut subtilissima quæq; commoda oratione ueluti crassescerent, fierentq; tractatione magis grandia & conspicua. In hoc enim Commentario ea quæ ab Aristotele atq; alijs

ita traduntur, ut propter rerum tenuitatem, orationisq; obscuritatem, à paucis certe, recte percipiantur, sic illustravit, ut iam pueris quoque intellectu difficilia futura non sint. Quare merito in eorum numero est habendus.

Qui uitam excoluere per artes,

Quiq; sui memores alios fecere merendo.

Nam præter optimarum rerum atque artium uariã & multiplicem cognitionem, præstantissimum in eò fuit ingenium, acerrimum iudicium, ueritatis singularis amor, incredibilis $\alpha\lambda\omicron\tau\omicron\sigma\upsilon\lambda\omicron\alpha$, summa diligentia, summa fides, nulla arrogantia, nulla superbia, nullus fastus. Ac nihil quicquam in eò desiderari potuisse uidetur, quod ad optimum quemque artificem requiri soleat. Ne quis autem forte hoc me abundantia quadam amoris ergo ipsum, quam sane in me esse haud eo inficias, nam Vuitenbergæ præceptor meus fuit, dicere arbitretur, possim optimorum & doctissimorum uirorum testimonijs pluribus ad ea quæ cõmemorauit probanda uti, Non enim neque ab ætate nostra remota memoria, neque eruditis obscura fuit doctrina illius, sed facere hoc mihi necesse esse non putauit, $\tau\omicron\ \gamma\alpha\rho\ \pi\epsilon\alpha\gamma\mu\alpha$, ut Comicus ait, $\Phi\alpha\upsilon\epsilon\gamma\omicron\upsilon\ \epsilon\sigma\iota\upsilon\ \alpha\upsilon\tau\omicron\ \beta\omicron\alpha$. Tametsi uero ab ipso nulla, ab alijs non multa eius scripta sint edita: fuit enim insignis popularis auræ neglector atque contemptor, adeo ut nihil aliud quàm ambitio in eò desiderãda fuisse uideatur: Si enim innotescere Mun-

do studiisset, plus ab eò haberemus traditionum atque
que explicationum optimarum rerum atque artium:
Tamen ex his que nunc extant facile potest iudicari
de singulari hominis et ingenio et doctrina et
fide atque integritate, deque alijs que superius recen-
sui. Accipe igitur R. P. equo animo librum optimi
auctoris à nobis munus, de alienis quidē opibus prom-
ptum, nostritamen laboris atque diligentie non pe-
nitus expers, Ac studia, ita ut facis, amare,

suere, ornare et promouere perge

Vale. Tubingæ Cal. Septemb. an

no à Christo nato mille-

simo quingentesi

mo tricesi-

mo nono.

IO ANNI VELCV
RIONI AMICO ET
familiari. S. in Saxoni-
bus mortuo.

Nunc tua Saxonicus defuncti corporis Albis
Candida præteriens mœnia, busta uidet.
Teq; meos etiam non postremum inter amicos
Abstulit heu sœua parca maligna manu,
Atque usum iunctæ tecum Velcurio, & illa
Vincula morte tua soluit amicitie,
Quæ tamen eterno mansura est tempore, nec nos
Hancq; simul poterit perdere longæ dies.
Namq; sua amborum hæc etiam post fata superstes,
Hæc & in ore bonæ posteritatis, erit.
Quæ te iam merita Velcurio laude celebrat,
Quoq; tuum debet nomen honore colit,
Inter ego & memori facio tibi iusta dolore,
Speq; bonæ similis prosperitatis alor.
Quod superest placida compositus pace quiesce
Ex animiq; leui membra tegantur humo
Dum reuocet non delendæ te ad gaudia lucis
Adq; sui regni munera læta, Deus.

Ioach. Camer. F.

PRÆFATIO.
A V T O R I S.

LONGA quidem præfatione, qua affectate cõ-
mendem physicæ opus minime me nuncuti de-
bere certis de causis existimo. Nam si uerũ est quod
uulgo dicitur: Probæ merci emptorem facile repe-
riri, Si etiam solide bona non ualde indigent aliena
& accurata cõmendatiõẽ, ad probos ac doctos præ-
cipuè, quid attinet tempus hic diutius & operam te-
rere præconijs ociosis. Etenim uel mediocriter pe-
riti facillime sentiũt, quam sit Physicæ scientiæ neces-
sarius usus, non tantum ad Medicam professionem, 2
ut perperam nonnulli putant, sed etiam ad intelligen-
da Poëtarum, Philosophorum, atq; aliorum eius ge-
neris autorum scripta, qualia sine aliquanta rerum
naturalium scientia non ab ullo percipientur, quan- 3
tumlibet in alijs erudito. Quin & quod attinet ad
Theologiam solidiorem, quid queso efficiet aliquis
in D. Augustini, Ambrosij, Basilij, & similiũ uete-
rum Theologorũ lectione, qui nõ probe degustarit
& imbiberit naturæ fontes, ut amcenissimos ita & 4
saluberrimos. Et nemo sanus tam est sacræ scriptu-
ræ negligens & imperitus, ut arbitror, quin uideat
in ipsis quoq; Biblijs sacris plurima esse, quæ naturæ
cognitionem plane desiderent, si modo quis ea certo
cognoscere et intelligere uelit. Vbi enim disputatio-
nes incidunt de fato, de rerum; causarum, effectua-
umq;

umq; necessitate & cōsequētia, de libero arbitrio,
de fortuna, de anima & natura, uiribusq; hominis,
isti phisices imperiti magis sunt muti quā pisces &
rane seriphæ, à quā aliū rerū noticia omnino est
5 petenda, Taceo interim quomodo ex creaturis et ef-
fectis naturæ, ad aliquantam creatoris Dei cogniti-
onē perueniamus, ut Psalmista sæpissime testatur.
ubi beneficentiam & sollicitam Dei curam seduli-
tatemq; in rebus naturalibus describit, sicut & alij
Prophætæ haud raro faciunt, etenim ut sacræ literæ
plurima sumunt ex politica scientia permittentes
illi sua præcepta & iura, qualia certe sine philoso-
phia morali per omnia nequeunt intelligi. Ita quoq;
ex Phisicis plurima illæ mutuantur, nemini asse-
quenda, præterquam ei, qui teneat scientiam Phisicam,
& in ea sit mediocriter peritus. Quæ ergo est
ista socordia uel potius uesania & imprudētia, nol-
le discere & pernoscere Phisica, quæ non tantū iu-
cunda & utilia, uerum adeo necessaria sunt, ad Me-
dicinam, ad Mathemata, ad literas humaniores, de-
6 niq; ad Theologiam quoq; solidam. Quin & iure-
periti, qui maxime se à Phisica immunes esse opinā-
tur & alienos, tamen ex hac scientia multa accipi-
unt, usuq; sibi uendicāt, ubi de principijs cognitionis
& actionū, hoc est de legibus naturæ, de iure natu-
rali, de hominis cōmuni iudicio, de causis effectisq;
rerum politicarum sæpissime disputant, præsertim
recentiores, qui cum in scholis docendo, tum agen-
do

do in foro se exercere, ad quorum libros, & testi-
monia ego hic prouoco. Verum hæc mediocriter e-
ruditis iuuenibus dixisse satis est, qui uel sua indu-
stria uident me sibi non facere fucum, neque inanem
obtendere speciem, sed ueros colores exhibere, at-
que uera adeo dicere. At imperitis nihil potest satis
facere, quia nullius ne minime quidem artis usum ui-
dere potest ullus, nisi præceptis, & experientia de-
nique adiutus, qua carent imperiti. Sicut enim ab ar-
bore nemo suauem, & mitem decerpit fructum, nisi
hic Solis, & temporis beneficio maturuerit. Ita nul-
lius artis usum, & fructum quisquam degustat, nisi
eius animus discendo exercendoq; emollitus maturu-
erit, & per experientiã suæ artis materiam subege-
rit atq; decoxerit. Quare nemini sit mirũ si plerisq;
hæc dicta erunt nõ satis credibilia, uel suspicantibus
sibi imposturam fieri, uel nondũ eò prouectis, ut ta-
lia intelligant. Veruntamen hæc præfari libuit sim-
plicissime, ut admonerem tantũ aliquos, ne hæc no-
stram operam, & Physicæ scientiam iudicarent su-
peruacuum, nec satis utilem esse, nam ferè non dam-
nantur artes, nisi uel ab Imperitis, uel à fastidiosis,
qui nescio quo malo affectu oderunt eas priusquam
pernouerint, aut paruigrati, & impij quoq; sunt in
eas artes, quibus adhiberi debebant, & addici, adeo
uerè dicitur, quod scientia non habet inimicum nisi
ignorantem. Ceterum de me a diligentia & fide in
hoc Commentario physico, pro meo iuuenumq; ca-
tio Auctor.
pta

Simile.

Hostes bo-
narum ar-
tium qui
sint.

Pollicita

ptu ac uiribus, ad præscriptam normam Aristotē.
& peripateticorum absoluendo, cum bona fortuna
& propicia Dei uoluntate, non est quod plus polli-
ccar aut promittam, quam me dare uelle summam
operam, & conari manibus animoq; per omnia, ut
huius auditionis neminem studiosum & sedulum
iure pœniteat, quod si ab omnibus non impetraue-
ro, tamen in hoc instituto sic pergam, ut, con-
scijs meæ bonæ uoluntatis & diligen-
tiæ, me hic culpa reprehensio-
neq; iusta uacare
gaudeam.

COMMEN

TARII IN PHYSICAM AR-
STOTLIS LIB. PRIMVS

partitio & index.

BENE QUIDEM ET COM-
mode faciunt illi, qui in primo ad-
itu scientiæ Physicæ inquirunt par-
tes & officia Philosophiæ totius,
& quatenus huic subiecta sit Phy-
ca: Verum cum ista deberent pueris quoq; esse nota,
breuiter tantum attingam, ut studiosis iuuenibus iu-
stam materiam plura cogitandi meditandiq; præbe-
am. Et quidem recta uia incipiam à Philosophiæ de-
finitione, ne longis ambagibus lectorem in operis
exordio detineam.

PHILOSOPHIA est sapientiæ studiū, & di Philoso-
uinarū humanarumq; rerū notitia, Item causarum phia quid.
& effectūū atq; uerborū, quibus hæ res cōtinentur
& explicantur scientia, quatenus humana ratio po-
test asseq. Hæc definitio aperte colligitur ex uerbis
Ciceronis in principio 2. offi. & in principio quin-
ti Tusc. Quæst. cui non immorabor explicandæ, cū
satis superq; in cōmentario. 2. capituli Epist. ad Col-
los. exposita sit. Cæterum magno consensu & auto-
ritate doctissimorum, præcipue Plat. & Ciceronis

B in

COMMENT. PHYS.

Philosophie species tres. *in principio 4. de finib. Philosophiæ tres species nã merantur. RATIONALIS uerborum & orationis cognitio, partes habens Grammaticam, Dialecticam & Rhetoricam. NATURALIS rerum naturalium & accidentium secundum naturam scientiæ, habens tres partes, Mathematicam, sub qua sunt Arithmetica, Musica, Geometria, & Astronomia, Physicam (quæ & Physiologia uocatur) quam inf. eod. cap. 1. definiã, & Metaphysicam. MORALIS, Ciuium morum priuatim, & publice notitia*

Quarta species philosophiæ à quibusdã addita. *& experientia. Quod uero quartã speciem philosophiæ adiungunt quidam Mechanicam, & eam in rationalem & Manuariam, & rursus hanc Manuariam in liberalem et questuariã uel sordidam secant, non est nostri instituti uerbose exponere: Partim*

Quare ommittat quartam speciem. *quia facile patet Mechanicam illam, quam uocant logicam. i. rationalem, ex Mathematicæ & Physicæ præceptis ac obseruatione cõstare, Chirurgicem uero. i. Manuariam agilitate manuum atq; corporis habitu, robore, fatigatione q; exerceri: Partim*

quia mihi non uidetur commodum, neq; literarum studiosis honorificum, istos manuarios artifices illiteratos nomine philosophorum & literatorum honestari sine ullo discrimine. Videtamen de his philosophiæ partibus apud Policianum in Panepistemo Declamatione, qua nomenclaturam facit parti

um philosophiæ & Mechanicæ. Et quidem hæc philosophia cum suis formis & membris, hoc est cõ artibus

tibus liberalibus reuera donum Dei est pulcherri-
 mum, datum hominibus ad illuminandas mentes a-
 lioqui sine literis caliginosas, rerum optimarum sci-
 entia & experientia, Quam Lucretius in 5. magni-
 fice quidem, at uere celebrat, dicens.

Nam si ceu ipsa petit maiestas cognita rerum,
 Dicendum est, Deus ille fuit Deus, in clype Memmi,
 Qui princeps, uitae rationem inuenit eam, quae,
 Nunc appellatur sapientia, quiq; per artem.
 Fluctibus è tantis uitam, tantisq; tenebris,
 In tam tranquillo, & tam clara luce locauit.

Sed omisso encomio de sola Physica speciatim dice-
 mus, in hac epitome deinceps uel cōmentario, quēq; Partitio
 dem in quatuor lib. partior. Primus cōtinet principi huius com-
 arerū naturalium, quae cōmunia uocātur, et itē quae i- mentarij.
 stis principijs causisq; affixa sunt, qualia Arist. in 8 Argu. pri-
 lib. de auditōe Physica tradit, quod opus istorū qui mi libri.
 dā putat inscribi ideo de auditōe physica, q̄ ista ma Ratio in-
 gis auditu et studio cōtemplatiōe q; audientis quā scriptio-
 sensu percipiātur, uel experientia magna ex parte. nis
 Secundus liber de mūdo & eius partibus, de Elemen- octo libri
 tis et qualitatibus primis, & secūdis, de cōpositione Phys. Ari.
 corporū, & rerū mixtarū ex elemētis & qualitati Argu. se-
 bus docet, quatenus ad prima physica rudimenta sa cundi lib.
 tis est. Tertius tractat mixta uel cōposita corpora et Argu. ter-
 peculiariter Meteorologiā, addito breuissimo idice tij lib.
 et admodū nudo de metallaribus, de plantis, de ui-
 malibus, de homine, atq; de ortu, &

Arg. quar
 ti lib. **Quartus liber animæ naturã, partes, uiresq; expo-**
nit. Atq; hæc ferè summa est huius commentarij, in
 quo quidem tali dictione, & oratione utar, quæ ma-
 gis ad docèdum perspicue, quàm ostentationi inser-
 uiat. Dabunt ergo ueniã nobis delicati, & elegãtes.
 Multa nouis uerbis præsertim cum sit agendum,
 Propter egestatem linguæ, & rerum nouitatem.
 Ut me Physici poetæ ueteris uerbo et autoritate tue-
 ar. Quia uero professionibus singulis sui quidam lo-
 ci communes, & capita primaria sunt, de quibus pe-
 culiariter quæq; docet. Ideoq; Physicæ scientiæ suos
 locos cõmunes & generales accensere oportet, quo-
 rum est cõmunis usus ad cuiuslibet rei naturalis no-
 ticiam acquirendam. Atq; ita statim uidemus, qua-
 rum rerũ cognitionem Physica professio nobis pol-
 liceatur, & suppeditet, et quid studiosus expectare
 debeat ab ipsa. Et si uero aliqua capita aliorum per-
 tinere uidentur, ut Deus & fatum ad Theologiam,
 & similia quædam, Tamẽ quia professioni huic sunt
 affinia, ut sine illis absolui nequeant naturalia, bre-
 uiter saltem attingere ea libuit. Sunt ergo cap. Phy-
 sicæ hæc ferè quæ sequuntur 148. circiter.

IN PRIMO LIBRO HAEC
 sunt capita.

1 Physiologia.	sices.	5 Res fatalis.
2 Subiectum & 3 Deus.		6 Natura.
4 materia Phy	4 Fatum.	7 Res natura
		7 lis

		5	
lis.	17 Cōmunia &	28 Actus.	farum.
8 Res non na-	propria prin-	29 Potentia.	
turalis	cipiorum.	30 Motus.	
9 Ars.	18 Cause.	31 Infinitum.	
10 Res artifici-	19 Materia par-	32 Continuum.	
alis.	ticularis.	33 Diuiduum.	
11 Inuenta homi-	20 Forma par-	34 Quies.	
num.	ticularis.	35 Mouentia.	
12 Principia re-	21 Efficiens	36 Mobilia.	
rū naturalium	22 Finis.	37 Termini.	
13 Opiniones phi-	23 Effectus.	38 Locus.	
losophorum de	24 Fortuna.	39 Vacuum.	
principijs.	25 Casus.	40 Spacia.	
14 Materia.	26 Resfortuita	41 Tempus.	
15 Forma	27 Cōmunia et	42 Numerus.	
16 Priuatio.	propria cau-		

IN SECVNDO LIBRO HAEC
sunt capita.

1 Mundus.	11 Terræ par-	19 Contactus.
2 Cœlum.	tes.	20 Actio.
3 Mobilitas	12 Compositio,	21 Passio.
cœli.	& mutatio re-	22 Qualitates
4 Sphæræ.	rum natura.	prime.
5 Stelle.	13 Generatio.	23 Qualitates
6 Elementa.	14 Corruptio.	secunde.
7 Ignis.	15 Alteratio	24 Mixtio Ele
		B 3 8 ment

20 Actio.	secundæ	mentorum.
21 Passio.	24 Mixtio Ele	26 Mixtio, &
22 Qualitates	mentorum.	compositio
prime.	25 Cõmunia &	corporũ na
23 Qualitates	propria ele	turalium ex
		elementis.

IN TERTIO LIBRO

hæc sunt capita.

1 Quinq; spe-	10 Tempestates	29 Terrestria
cies compo	11 Prognostica	fera.
sitorũ uel mi	tempestatũ.	30 Terrestria
xtorum cor	12 Metallaria.	domestica.
porum.	13 Metalla.	31 Partes ani-
2 Cause Mete	14 Sal	malium.
ororum.	15 Lapidés.	32 Homo.
3 Fumi ut ua-	16 Plantæ.	33 Hominis or-
por & exha-	17 Arbores	tus.
latio.	18 Herbæ.	34 Corpus.
4 Meteora ig-	19 Frutices.	35 Partes cor-
nita.	20 Cultura.	poris.
5 Meteora a-	21 Fruges.	36 Habitus cor-
quosa.	22 Liquores	poris et physĩ
6 Fontes &	23 Mensuræ.	ognomonìa.
flumina.	24 Animalia.	37 Vita.
7 Mare.	25 Fœtus.	38 Respiratio.
8 Meteora me	26 Volatilia.	39 Aetas.
dia.	27 Aquatilia.	40 Mors.
9 Venti.	28 Insecta.	

In quarto

4

IN QVARTO LIBRO

hæc sunt Capita.

1 Anima.	17 Ratio in brutis.
2 Opiniones philosophorum de anima.	18 Rationalis anima.
3 Partes & potentia animæ.	19 Intellectus.
4 Motiua anima.	20 Species intelligibiles rerum materialium.
5 Vegetatiua anima.	21 Species intelligibiles rerum immaterialium.
6 Sensitiua anima.	22 Vniuersalia.
7 Sensus exteriores.	23 Ratio.
8 Objecta sensibilia.	24 Voluntas.
9 Sensus interiores.	25 Memoria.
10 Species sensibiles.	26 Lex naturæ.
11 Singularia uel indiuidua.	27 Synteresis.
12 Somnus.	28 Dictamen rationis.
13 Somnium.	29 Conscientia.
14 Vigilia.	30 Affectus.
15 Appetitus uel uis appetitiua.	31 Habitus intellectiuus
16 Vis motiua profectuua.	32 Principia de naturæ.
	33 Habitus uoluntarius
	34 Principia de moribus.

B 4 35 Liber^{us}

35 Liberum arbitrium.

37 Cause uoluntariæ.

39 Nobilitas animæ

36 Res uoluntaria.

38 Origo animæ.

40 Immortalitas ani-

(mæ.

Modus do
cēdi in hoc
cōmenta-
rio.

Catalogus ergo iste summam ut dixi Physi-
ces Capita generalia complectitur, quia de
specialibus suo cuiusque loco uidebitur, & horum
quidem locorum diffinitiones, partitiones, cau-
sas, & effectus, breuiter quidem & articulatim de-
scribam, & quam potero Methodice perspicueq; in-
dicabo, copiosior autem tractatio horum Capitum,
querenda est omnino ab illis, qui ista singulis
prope uoluminibus docuere. Et hæc de cō-
mentarij nostri diuisione materiæque
& indice quasi præfatus, iam pri-
mum omnium de Physica dicam,

ne Titulum operis

prætere-

am.

De Phy

5

DE PHYSICAE SUB-
STANTIA CAPVT I.

PRIMO: Physicæ uocabulo bifariâ Acceptio-
Scholæ utuntur in partitione Phi- nes uoca=
losophiæ. Nam primo generatim buli physi=
significat secundam philosophiæ 1 cæ.
speciem præcipuâ, quæ de substanz-
tia, quantitate, & forma rerum naturalium, & in
summa, de ipsa natura rerû docet, unde habet quo- Physica
que nomē à Physi. i. natura de qua infra eodem Cap. unde dica=
6. & huic physicæ tres subiiciuntur species, scilicet tur.
Mathematica, Physica specialis, & Metaphysica,
de quibus supra attigi, & alibi uidere oportet. Finis Physicam
autem generalis physicæ est Theoricus. i. speculati esse specu=
uus, quia & ipsa est scientia speculatiua, cuius pro- latiua.
prius finis sit scire & cognoscere naturam, non ali
quid operis facere, aut quicquâ agere. Deinde physi 2
cæ nomē speciatim & proprie significat ipsam Phy
siologiam, hoc est, de rerum naturalium motu, mu-
tatione, atque operationibus disputationem.

SECUNDO. Esse aliquam scientiam de rebus An sit sci=
naturalibus certam, si nihil aliud probaret, tamen entia de re
Aristoteles & cõmunis doctorum consensus, Scho- bus natu=
larumq; tam constans diuturnaq; autoritas satis ar ralibus.
guit, quod si fidem illis adhibere nolit studiosus, fru
stra docebitur. Nam addiscentem oportet credere.
Sed tamen certæ sunt omnino rationes, Cur de natu

COMMNET. PHYS.

va possit haberi scientia, Tametsi id negarint Heraclitus & Academici, ut est apud Aristotelē in principio Metaphysices. Sed ista prudens omitto, quia in huiusmodi opiniosis & ociosis disputationibus immorari nolo. Sed remitto curiosiores ad doctorum iusta uolumina in istiusmodi rebus, si operæ precium uideatur tales disputationes legere, quæ ingenium excitent & exacuunt.

Physica
specialis
seu physio-
logia quid

TERTIO, Physica specialis aut physiologia est de natura & naturalium corporum atq; rerum motu, principijs, causis, effectibus, officijs, partibus, atq; accidentibus scientia. Vel summatim, Physica est naturalium corporum & substantiarum scientia. Hæc definitio explicabitur infra eodem Capit. proximo & septimo.

Causæ effi-
cientes sci-
entiæ phy-
sice.

QUARTO, Tametsi huius scientiæ principia quedam sunt nostris animis indita à natura & per experientiam probata, tamen nõ acquiritur eius cognitio, sine magna meditatione, diligentia, & doctrina methodica, quæ quidem discantis excitant animum, ut docilis fiat ad ea quæ audit à præceptore & monitore, & quæ in aliorum scriptis legit, præcipue uero curâ adhibere debet physice studiosus, ne ordinem certum diligentiamq; omittat, quam talium rerum uoluptas & amœnitas adiuuat plurimum. Ceterum de primis inuentoribus physice copiose disserit Laërtius in præfatione primi libri, ubi docet antiquiores philosophos ferè in sola scientia

Inuētores
physices.

tia naturæ occupatos fuisse, ut Thaletem Milesium,
Pythagoram Italicū, Anaxagoram, quoad Socra-
tes Moralem philosophiam adinuenit.

QVINTO, Quatenus Physica differat à Ma-
thematica & Methaphysica sic breuiter accipe. Differen-
Mathematica solam quantitatem continuam uel di- tia inter
cretam tractat à subiectis & corporibus abstra- Physi. Ma
ctam, nō quidem reuera, sed imaginatione tantum. thematici.
Metaphysica uero cōsiderat substantias corporeas phys.

& incorporeas, prout sunt reuera per se, & essen-
tiam habent & formam suam motui & mutationi
iam non obnoxiam, sed à materia remotam, & pu-
ram, Et hac parte non est ualde necessaria neq; ad-
discendum, neq; ad docendum, ut Plutarchus quoq;
ait in uita Alexandri. Præterea tradit Metaphysi-
ca & complectitur aliquot aliarum disciplinarum
et præcipue physices prima principia incomplexa
& complexa, hoc est, axiomata & propositiones
quasdam communes, in hacq; parte est ualde utilis.

Verū ipsa physica docet de corporis naturalis ma-
teria & forma suæ materiæ cōiuncta, quatenus mu-
tationi est obnoxia, ut iam mox patebit. Pars Me-

ra autem de hoc Capite quære in 2.

Physicorum in principio & in

exto Metaphysices, &

apud Albertum in 1.

Physicorū Cap.

1. & 2.

taphys. nō
necessaria

Pars Met
phys. uti-
lis.

Physica.

COMMENT. PHYS.
 DE SVBIECTO ET MA-
 teria circa quam uersatur
 Physica. Caput II.

Subiectum
 physices.

Moueri.
 Motus.

Moueri.

PRIMO, Omnis opinio multorum, simpliciter dico ex Aristotelis & Alberti autoritate, subiectū physices esse substantiam corpoream, inanimatam uel animatam, cum suis naturalibus causis, effectibus, et accidentibus, hoc est, ut breuius dicam & significantius, materia & subiectum circa quod uersatur physica est corpus naturale mobile. Voco autem Mobile, quod motui & mutationi est obnoxium, Motus autem peculiari quadā phrasi physica hic significat mutationem secundum substantiam uel accidentia, & Moueri est, mutari substantia uel accidente, ut corpus generari uel corrumpi substantia, augeri uel diminui quantitate, alterari qualitate, loco mutari & ferri, & simpliciter Moueri est progredi ab una substantia in aliam, ab una qualitate in aliam, ab uno loco in alium locum.

Corpus naturale mobile quid.

SECUNDO, Corpus naturale mobile est mere substantia corporea, cōposita ex materia prima, & substantiali forma corporea, mutationi obnoxium totum uel saltem parte sua. Hęc definitio conuenit, & celo & mundo, & elementis, nedum ipsis corporibus cōpositis. Quia tametsi celum & elementa sunt corpora simplicia, hoc est, non cōposita

posita ex alijs corporibus, tamen composita sunt ex illa materia prima, tanquam ex chao. De quo Ouid. in. 1. Metamor. & ex sua forma, ut infra eodem cap. 14. & in libro. 2. cap. 1. & 2. explicabitur,

TERTIO, Præter corpus naturale mobile & Que præ substantiam corpoream, tractantur multa quoq; ac ter corpus cidentia istius corporis mobilis, quia accidentia naturalia ximã partem afferunt ad cognitionem substantiæ, mobile ut infra eodem capite octavo ostendam, non est au- physica tẽ opus hic enumerare species istius corporis, quas tractet. cursus professionis huius attinget suo tempore, et su præ in catalogo locorum communium plerasq; enu meravi, atque in arbore prædicamentaria substan tiæ subiiciuntur oculis.

DE DEO. Caput III,

PRIMO, Deus est spiritus, & mens libera, se- Deus quid. gregataq; ab omni concretioe mortali, omnia sentiens, omniaq; mouens, per uim suam illis infu sam. Hæc definitio apud Lactantium lib. 2. capi. 5. Ciceronis est, quam ille sumpsit ex Platonis Timæo, & hanc Virgilius in libro sexto Aeneidos magni fice explicat his uerbis.

Principio coelum & terras, camposq; liquentes,
Lucentemq; globum Lunæ, Titaniaq; astra=
Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus.
Mens agit at molem, & magno se corpore miscet.
Inde hominum pecudumq; genus uiteq; uolantume

COMMENT. PHYS.

Et que marmoreo ferti monstra sub æquore pontus.
 Igneus est ollis vigor, & cœlestis origo.

An sit Deus.

SECUNDO, Esse Deum lex naturæ, et ratio
 conscientiaq; arguit & conuincit quemlibet sanæ
 mentis hominem. tametsi impia & corrupta homi-
 nis natura Deum esse confidenter neget, contra su-
 am ipsius conscientiam, cum Deum esse ex creaturis
 saltem & effectibus agnoscat, quem tamen non co-

Argumentum. ut in Cap. i. ad Romanos scribitur, et extant tres
 tatriū lib. preclarissimi libri Ciceronis de natura Deorū quo-
 Cice. de na rū in primo disputat an sit ullus Deus, in secundo ex
 tura Deo- sententia Stoicorum scribit esse Deum, & omnia ne-
 rum. cessario iuxta prouidentia Dei & fati fieri, in Ter-
 tio ex Platoniorum sententia differit esse quidem
 Deum, sed nō omnia necessaria eius prouidentia &
 fato fieri. Quædā enim necessario fieri à fato & na-
 tura, hæc q; duo peculiariter à nutu prouidentiaq;
 Dei pendere. Quædam uero non necessario sed con-
 tingenter accidere à fortuna & libero arbitrio, &
 tamen hæc etiam duo, præsertim hominis uoluntate
 in arduis peculiariter à Deo excitari & impel-

Dij pro-
 phani ni-
 hil sunt.

li. Ceterum de prophanis dijs & idolis, ut de Ioue,
 Iunone, Apolline, & similibus, nec ipsi gentiles con-
 stanter aut magnifice senserunt aliquid, nedum ho-
 mines naturam sequentes & eruditi, tam spurcas
 fœdasq; superstitiones serio coluerint, & obserua-

Quid si-

rint. Quod uero tantus est deorum, Nympharum,
 gnificet tā semideorumq; numerus apud Aethnicos & præci-

p̄ae poet̄as, id uoluer̄e significare isti, singulis rebus tas deorū
 adesse uim quandam diuinam, easq; uel minimas ne- numerus a
 dum magnas, diuinitus regi, ut exponit Cicero ex pud Aeth-
 Stoicorum placitis, in 2. de natura Deorū, sed quis- nicos.
 nam & qualis ista omnia regeret nescierunt.

TERTIO, Deum physici cognominant primā Cognomi-
 causam, primum motorem, primum mouens, pri- na Deia=
 mam naturam, causam infinitam, principium esse= pud physī
 etiuum omnium rerum, summum bonum, summum cos.
 finem omnium rerum, factorem & autorem omni=
 um, Quia ipse peculiariter & potenter omnia tam
 in cœlo quam in terra faciat, & foueat propter su=
 am ipsius gloriam. Reliqua de bonitate, misericor=
 dia, beneficentia Dei, & de fide, timore, cultu, re=
 uerentiāq; erga Deum proprie pertinent ad Theo=
 logiam solam, illa enim non nisi Christiani, & uere De Deo
 pij intelligere possunt & sibi uendicare. De hoc ca- tractatio
 pite uide plura apud Lactantium in libro primo In- ad Theolo
 stitutionum, ubi redarguit gentes ex ipsarū testimo giā per
 nijs & conscientijs esse Deum unum, quem tamen ne tinet.
 gent pertinaciter, & in secundo libro eiusdem co=
 piose refutantur superstitiones et idololatria. Hæc
 enim ad præsens indicasse satis est, quod Deus
 sit prima causa & infinita, à qua aliæ
 causæ secundariæ, ut natura,
 principia, causæ esse=
 etaq; natura de=
 pendeant.

COMMENT. PHYS.
DE FATO ET PROVIDENTIA DEI.

Caput III.

Cur de fa-
to hoc lo-
co tractet.

PRIMO, Cum de Deo sit dictum capite superi-
ore tanquam à quo dependeant omnes cause se-
cundæ, ut à prima causa, iam ergo inde accedere nos
conuenit ad secundarias causas, easq; cum suis effe-
ctibus speciatiim tractare. Itaq; sunt quatuor secun-
dæ cause præcipue, à Deo dependentes, scilicet. Fa-
tum, Natura, Fortuna, & uoluntas, ab his quatuor,
tanquam præcipuis, dependet omnes aliæ speciales,
& singulares inde cause, cum suis effectibus quæ de-
niq; in Deum ipsum redeunt, tanquam in primariū
finem atque hic est pulcherrimus ille circulus, & ab-
solatissima periodus causarum & effectuum præci-
puorum, specialium, & singularium, exiens à Deo
primo effectore, & autore, & rediens in eundem i-
psum Deum, primarium, & ultimū finem, propter
quem omnia sunt creata, omniaq; suum officiū præ-
stant.

Quatuor
cause secū-
dæ præci-
pue.

Circulus
causarum
& effectuum.

Fatum un-
de dicatur

SECUNDO: Latinifatū à fando appellarunt,
quod necessario fiant ea quæ Deus fatur, id est loqui-
tur, & quasi fando præcipit fieri, Græcis εἰμαρμένη
vñ à sortiēdo uocatur, quod inenitabilis fors & ca-
uentus sit, eorum quæ satis detestinantur, & distri-
buuntur cuilibet.

Fatum du-
plex.

TERTIO: Docendi gratia duplex fatum con-
stituitur

stituimus, scilicet, Physicum, quod physici à Deo & prima causa dependere aiunt, & Astrologicum, quod astrologi ab astrorum cursu & influentia regi dependere eq; censent, quod uocat Ptolomæus uirtutem constellationis, uel influentiam cœlestem. Talem quidem fati potentiam & uirtutem, quasi diuinam, astrologi suis astris attribuunt, non tam asserendi forsân, quam coniectandi gratia. Quamuis enim sit reuera in syderibus certa natura, inclinatio, influentia, & uirtus, tamen inde non statim consequitur necessitas euentorum, præcipue humanorû, & qui sunt arbitrarij. Nam & uulgo aiunt, astra inclinare, sed non imponere necessitatem, præcipue sapienti, qui dominatur astris. Verum in hoc fato Astrologico refutando multus et immodicus etiam est Picus Mirandulanus, in opere longo contra astrologos. Vide & disputationem Phauorini Philosophi, apud Gellium lib. 14. capite primo. Sed hoc loco de Physico fato paucis transigam.

Q V A R T O, Mirabiliter sollicitauit, nõ modo Philosophos ipsos, sed & scholasticos scriptores, hæc questio, An sit fatum ullum, hoc est, An omnia fiant necessario quodam, & ineuitabili ordine, cui, aut fortuna, aut uoluntas, resistere nequeat, & huic questioni affinis est hæc altera, pariter uulgata, et difficilis, An omnia fiant iuxta prouidentiam Dei, & An prouidentia Dei imponat necessitatem

An sit fatum.

Causis

C O M M E N T. P H Y S.

Tres de Fa causis & euentibus. Sunt autem de his questionibus
 to & pro= omnino tres opinioniones, quarum prima est Epicurea
 uidentia o orum, plane impia, qui cum negent esse Deum, non
 piniones. quidem uerbis, sed tamen animo, in corde suo, simi=
 Epicureo= liter negant prouidentiam Dei, & fatum, ut extat
 rü opinio. apud Lucretium in sexti libri initio, & apud Cice=
 ronem in primo de natura Deorü sub persona Vel=
 Stoicorum leij disputantis contra prouidentiam. Altera opinio
 opinio. est Stoicorum, qui cum prouidentiae Dei omnia re=
 ete tribuant, ita ut nihil fieri dicant, imprudente uel
 inscio Deo, & non curante, tamen nihil non fato
 quoq; fieri iudicant, falso quidem. Nam hæc senten=
 tia de fati necessitate in omnibus rebus, euertit con=
 tingentiam rerum, & uim liberi arbitrij in officijs,
 in delictis, in actionibus moralibus, & politicis, et
 electionem in rebus medijs, in uirtutibus, & uitijs
 homini datam à Deo, & natura, Quare erronea
 est, & pernitiiosa Stoicorum hæc sententia de fa=
 Peripateti to. Tertia demum opinio, sanctior & uerior est, eo=
 rum opi rum, qui recte sentiunt, omnia quidem secundü pro
 uidentiam Dei fieri, & euenire, & multa et iam fa=
 no. to necessitateq; fatali fieri, pleraq; tamen in libero
 arbitrio & electione hominis, inq; fortuna sita esse,
 & hæc sententia est Aristotelis, in secundo Physico
 rum, & Platonis, atque scholasticorum theologo=
 rum.

Fatü quid.

Q V I N T O: Fatum est connexio, & perpetuus
 ordo

ordo causarum, & effectuum, dependens à prouidentia primæ causæ, hoc est Dei, & imponens necessitatem rebus fatalibus inuitabilem. Hæc definitio colligitur ex uerbis Chrysippi, apud Gellium libro sexto capite secundo, & Trismegisti apud Albertum in secundo physicorum, & Boetij in quarto consolationis libro. Est ergo fatum plane effectus prouidentie Dei.

SEXTO: Prouidentia Dei est ipsa diuina ratio, in summo omnium principe Deo constituta, qua is cuncta præterita et futura uidet & præcognoscit, hoc est, Prouidentia Dei est scientia Dei certa, in eius mente concepta ab æterno, de his quæ olim facta & unquam futura sunt, necessario, uel non necessario et contingenter. De hac Cicero copiose disserit, in secundo de natura Deorum, ex sententia Stoicorum, & in tertio ex sententia Academicorum, quorum aliqui dissentientes à Platone suo, male sentiebant, fieri multa præter prouidentiam Dei, hoc est quasi ignorante & dormitante Deo.

SEPTIMO: Differt prouidentia à fato breuiter hoc modo, per prouidentiam præcognoscit & præuidet Deus omnia necessaria, & nõ necessaria, Fatum & contingentia, fortuita, consulta, uoluntaria. Ita enim Deus, prouidet fato sua fatalia, nature sua naturalia, fortune sua fortuita, uoluntati sua uoluntaria. Per fatum autem singula fatalia dirigit ipse,

COMMENT. PHYS.

ac disponit, mobilia iuxta & immutabilia, & circumscribit ista, suo motu, loco, forma, tempore, aliisq; circumstantijs annexis, & utraque hæc prouisio, et dispositio Dei, vocari potest tam ordo rerum ad finem suum, quam ordo partium in toto.

Ordo fatalis secundum Peripateticos.

I

II

III

IIII

V

OCTAVO: Beruiter ex sententia peripateticorum obseruatur hunc ordinem fatalem, connexionemq; rerum. Primum singulares indiuiduorum, et particulares euentus uarij, & effectus, proueniunt ex motu animalium, & corporum mixtorum, uel libero & uoluntario, ut in actionibus & officijs hominum rationis compotum, qui habent delectationem & liberum arbitrium. Vel non libero motu, sed naturali instinctu ut in pueris, & in ratione carentibus animalibus, ut in rebus inanimatis, quarum motus tantum est naturalis. Secundo motus & effectus mixtorum corporum proueniunt iuxta motum, & harmoniam elementorum quatuor, & primarum qualitatatum. Tertio motus elementorum & qualitatatum refertur ad motum spherarum cœlestium, ut pote planetarum, stellarum, & firmamenti. Quarto Motus inferiorum spherarum, & firmamentum dirigitur ad motum primi mobilis, supremi cœli iuxta phisicos. Quinto primi mobilis, id est, supremi cœli agitatio, & motus, atq; influentia, regitur secundum prouidentiam primi motoris, hoc est, Dei, qui uocatur alias immobile primum, & mens super innixa

innixa uniuerso mundo, Imò, infusa toti mundo & partibus eius singulis. Atq; hic est ordo motuum, et actionum, in rebus naturalibus, et fatalibus, ex quo uidemus aperte, quo modo unum ex alio fluat, & dependeat, & quomodo singulares actiones denique proueniant, ex uniuersalibus causis, & à prima causa, nempe Deo pendeant. Et peripatetici solum secundum & tertium motum, dicunt esse fatalem, neque tamen eius effectum statim necessarium, et ineuitabilem esse concedunt. Tametsi causæ sint necessariae in genere, quia cursus & effectus naturæ saepe impeditur, scilicet, impeditis causis, Sed motum primæ speciei singularem, id est, actionem indiuidui cuiuslibet naturalis, in inanimatis, uel in rationabilibus, & uoluntariam, in solo homine, affirmant non esse fato obnoxiam, sed obsequentem suæ causæ, atque ita singulares causæ, & effectus singulares, id est actiones indiuiduorum, non sunt necessariae, sed mere contingentes siue naturales, siue animales, siue uoluntariæ sint, quia aliter se habere possunt. Quamuis reuera, in uirtutibus heroicis, in naturali diuinoq; ingeniorum impetu excitatur & inflammatur animus hominis, quasi fataliter, ab ipso Deo, ad agendum, & præstandum aliquod egregium opus. Sic Alexander magnus fatali & diuino impetu, rapietur ad prælia fortiter & foelicissime obeunda. Sic Homerus, et Virgilius ad Poesim, sic Demosthenes

Peripatetico-
rum sen-
tentia.

Heroicæ
uirtutes
unde.

COMMENT. PHYS.

& Cicero ad eloquentiam fato raptus est. Quartū
 uero, & Quintum motum non fato, sed providen-
 tia Dei subiectum esse dicunt Peripatetici, & sua-
 pte natura absolui necessario. Atq; ciuilis hæc est fa-
 cilisq; sententia de ordine causarum fataliq; conne-
 xione, & hæc quidem aurea cathena est, causarum
 Aurea Ca & effectuum, qua Iuppiter in principio octauī illia-
 tena apud dos, negat se etiam ab omnibus Dijs è cœlo posse de-
 Homerum trahi, significans, Deum minime obnoxium esse fa-
 quid. to, et fatali necessitati, nedum nature, fortuna, aut
 uoluntati, imò semel posse euertere omnes causas cū
 fato si uelit & cum necessitate fatali. Cui tamen om-
 nia & in cœlo & in terra subseruiunt, quo ad pro-
 uidentiam, & uoluntatem Dei, quia non cadit pas-
 ser in terram, sine uoluntate patris cœlestis. Etenim
 ne unus quidem passerulus est in obliuione coram
 Deo, ut dicitur Matthæi decimo, & Lucæ duodeci-
 mo, iuxta illud etiam diuī Hieronymi dictum, nō ca-
 dit folium de arbore sine uoluntate Dei, id est, quin
 Deus approbet, quin Deo placeat, casus etiam fortu-
 itus & plane non necessarius, ipsius folij uel passer-
 Quid ho- culi. Verum quod ad hominem pertinet, pro captu,
 mini sit de usu, iudicio, experientia, actioneq; hominis, plera-
 fato tenen que res nō sunt fatales, pleraq; non necessario fiunt,
 dum. sed fortuito, aut uoluntarie & mere contingenter,
 ita ut se aliter habere possint. Siquidem ea que Deus
 prauidet, et præcognoscit cōtingēter, fortuito et uo-
 luna

luntarie euentura esse illa sunt mere cōtingentia. Cō-
 tra uero, quę præcognoscit naturaliter, aut fato e-
 uentura illa sunt necessaria. Sic enim prouidentia **Effectus**
 Dei dat, & disponit alijs effectibus causas necessari- **prouiden-**
 as, alijs uero causas contingentes, ut fortuitas & uo- **tia Dei.**
 luntarias. Sic ergo effectus prouidentie, non est qd- **Effectus**
 quam simpliciter euenire quomodocunq; sed quod- **fati & na-**
 libet, uel necessario, uel contingenter euenire. Sed **turę in ge-**
 effectus fati & natura in genere est, quidquam sim- **nerē.**
 plici necessitate euenire, fatali aut naturali. Sicut **Effectus**
 contra effectus fortune ac uoluntatis est, quidquam **fortune et**
 simplici contingentia euenire fortuita, aut uolunta- **uoluntatis**
 ria. Itaque prouidentia Dei est tanquam liber qui-
 dam, in quo consignata & conscripta sunt omnia,
 necessaria, uel contingenter facta, aut futura un-
 quam, et alias uocatur uoluntas, prædestinatio, præ-
 scientia, dispositio Dei, qua uult & disponit rerum **Prouiden-**
 necessitatem, uel contingentiam. Et hæc quidem di- **tia Dei.**
 cere nulla religio uetat, in rebus politicis, si modo a- **Quo ani-**
 nimus tali fiducia imbutus sit, ut sentiat, Deum esse **mo sit acce-**
 patrem benignum, in omnibus rebus, à quo omnia dendi ad
 bona se accipere credat, Contra uero mala & cri- **tractatio-**
 mina, stulticie sue, impietatiq; proprie, aut **nem de fa-**
 Diabolice fraudi expensa ferat, ita tamen, ut con- **to & prou-**
 fidat Deum illa mala quoque, in melius uertere uel- **uidētia.**
 le his, qui in ipsum credunt. Quamquam homi- **Peruersi-**
 nes mere contra faciunt. Nam optima queque suis **tas hoim.**

COMMENT. PHYS.

uiribus, aut fortunæ adscribunt, Mala aut, in ipsum Deum referunt, et regerunt omnium malorum culpam in eundem Deum, alioqui optimum & innoxium. De qua improbitate hominū conqueritur apud Homerū in principio primi *Odysseæ* Iuppiter, dicēs.

O facinus, mortale genus, nos numina primum

Incusat, causamq; putat, fontemq; malorum

Quæ ueniunt, sua sed pereunt ob facta nefanda.

Cum præter fatum sibi sponte incōmoda querāt

Atq; hoc idem comprobat exemplo Aegisthi ad

DE REFATALI.

Caput V.

I. Reifatalis
duæ
acceptio-
nes.

II.

P R I M O, Video rem fatalem bifariam dici, primo generaliter & proprie eam, quæ fato & connexioni isti causarum et effectuum subiacet, ut sunt mobilia ipsa, iuxta cursum fati & uniuersalis naturæ. Deinde per antonomasiam rem fatalem appellas

appellamus eam, quæ nõ naturæ uulgato cursu, multo minus temeritate fortuita, neq; libero arbitrio cõstat, sed cuius rei peculiare autorem se Deus esse testatur, per scripturas, uel per euentũ, & per experientiam. Quæ res ita fatalis, uel misericordiam, uel iram Dei eximie arguit, & significat. Atq; hæc fatilia antonomastica fiunt reuera necessario, & sunt ineuitabilia. Imò etiam portendunt ineuitabiles euentus, effectusq; necessarios habent. Ita fatalis res est creatio, qua Deus creauit, id est, ex nihilo, cõtra omnem naturæ cursum, fecit, & fabricatus est, cœlum & terram, & omnia quæ in eis sunt, id est, omnem spiritum, omnem uirtutem, & motum, atq; influentiam cœlestem, omnem naturam, & causas, principiaq; & effectus rerum, omnem speciem mixti corporis, aut simplicis. Deniq; creauit & ipse Deus fatum, naturam, fortunam, et uoluntatem hominis, quibus à principio in finem usq; mundi dominatur, & imperat, ut suum quæq; præstent officium. Sic etiam fatales res uocantur aliæ, quas insigniter Deus per se, aut per angelos bonos aut malos, uel per homines eximie bonos uel malos facit, ut sunt miracula, monstra, portenta, signa, prodigia, heroica uirtutes, immania scelera, ingentes plagæ, imensa beneficia, nunquam speratæ mutatiões rerũ, præcipue publicarum, aliq; mirabilia, quorũ causæ omnino latent homines, præsertim impios. Qua

Exempla.

COMMENT. PHYS.

lium rerum fatalium innumeras formas, & exempla nobis depingunt sacræ literæ, et prophane quæque historia, experientiaq; docet quotidiana. Sic etiam mere fatalia sunt, quæcunq; ad iustificationem, et salutem honorum, & ad contumaciã damnationemq; malorum pertinent, descripta in sacris literis.

Vsushuius
Cap.

Quatuor
generare
rum.

Necessitas
duplex.

SECUNDO: Hoc caput de re fatali huc ideo apposui, ut esset locus communis, in quem iam enumerata fatalia & illis similia collocari & annotari possint, sicubi in philosophorum quoq; libris reperiuntur, ut apud Ciceronem, & in historijs, uel poematis, ut apud Liui. Pliniũ, Virgil. Home. Sciamus tamen illa fatalia, non naturæ, neq; libero arbitrio, neq; temeritati fortuitæ tribuenda esse, ut faciunt Epicurei, et pleriq; impij, Sed referenda in ipsum Deum autorem, qui in talibus misericordiam suam erga pios, & iram in impios significare solet. Sic ergo quatuor hæc genera rerum, hoc est causarum, & effectuum probe discernere oportet, quod res sint quadruplices, scilicet, Fatales à Fato, Naturales à natura, Fortuitæ à fortuna & casu, Voluntariæ à libero arbitrio & uoluntate hominis, tanquam à sua proxima & efficiente causa profectæ, harum deinde aliæ sunt necessariae scilicet à fato & natura in genere, aliæ sunt cõtingentes scilicet à fortuna & uoluntate, Atque ita uidemus quod duplex sit Necessitas, nempe fatalis, & naturalis. Sicut & duplex est Contingentia

tingentia, scilicet, fortuita, & uoluntaria. Verum Cōtingentia duplex constat sanè Necessarium id esse, quod aliter se habere nequit, Sed cōtingens id esse, quod aliter se habere Necessari potest. Hæc autem in præsens de Deo, fato, providen um quid. tia, re fatali, de que necessitate & contingentiare= Cōtingens rum dixisse sufficiat. Sequitur inde, ut primum & quid. proprium caput Physicæ nempe naturam ipsam inquiramus.

DE NATURA.

Caput VI.

PRIMO: quamuis uarie significet naturæ uo Nature cabulum, tamen ad præsens satis est quatuor quatuor si enumerare significata eius præcipua. Primum enim significata. natura significat generalissime essentiam cuiuslibet substantiæ incorporeæ & corporeæ, & essentiam quoque cuiuslibet accidentis, sensibilis & insensibilis. Sicque est plane synonymum cum uocabulo essentia, rei, entis, uel substantiæ generaliter captæ. Secundo generaliter natura uocatur substantia tantum incorporea, uel corporea eius proprium esse dicit Boetius, facere, aut pati, uel utrunque horum, & sic est synonymum prædicamento substantiæ. Tertio, Natura significat principium motus & quietis, ut hoc loco. Quarto, communiter & improprie natura significat differentiam specificam, uel

COMMENT. PHYS.

uel proprium, aut accidens inseparabile, cuiuslibet substantiæ, uel accidentis, adeoq; efficaciam rerum natiuam: sic naturam iusticiæ dicimus esse unicuiq; suum tribuere, naturam ignis dicimus calefacere, sic naturas herbarum, & gemmarum, aut cuiusli-

Quid in hoc capite am, bet rei, uocamus uulgo earum uirtutes, & efficaciam, & proprietates. Ad hoc autem caput pertinet natura si= tertium significatum nature, alia uero aliorum significet. spectant.

I. Natura duplex. SECUNDO: Natura duplex est, scilicet natura prima & infinita, hoc est, ipse Deus, prima causa omnium, & nature fatiq; creator & dominus,

quem Ouidius meliorem naturam, isti naturam naturantem uocant, id est, facientem omnia per sese, uel per causas secundas: Alia natura finita physica, de qua iam hic loquimur.

An sit natura. TERTIO: Merito ridet Aristoteles eos, qui naturam negantes, sibi illam demonstrari postulant, & probari sit ne, an non sit. Quia per se manifesta, perq; experientiam nota, uelle probari sibi, mera est stultitia, & contra negantem principia non est disputandum, sed omitti debet ille qualiscunque sue stoliditati. Si dubitas enim, an sit natura, certe dubitas utrum ne ipse sis an non sis.

Natura quid. QUARTO: Natura est principium & causa, motus, & quietis, in re naturali, cui primum per se, & non per accidens inest. Hæc definitio ex Aristotelis

Aristotelis secundo Physicorum in principio desumitur, & in eandem sententiam Ciceronius in secundo de natura Deorum definit naturam esse vim quandam continentem motus in corporibus necessarios, cuius ordo indicat, quid cuiusque rei causa efficiat, et quid quaque causam sequatur. Sic natura est vis quaedam occulta, non quidem sensu, sed intellectu perceptibilis, ita instructa à Deo, ut cuilibet substantiæ corporeæ, nempe elemento, lapidi, herbe, arbori, leoni, equo, uulturi, aquilæ, lupo, homini, suppeditet essentiam, & quaslibet vires naturales.

Definitio
nis Nature
re explicatio.

QVINTO: Memoria probe tenere oportet hanc definitionem Aristotelis, cuius singulæ voces peculiarem habent significantiam & Emphasim, quæ infra suis quæque capitibus exponentur. Interim hæc qualiscunque expositio potest Philosophi sententiam aperire. Natura, inquit, est principium, unde oritur essentia rerum naturalium proxime, quarum, & eadem est causa, cur uel mutantur, uel in eodem statu aliquantisper permaneant, ita tamen, ut non sit extræ eas, sicut ars & efficientes causæ atque finis, sed ut insit ipsi composito corpori, non quidem per accidens, sicut qualitates primæ & secundæ aliæque accidentia rerum, sed tanquam pars substantiæ eius primaria & necessaria, utpote materia, & forma, qua natura corrupta, necesse est compositum quoque ex eadē natura corrumpi et interire. *Quantum*

COMMENT. PHYS.

quam autem Deus etiam insit rebus, tamen minime est pars rerum Deus, cum insit, id est, absit tantum uirtute sua, tanquam presens inspector, & gubernator rerum, quibus benedicit, & optima quaeque prouidet, Sicut ergo anima non potest auelli à corpore hominis, sine morte eius & interitu, ita natura à corpore naturali nequit prorsum auelli, sine eius interitu. Breuiter ergo ut dixi, Natura est uis communis, suppeditans materiam, et formam, adeoque substantiam & essentiam, corpori naturali mobili. Rursum, Natura est uis quaedam perpetua, & certa, rebus naturalibus insita necessario, & sic instituta à Deo, ut eis certo cursu, uirtute, & exemplo suam materiam, formamque suppeditet, atque accidentia sua ipsis superaddat, & cuiusque essentiae regulam conseruet in corporibus. Sic ergo cum natura quo praedicti significat uim, principium & causam, tum est in camento. praedicamento relationis. Quando uero eadem significat partem corporis, atque adeo substantiam corporis, tum est in praedicamento substantiae.

Natura **SEXTO:** Duplex est rursum natura, scilicet
 rursum duplex. Vniuersalis, & Particularis, & Vniuersalis quae
 Vniuersalem aliquam dicimus conceptum communem rationis
 Naturae excogitatum, ut genus specierum, & speciem in
 logice, diuiduorum, quorum tamen neutrum est separatum

tam reuera à suis indiuiduis, ut disputatur in prædicabilibus, & de hac nihil loquimur in Physica. Secundo uniuersalis natura physice dicitur, item bifariam, scilicet mathematice, cum significat uertutem diffusam in substantias cœlorum communitè, & uim cœlitus immisissam his inferioribus, quæ regit & continet omnem naturam particularem, id est, singula corpora naturalia, quibus influentia cœlestis est instillata, iuxta proportionem non arithmeticam equaliter sed Geometricam equaliter, efficax mouendis corporibus infernis, ut officium suum prompte faciant, & secundum hanc naturam uniuersalem mathematicam, id est, cœlestem, uoluitur Periodus causarum, & effectuum singularium, ut aiunt mathematici, & neque huic conuenit definitio prædicta, sicut neque Deo, qui etiam à quibusdam uniuersalis natura infinita uocatur. Deinde uero natura uniuersalis uel communis physica, est hoc principium motus et quietis paulo ante definitum, non quidem in cœlo, aut aulicubi seorsim extra corpora herens, aut separatim consistens, sed à Deo rebus naturalibus communiter inditum, quas excitet, foueat, & ad motus, mutationisq; et operationum uicissitudines subigat, necessario quidem. Nam hæc uniuersalis natura est, cū speciei aut generi, hoc est secundis substantijs, tribuitur causa.

Vniuersalis Natura physice. Mathematica Natura uniuersalis.

Physiologica Natura uniuersalis.

COMMENT. PHYS.

causa, & effectus naturalis, ut cum dico homo generat hominem, pira nascuntur ex piro arbore, & sicut hæc causæ, ita effectus quoq; sunt necessarij, non contingentes. Siquidem quæq; species ex sua specie, ut homo ex homine, hordeum ex hordeo, cerasum ex ceraso, & quodq; genus ex suo genere, ut animal ex animali, frumentum ex frumeto, fructus arboris ex arbore, & quisq; effectus uniuersalis ex sua causa & natura uniuersali, & non aliunde, nascitur, propagaturq; necessario, non contingenter, ita ut aliter fieri nequeat, nisi fato aliquo et miraculose communis naturæ cursus immutetur. Et quidem ut dixi, hæc natura communis per se nihil est extra indiuidua, & singularia sua, nisi quatenus imaginatione concipitur, et abstrahitur ab indiuiduis. Verum Natura particularis est ea, quæ in rebus singularibus & indiuiduis substantiæ corporeæ inest. Secundum quæ nomen causæ, uel effectus, tribuitur indiuiduo, ut cum dico ex hoc ouo nascitur hic pullus, ex hac arbore nascuntur poma, Et hæc natura particularis est ipsa cum suis uiribus substantia indiuiduorum. Destructa ergo omni natura particulari, aut cessante operari, ut post extremum iudicium, necesse est destrui reuera, totam quoque uniuersalem naturam, nisi quod illius idæa abstracta hærebit in animis, sicut et amici cognatiue mortui, idæa atq; imago, heret in memoria nostra. Ergo post extremum iudicium,

omnia

Natura
particularis.

omnia prorsum erunt fatalia, aut uoluntaria, quia cessabit naturæ particularis, iuxta & uniuersalis actio, operatio, & motus. Atque hæc diuisio perplexior quidem, tamen nõ fuit mihi prætereunda, propter uariam utilitatem eius.

SEPTIMO: Duesunt species naturæ, scilicet, Species Naturæ. Materia & Forma, ingredientes substantiam, & Naturæ. essentiam cuiuslibet corporis naturalis, id est, substantiæ corporeæ. Et de utraque harum prædicatur Materia. natura, utpote, Materia est natura & principium Materia. motus passiuum, quia patitur se informari, ut ouum informatur pulliforma, infra eodem cap. 14. & Forma. ma est natura nobilior, & principium actiuum, informans materiam, ut forma pulli informat ouum, forma pomi informat germen, infra eodem cap. 15. Natura. Natura ergo est materia & forma, totaq; adeo corporis naturalis essentia, motui & mutationi obnoxia, suosq; motus & officia præstans.

OCTA VO: Querere materialem aut formalem causam naturæ, est mere superuacaneum, cum natura sibi metipsi materia formaq; sit, & cū definitione nomenq; eius indicet formam, materiã uero, Naturæ uis occulta non habeat, neque sit ex ullo se priori composita, quia est principium primum. De materia autem naturæ, quæ circa quam improprie uocatur, hoc est, de corpore naturali subiecto eiusdem, & physicæ, dicitur supra capite secundo, & infra eodem capite proximo. Efficiens autem naturæ Causa Efficiens causa

COMMENT. PHYS.

ficiens natura causa, solus est ipse Deus, primus motor & natura
 turæ. melior, mouens hanc naturam physicam & fouens,
 Cur philo- ne sit ociosa, sed actiuosa. Et hoc est cur aliqui philo-
 sophi non= sophi, ut Stoici, apud Ciceronē in 2. de natura Deo=
 nulli ani= rum, naturam esse animatam, & rationis partici=
 matam na pem putarint, quia uiderent nullam uim, sine ani=
 turam se= ma aut numine aliquo, esse tam efficacem posse. Sed
 cerint. reuera, natura physica hic definita, non est proprie
 Natura substancia, nec corporea nec incorporea, nedum ani=
 mera re= mata, sed relatio mera, quatenus est principium. Fi=
 latio. nis autem nature patet ex definitione, nempe essen=
 Finis natu tia & operatio rerum, hoc est, motus & quies rerū
 re. & corporum naturalium, ut illa suas uicissitudines
 conferuent.

Propria NONO: Propria nature officia primaria sunt
 Nature of hæc, sponte sua materie naturali induere formam
 ficia. I. naturalem, & forma priore corrupta, eidem mate=
 rie manenti, sed uariata & mutata, rursus aliam
 formam induere. Sic corrupto corpore animalis, ca=
 dauertanquam materia mutatur putrefactione in
 terram uel limum putidum, cui deinde natura affir=
 git aliam formam, nempe uermis, uel serpentis. Na=
 II. turæ item est, cuilibet substantiæ corporeæ, uim sua=
 am genuinam & naturalem potentiam, uel impo=
 tentiam & habilitatem, suas cuiq; uirtutes insere=
 re. Deniq; natura cuique causæ naturali in genere,
 III. uel specie, suos effectus tribuit, & expedite cōmuni=
 cat, ita ut nihil ociosum esse patiatur, ut infra plura
 de causis

de causis & effectibus dicetur. Cætera uero natura
accidentia, & innumeros effectus meditationi cuiuslibet permitto & experientiæ.

DECIMO: Cognationem habet natura, cū Cre
atione atque Fortuna, & Voluntate, in hoc, quod Cognata
ista suos effectus habent interdum naturalibus simili Naturæ.
les, imò & similes, quia Creatio idem facit ex ni-
hilo, quod Natura producit ex aliquo, ut patet in
Genesis capite primo: Et quia Ars imitatur naturã
quatenus potest, sicut etiam Fortuna, ut patet in me-
tallaribus, quibus mere fortuito innascuntur sepe
imagines piscium, animalium, herbarum, stellarũ,
sicut etiam Fortuna fingit quandoq; species anima-
lium & corporum in nubibus temere concurrenti-
bus. Item Natura sepe ipsi, artificiosis rebus materiã
suppeditat, ut lanam, ligna, lapides, cui materiæ,
ars ipsa affingit artificialem formam, ut ex lana fi-
unt fila, & inde pannus & inde uestes, ita ex lapi-
dibus & lignis construitur domus.

VNDECIMO: Diuersa naturæ est primũ Cre- Diuersa
atio, quæ cum ex nihilo, id est, ex nulla materia fa- Naturæ.
ciat corpus, cum suis motibus, natura quidem nõ ex
nihilò, sed ex aliquo, id est, ex materia facit corpus,
cum suis motibus, & operationibus, quia, Ex nihilo
nihil fit, & Quodlibet fit ex aliquo, secundum phy-
sicam. Secundo, Ars differt à natura, quæ non est in
arbitrio hominis, neque in ingenio eius, sed ars est
in electione, arbitrio, & ingenio hominis. Natura

COMMENT. PHYS.

itaq; cursum, & effectus suos absq; ministerio hominum plerunq; efficit, ut in sponte nascentibus docet experientia, præsertim in illis quæ sub terra nascuntur, uel in desertis. Tertio, liberum arbitrium, quod producit plerunq; effectus immateriales, ut uirtutes uitiaq; & artes, Natura aut substantias corporeas generat, & mouet, easq; suis qualitatibus ornat.

Circumstantiæ DVODECIMO: Circumstantiæ, Signa, & Indices, si-dicia, item alia accidentia, partim separabilia, partim in-dim in separabilia, sunt innumera, neq; percipi ab ullo ac-ulo possunt omnia, quorum tamen præcipua Motus, cidentia Tempus, Locus, Motor, obseruari debent, de quibus natura suo loco differetur. Hæc ergo in genere de natura dixisse satis sit in præsentia. Cuius tamen capituli summam breuiter libet talem subnectere, ut in tanta prolixitate iuniores discernere possint, quænam maxime præhensare debeant, SVMMA ergo huius capituli sexti hæc esto.

Summa huius capituli sexti. Primo, Natura est principium, & causa, præbens essentiam, durationem, mutabilitatem, uires & operationes naturales, cui libet corporeæ substantiæ, cui inest eadem natura, tanquam pars substantiæ.

Secundo, Natura uniuersalis necessario operatur, & agit, neq; se aliter habere possunt causa, & effectus naturalis. Sed natura particularis non necessario, uerum contingenter agit in indiuiduis, quia causa particularis potest se aliter habere, & impediri, ne effectum particularem producat, & huic non

non conuenit definitio supradicta, quia indiuidua sunt remota ab arte.

Tertio: Natura est duplex, scilicet, Materia & Forma, quæ ambæ cōiunctæ, substantiam corporis naturalis absoluunt.

Quarto: Propria naturæ officia patent ex definitione, quorum nullum præstare posset natura, nisi à Deo ita efficax, & actiosa redderetur ipsa.

Quinto: Exempla naturæ sunt passim obuia indoctis quoq; nedum literatis & doctis, si inspiciant incrementa, decrementa, uicissitudines, statum, mutationes, uires, & actiones corporum naturalium, obuersantes quotidie ob oculos.

DE RE NATURALI

Caput VII.

PRIMO: iam inde sigillatim quamlibet uocē, & rem in definitione naturæ positam, diligenter exponere oportet, ita enim fiet, ut ista definitio-
 ne cognita, caput rei teneamus. Itaq; Naturale, uel Res naturalis trifariam dicitur. Primo enim Naturale est, quod alicui substantiæ uel accidenti inest à sui creatione & natura, sic discere & scire est naturali homini, sic benedicere est natura ipsi rhetoriæ. Deinde Naturale dicitur, quod fit secundum, & nõ contra naturæ cursum, ut equum ex equa nasci, botrum ex uite, sic pleraq; accidentia uocantur naturalia, quæ secundum naturam sunt indita corpori-

Rei Naturalis tres acceptiones.

I

II

III

bus, ut generatio, corruptio, complexio, motus, vires &c. Deniq; Naturale proprie est res naturalis, quam physica considerat, tanquam subiectum suū, circa quam operationes & vim suam exercet natura. Et hoc tertio significatu intelligimus uocabulum Rei naturalis, in presenti capite.

Res Naturalis quid.

SECUNDO: Res naturalis est tantum substantia corporea simplex ut cœlum, & Elementa, uel cōpositum, & mixtum corpus naturale, ut Meteora, Metallaria, Plantæ, Animantia, Homines, & membra, Artus, Articuli, ac Momenta quoq; corporū.

Cur dictæ Res Naturales.

Et uocatur hæ res, Naturales, quia necessario in se non aliunde ex libero arbitrio, uel arte, aut fortuna habent suam naturam, & essentiam, quæ naturalis ipsa, suppeditat eis, materiam, & formam, & essentiam, durationem, & mutabilitatem. Sed cum naturalium corporum singuli articuli, & momenta nequeant enumerari, tamen satis est præcipuas tenere & scire partes.

Finis rerū naturalium.

TERTIO: Finis rerum naturalium est, gloria Dei, secundum pios, & ornatus mundi, & commo-ditas hominum atque animantium, aliorumq; corporum cōseruandorum. Pleraq; enim natura facit, ut homo aliquam utilitatem inde accipiat, ut dominum eorum teneat, uel saltem usufructuarius sit rerum naturalium, ut copiose differit Grego. Nisenus in libris de anima, & D. Ambrosius in Hexameris & Cicero in secundo de natura Deorum.

Quarto

QUARTO: Differt res naturalis à Creatura, A quibus à Re artificiali, à Fortuita, à Voluntaria, secundum differat causam efficientem. Nam creatura est res mere facta res naturalis, à Deo præter naturam et arbitrium hominis, ex lis. nihilo facta, ut Adam, et Eua, ut prima animantia, ut primæ plantæ, ut stellæ. Nam ista non ex materia cõmuni, uel particulari, sed ex nihilo creauit Deus primum, Deinceps uero naturæ suæ uices commisit, quæ istiusmodi generaret ex aliquo, id est, ex materia naturali. Res ergo naturalis quælibet non potest esse ex nihilo sed oportet eam ex materia cõmuni, & particulari esse constare.

DE RE NON NATURALI

Caput VIII.

PRIMO: Res non naturalis proprie uocatur Res non quidquid nõ est substantia corporea simplex, naturalis uel composita, neque pars eius corporea. Itaque res quid. non naturalis est uel substantia incorporea, uel accidens sensibile, aut insensibile. Atque hæc consideratur à Physico, quatenus naturali corpori accidit, naturalis uel aliquam societatem, coniunctionemque cum re quatenus naturali habet, ut calor, siccitas, leuitas in igni. Hu- ad Phys. mor, frigus, grauitas in aqua. Et partim omittitur pertineat quatenus non est necessaria, ad constitutionem, uel quatenus cognitionem rei naturalis. Sic Physicus nihil de iusticia, fortitudine, alijsq; similibus docet.

COMMENT. PHYS.

Rerum nō
naturalium
triplex or
do. I.

II.

III

SECUNDO: Triplex est ordo rerum non naturalium. Primo, quædam res nō naturalis, est tamen secundum naturam, et per naturam in corpore naturali, ut anima cum suis uiribus & operationibus. ita est cōiuncta corpori animato, ut auelli nequeat, sine corporis corruptione, tametsi sit ipsa incorporea substantia, sic propria, & accidentia præsertim inseparabilia, quæ natura inserit suo tempore & modo corporibus naturalibus, tamen sunt res non naturales, ut est leuitas in pluma, uiredo in folijs, duricies in ligno, tales sunt qualitates primæ, et pleræque secundæ, in his enim non est principium motus per se & primo, sed secundario per accidens. Secundus ordo est, quod quædam res non naturales sunt etiam secundum naturam, id est, non contra naturam, & tamen præter naturam, id est, non per naturam, sed per alias causas efficientes, ut Res artificialis est ab Arte, infra eodē capite 10. Res fortuita est à Fortuna & Casu, infra eodem cap. 26. Res uoluntaria est à Libero arbitrio, infra in 4. cap. 36. Et huiusmodi res, tametsi non efficiat natura, tamen secundum eam sunt, quatenus non aduersantur recte rationi, & nature, ut calor in aqua calefacta, ut lapidis iactus sursum, ut morbus in corpore, & similia. Tertius ordo est, quod quædam res non naturales sunt contra naturam, ut quæ contra cōmunem eius cursum accidunt, quales sunt illæ, quas supra cap. 5. uocauimus res fatales, ut creatio, monstra, miracula, & c.

Tertio

TERTIO: differt res non naturalis à naturali multipliciter. Quia omnis res naturalis est substantia corporea, prima, uel secunda. Sed nulla res non naturalis est substantia corporea, sed uel incorporea uel mere accidens, ut supra dictum est. Sic corpora artificiosa sunt in quarta specie qualitatis, licet eorum materia sepe sit substantia, ut ligna, lapides, lutum sunt materia domus, uerum à forma habent appellationem res ipsæ, non à materia. Deinde res naturales, habent suam materiam, & formam intra se certam, & à natura absolutam, atq; constantem, ut eadem est forma & eadem materia, equi, canis, hominis, auri, argenti, aliorumq; corporum, hodieq; qualis à primordio mundi extitit. Quinetiam si quod corpus peccat, & aberrat ab ista materia & forma naturali, illud uocatur Monstrum, uel miraculum, pugnans contra naturam. Sed rerum non naturalium plerunq; & forma & materia uariat, pro arbitrio hominis, aut fortunæ, quod experientia quotidiana in uariâdis uestibus docet, præsertim in germania, ubi nusquam eadem forma diu seruetur in uestitu. Postremo res naturalis non est in arbitrio hominis, neque à temeritate fortunæ, sed certum habet & destinatum motum, ac progressum, quem semel inceptum prosequitur solum, nisi impediatur. Sed artificialia, & uoluntaria, sunt in arbitrio hominis, neque eorum est certus motus ubiq; cum artifex possit mutare semel ceptam formam, aut materiam, ut pictor

Res non naturalis à

Res naturalis à
liquid differat.

I

II

Monstrum
Miraculum.

III

COMMENT. PHYS.

imagines suas mox potest uariare, aut corrumpere
 & omnes res naturales habent materiam corpoream
 & formam. Multæ uero res non naturales, neque
 materiam, neque formam corpoream habent,
 ut in substantijs incorporeis, & in accidentibus im-
 materialibus uel insensibilibus patet.

DE ARTE.

Caput. IX.

Ars quid
 hoc loco
 significet.

P R I M O: inter alia significata, artis uocabulo
 hic utimur pro habitu animi intellectiuo, se-
 cundum quem homo facilius et melius potest aliquid
 intelligere, agere, & præsertim facere, uel fabricari.

Ars quid.

S E C V N D O: Fabius lib. 2. ca. 8. ex græcorum
 sententia, sic definit artem. Ars est ordo cõstans ex
 præceptionibus cõsentientibus, & coexercitatis ad
 finem utilem uitæ. Huius definitionis hic ferè sensus
 elicitur. Ars est habitus animi in intellectu acquisi-
 tus, constans ex regulis certis, per experientiã pro-
 bitis, & exercitatione cognitis, ad aliquid utile hu-
 manis usibus efficiendum.

Artis par-
 tes due.

Methodus

T E R T I O: Due sunt partes artis scilicet metho-
 dus, & praxis. Methodus est compendiosa & cetera
 uia, ratioq; artis, per regulas, præcepta, & insti-
 tutiones tradita, ut est grammatica Perotti, Physica
 Aristotelis, p̄ncip̄ia Galeni, Institutiones
 Iustiniiani

Iustiniani, Institutiones Fabij. Praxis est exercitatio Praxis.

ususq; artis, constans stylo, lingua, manu, aut corporis actu, ut est Grammatica exegetica, id est, expositiua in Cornucopiæ Perotti. Sic Rhetorices praxim, id est, usum docet Cicero in Oratore perfecto, & in Bruto. Et Fabius in 10. & 12. libro. Vt autem nihil prorsum ualet methodus sine praxi, hoc est sine usu & exemplari tractatione, experientiaq;. Sic rursum praxis sine methodo nihil ualet constanter & solide, Licet enim ingeniosi homines, quandoq; sine doctrina & methodo aliquid fabrefaciât, ut ille qui naturali quadam facilitate pingit, fingit, illa tamen actio magis secundum naturam, quam secundum artem fieri dicitur, estq; effectus naturalis potentie, non artis, neq; ipsius habitus, Sicut luscinia secundum naturalem potentiam, non secundum artem, tamen optime canit. Sic mediocriter periti numerant, loquuntur sine arte, adiuti exercitatione. Sic mulierculæ & Empirici sine arte medentur.

Methodus
sine Prax.
nihil ualet
nec cōtra.

Q V A R T O: artium alia est speculatiua, cuius finis est scire, ut Physica, mathematica, & metaphysica mere theorica, ut differit Arist. in 6. metaphysices. Alia est actiua, uel practica, cuius finis est agere, et agere uocant operari ita, ut post laborē opus effectum supersit nullū, qualis est Grammatica, Dialectica, Rhetorica, Ethica, iuris scientia, Medicina. Sic composita controuersia, & lite forensi nihil amplius superest operis. Sic finita oratione nullū opus superest

Artium
differētia:
Agere qd.

COMMENT. PHYS.

Facere quid. superest, sed silentium est. Alia est effectiua, uel fabricatiua, græcis poëtica dicta, id est, factiua, quæ est recta ratio & habitus operum fabricabilium, cui opus effectum superest post laborem, & huius finis est facere. Vocant autem facere sic operari, ut post laborem super sit opus effectum, nempe artificiale corpus, ut domus, tunica, aut forma artificiosa ut pictura extat etiam artifice mortuo, ut post architectonis laborem, aut mortem quoque tamen superest domus ædificata, talis est quælibet ars mechanica, & hanc peripatetici recentiores uulgo solam uocant artem, per antonomasiam. Quamuis Aristoteles in 6. Ethicorum, proprie artem uocat eam, quam supra appellauimus praxim methodi. Veruntamen idem Aristoteles et alij Physici, cum artem conferunt cum natura, loquuntur de hac fabricatiua mechanica, quæ opera manufacta, hoc est artificiosa corpora efficit ex materia corporali, quæ materia sæpiissime est res naturalis, id est, corpus naturale, ut lana, lignum, frumentum. Ex hac autem secunda diuisione, obseruare conuenit, multas artes, philosophiæque partes, esse partim speculatiuas, partim practicas, ut Grammaticam, Dialecticam, Rhetoricam, Arithmeticam, Musicam, & totam Ethicam & Medicinam quoque. Sola autem Physica, cum Methaphysica est mere speculatiua scientia, sicut et pleraque; Astronomia et Geometria. Mechanicæ uero artes sunt mere fabricatiuæ. Tamen uidere oportet in appellandis

dis artibus, ut à fine proprio, tanquã à digniore fiat ne proprio earum appellatio, Sic ergo Rhetoricam et Ethicam appellamus uocare debemus artes practicas, cum ipsarum proprius sit finis actio, ut benedicere, bene uiuere, malos mores uitiaq; fugere.

QVINTO: Causas artis quæ uulgo patent, hic Cause arsciens omitto, quis enim nesciat quamlibet artem naturalis efficienti bonitate ingenij, & doctrina, & usu competes. rari, iuxta illud: Tu nihil inuita, dices, faciesue Minerua, id est, repugnante natura et ingenio. Item Sophiam me grai iuocant, latini sapientiam. Vsus me genuit pater, & mater peperit memoria. Itẽ, Quod nemo didicit, nemo docere potest. Omitto etiam enumerare artis officia, cum supra satis dixerim, quod ars imitetur naturam, ad eò, ut nulla ars humana, et licita, possit contra naturam efficere quicquam. Sic ergo mere impostura est Alchimica, & Magica, quarum profitetur utraq; se posse rerum, ut metallorum, aliorumq; corporum substãtias transmutare. Sic ergo omnes res artificiales, sunt res non naturales, ex secundo ordine nõ naturalium, ut supra dixi capite proximo in artic. secundo.

SEXTO: Affinis est arti natura quod supra satis explicauimus, cap. proximo. Siquidem mutuas operas sibi locat, natura, & ars. Nam hæc naturam adiuuat sæpissime, ut cum natura ad alimentum hominis produxerit frumentum, mox accessit huic ars, ingenio hominis excogitata, uel potius à Deo tradita.

COMMENT. PHYS.

ta, ut mola contusum frumentum fiat farina, deinde ex farina, & aqua fiat massa fermentata, & ex hac massa coquatur panis, aut placenta, cibus hominis quotidianus. Sic natura sponte sua producit arbores sylvestres, & plantas, huic accessit ars agricultura, quæ hortenses arbores, quæ plantas, aliâq; huiusmodi serit, plantat, inserit, propagat, colit. Sic tota ferè agricultura, iuuat, & excolit ipsam naturam. Vicißim et natura adiuuat artem, adeo, ut hæc prorsum nihil sine natura possit efficere. Sic sterile agrum, uel littoris harenam, quantumlibet arte excolis, tamen nihil producit frumenti, quia natura eius terræ, resistit, & repugnat arti. Sic ex harena nullum funiculum nectes, neq; ex pumice oleum aut aquam exprimes, ulla arte. Contra uero plurimû sola natura per se sine arte, sine fortuna ualet, Quot enim millia herbarum, lapidum, aliorumq; corporû sua sponte, sine cultura, imò hominibus ignorantibus dona naturæ, ipsa fœcundissima rerum mater natura parit, & ornat, cum nulla ars adeo sit efficax, et foelix. quæ uel unum naturale corpusculum, gignere possit, nedum animale. Nam quælibet substantia corporea, quodlibet accidens naturale, producitur à natura, ab eaq; completur, nõ per artem. Quamuis sæpißime ars, ut dixi adiuuet naturam, ut metallarius artifex segregat quidem, & expolit metalla, et metallaria, sed non complet, non gignit, **A dignio** non absoluit ea ullus artifex. Iam uero longe aliud est

est complere, aliud est adiuuare, & ab efficiente di- re fit appel-
 gnore fit appellatio. Quamquam & ars ipsa uaria- latio.
 re potest naturalia accidentia, sed nullam substan-
 tiam, ut tinctor lanæ candidæ induit colorem rubrū
 aut uiridem, sed natura dudum compleuit, & sub-
 stantiam lanæ, & accidentia eius natia. Ita ergo ui-
 demus quæ sit societas, quæ item diuersitas nature,
 & artis.

DE RE ARTIFICIALI.

Caput X.

P RIMO: Satis superq; apparere arbitror ex Res artifi-
 superioribus, quod res artificialis est ea, quæ cialis quæ.
 habet formam sibi per artem, & consilium artificis
 hominis inditam, quam alioqui nõ haberet, nisi ars,
 & uoluntas eam sic compleisset, ut tunica talaris
 & uoluntas eam sic compleisset, ut tunica talaris
 manicata est res artificialis, quia istam suam uestis
 formam, habet à sartoris consilio, & arte. Contra
 uero cutis, qua circum tegitur hominis totum cor-
 pus, est res naturalis, non artificialis, quia eam non
 fecit, et informauit ars, sed natura corpori circum-
 duxit, & circumdedit, sicut & pellis uillosa est na-
 turale uestimentum lupi, leporis, uulpis, pecudis, et
 similiū.

S ECVNDO: Cum nulla res naturalis sit plane Species rei
 insensibilis, tamen res artificialis alia est sensibilis, artificia-
 habens materiam corpoream, & formam uisu uel lis.
 tactu perceptibilem. Alia est insensibilis, uel imma-
 terialis

COMMENT. PHYS.

399

terialis, nullam habens formam uisibilem, uel tactilem, nedum materiã, sed ratione sola, & imaginatione perceptibilem, uel intelligibilem, ut sunt prædicabilia, prædicamentorum, propositionum, & similia formæ conceptæ apud animum, ut sunt ideæ, id est, formæ rerum abstractæ in hominis, uel animalis mente, intellectu, & memoria.

Partes rerum artificialium.

TERTIO: Partes rerum artificialium tot sunt, quot membra, & momenta adeo, cuiuspiam toti artificio insunt, quæ inter se apte quadrare, suaq; proportionem debent coherere, alioqui non artificiosum opus, sed uel monstruosum, uel saltem ineptum uocabitur.

Monstra.

Sicut & physici Monstra uocant ea corpora naturalia, quæ nõ habent iustum situm membrorum, neq; consuetam naturæ proportionem partium.

Materia rei artifi.

QUARTO: Materia rei artificialis sensibilis, est ipsa quoq; sensibilis. Modo res naturalis, ut ex ligno formatur trabes, uel mensa, uel scamnum, modo ista materia est pariter res artificialis, ut eius effectus artificiosus, ut ex panno consuitur uestis, at qui pannus sit ab arte.

Forma rei artifi.

Forma autem rei artificiosæ, quæ sit, patet cuilibet oculato, & habenti communem sensum.

Efficiens rei artifi.

Efficiens uero causa rei artificialis, est uoluntas, & consilium hominis artificis, operantis per artem. Si qua autem natura producit aut fortuna, artificiosis rebus similia, præter hominis artem & manum, tamen ille res nativæ, uocari debent naturales, non artificiales, ut supra admonui. Sic portus ille

ille Carthaginensis in primi Aeneidos principio
 est res naturalis. Portus uero Hostiensis est res arti-
 ficialis, utpote manufactus. Pariter actiones, et ope-
 ra infantium, fatuorum, brutorum, plantarum, &
 rerum inanimatarum sunt uel res naturales, uel res
 secundum naturam primi ordinis, uel etiã fortuitæ,
 non sunt autem res artificiales, neque uoluntariæ.
 Nam ista non agunt, neq; faciunt quicquam delibe-
 rate, aut libero arbitrio, nedum arte, sicut & infan-
 tes nondum suæ rationis, neq; uoluntatis sunt com-
 ptes. Sic nidus hirundinis est res naturalis. Sic mo-
 le actus & attritus, est res secundum naturam. Sic
 ludus, aut fletus infantis, est res secundum naturam.
 Atque ita de similibus iudicare conuenit, Tametsi in-
 fantes & fatui, & bruta sepe imitentur, expro-
 mantq; artis, & uoluntatis opera, sicuti simia homi-
 nis imitatur actus. Efficienti etiam causæ connume-
 ramus instrumenta artificum, quæ sua cuique pro- **Instrumenta**
 pria sunt, & peculiaria. Ceterum finalis causa rei ta-
 artificialis est commoditas & usus hominum, amœ **Finis rei**
 nitasq; & ornatus mundi, & hic quidem finis est in artif-
 genere. Verum sicut cuiusq; rei naturalis proprius
 est finis in specie, ut arboris pomi, est ferre pomæ,
 agri est ferre frumenta uel plantas, sic & cuiuslibet
 rei artificialis, suus et proprius spectatim finis usus-
 que est, homini, uel animalibus necessarius, ut panis
 est famē sedare, pharmaci finis est mederi morbo,
 æstis est uestire corpus, sicut Grammaticæ finis est
 E latinæ

COMMENT. PHYS.

latine loqui & scribere, Arithmetica est bene numerare.

Cognata
rei artif.

QVINTO: Affinis est res artificialis naturali, præterquam ut supra dixi capi. 7. in hoc etiã, quod artificiale, quatenus consideratur cum materia & forma sua, dicitur improprie res naturalis quandoque per analogiam, id est, similitudinem quandam, cum alioqui sit res ea tantum secundum naturam.

Discrimẽ
inter rem
artif. &
rem natu.

Differunt autem, quia res naturalis per se, hoc est, semper eodem modo, & inuariabili natura, non per accidens, habet eandem suam materiam. Ut pullus necessario nõ nisi ex ovo nascitur, ut sanguis in corpore semper nascitur et cogitur ex humore subtiliori, & humido decolato, ut frumentum non nisi ex seminarijs granis nascitur. Sed res artificialis habet materiam suam per accidens, hoc est, non semper eandẽ, sed uariam, ut mensam è ligno, iã è saxo, ex marmore, ex auro, argento, ex aliaue materia, fabrefieri potest, Accidit ergo mensa, esse lignea, uel marmorea, uel argentea & c. Deinde forma artificialium per artem, naturalium per naturam completur, tametsi altera sæpe adiuuat alteram, ut suum quæq; opus compleat.

Questio
difficilis.

SEXTO: Hic mihi temperare nequeo quin aliam quam curiosis dubitandi & cogitandi materiam, occasionemq; præbeam. Cum artificialia & naturalia quedam uideantur ita amphibola & ambigua, dubitari potest, utrum talia prædicamento substantia,

tiæ, an accidenti, nempe quartæ speciei qualitatis, debeant connumerari, & utrum ne censeri debeant res naturales, an artificiales, præcipue si formam substantiæ similitam assumpserint, non tam manu artificis, quam motu corporum, ratione, aut sensu quoque carentium, unde multi dubitant, utrum substantiæ an accidentia sint. Farina, panis, ossa, ceruisia, condimenta, esculentorum et poculentorum genera, pharmaca, & reliqua huiusmodi, quæ pristinæ quasi substantiæ sibi reliquias retinent. Ego quidem cum bona uenia aliorum, in talibus diiudicandum esse id opinor, utrum natura an artifex plus operetur, utrum ars an natura plus efficiat, adeoque compleat opus. Sic farinam esse rem naturalem opinor, quia dura commissa duris teruntur in mola, etiam absente manu artificis. Sic contra tametsi ignis coquit panem, tamen manus pistoris accidentariam formam, rei præcipuam partem, indidit farine. Verum hæc cuiusque cogitationi relinquo.

Solutio
quæstionis.

DE INVENTIS HOMINUM.

Caput. XI.

PRIMO: Hominum inuenta hic uocamus peculiariter ipsas artes & res artificiales; ingenio, experientia, agilitate, industriaque hominum excogitatas, inuentas, auctas, & excultas. Hoc autem caput subscripsi, ut esset aliquis unus locus communis, in quem exempla artium & operum artificiosorum

Inuenta
hominum
quid.
Vsus huius
capitis.

αἰτιολογία. **artiosorum** commodè annotarentur. Nam utile est & liberale studioso, annotasse, quo tempore, quo autore, quibus initijs, & incrementis, quæq; artes & res artificiales excogitate factæq; sint, primo quidem rudius, deinde cultius & subtilius. A minimis enim initijs & contemptibilibus principijs, inuenies incepisse optimas & maximas artes, & inde per incrementa, gradusq; suos, ad summum progressas ut de statuaria Plin. in 34. libro, De pictura in libro 35. scribit. Deinde ubi artes ad summum peruenerunt semel, tum eas decrescere, intercidere, & prope intermori, ac deinde rursus ab interitu uindicari, atque à morte adeo resuscitari. Sicut latinitas, & poësis propemodum intermortue, patrum memoria resuscitate sunt à doctis Italis, sicut græcæ literæ restitute sunt, Interim uero, natura ab origine sua, perpetuum, similemque sui, semper, & ubiq; cursum, effectusq; habuit, hodieq; habet. Verum in specie, de **artium, & operum artificiosorum, rerumq; artificii inuentis alium inuentoribus, & cultoribus,** meminit Plinius **in libro septimo, capite quinquagesimo sexto, et diserte, copioseq; scribit Polidorus in opere de inuentoribus rerum.** Nobis quidem ad præsens sufficit hæc de arte & artificialibus dixisse, quatenus suam cum natura cognationem habent, et ad hanc professionem quoq; pertinere uidentur. Iam ergo ad rem institutæ redibimus, de principijs, & causis naturalibus dicturi, quantum fieri potest, breuiter, & perspicue.

DE PRINCIPIIS RE-
rum Naturalium.

Caput XII.

PRIMO: Cum uocabulum principij, ut tradit Arist. in quinto Metaphysicæ, uarie significet, nempe, quodlibet, unde primo cuiusq; rei cognitio, uel essentia oritur, Tamen omiſſis iſtis ambagibus, hoc loco & capite, Principium est, unde primū res naturalis quæq; fit, aut constat, ita ut corpori naturali hoc ipsum principium inſit, tanquam pars ſubſtantia eius, per ſe, & non per accidens. Huius definitionis, ex uerbis Ariſtotelis elicitæ, hic ferè ſenſus eſt. Principium eſt aliquod primum, ex quo, ut ex materia fit & naſcitur corpus, uel per quod, ut per formam conſiſtit corpus, ut horum utrūq; rei factæ inſit, & indiſſolubiler inhaereat per ſe, hoc eſt, tanquam pars ſubſtantia, non tanquam accidens inſeparabile, nedum ſeparabile. Neque enim reuera, neque ulla imaginatione, auelli poteſt alterutrum principium à corpore, niſi hoc corruptum imaginemur, & plane imperfectum, cuius exemplum cape ab experientia communi. Videmus pomum arborem eſſe corpus naturale, huic pomo ſua materia inſt corporea & lignea, quam ſi exuris, corrumpitur certe arbor. Inſt & pomo forma arboris truncosa, ramosa, frondosa, (ſit enim hæc forma arboris docendi gratia) hanc formam ſi auellis ſecando, uel urendo, corrumpitur certe arbor, & mutatur in fruſta, et ſu-

Principij
ſignificæ
tiones.

Principiū
quid.

Expoſitio
definitio-
nis.

COMMENT. PHYS.

Principia
sunt sub-
stantia.

stes, aut sarmenta. Ceterum uiredo, humiditas, pro-
ceritas, durities, & similia, sunt quidem accidentia
arboris, & inseparabilia, tamen non sunt pars sub-
stantiæ eius, quia in alijs prædicamētis reponuntur
quàm arbor, modo principia ista sunt substantia, si-
cut & totū corpus est substantia. Ita ergo uidemus,
utrunq; principium, scilicet materiam ligneam, &
formam arboream inesse pomo, sine quibus substan-
tia pomi nequit consistere. Nec secus est iudicandum
ferè de primis principijs, in nullo corpore mobili.

Principia
tria.

SECVNDO: Principia sunt omnino tria, neq;
plura, scilicet materia, forma, & priuatio, ut infra
explicabo, suū quodque loco, neq; impediatur discen-
tem, quod priuatio uocatur principium accidētari-
um, quia ratione tantum differt, & comparatione

Cur tantū à materia, & non re ipsa. Probatur autem hic ter-
tria sint narius numerus principiorum sufficere, hoc modo.
principia Neesse est in omni re naturali cum fit, id est, gene-
rerum na- ratur subijci, hoc est, subesse aliquid, quod habeat po-
turalium. tentiam uel habilitatem ad illud, quod fit. Sic cum di-
co subijci aliquid, intelligo materiam, ex qua fit res
naturalis. Cum dico quid fieri, intelligo formā, que
dat essentiam corpori naturali, cum dico requiri po-
tentiam uel habilitatem, intelligo priuationem, &
exemplum cape rursus à communi experientia, ut
ex ouo nondum pullo, sed pullabili, id est quod po-
test sumere formam pulli, fit denique pullus. In hoc
exemplo ouum est materia, pullabile est priuatio,
pullus

pullus est forma, neque aliud requiritur ad constitutionem pulli, & ad substantiam eius perficiendam. Tot ergo sunt principia corporis naturalis, nempe tria, per rationem quidem distincta, quia secundum substantiam duo tantum sunt principia, materia, scilicet, & forma.

TERTIO: materialis causa principij nulla est, **Materia** quia nihil est ante principium primum, alioqui non **principij.** esset primum. Forma uero patet ex definitione, & **Forma.** nomine. Deinde efficiens principij causa naturalis **Efficiens.** nulla est, præter Deum, qui & naturam, & principia prima, ex nihilo creauit, à primordio mundi, eaq; corporibus simplicibus & compositis indidit. **Finis.** Causa finalis principij est, producere, gignere, & constituere corpus naturale mobile, id est, substantiam corpoream.

QUARTO: Principij sunt tres proprietates. **Proprietates princi-**
 Prima, non fieri ex alijs. Secunda, ex se omnia face- **I**
 re, producere, & cõstituere, quæ naturaliter fiunt. **II**
 Tertia non fieri ipsa ex se inuicem, neq; alterum al- **III**
 tero prius esse, quia semel eodem momento ad generationem corporis concurrunt. Quæ uero principia sint cum causis communia, patebit infra eodem capite 17. & 18.

DE OPINIONIBVS PHILO-

sophorum super principijs.

Caput XIII.

PARVM hic referre existimo, ut uarias philosophorum opiniones de principijs rerum enumerem. Licet enim Aristoteles in primo Physicorum, & in primo Metaphysicæ, & post eum, Cicero in quarta Academia operose recenseant, & refutent opiniones ueterum, tamen nobis nihil indulgebimus, in hac quasi obscura & superuacua parte. Hoc enim potius spectari debet, cur Aristoteles maluerit ordiri physicam ab his principijs, materia, forma, & priuatione, quã ab elementis quatuor, quod Lucretius facit secutus Empedoclem, & opinionẽ uulgi. Sed non oportet iudicare quasi elementa quatuor, aut cuiuslibet corporis materia sensibilis, forma, & statim sit principium primum, cum ista sint magis causa, uel principia secunda, quã prima. Verum est quippiam imaginatione tantum perceptibile, quod materiae formæq; habet essentiam, & appellationẽ primi principij, nulli sensui corporeo, sed tantum intellectui obuium, ex quo ipsa quoque elementa sint composita, quæ elementa cum inuicẽ mutari & misceri quotidiana experientia doceat, ut cum terra liquefacta resoluitur in aquam uel aqueum humorem, quod in metallaribus patet, ut cũ aqua decocta resoluitur in aërem, necesse est quære re alia prima principia istius mutationis elementaris, nempe materiam primam, & formam primam, quæ utraq; communicent elemẽta, ut infra copiosius in 2. libro dicetur capite 6. & 25. Sunt ergo elemen-

An Elementa sint principia.

Cur exco-
gitata sint
ab Arist.
prima
princip.

ta, nõ prima principia, sed hæc tria, quæ Aristoteles tradit, Materia, Forma, & Priuatio.

DE MATERIA PRIMA

Caput XIII.

PRIMO: Materie uox ambigua est, quia im-
 proprie uocant materiam non Physicam, cir-
 ca quam, hoc est, propositum alicui negotio, uel ar-
 ti, circa quod quis laboret. Sic literas, syllabas, dicti-
 ones, & orationes, dicimus materiã grammaticã,
 nam circa illas occupata est grammatica. Sic mel,
 ceram, fauum, flores, succos, dicimus materiam esse
 apum, circa ista enim occupatæ sunt apes. Atq; hæc
 materia circa quã, alias uocatur subiectum uel ob-
 iectum, uel argumentum. Deinde quoq; improprie
 uocamus materiam non Physicam, in qua, hoc est,
 aliquod subiectũ, cui inest accidens, sic uoluntas ho-
 minis est materia in qua, uel subiectum, in quo hæ-
 rent uirtutes, uitia, et affectus, sic corpus ualeudi-
 narium est materia in qua, uel subiectum in quo hæ-
 ret & perdurat morbus. Deniq; proprie materiam
 Physicam ex qua, uocamus principiũ, ex quo fit cor-
 pus naturale, & naturale inquam, ideo, quod mate-
 ria ex qua fit corpus artificiosum, non appellatur
 materia Physica sed accidentaria.

SECUNDO: Inter alias diuisiones materie
 hæc est potissima, quod materia alia sit prima, &
 cõmunis, non sensu, sed imaginatione tantum per-

E 5' ceptibilis

Materie
 significatio.
 I

II.

III

Materie
 diuisio.

COMMENT, PHYS.

ceptibilis, sicut chaos Ouidianum iam nupsiam uide-
tur ubi sit, & tamen esse constat, et alia fit materia
secunda, communis uel particularis, hoc est, res cor-
porea et naturalis sensu exteriori perceptibilis, ex
qua fit corpus naturale, ut ex semine, carne, ossibus,
cartilagine, & sanguine, compositum est corpus ani-

An sit ma- male, de hac infra eodẽ capite decimo nono. Quod
teria pri- uero materia prima sit alicubi hodieq; et à primor-
ma. dio mundi perdurarit, probaui supra capite proxi-
mo, ex mutua elementorum mutatione, de qua infra
in libro secundo, clarius dicam.

Materia TERTIO: Materia prima est subiectum, ex
prima qd. quo corpus naturale generatur primum, et in quod
corrumpitur ultimum. Vel, Materia prima est pri-
mum subiectum, uniuscuiusq; rei naturalis, ex quo
fit, ita, ut insit rei per se, non secundum accidens, &
cum res naturalis corrumpitur, tum in subiectum il-
lud tanquam ultimum abit.

Explica- QVARTO: Vtriusq; huius definitionis Aris-
tio defini- stotelicæ hæc ferè est sententia, quod materia prima
tionis. sit primum subiectum, quia necesse est in generatio-
ne corporis quippiam prius esse & subijci, quod sus-
bigatur et prepararetur ad recipiendam formam cor-
poris mox superuenientem, ex quo subiecto fit cor-
pus ipsum. Sic materia suscipiens formam corporis
nascentis manet in eodem corpore, tanquam pars sub-
stantiæ eius primaria, sicut & forma manet, & ut
traq; per se, non per accidens, sicut qualitates pri-
mæ

ma, & secunda. Quod si eius corporis forma euane-
 scit, & corrumpitur essentia eius, tamen eadem ma-
 teria deniq; remanet, mox induens aliam formam,
 quam modo suscipere possit. Et probatur hæc defini-
 tio ex his duobus principijs Physicis, nempe. Quod
 ex nihilo nihil fit, sed necesse est quippiam ex aliquo
 fieri, & Quod nihil euanescit in nihilum, sed neces-
 se est quippiam in aliquod abire & corrumpi. Nam
 alioqui naturæ cursus, & successiones, uicissitudi-
 nesq; prorsus interirent.

Duo prin-
 cipia phy-
 sica.

QVINTO: Quoniam & ipse Aristoteles fate-
 tur materiam primam per se, neque uideri, neq; eo
 gnosci, sed per analogiam, hoc est, per exempla alie
 na, ab artibus, uel ab accidentibus sumpta, imagina-
 tione tantum concipi. Quæ exempla proportionem
 aliquam & similitudinem cū natura habent. Itaque
 & nobis erit agendum exemplis, si hoc principium
 ut cunq; intelligere uelimus. Sicut ergo figulus ope-
 rosior aliquis, & magis sedulus, in sua officina ha-
 bet in promptu aceruum & massam ingentem ex
 argilla congestam, ad huc tamen plane rudem, in-
 formem, non subactam. Deinde factururus idem arti-
 fex uasa fictilia qualiacunque particulas decerpit
 de suo aceruo & massa argillea informi & confu-
 sa, non in alium usum, quam in rota figurari mani-
 busque suis decerpit particulas argillæ subigat &
 præparet, ita ut suam queq; formam uasis fictilis ac-
 cipiat, eaq; uestiatur, & ornetur, ueruntamen uas
 fictile

Quomoda-
 tur peruenien-
 dū sit in co-
 gnitionem
 materiæ
 primæ.

Exemplū
 analogicū
 materiæ
 principij.

COMMENT. PHYS.

fictile nondum esse perfectum uideamus, nisi probe co-
 quatur, & induretur igni ista materia sic prepara-
 ta neq; dum absoluta forma uestita. In hunc modum
 natura est plane quasi figulus, pro officina habens
 mundum capacissimum, & materiam primam tan-
 quam massam argilleam, ex qua materia prima de-
 cerpit quotidie, imò & in horas, & in momenta
 quoq; particulas subigendas, preparandasque, ad
 cuiuslibet corporis naturalis formam suscipiendā.
 Qualia uero ipsi figulo sunt uasa fictilia, ut urcei,
 amphoræ, fidelix, patinæ, pelues, pocula, cacabi, &
 liaque terrea uasa, & signa, talia sunt naturæ cor-
 pora naturalia, ut elementa, meteora, plantæ, me-
 tallaria, bestix, homines, & similia. Veruntamen
 accedere oportet ad perfectionem corporis natura-
 lis, uires, & qualitates elementorū, ut calidum, fri-
 gidum, humidum, siccum, ueluti fictilia imperfecta
 molliuntur humore aqueo, ut facilius possit impri-
 mi forma. Deinde in fornace exiccantur, & indu-
 rantur igni, atq; hoc exemplo analogico interim
 definitionem materiæ primæ, utcunq; expositā iu-
 dico, etiam iuuenili captui. Obserua & poëticum il-
 lud chaos, ab Ouidio descriptum, quod ipse Hesio-
 dum, et Orpheum secutus, ante mundum ipsum ex-
 titisse (tanquam materiam primam mundi, & om-
 nium eius partium) credidit, cum tamen secundum
 ecclesiasticos scriptores materia prima statim cū i-
 pso mundo ex nihilo sit creata à Deo, ita enim scri-
 ptum

Chaos poë-
 ticum.

ptum est Genes. 1. In principio creauit Deus cœlũ et terram, & terra inanis & uacua, et tenebræ erant super faciem abyssi. Hic quidam terram inanem, & uacuam, & tenebras, dicunt plane esse materiã primam & chaos illud informe, confusaneumq;. Item philosophi græci materiam primam uocant ὕλην, id est, syluam, à similitudine per metaphoram, sicut enim in sylua suppetit affatim materies cuilibet edificio ligneo, uel corpori ligneo fabricãdo, quanquã rudis neque dum dedolata, & expolita, sic ex materia prima, & chao, nature affatim supeditatur materies fabricando cuilibet naturali corpori. Et hæc de definitiõe, sequuntur inde propriæ notæ, quibus hoc principium describitur.

SEXTO: Libet hic breuiter enumerare octo Proprietates materies matetates, uel conditones, quibus materiam primam circumscribunt & depingunt Physici, ut eo facilius intelligi queat definitio, et hoc caput, in quod intendendus est sensus communis, non enim hic de rebus in alio mundo positis loquimur, sed de his, & talibus, que imaginatione possint apprehendi, & que Scholis solennia tritaq; esse debeant. Prima ergo proprietas est, quod materia prima uel communis est ingenerabilis, hoc est, nunquam generata, sed coeterna mundo sicut & de chao scribit Ouidius, Physici enim dicunt materiam primam et mundum nũquam cœpisse, sed fuisse semper æternum, ut infra in 2. capite primo uidebimus. Veritas tamen diuina coarguit

COMMENT. PHYS.

- II. coarguit & multum, & materiam primam ex nihilo creatam esse, quod non assequi, neque credere potest ratio humana, Vide autem pulchram disputationem Lactantij, in libro 2. contra Ciceronem et Physicos, qua probat diserte materiam primam non ingenerabilem, sed creatam esse à Deo. Secunda proprietas, III materia prima est incorruptibilis, quia si corrumpere-
 tur, necessario abiret in aliud quiddam, atque ita non esset ultimum subiectum. Tertia, materia prima est insensibilis, & sola imaginatione perceptibilis, per analogiam, ut sæpe supra dictum est. Quarta V
 proprietas, materia prima est informis, perinde ut poëticum chaos erat informe, tamen idoneum cuiuslibet corporis formæ suscipiendæ. Quinta, Materia prima non cõsequitur formam sibi coeternam, VI
 neque perpetuam sed caducam, & temporaneam, quam subinde mutat. Sexta, Materia prima est indefinita, aut illimitata, ut isti loquuntur, quia non uni, sed cuilibet formæ preparatur, sicut cera eadem suscipit impressum signum hominis, lupi, canis, auiculae. Sicut & ille Protheus mutabilis, quamlibet induere potuit formam, ut est in quarto Georgicorum, VII
 quem mythologi dicunt esse symbolum materiæ primæ. Septima, Materia prima est appetens cuiuslibet formæ naturalis, cuius suscipiendæ suo tempore est habilis & apta. Cum autem ipsa sit corporea, nempe pars substantiæ corporis, non potest induere nisi corporeas quoque formas, & non immateriales, neque

que mere imaginarias, neq; spirituales, quales sunt uirtutum, uirtutum, artium, spirituum, formæ, absque materia ulla. Et suam formam appetit materia sicut foemina uirum, & sicut turpe appetit pulchritudinem, propter sui perfectionem, qui appetitus uel habitus materiae ad formam, est maxime propria nota, & officium materiae, uel potius differentia essentialis. Octaua proprietas, Materia prima est mere passiuua, quia patitur se preparari, subigi, & informari sicut cera informatur & fingitur per speciem, uel formam candelæ, uel animalis, aut cuiuslibet signi, ideoq; supra diximus eam esse subiectum, & principium passiuum. Atque hæc de materia prima altero principio primo satis est modo tenere, quæ tamẽ infra multi locis exponentur magis perspicue atque repetentur.

DE FORMA.

Caput XV.

PRIMO: Varie significat nomen formæ, nempe pulchritudinem, ut forma boni fragile est. Deinde speciem uniuersalẽ prædicabilem apud Dialecticos in prædicabilibus, & apud Ciceronem in Topicis. Item: Idæam, sic enim Platonis Idæas uocant formas latini, ut infra eodem, capit. 20. dicam. Item forma significat formam separatam, id est, substantiam incorpoream, & spiritum. Item formam accidentariam, ut sunt qualitates sensibiles, uel imaginariæ, sic dicimus formam iusticiæ pulcerrimam esse

VIII

Formæ acceptiones.

II

III

IIII

V

COMMENT. PHYS.

- VI esse, & amabile maxime si oculis uideri possit. Item
 VII essentiam substãtiæ uel accidentis cuiuslibet, de qua
 Gilbertus Porretanus in principijs scribit. Item per
 fectionem rei, sic & anima dicitur forma corporis,
 id est, perfectio corporis animati. Verum hæc septem
 VIII significaciones enũmeratæ nõ pertinent proprie ad
 hoc caput. Itaq; demum octauo forma hic significat
 formam physicam, alterũ naturale principium.

Diuisio
 formæ.

Forma
 quare cõ=
 munis di=
 catur.

SECUNDO: Inter alias diuisiones formæ, hæc
 est potissima, formam aliam esse primam, uel com=
 munem, de qua in hoc cap. Aliam esse secundam, uel
 propriam, de qua infra eodem cap. 20. Non oportet
 autem imaginari inepte, formam ideo dici commu=
 nem, quasi omnium rerum, corporumq; naturalium
 confusa sit una forma, & eadem essentia, ut pseudo=
 platonici quidam somniant, ponentes idæam com=
 munem alicubi in mundo stare separatam, à rebus
 & à materia, sicuti spiritũ aliquem. Sed quia ratio
 principij secundi, quod forma dicitur, cõmunis est,
 & ex æquo communicata omnibus corporibus, ut e=
 nim homo est ex materia prima, & secunda, sic eti=
 am homo suam habet essentiam à forma prima et se=
 cunda, quarum secunda propria hominis, non com=
 municatur cani, lapidi, arbori, elemẽto, sed prima
 forma & materia, homini cõmunis est, cum cane,
 lapide, arbore, elemento.

Forma qd.

TERTIO: Forma est principium diuinum, o=
 ptimum, appetibileq; ipsi materiæ suæ primæ, quam
 informatur.

informat, supeditans cuilibet rei naturali essenti-
am. Item forma est principium, dans primo essentiã
corpori naturali.

Q V A R T O: Definitionis utriusq; ex Aristo Expositio
definitionis.
telis uerbis elicitur, hæc serè est sententia. Forma est
principium primũ actiuum, informans, & figurãs,
depingensq; materiam primam sui appetentem, ita
quidem, ut eam totumq; adeo corpus naturale ipsa
perficiat, & quasi Deus quidam conseruet, atq; rei
naturali actum suum essentiãq; supeditet, cum
sit eadem forma altera pars corporis diuina quidem
& melior, qua indita corpori, statim cesset genera- Forma fi-
nis genera
tio, succeduntq; actiones naturales, quia finis gene-
rationis est forma, & quodq; agit uirtute sue for- tionis.
me, que si abeat rursus, tum mox corrũpitur cor-
pus, ita, ut nihil præter materiam primã informem
rudemq; superfit, ut iam exemplis indicabo. Siqui-
dem ut materia prima non intelligitur nisi per ana-
logiã, ita & forme rationem officiaq; oportet in-
rere per similitudines rerum earum, quæ sunt obuiæ

Q V I N T O: Exemplũ analogicũ (sensibus. Exemplũ
analogicũ
formæ pri-
cipij.
quo forma principium intelligitur, hoc interim esto,
quod ab ipso homine sumitur. Propone itaq; tibi ho-
minem quempiam, ut pote Iulium, uel Marcum, atq;
huic primum adime sensibilia accidentia, ut colorẽ,
figuram, qualitates externas & internas, Mox ad-
me insensibilia quoque accidentia ut uirtutes, uitia,
affectus, habitus, relationes, potentias & actiones.

COMMENT. PHYS.

Iam sublatis accidentibus istis, superest sola substantia, formaq; hominis secunda & propria, quã nulla alia substantia præter hominem habet. Verũ ut inquiras formam principiũ, oportet homini conferri equum, aliudue animal, aut corpus, ut arborem herbam, lapidem, metallũ, atq; his pariter adimere suam accidentia externa & interna, sensibilia atq; insensibilia, Quæ separatio fit per imaginationem solam ut & dialectici dicunt de inseparabili accidente, tam mens separando à suo subiecto. Sublatis aut̃ istis corporũ accidentibus sua cuiq; supererit forma secunda & propria, ut pote forma equi, animalis, lapidis, arboris, herbæ, metalli. Quod si iam istã quoq; propriam formam euanescere finis apud animũ tuum, & cõmunem corporis formam istis iam enumeratis rebus permittis, à qua forma, ex æquo essentiam suam accipiant omnia corpora elementaria, uel composita ex elementis, illa deniq; forma remanens est principium primum formale, de quo in hoc capite differimus. Porrò, ablata etiam hac forma prima, & cõmuni, quod superest tenue quiddam, & imaginatio ne uix cõprehensibile, id reuera est materiale principium, & materia prima, cõmanisq; corporũ, de qua supra capite proximo tractaui. Vide et aliud exemplum de materia formaq; principijs primis, animo inuestigandis apud Rodolphum in primo libro topicis, cap. de materia & forma, partibusq; substantiæ. Sic ergo uidemus sensim & gradatim esse eundem,

Aliud exemplum analog.

dum, à proprijs secundisq; corporũ principijs, quo ad perueniamus mente ipsa, ad prima, & deniq; ad ipsum chaos, id est, ad materiam primam, quæ tametsi sit informis & rudis, tamen naturalem habet appetitionem, & habilitatem ad formam primam denuo recipiendã, sicut materia secunda propriam quoq; formam appetit, quam recipere possit.

SEXTO: Forma non est ex ulla materia. Nam Materia alioqui non esset primum principium, sed informat formæ. materiam primam, et pariter eodem momento temporis cum materia operatur ad compositionem corporis, sicut mas & foemina eodem momento operantur ad sobolem. Formalis autem causa eius est hæc Forma. ipsa forma, quam habet, & qua uestit corpus mobile. Efficiens causa formæ, sicut et materiæ primæ est Efficiens. Deus ipse, totius naturæ creator ex nihilo, quem Plato sepe uocat effectorem atq; largitorem formarũ. Finis. Finis autem formæ est essentiam corporis naturalis complere, & conseruare, ut ex definitione patet. Sicut enim materia est principium passiuum, cuius ratione mutantur corpora, sic forma est principium actiuum, cuius ratione cõseruantur, actuosaq; sunt corpora.

SEPTIMO: Forma sortitur uaria nomina, ex uarijs officijs, & comparationibus, Nam dicitur forma respectu materiæ suæ, quam informat, & figurat. Dicitur & species respectu cognitionis, quia quæq; res per suam formam, & speciem definitione

Synony
I ma for=
mæ.
II

COMMENT. PHYS.

- III cognoscitur. Dicitur & ratio, quatenus definitionē
 constituit, remq; describit, Dicitur & ἐνδελέχεια,
 III id est, actus respectu priuationis, quam repellit ex
 materia, ut iam capite proximo uidebimus. Dicitur
 V & substantia uel essentia, quatenus est altera & me
 Duo prin- lior pars substantiæ, in corpore naturali. Sicut autē
 cipia in totum compositū, id est, corpus naturale est in præs
 quo prædi dicamento substantiæ, sic materia & forma, iuxta
 camento. primæ, secundæq; sunt in prædicamēto substantiæ,
 seorsim per se consideratæ, atq; absolutæ. Et hæc de
 his duobus principijs substantialibus indicasse satis
 est. Sequitur tertium accidentarium, Priuatio.

DE PRIVATIONE.

Caput XVI.

- Signifi- I **P** RIMO: Physiici hoc loco appellant priuatio
 cata pri- nem nō absolutam & meram negationem, ut
 uationis. cū dicimus lapidem non uidere, aut cæcum esse lapi
 II dem. Neq; meram amissionē alicuius formæ substan
 tiariæ, uel accidentariæ, ut cū semel mortuū canem
 nunquam reuiuiscere posse dicimus, ut cum orbem
 oculis dicimus plane cæcum & nunquam recipere
 III posse uisum. Sed priuationem deniq; uocant eius for
 mæ absentiam, quam mox materia potest suscipere,
 ut cum dico pannum nondum esse tunicam.

- Priuatio **Q** VINTO: Priuatio principium, est absentia
 quid. & carentia formæ in materia habili ad illam for
 Definitio mam suscipiendam, Huius definitionis sententiæ ferē
 exponitur hæc est. Priuatio est principium corporis naturalis
 accidentis

accidentarium, & mera absentia eius formæ, quam
 formam sibi aptam & idoneam appetit materia, et
 quam mox generatione perfecta assequitur. Neque
 defuere qui dicerent priuationem non cum sola ma-
 teria tanquam subiecto suo coherere, sed etiam cum
 forma conuenire, ita ut priuatio sit informatio, id
 est, inceptio formæ, in materia nondum formata sa-
 tis. Sic tepiditas in aqua est inceptio caliditatis, non-
 dum perfectæ, sed perficiendæ. Sic in ouo tanquam
 in materia, pullabilitas, id est, inceptio pulli nondum
 perfecti, est priuatio, & isti quidem nihil admodum
 a sententia Aristotelis aberrant, Nam sic reuera pri-
 uatio est medium principium generationis, coniun-
 gens principia duo contraria, scilicet materiam &
 formam, & consocians ad generationem corporis
 naturalis, Nã alioqui sine medio, ex contrarijs prin-
 cipijs duobus nihil fieret, ut prolixè Aristoteles pro-
 bat, circiter finem 1. libri Phys.

TERTIO: Dicitur autem priuatio esse princi-
 pium per accidens, bifariam. Primo: Quia per se
 nihil est priuatio extra materiam, cui inhaeret tan-
 quam proprium accidens. Deinde quod adueniente
 forma euanescit priuatio, et prorsum interit, ut ne-
 que sit pars substantiæ corporis compositi. Præte-
 rea dicitur habilitatem requiri in materia, priuati-
 onem patiente. Nam ut dixi materia non iudicatur
 priuari illa forma quam nunquam possit recipere,
 ut in ouo non est priuatio a fini uel pomi. Sicq; priua-

Opinio
 quorundã
 de priua-
 tione.

Priuatio
 cur exco-
 gitata ab
 Arist.

Priuatio
 I cur pri-
 cip. per
 II accides
 Cur priua-
 tio tantum
 sit in mate-
 ria habili.

Cur com=
mentus sit
priuatio=
nē Arist.

tio est plane eadem numero cum sua materia, nisi quod ratione, id est, definitione differunt. Neque uero Aristoteles (tametsi solus) hoc principiū cōmentus est temere, sed necessario, ut iam indicaui. Nam duo contraria principia non possunt cooperari ad unius compositi corporis generationem, sine principio medio, per quod medium sit progressus à termino à quo ad terminū ad quem, ut infra eodem ca. 27. patet. Atque ita hęc priuatio illicit, & impellit materiam formæ indigam, ut desideret, ac recipiat formam sui perfectionem.

Priuatio=
nis diuisio
nes. I

II

Priuatio
nulla spiri
tualis neq;
cœlestis
quare.

Q VARTO: Sicut supra in diuisionibus dixi, materiam & formam aliam esse primam, aliam secundā uel propriā. Sic et priuatio alia est cōmunis, nempe in materia prima cōmuni, Alia est propria nempe in materia secunda. Item priuatio alia est substantialis, absentia formæ substantiæ, alia est accidentaria, absentia formæ accidentis. Sicut & forma quædam est substantia quædam est accidens. Ceterum nulla priuatio dicitur spiritalis, quia cū substantia incorporea non habeat materiam, ergo nec priuationem habet. Sicut nec ulla dicitur priuatio superior uel cœlestis. Nam in materia cœlestiū corporum nulla est plane priuatio, cū illa habeant perfectissimam formam, qua meliorem ne quidem suscipere possint, nedum uelint desiderare, & in cœlestibus corporibus cum sint ingenerabilia, & incorruptibilia iuxta Physicos, potentia nō præcessit actū.

aut formam. Quia (ut illi aiunt) cōtingere nihil dif- Cōtingere
fert ab esse in perpetuis, hoc est, esse posse, & reuera ab esse ni-
esse nihil tempore differunt, quia mox cœlum sem- hil differt
per fuerit perfectissimum, neq; materia cœli, unquã inperpe-
informis extiterit. tuis.

DE COMMVNIBVS ET PRO-

prijs Principiorum.

Caput XVII.

PLURA quidem de principijs dici posse, et de
bere fateor, si quis ista uelit ex acte per omnia
nouisse, uerũ quia doctioribus hic cōmentarius non
satis faciet ullo modo, ideoq; Arist. & aliorum Vfus huius
commentarij sunt legendi, ad quos, si uiam aliquam cōmenta-
aperire possim, satis superq; officio defunctus esse ui-
dear. Quin ergo hactenus dictorum de principijs à Summa
cap. 12. Epilogũ hic subtexere libet, ut iuuenes præ-
sertim, ea facilius memoria complecti possint, & iu-
dicare in quibus præcipue debeant insistere. tium cap.

PRIMO: Principia naturalia ex quibus primũ Principia
componitur quodq; corpus naturale, sunt tria, scili naturalia
cet, materia, forma, & priuatio. quot.

SECUNDO: Dicuntur hæc prima principia, Cur pri-
quod ex his oriuntur omnia secũda principia, ut e- ma princ.
lemẽta, materies, formæq; propriæ, uel singulares. dicantur.

TERTIO: Quia elementa mutantur inuicem, Quare ele-
& agunt, ut experientia docet, ergo necesse est po- menta non
nere alia priora principia elementis. Nam omnis sunt prima

COMMENT. PHYS.

principia. mutatio est ratione materiae. Et omnis actio est à forma. Ergo oportet pariter materiam, & formam priores esse elementis, quibus hæc communicant.

Princip. diuis. **QVARTO:** Principium itaq; aliud est primū, aliud secundarium uel proprium cuiq; corpori, Sicut materia & forma primæ secundæq; sunt.

Materia prima qd. **QVINTO:** Materia est subiectum, ex quo corpus naturale generatur primū, & in quod corrumpitur ultimum, ut patet in exemplis analogicis, de fictilibus ex terra & massa, quæ si comminuuntur, rursus in terram uel massam, tempore suo rediguntur.

Materia primæ octo conditiones. **SEXTO:** Octo sunt conditiones materiae primæ. Quod sit non generata, non corruptibilis, insensibilis & latens pars corporis naturalis, informis, idonea formæ cuiq; indefinitæ, appetens formæ, mere passiuæ.

Forma prima quid. **SEPTIMO:** forma est principium informans materiam primam, cuiuslibet corpori naturali suppetans primo essentiam.

Princip. nihil sunt extra corpus cōpos. **OCTAVO:** Materia & forma primæ sunt corporis naturalis partes substantiariæ latentes, nõ qui dem seorsim extra compositum corpus seiunctæ, sed proportionem geometricam cuiuslibet corpori naturali communicatæ. Sicut ergo manus & pedes nõ sunt corpus hominis, sed partes sunt humani corporis. Ita materia et forma primæ, extra compositum, nihil sunt quicquam, nisi imaginarium quiddam, nomine magis

magis, quam re notum.

NONO: Varia sunt nomina materiae & formae quibus utriusq; exponitur natura. Nam materia uocatur materia prima, sylua, substantiae pars ignobilior, subiectum primum, & ultimum, commune receptaculum corruptibilium, chaos, natura foemina. Sed forma uocatur forma prima, species, ratio, substantiae pars nobilior, ἐνδελέχεια, essentia, conseruatrice essentiae, natura masculina.

Synonyma
materiae
primae.

Synonyma
formae
primae.

Priuatio
quid.

DECIMO: Priuatio est absentia & earentia formae cum habilitate materiae primae, ad formam primam suscipiendam.

VNDECIMO: Priuatio est principium mere accidentarium, & medium consocians materiam et formam, sic consensus semel testatus coniungit sponsum & sponsam. Alia uero duo sunt principia substantiaria tanquam pars substantiae, nempe materia passiuum, & forma actiuum principium.

Discr. in
et ter priuat.
et alia duo
sunt princip.

DVODECIMO: Communia principijs duo sunt, nempe, ut sint ante omnia corpora mobilia naturalia, & tamen sint in omnibus corporibus generabilibus, et corruptibilibus, tanquam pars substantiae eorum, haec duo scilicet materia & forma. Sed priuatio statim post generationem perit. Deinde commune est principijs non aliunde generari, neque ex se inuicem, imò ingenerabilia, & incorruptibilia esse.

Communia
princip. quae.

II

Quare cum elementa, & materia formaque secundae iuxta generentur et corrumpantur (sicut & partes

Elementa,
secundae

COMMENT. PHYS.

principia corporum integrales) ideoq; ista non appellantur, cur. neq; sunt principia prima, sed secunda.

Propria ADULTIMVM: propria cuiq; principio ex princip. antea dictis satis apparent. Tantum enim de principijs primis indicare uolui haecenus, quantum iuuenili captui & incipientibus haec elementa Physices discere uisum est satis esse.

DE CAUSIS.

Caput. XVIII.

ALTERA in naturæ definitione particula erat naturam esse quoq; causam, non solum principium. Ne ergo nomen aut uim causæ ignoremus, summo opere cauere oportet. Quod si enim scientia cogniti re est rem per causas suas cognoscere (ut toties ingenis præce minat Aristoteles atq; alij multi) Quod si & Physptorum de sica est scientia de principijs, causis, & effectis rerû causis. naturalium, minime hic locus debet negligi, qui uel solus maximum momentum adfert ad scientiam naturæ uel rerum naturalium. Et si nihil aliud cõmoditatis, aut oblectationis discenti afferret Physica, tamen erat diligentissime complectenda, propter unum hoc caput. Nã hæc de causis præcepta in alijs quoque professiones non modo ualent, uerû & summe necessaria sunt, quæ certe plerique docti testantur à Physicis repetenda esse. Et quidẽ philosophus sine cognitiõe causarum est merus sophista, parum uel nihil ab indoctis Idiotis & rusticis differens, cû nihil admodum supra uulgus imperitû sapiat, quod

NON

non ultra uulgares effectus progreditur, neq; penitus inquirat effectus proprios, nedum causas occultiores. At, si (prudētissimo Poëta teste) is denique est fœlix, qui potuit rerum cognoscere causas, necesse est infœlicem esse eum et in tenebris agere, qui causas non nouerit, & reuera magna est infœlicitas homini, ad inuestigationem & notitiam ueri genito, in tanta caligine mentis, et in ignoratione optimarum iucundissimarumq; rerum, uelut in periculosa tempestatis iactatide uersari, animo dubiũ huc illuc incertum fluctuari. Quare studiosè est summo opere laborandum, ut sese ab ista infœlici ignorãtia uindictent, & caliginem animo obiectam abstergant, diligenti inquisitione, et doctrina causarum, ex quibus pulcerrime res emanãt, atq; nascuntur, quales affatim nobis Physica cum primis exhibet. Sed ne longior hic fiat declamatio, hunc locum quam possum clare tractandum aggrediar.

PRIMO: Causa uocabulo hic non utimur ut rhetores qui ὑποθεσις, argumentũ, negotium, materiam, item probationem. Et ut dialectici rationem mediumque syllogismi uocant causam. Neque nimis parce efficientem solum, atque finem nominamus causam ut Cicero in topicis appellat. Verum Physicus nominat causam in genere id, propter quod aliud est, nempe effectus. Et quamuis hic torqueant se multi, quomodo causa differat à principio, in

Causæ
I signifi
II cata.
III.
IIII
Differen
tia inter
Aristo=

COMMENT. PHYS.

caus. &
princip.

Aristotelica definitione naturæ, fateaturq; Aristoteles in quinti metaphysices initio, Synonima ferè esse causam & principium, nihilominus tamen consensus scholarum ego sequendum esse iudico, qui hæc ita discernit, ut principium proprie significet materiam primam, & formam primam. & priuationem. Causæ uero appellatio amplior significet & ista principia prima, & materiã secundam, & formam secundam uel propriam. Deinde efficientem, finemq; rei, ut iam mox in diuisionibus ostendam.

An sit cau
sa.

SECUNDO: An sit causa aliqua, 'dubium non est ad eò, ut prouerbiũ quoq; testetur, Nihil sine causa esse, uel fieri, Et Deũ naturamq; nihil facere frustra, id est, sine causa. Ergo omissa questione superuacua, potius inquirendum est, quæ et qualis sit causarum uis, natura, atq; differentia.

Causa qd.

TERTIO: Causa res est antecedens, ad quam suus effectus sequi potest, ut pannus est, ergo tunica potest fieri suo tempore. Atq; hæc definitio causam in genere notificat.

1. Diuisio
caus.

QUARTO: Causa alia est prima infinita, nempe Deus ipse primus motor, autor, & effector omnium rite appellatus. Quoniam ex ipso, & in ipso, & per ipsum sunt omnia. De quo supra capite tertio dictum est. Alia est causa finita secundaria, dependens à Deo, qui eam reddit actuosam, à quo Deo sunt & dependent cœlestia, atq; inferiora.

2. Diuisio Item Causa finita, alia est superior cœlestis uniuersa

lis, quæ alias influentia, uisq; & uirtus cœlestis uocatur, operans in uniuersa hæc inferiora. De qua infra in secundo, cap. 2. & 3. tradetur. Alia est inferior, dependens ab illa superiore cœlesti. Porrò autem 3. Diuisio finita inferior causa, à cœlesti, & inde à Deo dependens, est aut Fatalis, ut Fatum, de quo supra cap. 4. Aut Naturalis, de qua proprie in hoc capite docebo. Aut Fortuita, ut Fortuna & Casus, de qua infra eodem cap. 24. et 25. Aut est Voluntaria, ut Voluntas, & liberum arbitrium, de qua infra in quarto, capite 23. & 34. & 37. dicam.

QVINTO: De causa naturali hoc capite tractabo præcipue, tametsi alias quoq; attingam, regule & exempli causa. Hæc ergo naturalis sic definitur. Causa est res naturalis, uel secundum naturam, Causa naturalis ad cuius essentiam, uel intentionem, sequitur actu aut potentia suus effectus, ut quia ouum est, pullus esse potest. Quia nubes est, pluuia fieri potest. Quia est aqua, humectatio fieri potest, Definitur etiam hoc modo, Causa est antecedens res naturalis, uel secundum naturam, ex qua, per quam, à qua, propter quam, alia res consequens, hoc est, effectus esse aut fieri potest, ut ex nube resoluta potest fieri pluuia, ut per formam suam est pluuia, ut à uirtute cœlesti est pluuia, ut propter humectationem terræ est pluuia.

SEXTO: Duodecim aut plures sunt apud Phisicos, aliosque causarum diuisiones, quarum tres iam supra enumeravi. Quarta uero hæc est. Causæ 4. diuisio naturalis

COMMENT. PHYS.

- naturalis sunt quatuor species, scilicet materia, forma, efficiens, & finis, quas isti uocant causas materialem, formalem, efficientem, & finalem. Atque hee species quatuor totidem quesitiuis eliciuntur, & notantur, nempe ex qua scilicet materia, per quam scilicet formam, à qua scilicet efficiente, propter quam scilicet finem. De quibus infra. Nunc interim has breuissimas descriptiones obseruare oportet. Materia est causa, ex qua est effecta res, tanquam ex parte substantiali, ut ex hordeo, aqua, & lupulo decoctis est ceruisia, de hac infra eodem capite proximo, et supra capite decimoquarto. Forma est causa, per quam res effecta habet suam essentiam, & nomen, ut per formam suam est & nominatur mensa, tunica, fornax, homo, per formam quoque suam, quilibet effectus habet suas actiones & uires. Etenim forma affert rei essentiam, & omnes operationes uirtutesque cõiunctas essentiae. Efficiens est causa, à qua fit res effecta tanquam à mouente, & faciente primario, ut à sartore consuitur uestis, à sole oritur lux & dies, infra eodem capite uicesimo primo. Finis est causa propter quam res effecta est, & fit ab efficiente, quem ipsa finalis illicet, & impellit ad operandum, & agendum, ut propter corporis protectionem uel ornatum efficitur uestis, propter esum & alimentum nascuntur fruges, ut infra eodem cap. 23. Quinta diuisio: Causarum alia est interna, quae essentiam corpori
- Quesitiua
caus.
quatuor.
- Materia.
- Forma.
- Efficiens.
- Finis.
5. Diuisio
caus.

corpori prebens, fit eiusdem pars substantialis, ut *Interna*
 materia & forma, ideoq; & Cicero has duas nomi=*caus.*
 ne partis censet, ut supra quoque capite duodecimo,
 dixi. Alia est externa causa, que essentiam quidem *Externa*
 corpori prebens extrinsecus, tamen non fit pars *caus.*
 compositi, sed extra illud manet, ut arbor non est in
 pomo, neque sartor est pars uestis, sicut pannus. Sic
 ergo efficiens et finis sunt externe cause, quibus cor
 ruptis, uel non consecutis tamen effectus perdurat.
 Contra uero corruptis materia, & forma, necesse
 est corpus quoq; corrumpi, & interire. Sexta diui=*6. diuisio*
 sio. Causarum alia est uniuersalis, alia particularis. *caus.*
 Causa uniuersalis alioqui communis uocata, ea spe=
 cies indiuidue cause, uel genus specificae cause, ut
 cum dico homo generat hominem, animal genera=
 tur ex animali, arbor ex semine, atque hic aliter uo=
 camus causam communem, quam supra materiam
 & formam communes. Causa uero particularis, a=*Caus. par-*
 tio quin singularis aut indiuidua dicta, est plane in=*tic.*
 diuiduum, cause fungens officio, ut cum dico hic ho=
 mo generat hunc hominem, hoc pirum nascitur ex
 hac piro, hoc pomum nascitur ex hoc germine. At=
 que ex hac partitione nascuntur infinita theses, &
 hypotheses, apud medicos, rethoresque & Philoso=
 phos, in alijs quoq; professionibus, rebusq; non natu=
 ralibus. Et recte admonent, a singulari causa ascen=
 dendu esse ad uniuersale, ordine predicamentario
 quasi, tametsi Physica nihil admodum de singulari
 causa

COMMENT. PHYS.

Singula. causa effectūq; particulari docet. Quia ab arte singularia sunt remota, præsertim quæ theoricæ sit. Praxis autem & usus artis exercetur circa singularia & indiuidua. Vniuersalem quoq; causam uocant alias, ut supra dixi, superiorē coelestemq; causam, eò quod uniuersa effecta naturalia à coelesti uirtute dependeant, & uegetentur. Septima diuisio. Causarum alia est per se uel propria, ad quam effectus per se uel proprie sequitur, ut ædificator est causa propria ipsius ædificij, poëta est causa propria boni poematis. Alia est causa per accidens uel impropria, nempe quodlibet accidens propriæ causæ separabile, uel inseparabile, ut eiusdem ædificatoris albedo, sanitas, sunt causa impropria ædificij. Sic Lucius Marcus Quintus, & similes sunt causa impropria ædificij. Sic elementa quatuor, sunt causa propria, & per se corporum generandorum, sed qualitates elementorum sunt causæ per accidens corporum.

8. diuisio
caus.
Causarū alia est propinqua, ut pannus tunicæ materia est, poëta boni carminis est effector. Alia est remota causa, ut lana ex qua pannus fit, ut ovis gestans lanam est causa remota uestimenti. Et probe debent obseruari hæc due diuisiones, uitiōse enim colligitur sæpe ex causis improprijs, & remotis. Quo uero proximior propriæ & propinquæ causæ una quæq; est causa, eò certiore notitiâ rei adfert, neq; hic cum indocto uulgo desipiendum est. Quod obuias tantū præhensat causas, plerumq;

remot.

remotas, et improprias, cum hæc sint uulgari captu
 magis idoneæ & promptæ. Nona diuisio: *Causarum* 9. diuisio
 alia est necessaria, quam necessario consequitur effectus. *Caus. Ne-*
 ctus, ut ex bona arbore fructificante, necessario na- *Caus. Ne-*
 scitur bonus fructus, ex mala arbore nascitur malus *ces-*
 fructus, necessario. Alia causa est nõ necessaria, sed *Caus. con-*
 cõtingens sine qua effectus tamen sequeretur, ut col- *ting.*
 loquium est causa amoris non necessaria. Etenim po-
 test amor etiam sine colloquio conciliari. Sic lignum
 est materia non necessaria mensæ. Nam hæc potest
 etiam ex lapide aut metallo fabrefieri. Ita quælibet
 causa accidentaria separabilis, est mere contingens
 causa non necessaria. Decima diuisio. *Causarum* 10. diuisio
 lia est constans, & certa, cuius effectus nequaquam *Caus. cer-*
 uariat, sed certus est. Sic natura & ars & habitus *ta-*
 constanter eodem modo cursuq; agunt, ut ignis ad- *ta-*
 mota materia ustibili non potest non urere, aqua nõ
 potest non humectare. Alia causa est inconstans & *Caus. in-*
 incerta, que uariat effectum. Sic uoluntas, affectus, in *certa-*
 experientia, fortuna, casus, ignorantia, error, inar-
 tificiosa experientia, agunt inconstanter & in ho-
 ras ferè mutantur, iamque alios nunc alios effectus
 habent. Undecima diuisio: *Causarum* alia est incom- *11. diuisio*
 plexa, ut statuarius est effector statuæ, Alia est com- *caus.*
 plexa, ut Polycletus statuarius est effector statuæ.
 Atq; hoc discrimine uoluit Arist. abstrahere à sub-
 iectis peregrinis, uel accidentarijs, ipsas operatio-
 nes & proprias functiones causarum, ut suum cuiq;
 G officium

COMMENT. PHYS.

12. *caus. diuis.* officium tribueretur. Duodecima diuisio. *Causarū* alia est operans, quæ actu iam operatur, ut arbor in æstate germinans & fructificans, ut musicus iam canens, panis iam satians. Alia causa est cessans, quam Arist. potentē, alij otiosam, Physici causam in potentia uocant, quæ habet quidem potentiam operandi & facultatem, licet iam actu non faciat effectum, sed cesset otiosa, ut arbor in hyeme cessans, ut musicus dormiens uel tacens. Ultima diuisio. *Causarum* aliæ sunt cōnexæ subordinatæ, id est, plures destinatæ simul aut serie sua ad eundem effectum, ut duo trahentes unam nauem, ut hordeum, lupulus & aqua destinata ad ceruisiam, ut pater & mater generantes filium, ita subordinatæ sunt causæ singulares cōmunibus, cōmunes cœlestibus, cœlestes primæ causæ, id est, ipsi Deo, ut iam mox dicam. Aliæ sunt causæ nō cōnexæ neq; subordinatæ, ut cū quæque seorsim suum præstat effectū, sic uitis & aqua sunt non cōnexæ causæ ad uinum, sic usus & abusus sunt non cōnexæ causæ finales, neq; ordinariæ cuiusquam rei. Atq; hæc sunt uulgares diuisiones causarum, præ cæteris notandæ, quarum plerasq; si rursus diducas atq; subdiuidas, secundum quatuor species causarum, item secundum actum et potentiam, aliasq; formas diuidendi, nō tantum duodecim modi causarū fient, ut uulgo tradunt, sed erunt longe plures modi, et plurima discrimina, quæ cuiq; diligenti aut curioso promptū est suapte industria exquirere.
- Septimo

SEPTIMO: *Causarū querere alias causas lon- gius quidem est, et difficilius instituto opus, & infi-* *Caus. non sunt aliæ*
nitus propemodum perplexusq; modus, si speciatim cause,
per singulos gradus singularium atq; cōmuniū cau-
sarum uelimus ire. Oportet ergo in qualibet re natu *Canon.*
rali & effectū, causas proximas & proprias inqui-
rere, non autem euagari in remotas, et improprias,
neq; ambagibus perplexis expatiari, ut supra etiā
admonui. Perueniendum ergo est paulatim à remo-
tioribus ad proximas quasq; causas, ad quod diale-
ctica diuisione plurimum adiuuabimur, atq; Rheto-
rica enumeratione. Verum de hoc plura dialectici
in materia demonstrationis præcipiunt. Exempla *Exempla*
uero in libris sequentibus plurima ipsi uidebimus. Et caus.
experimenta nobis ultro obseruantibus se multa of-
ferunt in natura rerum.

OCTAVO: *Propria causarum officia cū sint* *Propria*
plurima, tamen eorum præcipua octo, totidem re= *offi. caus.*
gulis comprehenduntur. Quarum prima est. Cau= *1. Regula*
se inter se inuicem sæpe coincidunt, hoc est, diuerso *de caus.*
respectu, quippiā idem est, in diuerso genere causa
rum, ut anima est forma hominis, & eadem est finis
generationis humane, & eadem est efficiens causa
operationum naturalium. Sic tria diuersa uocabu=
la, & genera causarum, simul accidunt & tribu=
untur eidem animæ, diuersa tamen cōparatione. Ita
sæpiissime idem censetur nomine cause, & effectus,
ut radij solares sunt effectus solis, à quo projeciun=
G 2 tur,

COMMENT. PHYS.

2. Reg. de
caus. tur, & ijdem radij proiecti, & reflexi sunt efficiens
causa caloris & lucis. Secunda regula, Cause ingre-
diuntur definitionē rei, fungentes plerunq; uice dif-
ferentiarum, quarum nominibus caremus alioqui,
ita maxime forma constituit definitionem essentia-
lem proxime succedit materia, deinde finis, impro-
prie uero efficiens. Et ex his causis demonstrationē
quoq; & scientiam nasci dialecticis est notissimum.
3. Reg. de
caus. Tertia regula. Plures cause ad eundem effectum
sepe operantur simul uel successiue ordine suo, ut di-
ctum est in ultima diuisione, & tam in quinta regu-
la repetetur, sic unius statue materia est æs & aurū
uel argentum simul. Quarta regula. Vna eademq;
causa, diuersos, imò & contrarios effectus reddere
potest, propter aliam atq; aliam rationem materie
ipsius præsertim, aliusue cause, ut sol indurat lutū,
& idem liquefacit ceram, ut Cicero modo bene ope-
ratur, modo male. Quinta. Secundæ cause nō agunt
sine prima, neque inferiores, sine superioribus, ut su-
pra in diuisione sexta uidimus, & alibi. Hæc est ea-
nim pulcherrima illa catena, qua coherent cause
singulares à suis communibus, Inde communes à cœ-
lestibus, & superioribus. Deniq; cœlestes ab ipso
Deo dependent actuosq; fiunt. Et quo quæque cau-
sa est propior singulari, eo magis propria & pro-
pinqua dicitur causa sui effectus. Contra uero, quo
quæq; causa est superior, & primæ propior, eò est
etiam efficacior atque potentior, iuxta hoc principium

pium. Quicquid potest uirtus inferior, illud etiã po- Axioma.
 test uirtus superior, & hoc quidem amplius. Sexta, 6. Reg. de
 tametsi quaedam necessario effectum antecedunt, nõ caus.
 tamen ideo quælibet antecedentia ueniunt appellati
 one causæ, ut aurora uel lucifer antecedens diem, nõ
 tamen est causa efficiens diei. Ita nõ omnia consequē
 tia ueniunt appellatione effectus. Septima, Cause in 7. Reg. de
 feriores sic dependent in agendo, ut finis moueat ef- caus.
 ficientem, & illiciat ad operandum. Efficiens autem
 subigat, & præparet materiam. Materia uero alli-
 ciat formam. Quæ forma finis generationis, & o-
 peris, deinde pariat actiones, effectamque rem faci-
 at actuosam, & efficacem, ad sua officia & operati
 ones præstandas. Octaua regula. Cause singulares 8. Reg. de
 sepiissime impediri, & à cæpto opere depelli uolun- caus.
 tate iniuriaue possunt, ut iniuria tempestatis male
 afficit arbores germinantes. Cause uero communes
 & uniuersales non possunt impediri, nisi totum na-
 tura cursum tolli posse quispiam putet. Atq; hæc de
 causis in genere locutus, iam inde speciatiim quam-
 que tractabo.

DE MATERIA SECUNDA

Caput XIX.

PPRIMO: Species causæ prima est materia, hæc
 supra capite decimoquarto diximus aut pri-
 mam & communem esse, aut secundam & particu-
 larem. Atq; hæc materia secunda est materia cor- Materia
63 pores

COMMENT. PHYS.

secunda
quæ.

Species &
exempla
mate. se-
cundæ.

poreasensibilis, iam formata per certam formam, non modo substantiariã, sed & accidentariam sibi inditam, ut farina est materia panis, ut ligna, lapides, cementa, terra, sunt materia domus, Imò huius materiæ secundæ species & exempla sunt quotquot rerum singularium, & indiuiduorum naturalium uidemus materias, ex quibus illa constant. Sic elementa quatuor sunt materia secunda mixtorum corporum, & rursus, mixta sunt materia aliorum corporum mixtorũ, ut fumi & uapores sunt materia pluuiæ, niuis, fulminis. Sic aliud corpus ex alio corpore suæ speciei plerũq; uel alterius speciei nascitur, ut è succo florum pinguiore, & aqua nascitur mel, apum industria, sic & partes uocantur quasi materia totius corporis.

Materia
secun. du-
plex.

SECUNDO: Materia secunda alia est generabilis & incorruptibilis, hoc est, ex qua nullum corpus mixtum nascitur, ut cœlum & stellæ, ex quibus nihil tanquam ex materia nascitur. Alia est generabilis, & corruptibilis, ut elementa quæ inuicem mutantur, tametsi sint maxime simplicia, ut infra in secundo, capite sexto, & duodecimo, et uicesimo quinto dicetur. Sic & mixta corpora ex quibus alia nascuntur sunt materia generabilis & corruptibilis, ut oua ex quibus nascuntur pulli, grana ex quibus frumentum, germina ex quibus fruges generantur, experimur nasci & corrumpi.

TERTIO: Ex supra dictis patere arbitror, quã

tum materia prima à secunda differat, nempe prima uocatur principium naturale. Secunda uero cū generetur, & corrumpatur, non uocatur principium, sed causa. Item prima non est destinata, & alligata uni alicui formæ, sed cuilibet quam appetit. Secunda uero iam habet suam formam, & mox induere potest aliam, ut hoc germen habens suam germinis formam induit pomi formam suo tempore. Item materia prima est insensibilis, solaq; imaginatione percipitur. Secundam uero ipsi sentimus, & tangimus, ut ouē, ut germen, ut aquam. Item materia prima est mere passiuā. Secunda uero, partim est passiuā recipiens formam cum informatur, partim est actiuā scilicet mouens & præparans se ad recipiendam formam, quorum utrunq; de semine manifestū est, quod tamen si patitur se informari, tamen & ipsum habet in se uim quandam formatiuā, hoc est, qua induit sibi ipsi formam. Hoc autem loco Medicis, & Physicis istam permittimus controuersiam componendam, utrum semen materiæ magis, an efficientis causæ uocabulo nominari debeat, ut de semine, & de seminali ratione, prolixè disputat Albertus in secundo Physicorum capite quinto. Interim nos cum uulgo dicemus semen habere naturam magis materiæ, quam efficientis causæ, iuxta uulgatā loquendi consuetudinem. Est autem semen corruptus imperfectum, productum à generante, cuius forma non propter se, sed propter aliud agit scilicet ut

Mat. se-
I cunda à
prima
mat. qd
II differat

III

IIII

Questio.

Solutio.

Semen qd.

COMMENT. PHYS.

generetur ex ipso semine aliud quid, simile generati, atque hoc semen animatur, & uim recipit genitabilem à spiritu suo uegetabili, quo spiritu uiuificoid ipsum animauit, & uiuificauit uniuersalis et prima causa, nempe natura atque Deus. Sic germen ex arbore fructificante productum est semen, habens genitabilem uim fructificandi, quod germen non propter se efficax est, sed propter aliud, nempe propter fructum pomi, uel piri, uel alius frugis producendum.

Conuenientia mat. secund. & primæ.

Q V A R T O: Conuenit aliquid materiæ secundæ cum prima. Quia sicut hæc prima subinde nouam appetit formam priore deperditam, sic & materia secundæ pristinam formam amittens, tamen recipit statim aliam formam, ut ex ligno combusto fit cinis, ex cineribus putrefactus fit gleba terræ, aut uitrum aut lixiuium.

DE CAUSA FORMALI.

Caput XX.

Forma secundæ quæ.

P R I M O: Sicut materia prima uocatur principium naturale. Sic etiam forma communis uel prima dicitur principium naturale, supra capite decimoquinto. Contra uero, ut materia secundæ, non uocatur principium, quia ex alio nata est se priore, sed causa uocatur. Sic & forma secundæ non uocatur principium, sed causa. Verum forma secundæ est causa, dans cuilibet speciei & indiuiduis essentiam

tiam corpoream, ac nomē, ut petrus à sua forma est
 & dicitur homo, ut corpus à forma lapidea est, &
 dicitur lapis, ut statua corpus artificiosum, à forma
 sua est & dicitur statua. Hanc uocamus alias formā *Synonyma*
 specificam, eò quod nomen speciale dat rei, & essen- *formæ se-*
 tiam. Vocatur et secunda, respectu primæ. Vocatur *cunda.*
 & particularis respectu illius cõmunis, uel uniuersalis
 principij. Est ergo forma specifica, uel secun-
 da plane essentia rei, quæ si indita fuerit materiæ se-
 cundæ per generationem, tum constituit speciem, et
 eius speciei indiuiduum, primam substantiam in re-
 bus naturalibus, ita tamē, ut hæc rursus sit alijs for-
 mis accidentarijs & sensibilibus circumscripta.

SECUNDO: Huius formæ secundæ species, & *Species &*
 exempla tot sunt, quotquot omnino in rerum natu- *exempla*
 ra sunt animantium, herbarum, arborum, metallo- *formæ se-*
 rum, elementorum formæ, species, & nomina, & *cunda.*
 quotquot horum sunt indiuidua, singulariaue, ut ho-
 mo, equus, canis, amaracus, narcissus, uiola, pomus
 cerasus, nux, aurum, argentum, arena, sal, uitrum,
 ignis, aër, aqua, atque horum indiuidua. Sic & quæ-
 libet pars totius naturalis corporis, per se conside-
 rata, habet suam formam, ut caput, collum, humeri,
 brachia, uenter, pedes, quæ partes collectæ cõstitu-
 unt totius corporis formā, sicut partes definitionis
 ut genus, & differentia, constituunt definitam spe-
 ciem.

TER TIO: Forma secunda est duplex, nam alia Forma se-

COMMENT. PHYS.

cund. du= ingenerabilis, & incorruptibilis est, ut forma cœli,
plex. & stellarum, qualis ab initio mundi perduravit in
indivuis quoq; iam enim non aliud sydus est So-
li, Lune, Iouis, Saturni, Arietis, Tauri, Virginis,
&c. quam fuit ab initio mundi: Et alia forma est ge-
nerabilis, & corruptibilis, ut elementorum, & mi-
xtorum corporum, quæ partibus saltem, si non toto
subinde mutantur inuicē, iuxta principia illa mate-
riam, formam, & priuationem. Hinc est quod uide-
mus quotidianas imò & momentaneas uicissitu-

Cōtrauer= dines singularium corporum, quorū aliud nascitur
fia inter aliud corrumpitur, aliud mutatur. Verum sicut ma-
Phys. teria, ita quoq; forma prima ipsius cœli & stellarū,
nedum secunda differt specie à forma materiaq; com-
muni principio, & secundario elementorum atque
mixtorū, quanquā de hoc operose certant Physici.

Differen. Q V A R T O: Differt forma particularis à cō-
inter for= muni, quia hæc non est destinata ad certam materiã
mam com. secundam sed refertur ad materiã primam. Forma
et for. par. autem particularis uel secunda, non uestit nisi certã
sue speciei materiã secundam, in reliquis ferè con-
uenit formæ primæ & secundæ.

Opniiones Q V I N T O: Variant Philosophi de productio-
philos. de= ne formæ secunde, quidam enim opinati sunt formas
productio esse seorsim extra materiã separatas, ante compo-
ne formæ sitionem corporū, & alicubi locorum positas à da-
secunde. tore formarum, id est, Deo, qui eas adliget materie
formandæ suo tempore. Sicut Origines Theologus
dicitur

dicitur sensisse, quod omnes omnium generandorum
 hominum anime sint in principio mundi cum ange-
 lis creatae, & in caelo agant tantisper, dum suum
 cuique corpus informetur in utero, quo formato a-
 nima è caelo quasi præcipitata illigetur, & inclu-
 tur suo isti corpori, sic & illi opinantur formas iam
 pridè à Deo, & natura creatas et alicubi repositas,
 agere ibidem tantisper, quoad suæ quæq; materiæ
 immittatur. Sed hæc opinio est erronea, siue de uni-
 versalibus formis intelliges ut pseudoplatonici de-
 deis somniant, siue de singularibus formis interpre-
 teris, quod est multo absurdius. Alij uolunt formas
 aeternas in materia insensibiles, ut Anaxagoras
 censuit omnia in unum principium, nempe materiam
 commisceri, & ex quolibet fieri quodlibet, reuera
 significans materiam primam esse idoneam cuilibet
 formæ suscipiendæ nõ quod reuera formæ delitescât
 aeternè in materia prima, tanquam in chaos. Aristote-
 les uero clarissime dicit secundum potentiã quaslibet
 formas scilicet primas, secundas, & singulares esse
 in materia prima, deinde quanque in sua materia
 secunda, tandem ab efficiente causa educi potentia
 in aeternum, ut in cera estabilitas quædam ad recipi-
 endas formas sibi idoneas, quæabilitas exit in opus
 & effectum, si cera subigatur & præparetur, ut a-
 etu recipiat suam formam caniculæ, uel urti aut simi-
 lem, ut supra satis superque tractaui.

Idea.

COMMENT. PHYS.

Idea quid. SEXTO: Quoniam in prima opinione incidit mentio de ideis, obiter pauca dicam de his quoq; & simpliciter. Idea est forma, & imago, cuiuslibet substantie uel accidentis in animo concepta, & impressa, quam imitatur causa efficiens, & percognitam retinet, ut opus suum recte absoluat, atq; diiudicet. Sic architecton animo conceptam & percognitam habet imaginem, atq; ideam locati sibi operis, & edificijq; secundum quam formam edificat, absoluitq; domum, Sic ab una forma sigilli qualibet cera impressa recipit similem formam, et hæc idea uocatur alias causa exemplaris. Sicq; definitur rotundius, Idea est species in intellectu percognita, et collata ad opus. cui hæc forma sua inditur. Itaque cum idea sit tantum in animo hominis, uel animalis, uel Dei, uel angeli, omnino errant isti, qui nescio quas abstractas formas seorsim extra intellectum & animum somniant, et tanquam angelos uel spiritus in cælo, uel alibi collocatas fingunt. Quod autem disputant utrum idea sit causa formalis, an efficiens, id facile potest componi, nam quatenus idea consideratur in subiecto composito, tum est forma rei. Sin idea refertur ad intellectum operantis, aut iudicantis, tum pertinet ad causam efficientem, quia adiuuat efficientem ut recte operetur, uel non male iudicet. Verum de ideis longe plurima apud Platonem in Parmenide & in Timæo & in sexto de repub. atq; passim, & apud Aristotelem in primo ethicorum differuntur.

LIB. I.
DE CAUSA EFFICIENTE.

47

Caput. XXI.

PRIMO: Efficiens causa est, unde principium motus & quietis est. Huius definitionis sententia sic accipe, Efficiens est causa externa à qua procedit motus per operationem, & quies per cessationem suam, completo opere, ut ab architectone procedit edificatio, & completur, ut à patre procedit generatio filij. Itaq; efficiens causa est, quæ ex materia & potentia producit formam in actu.

SECUNDO: Efficiens duplex est, scilicet internum, & externum, Internum efficiens est, quod intra ipsam materiam uim habet agendi, licet nõ sit pars substantiæ. Sic qualitates primæ & secundæ, quas uocant actiuas, materiã disponunt ad productionem formæ, ut infra lib. 2. cap. 22. & 23. Sic uis seminalis est uirtus seminis, quã isti rationem seminalem uocant, et dicitur efficiens, Internum præparans, eò quod præparet ac disponat materiam, hoc est, semen ad receptionem formæ, ut supra cap. 19. dixi. Quod uero pleriq; dubitant utrum semen sit materia, an efficiens, nobis sane interim uocabitur semen materia, et uis seminis actiua, aut formatiua, ratio seminalis, uocabitur causa efficiens interna, ne à consuetudine scholarum aberremus. Cæterum uirtus seminalis est quedam qualitas & uis occulta per naturam indita semini, orta à partibus præcipuis ipsius generantis, quæ uis informat materiam animatorum

Efficiens
causa quæ.

1. Diuisio
caus. effi.

Vis semi-
nalis.

Dubitatio
nem expli-
cat.

Virtus se-
minalis qd

porum

COMMENT. PHYS.

porum, forma specieq; simili atq; hoc docet experi-
entia. Nam ex ouis gallinarijs anseri suppositis, nas-
cuntur galli & gallinæ, non anseres, item ex surcul-
lis pomi, insitis piro, aut ceraso, nascuntur poma,
non pira neq; cerasa, quod nequaquam fieret, si non
hec uis esset à generante oriunda.

2. Diuis. ef
fici. caus. TERTIO: Efficiens externum est, quod extra
materiam existens operatur ad productionem forma
& corporis, & hoc rursum quadruplex est sci-
licet primum, effectuum immobile, id est, Deus cre-
ator & factor omnium supra cap. 3. Secundum, uni-
uersale cœleste mobile, utpote cœlum stelleq; cum
suis influentijs, infra secundo cap. 2 Tertium, Effici-
ens particulare, quod & secundarium uocatur, ip-
sum scilicet gignens, corrumpens, mouens, ut pat-
ter gignens filium. Quartum, efficiens medium ut
sunt instrumenta nature, artificum operariorum,
ut sunt occasiones, & modi, similesq; circumstan-
tie atq; adiumenta, qualia ferè appellant rhetores
antecedentia, & comitantia. Nam media & instru-
menta ad finem & effectum tendentia, referuntur
ad causam efficientem, ut macies, dieta, exercitium,
medicamina, & alia instrumenta medicorum diri-
guntur ad sanitatem, tanquam ad finem ab ipso me-
dico, tanquam efficiēte causa. Porro ut supra dixi,
efficiens particulare non agit nisi uirtute cœlestis
et primi efficientis, sicut neq; instrumentum uel me-
dium agit nisi opera & industria efficientis, particu-
laris

cularis. Siquidem serra, bipennis, malleus, similiaq;
instrumenta otiosa sunt & inefficacia, nisi ab arti-
fice moueantur. Sicut etiam celestis influentia nihil
efficit sine numine primi, idest, Dei, ut infra quoque
eodem cap. 35. patebit.

QVARTO: Rursum efficiens aliud necessita- 3. Diuisio
te agit, hoc est, secundum naturam, aut fatum, ut caus. effi.
quæcunque sunt consilij iudicijque expertia. Sic
arbores necessitate fructificant, uolucres necessita-
ta pullificant, animalia necessitate foeticant, co-
medunt, & quiduis aliud faciunt. Sicut & pueri,
& pavi, item inanimata corpora, qualitatesq;, ne-
cessitate, non consilio, neque deliberato, agunt, &
his ad agendum sufficit, ut possint agere, ut ignis ad
motu a materia ustibili, nõ potest nõ urere. Aliud ef-
ficiens delectu agit, secundum propositum, quod de
liberationem & liberum arbitrium suum sequitur,
ut homines & artifices, ut angeli, ut Deus, atque
his ad agendum sufficit ut uelint atq; possint agere,
hoc isti uocant efficiens non necessarium, uel libe-
rum. Porro, efficiens necessarium. Aliud agit natu- 4. Diuisio
raliter, ut quæ agendi principium uimq; habent in- effi. caus.
tra se à natura sua. Sic herba secundum naturalem
suam potentiam habens uim medicabilẽ, medetur,
Aliud uiolenter agit, quod per alienam uim inten-
ditur, neque habet intra se agendi uim à natura, sic
aqua feruescens urit, et calefacit, nõ quidem suo ca-
lore naturali, sed accidentario. Sic & instrumenta

COMMENT. PHYS.

non suo motu neq; sua ui agunt, sed hominis uel artificis agitatione.

5. Diuisio effi. caus. AD VLTIMVM Efficiens, Aliud est primum & imperans, ut in edificio fabricando architecton, in exercitu dux supremus, Aliud est efficiens non primum, sed obsequens, quod isti uocant adiuuans. Et horum alij agunt, ut ministri, operarij, ab architectone conducti, & instructi. Alia sunt instrumenta, ut secures, mallei, serræ, machine.

DE FINE. Caput XXII.

Finis quid. **P**RIMO: Finis est causa cuius gratia aliquid fit, quæ mouet efficientem ut agat, sic culter fit propter usum incidendi. Sic uinū nascitur propter usum bibendi. Et sane cum omnia boni alicuius assequendi gratia agant, ut pote propter honestatem, utilitatem, aut quodlibet commodum & iucunditatem assequendam. Ideoq; quicquid bonum esse sibi uel natura monstrauerit, uel ratio, aut opinio persuaferit, illud ipsum nomine finis. appellabitur in genere, ut si queras propter quid uel cuius boni gratia natura producat fruges ex arboribus, respondeo propter usum hominis et animalium, neq; uero refert illud esse uere bonum, aut opinabile bonum, si quidem pleriq; magis specie boni, quam uero bono ducimur.

Bonū dup.

1. Diuisio finis. **S**ECUNDO: Finis est duplex scilicet uniuersalis, hoc est, Deus, prima causa, ad cuius gloriam omnia fiunt supra cap. 3. Et finis particularis quem alias appellare liceat naturalem finem, id est, suum cuiusq;

iusq; rei bonum et commodum, sua cuiusq; rei actio
et propria functio, secundum naturæ præscriptum,
ut solis finis est illustrare mundum, calefacere, uege
tare hæc inferiora corpora, diem & noctē metiri.

TER TIO: Finis est rursus duplex scilicet ^{2. diuis. finis.} ulti
mus, & medius. Finis ultimus est suum cuiusque rei
potissimum bonum & maximum cōmodum, et sua
cuiusq; rei propria, perfectissimaq; actio, atq; po
tissimus adeo rei usus, propriumq; opus, quod cum
nulla re alia commune habet. Sic ultimus finis solis
est illustrare mundam, quod opus nulla res alia effi
cit. Sic finis ipsius ignis est maxime calefacere. Sic ul
timus finis hominis est uirtutis cognitio, atq; actio,
in hunc enim usum proprie factus est homo, & pro
prie in hunc finem à ratione & conscientia sua diri
gitur. Et in summa, Finis ultimus est, qui propter se
expetitur maxime, quo consecuto acquiescit ipsum
efficiens, tametsi nullum aliud sequatur cōmodum.
Et hic denuo est duplex. Nam primo, finis ultimus ^{3. diuis. finis.}
quo ad naturam cuiusq; rei est. Sic bonū dicimus, a
deoq; & finem, id quod cuiusq; rei naturæ est conue
nientissimum. Ita finis equi quo ad naturam eius, est
esse liberum, infrenem, & indomitum. Secundo est
finis ultimus, quo ad hominis usum & commodita
tem, sic equi finis ultimus quo ad hominē est, se præ
bere seruituti, & usui hominum. Nam propter ho
minem omnia sunt creata, qui est creatura corpo
rea nobilissima, adeoq; homo finis est ultimus crea
turarum

COMMENT. PHYS.

Medius finis. *tur arum. Sed finis medius, quem & secundarium, et finem quo uocant, est finis uel usus rei, qui expetitur propter alium, nempe propter illum ultimū finem.*

Nota.

Quo medio fine, tametsi consecuto, tamen non acquiescit efficiens. Sic ieiunij finis est macies, hæc autem finem habet sanitatem. Et quidē pleraq; in hunc modū, quæ supra cap. proximo uocauimus media, sunt fines medij, qui comparatione eius qui dicitur ultimus, sunt reuera effectus cause finalis, quæ conferunt & conducunt ad ultimū finem. Sic prætextæ tunicæ finis medius est uestire corpus, ultimus uero est discernere personam magistratus, uel patricij à

Discr. inter finem & caus. finalem.

QUARTO: Quod quidā separāt à (uulgo. fine causam finalē, tametsi argutum magis est, quā solidum, tamen quid isti sentiant breuiter dicam. Finem ergo uocant illud ipsum bonum, propter quod consequendum agit efficiens, ut commodū uel usum rei effectæ, siue is consequatur, siue non cōsequatur. Finale uero causam uocant ipsam intentionem, et propositum efficientis, aut ut clarius dicam, ipsam speciem, & imaginationem, quam concipit animus efficientis, de isto bono commodoue consequendo, quod dixi ab istis uocari finem. Sic Rhetoricæ finis est benedicere, finalis uero causa Rhetoricæ, est uel le benedicere. Sic negociatoris finis est opulentia, finalis autem causa est uelle ditescere. Et quidem hoc discrimen pro superuacuo debet ferè haberi.

4. Diuisio

QUINTO: Finis aliis est proprius uel ordinarius

rius, nempe bonus usus legitimaq; rei actio, ita se-
minis ordinarius finis est perfectum foetum edere.
Alius finis est inordinatus & improprius, nempe
cuiusq; rei uel optime abusus, & illicita actio. Sic se-
minis abusus est edere monstrum, uel imperfectum,
uel abortiuum foetum. Verum huiusmodi diuisiones
& plures manifestissime patent, ex causarum parti-
tibus supra cap. decimo octauo.

SEXTO: Adhuc bifariam loquitur Physiologi de 5. Diuisione
fine. Primum, quatenus est in proposito, in intentione = finis
ne, adeoq; in spe, uel expectatione ipsius efficientis.
Et sic reuera finis est causa antecedens, ut quatenus
natura intendit generare corpus in utero animalis,
hoc corpus generandum, finis iam est naturæ ope-
rantis. Deinde loquuntur, quatenus finis non est in
spe, et in intentione operantis, sed in effectu, hoc est
quatenus finis iam secutus est propositum, adeoque
spei satis fecit. Sic finis amodo causandus est proprie,
sed reuera effectus ut corpus hominis iam recens na-
tum est effectus naturæ generantis. Neque uero ab-
surdum uideri debet, idem uocari & finem, & effe-
ctum propter comparisonem ad diuersa.

SEPTIMO: Proprium officium causæ finalis, Propria
adeoq; ipsius finis est monere, adhortari, pellicere, officia fini-
mouere efficientem, ut agat & operetur. Sicut res nis.
amata & desiderata mouet, & illicit amantem, ut
ipsam requirat & sequatur. Perinde autem ut ple-
rosq; amantes sua spes desideriumq; fallit, sic finis

COMMENT. PHYS.

sepe non sequitur, sed fugit efficientem suum, ut nō consequatur effectum, neq; expleat spem desiderantis ipsum. Ita etiam supra ca. 18. dixi, quod causæ impediuntur sepiissime, speq; sua falluntur, ut cum sterilitas uel tempestas impedit segetem, frugesq; intereunt. De comparatione uero finis ad alias causas infra eodem ca. 27. ostendam, quomodo natura, atque omnia non contra naturam agentia, propter finem suum agant. Deniq; obseruare oportet ex diuisione secūda, eiusdem rei plures esse fines sepiissime, quorum tamen necesse est unum aliquem ultimum ac proprium esse, alios uero medios & non praeiudicatos esse. Sicut & contra plurimum causarum unus est finis, ut cum multi cursu certantes inuicem, petunt unam eandemq; metam.

Compar.
fin. ad ali-
as caus.

DE EFFECTV. Caput XXIII.

EFFECTUS quid. **P**RIMO: Scholæ uocant effectum id quod ex causis oritur, quodque fit à causis supra enumeratis. Rodolphus & Cicero alicubi appellant eventum, nobis ergo plane synonyma erunt effectus & euentus, ad quorum tractationē longiorem, pluraque ex superioribus cap. 18. sunt huc repetenda, quia cum causa & effectus sint mere relatiua, alterum ab altero certe exponitur, lucemq; accipit, iuxta naturam relatiuorum, quæ se mutuo, definiunt declarant, & constituunt. Quot ergo sunt diuisiones causarum, totidem quoq; partitiones & modos effectuum numeramus, id quod diligentius contemplantur.

Natura re
latiuorū.

planti & conferenti facile patebit ex superioribus.
Uaque effectus est res consequens à sua causa.

SECUNDO: Ut causæ naturalis quatuor sunt Species effectus
species, scilicet, Materia, Forma, Efficiens, atq; Fi-
nis, ita Euentus, uel Effectus dicitur alius Materiæ,
alius Formæ, alius Efficientis, alius causæ Finalis.
Neq; hæc opus habent longa descriptione, sed pau-
cis exemplis rem agam. Quanquam nihil prohibet
admodum, eundem effectum diuersarum causarum
dici, ut domus est effectus materiæ suæ, & ædificato-
ris sui. Nota:

TERTIO: Effectus materiæ est opus, quod ex Effectus
materia existente consequi, & fieri potest, uel adeo materia.
iam cōsecutum est, sic gladius aut culter est effectus
materiæ suæ, scilicet ferri. Sic foetus in utero est ef-
fectus materiæ suæ scilicet seminis.

QUARTO: Effectus formæ est opus, uel actio, Effectus
sequens formam cuiusque rei, adeoq; essentiam rei, formæ.
ut plurimum posse capere est effectus formæ, & fi-
guræ circularis. Ut loqui, uidere, ratiocinari, est ef-
fectus actioq; hominis, quatenus est homo. Ut cade-
re deorsum est effectus lapidis, prout lapis, Album
reddere, uel dealbare est effectus formæ albedinis.
Atq; ita de alijs formis naturalibus & accidentarijs
iudica, quas suus effectus propriaq; actio sequitur.
Et quidem tales effectus formarum sunt serè natura-
les potentiæ, uel impotentia in rebus proprie, atq;
harum potentiarum actus & operationes. Quicqd

COMMENT. PHYS.

enim agit per suam formam agit, hoc est, ratione essentiae suae, qua sublata intercipiuntur, et cessant istiusmodi operationes. Sicut autem forma est interna causa, sic et effectus formae est uel internus, ut uelle, sperare, timere, intelligere effectus est intra animam, Vel saltem effectus formae, ita cohaeret ipsi essentiae rei, ut separari nequeat.

Effectus
efficientis.

QVINTO: Effectus causae efficientis est opus uel actio consequens operationem efficientis actu, et non cessantis, neque otiosi. Et hunc proprie effectum dici uult Rodolphus. Sic aedificium est effectus aedificatoris. Sic factus est effectus generantis. Sic illustratio est effectus solis. Et huiusmodi effectus ferè sunt potentiarum, et proprietatum actus externi, sicut et efficiens causa est externa, adeo, ut corrupto alterutro, et mortuo, tamen supersit atque perduret alterum, sicut domus lapidea plerunque superstes est suo Architectoni.

Effectus
finalis
caus.

SEXTO: Effectus causae finalis uel ipsius finis, est opus uel actio, propter finem ultimum assequendum effecta, uel exhibita, quod Rodolphus proprie destinatum, isti finem in executione, uel mediū quoque finem uocant, de quo supra cap. proximo, in articulo 6. indicavi. Sic uirtus est effectus propter felicitatem assequendam exhibitus. Siquidem uirtutis actio est ipsa felicitas. Sic studium est effectus et opus destinatum ad eruditionem comparandam, tanquam ad finem ultimū, sic etiam quae supra cap. 21. appellauimus

appellavi media efficientia, quandam habent affinitatem cum hoc finali effectu. Nam efficiens mediū, & finis medius, hoc est, destinatus ad causam finalem, & ducens in ultimū finē, iuxta cōnituntur, ad consequendum ultimum, propriūq; finem rei, ut supra ostendi. Sint ergo synonyma finis medius, & effectus cause finalis. Atque hæc de quadruplici genere effectuum, pro ut comparantur ad causas suas in præsens sufficient.

SEPTIMO: Sic itaq; in genere effectus est opus, **Effectus**
 uel actio consequens actu, uel potentia saltem suam **quid.**
 causam, ut ex materia otiosa quale est frumentum in horreo potest aliquando panis coqui, ex massa autē iam præparata, et subacta actu coquitur panis. Nā in euentis & effectibus dijudicandis, actum & potentiam iuxta discernere spectareque oportet. Sicut **Regule**
 & dialectici faciunt in sua topica, dicentes. Posita **Topice.**
 causa, poni quoq; eius effectum præsentem actu, aut futurum potentia. Contra uero, Negata causa, eius quoque effectum negari potentia futurum. Item, Posito effectu, eius quoq; causam poni, quod sit uel saltem fuerit. E contra, Negato effectu, negari quoq; eius causam actu præsentem. Quarum regularum quatuor, exempla sunt obuia meditati. Loquuntur autem de causis effectibusq; proprijs & proximis.

OCTAVO: ut uniuscuiusq; cause in suo genere **Proprie-**
 re, unus tantū est effectus proprius & propinquus, tates **effe-**
 sic contra uniuscuiusque effectus, in suo genere, una **ctus.**

COMMENT. PHYS.

tantum est causa propria & propinqua, atq; ut uocant principalis, iuxta unam & eandem utrinq; relationem in suo genere, ut unius ædificij unicus est ædificator principalis. Cæterũ ut unius causæ sunt plures effectus, in diuerso genere effectuum remoti & improprij, ut uini est inebriare, mederi, sedare sitim, & c. sic contra unius effectus sunt plures causæ, in diuerso genere causarum, remotæ, et improprie, iuxta diuersam relationem. Nõ ergo absurdum est idem esse causam plurium effectuum, id quod uel solius hominis innumera artes, actionesq; probant. Et contra idem esse effectum plurium causarum diuersa relatione, ut pomum est effectus materialis sui germinis, et efficientis sue arboris, & finis generationis pomiferæ. Atque ita priuata meditatione longe plura oportet inquirere exempla.

DE FORTUNA.

Capit. XXIII.

Opiniones
philo. de
fortuna.

II

III

P RIMO: Illi qui omnia dicunt fato dirigi, hoc est ineuitabili, indissolubiliq; cõnexionem causarum, in rebus tam uoluntarijs, quam naturalibus cuncta fieri necessario, fortunã esse negant, ut Stoici supra cap. 4. Alij contra ut Epicurei, nihil nõ fortune & casui tribuunt, dicentes omnia fieri temere, & fortuito, citra Dei, fati aut prouidentie consilium, eorumq; cursum. Alij putant fortunam, & casum esse quidem occultã & homini ignotam, adeoq; diuinum

diuinum quiddam, sicut & poëta, & prophani, ut
 Plin. in 2. cap. 7. Fortunam dixerunt esse deam gu-
 bernantem omnia, cuius arbitrio uoluantur omnia
 de qua Ouid.

Passibus ambiguis fortuna uolubilis errat,

Et manet in nullo, certa tenaxq; loco.

Sed modo lata uenit, uultus modo sumit acerbos

Et tantum constans in leuitate sua est.

Et alius quispiam, inquit,

Hos premit, hosq; leuit, hos deicit, erigit illos

Cogit & in uarios homines descendere casus.

Peripatetici uero mediam quandam uiam tenentes

fortunam esse aliquid dicunt, & fortuitos inexe-

ctatosq; euentus, quorum nulla certa causa possit ui-

deri, & hos quidem accidere in natura quoq; cursu,

nedum in uoluntate hominis.

SECUNDO: Antequam definiamus fortunam,

& casum, uulgatæ partitiones numerantur aliquot

Prima, quædam fieri propter hoc, id est, propter fi-

nem destinatum, & iuxta intentionem ac spem effi-

cientis causæ, ut opera impenditur literis, propter

doctrinam assequendâ. Quædam uero fieri non pro-

pter hoc, id est, non propter finem aliquem, sed teme-

re in incertum euentum, ut cum lapis casu proijcitur,

cum temere cadit tessera ael talus. Secunda diuisio,

eorum quæ fiunt propter hoc, & destinate, alia fi-

eri à proposito, id est, à libero arbitrio, & uolunta-

e, uel cõsilio hominis, ut res artificiales supra cap.

XIII

Diuisio
 nes eorū
 quæ fiūt.

II

COMMENT. PHYS.

10. ut res uoluntariæ infra, in 4. cap. 36. & hæc sunt de genere contingentium. Quædam autem fieri à natura, ut res naturales supra cap. 7. & res secundum naturam supra cap. 8. Tertia diuisione, eorum quæ fiunt à natura, quædam fieri semper, ut mane solem oriri, quædam frequenter, ut pluere nubilo tristiciæ coelo. Quædam autem raro ut tonare, & fulgurare, in bruma.

Fortuna
quid.

Expositio
definitio-
nis.

Fortunæ
significa-
ta. I

TER TIO: Secundum Physicos ergo, Fortuna est causa per accidens, eorum euentuum, qui fiunt non propter hoc, neque semper, neque frequenter, sed raro, in habentibus propositum, & deliberationem. Et dicitur quidem causa per accidens, quia causæ per se sunt tantum quatuor, supra cap. 18. Accidentariæ uero causæ infinitæ sunt, utpote accidentia ipsis causis per se. Sensus autem definitionis breuiter hic est, Fortunam esse causam accidentariam, & uariabilem, quæ temere efficit, & sortitur uarie euentus inexpectatos, neque ad certum finem destinatos, & qui non perpetuo, neque frequentes sed omnino rariore, alio atque alio modo, accidunt homini, mentis & arbitrij sui compoti, ut si quis fodiens sepulchrum, inuenit thesaurum, ei dicitur adesse fortuna.

Q VARTO: Cauere oportet hic, ne quem uocabuli fallat ambiguitas, cum fortuna significet uarie, scilicet proprie apud Physicos significat causam producentem effectos fortuitos, ut hac in definitione. Et sic iuxta Physicam phrasim uulgo non san-
tis

tis tritam, Fortuna est plane illud, cui aliquod inexpectatum obuenit, nimirum ipse intellectus practicus hominis fortunati, uel infortunati, adeoque sic Fortuna est relatio hominis, agentis non ad finem destinatum, sed aduentum fortuitum, & temere cadentem, à quo euentu bono uel malo dicitur homo fortunatus uel infortunatus, neque hoc absurdum est, ut quidam putant. Nam & alioqui homo dicitur efficiens causa, ut pater sui filij, & filius dicitur effectus patris. Vulgo autem Fortuna dicitur, ipse euentus & effectus fortuitus, ut hic, Fortunam priami cantabo & nobile bellum. Verum huic significato non conuenit definitio data, neque ad Physicum pertinet hic modus loquendi uulgaris.

DE CASU. CA.

put XXV.

CASVS uocabulum quandoq; est generale, significans & ipsam fortunam, sicut & fortuna saepe capitur pro casu, apud latinis autores, quorum utrunq; refertur ad genus causae efficientis per accidens. Ex superioribus autem diuisionibus, & de finitione, facile patet quid sit casus, et quatenus à fortuna differat, nam, Casus est causa per accidens eorum, quae fiunt non propter hoc, neque semper neque frequenter, sed raro, in non habentibus propositum, & deliberationem, ut sitripes proiectus in pedes surgat. Differt ergo Fortuna à Casu per ultimam *Dis. inter particulam*

COMMENT. PHYS.

Fortuna & casum. particulam definitionis, quod casus sit in non habentibus propositum, neque deliberationem, ut sunt infantes, parui, irrationalia animantia & inanimata, quæ naturali instinctu et impetu tantum ducuntur, incerto consilio. Præterea casus dicitur accideresæpe in natura, utpote cum monstra nascuntur, que uocantur errores nature, ut supra attigi cap. quinto, facit enim casus errorem in natura, sicut fortuna parit errorem in homine, ut cum bonus aliquis grammaticus, tamen barbarismum uel solæcismum loquendo temere facit. Itaq; error est effectus fortuitus dissimilis, & aberrans ab instituto agentis hominis, uel nature. Sic & uoluntatis & artis peccatum uocamus errorem, tanquam nature monstrum.

Monstra.

Error.

DE RE FORTUITA.

Caput XXVI.

Euentus fortuitus quid.

PRIMO: Euentus fortuitus est effectus rarus, proueniens à Fortuna, uel Casu, præter consilium & spem hominis, uel cuiuslibet efficientis, qui effectus gubernatur, uel solius Dei consilio, uel aliqua causa nobis incognita prorsum. Recte autem dicitur res fortuita euentus rarus, quia rara tantum fortuita dicimus, & inexpectata per antonomasiam. Recte item res fortuita dicitur euentus non otiosus neq; superuacaneus, quem comitari debeat nobile & insigne aliquod bonum & commodum. Ideoq; leuis offensio pedis ad limen, uel lapidem non dicitur recte

recte effectus fortuitus. Neq; inuentio oboli aut calamit meretur nomen euentus fortuiti. Sed huiusmodi frequentes aut etiam superuacanei & otiosi euentus dicantur aut res secundum naturā, aut uoluntarię. Quare & Aristoteles dicit, fortunam & casum esse Aristot. in talibus euentibus, quibus tale commodum, uel incommodum aſſit, propter quod aſſequendum, aut fugiendum conſulto ageret efficiens, ſi præſciret tale quid euenturum eſſe.

SECVNDO: Duplex eſt ergo euentus fortuitus, ſcilicet, bonus & malus. Bonum euentum gręci uocant *εὐτυχία*, id eſt, proſperum euentum, à quo fortunati dicuntur, ut à ſua proſperitate Polycrates dictus eſt fortunatus, Euentus malus gręcis dicitur *δυστυχία* noſtris infortunium, à quo infortunati, & inſœlices cognominantur, ut propter euentum, quo Polycrates in crucem eſt actus, uocatus eſt Polycrates infortunatus, ut apud Herodotum in libro 3. Itaque res fortuitas appellamus euentus bonos aut malos, aut medios quoq; & opera, que non fato peculiariter, non ſolito naturę curſu, neq; contra naturam ſemper, non arte, non libero arbitrio, neque conſilio hominis accidunt, ſed ex occulta quadã nobis cauſa, præter expectationem eueniunt.

Res fortuitę que.

TERTIO: Fortuna & Caſus aliquam cum Fato, Natura, Arte, & Libero arbitrio habent affinitatem non obſcure. Quia enim ſicut Fatum, ita Fortuna quoq; non hominis arbitrio, neque naturę curſu,

Cognata fortune et
I caſus.

COMMENT. PHYS.

II su, sed Dei solius nutu constat, qui Deus iustis occultisq; iudicijs secunda & aduersa communicat & alternat hominibus, & uicissitudines alijs quoque rebus præter expectationem imponit, adeo ut multa que uulgo esse fortuita putat, illa tamen fati alia potius uocari debeant, ut supra cap. 5. Deinde Natura & Fortuna sese mutuo adiuuat, ut utraq; suos effectus producat facilius, Natura quidem certo inuariabiliq; cursu, doctis hominibus noto, iuxta illud. *Fœlix qui potuit rerum cognoscere causas.* Fortuna autem progreditur uia incerta & uariabili nobis ignota. Item Fortuna atq; Ars sæpe se mutuo adiuuant, iuxta illud, *Ars diligit fortunam, artem fortuna amat.* Verum artis uia, certa, fortunæ autē incerta est. Item Fortuna sæpe Hominis Voluntati inseruit, & quasi supparasitatur plerunq; inscijs & improuidis, iuxta illud, *Quo minor intellectus, eo maior est fortuna.* Nam prudentissimos quosq; fallit fortuna, et euentus sæpissime, consilio quodam Dei singulari, qui prudentiam atq; confidentiam hominis immodicam gaudet fallere, sic Ciceronem & Demosthenem, optima consilia sunt frustrata, neq; spei responderunt ipsorum, peculiari aut fato, aut casu. Veruntamen plerunq; fortuna adiuuat quoq; industriam, & experientiam, iuxta illud, cuiq; fortuna fingunt mores sui. Variat tamen in momenta, mirum in modum fortuna, ut Plinius in 2. cap. 7. conqueritur. Et poetæ hominesque uulgo, ut recte exclamant

Virg.

Virg. Heu nihil inuitis fas quemquam fidere diuis.
 Iudicans sane nihil recte procedere, sine propitia
 Dei uoluntate, gubernatis Fatum, in rebus arduis,
 magnis, & mirandis, Fortunam uero & Casum in
 mediocribus, aut paruis euentis. Et hæc de fortuna
 casuq; hæctenus.

DE COMMVNIBVS ET PRO-
 prijs Causarum.

Caput XXVII,

PRIMO: Voluit Aristoteles hac tractatione vsus tra-
 causarum indicare, non solum quomodo una stationis
 queq; res fieret ac consisteret, præcipue naturalis, caus. apud
 nempe suis principijs, causis, & effectis. Verum eti- Arist.
 am quæ ratione ordineq; non tantum res naturales,
 sed & aliæ quecunq; essent inquirendæ, & perno-
 scēde, scilicet per sua principia, causas, & effectus.
 Nam scire est rem per causas suaq; principia cogno Scire quid
 scere. Vnde & duplicem scientiam esse dicunt, Vnã Scientia
 à priori, quæ per principia, atq; causas ordine suo duplex.
 procedit ad notitiã rei, & effectum, Alteram à
 posteriori, quæ scientia ab effectibus & euentis pro-
 cedit in noticiã causarum, sic de Deo solam hanc
 posteriorem scientiam possumus assequi, nempe ex
 effectis & operibus eius. Atq; ut facilior & uulga-
 rior hæc est, ita illa quæ à priori dicitur multo est no-
 bilior, difficilior, magisq; solida & homine digna,
 iuxta illud. Fœlix qui potuit rerum cognoscere cau-
 sas. Hoc ergo primum est commune causis omnibus Cõmune
 præbere

COMMENT. PHYS.

oibus cau. præbere se idoneas, ad res perdiscendas recto ordine, & methodo.

Comparatio caus. **SECUNDO:** Cum demonstratio sit ex primis ueris, hæc certe sunt in primis utique ac generalibus quomodo causis, ea uero quæ ex primis ueris demonstrata ad effectus sunt, habent in se causas proximas effectui, & parat fieri debent. **at.** de uniuersalibus ac generalibus effectis, particularibus res uero causæ particularibus effectis, atq; item per singulas diuisiones supra cap. 18. ire oportet, qui recte cõparare uelit causas cū suis effectibus. Porro uerba eademq; res potest uocari forma et finis. Item forma & efficiens. Item effectus & causa respectu diuersorum, nulla tamen res simul formæ & materiæ nomen sustinet. Sed de hoc plura supra uidimus.

Ordo et **1** **TER TIO:** in rerum natura nobilissima omnia gradus di- um causarum est forma, id est, cuiuslibet rei essentia. gnit. caus. Nam si melius est, uel pessime esse, quam non esse, ut uulgo dicitur ex sententia Augustini, sane constat formam optimã causarum iudicari debere, per quã res est præcipue, suamq; habet essentiam. Proximã deinde gradũ obtinet finis ipse, quia natura agit potissimũ propter finem. Neq; enim efficiens quicquid tentaret uel ageret, nisi aliquem finem & usum inde ex operatione sua speraret, & expectaret. Vnde & illud uulgo dicitur, Deum & Naturam, nihil facere frustra, id est, absq; fine & utilitate. Tertio in- de sequitur efficiens, quæ causa si perpetuo otiosa & inefficax

inefficax esset, nunquam materia exerceretur, neq;
formam susciperet. Ergo materia ultimum obtinet 4
locū inter causas, si pro dignitate eas existimemus.

QVARTO: Cum hæc ferè de causis effectisq;
dixisse sufficiat, iam libet ad finem huius tractatus
subtexere Epilogum, pro more, quo repetam prima
ria ex his capitibus decem, iuuenibus notanda, & e- Summa
discenda hoc ordine. Primo: Cause uocabulū signi- 1 totius
ficat tam principia illa, quam causas secundas, ex in- 2 tracta-
stis principijs primis ortas. Secūdo, Causa est res an 2 tionis
tecedens quā suus effectus sequi potest. Tertio, Cau- 3 caus.
sarum diuisiones tredecim sunt notandæ & probe
conferendæ earum partes. Quarto, Cause sunt du- 4
plices scilicet per se, id est, propriæ quarum effectus
non uariant, sed eundem cursum obtinent. Aliæ per
accidens, id est, improprie cause, & quarum effe-
ctus sunt uariabiles, atq; dissimiles, ut fortuna, ut sin-
gularium causarum effectus, sunt mere contingen-
tes, aliterq; se habere possunt. Quinto, Cause per se 5
naturales sunt quatuor, scilicet, Materia ex qua,
Forma per quam, tanquam per essentiam, Efficiens
à quo, tanquam ab autore & effectore, Finis pro-
pter quem fit effectus, proprie & inuariabiliter, in-
psum nempe corpus naturale, cum suis natiuis acci- 6
dentibus. Sexto, Effectus est res cōsequens ex sua cau-
sa antecedente. Sic corpus naturale, id est, substan-
tia corporea est effectus consequens ex naturalibus 7
causis suis quatuor ut dixi. Septimo Effectus tot mo-
I dis

COMMENT. PHYS.

his dicitur, quot causa. Sunt ergo tredecim diuisiones effectuum, sicut & causarum, atque secundum eosdem modos comparandi, sunt inuicem effectus & causa. Octauo, de causis effectisque proprijs & proximis uniuersalibus in genere loquitur physicus, quia singulares cause, & effectus sunt uariabiles, & alioqui ab arte remouentur. Nono, Fortuna est uariabilis causa euentuum, qui raro præter spem accidunt homini. Decimo, Casus est uariabilis causa euentuum, qui raro præter expectationem accidit illi, qui rationis usu carent, uel bruta aut inanimata sunt. Undecimo, res fortuita est euentus inexpectatus & rarus, qui non propter finem destinatum accidit sed temere. Duodecimo, cõmunia & propria causarum officia. Item quatenus inter causas uel effectus cõueniat aut discrepet, ex suo cuiusq; capite speciatim uideri potest, & intelligi, sed etiam priuata meditatio tam utili necessarioq; tractatui causarum & effectuum accedat, & adhibeatur à studiosis. Nobis. n. in hunc modum de principijs, de causis de effectibus, satis dictum esse uidetur, quantum attinet ad hunc cõmentarium, plura enim ab Aristotele ipso, & ab alijs cõmentarijs debent inquiri, qui in istis uoluminibus alia sunt profecuti. Et hæc de duobus generibus nature, scilicet de principio, & causa dicta sint, quorũ est in definitione nature prima mentio. Inde uero que ad differentiam proprietatemq; nature spectant breuiter explicanda, quibus

exposita

expositis huic primo commentario finis erit.

DE ACTV. Caput XXVIII.

PRIMO: Quoniam in definitione Motus, loco Cur de a-
 generis ponitur actus, & differentie uice ibi- ctu & po-
 dem fungitur, esse in potentia, comode non potest o- tentia hoc
 mitti tractatio, de Actu, & Potentia, cum fiat utri- loco tra-
 usq; frequentissima mentio apud Aristotele, aliosq; etet.
 peripateticos. Itaq; quam Aristoteles nouate ενδε= ενδελε=
 λεχεια uocat, & crebro utitur in Phisicis, & per χαια.
 tractat ferè in nono metaphisices libro, eam Cicero
 continuatam motionem, nostri cum Boetio actum,
 Argyropilus & Albertus perfectionem uocant, ut
 est apud Policianum in miscellaneis cap. primo. Nul
 lauero istarum interpretationum ualde aberrat, si
 quis comode & equabiliter accipiat. Nam & ipse
 Aristoteles non uno significatu usurpat uocabu-
 lum ενδε λεχεια, que aliter hic in definitione mo-
 tus, quam in definitione animæ infra in quarto cap.
 primo significat.

SECUNDO: Nomen ergo actus, uel ενδελε= Actus si-
 χαια trifariam intelligitur. Nam primo generali= gnificat
 ter significat essentiam cuiuslibet rei qualemcunq; ta.
 existentis quoquo modo. Sic & ipsa materia prima.
 Sic res imaginariæ, & insensibiles. Sic spiritus, ne-
 dum res materiales, & corporeæ suum actum ha-
 bere dicuntur, id est, qualemcunq; essentiam, atque
 hoc modo actus est unum de transcendentibus plane

COMMENT. PHYS.

synonymum enti, uel rei, neq; proprie definiri potest, sed ad metaphysicum spectat, ut in libro nono metaphysices. Secundo: Actus significat formam a deo, à qua procedit operatio uel in qua forma est illa continuata motio, id est, naturalis actuositas, quã formam alioqui uocant actum primum, cui proprie conuenit nomen perfectionis, quia perficit & materiam, & rem. Et efficit suas actiones, remq; facit actuosam. Atq; ita ἐνδελέχεια est plane synonymum nomen ipsi formæ primæ supra cap. 15. uel secundæ supra ca 20. Sic anima dicitur actus hominis, id est, forma perfectioq; hominis, à qua emanant operationes uiresq; humanæ. Tertio, Actus significat continuam motionem istam primi actus, id est, formæ cuiuslibet actuositatem natiuam, id est, actionem, uirtutem, uim, operationem, quæ emanat à forma. Sic uires animæ. & potentie eius, uocantur ἐνδελέχεια. Atq; hanc quidem actuositatem alij Philosophi, appellant ἐνεργεια, id est, efficaciam operandi, uel efficacem operationem. Et Aristoteles ipse hanc eandem uocat nunc ἐνδελέχεια nunc ἐνεργεια. Sic et motus dicitur esse actus corporis naturalis, id est, efficaciam & actuositas, ad obeundã uariam uicissitudinem, ut sic aut sic mutetur corpus. Et diligenter aduertere oportet hoc discrimen, quia actũ in secundo significato physici nominant actum primum, ἐνδελέχεια primam. In Tertio uero significato actũ uocant ἐνδελέχεια secundam, actũ secundum, id est,

ἐνεργεια.

Motus.

Actus primus.

Actus secundus.

est, uim et uirtutē aētiosam progredientem à forma cundus.
 rei, tanquam ab aētio primo. Primum uero signifi- Actus pri-
 catum ἐνδελέχεια non pertinet ad physicum, sed mi signif.
 ad metaphysicū, ut dixi. Sicut & alia transcenden- non perti-
 tia, & quæcunq; extra materiam tanquam non cor net ad h
 ruptibilia, uel mobilia considerantur. Verū ut que- si.
 que res aut est substantia aut est accidens, ita quæq;
 ἐνδελέχεια prima, id est, forma, aut est substantiæ Actus pri-
 ἐνδελέχεια, aut accidentis ἐνδελέχεια in primo si- mus du-
 gnificatu. Sed in tertio significato ἐνδελέχεια non plex.
 forma, id est, aētus secundus est mere accidens pro- Actus sec.
 prium, inseparabile, uel separabile, nempe efficatia, est acci-
 & operatio substantiæ uel accidentis. dens.

TER TIO: Aētus alius est perfectus, plane se- Actus du-
 paratus à potentia & ab otio immunis, ut deambu- plex.
 latio est aētus secundus in iam deambulante, ut ægri-
 tudo est aētus in iam egrotante. Alius est aētus im-
 perfectus uel mixtus nondum separatus à potentia
 prorsum, sed otiosus alquantulum, & hæc est dispo-
 sitio proxima ad aētum perfectum, & inceptio qua-
 si, qualem habet instructus iam ad deambulandum,
 uel incipiens deambulare, qualem habet iam dispo-
 situs ad ægritudinem proximā, uel incipiens ægro-
 tare. Et hunc imperfectum aētum grammatici uer- Nota.
 bis inchoatiuis significant, ut calefcere, frigesfcere.
 Perfectus uero aētus signatur inchoatiuorum uer- Motus.
 bis primitiuis, ut calere, frigere. Atqui motus ipse
 est aētus imperfectus ut patebit infra cap. 10.

COMMENT. PHYS.

DE POTENTIA.

Caput XXIX.

Potentia
quid.
Subiectū
cessans
quid.

PRIMO: Potentia est habitus subiecti cessantis, ad actum primum, uel secundum suscipiendum. Et cessans subiectum, appellatur otiosum, quod priuatum est actu primo, aut secundo, habens tamen habitatem eius suscipiendi, ut faber die festo cessans ab opere, & otiosus, tamen habitatem fabricandi retinet, id est, tamen est faber potentia, licet tum absit ei fabricandi actus. Sic materia adhuc rudis, & informis, hoc est priuata forma, tamen habet potentiam, hoc est, habitatem ad formam suscipiendam, ut supra satis ex cap. 16. & 14. patuit.

Potentie
significati
cata.

SECUNDO: Sicut actus, ita quoque potentia dicitur trifariam. Primo enim potentia dicitur in eo esse, quod tamen adhuc ne utiquam est, ueruntamen fore potest aliquando. Sic Antichristus est in mera potentia. Deinde potentia dicitur quod est quidem, sed tamen etiam in mera potentia, id est, sine forma, ut materia prima respectu formarū, supra cap. 14. Denique potentia dicitur ei adesse, quod operari aliquid, & actum consequi potest, non difficulter, uel saltem non impossibiliter, ut in forma, in habitu, in dispositione, quæ facile sequitur sua cuiusque actio. Atque ita Motus dicitur eius rei Motus, quæ habet potentiam in secundo, aut tertio significato.

Potentia
triplex.

TERTIO: Itaque triplex est rursus potentia, scilicet, uel ad formam substantialem, ut pote in materia

teria prima uel secunda, ita semel habet potentiam ad formam foetus, atq; hæc in generatione, et corruptione est. Deinde potentia est ad formam accidentariam suscipiendam, ut in augmentatione, diminutione, & alteratione. Deniq; potentia est ad situm, & predicamentum ubi, ut in motu locali, sic qui supra stat potest descendere. Atq; hæc tertia, comprehendit potentiam rei, ad alia quoq; accidentia externa, quæ circumstantiæ uocantur. 2
3
Circumstantiæ.

Q V A R T O: Porrò sunt quædam res in solo actu, ut Deus, Angeli, Anima, qualia uocamus immutabilia, uel incorruptibilia, ut et cælum stellæq; sicut & accidentia immaterialia. Aliæ uero res partim sunt in potentia, partim in actu, quæ dicuntur moueri secundum potentiam et non moueri, sed quiescere secundum actum, ut ouum respectu forme suæ iam est in actu, sed respectu forme pulli nascituri, est in potentia. Atq; in hunc modum de qualibet materia secunda oportet iudicare, supra cap. 19. Aliæ res sunt in mera potentia, nempe materia prima ut supra cap. 14. dixi. 1 Res tripliciter sunt.
2
3

Q V I N T O: Adhuc potentia alia est Propinqua, alia Remota. Propinqua est ea, quam mox & facile sequitur actus, aut forma sua, ut Embrio habet potentiam propinquam ad actum, id est, ad formam foetus, deinde foetus habet potentiam propinquam ad suum actum, id est, ad formam pueri nascituri. Sic diligenter addiscens habet potentiam propinquam Potentia rursus triplex.

COMMENT. PHYS.

pinquam ad actum suum, id est, ad doctrinam per-
 2 cipiendam. Remota potentia est, quam difficulter
 & tarde sequitur actus suus, ut in cera est potentia
 propinqua ad liquefactionem, uerum in silice ali-
 ue duro lapide, est potentia remota ad liquefactio-
 nem, quia lapides plerique non nisi plurimo igne li-
 3 quescunt. Potest etiam quadam appellari potentia
 remotissima, quae ferè nunquam suscipit formam,
 aut actum uel saltem rarissime. Sic caelum habet po-
 tentiam remotissimam ad quietem, id est, ad statio-
 nem. Sic mula habet potentiam remotissimam ad pa-
 riendum, atq; haec potentia nihil admodum differt
 ab impotentia, & inhabilitate, iuxta illud quod uul-
 go dicitur, frustra est potentia quae nunquam reduc-
 citur ad actum.

DE MOTU. CA=
 put XXX.

Motus
 signif. 1
 apud phy.
 Affectus
 cur motus
 animi.

P R I M O: Motus physica phrasi, est simpliciter
 progressus de una forma in aliam. Et Mo-
 uere, est rem transmutare, ex una forma in aliam.
 Sicut Moueri est progredi de una forma in aliam.
 Et hoc intellige, de forma, siue substantiaria, siue ac-
 cidentaria, sensibili, aut insensibili, materiali, uel
 immateriali. Sic etiam à Cicer. Affectus, ut Timor,
 Dolor, Leticia, Spes &c. uocantur Motus animi,
 eò quod animus male affectus, mutetur in aliū quā
 si habitum & formam. Et haec est prima, generalis-
 sima

sima significatio Motus. Nam secundo, Motus gene-
 raliter significat, mutationem subiecti materialis,
 id est, corporis in formam secundum substantiam,
 uel accidens. Tertio autem, proprie Motus signifi-
 cat, continuam mutationem corporis, secundum qua-
 litatem sensibilem, quantitatem, & locum, atq; se-
 cundum operationes, uirtutesq; istorum acciden-
 tium. Et sic Generatio, corruptioque non est motus.
 Tamen si definitio insequens, conuenit secundo, &
 tertio significatui. Quod uero uulgo intelligit no-
 mine Motus, tantummodo lationem illam, qua fer-
 tur corpus in alium atq; alium locum, nihil ad hoc
 caput admodum pertinet. Sit ergo Motus, ipsa mu-
 tatio corporis naturalis continua, secundum sub-
 stantiam, uel accidens sensibile.

Motus qd
 uulgo si-
 gnificet.
 Motus qd.

SECUNDO: Questionem difficilem & ab Aristotele exagitatam contra philosophos antiquos. An sit motus.
 An sit Motus, hic tractare nolens, remitto uos ad
 commentarios libri tertij Physicorū. Ceterum physi-
 cus omnino praesumit esse motum, sicut et naturam,
 adeo, ut neget eos carere sensu communi & hominis
 captu, nedum philosophos esse qui dubitent serio,
 Vtrum sit Motus an non.

TERTIO: Definitiones ipsius motus uulgo
 quinque traduntur synonymae, & eodem propemo-
 dum sensu. Prima uulgatissima. Motus est actus eius,
 quod est in potentia, quatenus est mobile. Hanc isti
 sic effert. Motus est actus entis in potentia in quan-
 Definitio-
 nes motus
 tus quin-
 que.

COMMENT. PHYS.

- 2 tū est huiusmodi. Secunda, Motus est actus imperfe-
 ctus ad terminum, idest, ad formam substantialem,
 3 uel accidentariam, uel ad locū. Tertia, Motus est a-
 4 ctus corporis naturalis, quatenus est mobile. Quar-
 ta, Motus est progressus subiecti mobilis, de poten-
 5 tia ad actum continuo et non subito. Quinta, Motus
 est actus continuus, quo existente, adhuc tamen ali-
 quid eius superest.

Primæ & tertiæ defi-
 nitionis
 expositio.

Q V I N T O: Definitionis primæ atque tertiæ
 ante alias obseruandæ, hic ferè sensus est. Motus est
 rei naturalis, plerunq; imperfectæ, quæ tamen pos-
 test perfici, progressus, à pristina forma, substãtiæ,
 uel accidentis sensibilis, ad nouam formam, quate-
 nus ea res est mutabilis, & mobilis, habens potentia-
 am. & habilitatem, ad suum terminum, idest, ad for-
 mam acquirendam. Vt pullificatio est progressus o-
 1 ui nondum pulli, ad formam pulli. Vt calefactio in a-
 2 qua est progressus aquæ à frigido in calidum. Vt in-
 3 crementum pueri est progressus à minore & pueri
 listatura in maiorem quantitatem. Et sic de alijs ex-
 4
 5

Definit. 2.
 explicatio

Defini. 4.
 & 5. expli-
 catio.

Q V I N T O: Materia ipsius motus improprie
 dicta

dicta, circa quam uel in qua uersatur & exercetur *Materia.*
 motus, est quodlibet mobile subiectum, id est, corpus *motus.*
 naturale, quod mutationem subire potest. De quo
 infra eodem cap. tricesimo sexto. Forma motus nul- *Forma.*
 la est sensibilis, sed ea tantum quæ ex definitione & *motus.*
 nomine patet, cum motus sit relatio concepta ani-
 mo, & cogitatione, quando cõparat mobilia ad mo-
 tum. Efficiens ipsius motus est Motor primus, id est, *Efficiens*
 Deus & Motores secundarij, ut cœlũ, stella, astra, *motus.*
 cœlestes influentiæ, ut natura, ut efficientes proprij,
 & propinqui, cuiusmodi ueniunt appellatione mo-
 uentium, de quibus infra eodem cap. tricesimo quin- *Finis mo-*
 to. Finis autem ipsius motus est, terminum ad quem *tus.*
 cõsequi, & terminum à quo omittere, hoc est, nouã
 formã induere, pristina exata. De quibus infra eodẽ *Ad quem-*
 cap. 37. Sic ergo requiruntur ad quemlibet motum *libet motũ*
 hæc quinque, scilicet, Mobile subiectum, Mouens, *quinq; re-*
 Terminus à quo, Terminus ad quem, tempus. De *quirũtur.*
 quo infra eodem cap. 41. Locus autem & uacuum *Circũstan-*
 sunt circũstantiæ quædã motus, infra eodem cap. 38. *tiæ motus.*
 & 39. Ceterũ effectus ipsius motus totidẽ sunt quot *Effectus*
 uidentur amissiones, et acquisitiones formarum, hoc *motus.*
 est, quot sunt rerũ naturalium mutabilitates, & ui-
 cissitudines, quæ indies in hoc uniuerso alias atq; ali-
 as formas amittunt uel acquirunt. Proprium ergo = *Proprium*
 ipsius motus officium est, Mobile suum deducere uel *officium*
 ad perfectionem, uel ad corruptionem, Quamquam *motus.*
 reuera Generatio unius, est corruptio alterius,

Et

COMMENT. PHYS.

Et contra. Corruptio unius est generatio alterius.

Accidentia motus. **SEXTO:** Accidentia motus sic inquiruntur breuiter, nempe, Motum continuum esse oportere, & non interruptum, neque impeditum, alioqui enim mobile non pertingit suum terminum ad quem fertur, id est, non assequitur appetitam formam, ut apparet in germinibus arborum, quæ si frigore aliaue intemperie decutiuntur aut marcescunt, fructus non generantur arborei. Deinde oportet motum esse unum numero, hoc est, eidem & uni indiuiduo inesse iuxta illam catholicam. Actiones & passionis sunt **Canon.** singularium, non uniuersalium. Sicut ergo motus est unus numero in indiuiduis, sic & forma acquiritur per motum, est indiuidua, hoc est, destinata & finita certo tempore, locoq; intra quæ suum uesitiat indiuiduum. Nam alioqui mutationes rerum essent cõfusæ, neq; doctrina uel experiẽtia deprehenderentur, nisi sensu perciperentur sigillatim. Reliqua accidentia motus iã patebunt ex diuisionib; ipsius.

Diuisiones motus. **SEPTIMO.** Possent quidẽ plures diuisiones motus numerari, sed nos uulgatissimam tantum hic persequemur. Est ergo diuisio prima. Motus alius est per se & proprius. Ut cum subiectum mobile, id est, corpus mobile ad formam nouam substantiæ uel accidentis uel ad locum mouetur & progreditur, ut cum dico liquefactile liquefcit, fusile funditur. Alius est **Motus per accidens.** motus per accidens, quo aliquid mouetur, non quidẽ suo, neq; proprio, sed alieno motu, & hoc bifariam.

Primo

Primo quidem, sicut forma accidentaria cū corpore simul mouetur, ut simul cum homine moriente interit & corrumpitur sanitas, complexio, calor, humor, spiritus uitalis, quæ erant in corpore uiuo, ut simul cū homine eunte, mouentur etiam albedo, statura, cōplexio, habitus eiusdem hominis. Similiter cū dico, Marcus frigescit, Tullius calescit, Lucius durefcit, & similia. Sic ergo iuxta uulgatum dictum. Vulgare dictum.

Motus nobis mouetur omnia quæcunq; in nobis sunt accidentia. Secūdo quidem, Motus per accidens est, quo pars mouetur ad motum sui totius, ut caput, manus, pedes, mouentur corpore cadente, folia et rami mouentur cum arbore. Et ualet hæc diuisio ad hoc, ut proprium cuiusq; rei motus, uel mobilis, spectemus & inquiramus motum, ac progressum, nō accidentarium. Quia mutatio per quelibet accidentia est infinita: Sicut & singulariū motus est infinitus, propter innumeram, & infinitam multitudinem accidentium, & indiuiduorum. tam uero infinita & singularia sunt ab arte remota, nisi quatenus exempli & experimenti causa præceptis adhibentur. Secūda diuisio. Species motus numerantur sex, scilicet, Generatio & Corruptio, ad prædicamentū substantiæ. Augmentatio & Diminutio ad prædicamentū quantitatis. Alteratio, ad prædicamentū qualitatis solum in tertia specie, quæ uocatur qualitas se sibi, hoc est, quæ exteriori tantum sensu percipitur, at color uisu, sonus auditu, sapor gustu, odor olfa-

1 per acci-
dens bi-
fariam
fit.

2

Vfus huius
diuis.

II. Diuis.
Gener.
Corrup.
Augmen.
Diminu.
in qua spe-

COMMENT. PHYS.

en qua sp= etu, qualitas prima secūda sensibilis tactu, ut in prin-
 cie qualita cipio septimi Physicorum Aristoteles indicat. Sex
 t's. ta species est Latio, id est, motus ad locum. De his sic
 Latio. gillatim infra in secundo, cap. decimo tertio, & see
 Motus ad quentibus, dicitur. Cæterum ad reliqua prædicamē-
 reliqua ta non est proprie motus, sed per accidens tantum,
 prædica- quod ut intelligi debeat consule commentarios. No-
 menta. stri uocant motum ad alia prædicamenta mutationē
 secundum circumstantias, & uicissitudinem quan-
 Gener. & dam externam iuxta circumstantiam. Imò & Gene
 Corru. mo ratio Corruptioq; ad prædicamentum substantiæ,
 tus. proprie non uocatur motus, sed mutatio, apud Phy-
 Species mo sicos. Et istæ quidem sex species motus, subalterne
 tus pluri- sunt, quia tanquam genera comprehendunt intra se
 me. longe plurimas species, quarum tot sunt, quot un-
 quam formæ acquiri aut amitti possunt, in substan-
 tia, uel accidente. Quæ quidem propter inopiam lin-
 guæ, proprijs uocabulis carēt, fingenda erunt ergo
 huiusmodi. Ut pullificatio, pirificatio, & similia, ut
 augmentatio pedalis, bipedalis, uncialis, denaria, ut
 cenaria, ut albificatio, denigratio, humectatio, cale-
 factio, sic de colore, odore, sapore, sono, sic de quali-
 tatibus primis & secundis, effingere oporteret spes-
 cierum & mutationum nomina, nisi ista uocabulo-
 rum nouatio offenderet aures. Præstat ergo perie-
 phrasi qualicumq; talia circumscribere potius, quã
 latine lingue castitatem temere contaminare.

OCTAVO: Motus est aut Naturalis, aut Ani- III. Diui
 malis aut Violentus. Naturalis est ille motus, qui ha- 1 siomo
 bet suum principium intra se à natura sua, atque de- tus.
 hoc proprie loquitur definitio Naturæ, cum huius
 sit ea principium & causa, efficiens generationem Prop. mo-
 & corruptionem, & ceteras species. Et hic motus tus natur.
 in principio est remissus ac debilior, subinde uero et
 in fine est omnino fortior, ut experiētia docet in cor-
 ruptione, quæ primo sensim incipit, & in fine est ue-
 hemētissima, quoad erumpat quasi in neruum, sic à
 leui incommodo ingrauescit morbus, quoad mors
 occupet corpus. Animalis motus est, qui fit ab ipsa 2
 anima in corpore animato, utpote operatio animæ
 uel actus secundus animæ de quo infra in quarto ca.
 1. & 3. Et hic in principio & fine est remissior, & in Prop. mo-
 medio est fortior, ut in morbis non letalibus accide- tus anial.
 re uidemus, ut in pueris & senibus idem euenire ui-
 demus, Sic & affectus & appetitus animi, in princi-
 pio sineq; remissiores sunt. Violentus motus est, cu- 3
 ius principium extrinsecus accidit, nō suppeditans in-
 ternam uim rei motæ, ut cum sagittator emittit sa-
 gittam, ut cum aliquis proijcit lapidem sursum. Et Prop. mo-
 hic in principio est fortior, in medio uero remissior, tus uiol.
 & in fine debilis, ut patet de ictu pugni. Huius autē Motus
 uiolenti motus uulgo quatuor species numerantur, uiol. spec.
 scilicet, Pulsio, cū aliquis à se dispellit mobile, ut est
 Percussio, iaculatio, Vulneratio, Protrusio & simi-
 lia. Secūda est Tractio, motus uolentior et uelocior
 alicuius

COMMENT. PHYS.

- alicuius mobilis, quod adheret attrahenti se. Et in hanc refertur inspiratio, id est, aëris attractio, & respiratio, id est, aëris remissio. De qua infra in 3. cap. 38. Huc refertur & reciprocatio, qualis est motus radiorum textoris, qui reciproce iaciuntur per stamen, & uibratio, sicut uibratur gladius uel hasta, aut baculus. Tertia est uectio, cum aliquid mouetur non per se, sed per aliud, ut in curru sedes, uel nauis uel equo, mouetur ad motum currus, nauis, uel equi.
4. Quarta est Vertigo, sicut rota circum agitur, uel lapis molaris. Et hic motus est compositus, ex pulsione, & tractione.

4. Diuis. AD VLTIMVM: Motus alij sunt contrarij, motus. 1 nempe in contrarijs formis, ut à sano in ægrum, ab albo in nigrum, à calido in frigidum, à graui in leuē
- 2 &c. Alij sunt diuersi, uel medij motus, non in extreme pugnantis sed diuersis formis, & disparatis. Ut ex albo fieri fuscum, ut calefactio, et tepesfactio.
- 3 Alij sunt motus specie similes, numero autem differentes, ut nasci hunc equum, & nasci istum equum. Et quidem hæc comparatio motuum aperte admonet, quæ mutationes eidem subiecto assint, uel absint commode.

DE INFINITO.

Caput XXXI.

P R I M O: Tractatus de infinito prolixior est quidem quam utilior iuuentuti, in tertio Physicorum Aristot. qui differens de motu, de tempore, huius

huius quoque longiorem facit mentionem, magis propter refutandos alios, inepte de finito & infinito loquentes, quoniam quoddam magnopere profint discipulis ea. Ceterum omisis istis, definitionem tantum attingam.

SECUNDO: Infinitum est, cuius quantitatem Infinitum accipiens semper aliquid ultra accipit, hoc est, infinitum est res, cuius quantitatem dimetiens aliquis, uel numerans, tamen semper inuenit aliquid eius, quod supersit. Ut cum infinitam pecuniam metaphorice dicimus esse Cræso regi, significamus ei semper aliquid super fuisse pecuniæ quantumlibet illius absumpserit, uel erogauerit. Verum tale infinitum actu nullum est in rerum natura, præter solum Deum infinitum, & immensum, tametsi Aristoteli mobilitatem cæli & tempus, atque adeo mundum, & naturæ cursum, esse dicat infinitum alicubi, quatenus credit ista nunquam coepisse, neque desitura unquam. Sed hoc non arguit quicquam esse in natura infinitum actu, cum præterita & futura sint in mera potentia, & solum præsens, atque ipsum NVNC, id est, momentum, uel punctum præsentis temporis, est in actu quam breuissimo.

TERCIO: Finitum est cuius quantitatem dimetiens, ad finem & ad terminos denique mensurando quid peruenit, sic quodlibet corpus est finitum actu, nam & ipse Mundus est infinitus, ut infra in 2. ca. 1. ostenditur, & quælibet adeo quantitas est finita actu

COMMENT. PHYS.

Motus.

deoq; Motus ipse uniuersalis & singularis, non est infinitus actu, sed finitus, quia certo temporis spatio describitur, & definitur. Vt infra eodem cap. 41. patebit.

DE CONTINVO.

Caput XXXII.

Diuisio
Eorū quæ
sunt.

PRIMO: Eorum quæ sunt quedam in eodem loco uel subiecto sunt, & dicuntur hæc simul esse, ut forma hominis, ut doctrina, dignitas, autoritas, aliæque accidentia, possunt in eodem subiecto esse simul, ut in Marco Cicerone, Iulio Cæsare, & ex horum genere, sunt hæc tria, scilicet, Continuum, Contigua, & Consequentia. Quædã uero sunt in alio loco uel subiectis diuersis, & hæc dicuntur non simul esse, ut Eloquentia in Cice. Malicia in Catilina, graue in lapide, leue in pluma, & ex horum genere sunt hæc tria, Discontinuum, Separata uel Seiuncta, & Non coherentia uel Dissita. Ex his autem adhuc quedam accidentia motus inquiruntur.

Continuum
quid.

SECUNDO: Continuum est id cuius partes copulantur ad communem terminum non separate, sic puncta copulata continuant lineam, sic superficies continuatur à lineis, sic corpus habet continuas superficies. Motus ergo cum sit idem numero, qualis bet, ut supra diximus, proprie cõtinuus est, habens principium, medium, & finem, minime interrupta, alioqui enim si interrumperetur paulisper quiete,

Motus.

NON

nō unus, sed plures dicerentur motus, sicut et si quis uno inflicto uulnere paululum interquiescens, alterū infligat, non una sed plures erunt plagæ. Requiritur ergo ad continuum motum tria. Primum: Ne fiat in instanti uno, id est, in uno momento, uel puncto temporis, quia natura cuilibet motui descripsit iustum spacium temporis, generandi, corrumpendi &c. Non. n. subito nascuntur homines naturaliter in uno momento, ut terrigenæ fratres armati in conspectu: sonis & Medæ, apud Ouid. in Metamor. lib. 7. Secundū, ut nulla intercedat cessatio, aut quies, mediumue spacium aliud, ut si quis de gradibus præcipitatus quiescat paululū in medio aliquo gradu, priusquam in imo defuderit solo, ille motus non unus sed plures sunt motus. Tertium, ne ad alium finem quā destinatum primo feratur, ut si quis appetat potiri Glycerio, deinde Philenio, demū Thaide, aut Pamphila, non erit unus motus libidinis, sed quatuor motus, neque semel tantum sed quater ille peccat, appetens quatuor mulieres, quamuis eodem spacio temporis. Itaq; Generatio & Corruptio sunt motus continui & perpetui, quo ad peruentum sit ad terminum ad quem, quia Natura nequit interquiescere, neq; interrumpere cursum suum, sicut & Sol nunquam interquiescit. Ergo motus naturalis est non nisi corporum eorum quæ habent partem & medium, id est, quibus adesse potest principium generationis, medium, & finis generationis, & cæ-

Ad motū
continū
tria re-
quirun-
tur.

3

COMMENT. PHYS.

Incorruptibilia & dicuntur immobilia. Sicut & ingenerabilia, nisi à locali motu uelimus ista appellare mobilia loco.

curimobi. TERTIO: Quæ ab Aristo. de infinito & continuo disputantur, ad hunc proprie usum pertinent, ut sciamus motum quemlibet esse unum, in uno subiecto mobili, ad unam formam acquirendam continuo, definitoq; & descripto temporis spacio, ut infra eodem ca. penult. Cæterum Contigua sunt quorum termini & extrema sese mutuo contingunt, ut papyrus & calamus pingens literas, ut hora octaua est contigua septime. Verum Consequentia sunt quorum diuersa sunt media, neq; termini se cõtinent. Ut binæ ædes uicinae, proprium quæq; habentes parietem, ut hora nona consequitur septimam uel sextam. Quamuis autem continuum sit diuisibile secundum potentiam in alia diuidua, tamen non est ex indiuisibilibus actu, neque est infinitum actu, ideo neq; motus neq; tempus est infinitum. Quia Natura non admittit infinitum.

Proprietas continui.

Axioma.

DE DIUIDVO.

Caput XXXIII.

Diuiduum quid.

PRIMO: Diuiduum, quod alias diuisibile uocatur, est quod in suas partes diuidi potest, utpote quantitas cõtinaua uel discreta, & ad instar quantitatis, alia quoque diuisibilia, in suas partes secantur, & hæ partes rursus in minutiores partes sciuntur,

duntur, & adeo in momenta & puncta minima. At que sic Tempus & Motus uocatur diuidua. Deinde uero Diuiduum dicitur id, quod non est continuum, & cuius partes non sunt continuæ, sed ab inuicem se iunctæ, & aliquo medio distantes, ut corpus lacertum ac discerptum, sic neq; motus unus, neq; tempus sunt diuidua, sed continua, ut dixi. Et in hoc secundo significato diuiduum idem est quod discontinuum.

SECUNDO: Individuum quod & indiuisibile uocatur alias, est quod reuera nequit in minorem quantitatem aut aliquas partes secari, ut in quantitate continua punctum, in tempore momentum, in numero unitas, & sic motus non est indiuiduus, quia in suas partes continuas, scilicet principium, medium, & finem, diuiditur. Deinde indiuiduum quoque uocatur, quod in plura media nequit diuidi, ad diuersos fines tendentia, sic continuum est indiuiduum, sic forma, sic motus, sic tempus, sic quies, sic corpus, sic alia huiusmodi, sunt indiuidua & continua, nam si diuiderentur non cohererent amplius, neque unum sed plura fierent. Et in hoc caput referre possumus uocabula illa diuidentia totum in suas partes ex Budeo de Assè, qualia sunt uncia, sextans, triens, quadrans &c.

DE QUIETE. CA.

put XXXIII.

PRIMO: Quietis uox trifariam significat. Nam uulgo cessationem ab opere uocamus quietem,

1 Indiuiduum
quid.

2

1 Quietis
accep.

COMMENT. PHYS.

- 2 & ocium. Deinde ueteres Philosophi Quietem appellat statum, & perfectionem rei consecuta suam
 3 formam. Deniq; Aristot. tum perfectionem istam, tum motus ipsius cessationem & absentiam, uocat quietē, similitudine sumpta à sermone uulgari, formis. n. & actibus iam consecutis & presentibus ces-

Quiesce-
 quid. *sat, id est, quiescit motus. Quiescere ergo nō est moueri & non progredi amplius in aliam formam, sed in presenti iam forma tanquam in statu suo consistere, & perdurare, sic ouū manens ouum quiescit, quod ad pullificationem inclinans dicitur moueri.*

Quies
 quid. *SECUNDO: Quies est priuatio motus in eo subiecto cuius habitas potentiāque est ut moueatur, & tamen non mouetur actu, sic hyberno tempore quietem agunt arbores à fructificatione, & in aestate demum mouentur, id est, fructificant, sic nos quoad uiuimus quietem agimus respectu corruptionis. Cum uero quies & motus sint priuatiue opposita, debent pleraq; ex cap. 30. huc quoque referri. Quia oppositorum est eadem ratio & doctrina, sicut ergo quippiam à motu dicitur mobile, sic à quiete dicitur immobile uel stabile.*

Motus &
 quietis du-
 plex resspe-
 ctus. *TERTIO: Sicut Motus ita & quies habet duplicem respectum uel relationem. Primo enim quies est in termino à quo dicitur atque ita est mera priuatio, adeoque nihil est in ipso mobili antequam incipiat moueri, ut in grano tritici adhuc iacente in horreo nondum semine mera est priuatio seminis.*
Secundo

Secundo, quies in termino ad quem dicitur planei- 2
 p̄sa perfectio, motum secuta & acquisita per mo-
 tum, sic quies est in pomo maturo & ab arbore de-
 cerpto, quod habet suam formam pomi & perfe-
 ctionem statumq; pomi.

QVARTO: Rursum sicut motus ita & quies Quies
 est triplex, scilicet, Naturalis quies est quares in sua 1 triplex,
 forma locoue quiescit & perdurat, ut homo in sua
 forma humana, terra in centro, ignis in sublimi, &
 de hac proprie loquimur hoc capite. Animalis qui- 2
 es est qua uiuum aut animal cessat à suo motu natu-
 rali, ut dormiēs quiescit interim ab appetitu et pro-
 gressu. Violenta quies est quares naturalis quiescit 3
 & consistit in noua forma aut in non suo loco. Vt si
 corpus aliqua arte dealbaretur, si ignis sit in cētro,
 si homo pendeat in sublimi, atq; hæc plane est acci-
 dentaria. Reliqua ex capite 30. de motu huc repete.

DE MOVENTIBVS.

Caput XXXV.

PRIMO: Satis esset quidem in superioribus di-
 ctum de causis efficientibus motum, & de his
 quæ moueant, progrediq; & mutari faciant corpus
 naturale mobile, sed adiuuādæ memoriæ causa quæ
 dam hic repetam uulgata, ex cap. 3. 6. 12. 18. & 30.
 Mouens ergo est causa efficiens adeoq; motor ciens Mouens
 quemlibet motum, & mutationem asserens ipsi mo- quid.
 bili, ut generans corrumpens &c. Sunt ergo mo- Mouent

COMMENT. PHYS.

1 uentia quinq; tanquam autores cuiuslibet mutationis in corpore naturali, scilicet, Mouens primum infinitum immobile, hoc est, ipse Deus, primus motor, effectorq; totius naturæ, & omnium rerum, supra cap. 12. qui quidem ipse immutabilis est, iuxta Boetium in tertio libro consolationis, carmine nono dicentem.

O qui perpetua mundum ratione gubernas.

Terrarum cœliq; sator, qui tempus ab æuo
Ire iubes stabilisq; manens das cuncta moueri.

Hunc primum motorem Deum, Aristo. quasi affigit supremæ spheræ cœli, cui incumbens Deus perpetuum illum motum cœlestem cieat, sicuti Mathematicus suam spheram mouet & circumuoluit. Qui

Deus alioqui otiosus propemodum, pleraq; intelligentijs, hoc est, Dæmonijs & spiritibus, & ipsi cœlo naturæq; agenda permittat & huic Deo mundū coæternum idem Aristo. esse dicit prolixè, in octauo

2 bit. Secundum mouens. Cœleste spirituale, quales

Intelligentiæ.

sunt Angeli, quos peripatetici uocant substantias separatas, id est, immateriales, & incorporeas, & uocant intelligentias, id est, dæmones uel dæmonia, & cuiq; spheræ cœlestis suum spiritum attribuant, cui incumbat, ac præsit mouendæ, ut infra in 2. cap. 3. sic etiam anima est mouens spirituale, in corpore

3 animato, infra in 4. cap. 3. Tertium mouens. Cœleste corporeum simplex, ut pote, primum mobile cū fir-

mamento

mamento, & sphaeris planetarum, & cū stellis, atque astris, et horum influentijs, ut infra in 2. cap. 4. & 5. Quartum mouens, est natura uniuersalis, uel generalis, de qua supra satis ca. 6. Et hæc necessario mouet, atq; inuariabili modo quidque efficit. Quintum Mouens, est natura singularis uel indiuidua, atq; hæc non necessario, sed cōtingenter mouet, quia potest impediri. Quamuis & ipsa inuariabili modo suum effectum producat. Nam eodem modo partum edit Cornelia, quo Sempronia, et eodem modo incrementum sumit, et atis, uiriū, corporisq; Titus quo Caius. Atq; ita de similibus iudicare oportet indiuiduis et singularibus, secundum naturam agentibus, suosq; motus cientit us, ut supra dixi in cap. 6. Atq; ita hæc quinq; mouentia suo sibi ordine ac serie connexa sunt, ut subinde inferius à superiore dependat. Plura uero de Deo, de intelligentijs, de sphaeris cœlestibus, apud Arist. in 12. Meta. inuenies.

4

5

Mouens
duplex.

SECVNDO: Rursum mouens est duplex, scilicet, per se, & per accidens. Per se mouet, quod sine cuiuslibet admiculo mouet, uel totum, ut anima mouet totum corpus, uel parte ut homo proijciens lapidem, manu pedeue mouet lapidem. Sed per accidens mouere dicitur, quod per aliud medium uel instrumentū agit, atq; mouet, ut causa superior per inferiorē se causam agit, atq; mouet, quoad perueniatur ad indiuiduā, singularem, atq; infimam causam. Sic & substantiæ ratione sua formæ agunt per qua

COMMENT. PHYS.

Regula.

litates primas et secundas ut infra in 2. cap. 22. et 23. dicam. Semper autem inquiri debet potius mouens per se et propriū, quam per accidens & improprīū. Et hæc de efficiente causa ipsorum motuū sufficiat.

DE MOBILIBVS. CA=

put XXXVI.

Mobile
quid.

CV M physice subiectū sit corpus mobile, proprie, quatenus actu mouetur & mutatur, ut satis apparet supra cap. 2. Hinc etiam facile uidere licet, quæ sint Mobilia. Est enim mobile, ipsum subiectum circa quod uersatur & exercetur motus, ut circa Generabile, Corruptibile, Augmentabile, Diminubile, Alterabile, locoq; mutabile, exercetur Generatio, Corruptio, Augmentatio, Diminutio, Alteratio & Latio. Sed species istorum sex generū enumerare difficillimum est propter egestatem lingue, & inopiam uerborū. Erant ergo fingenda uocabula, ut pullificabile, & similia, nisi aures ab huiusmodi uerborum insolentia abhorrerent. Oportet itaq; ista circumloqui, secundum uocabula significatiua rerum naturalium species, in prædicamento sub-

Nota.

Mobile.

stantie & in alijs enumeratas, in quibus dicitur motus fieri. Cum uero quoduis mobile physicum sit substantia corporea, idest, corpus naturale, certe motus est res mere accidens, in ipso mobili tanquam in

Motus passio formalis cur.

subiecto hærens, quem motum uocant isti passionem formalem, eo quod per ipsum acquiritur corpori forma mobilis, idest, mutabilis, quæ forma dicitur istis passio

passio materialis, quia materiam subigit, & præparat, & materia patitur se ab illa forma informari. Passio materialis, quæ Superuacua est autè plane istorum disputatio, qui & aur. rixose contendunt. Vtrum motus idem cum mobili suo, an secus. Quasi uero accidens idem sit cum subiecto suo, & cum substantia cui inhaeret. *Questio. Solutio.*

DE TERMINIS.

Caput XXXVII.

P R I M O : Terminus est forma à qua incipit motus, & ad quem progreditur, finiturque idem motus. Et in unoquoque motu sunt duo termini, scilicet, terminus à quo, & terminus ad quem. Terminus à quo est, unde mobile incipit mutari, & à quo incipit motus, nempe, priuatio formæ acquirendæ, adeoque & forma mox amittenda, supra eodem cap. 17. Terminus ad quem est, quo mobile perficitur, & ad quem motus finitur, utpote forma iam acquisita per motum, supra cap. 15. Vt in generatione, terminus à quo uocatur, non esse hoc, terminus ad quem uocatur, esse hoc. Et contra in corruptione, terminus à quo uocatur esse hoc, & terminus ad quem uocatur, non esse hoc amplius. Exemplum utriusque hoc sit, in generatione pulli fit progressus ab ovo quod nondum est pullus tanquam à termino à quo, ad pullum tanquam ad terminum ad quem. Et contra, in morte est progressus et motus, ab esse animal, ad non esse animal, sed cadauer, sic in alijs motibus exemplare. Sic ergo simpliciter forma substantialis
Terminus
quid.
Termini
1 duo.
2
Exemplum.

nel

COMMENT. PHYS.

- Simile.** uel accidentaria mox amittenda, uocatur terminus à quo incipit motus, & altera forma acquirenda est terminus ad quem finitur motus. Sicut in certamine cursus, ipsi carceres sunt terminus à quo, sed meta est terminus ad quem. Sic in discendo inscitia, est terminus à quo, & scientia est terminus ad quem.
- Terminus ad quem.** Sic in prolificatione, non homo est terminus à quo, & iam natus homo est terminus ad quem. Itaq; terminus ad quem, est plane finalis causa aut finis cuiuslibet motus, in genere uel specie. Antequam uero mobile progrediatur à termino à quo, tum dicitur mobile potentia non actu, sed iam progressum à termino à quo, nec dum contingens finem, id est, terminum ad quem, dicitur mobile actu. Perfecto autem motu, & forma consecuta, non amplius mobile, sed quiescens uocatur, supra cap. 24.
- Mediū seu intermediū motus quid.** SECUNDO: Quantum spacium temporis est inter principium & finem motus adeoq; intra terminum à quo, & terminum ad quem, illud dicitur medium, uel intermedium ipsius motus, quo spacio, mobile iam actu mouetur, & mutatur. Atq; hoc spaciū non est paris quantitatis in omnibus mobilibus, ac motibus, ut infra dicam cap. 41. Nam diutius fertur Elephas quàm equa, diutius equa quàm canis.
- Motus.** Sicut autem motus non est ullus, nisi inter terminum à quo, ad terminum ad quem, sic quies est demum in termino ad quem comprehenso, ut currens tum denique quiescit cum pertigit metam.
- Quies.**

DE LOCO. Caput XXXVIII.

PRIMO: Quamuis Aristo. materiam de loco ac tempore, statim subiecerit tractatui de definitione motus & de infinito in quarto libro physicorum, tamen ego has duas circumstantias hucusque distuli, quia uidebatur commodius esse discipulis, si motui subiungerem mox sua accidentia atque causas. Pertinet autem hæc tractatio de loco ad physice, cum quodlibet mobile sit corpus, ut supra cap. 2. & 26. uidimus. Atqui corpus non potest non esse alicubi, id est, in aliquo loco. Deinde quodlibet corpus graue aut leue, suapte natura mouetur locali motu. Ergo locum esse & sciri necesse est.

Ratio or-
dinis.Cur ad
phys. per-tineat de
locotract.Loci ac
cep.Locus
gramat.bifariam
accip.

2

SECUNDO: Loci nomen bifariam intelligitur nempe grammaticæ & physice, quia Grammaticæ, uulgo appellamus locum, illud spacium uel interuallum mediū, quo distant ab inuicem duo pluraue corpora, atque hic locus est longus, latus, excelsus, humilis. Et mensuratur suis spacijs, ut infra eodem ca. 40. Similiter improprie locum uocamus terminum fixum uel stabilem situm, cuius respectu mobile se aliter atque aliter habet, ut cum dico Lipsia est locus, unde sum heri egressus, ut cum dico, Media regio aëris est locus, unde pluuia destillat, sed neutro horum modorum physicus utitur in descriptione motus.

TERTIO: Proprie & physice loquendo. Locus est ultima superficies concava corporis continens in se locatum, immobilis primo. Vel, Locus est corporalis

Locus phy-
sic. quid.

poralis

COMMENT. PHYS.

Poralis finis corporis, quatenus suum locatum continet, sic aëris superficies concava, & capacitas aëris ambientis hominem est locus, & aër est corpus continens locatum, & homo est illud locatū intra aëris cōcaui superficiem, id est, in loco. Sic interior superficies uasis est locus aquæ, uel mellis, aliusue liquoris. Et uas est corpus continens. Et aqua uel liquor est locatum corpus in eo uase.

Loci. 6.

condito-
nes.

Materia
car non
locus.

- Q VARTO : Sex conditiones requiruntur ad locum. Prima: Ut locus cōtineat totum locatum, ergo materia non est locus, licet contineat formā, quæ est tantum altera pars locati corporis. Secunda, Ut locus sit reuera aliud quā locatum, sic alia res est uinum, & alia res est superficies uasis, continentis uinum, ergo forma non est locus, tamen si terminet et definiat locatum corpus, quia forma est essentia corporis locati, & idem cum locato, sic neq; totum est locus suarum partium, quia partes uniuersæ perficiunt totum, sunt q; idem cum suo toto. Tertia: ut locus sit locato prorsum contiguus, & ne latum quidem capillum distet à locato locus, hoc est, ut isti loquantur. Superficies loci concava interior, sit plane continua superficiei conuexæ exteriori ipsius locati, sic interior superficies uasis cui adheret uinum locus est, non illa exterior, superficies uasis cui circūherent circuli, neq; etiam spaciū separatum à corpore est locus. Quarta: Ut locus sit æqualis locato, ne plus minusue cōplectatur locus uno locato, nam alioqui

alioqui uel plures loci, uel imperfectus locus esset, sic templum, forum, & similia, non sunt locus physicus, quia semel eodem momento plures sunt in templo, in foro. **Quinta:** Ut locus habeat suas differentias positionis localis sex, scilicet, supra, infra, ante, retro, dextrum, sinistrum. Sicut & sex sunt differentie motus localis, hinc denotat, scilicet, sursum deorsum, ante, retrorsum, dextrorsum, sinistrorsum. **Quarta** priores duae differentiae sunt in quolibet corpore, sed posteriores quatuor sunt tantum in corporibus animalium proprie. **Sexta:** Ut locus sit immobilis per se, quod in fine primae definitionis dicitur, quia locus est superficies corporis continentis locatum interior, & superficies est accidens in praedicatione quantitatis, sed accidentia non mouentur per se, id est, suo motu, sed per accidens, id est, alieno motu, scilicet, motu corporis subiecti cui inhaerent, consequntur ergo locum esse immobilem primo, id est, non moueri per se, sed per accidens, si enim motu locali per se moueretur locus, tum huius loci alius esset locus et sic deinceps iuxta regulam catholicam. **Quarta** quid per se mouetur, in loco mouetur. Atque ita fieret progressus in infinitum quod excluditur a natura.

QVINTO: Vulgatae diuisiones loci sunt quatuor. **Prima:** locus alius est intelligibilis uel imaginarius, in quo non sentitur, sed intelligitur quid esse spiritualiter uel imaginarie, non corporaliter, ut spiritus

5
Differ. sit. localis.

Differ. motus localis

6

Locus quare immobilis primo.

Regula catholica.

Diuisiones motus.

COMMENT. PHYS.

ritus, angeli, dæmones, & animæ separata à corpore, similiter & accidentia immaterialia, quæ imaginamur esse in loco, cum tamen nullum occupent locum, neque compleant spacium. Alius locus est corporalis uel sensibilis, in quo mouetur aut quiescit corpus mobile, & hic demum pertinet ad physicen. Secunda: locus alius est communis, ut cælum, ut terra, ut domus, ut forum, ut templum, in quo sunt plura corpora simul, & huic non conuenit definitio loci physici. Alius est locus proprius, nempe circumscriptio corporis, tantum unam rem includens, neque maior neque minor corpore locato, & sic est in predicamento quantitatis huicque conuenit definitio prædicta. Tertia: Trifariam dicitur quippiam esse in loco, scilicet, Circumscriptiue, Vbi est principium, medium, & finis in loco, atque in hoc corpus continetur. Definitiue cum quippiam ibi est ubi operatur, ut angelus, ut accidentia. Et Repletiue, quod replet omnem locum, ut pote mundum replet Deus, tametsi non circumscribatur à mundo. Quarta: Adhuc quippiam in loco dicitur esse per se, ut subiectum mobile in loco proprio, ut pote leuia in sublimi, grauiam in infero loco, uel per accidens, ut partes subiecti, & accidentia corporis, quæ sunt in loco simul cum suo corpore subiecto.

2. Diuis.

3. Diuis.

In loco 1

quippiam

trif. esse 2

dicitur. 3

4. Diuis.

DE VACVO. Caput XXXIX.

An sit uacuum.

EX Epicureorum sententia prolixa est apud Lucretium in libro primo disputatio, Vacuum

& inane esse. Arist. contra contendit in quarto phy-
 sicorum, non esse uacuum. Quae contentio cum nihil
 admodum ad docendum faciat, prorsus hic omitte-
 tur. Et sola definitione contenti, Reliqua ad cōmen-
 tarios, & ad experientiam artificum remitemus. Vacuum qd.
 Itaque uacuum est locus mere imaginarius non re-
 plētus corpore locato, habilis tamen ad recipiendū
 corpus locatū. Neq; hic sentire debemus. Sicuti uul-
 gus, quasi sola terrestria corpora impleant locum.
 Ut lapides, ligna, animantia, aqua, sed aër quoq; et
 ignis, occupant & replent locum suum, tametsi sub-
 tilius corpus loco cedat crassiori. Ut igneū aëro, &
 aër aquae, & aqua terrae uel terrestri, cedit. Non po-
 test autem esse uacuum in rerum natura, quae causa quare non
 etiam est mirabilium motuum, quales & natura, et possit esse
 artifices operantur suis instrumentis, grauiā corpo in rerum
 ra sursum ferentes, ut patet in deducendis aquis per natura.
 cannales, ut patet in alijs instrumentis, qualium se-
 pe meminit Vitruuius in Architectura, si enim uacuum
 cum esset, neque motus naturalis, neque animalis,
 neq; uolentus continuari posset, cum omne corpus
 mobile, aut quiescens, in suo loco proprio uelit con-
 stitui. Et circa materiam uacui mouentur tres quae-
 stiones. Prima, An possit esse uacuum. Cui respondeo.
 Non esse Vacuum, probari per experientiam quoti-
 dianam, quod corpora grauiā potius ascendunt sur-
 sum, aut alioqui in locum non suum feruntur, potius
 quam admittatur uacuum, ut iam dixi ex Vitruuio.

i Trium
 questio
 nū de uacuo scilicet
 lut.

COMMENT. PHYS.

2. *Secunda, An idem corpus in diuersis locis esse possit semel eodem temporis momento? Cui respondeo simpliciter. Hoc per naturam fieri non posse, sed miraculose, sicut corpus CHRISTI est in caelo, & simul in diuersis formis Sacramenti panis & calicis.*
3. *Tertia, An duo pluraue corpora possint simul in eodem loco proprio esse? Cui respondeo. Quod hoc fieri non possit, arguere experientiam in bombardis, ubi ignis & aër uehementissimo motu eiacular tur globum lapideum aut ferreum ingentis ponderis, ne admittatur uacuum, hoc est, ne non suum locum quodque corpus occupet.*

DE SPACIORVM VOCABULIS. Caput XL.

Spacium
quid.

Vfus huius
cap.

Nomina
spaciorū.

PRIMO: Quid spacium sit diximus supra ca. 38. nempe, Intermedium temporis uel loci inter duos terminos, hoc est, id quod inter principium & finem intercedit. Hoc autem caput ideo subiunxi, ut uel ex Budeo, uel aliunde, huc congererentur mensurarum uocabula, quibus in metiendis spacijs locisq; uulgo utimur.

SECUNDO: Nomina spacij mensurandi ferè hæc sunt.

1. Momentum, duodecima pars uncie. i. pollicis.
2. Minutum.
3. Punctum.
4. Siliqua.

5. Semiobolus, uel, Ceration.
6. Obolus.
7. Scrupulus, uel, Scrupulum.
8. Semidrachma.
9. Drachma.
10. Sextula, sexta pars uncie.
11. Didrachmon, uel, Sicilicus, siue Siciliquum.
12. Duella, tertia pars uncie.
13. Tridrachmon, quarta pars uncie.
14. Quadrans.
15. Stater, duodecim scrupuli, hoc est, semiuncia.
16. Digitus, quatuor grana hordei.
17. Vncia, uel, Pollex, uiginti quatuor scrupuli.
18. Sextans, duo pollices.
19. Palmus, tres pollices.
20. Triens, quatuor pollices.
21. Quincunx, quinque pollices.
22. Dichas, id est, duo palmi, hoc est, semipes.
23. Septunx, septem pollices.
24. Bes, octo uncie, uel, pollices.
25. Dodrans, uel, Spithame, nouem uncie.
26. Decunx.
27. Pes, id est, duodecim pollices.
28. Cubitus, id est, sesquipies. Vulgo ulnam uocant sed male.
29. Gradus, duo pedes.
30. Gressus, uel, Passus minor, duo pedes, et semis.
31. Passus, quinque pedes.

COMMENT. PHYS.

32. Orgyia, uel, Vlva, uel, Hexapeda. i. sex pedes.
33. Cubitus maior, nouem pedes.
34. Decempeda.
35. Pertica, uiginti quinque pedes.
36. Plethrum, centum pedes, sexta pars stadij circiter.
37. Stadium, centum uiginti quinque passus, hoc est, sexcenti uiginti quinque pedes. Et Græci numerant secundum stadia, sicut Latini secundum passus. Est ergo stadium octaua pars miliaris Italici.
38. Diaulus, duo stadia.
39. Miliare italicum, uel, Mille passus, quod spacia um lapide signabant. Ideoque uocant Lapidem miliare italicum quandoque.
40. Dolichus, duodecim stadia.
41. Leuca, miliare Gallicum, duo Italica, hoc est, sedecim stadia.
42. Parasanga, triginta stadia, Persicum miliare.
43. Miliare Germanicum, quadraginta stadia, hoc est, quinque Italica.
44. Schoenus, sexaginta stadia.
45. Dieta, hoc est, uiginti millia passuum, quatuor Germanica miliaria.
46. Stathmus, uel, Mansio, uel, Dieta militaris, uiginti octo millia passuum.
47. Dieta uulgaris, miliaria germanica septem. Et hæc de spaciouum uocabulis. Reliqua apud Bea De

DE TEMPORE.

Caput XLI.

PRIMO: Tempus est numerus mensurans motum rerum mutabilium, secundū prius & posterius, uel ut Rodolphus apertius finit. Tempus est spacium deductum ex cœli solisq; uertigine, quo omnium mobilium metimur agitationem & uicissitudinem. Neq; statim ex hac definitione consequitur, Opinio sphaeras cœlestes uel motum cœli esse tempus, ut quidam falso opinantur. Sed significatur tempus esse Extosio spacium, quod mensuretur ipso motu cœli & solis. definit. Ut dies artificialis est tempus, hoc est, spacium quo sol supra terram uoluitur & lucet, & sicut panni quantitas mensuratur ad longitudinem cubiti uel ulnae, sic tempus metitur & mensurat proprie quemlibet motum, id est, durationem uel spacium motus, secundum prius et posterius quorum neutrum est in tempore, sed plane in motu: Cuius terminus à quo cū suis medijs propioribus uocatur prius. Sed terminus ad quem cū suis medijs propioribus uocatur posterius. Nam quia motus quiddam continuum est, et non in instanti, id est, non in uno momento temporis absoluitur, sed iustum requirit spacium, certe diuiditur motus in partem priorem, scilicet, in principium, et in partem posteriorem, scilicet, in finem, ut supra eodem cap. tricesimo & tricesimo septimo dictum est. Sic in calefactione aquae spacium quod re-

COMMENT. PHYS.

Tepefactio. fertur ad terminum à quo, hoc est, media quæ præcedunt tepefactionem, illa dicuntur prius esse, sed spacio quod refertur ad terminum ad quem, scilicet caliditatem, hoc est, media quæ sequuntur tepefactionem, dicuntur esse posterius. Hic autem docendi gratia tepefactione sumo, pro dimidio gradu uel spacio ad calefactionem. Et hæc medietas debet mensurari secundum proportionem geometricam. Alii dicunt idem sed simplicius. Quod tempus sit mensura motus non in eodem momento, sed secundum prius, id est, præteritum, & posterius, id est, futurum, cum fluxu suo presenti, id est, cum momento uel minuto temporis presentis, Quod isti uocant NVNC. Quod NVNC. Finit præteritum, et incipit futurum.

Tempus triplex.

NVNC quid.

Tempus. Nihil de tempore sentitur præter Nunc.

Prop. I. offi. tē-

SECUNDO: Tempus est triplex, scilicet, Præteritum quod fuit, & iam non est, Futurum quod erit, necdum est. Præsens quod est finis præteriti, & initium futuri. Hoc præsens alioqui ipsum NVNC dicitur. Est autem NVNC. Continuatio presentis temporis, adeoq; actus & substantia temporis. Quia momenta continuata sine interuallo, sunt tempus ipsum. Sicut puncta continuata sunt ipsa linea. Et res ætissime dicunt nihil sentiri neq; apprehendi de tempore, quàm momentum, id est, ipsum NVNC. Quia tempus nihil aliud est, quàm NVNC continuatum fluens continuo suo fluxu.

TERTIO: Proprium officium temporis est, mensurare motum quemlibet rei mobilis per se, et quætem

tem per accidens. Hoc tempore mensuratur primo motus primi mobilis, hoc est, supremi cœli, qui dicitur maxime regularis. Deinde mensuratur tempore motus inferiorum sphaerarum cœli. Veruntamen spirituum cœliq; substantia proprie non dicitur esse in tempore, sicut neq; in loco. Quia extra cœlum supremum nihil est. Et quia esse in tempore est uariari ac mutari tempore, ut iam mox dicam. Atqui cœlum & spiritus sunt incorruptibiles, locoq; tantum mouentur. Denique motus sub cœlo in rerum natura, mensurantur tempore, utpote motus naturales, qui tandem examinantur ad motum cœli tanquam perfectissimum, in quo tempus est proprie aflu. Sic et alij motus, ut animales in corpore animato, et motus supernaturales, ut in creatione, in rebus fatalibus, in angelis, mensurantur tempore. Præterea tempus est causa corruptionis potius quam durabilitatis, propter corporum naturalium fragilitatem, & mutabilitatem, quam mensurat tempus. Quod autem longiore tempore durauit, id senescit, & paulatim ad interitum suum procedit. Quod & experientia & uulgata sententia docent, ut hæc.

Tempus edax rerum, cuiq; inuidiosa uetustas,
 Omnia destruitis, uiciataq; dentibus æui.
 Paulatim lenta consumitis omnia morte,
 Tempora mutantur & nos mutamur in illis.
 Ideoq; et temporaneum uocamus caducum et mutabile.

Q V A R T O: Physici addunt duotempori ad finem, scilicet, Aeternitatem & Aeuum. Aeternitas

poris.

1 Quæ tē

2 pore mē

surētur,

quæ non.

3 Esse in

tempo-

re quid.

4

II

Ouid.

Cognata

temporis.

COMMENT. PHYS.

Aeternitas quid. **Aeuū** qd. **Mundus** an in tempore.

Est interminabilis et infinita mensura eius, quod neque principium, neque medium, neque finem, habet. Ut Dei & Mundi iuxta peripateticos. Aeuū est mensura motus, saltem localis, eorum que habent principium quidem, sed non finem. Quales sunt Angeli, Dæmones, Animæ humanæ immortales. Atqui mundus non est in tempore secundum substantiam suam sed in æternitate. Verum iuxta motum localem, & secundum partes, operationes, actionesque suas, est in tempore. Quia partes mundi, ut elementa, ut corpora, sunt corruptibiles.

DE NUMERO.

Caput XLII.

Numerus quid hoc loco significet.

Numerus duplex.

Numerus numeratus.

Numerus numerans duplex.

Numerus 1

PRIMO: Numerū hoc loco paulo aliter quam Arithmetice intelligimus. Nempe, quasi mensuram qualemcumque, per quam plus minusue quantitatis esse indicamus, & discernimus, in re quapiam. Et Numerus est duplex, scilicet, Numeratus & Numerans. Numerus numeratus, quem alioqui materialem uocant, est plane res uel multitudo numerata, ut exercitus, cohors, manipulus. Sed Numerus numerans, quem alioqui formalem uocant, bifariam dicitur. Nam alius est principalis, ut Anima ipsa numerans & discernens à se inuicem omnia & singula, & quidem sola anima hominis. Bruta enim & inanimata, nihil numerant. Alius numerus est medius, quo tanquam instrumento anima nostra numerat. Et hoc instrumentum

Instrumentum rursum intelligitur trifariam, scilicet, pro actu uel operatione animæ numerantis. Deinde pro conceptu istius discriminis. Et sic tempus est numerus, hoc est, discrimen spacij prioris et posterioris. Deniq; signum aut uocabulum numerale est symbolicum numeri, ut unum, duo, tria, quatuor. Et hic uocatur Mathematicus numerus, quantitas collecta ex multis unitatibus, sicut linea est collecta ex multis punctis continuis.

rus me
2 diu tri
plex.

3
Numerus
Mathema.
quid.

Tempus,
qualis nu
merus.

SECUNDO: Tempus si comparatur ad motum tanquam ad suum efficientem, ut dies artificialis ad motum solis supra terram, tum dicitur numerus numeratus. Si uero cõparetur tempus suo subiecto mobili secundum partes suas, scilicet, præteritum, præsens, & futurum, tum dicitur numerus numerans medium. Nempe conceptus uel discrimen in anima mentiente spacium secundum prius et posterius, ut in definitione temporis explicauimus. Et hætenus de Motu physico, deq; eius accidentibus & circumstantijs, à 28. capite dictum esse abunde puto. Quæ breuiter hoc epilogolice complecti, ut obseruemus summam.

Quid dis
cendū sit
1 ex 15.
2 proxi
3 mis cap.

Primo, unde λέξις quid & quotuplex sit, cap. 28. Secundo, Potentia quid & quotuplex sit, cap. 29. Tertio, quod Motus est actus entis in potentia mobilis, & eius sex esse species, cap. 30. Quarto, ad motum requiri quinque. Quinto, Motum esse triplicem, ca. 30. Sexto, Motum non esse infinitum actu, cap. 31. Sed motum esse continuum cap. 32. Et non esse motum di-

COMMENT. PHYS.

- 7 uiduum, alioqui nõ unum sed plures dici motus, ca.
 8 33. Septimo, quòd quies est cessatio motus in ente mo-
 bili, ca. 34. Octauo, Mouentia esse quinq; scilicet, 1.
 Deum, 2. Angelos motores, 3. Caelos & stellas, 4.
 Naturam communem, 5. Naturas singulares, ca. 35.
 9 Nonno, Mobile subiectum, esse corpus naturale, to-
 10 tius quoq; physicae subiectum, cap. 36. Decimo, Ter-
 11 minos esse duos, scilicet, Aquo, & ad quem, cap. 37.
 12 Vndecimo, Locus quid & quotuplex sit, ca. 38. Duo
 13 decimo, Vacuũ non esse, cap. 39. Decimotertio, Spa-
 cium esse temporis uel loci interstitium, & interme-
 14 dium, cap. 40. Decimoquarto, Tempus quid, et quo-
 15 tuplex sit, ca. 41. Decimoquinto, Numerus quid sit,
 16 & eum esse in anima, cap. 42. Decimosexto, Obser-

Argumen- uat totum hunc primum commentarium, sicut & or-
 tũ primi li- cto libros physicorum, uersari circa prima elementa
 bri huius- ta physicae, & tradere theoricæ præcepta de rerum
 commenta- naturalium principijs, causis, effectis, accidentibus,
 rij. ut de motu & mutabilitate corporis naturalis. Atque
 que ita hæctenus generalia tantum esse proposita &

Cur hæcte- elementaria. Quorum exempla & experimenta ex
 nus tradi- insequentibus libris obseruare licebit. Quod uero
 ta diffici- prædicta uidentur alicui esse difficilia, nihil aliud
 lia uidean- hanc difficultatem obijcit, nisi quod auribus hæc im-
 tur. solita sunt, & quasi aliena propter desuetudinem.
 Sed utcunq; sit, materiae sequentis amcenitas facile
 repensabit nobis, siquid difficultatis aut fastidij poti-
 us ex superioribus forte accepimus. Iam inde enim

sequuntur

sequuntur, quæ nostris sensibus etiam & non imaginatione sola possunt deprehendi. Tamen si in reliquo argumento quod superest, multa diligentia, presenti animo, promptaque uoluntate, opus erit in discendo. Magna enim pars eruditionis est, cupere ex animo serioque uelle eruditum fieri.

Finis lib. primi.

COMMENTARIUM IN PHYSICAM ARISTOTELIS.

Liber Secundus.

PRAEFATIO AUCTORIS.

LA QUAE AD INQUIRENDA prima Physicæ principia continent, qua diligentia potui hactenus tractari, per omnia ferè secutus Arist. in hac professione procul dubio optimum autorem, ita ut de

Quid in primo huius commentarij lib. tractauerit.

meo nihil admodum affinxerim. Sed tantum ab illo & sectatoribus eius dicta pridem huic commentario inseruerim. Et cupio sane studiosos pari sedulitate praedicta amare & intelligere, qua fide sunt à nobis exposita, tamen si me non omnia consecutum esse uideam & fatear, quasi nihil in primo desideretur commentario, aut quin supersint adhuc plura discenda.

PRÆFATIO.

Excusatio discentibus inuestiganda. Sed rationem aliquam me
authoris. habere oportuit eorum, qui his sacris iam primum
 initiantur, ne, si statim mysteria singula illis discen-
 da exhiberem, uel operis prolixitate, uel materie
 perplexitate, abigerem, & tanquam ab adytis ex-
 cluderē. Nam in prædictis etiã non omnino cauere
 potui, quin obscuriora quædam uel auribus saltē
 insoluta & superstuitiosa quasi uideantur nouitijs sc-
 ctæ huius, alioqui in speciē difficilioris, eò quod ple-
 raque de principijs causisq; præcepta mere Theoria-
 ca, nullo sensu neq; experientia, sed tantū animi ima-
 ginatione proprie deprehendantur. Sed hæc tamen
 adhibitis exemplis aliunde etiã ascitis, ut ab arte
 uel à sensu, & experimento, & ab analogia simi-
 liumq; collatione, extrinsecus petita, utiq; se ita ha-

Quid sec. bere tandem experimur, atq; deinceps ex in sequen-
lib. doceat ti argumento magis experiemur. Hinc enim de mū-
 do uniuerso, de cælo, de elementis, & quatenus ista
 generationi cōseruationiq; rerum naturalium sint
 necessaria, dicetur hoc secundo libro, maiore aliquã

Cōmenda- to cum uoluptate quã hactenus. Etenim hæc con-
tio huius templatio multo iucundissima debet existimari, &
tractatio- homine liberali dignissima, præsertim, si hic sentiat
nis. omnia ista propter humani generis usum & confer-
Homo µι- uationem esse à Deo creata, si sciat se imaginē istius
νόςκος uniuersi & **μικρόκοσμος** esse, ut Plato inquit, hoc
µος. est, minorem & alterum mundum, non minorē cer-
 te dignitate, sed mole, at longe maiorem & meliorē

nobilitate

nobilitate naturæque sua, ut pote qui sit mundi quasi dominus, uel saltem usufructuarius, ut iureconsulto rum uerbo utar in re non dissimili. Neq; uero otiosa tantum uoluptas ex hac contemplatione mundi partiumq; eius discenti obuenit. Sed mirabilis quoq; cōmoditas, adeo ut aliqua pars humane foelicitatis (s; qua in hoc mūdo potest accidere nobis) illinc de pendeat. Siquidem nemo potest negare, ex harum rerū scientia & inuestigatione, sapientiam atq; benignitatem Dei ueri agnoscere, in eiusq; amorem ac obseruantiam eos inde illici, qui gratis animis talia reuerenter obseruant, nec tanta Dei munera atq; opera nobis peculiariter edita fastidiunt. Et longum esset hic indicare exemplisq; probare, quoniam modo pij, maximi etiam uiri, non solū uoluptatem, sed et hæc, maioraq; commoda, quæ nunc breuiter attigi, perciperint ex mundi creaturarumq; obseruatione. Quoties enim Dauid & Salomon, sapientissimi omnium qui fuerunt principes, Dei peculiarem prouidentiam, curam, sollicitudinem, beneficentiam, & in summa bonitatem eius lætissimis hymnis encomijsque celebrant? Quam in celestibus, in terrestribus, in humanis creaturis & rebus, apertissime exhibeat, & auerbitiose quasi ostendet. Atqui ista à sanctissimis uiris celebrata, nemo recte intelliget, nisi qui physice tenent scientiam, hoc est, qui causas & effectus totius nature in uniuerso mundo efficaciter operantis per Dei uirtutem sibi infusam, inuestigarit & cognouerit.

P R A E F A T I O.

Adhortatio. rit. Eat ergo nunc aliquis ac talem rideat aut cōtē-
nat professionem, quae sacris quoq; literis intelligen-
dis, adeoq; ad ipsum Deum agnoscendum ita multū
prodesse ostenditur adeo manifeste, ut nemo sanus
contra sentire possit. Proinde studiosos iam rursū
admonitos uelim, ut reliquis audiendis atq; discen-
dis simul animum & conatum non sequiter inten-
dant, & inde Deum patrem misericordem incipiāt
agnoscere, qui si minutulas quoq; creaturas, ut cadu-
cos flosculos, uirgulta, lapillos, uermiculos, aliaq;
animalcula tantopere ornat & curat, multo certe
maiolem solitudinem corporis animaeq; hominū
idem benignissimus pater suscipit.

D E M V N D O.

Caput I.

*Mundus
unde dica-
tur.*

*Synony-
ma mūdi.*

*Mundus
qd uulgo
& theolo.
signif.*

PRIMO: Mundum hunc latini uocant, quem
græci κόσμος, utriq; ab ornatu & pulcritu-
dine sua, quod proxime post Deum, et hominem, spi-
ritusq; nihil sit neq; pulcrius, neq; ornatius, uel ad-
mirabilius, quàm ipse mundus. Et hunc alioqui uni-
uersitatem uel uniuersum appellant, eò quod mun-
dus tanquam sedes amœnissima & capacissima com-
plectatur, contineatq; omnia uniuersaq; simplicita-
ter, sepe Mundi uocabulo significant terram, &
homines terram habitantes.

Secundo

SECUNDO: Prolixa & ferè superuacua quæ **Mundus**
 stio est. Vtrum unum tantum an plures sint mundi. **unus ne an**
 Quam Aristoteles in 1. cœli tractat. 3. examinat. **plures.**
 Probens unum tantum, non plures esse mundos, ut
 senserunt post Democritum Epicurei, cuius disputa
 tionis hoc ferè caput est. **Mundus**
 Quia unum tantum motus **cur unus**
 cœli regularis est, ergo unum est primum mobile, et **tantum.**
 unicus est mundus. Si enim plures mundi essent, oportet
 teret etiam plures diuersosq; motus & locos extra
 cœlum esse, atque ita uacuum admitti, & in infinitum
 fieri progressum, quod utrunq; prorsum abhorret à
 natura.

TER TIO: Mundus est substantia corporea, cõ **Mundus**
 plectens suo ordine cœlum & terram, & quæcunq; **quid.**
 in cœlo & terra continentur. Huius definitionis A=
 ristotelicæ sumptæ ex libro de mundo sensus facile
 patet, cum sit ex partibus mundi sumpta, quarum a=
 liæ sunt simplices, ut cœlum & elementa, aliæ sunt
 compositæ, ut corpora mixta ex quatuor elemen=
 tis.

Q VARTO: Partes mundi bifariam inquirũ = **Mundi**
 tur, scilicet, secundũ situm & secundum relationẽ. **partes.**
 Quia secundum locũ uel sitũ uniuersa machina mũ = **Partes mũ**
 di diuiditur in duas regiones, quarũ Superior, uoca = **di secundũ**
 tur regio Aetherea cœlestis, id est cœlũ, infra eodẽ **situm.**
 cap. proximo. Inferior aut est regio elementaris, cõ
 tinens orbem ignis, aëris, aquæ & terræ, infra eodẽ
 cap. 6. Secundum relationem uero, quatenus totum
 confertur

COMMENT. PHYS.

Partes mū confertur & diuiditur suis partibus. Mundi partes
 di secundū longe sunt plures, quarum alie principales, alie mi
 relationē. nus principales uel minutæ dicuntur. Principales,
 Principales = ut nouem coeli cum stellis, ut quatuor elementa cum
 les mundi corporibus mixtis, & cōtentis collocatisq; in uno =
 partes. quoq; orbe elemētari in animatis uel animatis. Qua

lia sunt Meteora, Metallaria, Plantæ, Animantia,
 Homines, quorum maxima pars in aqua terraq; de
 Minus pri gigit. Minus autem principales mundi partes & mi
 cipales mū nutæ sunt, membra, partes, artus, & articuli prædi
 di partes. ctorum corporum, & iam enumeratarum in gene
 re substantiarum accidentia. De quibus ex insequen
 tibus patebit abunde. Sic ergo patet quod supra dixi
 in primo ad finem capitis penultimi. Mundum esse

immutabilem in tota substantia sua, Sed mutabilem
 esse tamen secundum partes, elementares præsertim
 & mixtas substantias. Neque hoc dici absurde pro
 bant exempla plurima, ut mare totum dicimus non
 posse exhauriri, quod tamen partibus exhauritur,
 cū sentina purgatur in nauis, uel plura uasa implen
 tur aqua marina.

Materia
 mundi
 Poëtæ.
 QUINTO: Cause mundi sic ferè inuestigan
 tur. De materia mundi ex qua sit compositus, inter
 se ambigunt eruditi. Poëtæ enim & uetustissimi, uo
 lunt mundum ex chao esse factum tanquam ex mate
 ria prima, que sit creata rudis et informis primum,
 & inde digesta atque disposita secundum uniuersi
 mundi partes. In hac opinione est Ouidius, secutus
 Hesiodum

Hesiodum in Theogonia. Qui scribit & Deos quoque
natos ex illo chaos. Vide in primo Metamorph. de-
scriptionem Chaos.

Ante mare & terras &c.

Ecclesiastici uero rectius sentiunt, mundum esse ex Ecclesi-
nihil creatum, hoc est, ex nulla materia factum à stici.
Deo. Peripatetici opinantur mundum plane eter- Peripate-
num, hoc est, nunquam incepisse, neque desituru esse. tici.
Plato autem in Timæo dialogo, quem de creatione Plato.
mundi scripsit, non ita alienus est à nostra & Eccle- De mundi
siasticorum sententia & fide. Sed reuera de creatio eternitate
ne uel eternitate mundi, humana ratio nihil certi po- quid senti-
test intelligere, ne dum statuere. Iuxta illud ad Hebr. endum.

11. Fide intelligimus, aptata esse secula uerbo Dei, ut
ex inuisibilibus fierent uisibilia. Constat ergo fide,
Mundum creatum incepisse aliquando, sed non inte- Peripate-
riturum esse plane nec post extremum diem, cū pur tici.
gabitur & renouabitur pristinaeque amoenitati resti-
tuetur, ut scholastici uerbose disputant. Cum ergo,
ut dixi, æternum esse mundum peripatetici opinen-
tur, materiam quoque primam ipsi mundo coeternam
esse uolunt, ex qua mundus cum suis partibus sit fa-
ctus, tametsi est longe alia materia prima caeli, alia
elementorum, ut uerbose contendunt peripatetici.
in libro de caelo & mundo priore.

SEXTO: Forma substantialis mundi est ipsa Forma mi-
quidem perfectissima & absolutissima, suis partibus disubstan-
optime distincta & ornata essentia. Quam perfecti- tialis.

COMMENT. PHYS.

- Forma mundi inanimata.** onem describit et probat Aristot. mox in principio operis de coelo & Mundo. Verum ista forma mundi est inanimata, hoc est, non habet propriam animam, licet gubernetur à nobilissimo spiritu Dei, et inde ab angelis, ut dictum est supra in primo cap. 35. Sic & Virgilius in 6. inquit. Deus nobilissima mens agit at molem mundi, & magno se corpore miscet. Vbi omnia spiritus intus alit. Sed forma accidentaria mundus di uniuersi magno consensu est orbicularis & spherica, id est, mere & equaliter rotunda. Vt Plinius in 2. cap. 2. & Aristot. in 2. libro de coelo cap. 3. probat aliquot rationibus. Vt perfectissima figura est in perfectissimo corpore mundi, sed spherica figura est omnium perfectissima. Ergo mundus est sphericus. Minorem probat Aristot. in 2. cap. 3. de coelo. Tu alias rationes quere apud autorem spheræ materialis. Efficiens autem causa mundi, tametsi iuxta peripateticos nulla sit, qui eum æternum esse credunt, tamen, autore Mose & Platone in Timeo, Deus est mundi opifex & creator omnium partium eius, totiusq; uniuersi. Quem Deum etiam peripatetici dicunt esse motorem & gubernatorẽ mundi. Qui per medias causas quæque agit. Vide in 8. Physicorum & in 11. atq; 12. Metaphy. Finalis causa Mundi est, continere intra se et fouere omnes singulasq; partes suas enumeratas supra, ad gloriam Dei & utilitatem hominum. Effectus autem accidentiaq; mundi cum plura sint, tamẽ hæc quinque præcipue numerantur
- Septimo

SEPTIMO: Mundus est finitus non infinitus. I. Mundus
 Quia nihil habens finitum motum est infinitum. Sed 1 finitus.
 Mundus habet finitum motum quotidianū, quo cir-
 cumgyratur in 24. horis. Ergo mundus non est in-
 finitus. Maiorem probo. Quia finiti ad infinitū nul-
 la est proportio. Item, Alioqui lineæ infiniti corpo- 2
 ris ducerentur à centro in infinitum & distarent in-
 finite à centro, quod si accideret, nullo modo recur-
 rere posset intra finitum tempus. Item, Omnis figura 3
 habet finem & terminum, sed mundus est figuratus
 spherice. Ergo mundus est finitus. Vide plura in pri-
 mo de coelo tractat. 2 ITEM, Mundus est unus non II. Mun-
 plures, alioqui rursus admitteretur infinitum & dus unus.
 uacuum quoq; contra naturæ captum. Quia si plures
 essent mundi, tum extra cuiusq; cœlū, esset aliquid.
 Iam uero extra cœlū prorsus nihil est. ITEM, Mū III. Mūn-
 dus est æternus secundū peripateticos, ut sepe iam dus æter-
 dictum est. ITEM, mundus est perfectissimū cor- nus.
 pus proxime post hominem. ITEM, mundus est se IIII. Mūn-
 des & habitaculū Dei, spirituum, & corporū, atq; dus perfe-
 eorum quæ his accidunt. Atq; hæc de uniuerso mun- ctiss. corp.
 do in præsens dixisse satis sit, plura enim ex insequē V. Mūnus
 tibus patebunt. sedes Dei
 & creat.

DE COELO.

Caput II.

PRIMO: Vocabulum cœli teste Aristot. lib. 1. Cœli si-
 cap. 3. multifariam significat. Primo enim si- 1 gnificat
 M 2 gnificat ta.

COMMENT. PHYS.

- 2 significat extremam mundi spheram, utpote primum mobile, extremum corpus mundi, circulariter mobile. Quod alias firmamentum uel stellatum coelum Aristoteli dicitur. Secundo significat omnes sphaeras contiguas in regione aetherea. Sic coelum appellamus, supremum spacium mundi intra primum mobile & elementa. Cuius suprema pars & circumferentia est primum mobile, infima uero est sphaera lunæ. Et sic in presenti capite intelligitur. Vocaturq;
- Aether. Aether à continuo & perpetuo motu. Quod Arist. quintam essentiam uocat, id est, corpus aethereum.
- Coelum 3 Tertio capimus coelum pro toto mundo. Porro coelum unde dicitur, Vel à concauitate, quod intra se omnia complectatur, Vel ab ornatu, quod astris & stellis pulcerrimo sit coelatum, pictum, & ornatum.
- Coelum quid SECUNDO: Coelum est corpus simplex, aethereum, & sphaericum, perpetuo mobile actu, stellis & astris insignitum.
- Quo ordine A= 1 TERTIO: Aristoteles in 2. coeli, tract. 1. hoc ordine docet. Primo: Coelum esse aethereum, & perpetuum, atq; infinitum, non quidem magnitudine, sed duratione sui, de quo satis supra eodem capite caelo docet. 2 primo, articulo quarto. Deinde situm coeli prolixè inquirent dicens. Dextrum coeli esse orientem unde surgunt astra. Sinistrum uero esse occidentem. Sursum uero aut superiorem locum coeli esse ad polum arcticum. Et deorsum, inferioremq; coeli partem, esse ad nostrum polum arcticum, eò quod motus incipiat

à dextro ad sinistrum. Verum non potest negari, ple-
 rosq; contra sentire, qui arcticum dicunt esse dextrū
 cœli, antarcticum uero sinistrum. Tertio loco do-
 cet, non unum sed plures motus esse in cœlo, & pla-
 netas ab occidente ferri contra primum mobile, ut
 infra eodem capite tertio. Quarto loco docet: Cœlū
 esse Rotundum sphaericæ figuræ, quod experientia
 quoq; arguit, siquidem stellæ, & astra, æque distant
 à centro terræ. Siue in oriente, siue in meridie, siue in
 occidente, siue ad septentrionem sint. Quinto loco,
 de motu cœli, de stellis, de numero sphaerarū indicat.

In cœlo
 plures
 motus,

Q V A R T O: Materiam cœli & corporum cœlestium esse longe aliã, quam elementorum aut corporum mixtorum, docet scholarum consensus cum Aristotele. Siquidem elementa & corpora composita inuicem sint generabilia & corruptibilia. Sed cœlum est ingenerabile & incorruptibile.

Q V I N T O: Adhuc sunt obseruandæ aliquot conditiones & proprietates cœli. Prima, Nullū corpus esse extra cœlū naturaliter & uiolenter. Quia omne corpus est uel cœleste, uel elementare, uel compositum. Modo cœleste extra cœlum nullū est, quia nihil est extra se ipsum. Quod uero neq; elementum, neq; compositum extra cœlum sit, patet. Quia sicut omne graue fertur deorsum ad centrū, ubi quiescit: Sic omne leue fertur sursum ad circumferentiam, ubi quiescit. Iam uero cœlū, est hæc ipsa circumferentia totius mundi. Secunda. Conditio est: cœlum non esse

Proprie
 tates cœ
 li.

COMMENT. PHYS.

elemētum, neq; compositum ex elementis, ut supra
 de materia eius patuit, & incorruptibilitate mundi.
 Ergo cœlū neq; generabile, neq; corruptibile, nec
 calidum, nec frigidum, neq; coloratū est. Et in sum-
 ma cœlum non habet ullam qualitatem, quæ consti-
 3 tur ex qualitatibus elementorum. Tertia conditio:
 Cœlum est omnium corporum multo nobilissimum,
 & pulcherrimum, quod multifariā probatur. Quia
 supremum locum occupat. Et quia pulcherrimam, et
 perfectissimam habet figuram sphericam, quæ in-
 tra se ipsam terminatur æquabiliter, et fulcitur qua-
 libet sua parte. Item, Quia cœlum non est obnoxium
 ulli mutationi secundum substantiam, uel qualitatem,
 sed tantum loco mutatur, sicut spiritus. Verum hinc
 maxime probatur cœli nobilitas, quod naturam ha-
 bet uniuersalem cœlestem, de qua supra in 1. cap. 6.
 Nam efficax est cœlū in hæc inferiora corpora, quibus
 communicat suas uirtutes & influentias, quod
 supra in 1. cap. 4. uocauimus fatum astrologicum,
 quale magnifice celebrat in principio 4. lib. Mani-
 lius. Et cœlū agit in hæc inferiora tribus medijs qua-
 si instrumentis. Primo per suum motum, quo calefacit,
 & fouet, & uiuificat hæc inferiora corpora. Sec-
 2 cundo lumine suo, eò quod lucem omnibus rebus as-
 fert, & tenebras tristitiamq; discutit, & illustrat
 3 hæc inferiora. Tertio per uirtutem & influentiam
 suam. Etenim influentia cœlestis, est quædam qua-
 litas immaterialis, & occulta in cœlo, efficax, quæ
 nequit

Cœlū in
 inferiora agit
 tripliciter.
 1
 2
 3
 Influentia
 cœlestis
 quid.

nequit impediri, quin suos effectus præstet in his corporibus compositis, pro eorum qualitate, natura, et habitudine. Quin etiam Platonici dicunt, ipsas animas quoque multa à cælo sumere, ut infra in 4. ca. 38.

DE MOBILITATE

cæli. Caput III.

PRIMO: Sicut cælum est cæteris corporibus multo nobilius, sic etiã habet motũ nobiliore & perfectiorem, qualis est motus circularis & uniformis, quem supra maxime regulare diximus. Motus autem cælum circulariter bifariam probatur. Primo ab experientia. Nam uidemus oculis stellas oriri, paulatimque eleuari à terra, donec perueniant ad mediũ cæli. Magnitudines autem istarum stellarum que hoc modo mouentur in nullo uariare loco, per certas mensuras depræhenderũt Mathematici. Consequitur ergo in eo motu æquales obseruari distantias in eodem loco, ad diuersas stellas. Et per consequens circulariter moueri cælũ. Deinde quia motus cæli est regularis maxime, quem semper æquis spacijs in uiginti quatuor horis confici obseruamus, & oculis quoque cernimus, in sole æquinoctiali. Quo enim in loco stella fixa hac nocte sub horam nonam uidetur, eodem in loco perendie sub eandem horam nonam noctis cernitur. Ergo motum esse circularem necesse est, præcipue cũ hic circularis motus maxime cõueniat sphericæ figuræ cæli & mundi.

COMMENT. PHYS.

Motus cœ-
li perpe-
tuus.

Caus. effi.
motus cœ-
lestis.

Intelligen-
tiæ.

Motus cœ-
li animalis
quasi.

Motus 1
cœli non
naturalis.

2

3

Motus cœ-
li non ani-
malis.

Motus cœ-

SECUNDO: Motus cœli est perpetuus, quia cœlum iuxta peripateticos est perpetuū, & intro se habet motorem suum, nempe spiritum, uel intelligentiam ut uocant. Nam efficiens causa cœlestis motus est primum ipse Deus, Primus motor, perpetuo mouens & impellens supremum mobile, cui quasi affixus insidet, & incumbit secundū peripateticos. Deinde singulis sphaeris sui sunt & insident spiritus, quos uel demones, uel intelligentias appellant. Isti spiritus interim dum cognoscunt & uident suū creatorem Deum, peculiari quadam uoluptate ac desiderio mouent suam quisq; sphaeram. Et cum illi spiritus similitudine quadam uocentur animæ. Ideo quasi animalis est motus cœli.

TER TIO: Motus cœli nō est naturalis, sed diuinus quodammodo, quia nūquam stat cœlum, neque quiescit. Iam uero quod caret alterna requie, durabile non est secundū naturam. Nec intenditur motus, neq; remittitur, sed est semper æquabilis. Item, quia cœlum non mouetur ad eandem partem, cum tamen sit eiusdem speciei. Nam primū mobile ab oriente in occidentem mouetur, Planeta uero contra proprio motu ab occidente in orientem mouentur, & diuerso tempore quidem.

QUARTO: Motus cœli nō est animalis, quia sine fatigatione, sine labore, & absq; sine est illo, neque remissior in principio & fine, neq; fortior in medio, sed est æqualis semper. Nec etiam uiolentus est

est motus cœli, quia nullum uiolentum est perpetuum si non uio-
neque æquabile, sed motus cœli est perpetuus & æ-
lentus. quabilis. Ergo non est uiolentus.

QVINTO: Quod pythagorici et Plato quo-
que in Timæo, & post eum Cicero in secundo de natura
Deorum, & in libro de uniuersitate, item Ma-
crobius in priori parte libri 2. de somni Scip. cœcen-
tum musicum & sonantem harmoniam quandam
cieri & excitari dicunt ex illo motu, est mere somni
um philosophicū, si de sono uocali intelligas, tamen si
dicunt isti harmoniam & concentum cœli propter
nimiam longinquitatem non percipi auribus. Reue-
ra autem cum harmonia significet proportionem et
æquabilitatem in motu cœli atque in alia qualibet
quantitate, nõ quidem sonus uocalis, sed alioqui pro-
portio illa intelligi debet durare in cœli motibus.

Harmonia
qd signif.

DE SPHÆRIS COELE-
stibus. Caput III.

PRIMO: Si quis unicum cœli orbem unamq; Orbis cœ-
tantummodo spheram cœli esse diceret, is pla-
ne non cum ratione, sed absq; omni sensu insaniret. li plures.
Quia ipsa sensuum experientia docet esse plures sphæ-
ras, tamen si de numero ac ordine sit aliqua inter ue-
teres Philosophos atq; Mathematicos dissensio. Si-
quidem ex sententia Aristotelis & Platonis octo li numerus
sunt tantū spheræ uisibiles & sensibiles, ex discre-
sec. Plat.

COMMENT. PHYS.

& Arist. to motu stellarum hoc ordine. Prima, firmamentum,
 quod Aristoteles primum mobile & supremum uo-
 cat orbem. Secunda sphaera Saturni. Tertia, Iouis,
 Num. orb. Quarta, Martis. Quinta, Veneris. Sexta, Mercurij
 caeli sec. Septima, Solis. Octaua. Lunae. Theologi recentiores
 Theolog. huic numero super addunt adhuc tres orbis supra fir-
 mamentum, scilicet. Nonum, coelum aquaeum uel Cris-
 stallinum. Et decimum, primum mobile. Et Undeci-
 mum, coelum Empyreum. Mathematici quoque non
 Orb. caeli omnino conueniunt de numero & ordine. Quidam
 num. et sor omittunt Empyreum coelum, & ponunt Decimum,
 do sec. Ma quod uocant primum mobile. Et Nonum quod uocant
 themati- secundum mobile. Octauum deinde firmamentum.
 cos. Atque deinceps alios orbis ponunt. Alij uero & plu-
 Orbis coe- res, contenti sunt numero nouem sphaerarum hoc or-
 li nouem. dine. Prima, primum mobile non stellatum. Secun-
 da, firmamentum stellatum. Tertia, sphaera Saturni.
 Quarta, Iouis. Quinta, Martis. Sexta, Solis. Septi-
 ma, Veneris. Octaua, Mercurij. Nona, Lunae. Vide
 tamen disputationem Alberti in 2. de caelo, tract.
 3. cap. 11.

Cuius in- SECUNDO: Quia de ordine & situ stellarum
 tersit tra- ac sphaerarum, & quomodo quaeque moueatur, &
 ctare de quantum ab inuicem distent, inquirere plura spectat
 sphaeris ad astronomiam, ut dicit ipse Aristoteles in 2. de coe-
 caelest. lo, nolo ego neque etiam si uelim possum in alienam in-
 uadere professionem mathematicae, ut utilissimam
 quidem, sic et honestissimam. Omne ergo hoc nego-
 tium

tium de magnitudine stellarum, de motibus planetarum atq; cœlorum, plane intactum permitto mathematicis, contentus ijs, quæ ex Aristotelis tractatiõe circa hanc materiam utilia uidentur & necessaria ad prima hæc physices elementa.

TERTIO: Physici est considerare uelocitatem aut tarditatem motus cœlestis. Quo ergo quisq; orbis est superior, eò quidẽ uelocius mouetur motu diurno, hoc docet experiẽtia in motu circulari. Nam quo quidq; in circulo uel sphaera est circumferentiæ propius, eò uelocius mouetur. Et quo quidq; centro est propius, eò tardius mouetur. Siquidem uelocius est quod in tempore certo, ueluti in 24. horis maius spacium loci conficit & percurrit. Sed tardius est quod in eodem tempore certo, ueluti in 24. horis minus spacium loci conficit & percurrit. Veruntamẽ quo quisque orbis est inferior, eò uelocius mouetur motu proprio ab occidente in orientem. Sicuti cum nauis uelocissimo cursu feratur in occidentem uel septentrionem, interim tamen nauis uel alij in nauis agentes, deambulare, expaciari, uel progredi possunt in orientem, uel meridiem. Sic proprio motu feruntur sphaera inferiores, ad retardandum impetũ primi mobilis, ut aiunt.

Phys. quid considera re oporteat. Quæ uelocius quæ tardius moueantur.

Exemp. de motib. orb.

Orb. cur prop. motu feratur.

QUARTO: Motus primi mobilis est unicus, diurnus scilicet, ab oriente in occidentẽ & hinc rursum in orientem, quem circumuolutum conficit sum per polis mundi arctico & antarctico quotidie spacio

Motus primi mobilis diurnus. Dies nat.

COMMENT. PHYS.

- Motus 94=** cio 24. horarū, quod uocatur dies naturalis. Et hoc
ptus infer. motu primum mobile secum rapit omnes alias infe-
sphærarū. riores sphaeras, sicut nauis secundo amne aut uento
 defluens secum rapit & deuehit omnes homines &
 alia quæ in nauisunt, & tamen nihilominus inferio
Bolidup. res sphaera sic raptæ cum primo mobili super polos
Motus ob= mundi habent proprium suū motum, qui uocatur ob-
liquus. liquus, super polis zodiaci ab occidente in orientē,
 ut dixi. Quo ergo quæq; sphaera propior est primo
 mobili, eò uelocius mouetur non suo motu sed diurno,
 & tardius mouetur motu suo proprio, contra di-
Motus pro urnum. Ita ut firmamentū proprio motu percurrat
prius fir= unum gradum in ducentis demū annis, atq; ita per-
mamenti. currat zodiacum in quadraginta nouem millibus de-
Magnus mum annorum. Quod spaciū uocant isti magnum
annus Pla annum Platonis, quo exacto omnia priora sint res
tonis. ditura ab initio atque pristinum ordinem habituras,
 sic ut post tantum temporis exactum simus hoc loco
Motus Pla rursum confessuri atque audituri Physicam. Satur-
netarum. nus autem zodiacum totū percurrens absoluit mo-
 tum suum in triginta annis. Iupiter in duodecim,
Annus so= Mars in duobus. Sol in 365. diebus, & 6. horis quod
laris. spaciū uocatur annus solaris. Venus & Mercuri-
 us etiam in anno solari circiter conficit cursum pro-
Mensis. prium. Luna uero in diebus 28. circiter, quod spaci-
 am mensis proprie uocatur. Et hætenus de motu
Cur motu sphaerarum. Dicit autem Aristoteles moueri has in-
prop. infe. feriores sphaeras ab occidente in orientē contra pri-
 mum

num mobile, propter homines, aliâq; super terram spheræ agentia, Quia si motus primi mobilis non retardaretur neque inhiberetur tarditate inferiorum orbium, non posset aliquid crescere aut uiuere super terram, propter nimiam primi mobilis uelocitatem. Sed reuera proprius spherarum motus facit diuersitatem dierum ac noctium, coniunctiones & oppositiones, diuersosq; aspectus siderum.

SEXTO: Dubitant hic de loco cœli. Vtrum sit in aliquo loco. Et sane apparet elementa esse in suo loco, utpote Terram in concauo aquæ, Aquam in concauo aëris, Aërem in concauo ignis, Ignem in concauo lunæ, cuius Lunæ spheræ complectitur & ambit omnia corpora elementaria & composita. Quæ mouentur nõ quidem circulari, sed recto motu. Deinceps uero superior quæq; spheræ complectitur inferiorem. Sed de ultimo demum supremoque cœlo dubitatur, utrum ne sit in loco an non. Siquidem extra cœlum nihil est, nedum sit aliquod corpus ambiens cœlū, uel superficies corporis ambientis. Et breuiter respondeo ex sententia Aristotelis & Alberti. Cœlum extremum non esse in loco totum, sed secundum partes. Nec cœlum esse in loco per se, uerū per accidens. Quia centrum eius est in loco sicut Anima est per accidēs in loco, quia subiectum eius scilicet corpus est locatum. Nec cœlum moueri in loco sed circa locum.

Cœlum an in loco.

Motus elementorū qualis.

Cœlū quomodo in loco.

DE STELLIS.

Capit

COMMENT. PHYS.

Caput V.

Stelle defini-
tio.

PRIMO: Stella est densior pars sui orbis retinens lumen quouisui est subiecta. Definitio hæc significat primo stellas esse ex materia incorruptibili, eadem cū cœlo suo. Non autem ut Platonici putāt quibus & Virgilius assentitur alicubi dicens.

Stelle an
igneæ.

Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes id est, stellas, credere oportet ex igni esse stellas.

Stelle luci-
de.

Quod autem id à signo confirmāt, eò quod luceant & calefaciant stelle, plane fallax est. Siquidem plu-
ra alioqui lucent quæ tamen non sunt ignes neque ex

Stelle quo
modo cale-
faciant.

igni, ut putridum lignum, ut gemme. Deinde hæc calefactio non fit per se à lumine stellarum, sed à re-

flexione radiorū, ut apparet in speculis urentibus.

Prouenit etiam à motu calor ille, ut apparet in agi-

tatione & complosione pedum manuumq; cœlo frige-

ndo. Sicut ergo speculum per se non calidum est, sic

& stelle & lumen earum non sunt calidæ reuera.

Sol an per
se calidus.

Quare non errant isti ualde qui negant Solem esse per se calidum, cū potius sit calefaciens sui luminis radijs, incendens & illuminans mundum. Sed de his

plura infra eodem cap. 8. de aëre.

Stelle utrū
luceāt pro-
prio lumi-
ne an alie-
no.

SECUNDO: Præterea in definitiōe dicitur stel-
las recipere lumen, cuius adminiculo uideri oculis

queant. Et tametsi ambigua sit hæc cōtrouersia an-
cepsq; problema. Vtrum luna aliæq; stelle ac sidera

propriū lumen habeant, an id à sole mutuentur qua-
si alienum. Et quidem maior pars philosophorum

consentit

Consentit stellas habere lumen à Sole, & recipere in Sol cur me
 se lumen Solis in medio mundo ferè ob id positi, par dius plan.
 tim ut illuminet astra & stellas lucemq; præbeat in
 mūdo, partim ut calefaciat hæc inferiora. Proinde Sol anima
 recte Plinius atq; alij solem uocant animam mundi mūdi cur.
 uiuificat em omnia. Est autem certa ratio secundū
 istos probans hanc sententiam de lumine solari cō-
 municato stellis. Omnia diuersa & multa sub eodē
 genere referuntur ad unum sui generis primum &
 principale, tanquam ad efficientē causam & origi-
 nem unam. Ergo omne lumen sidereū refertur ad so-
 lem tanquam ad primū sidus. Quia primum in uno
 quoq; genere, est causa omnium illorū quæ sunt unius
 generis illius. Sed sol in genere lucidorum est primū
 & maximū, ut experientia docet. Ergo sol est cau-
 sa efficiens luminis in omnibus stellis. Et per con-
 sequens omnes stelle recipiunt lumen suum à sole.
 Quod autem nō omnia astra sunt æque lucida, neq;
 eiusdem uel paris luminositatis, nihil impedit, hæc Cur nō om-
 nes stelle
 nam culpa non solis est, sed materiæ in stella, quarū sint æque
 lucidæ.
 quo quæq; est purior & nobilior eò quoq; est lucidi-
 or, ut sidus Iouis & similia. Quo autem quæq; spissior
 est eò magis rubet magis, ut stella Martis. Et quo iusto
 rarior est, eò magis albet ut in galaxia patet. Sicut
 et reliqua pars cœli cū sit nimis rara & limpidā, nō
 recipit lumē neq; lucet sicut stella, quæ densior pars
 est sui orbis, neq; reflectitur à reliquo cœlo lumē in
 oculos nostros, sicut à stellis propter nimiam raritatem

Axioma.

COMMENT. PHYS.

& transparentiam. Sicut candela non resplendet in
 aëre, uel sub dio, Sed resplendet à densa camera uel
 Coelum. laqueari. Non ergo coelum est quod uidemus pr. eter
 stellas supra nos caeruleum & serenum, sed est aër
 Luna cur limpidus & lucidus. Corpus autē lunæ quia crassius
 inequali- est et magisterrestre ideo inæqualiter lumē recipit,
 ter lumen prout separata est loco à sole, & prout interposita
 recipiat. terræ habet portionē, sic et alioq; alia pars lunæ est
 densior & luminosior, aliararior & subobscura,
 quodammodoq; maculosa. Fit autem hæc stellarum
 Sol quomo illuminatio à sole non per reflexionem, sicut cū lu-
 do illumi- men solis à lumine reflectitur in aqua & referit uis-
 net stellas. sum, neque.

Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen ahenis
 Sole repercussum radiantis imagine lunæ,
 Omnia peruolitat late loca, iamq; sub auras
 Erigitur, summiq; ferit laquearia tecti.

Verum hoc lumen à sole recta procedens statim ab
 initio mundi stellis inditum, hodieq; pariter perma-
 net. Tum demum lumen stellarum à coelo inde refle-
 ctitur in nostra hac infima regione, referitq; nostrū
 uisum. Quod autem stelle tantum noctu uel sub cre-
 pusculum non uero interdiu uidentur neque lucent,
 in causa est sol, cuius lumine magno obfuscatur mi-
 nus lumen aliarum stellarum & siderum. Sicuti car-
 bonem uiuum nocte quidem uel in opaco uidemus lu-
 centem, uerum positus carbo uiuus in apricum locū
 nō lucet, neq; uidetur luminosus, sed refugit quasi
 nobilius

nobilius lumen. Et hactenus de definitione et de lumine stellarum.

TER TIO: Stelle alie sunt fixæ, nempe, in firmamento sitæ. Alie uocantur planetæ scilicet septem, ut Saturnus, Mars &c. Dicti sunt autem planetæ quasi erronee, non quod erroneum motum habent, quia is alioqui certissimus est, sed quod diuersis stationibus diuersisq; spacijs ac interuallis non uno loco considerare nobis uidentur, & moueri iam ad meridiem, nunc ad septentrionem, iam ad orientem uel occidentem, modo propinqui, modo oppositi inuicem. Sed fixæ stelle semper eodem spacio à se inuicem differunt, eandem uicinitatem aut longinquitatem semper obtinent, ut in tabulis signorum et siderum, ut per experientiam uidetur.

Stellarum
differētia.
Planetæ
cur dicti.

Stelle fixæ

Stelle fixæ
innumer.

Numer.

stel. fix. à

mathema.

obser.

Diff. stel.

fix. sex.

Motus

stel.

QUARTO: Non ut numerus planetarum septenarius inicitur, sic et stelle fixæ numerari possunt, cum sint innumerabiles. Tamen Mathematici obseruarunt præcipue mille & uiginti duas stellas in firmamento, ut in circulo zodiaco & in alijs septentrionalibus meridionalibusq; sideribus. Quod apparet ferè in tabulis stabijs. Sex autem illarū sunt differentie secundū quantitatem, ut Mathematici tradunt. Ceterum motus stellarū est similiter circularis, non directus, et ipsarum non proprius. Quia mouentur tantummodo ad motum sui queq; orbis ac spheræ. Ut prolixè Aristot. probat in secūdo cæli tract. 2. Stellas moueri non suo sed spheræ suæ motu. Spheræ

COMMENT. PHYS.

Stellæ cur
scintillare
uideantur.

ram uero moueri ab intelligentia uel Dæmonio suo.
Et sphaeras & Dæmonia moueri à primo motore
Deo. Quod uero stellæ uidentur habere motum scin-
tillationis, reuera stellæ non scintillant neq; tremunt.
Causa autē cur scintillare putentur est hæc. Quan-
do uisus noster nimis longo spacio loci distat à re ui-
sa, uel cum res uisa exuperat claritateq; sua excellit
& perstringit oculos, tunc uisus sese contrahit, qua-
si refugiens immodicam lucem, propter debilitatem
& temeritatem oculorum, & tremunt uisus. Atque is-
ta forma quoq; oculis recepta tremunt instabilisq; nu-
tat. Et rursus nimia lux oculis immixta soluit hu-
morem oculorū, ut illachrymentur quasi, et sic flui-
dante humido in oculis tremunt quoq; & scintillant re-
cepta forma uisibilis. Atqui constat stellas & præci-
pue Solem maximam habere claritatem, que ita ut
dixi perstringit oculos, ut sic stellæ putentur scintil-
lare, cum reuera uisus oculiq; nutent.

Stellarum
figura.

Stellæ an
coloratæ.

QVINTO: Figura stellarum est rotunda &
sphaerica instar sui orbis. Quod patet à luna, que de-
ficiens ecclipsi mittit umbrā sphaerice. tam ergo qua-
lem quodque corpus habet figuram, talem à se remit-
tit umbrā. Quod uero colores uarij uidentur in stel-
lis, animaduertere licet cælum & stellas neque colo-
rem neque ullam aliam habere qualitatem elemen-
tarem, ut calidum, humidum &c. Quamuis pleras-
que qualitates, efficiat per influētiam suam: Sed quia
stellæ impariter plus minusue lucis à sole recipiunt
pro

pro densitate aut raritate materie sue, ideoq; etiã diuersum colorem referunt oculis lucentes per medium alioquitenebrosum, nempe aërem. Est etiam diuersitas coloris plerunq; à diuersitate oculorum, prout sunt aut acuti aut uitiosi. Ceterum quelibet Stellarium stella uisui nostro obiecta est maior quam terra, tametsi idiotis uix unius facis flammam æquare possedo. uideantur sua magnitudine. Excipe tamen Venere, Mercurium & Lunam, qui planetæ sunt minores quam terra. Atque hæc omnia mathematici possunt suis instrumentis demonstrare, quos omnino consule de ortu & occasu, de situ siderum, deq; alijs ad motum stellarum cælorumq; pertinentibus, utpote de circulis & figuris & reliquis huiusmodi rebus.

SEXTO: Sepe iam dictum est, cælum & stellarum Stellarium habere suam uim & influentiam in hæc inferiora influis in corpora. Sed unde sit hic influxus & hæc uirtus duinfer. cor. unde. bium est. Veterum aliqui crediderunt cælum & stellarum esse ignea corpora, & pasci uaporibus terreis et aqueis, & hinc sumere calidum, siccum, frigidum, humidum. Sed hoc esse erroneum constat. Verum iuxta physicos sic res habet. Omnis motus localis refertur ad aliquem unum motum primum incorruptibilem. Et hic motus incorruptibilis refertur ad suum quisq; motorem. Et illi motores uim suam accipiunt à primo motore Deo. Ideo ut inferiorum corporum motus reguntur lationibus superiorum corporum, id est, cælorum & stellarum quibus inest motus incorruptibi-

COMMENT. PHVS.

lis. Sic & orbés cœlestes & stelle accipiunt uim à
 suis motoribus, nempe Dæmonijs uel intelligentijs.
 Summatim uero stellis influentia quædam & uirtus
 efficacissima indita est à Deo. Quam uirtutem exer-
 cent in his inferioribus corporibus, eisq; communi-
 cant. Sortiuntur ergo planetæ & stelle quædam co-
 gnomina à qualitatibus, non quasi habeant eas: Sed
 quod efficiant & suppeditent. Vt Saturnus pallidus
 est, frigidus & siccus, melancholicæ cõplexioni ap-
 ptus. Et suppeditat inferioribus mixtis frigidum &
 siccum, retinendis & coagmentandis corporibus in-
 doneum. Iupiter clarus, calidus et humidus, sangui-
 neæ cõplexioni aptus. Suppeditat calidum spiritale,
 & animale. Et salutare sidus benignumq; appella-
 tur. Mars rubens, calidus & siccus, cholericæ com-
 plexioni aptus. Suppeditat calidum feruens, et subi-
 gens coagmentansq; materiam. Sol anima & oculu-
 lus mundi, dator uitæ, calidus & siccus. Suppeditat
 calidum feminale. Venus alba, calida & humida.
 Suppeditat humidum uitale & foecundum. Mercuri-
 us, uarians, et eius planetæ naturæ se insinuans cui
 coniungitur. Suppeditat uim cõmiscendi & appli-
 candi uirtutes & qualitates uitales. Luna frigida et
 humida, phlegmaticæ cõplexioni apta. Suppeditat
 humidum elementale simplex. Rursum: Cause agen-
 tes reguntur & animantur à Sole, Materie subigun-
 tur, id est, redduntur idoneæ à Luna. Foecunditas cat-
 sarum agentium adiuuatur à Ioue. Foecunditas ma-
 teriarum

teriarū iuuatur à Venere. *Habilitas, promptitudo,*
& uelocitas causarum efficientium in producendis
effectibus excitatur à Marte. Virtutum uitalium et
animalium uarietas & multitudo est à Mercurio.
Perduratio uero & firmitas compositi corporis sta-
bilitur à Saturno. Rursum: Calor uiuificus datur à
Sole. Calor adurens à Marte. Superficies corporis
uaria secundum asperum, leue, durum, molle, est à
Mercurio. Humor aërius à Ioue. Humor aqueus à
Luna. Humor mixtus & fecundus à Venere. Mo-
les uero corporis tota Saturni tutela permittitur.
 Sic enim in compositione corporum commiscentur
 qualitates primæ, utpote frigidum cum sicco, & fri- *Commis-*
 gidum cum humido, & calidum cum sicco, & cali- *prim. qua-*
 dum cum humido. Sed frigidum & siccum cōmixta, *lit. in com-*
 non sunt durabilia neq; uitalia, sed letalia. Nam ui- *pos. corp.*
 ta potissimum consistit in calido & humido, ut infra
 eodem ca. 12. & 26. Deinde signa in zodiaco circū- *Signa zo-*
 lo participant qualitatibus planetarum ferè in hunc *diaci pla-*
 modum, ut Taurus & Capricornus sint Saturnina. *net. quali-*
 Virgo & Libra sint Iouialia, Aries & Scorpio sint *quomodo*
 Martialia. Cancer & Leo sint Solaria. Gemini & *participēt*
 Sagittarius sint Venerea. Aquarius & Pisces sint
 Lunatica. Cæterum iuxta cursum Solis, Aries, Tau-
 rus, Gemini, conficiunt Ver calidum & humi-
 dum, complexionis sanguineæ aptum, & pueritiæ.
 Cancer, Leo, Virgo, conficiunt Aestatem calidam *Aestas.*
 & siccam, cholericæ complexionis aptam, & ætati *Autūnus.*

COMMENT. PHYS.

Hyems.

Vitam & actiones naturæ qui planetæ gubernent.

Influentia cœlestis an imponat necess. hum. actionib.

uirili, Libra, Scorpio, Sagittarius conficiunt Autumnum, frigidum & humidum. complexioni phlegmaticæ aptum, & iuuenili ætati. Capricornus, Aquarius, Pisces conficiunt Hyemem, frigidam & siccam, complexioni melancholicæ aptam, & senili ætati. Vitam porrò nostram præcipue Sol & Luna moderantur. Conuersatio autem & actiones naturæ tantum à Sole & Luna quàm ab alijs planetis reguntur. Quatenus cœli & stellæ qualitates habent nõ quidem in se tanquam formas accidentarias, sed tanquam effectus & uirtutes in corpora composita. Vnde non cõsequitur statim. Influentiam cœlestem aliquid necessitatis imponere libero arbitrio aut animo hominis (ut ualde prolixè disputat Picus mirandulanus in uerboſo opere contra mathematicos) nisi quatenus complexiones & qualitates corporũ à cœlis & stellis temperate inclinant animum ad hos uel illos effectus, ad has uel illas uirtutes & uitia. Tametsi ergo inclinent stellæ & astra, homini tamen non imponunt necessitatem aliquam. Quia sapiens dominabitur astris. Sed de his plura infra in 3. cap. 1. Et hæc de regione mudi suprema ætherea uel cœlesti dicta sufficiant. Sequitur materia elementorum & qualitatum.

DE ELEMENTIS.

Caput VI.

Subiectum primi libri **D**ICTUM est in primo cõmentario de corpore naturali mobili simpliciter, prout habet sua prima

prima principia, materiam, formam, & priuationem, adeoque naturam, & inde causas suas. Hactenus uero in secundo commentario his quinque capitibus a liqua tradidimus de corpore mobili non quidem secundum mutationem formae substantialis uel accidentariae (nam alioqui mundus per se totus & coelum & stellae sunt incorruptibiles, nec aliam atque aliam subinde formam qualitatem aut quantitatem recipiunt) sed tantum loco mutantur et feruntur. Qui motus localis est communis omnibus corporibus, siue sint incorruptibilia siue corruptibilia. Iam inde uero de corpore naturali mobili & mutabili secundum formam substantialem uel accidentariam, hoc est de generatione, corruptione, augmentatione, diminutione, & alteratione dicetur. Verum isti motus non fiunt, nisi iuxta qualitatum mixtionem in corporibus. Et haec qualitates ita sunt temperatae ferè, prout quodque corpus elementis uel naturae elementari sine est, & prout à quolibet elemento accipit. Enum elementa corporum principia, & sane materia secunda omnium naturalium corporum, ut infra mox uidebimus. Proinde primum de elementis, deinde de mutationibus, postea de qualitatibus tractandum erit. Ergo quae iam ad finem huius commentarii secundi sequentur, maxime omnium erunt uertenda. Siquidem in his omnis Physicæ usus consistit, plane adeo, ut hinc demum incipiat medicus, ubi Physicus desinit.

huius commenta.

Subiectum 5. cap. præcedentiũ.

Motus localis.

Subiectum

sequentis tractationis in hoc 2. lib.

Elementa.

Ordo tractandorũ.

Utilitas sequentis tractationis.

COMMENT. PHYS.

Elementi accep. ¹ PRIMO: Communi consensu Elementi uocabitur
 lo trisariam utimur, primum enim significat princi-
 pium scientiæ & artis cōplexum, ut in philosophia

Regulæ ca-
 tholicæ uel
 axio.

moralis aut naturali, ut in Mathematica, sunt com-
 munes regulæ, quales uocantur catholicæ uel axio-
 mata, ut, Quod tibi non uis fieri alteri ne feceris, ut,
 Ex nihilo nihil fit. De quibus infra in 4. cap. 32. &

²

34. Secundo: Elementū significat id, quod est cōmu-
 ne omnibus rebus cōstruendis in eodem genere prin-
 cipium. Sic ut sit in suo genere primum, ut literæ &
 syllabæ sunt elementa dictionum & orationum, ut
 lapides, ligna, lutum sunt elementa domus fabrican-
 dæ. Sic ossa, caro, humores, sanguis, spiritus, sunt es-

³ elementa corporis impropria. Tertio: proprie Ele-
 mentum physicis dicitur, principium corporis natu-
 ralis materiale, quo sensu hoc capite prorsum acci-

Elementi
 Etymolo-
 gia.

pitur. Et uidetur latinis Elementum uocari quasi ele-
 mentum, eò quod his alantur quasi et foueantur cō-
 seruenturq; corpora mixta. Græcis στοιχεῖα dican-
 tur ab ordine. Quod ordo & proportio & tempera-

An sint ele-
 menta.

mentum elementorum & qualitatum elementari-
 um constituat corpora & conseruet. Dubitare uero
 an sint elemēta, est negare naturā et plane insanire.

Defini-

SECUNDO: Tres sunt definitiones uulgatæ

tiones e-
 lementi
 tres.

¹ ipsius elementi. Prima est, Arist. in 5. metaphys. ca.
³ Elementum est principium corporeum, simplex,
 ex quo componitur res naturalis primo, cui rei ita
 est, nec diuiditur secundū speciem in aliam speciem.

De huius definitionis sensu infra articulo proximo.
 Secunda definitio est medicorum. Elementū est cor-²
 pus simplex, quod in partes diuersæ speciei diuidi
 non potest, Et hæc definitio est sine relatione elemē
 ti ad elementare mixtum, hoc sensu, Elementum est
 corpus cōpositum ex materia & forma primis prin-
 cipijs, inter omnia generabilia & corruptibilia ma-
 xime simplex, quod nequit diuidi in partes alterius
 speciei ac nominis, cum non sit ex partibus diuersæ
 speciei compositum. Sic qualibet guttula aquæ est a-
 qua. Qualibet pars terræ est terra. Tertia definitio ³
 est item medicorum. Elementum est corpus simplex,
 pars prima corporis humani & aliorum corporū
 mixtorum, quod in corpora uel partes diuersæ for-
 mæ diuidi minime potest, & ex cuius cum alijs ele-
 mentis cōmixtione species & corpora diuersa gene-
 ratorum fiunt. Huius definitionis sensus explicabi-
 tur latius infra eodem cap. 25. ubi proprias conditi-
 ones elementi in genere enumerabo.

TERTIO: Dicitur autem primo in definitione ¹ Definit.
 prima & tertia, Elementū corpus simplex & prin-¹ elemen-
 cipium corporeū, ad differentiam primorum prin-¹ ti expli-
 cipiorū, scilicet materiæ, formæ, et priuationis, quæ ¹ catio.
 non sunt corpus neq; res corporea per se. Et ad dif-
 ferentiā corporis mixti, quod minime simplex est,
 Dicitur secundo, ex quo corpus componitur, ad dif-²
 ferentiā cœli & stellarum, quæ cum sint corpora
 quidem simplicia, tamen nihil ex ijs tanquam ex ma-
 teria

COMMENT. PHYS.

- 3 teria componitur neq; generatur. Dicitur tertio: Elementum prima pars corporis ex qua primo componitur corpus, ad differentiam membrorum corporis, quæ sunt quidem partes eius integrales, partim præcipuæ, partim non præcipuæ, sed non primæ, uerum secundariæ. Neq; enim primo omnium fit corpus ex membris suis, sed ex elementis & ex elementari temperamento nascitur primo. Item ad differentiam primarum & secundarum qualitatum, quæ sunt principium accidentarium, quatenus illæ elementares
- 4 res proueniunt ab elementis suis. Dicitur quarto: Elementum esse principium compositorum, ad differentiam cœli, stellarum, spirituum, & accidentium immaterialium uel imaginabilium, quæ neutiquam
- 5 sunt composita. Dicitur quinto: ex elementi unitis cum alijs elementis commistione nasci corpora generabilia. Nam ex uno tantum uel duobus elementis nihil nascitur, nisi omnia quatuor temperentur & commisceantur in corpore nascituro uel nascente, ut in
- 6 fra eodẽ cap. 26. Quod autẽ dicitur sexto: species fieri diuersas ex elementis mixtis, potest referri nõ ad corpora tantum, sed etiam ad qualitates secundarum naturam, ut ad qualitates primas & secundas que
- 7 nascuntur ex temperatura aut ui elementorum. Dicitur septimo: Elementum non posse diuidi in partes diuersæ speciei, ad differentiam corporis compositi & partium eius, quorum quodlibet est compositum ex partibus diuersæ speciei, utpote ex quatuor elementis

tis, quæ differunt sane specie. Nam aliud est ær, aliud aqua. Sed elementum neq; compositum est ex partibus diuersæ speciei, neque diuiditur ideo in partes diuersæ speciei. Nā ut dixi quælibet pars uel guttula aquæ est aqua, quælibet scintilla ignis est ignis. Secus est de membris & partibus etiam homogenijs nedū heterogenijs. Et de corpore composito secus est. Elementum ergo est corpus in quod alia corpora composita eorumq; membra diuiduntur et resoluuntur, cum sit ipsum diuisibile in partes diuersæ formæ & speciei. Et hactenus de definitione.

Elementū
quid.

Q V A R T O: Elementa sunt quatuor communi consensu ferè philosophorum & medicorum, scilicet Ignis, Aër, Aqua, Terra, de quibus iam mox suo cuiusq; capite. Hic autem numerus elementorum quaternarius probatur trifariam. Primo ab Arist. in fine 4. de cælo: secundū motum leuis aut grauis, quæ sunt duæ formæ elementorum accidentariæ. Oportet inquit, esse unum corpus quod feratur super omnia alia corporali naturali motu, ut est ignis leuissimus. Et contra. Oportet esse unum corpus quod subsidat infra omnia corpora, ut est terra grauissima. Deniq; oportet esse duo corpora adhuc media inter ignē et terram, ut pote aërem nō ita leuē ut ignis est, et aquam nō ita grauem ut terra est. Nam alioquin duobus tantum existentibus, uno quidem extreme leui ut igne, altero extreme graui ut terra, nulla esset plane proportio motuū, neq; ullū esset liberamētum

Elementa
quot.

Numerus
ele. quo
modo pro
betur.

regionis

COMMENT. PHYS.

regionis elementaris, neq; solide cōsistere & cohere
rere possent corpora ex elementis composita. Siqui
dem alia summe leuia sursum suo impetu ferrentur
& uagarentur, Alia summe grauia in imò semper
subsiderent & ignauia iacerent & quasi δία δία
πρώωπ discordarent. Ergo ad harmoniam corpo-
rum necesse est media duo corpora esse simplicia, id
est, aërem & aquam. Quod etiam Ouidius signifi-
cat dicens.

Dissociata locis concordi pace ligauit.

2 Et reliqua ibid. 1. Metamor. Secundo: Quaternarius
hic numerus probatur item ab Aristotele in princia-

Symbolis= pio 2. de generatione. Quatuor, inquit, sunt prima-
mi prim. rum qualitatum symbolismi possibles, & duo sym-
qualit. pos bolismi impossibles. Ergo necesse est quatuor esse
fibles & elementa. Quia omne elementum est uel calidum et
impossibi= siccum ut ignis, uel frigidum & siccum ut terra, uel
les. calidum & humidum ut aër, uel frigidum & hu-
midum ut aqua. Nihil uero potest esse simul calidum
& frigidum, neq; simul humidum & siccum. Quia
enim contraria sese mutuo à subiecto expellunt, im-
possibilis plane est symbolismus calidi cū frigido, et

3 humidi cū sicco. Tertia ratio Ciceronis est (utriq; sa-
ne iam dictæ conueniens) in lib. de uniuersitate sic di-
centis. Corporeum et aspectabile, itemq; tractabile
omne necesse est esse quod natū est. Nihil porro igni
uacūū uideri potest, nec uero tangi quod careat soli-
do, solidum aut nihil quod terræ sit expers. Quam-
obrem

obrem mundum efficere molienti Deus, terram primum, ignemq; iungebat. Omnia autem duo ad coherentium tertium aliquod requirunt, & quasi nodum unculumq; desiderant. Ergo cum soliditas mundo quereretur, solida autē omnia uno medio nunquam duobus aut semper copulentur, ita contigit, ut inter ignem & terrā, aquam Deus aëremq; poneret, eaq; inter se compararet, proportioneq; coniungeret, ut quemadmodum ignis aëri, sic aër aquae, quodq; aër aquae, id aqua terrae proportionē redderet. Sensus autē huius Ciceroniani loci est ferè hinc eliciendus. Quod omne elementum est uel simpliciter leue ut ignis, uel minus leue ut aër, uel simpliciter graue ut terra, uel minus graue ut aqua, Item, bina elementa sunt extreme contraria & ex diametro pugnant secundum primas qualitates, ut ignis calidus et siccus cum aqua frigida & humida, & aër calidus & humidus cum terra frigida & sicca, & altera bina habent quandam affinitatem & symbolismum iuxta qualitates primas, ut ignis calidus & siccus cū terra sicca & frigida & aër calidus & humidus cum aqua humida & frigida. Quia ergo extreme contraria & ex diametro in subiecto pugnantia se uel mutuo expellunt uel subiectum corrumpunt, necesse est bina symbolica & affinia elementa superaddi, atq; ita quaternariū numerum elementorū cōficere.

QVINTO: Forma elementorū & figura naturalis
 met si rodunua sit & spherica, tamen motus eorū naturalis

Figura eorū
 lem.

COMMENT. PHYS.

Motus ele naturalis nō est circularis sed rectus, ut pote in leui sur
ment. sum, in graui deorsum, nisi quod terra secundum se
 totam est plane immobilis, ut infra eodem cap. 10.
Mot. surf. Est autem ille motus leuium sursum, grauium uero
 & deors. deorsum, plane naturalis. Quod uero à latere, hoc
 qual. est, ante, retro, dextrorsum, sinistrorsum, quando
Motus à la que elementa uel elementaria mouentur, id in corpo
tere qua- ribus inanimatis ut in lapide est motus uiolentus,
lis. inq; animatis est quandoq; uiolentus, quandoq; anis
Graue. malis motus ille. Ceterum graue est quod naturali
 ter semper ferri appetit deorsum à circumferentia
 ad centrum, quod utrunq; cum probat experientia
 nō est eius ratio quaerenda. Quia ad discipulum oportet
Leui. principijs credere. Ceterum leue non nisi uiolente
 motu fertur deorsum aut nō sursum. Sicut et graue
 ne uiolento motu fertur sursum aut nō deorsum. Sic
Motus i- etiā motus elementi ignis & aëris in suprema regi
gnis & aë one sua tantum (quo motu, diurno scilicet, utrunque
ris. rapitur quotidie cum sphaera Lunæ, & circumuol
 uitur secundū Mathematicos ab oriente in occidentem,
 & rursus ab occidente in orientem circulariter) non est
 naturalis sed uiolentus motus et alienus
Motus aë- ut paulo ante dixi. Verū aër in medio et infima res
ris et aquæ gione sua, item aqua, non mouentur illo motu circulari
 uiolento, sed rectos habent motus naturaliter,
 uel alienos quoq; uiolentos uel animales, ut dixi.

DE IGNE. CA.

put VII.

Primo

PRIMO: Nihil admodum facienda est eorum Opiniones
 contumacia, qui contra Aristotelem & medi false deca-
 cos rixantur, nullum esse elementum ignis inter lu-
 nam & aërem. Vt Valla in primo dialectices cap. 2. ignis.
 magis studio dissentendi ab Aristotele, ut solet, quã
 certis rationibus pugnat, Elementum ignis esse solũ
 quem nos fouemus lignis, aliaue materia in foco &
 alibi. Neque etiam moueant nos qui dixerunt ignem ²
 esse ætherem, quasi adurentem & lucentem, adeoq;
 cœlum ipsum stellasq; et sidera mere ignem esse, uel
 saltẽ ex igni facta. Ve lelemētũ ignis esse illũ calorẽ ³
 et lumen stellarũ & astrorũ. Quorũ utrunq; absur-
 dum cõmentũ esse cõuicat iam pridẽ recte sententiũ
 philosophorum autoritas cõsentiens & ratio. Quin Vera sen-
 ergo bene docentibus philosophis credamus, qui di-
 cunt supremum elementorum spherãq; lunari pro-
 xime subiectum esse elementum ignis, cuius sphaera
 ut ambitur ab orbe lunæ, sic ipsa circumambit totũ
 aërem. Nec obstat quod aiunt oculis non posse uide-
 ri ignem illum supremũ. Quia alioqui colorem non elem. non
 habet, nec est lucidus, ideoq; uisum nõ terminat, ne-
 que uideri potest propter subtilitatem nimiam. Est
 ergo ignis dix. Φαῖς, id est, transparent, translu-
 cens. Si enim luceret, obscuraret nobis lucem stella-
 rum, & precipue Lunæ.

SECUNDO: ignis est elementum leuissimum, Elementũ
 calidissimumq; et siccum, cholericæ cõplexioni ido-
 ignis quid.
 neum

COMMENT. PHYS.

neum. Hæc definitio satis patet ex supra dictis. Non
 est autem subtilius ullum elementum igne, cuius uir-
 tutes sunt quoq; efficacissime et comodissime. Ignis
 enim primo in sphaera sua uiuificat cū stellis per in-
 fluentiam suam in hæc inferiora, et temperat in cor-
 poribus frigiditatē intensam Lunæ & Saturni, atq; *αὐτῶν*
 calefacit supremā sibiq; uicinam regionē aëris, non
 infimā. Sed mediam frigesfacit per *ἀυτῶν* ut infra eodem cap. prox. & infra in 3. cap. 2. Quare
 non otiose neq; superuacue ponitur in coelo ignis
 hic ut uolunt aliqui, neq; uerendum est, ne ignis urat
 hæc inferiora, ut nugantur isti qui metuunt ne cœ-
 lum ruat. Nam ignis ut est efficacissimus quidem, et
 iustam efficaciam à pluribus reprimatur, ut potest à
 reprimat. frigiditate Saturni & Lunæ, ab humiditate aëris, à
 frigore mediæ regionis, & inferiorum elementorū
 aque et terræ. Tamen si legantur quandoq; incendia
 facta, ut sub Phaëtonte in Aethiopia, de quibus pro-
 lixe uide Albertum tract. 2. cap. 12. de proprietati-
 bus elementorum. Virtus item ignis in corporibus
 nuxta hæc est, ut in eis incocta & indigesta immat-
 Effectus elementis ignis in mixtis. tur aq; coquat, digerat, maturet, humidumq; cū sic-
 co misceat, ut in corporibus sua agilitate & uir-
 netrabile aperiat meatus ipsi humiditati aëris alio-
 qui crassiuscule, quod in balneis sane apparet, ubi
 calore aperiuntur pori. Et ut frigiditatem in illis a-
 que terræq; frangat & temperet, ne nō male & im-
 modice infrigidentur corpora contra quam ferat
 horum

horum temperatura. Congregat ergo homogenia
& temperat ipse ignis sua caliditate.

TERTIO: Differt superior ignis, elementū sci Ignis ele-
licet, à nostro igni quem fouemus lignis aliaue mate ment. à no-
ria. Nam superior ignis est elementum, & quaelibet stro igne
pars eius est corpus simplex. Noster ignis non est e- qd differat
lementum, quia non est simplex, neq; purus, sed cō-
mixtus uiscositati & pinguedini terrestri, qua ali-
tur & retinetur atq; fouetur, & indiget aëre ne suf-
focetur. Item superior ignis est causa efficiens cōser-
uationis & essentia. Noster uero est causa corrupti-
onis, quia consumit usta, tandemq; ipse quoq; defici-
ente materia euanescit. Et aliquando fuit tempus cū
nullus ignis haberetur super terram, neque eius esset
usus, antequam scilicet Prometheus Ioui suffuraretur
ignem. Item superior ignis est διαφανής &
transparent, non lucens, sicut Cristallis & vitrum.
Noster uero est lucidus non transparent, in materia
terrestri innitens, qua alitur. Item noster ignis com-
burit corpora. Superior uero nō comburit, propter
subtilitatem & raritatem, cuius exemplū uidemus Vinū subli-
in igni quoq; de sublimato uino accenso, qui nō urit matum.
admodum manum qua tenetur propter subtilitatem
sui. Hoc tamen fateri oportet & cōmunis sensus ar Ignis no-
guit ignem nostrum esse ignem, sed nō elementum, ster cur nō
non purum, sed impurum, quia habet uiscosum quid sit elem-
dam terrestre & aëreum fumosum, aque uero mi-
nimū habet, & in eo multo maxime dominatur uir-

COMMENT. PHYS.

Ignis no-
ster quo-
tuplex.

tus elementi ignis, qui extra suum locum accedere dicitur ad hunc nostrum ignem, eumq; uirtute sua incendere et uiuificare. Est autem ignis noster alius lux, alius flamma, alius carbo.

DE AERE. CA
put VIII.

Aëris ety-
mologia
& synony-
ma.
Aer. quid.

PRIMO: Aëris nomen græci à spirando sum-
psere, hunc latini quandoq; animam uocant,
ut Cicero in libro de uniuersitate, quandoq; auram
à splendore & limpiditate. Huius sphaera est intra
ignem & aquam uel terram. Verum aer est elemen-
tum leue, calidum & humidissimum, complens om-
nem locum repletum alioqui corpore terrestri uel
aqueo.

Aëris le-
uit. quid
probet.
An Aër ca-
lidus sit &
humidus.
Aëris re-
giones.
tres.

SECUNDO: De aëre nõ ita ualde disputant ut
de igne. Nam leuitatē eius probat experientia, quia
uesica aëre plena nihilo est grauior quā si sit uacua.
Sed de leuitate & grauitate elemētorum infra eod.
cap. 25. Impugnatur tamen hæc definitio ferè hoc
modo. Omnium Physicorum consensu tres sunt regi-
ones aëris. scilicet. Prima & Suprema, luminosa,
calida & sicca. Propter ignem propinquum. Pro-
pter motum raptum & uiolentum una cum sphaera
ignis ad motum lune. Propter solis stellarumq; pro-
pinq̄uitatem. Nam in hac regione est calor ualde
incensus quem æstum uocant, semper æqualis, parti-
tim ab igni, partim à sole et stellis. In qua nascuntur
meteora

Aestus.

meteora ignita ut comete, infra in 3. cap. 4. Altera
 regio Media est tenebrosa, frigida & humida,
 quia est à sphaera ignis remotior, ideoq; eius frigidi-
 tas intenditur magis per ἀντιπερίσσοιρ, ab igni et
 caliditate supremæ regionis aëreæ. Neq; enim hæc
 mediæ regio recipit aliquam reflexionem radiorū
 Solis et stellarū ut infima regio, ideo quod radij non
 reflectuntur ad corpus διαφανές & transparentes,
 sed ad solidum corpus, sed in frigida ipsa & cōden-
 sat fumos humidos ab aqua uel terra sublato, inde fi-
 unt nubes, pluuie, grando, & cætera meteora aquo-
 sa, ut infra in 3. ca. 5. Tertia uero regio, Infima nempe
 infra nubes super terram, in qua nos spiramus,
 est ambigua, modo calida propter reflexionem ra-
 diorum à terra & aqua, modo frigida propter uici-
 nitatem aque et terræ frigide, prout sol accedit uel
 recedit. Et hinc est ueris temperies, æstatis calor, au-
 tumni tepiditas, hyemis intemperies & frigus. Et
 prout tempestates uariant aut uenti, infra in 3. ca. 8.
 Et hinc est inæqualitas & tempestas quasi incerta
 temporum quoq; anni, ut quæ loq; in æstate sit fri-
 gus, in hyeme tepiditas uel etiam humiditas, quam-
 uis sol et astra æquis spacijs certisq; accedant uel re-
 cedant à nostro climate. Hæc ergo cū sit tanta uarie-
 tas regionū aëris, quomodo erit aër calidus, et humi-
 dus? Respondeo. Aërem secundū se totū & iuxta na Solut. quæ
 turam suam propriā esse calidum & humidissimū, stionis.
 licet secundum partes aliquas non permissus nature

COMMENT. PHYS.

sue recipiat diuersas & inæquales qualitates, imò potius non possit ex æquo uires suas intendere & exercere, secundum locum, distantiam, intensiorem ael remissionem caloris solaris uel radiorum eius, secundum uarietatem tempestatum, sicut pluuia per se leuis & sicca, tamen si madefiat erit grauior, & ut lumen candelæ lucidum, tamen remittitur quodam modo & obscuratur maiore luce & à densitate circumstantis aëris.

An aër calidiss.

Solutio.

Humidi natura.

Aëris effectus.

TERTIO: Impugnatur item definitio ab experientia ut aiunt, nempe in aëre uestes aliæq; madida sicari, nec contra, sicca semper in aëre humectari, nõ igitur uerisimile est aërem esse humidissimũ. Respondedo: Non ab aëre uestes aliæq; madida sicari, sed à uirtute & calore siccitateq; solis & astrorum, neque etiam consistit humiditas in humectando aut madefaciendo, sed in resoluendo magis et tenuando, ut iam dicam.

QUARTO: Virtus aëris est, quod una cum igni defert in hæc inferiora corpora uires, ac influentias cælorum ac stellarum, quoniam uis extremi ut cæli, non uenit in extremum utpote in terram & corpora terrena, nisi per medium, scilicet, ignem & aërem. Item aër corporibus mixtis raritatem et subtilitatem affert, ut sint penetrabilia & aperta humoribus & refrigerationi, & ne nimis sint crassa, iuste uel crassiore & grauiore habeant materiam. Et affert quoq; leuitatem corporibus aër, ut facili-

cile agitentur & leuentur, quod patet in uolucris
 ne segnitie & tarditate torpeant. Item humiditate
 sua temperat aër & recreat ardorem cordis alio-
 rumq; membrorum calidorum, quod docet pulmo-
 nis officium & usus, Quod tamen ad humectandi
 uim attinet extrinsecus aqua magis quidem hume-
 ctat per accidens, quàm aër, quia constringit poros
 ita ut internus humor aëreus nequeat exire.

Cur aqua
 extrinse-
 cus magis
 humectet
 quàm aër.

DE AQUA.

Caput IX.

P R I M O: Aqua est elementū graue, frigidissi-
 mum & humidum, circumquaque terram al-
 luens, non tamen cooperiens totam. De loco quidem
 aquæ potest esse cōtrouersia quedam, quare nō ha-
 beat naturalem locum suum sicut alia elementa. Et
 certe in primordio creationis suo liberoq; cursu a-
 qua supernatabat terræ, eamq; tegebat uniuersam,
 ut etiam postea toto quinquemestri diluuiio Noë, cū
 aqua cubitis quindecim altior omnibus montibus ob-
 tegeret totam terram, ut Gene. octauo. Verum die
 tertio creationis dixit Deus, cōgregentur aquæ quæ
 sub cælo sunt in locum unum, & appareat arida,
 scilicet terra, & factum est ita, & uocauit Deus ari-
 dam terram, congregationesq; aquarum appellauit
 maria. Sic itaq; terram factam aridam, & ab aqua
 immunem Deus habitabilem reddidit, & uitæ homi-
 num animantiumq; locam cōmodum fecit, uictuiq;

Aqua qd.
 Locus a-
 que.

COMMENT. PHYS.

aptum, utpote cum terra alioqui tecta aquis undiq;
 neq; animantia fouere, neq; herbas lignaq; fructifera
 ra aliaq; alimenta producere possit sub aqua, qua om-
 nia submersa premerentur, & sterilescerent, atq;
 etiam suffocarentur. Ambit ergo aqua terram undiq;
 & eam interluit & interfluit, ut figuræ cosmo-
 graphicae docent, & Deus ipse in Iob ca. 38. testatur
 dicens, quis cōclusit ostijs mare quando erumpebat
 scilicet super uniuersam terram. Ego circumdedi
 mare terminis meis & posui uectem et ostia, et dixi
 usq; huc uenies & non procedes amplius, & hic res-
 fringens tumentes fluctus tuos. Sic & Ouidius pri-
 mo metamorph. inquit.

Tum freta diffudit rapidisq; tumescere uentis
 lussit, & ambitæ circumdare littora terræ.

Et reliqua ibidem. Hæc prolixius de aquæ loco dixi-
 mus, ut sciremus hunc eius alueum & situm non esse
 ipsi naturalem, sed fatalem & plane miraculosum,
 soliusq; Dei nutu cui parent omnes creaturæ ad con-
 seruationem uniuersi, aquam intra qualem qualem
 alueū conineri, ne euagans submergat terram, &
 suffocet cum omnibus animantibus & crescentibus.

Aquam al-
 tiorem esse
 terra quo-
 modo pro-
 betur.

Quaquam ea sit alioqui altior & excelsior quam
 terra. Quod apparet à certo signo, cū è nauī longe
 posita à littore stans in summa malo super speculam
 uideat littoralem turrim, quam in eadem nauī stans
 ad basim mali uidere non potest. Item quod progre-
 dientibus nauī à terra in altū mare, subinde depresso-
 rior

fior atq; humilior fieri uidetur terra, quoad tota eua-
nescit ex oculis. Est ergo secundum philosophos quo-
que unum corpus sphericum constitutum ex tota a-
qua & terra simul sibi inuicem mixtis, cuius corpo-
ris duplex centrum traditur, scilicet, unum centrum
magnitudinis, nempe centrum spheræ ex aqua ter-
raq; compositæ medium totius mundi, & alterum
centrum gravitatis existens in terræ diametro, ali-
quanto maiore quàm sit semidiameter spheræ con-
statæ ex aqua terraq; simul. Sic itaq; terram aqua
mediam quasi perfluit sicuti sanguis perfluit corpus
animalis & irrigat, & eadem aqua extremam un-
diq; terram circum alluit, ut patebit de partibus a-
quæ infra in 3. cap. 6. & 7.

Aqua &
terra unū
corpus
sphericū
1 consti-
tuunt.
Duplex cē
2 trū corp.
ex aqua
& terra
constituti-

SECUNDO: Aquam esse rotundæ figuræ expe-
riencia docet bifariam. Nam partes eiusdem sunt na-
turæ, et figuræ cū suo toto. Sed partes aquæ ut guttæ
et stellæ sunt rotundæ. Ergo totū aquæ corpus est ro-
tundum et sphericum. Deinde probatur à supra di-
cta experientia de terræ littorali et stantibus in spe-
cula mali atq; ad radicem mali. Motus uero aquæ ut
ante diximus cap. 6. non est circularis sed reclus.

Aquam ro-
tundam
1 esse pro-
batur.
2
Motus a-
quæ.

TER TIO: Definitionem aquæ de frigiditate
aliquantum impugnant ab experientia thermarum
& maris. Et quanquam de his infra in 3. ca. 6. & 7.

Aqua an
frigida.

tamen interim obserua, neq; thermas, neque mare,
aut flumina, aut fontes, esse elementū aquæ, hoc est,
meram aquam. Tametsi enim sunt & dicuntur a-

Aqua ther-
marū, ma-
ris, flumi-

COMMENT. PHYS.

nū & fontium non elementū.

qua, tamen sunt mixta & impura non mera aqua, ut experientia docet à sulphureo aut aluminoso uel falso aquæ sapore. Sicut & fumus & halitus non est mere aër elementum, sed mixtus & impurus ut infra in 3. cap. 2. Et plura dicam de differentia puri elementi & impuri mixti elementaris infra eodem cap. 24. Interim ergo sentire debemus, aquam suapte natura esse summe frigidam, et esse humidam nõ ita tamen ut aër. Nam aër multo difficilius termino proprio continetur, alienoq; facilius cõtinetur quã aqua, ut infra eodem ca. 22. declarabitur.

Aër humidior aqua quare.

Effectus aquæ in mixtis.

QVARTO: Virtus aquæ in corporibus mixtis est, ut mollificet corpora ad suscipiendam figuram naturalem uel accidentariã quæ mouet uisum, in quarta specie qualitatis positū. Licet aut̃ cito facillimeq; recipiat figuram, ut patet in circulis qui leui ictu et momento inscribuntur aquæ statimq; euanescent, tamen citissime quoque figuram inscriptam amittit. Sed huic remedium affert siccitas, ut capite proximo dicetur. Item frigiditate sua temperat, & moderatur aqua calorem ignis & aëris in corpore composito.

DE TERRA.

Caput X.

Terra qd. Terra an centrum

PRIMO: Terra est elementum grauissimum, frigidum & siccissimum, secundum se totum immobile, mundi centrum. Quod aut̃ terra sit centrum

trum mundi, nō consensus solum mathematicorum mundi.
 & physicorum, sed etiam ratio docet à motu graui-
 um corporum. Si enim terra tota esset perforata, et
 perfossa, lapis in eam fossam deiectus tamen in medio
 loco fossæ resisteret naturaliter, alioq̄ enim graue
 sursum ferretur ad circumferentiam cœli ex æquo
 distantis à centro quoad nos & quoad inferos. Pro- **Terra ro-**
 bant uero rotunditatem terræ uarijs signis & argu- **tunda &**
 mentis. Et etiam quod sit in medio mundi sita: nem- **in medio**
 pe: Quia stellæ ac sidera ex æquo distāt à terra, quo **mundi.**
 cunq; terrarū uenias, ut experientia & obseruatio
 instrumentorum mathematicorum docent. Neque
 etiam alibi maiores minoresue apparent stellæ. Item
 quale quodq; corpus est, talem à se mittit umbram.
 Sed terra in ecclipsi lunari mittit umbram spheri-
 cæ. Ergo terra est spherica figuræ, ut & supra eor-
 dem cap. 5. de luna in ecclipsi solis dictum est. Item
 probatur rotunditas ex obseruatiōe ortus occasusq; **Montium**
 siderum, eò quod orientalibus sol stellæq; citius ori- **& conual-**
 untur, & citius occidunt quam occidentalibus, pro-
 pter umbram terræ rotundæ eminentis interiectam
 atq; interpositam, quæ cōtra orientes occidentesue
 stellas interponitur inter oculos nostros & ipsas
 stellas. Simile est de Ecclipsi solis & lunæ, de equi-
 noctijs, de arctico sidere & antarctico, alias enim
 nos uidemus stellas, alias illi uident. De quibus omni-
 bus prolixè Mathematici & Plinius in 2. cap. 70. et

COMMENT. PHYS.

lium inae- **tium & conuallium, nihil id impedit rotunditatem**
qualitas **totius terrae. Nam istae partes inaequales collatae ad**
rotundita- **totam terram afferunt minimum momentum, quia**
tem terrae **nullus mons uel altissimus, ut aiunt, ad perpendiculari-**
quare non **lum si cuncta linearum comprehendantur ambitu,**
impediat. **supereminet reliquã terram plus quindecim stadijs,**
neque humilior est terra uel in profundissimo mari
fundo triginta stadijs.

Terra an **SECUNDO: immobilem esse terram, in medi-**
immobilis. **oq; mundi quasi centrum eius sitam, sphaericãq; fi-**
gurae, diximus ex sententia Aristotelis probantis
hoc in 2. de Caelo tract. 3. Tametsi ista copiosius à

Mathema- **Mathematicis sunt requirenda. Qui de terra loquitur.**
quomodo **Non prout elementum est, sed quatenus est me-**
de terra lo **dium centrum mundi, habitaculumq; hominum, be-**
quantur. **nigna, mitis, indulgensq; mater corporum & anima-**
Terra ma **mantium, atq; hominum. Quam terram ideo Ma-**
gna mater **gnam quoq; Matrem uocari dicunt Physici, eò quod**
cur uoce- **ipsa in se concipit omniũ corporum semina, et quod**
tur. **terrestri terrenãq; materia longe plus abundat ple-**
runq; in corporibus quam aquea, aërea, uel ignea
materia. Et hoc est, quod Ouidius dicit.

Ex aqua et **Densior his tellus, elementãq; grandia traxit**
terra cur **Id est, corpoream materiam. Diximus item ex aqua**
una sit à **terraq; simul mixtis elementis, unam sphaeram esse**
Deo sphæ- **compactam. Quam ita formasse artifex natura cre-**
ra formata **di debet, ut cum terra arida & sicca constare per se**
ac sine humore non posset, nec rursus stare aqua nisi
sustinento

sustinente terra posset, mutuo amplexu iungerentur. Terra pandente sinus, & alueos suos, Aqua uero permeante totam terram intra, extra, supra, uenit ut uinculis discurrentibus.

TERTIO: Virtus terræ in corporibus mixtis est, ut reddat ea durabilia ad retinendas figuras inscriptas, quas alioqui humida aqua facile recipiens citissime tamen amittit, ut patet in signo cereo durato & deinde liquefacto. Deinde terra temperat sua siccitate humiditatem aquæ ut eò durabilius coherent corpora, sic enim humidum & siccum mutuas sibilocant operas, quod in massa farrinacea aut in calce arenaq; commixtis cum humore patet. Effectus terre,

QUARTO: Impugnatur definitio terræ. Quod Terra an reperiantur sulphureæ & aluminosæ terræ calidæ, frigida. Item, viscosa & imbuta pinguedine, ut pix ut cera. Item montes quandoq; perpetuo ardentes ut æthna. Respondeo. Nostram terram non esse elementum, quamuis sit reuera terra. Quia est composita & composita, imbuta que humoribus & pinguedine, & aliquando etiam igni succensa. Verum terra elementum suapte natura est frigidum & siccissimum, licet accidentia in hoc uariant sicut in aqua, aëre, igni impuris & commixtis apud nos, ut supra ostendimus, & infra eodem cap. 24. Impugnatur & definitio collatione ignis, qui uidetur esse siccior, quia magis desiccatur ignis quam terra. Respondeo, primum gradum siccitatis reuera non iudicari à siccando, sicut

Terra an siccissima.

COMMENT. PHYS.

Sicci natura.

cut nec humiditas maxima censetur ab humectando ut supra eodem, cap. 8. Sed est spectandum utrum facilius termino suo contineatur quam alieno. Que natura est sicci. Et experieris terram facilius subsistere & contineri intra suum terminum, cum ignis sit magis uagus & liberior. Verum de hoc infra in definitionibus Qualitatum, cap. 22.

DE PARTIBVS TERRE.
re. Caput. XI.

Terræ quatuor diuisiones.

PRIMO: Diuiditur terra tota primū in quinque zonas. Deinde in climata & parallelos. Tertio: in partes tres primarias, Asiam, Europam, Africam, & inde in regiones, prouincias, populos, urbes &c. Quarto: in alias partium formas, ut in montes, colles, &c. Verum duas medias diuisiones & omnia de quantitate terræ, secundū longitudinē & latitudinem & circumferentiam cosmographis permittens, solam primam & quartam diuisionem breuiter attingam.

Quinq; zone.

SECUNDO: Sicut imaginantur mathematici quinque zonas in coelo secundum quatuor circulos quos uocant minores, ita partiuntur terram in quinque zonas, que ab arctico in antarcticum polum reuertuntur. Ita definiunt terræ diametrum. Prima zona est arctica, frigida, inhabitabilis ob nimiam distantiam solis, sita inter polum arcticum & circulum arcticum continens 23. circiter gradus. Secunda est item arcti

ca, temperata, habitabilis, nostra zona intra circu-
 lam arcticum & tropicum cancri, quo propius sol
 non accedit ad nos, continens gradus circiter 42. Et
 hæc diuiditur in Asiam, Europam et partem Aphri-
 cæ. Tertia Aequinoctialis zona est, perusta & tor-
 rida, intra ambos tropicos scilicet cancri & capri-
 corni, quam æquinoctialis circulus æquator diuidit
 ex æquo quinis & uicenis gradibus. Latitudo uero
 omnis huius zonæ est graduū circiter 50. Hanc ter-
 tiam oceanus interfluit mediam, ita ut is totam ter-
 ram bis ambiat, semel uniuersam in circuitu nostræ
 & antipodum terræ circumferentiam extremam,
 & rursus nostram antipodum zonas binas cum di-
 midiat a torrida interfecans. Quarta zona est an-
 tctica, temperata, habitabilis antipodum, inde à
 tropico capricorni ad circulum antarcticum, conti-
 nens item circiter 42. gradus. Quinta est, antarcti-
 ca, frigida, inhabitabilis propter longinquitatem so-
 lis à circulo antarctico ad polum mundi antarcticū,
 continens gradus item 23. circiter. Et aduerte neq; *Via Solis.*
 solem neque zodiacum egredi alterutrum tropicū,
 quia sol omnē cursum suum altiore aut humiliorē
 conficit intra mediam torridam zonam, quæ est ter-
 tia. Has quinque zonas luculente describit Virgili-
 us in primo Georgicorum.
 Quinque tenent cælum zonæ & c.
 Et Ouidius in 1. Metamorph.
 Utq; due dextra cælum & c.

COMMENT. PHYS.

TERTIO: Diuisio secunda & tertia spectat ad Mathematicos. Quarto uero diuiditur terra in suas partes iuxta situm & locū. Nam alia terra uocatur Mons, terra tumida, et excelsior, compacta et

Mons.

Collis.

Conuallis.

Campus.

Causæ ef-

ficientes

1

differen-

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

aceruata ex luto, pulueribus, sabulo, arenis, radicibus, herbis, lapidibus, & rupibus. Alia est Collis, id est, mons humilior. Alia est Conuallis, decliuitas humilior terræ intra saltus uel colles uel montes. Alia est Campus, terraiacens & plana sine uallibus aut montibus. Causa autē istarum differentiarum sunt uariae. Nam quidā montes terræ motibus erecti sunt & intumuerunt, aut conualles subsiderunt, ut infra 3. cap. 8. Diluuius etiam aquarū habitum terræ mutauit. Venti quoque suaui alicui arenas uel sabulum aggrefferunt in speciem collis. Hominum quoque industria & uis congeffit aliquos montes & colles, & effodit ualles, sicut gigantes coaceruarunt montes Thessalicos. Quod uerò conantur physici necessariae aliquam causam allegare huius inæqualitatis in terræ superficie, parum admodum habet firmitatis. Cum constet plerosque montes & ualles à primordio rerum esse creatas ut Ouidius quoque ait. Melior natura Deus.

luserit, & extendi campos, subsidere ualles, Frondetegi syluas, lapidosos surgere montes.

Terræ a-

liæ differē

tiæ.

Præterea quæ sit terra continens, aquis operta, insularis, maritima, littoralis, mediterranea, notius est quam ut exponi debeat. Hec igitur de elementis in

specie

specie dicta nunc sufficiant. Nam infra plura & apud physicos obseruare oportet.

DE COMPOSITIONE ET

mutatione & duratione rerum

naturalium. Caput XII.

PRIMO: Compositio est connexio formarum in corpore naturali, quae sua partium accidentiumque proportione coherere & consistere potest. Dicitur quidem connexio formarum. Nam ut supra in primo cap. 15. uidimus. Duplex est forma, scilicet, Substantialis. Quae unicatantum est in quoque corpore suo & propria, & Accidentaria forma ex alijs nouem praedicamentis sumpta, quales plures accidunt uni eidemque corpori, ut quantitas, qualitas &c. Dicitur item haec connexio esse in corpore naturali propter substantias incorporeas, propter artificialia, et propter immaterialia, quae neque materiam neque formam sensibilem aut saltem non naturalem habent, ut supra in i. ca. 8. Dicitur & proportione sua quodque corpus coherere partibus & accidentibus, eo quod cuiusque corporis speciatim sua & propria est proportio atque harmonia quasi, nempe, proportio arithmetica plerumque in partibus substantialibus & integralibus, & geometrica in accidentibus, non enim unicuique corpori quaeuis ex aequo accidunt.

Compositio quid.

Definit. ex positio

1 Forma
2 duplex.

SECUNDO: Partes uulgatae scholarum diuisi. Partium
fione

COMMENT. P H Y S.

diuisiones. sione sunt duplices, scilicet. Substantiales ut materia
 & forma principia prima et secundaria. Alie sunt
 integrales, quæ secundum situm suum et positionem
 constituunt totum, Et hæc rursum sunt duplices, scilicet,
 II. Primariæ sine quibus mutilum & mancum atque
 que imperfectum est corpus in sua specie, ut caput,
 uenter, humeri, pedes, manus, radix, truncus, cor-
 tex, ramus. Alie sunt partes non primariæ sine quibus
 tamen corpus censetur perfectum & non miti-
 III. tilum, ut crines, pili, ungues, articuli, &c. Adhuc
 partes alie sunt homogeniæ, scilicet, unius speciei et
 iusdemque nominis, ut partes carneæ, ossæ, sanguis-
 neæ, neruose, cartilagineæ, quia quælibet portio &
 pars carnis est & dicitur caro, quælibet gutta san-
 Elementa guinis dicitur, sanguis, atque ita de similibus. Et quia
 corp. sim- ex solis homogenijs partibus constant elementa, ideo
 plicia. uocantur corpora simplicia proprie & non compo-
 Elem. quo sita, id est, non mixta neque impura. Nam alioqui et
 modo com elemēta possumus appellare corpora composita ge-
 pos. corp. neraliter, scilicet, ex materia & forma sua, & ex
 uocari pos partibus integralibus suis homogenijs. Alie partes
 sint. sunt heterogeniæ, non unius speciei neque eiusdem
 nominis, ut elementa 4. in corporibus mixtis singula-
 ris, ut partes pleræque integrales situ & positione dif-
 stantes atque figura sensibili differentes, ut caput, col-
 lam, humeri, brachia, uenter, pedes &c. Non enim
 quælibet pars capitis statim dicitur caput, nec statim
 quilibet articulus in manu aliud membro et ar-

tu dicitur manus uel artus, sic sanguis non dicitur os
neque caro neque cutis. Et quia corpus naturale non
elementum constat mixtum ex homogenijs & hete-
rogenijs partibus, ideo proprie compositum corpus
hoc est, mixtum uocatur, et minime simplex, in Phy-
sica, ut infra eodem cap. 26. & infra in 3. cap. 1.

Corpus na-
turale non
elem. com-
positum.

TERTIO: Accidentia quoque sunt duplicia, sci-
licet, Sensibilia uel materialia quæ sensu aliquo per-
cipiuntur uel saltem coniectantur intra uel extra
corpus, ut præsertim sunt qualitates in tertia &
quarta specie, ut sunt quantitates, ut situs uel posi-
tio, ut actiones & passionis externæ sensibiles, &
hec nisi in corpore ferè nequeunt esse. Alia acciden-
tia sunt immaterialia uel imaginaria, quæ non qui-
dem sensu externo sed animi tantum imaginatione
comprehenduntur, & in nõ corpore plerumq; sunt,
ut ferè qualitates primæ & secundæ speciei, ut rela-
tiones internæ, ut actiones & passionis insensibiles
internæ. Et obserua quod nullū accidens in corpore
naturali appelletur rite pars corporis. Hac itaq; cõ-
nexionem & compositionem formarum, partium, acci-
dentiumq; in se, corpus uocatur compositum.

Acciden-
tia dupli-
cia.

Nullū acci-
dens in
corp. nat.
pars corp.

QUARTO: Mutatio est motus & progressus
corporis compositi uel partium eius in alias subinde
atq; alias formas. In hac definitione genus est pro-
gressus. Nam motus est plane definitio synonymum,
ut supra in 1. cap. 30. Formas autem hic rursus in-
tellige & substantiales & accidentarias. Intellige

Mutatio
quid.

COMMENT. PHYS.

Mutatio
duplex.

quoque partes & substantiales & integrales. Porro mutatio est duplex, scilicet, Totalis qua tota forma substantialis uel accidentaria mutatur, nempe, si ex corpore hominis fiat cadauer, è ligno fiat cinis. Atque secundum hanc totum corpus denominatur mutabile, quo mutato omnia quoque membra uel partes sunt mutatae, Alia est mutatio partialis, qua pars tantum corporis mutatur, hoc est, aliam formam accipit, ut si pes frigeat aut stupeat, si manus putrescat, si capillus rubescat, si genes pinguescant. Et secundum hanc non quidem totum corpus sed pars tantum ea corporis uocatur mutata.

Mutationis
species
sex.

QVINTO: Mutationis uel motus numerantur supra in 1. cap. 30. sex species, scilicet, Generatio, Corruptio, Alteratio, Augmentatio, Diminutio, Latio. De quibus infra.

Duratio
quid.

SEXTO: Duratio est quies & status formarum in corpore composito & partibus eius. Sunt ergo synonyma quies & duratio, ut supra in 1. cap. 34. Et rursum hic intellige substantialem & accidentarias formas. Partes quoque et substantiales & integrales. Durationem quoque totalem & partialem. Durante enim toto durant etiam partes. Sed mutato toto dicimus etiam partes esse mutatas.

Causa efficiens
mutationis & durationis
re natura est efficiens causa ut pro conditione materiam
mutentur

SEPTIMO: Causa efficiens mutationis & durationis rerum naturalium est motus superiorum corporum caelestium, ut supra in 1. ca. 21. & 6. Item.

mutentur uel durent permaneant que res. Siquidem *rⁿ* natur.
 hæc est causa motus & quietis, ut supra in 1. cap. 6.
 Sic itaq; omne corpus naturale habet determinatam
 & certam quandam suæ durationis periodū, id est,
 tempus definitum, iuxta reuolutionem corporū cœ-
 lestium, quæ operantur in hæc inferiora ad termi-
 num certū temporis. Verum materiæ conditio uar-
 iat. Et quidem corpus compositum toto uel parti-
 bus mutabile est, non quidem ratione formæ per se
 stabilis & conantis quatenus potest compositū ser-
 uare in essentia, sed ratione materiæ aduenit muta-
 bilitas uel durabilitas corpori naturali. Quo enim
 cuiusq; corporis materia est infirmior magisq; ca-
 ducā, eò mutabilius quoq; est corpus et fragilius, at-
 que citius formam substantialem uel accidentariam
 quamlibet amittit. Et contra. Quo cuiusq; corporis
 materia est firmitior, eò corpus etiam est durabilius.
 Redditur autem firmitior materia corporis ferè sex *Materia*
 efficientibus. Primum, homogenia uel similitudine corp. fir-
 partium in corpore & qualitatū. Secundum, De-
 mior red-
 bilitas contrariorum quæ in corpore continentur. ditur sex
 efficientib.
 Tertium, Durities & difficultas separandi qualita-
 tes, & formas, & partes. Quartum, Mixtio humidī
 cum calido & sicco terrestri. Quintum, Proportio
 primarum qualitatū. Sextum, Temperamentū ca-
 lidi et humidī, quæ frigidū et siccū corpora obnoxia
 corruptiōi faciūt, ut patet in corporib. senilib. Quo
 ergo quodq; corp. naturale mixtū propius accedit

COMMENT. PHYS.

ad simplicitatem sui elementi & ad proportionem
 qualitatū, eò magis est durable. Et quo longius re
 mouetur à simplicitate elementi atq; à proportione
 qualitatū, eò quoq; mutabilius magisq; caducum
 inuenitur, ut infra eodem, cap. 26. plura dicentur.
 Porrò Academici uel pseudoplatonici uidentes mo-
 mentaneam & continuam quandam in corporibus
 mutationem secundum formam substantialem et ac-
 cidentarias, negabant quicquam certo sciri, aut cõ-
 prehēdi posse. Perinde quasi scientia & intellectus
 essent singulariū. Et quasi uniuersalia que proprie
 sciuntur ac intelliguntur nempe species ac genera
 essent composita corpora mutationiq; obnoxia. Sed
 facessat opinio stulta iam dudum ex scholis explosa,
 ut etiam infra in 4. cap. 10. & 20. patebit.

Academi-
 ci.
 ἐποχὴ =
 cademico=
 rū refelli=
 tur.

DE GENERATIONE.

Caput XIII.

Generatio
 nis & Cor-
 ruptionis
 duplex ac
 ceptio.

Specialis
 Gener. &

PRIMO: Generatio & corruptio bifariam in-
 telliguntur, scilicet generatim & speciatim.
 Generalis est qua res quomodocunq; dicitur mutari
 & sumere uel ponere aliam atq; aliam formam ex
 prædicamēto substantiæ, uel accidentariam ex quo
 libet prædicamento, ut cum nascitur homo uel mori-
 tur, ut cum siccat aut humectatur corpus, ut cum
 Cicero fit pater aut desinit esse pater, fit consul uel
 exul. Specialis uero Generatio & Corruptio intrin-
 bustantum prædicamētis, scilicet, substantia, quan-
 titate

titate et qualitate, ut supra in 1. cap. 20. bifariam in Corruptio-
telligitur. Nam Generatio est duplex, scilicet, Pro-
pria quam isti simplicem uocant. Et Impropria, quã
isti secundum quid aut qualem qualem uocant. Gene-
ratio impropria est quaelibet assumptio noue quan-
tatis aut qualitatís, ut cum bipedale crescit in tri-
pedale, cum album mutatur in nigrum aut fuscum.
Sic Corruptio impropria est quaelibet amissio quan-
tatis aut qualitatís pristinae, ut cum tripedale cre-
scit in bipedale. Verum de generali illa, & de hac im-
propria nihil in his duobus capitibus agetur.

SECUNDO: Generatio propria est mutatio Generatio
materia à forma substantiali pristina in aliam for-
mam substantialem, hoc est. Generatio est mutatio quid.
& progressus materiae ad formã substantialem, quae
nondum inest sed mox inerit ei materiae. Atq; hic in-
telligemateria & formam ut principia prima, uel
secundaria, ut partes plane substantiales. Sic genera-
tio pomi est progressus germinis ut materiae ad po-
mum ut ad formam substantialem. Quia pomum est
substantia quae forma pomi nondum inest germini,
sed mox perfecta generatione inerit, ut supra in 1.
cap. 37. diximus,

TERTIO: Efficientem causam Generationis Caus. effi.
& Corruptionis indicauimus supra in 1. cap. 21. & gener. &
supra eodem cap. proximo, scilicet, Motorem pri-
mum immobilem, & Mouens mobile caeleste, & a-
ptitudinem atq; appetitum materiae mutabilis ad for-

COMMENT. PHYS.

Generatio *nam, ut etiam supra in 1. cap. 16. Differt aut Genera*
ab altera= tio ab Alteratione & ab alijs, quia alteratio est in
tione & qualitatis prædicamento, Augmentatio & Diminu
alijs muta tio in quantitatis prædicamento, Latio in prædica
tionis spe= mento quando. Corruptio uero est ab ente ad nõ ens,
ciebus qd ut mors est progressus ab homine ad non hominem.
differat. Generatio contra est à nõ ente actu & ab ente in po
tentia progressus ad ens actu. Dicitur ergo proprie
Generari illud, quod ante non fuit hoc, iam uero post pullifica
tionem est pullus, quod satis superq; & uerbose in
dicatum est supra in 1. cap. 14. & 16. & 30.

DE CORRUPTIONE.

Caput XIII.

Corruptio
quid.

PRIMO: Corruptio est mutatio et amissio for
 mæ substantialis, quæ prius inerat materiæ,
 sed nunc non inest eidem, ut morte homo corrumpitur,
 & forma hominis amittitur & euanescit, quæ
 inerat materiæ eius, iam uero nõ inest amplius. Sed
 contrariorum cum sit eadem ratio & doctrina, fa
 cile puto uideri quid sit corruptio ex supradictis de
 generatione.

Generatio
unius est
corruptio
alterius.

SECUNDO: Ratio & experientia plane con
 uincit. Generationem unius esse corruptionem alter
 rius, ut quia generatur pullus, ideo corrumpitur ou
 uum. Et contra patet. Corruptionem unius esse gene
 rationem alterius, ut quando homo moritur, corruptio
 hominis est generatio cadaueris, ut quando nix
 liquescit

liquefcit, corruptio niuis est generatio aquæ. Fuerūt Generatio
 itaq; qui dicerent generationem & corruptionem à corrup.
 esse plane & reuera idem, & eodem tempore fieri, quid diffe=
 sed ratione diuersum esse utrunq; quia tantum dif=
 ferrent termino. Nam generatio ut dixi est motus à
 non ente actu sed potentia ad ens actu. Corruptio ue
 ro est motus ab ente actu ad non ens, ut mors est mo=
 tus hominis ad non hominem. Et quia sicut ex nihilo
 nihil fit, ita ex aliquo fit aliquid. Nec potest aliquid
 in nihilum corrumpi, Prouenire autem corruptibili
 tatem rerum naturalium ab infirmitate uel mutabi=
 litate materie magis caducæ & fragilioris, supra
 eodem cap. 12. in fine diximus.

Corrupti=
 bilitas re=
 rum unde.

TERTIO: Querunt hic non immerito Physi=
 ci, an in corruptiōe statim fiat resolutio corporis in
 materiam primam. Sicut enim quodlibet corpus na
 turale generatur ex materia prima tanquam ex pri
 mo subiecto, ut supra in primo ca. 14. Sic resolutur
 & corrumpitur in materiam primam, tanquam in
 ultimum subiectum. Nam eadem sunt principia ge=
 nerationis, quæ corruptionis & resolutionis. Re=
 spondetur: In corruptione elementorum statim fie=
 ri resolutionem in materiam primam, quæ ut est in=
 generabilis, ita incorruptibilis, et illud patet in igni
 nostro extincto, cuius nihil superest sensibile. Quia
 elementa unicam habent formam, nec constant par=
 tibus heterogenijs, ut pote simplicia. Sic quo quodq;
 corpus est propius simplicitati elemētari, eò quoq;

An corpo
 rain mate
 riam pri=
 mam resol
 uatur pro
 xime.

Solutio.

COMMENT. PHYS

citius & facilius resoluitur in materiam primam. Ut patet de aëre & fumo euanescente, cuius nihil sensibile mox superest. Verum in corruptiōe mixtorum ex elementis, siue inanimata siue animata sint, non fit statim resolutio in materiam primam. Nam experientia docet, priore forma amissa tamen remanere in ista materia secunda corporis adhuc aliam formam. Licet hæc plane nō sit ulla pars prioris formæ amissæ. Ut quando corrumpitur arbor putredine uel sectione, perijt quidem arboris forma; Sed tamen in eadē materia superest adhuc forma alia, uel terræ, uel cineris, uel pulueris, aut fragmentorum, aut sarmentorum. Sic homine corrupto superest adhuc forma cadaueris corporea, supersunt adhuc partes, non quidem prioris formæ humanæ substantialis. Corrupto itaq; corpore mixto, supersunt, et partes & accidentia. Quia mixta sunt ex partibus heterogenijs non homogenijs. Frustra autem disputat an aliquid formæ in corrupto remaneat, quia certū est eandem formam corrupti interire, & nomē quorūque suum amittere, nedum operationes, licet aliqua pars eius formæ remaneat. Sicut domo corrupta, tamen supersunt aliquæ eius partes, ut trabes, ligna, lapides.

An aliqd
formæ in
corrupto
remaneat.

DE ALTERATIONE.

Caput XV.

Alteratio
duplex.

PRIMO: Alteratio est item duplex Propria & Impropria. Vel, Generalis & Specialis. Impropria

Propria est mutatio & progressus à qualibet qualitate in aliã qualitatem contrariam uel mediam, ex quacunq; sit specie prædicamenti qualitatis, ut quãdo ex non grammatico fit grammaticus, ex iniusto fit iustus. Et sic mutatio à priuatione in habitum uel dispositionem, & contra, dicetur alteratio. Operose uero Albertus disputat in 7. Physicorum tract. 1. Albertus. Alterationem nõ esse nisi in tertia specie qualitatis, et his tantũ qualitibus quæ uisu, tactu, gustu, odoratuq; percipiuntur uel sentiuntur non auditu. Sed non uideo Aristotelem nec etiam recentiores peripateticos ita superstitiose excludere alias species qualitatis ab alteratione. Quamquam negent à priuatione ad habitum uel dispositionem, & contra, esse alterationem proprie.

SECUNDO: Alteratio propria est mutatio et progressus à qualitate sensibili in aliam sensibilem propria qualitatem contrariam aut mediam, ut si ex albo ni grum, ex dulci amarum, è molli durum, ex frigido calidum, manente eodem subiecto corpore fiat. Huc tamen referetiam qualitates orientes ex istis sensibilibus qualitibus ut sanum, ægrum, ut sunt complexioniones, ut graue, leue, ut durum, molle, & c. similesq; dispositiones corporis contrarias uel medias. Alteratione uero efficiunt qualitates naturales primæ & secundæ, quæ statim corporis formam substantialem natam sequuntur. Quod corpus est subiectum alterationis idem numero, subinde iuxta qualitates mutabile

Caus. effi.
alteratiõis

COMMENT. PHYS.

Differ. in-
ter gener.
& altera-
tionem.

mutabile, id est, alterabile, ut modo frigidum, modo calidum, rotundum, angulare, rectum, incuruum, humidum, siccum, sanum, ægrum, fiat. Facile uero licet cernere differentiam generationis, ab alteratione, Quia per hanc formatantum accidentaria acquiritur, nempe qualitas: Sed generatio suppeditat formam substantialem. Item in hac non manet idem subiectum sensibile: Sed in alteratione manet, & durat idem corpus. Sicut etiam in augmentatione, diminutione, & latione. Tametsi enim materia prima manet in generatione & corruptione, tamen est illa insensibilis. Atque ita secundum terminos suos differunt generatio & alteratio, ut supra in 1. cap. 37. uisum est.

DE AUGMENTATIONE.

Caput XVI.

Augmen-
tatio quid.

PRIMO: Augmentatio est mutatio de minore quantitate in maiorem quantitatem, ut si cubitale excrescat in bicubitale, si binarius excrescat in octonarium. Sic augmentatio corporis animati est nutrimenti habentis animalem potentiam conuersio in corpus actu animatum, facta ab anima uegetatua medio calore naturali, ut uiuum consequatur suam quantitatem continuam. Et in hac definitione habentur omnes quatuor cause augmentationis, quæ proprie in solis corporibus animatis fieri. In inanimatis enim augmentatio etiam inanimatis tribuitur, sic & diminutio, ut aceruus lapidum aggestus

aut leuatus, ut aquarum diluuius uel decrementum. ribus fit.

SECUNDO: Proprium augmentationis est, ut 1 Propria
 quaelibet pars corporis aucti ipsa quoque augeatur, si um au-
 modo sana & non uitiosa sit, unde humores, ulcera, gmenta
 uerticæ, strumæ, & similia, non pertinent proprie tionis.
 ad augmentationem. Licet minime opus sit ita reli-
 giose ista discernere, præsertim cum & medicis lar-
 giori significatione huius uocis augmentationis u-
 tantur. Deinde augens & auctum debent esse similia 2
 in materia, & dissimilia in forma. Nam agentia &
 patientia necesse est similia esse in materia. Quia o-
 mnium generabilium & corruptibilium eadem est 3
 materia. Et necesse est diuersa esse in formis, id est, in
 qualitatibus primis, secundum quas fit augmentatio,
 ut infra eodem cap. 22. Augens uero aliud dicitur ef- Augens
 ficiens primarium, ut Anima. Aliud dicitur instru- triplex.
 mentum, ut calor naturalis. Aliud dicitur subiectum, Auctum
 ut nutrimentum. Sed auctum dicitur corpus natura quid.
 le in quantitate auctum iuxta suam proportionem.

DE DIMINVTIONE.

Caput XVII.

PRIMO: Diminutio est mutatio de maiore
 quantitate in minorem quantitatem, manen-
 te eodem subiecto corpore mutato. Sic diminutio cor-
 poris contraria nutritioni est amissio quantitatis ali-
 cuius

COMMENT. PHYS.

cuius à corpore propter calorē naturalem, qui plus
resoluit quam restaurari facile possit, propter nimi-
am caloris & siccitatis abundantiam, quæ absunt
humidū radicale uel naturale. Quod tamen aliquan-
do sed difficulter restauratur per temperamentum
corporis, & per commoda alimenta.

Rarefac-
tio.

SECUNDO: Augmentationi affinis est Rare-
factio, quæ est augmentatio corporis sine accessione
alterius corporis uel partis, ut patet in simili rare-
facta, ut patet in ligno raro & poroso. Et Diminutioni affinis est Condensatio, quæ est diminutio cor-
poris sine ablatione partis uel corporis, quod patet
in macerata carne, in maceratis piscibus. Anima ue-
ro proprie non dicitur causa efficiens diminutionis,
cuius prompta uoluntas est corpus suum in essentia
quam optime conseruare. Sed tamen improprie dici-
mus, quod anima uegetatiua efficiat diminutionem,
eò quod nequeat digerere & concoquere cibum uel
nutrimentum, propter inhabilitatem sui corporis
& malam temperaturam corporis habentis materi-
am caducam & fragilem. Verum de utraq; hac mu-
tatione infra in 4. cap. 5. Et infra in 3. cap. 34. plura
loquemur.

Condensa-
tio.

DE LATIONE HOC EST
loci mutatione. Caput XVIII.

Latio quid

LATIO: est mutatio ac motus de uno loco in
alium locum. Sic cœlum fertur die naturali
horarum

horarum 24. ab oriente in occidentem, & hinc rursum in orientem. Sic & angelus ferri moueriq; dicitur à cælo in terras. In hunc enim modum corpora cœlestia substantiæq; incorporeæ obnoxia sunt tantum motui locali, aut lationi, non item alijs mutationibus. Sic quodlibet corpus naturale natum est ferri loco, nempe graui a deorsum, & leuia sursum, ut supra eodem cap. 6. Et hic motus est triplex, scilicet, Naturalis sine fatigatione. Et Animalis, de quo infra in 4. cap. 4. Et Violentus cum fatigatione. Quo triplici motu corpora mouentur, ut supra in 1. cap. 30. indicauimus, Nec enim opus est illinc plura alio qui bene nota hic repetere. In hunc ergo modum speciatim de mutationibus dictum esto.

Corp. cœlest. & incorp. substant. tantū motu locali mouetur.
Motus localis triplex.

DE CONTACTV.

Caput. XIX.

PRIMO: Quia motus & mutatio nequit fieri sine contactu mouentis, & moti, id est, patientis. Quia etiam requiritur contactus agentis & patientis, ideo de contactu sunt quædam dicenda. Dicitur autem contactus trifariam. Primo enim est contactus proprius, quem isti formalem uocant, cum se duorum corporum superficies exteriores sine medio contingunt. Vnde & hæc appellantur contigua, ut supra in cap. 32. definiuimus. Vt si manus manui superposita eam cōtingat. Atque ita quicquid tangit, idem etiam tangitur. Verum sic tangere uel tangi nisi

Quare de contactu dicendū.
Contactus trifariam
Contigua.

COMMENT. PHYS

Contactus proprius quid. nisi corpus nulla potest res. Definitur autē hic ferē ita. Contactus proprius est applicatio duorum corporum habentium positionem in continuo, secundū exteriores superficies suas, sine medio corpore mixto, præsertim necessaria ad actionem & passionē.

Dicitur sine medio corpore mixto præsertim fieri contactus, quia aliquantū aëris uel aque aut humoris uel rare terræ interpositum duobus corporibus contingentibus se non impedit contactum. Ad hunc propriū 1. requiruntur due conditiones, scilicet. Vt bina plus 2. ræue contingentia se inuicem habeant extensionem & quantitatem, uel magnitudinem continuam. Vnde: Non quanta, improprie uocantur contingentia.

2. Deinde contingentia se inuicem, habeant sua ultima simul, id est, extremam superficiem suam applicent ad se mutuo. Oportet enim agentia & patientia se se mutuo cōtingere, sine medio, alioqui enim nō essent ad inuicem actiua & passiua. Sic ignis contingit aërem, quem calefacit. Sic ignis contingit ollam, calefaciens eam, quæ olla calefacta contingens aquam contentam similiter eam calefacit. Sic emplastrum aut malagna contingens uulnus, uel ulcus, id molliciat & sanat. Sic generans uel corrumpens contingit generatum uel corruptum. Atq; ita de qualibet specie mutationis iudicandum est. Quia cōtactus aptat, et acoōmodat inuicem ipsas actiones & passiones. Sed elementum ignis, non contingit elementū quæ, cū medium intersit eis, scilicet, aëris elementū.

Secundo

SECUNDO: Est contactus improprius & metaphoricus, quem isti uirtualem uocant, quo corpora uel qualitas cōtingunt quasi, & afficiunt alia corpora, aut qualitates sua uirtute, efficacia, & influenza. Sic cœlum dicitur contingere hæc inferiora corpora, quia suas uirtutes cōmunicat eis per influentiam, & lumen, & motum. Sic dicimus tangi nos miseracione, dolore, spe, metu, letitia, morbo, infirmitio. Sic Lucretius, Deus inquit.

Contactus uirtualis quid.

Quomodo fiat contactus uirtualis.

Non bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.

Sic qualitates, ut calidum, humidum, molle, durum, album, nigrum &c. dicuntur cōtingere corpus uel partem eius, ut infra eodem cap. 22. & 26. Huc etiã refer complexionem, affectus, habitus, dispositiones, priuationes, potentias, impotentias, proprietates, figuras, &c. Atq; hic metaphoricus contactus plane requiritur etiam ad generationem, & compositionem, & ad alias mutationes corporum naturalium, quod sæpißime iam testati sumus.

TERTIO: Est contactus continuus, quo se partes ipsius continui sine nullo interstitio contingunt, ut supra in 1. cap. 32. cōtinuum definiuimus. Sic partes lineæ utpote puncta se se mutuo contingunt, sine medio copulata ad unum terminum communem à quo & ad quem. Sic membra, artus, & articuli, cōherentia corpori, sunt continua corpori. Et hic contactus proprie requiritur ad motum & ad species mutationis. Quia motum ostendimus esse debere

Contactus Continuus

COMMENT. PHYS.

Contigua diuersa. nam, & cōtinuum, & non interruptum, neque discontinuum, supra in 1. cap. 30. & 32. Hinc facile apparet quæ sit contingentium se uel contiguorum diuersitas.

DE ACTIONE.

Caput. XX.

Actio quo modo hoc loco accipiatur. **N**ON loquimur hoc loco plane de actione & passione ut dialectici in prædicamentis. Sed de ea tantum, quæ est secundum primas qualitates, calidum, frigidum, humidum, siccum, quales sunt in elementis præcipue. Et secundum qualitates sensibiles tertiæ speciei in alteratione. Atq; hoc ideo, quod ad mixtionem requiritur omnino agens et patiens, de qua infra eodem cap. 24. & 26. Neque hic loquimur de actione spirituali uel aliarum qualitatum, ut habituum, & dispositionum. Verum actio est assimilatio qualitatis sensibilis agentis ad qualitatem patientem, transmutans corpus motum forma accidentaria, idest, suppeditans nouam qualitatem sensibilem corpori passo, ut cum caliditas facit frigidum aut tepidum similiter sibi calidum, ut cum humidum humectat siccitatem in corpore.

DE PASSIONE.

Caput XXI.

PRIMO: Actionis definitioni mox fuit subnectenda Passio, siquidem relatiua mutuo sese declarant, neq; relatiuum sine correlatiuo suo potest intelligi.

intelligi. Itaque Passio est assimilatio qualitatis patientis ad qualitatem agentem sensibilem, transmittans motum forma accidentaria, id est, afferens novam qualitatem sensibilem corpori passivo, ut cum frigidum pariter calido fit calidum in aqua, tum supereditatur aquae frigidae alioqui nova qualitas, scilicet, calor, ut cum durata cera mollescit, tum afferatur cera mollescente nova qualitas sensibilis, scilicet mollicies. Vides igitur qualitates sensibiles sibi invicem cedere in actione & passione. Sed generaliter Actio est, quilibet actus progrediens ab agente in passum, et Passio quilibet actus fluens in passum. Sed dialectici non Physici sic generaliter loquuntur. Agens dicitur & Passio quidam.

SECUNDO: Agens aliud non est eiusdem materiae cum passivo. Atque hoc dicitur nihil à passivo recipere in agendo. Sic medicina nihil patitur ab aegro, sed id est, nullam passionem aut formam vicissim recipere in agendo. Sic medicina nihil patitur ab aegro, cum plane nullam habeat medicinam materiam nisi impropiam in qua, scilicet, anima inest tanquam in subiecto. Sic coelum tamen si agat summopere in haec inferiora, tamen ab his nihil recipitur, nec quicquam recipit terrestre aut sensibile, quia non habet materiam similem corporibus terrenis. Sic Deus agens primum immobile. Sic spiritus ut angeli, anime, nihil recipiuntur proprie, id est, nullam qualitatem sensibilem recipiunt ab his corporibus in quibus agunt. Quia spiritus carent omni materia quae est subiectum passionis. Aliud agens habet similem materiam

Q teriana

COMMENT. PHYS.

teriam passio, hoc est, habet potentiam uel habilitatem quandam, ut assimilari possit corpori passio secundum qualitatem sensibilem. Atque hoc in agendo plane repatitur, hoc est, passionem aliquam et formam accidentariam recipit à passio, ut medicamentum patitur aliquid à sanato corpore. Nam alteratur in corpore uel saltem calefit. Sic cibus agens uis triendo corpus ab eò repatitur, quia alteratur in stomacho. Sic calidum agens in frigidum, plane repatitur, et intèditur, ut patet in ἀντιπερισσῶσι. Ita ergo uidemus quedam agentia repati à passio, quedam nihil repati.

Agens et
patiens ad
que gene-
ra causarū
pertineat.

Proprium
materie et
forme.

Actio et
passio quā
do desinet.

TER TIO: Agens refertur ad causam efficientem. Nam principium actionis et passionis oritur ab agente. Sicut principium motus oritur ab efficiente, ut supra in primo ca. 21. Patiens uero refertur ad causam materialem. Quodque enim patiens propter mutabilitatem sue materie patitur, ut supra eodem, cap. 12. in fine diximus. Materie proprium esse pati et mutari, secundum formam qualemcunq;. Sicut forma proprium sit agere, et conseruare corpus in essentia sua et in qualibet forma. Sic etiam quodq; agens agit ratione sue forme. Non desinit autem actio et passio, quoad forma accidentaria nondum est acquisita ipsi passio. Sed ea demum cōsecuta utrunq; desinit et quiescit, iuxta uulgatum illud. Habitibus et qualitatibus presentibus in materia cessat motus.

QVARTO: aliquot sunt actionis & passio-
 nis proprietates uel conditiones, quas tamen longe
 operosius tractant medici. Satis est enim Physices
 studioso, obiter eas attingere. Prima: passum est in
 studiose, obiter eas attingere. Prima: passum est in
 potentia tale quale est agens actu, ut corpus frigidū
 mox calefaciendum oportet habere quandam potē-
 tiam & habilitatem ad recipiendum calorem, alio-
 qui non tale fiet, ut glacies nunquam calefit, dum ma-
 net glacies, ut corpus plane uitiosum, et morbosum,
 uel corrup-ū membrum, nūquam sanatur, quia per-
 didit potentiā et habilitatē suscipiendæ sanitatis. Se-
 cunda: patiens patitur qualibet sua parte quāta, hoc
 est, nulla pars est corporis quin ea aliquam sensibi-
 lem qualitatem possit recipere sibi idoneam. Cete-
 rum partes non quantæ ut spiritales, & animales,
 nihil patiuntur proprie, ut anima. Tertia, illud fa-
 cilius & plus patitur, quod habet maiorem & pro-
 pensorem dispositionem, ut sanabilius membrum
 sanatur quoque facilius. Quarta: Totum simile non
 patitur à toto simili sibi inqualitate, gradu, & mo-
 do. Sic uenenum non tollitur simili ueneno, sed an-
 tidoto. Quinta: unum corpus non agit in aliud nisi
 si ipsum contingat, ut potio medica non sanat, nisi
 corpore sumpta & hausta, ut emplastrum non sa-
 nat nisi corpori applicitum. Sexta: Solum corpus di-
 uisibile patitur, non indiuisibile. Septima: Actio &
 passio fiunt sine accessione aliorum corporum, ita
 non semper necesse est quodlibet medicamentum cō-

Proprie-
 tates acti-
 onis &
 passio-
 nis.

COMMENT. PHYS.

Quæ à se uerti in substantiam corporis sanandi. In summa uero res quæ unius sunt originis & generis, quatenus *mutuo patiatur aut minus.* in naturis, id est, in specie uel in qualitate, in gradu, aut modo, aut raritate, aut densitate opponuntur, singule ab inuicem patiuntur. Sed ab eò quod sibi in qualitate, gradu, & modo comunicat, simileq; est, res neutiquam patitur. Ergo homogeniæ qualitates id est, sub eodem genere positæ, cæterum sibi contrariæ aut diuersæ, operantur in homogenias qualitates. Quia cõtraria & diuersa ab inuicem patiuntur atq; agunt, iuxta aliud uulgatum. Contraria cõtrarijs curantur. Plura tamen de utroque hoc capite à Medicis require.

Axioma.

DE QUALITATIBVS

Primis. Caput XXII.

Qualitas dupliciter accipitur. **P**RIMO: Qualitatis uocabulo bisariam utuntur autores, Generaliter enim Qualitas significat quodlibet accidens, aut quantum, aut quale aut relatiuum. Et in summa quicquid alioqui non est substantia. Sicut et differentia substantialis uenit appellatione qualitatis. Deinde specialiter Qualitas significat sola accidentia in prædicamento qualitatis collocata. Quæ sunt formæ accidentariæ absolute, aliquid in anima aut in spiritu aut in corpore efficientes & operantes, ut iusticia, Albedo. Atque harum *Qualitas alia sensibilibus alia insensibilibus* sunt in anima & spiritu, aut in alia quauis re incorporata.

poreā et immateriali, uel etiā quæ alioq̄ in corpore *sensibilis.*
 existentes non sentiuntur tamen, ut iusticia. Gram-
 matica, Mathematica, ut Ars gladiatoria, Palestri-
 ca, ut influentiæ, uirtutes, efficacięque in corpori-
 bus cœlestibus, in gemmis, in plantis, alijsq̄ simili-
 bus corporibus, quas isti uirtuales qualitates, Latini
 occultas uires corporum & rerū uocant. Alię sunt
 qualitates sensibiles aliquo exteriori sensu, ut color
 lux, lumen, sonus, sapor, odor, & 14 tangibiles qua-
 litates.

Virtuales
 qualit.
 Occultæ
 uires.

SECVNDO: Sensibilium qualitatū alię sunt *Sensibiles*
 primę, alię uero secundę. Primę qualitates sunt pri-
 mę uirtutes elementorū, simul proportiōe sua cōcur-
 rentes ad compositionem corporis naturalis compo-
 sitū. Et sunt tantū quatuor tangibiles qualitates pri-
 mę, scilicet, calidum, frigidum, humidum, siccum,
 Dicuntur autem primę, non quia alię sint his prio-
 res, ut pote lūmē, lux, uirtutes, influentięq̄ cœlestes, *Primę*
 qualitates spirituales in anima uel spiritu, sed tantū *qualitates*
 respectu secundarum, hoc est, aliarum tangibilium *quare sic*
 uocentur. Vocantur hęc quatuor pri-
 mę eo quod secundę nascuntur, & fluunt ex commi-
 xione, temperatura, actioneq̄ primarum qualita-
 tum, ut infra eodem cap. sequenti. Quomodo uerò
 qualitates primę cum elementis concurrant ad com-
 positionem corporis, infra eodem cap. 26. dicendum
 erit. Interim ergo nudas definitiones qualitatū, ac
 deinde expositionem earum proponere satis erit.

COMMENT. PHYS.

Calidum
quid. **TERTIO:** Calidum est qualitas prima congregans homogenia, & disgregans heterogenia, ut calidum in igni congregat aurum cum auro, & argentum cum argento, separatq; ferrum ab auro, & plumbum ab argento. Frigidum est qualitas prima congregans homogenia & heterogenia pariter, ut frigus congregat & condensat aurum cum auro, et argentum cum auro, ut frigus condensat & congelat lapides, lutum, & pulueres. Humidum est quod difficulter termino suo facile autem termino alieno continetur, ut aqua, aer, Siccum est quod facile termino suo difficulter uero termino alieno continetur, ut lapis, lutum, Hæ quatuor definitiões explicandæ sunt iam inde.

Q VARTO: Sequuntur inde aliquot particule definitionis explicandæ. Quæ ergo sint homogenia, & heterogenia indicauimus supra eod. ca. 12. Nam **ὁμογενὲς** Homogenes est cuius partes sunt eiusdem speciei ac nominis cum suo toto, ut aqua est aqua, & quælibet pars uel guttula aquæ est aqua, ut aurum, ut metallum, ut elementa, ut humores &c. Sed **ἕτερογενὲς** Heterogenes est cuius partes sunt diuersæ speciei ac nominis cum toto, ut nō quælibet pars hominis est homo, nō quodlibet membrum equi est equus, non quilibet ramusculus arboris est arbor. Deinde animaduertere oportet actiones primarum qualitatum esse duplices, scilicet, Primarias & Secundarias. Primariæ sunt potissimæ actiones, & operationes propriæ qualitatum

tum, ut potissimum calidi est calefacere, frigidi est frige-
 frige facere, humidi est humectare, siccus est siccare.

Et ab istis actionibus non sumuntur illæ quatuor
 definitiones ut patet. Secundarij actus sunt actiones
 accidentales qualitatibus, sed quæ tamen actiones pro
 natura & conditione materie in quam operatur
 qualitas, modo impediuntur & remittuntur, modo
 intenduntur efficacioresq; sunt. Sic calidi est redde-
 re subtile, lene, leue, siccare. Sic contra frigidi est red-
 dere crassum, durum, graue, & humectare, ut infra
 eodem cap. proximo, ubi dicitur, quomodo secundæ
 qualitates ex primis nascantur. Ex his ergo secundis
 istæ quatuor definitiones sumuntur. Nam congregari, de-
 ri, disgregari, contineri termino suo uel alieno, est
 secundarius actus qualitatis suæ primæ.

Q VINTO: Quinetiam discrimen aliquod ma-
 terie in quam prima operatur qualitas is facere de-
 bet, qui definitionem uelit recte considerare. Opor-
 tet enim eandem materiam esse homogeniam, & cõ-
 gregabilem, ut pote cum caliditas congregat aurum
 cum auro, argentum cum argento, æs cum ære, hu-
 mores corruptos congregat cum alijs humoribus in
 carcinomate, alioque ulcere. Contra uerò calidum dis-
 gregat & separat aurum ab argento, uel cupro, spi-
 ritum ab humore, succum uel aquam disgregat ab
 herbe corpore, aut à folijs in distillando. Sic calidum
 disgregat aquam à lignis ardentibus in foco. Quan-
 doq; tamen pro natura materie patientis qualitatē

A quibus
 actionibus de
 finitiones
 qualit. su-
 mantur.

Materia
 in quā pri-
 ma quali-
 tas opera-
 tur dilige-
 ter est dis-
 cernenda.

Q 4 calidi

COMMENT. PHS.

caliditas disgregat homogenia, ut calidum resoluit
 nuem, ceram, plumbum, atq; alia liquefcentia, pro
 pter fragilitatem materiae quae impedit accidentari
 am actionem calidi, cum tamen alioqui materiam i
 doneam atq; homogeniam condenset, ut pote quae nō
 ita fragilis caducaq; sit. Sic etiam calidum quandoq;
 congregat & condensat heterogenia propter natu
 ram materiae ipsorum, ut in aestate calor solis indu
 rans terram exiccata unā colligit & condensat ter
 ram, lutum, paleas, stramina. Cōtra uero frigiditas est
 congregare & condensare homogenia, ut cum con
 gelat aqua, coagulatur lac, et heterogenia ut in hyc
 me, cum congelascūt simul & cōgregantur lutum,
 stramina, sarmenta, aqua, lapides, ut ex definitione
 secunda patuit. Tamen frigidum aliquando disgre
 gat & resoluit homogenia, ut frigiditas aceti resolu
 uit unionem Cleopatrae aestimatu ducentis quinquag
 ginta milibus coronatorū, teste Plinio in 9. cap. 35.
 Sic frigus nimium dissipat utrum. Sed huius diuersi
 tatis causam praebet non quidem prima qualitas, sed
 materiae diuersa affectio, quae materia hic spectatur
 non qualitas. Nam haec alioqui suo officio fungere
 tur nisi impediret ipsam materia repugnans.

Vnio Cleo
 patrae quā
 ti aestima
 tus sit.

SEXTO: Quod uero in tertia & quarta defini
 tionetermini sui & alieni fit mentio, sic debet intele
 Terminus ligi. Terminum hic appellari superficiem corporis
 quid hic si= extremam. Itaq; termino propria contineri dicitur
 gnificet. siccum, utpote cuius partes constipatae, densatae sic
 mul

mul facile connectuntur intra superficiem propriam. Quid sit
 corporis sui a rectam, & stabilem, neque se dilatant contineri
 neq; diffluunt, ut lapis, lignum, gemma, corpus ani termino
 male, ut cera durata & siccata. Hæc enim facile con proprio.
 tinentur termino suo, id est, intra suam superficiem
 Et difficulter termino alieno, quia non diffluunt eo=
 rum partes sine mutatione totius. Et hinc apparet Terra sic
 terram esse magis siccam quam ignem, quia licet ter cior quam
 mino suo cōineatur, tamen facilius dilatatur & ex ignis qua
 tenditur quam terra. Nō est tamen fluxilis sicut aër re.
 & aqua, ut apparet in foco. Contra uerò termino a= Quid sit
 lieno facile contineri dicitur humidum, difficulter contineri
 autē proprio coërceri, ut pote cuius partes fluxiles, termino
 labiles, & non constipatae, intra superficiem corpo alieno.
 ris sui propriam, non facile coërcentur, quia non est
 arctata neq; stabilis ea, sed dilatant se, & diffluunt
 superficie latiore, quatenus non continentur alieno
 termino, id est, a terius corporis sicci & crassioris,
 præcipue terrestri superficie, quo alieno termino
 facilius retinetur & arctatur coërceturq; humidū
 quam sua superficie, ut uinum necesse est retineri in
 uase ligneo, uitreo aliōue. Nam difflueret alioquin
 quam posset latissime, ut aqua humida alioqui & flu
 xilis coërcetur ripis, littoribus, obicibus, uasis, ut
 aër coërcetur superficie uesicæ, follis, arteriæ, sicut
 sanguis continetur uenis. Atq; hinc apparet aërem Aër cui
 esse longe humidior aqua. Nam cum hæc facile con humidior
 tineatur superficie terrestri aliena, Aër non solum aqua.

COMMENT PHYS.

proprio termino suo non coërcetur, quin etiam uix alieno potest coërceri termino terrestris superficiei. Semper enim poros minutissimos quoque & rimulas penetrat corporis continentis se, quòd aqua non facit, ideo hanc esse minus humidam aëre patet ex definitione, ut & supra eodem cap. 8. & cap. 10. ad monui. Hæc igitur ad præsens de definitione sufficiant.

Qualitates actiue SEPTIMO: Ex qualitatibus primis duæ uocantur actiue, ut calidum & frigidum, eò quod hæ duæ efficaciorẽ actuositatem habeant in corporibus, faciliusq; mutant hæ corpora, utpote calor est actuosior ad uitam & ad generationem, frigus autẽ est actuosius ad mortem & ad corruptionem. Item magis certatim agunt hæ duæ qualitates contra se inuicem et citissime, ut ignis facillime extinguitur aqua, uel terra. Duæ uero qualitates alteræ uocantur passiue, scilicet, humidum & siccum, non quin & hæ agant in corporibus, sed quia minus efficaciter et tardius quodammodo agunt, difficulterq; inuicem patiuntur, ut humidum difficulter agit in siccum. Nam lapis proiectus in maris fundum tardissime humectatur interne & difficilime putrescit. Verum hæc remittenda sunt medicis.

Qualitates passiue **Qualitatu** OCTAVO: Quatuor primæ qualitates inuicẽ
que et cur. **primarum** faciunt sex paria, quæ isti uocant symbolismos uel
sex paria. combinationes. Quorum priora quatuor sunt reuera symbolica, id est, cognationem habent mutuam, atq; inuicem connecti coherereq; possunt. Primum

par est calidum cum sicco. Secundum est calidum cū
 humido. Tertium est frigidum cum humido. Quar-
 tum est frigidum cum sicco: Duo uero postrema **Duæ com-**
 paria sunt a symbola, id est, pugnancia plane & cō **binationes**
 traria, ita ut se uicissim expellant de subiecto eodem. **qualit. a-**
 Scilicet, Quintum par calidum cum frigido. Et Se- **symbole.**
 xtum par, humidū cum sicco. Secundum hæc quatu-
 or paria symbolica et cognata recensetur quaterna
 rius numerus elementorum. Quia certissimum est
 quatuor elementa esse propriū subiectum quatuor **Elementa**
 primarum qualitatum. Est itaq; elementū primum **quatuor.**
 Ignis calidus & siccus. Secundum Aër calidus et hu-
 midus. Tertium Aqua frigida & humida. Quartum
 Terra frigida & sicca. Hinc ergo uidere licet quæ e- **Symbolis**
 lementa sint cognata, quæ contraria. Bina enim co- **mi qualita**
 gnata sunt, scilicet. Ignis cum Terra per siccitatem **tum usus.**
 Ignis cum Aëre per caliditatem. Terra cum Aqua
 per frigiditatem, Aër cum Aqua per humiditatē. Cō
 traria uerò elementa sunt item bina, scilicet. Ignis
 cum Aqua, & Aër cum Terra. Sic ergo probatur
 numerus elementorum quaternarius ex symbolis-
 mis qualitatum quatuor. Item ex hoc quatuor pariū **Comple-**
 symbolismo numerant Medici quatuor complexio- **xio. quid.**
 nes corporis præsertim animati, & humani. Nam
 Complexio est qualitas, quæ ex actione ad inuicē &
 passione cognatarum & contrariarum qualitatum
 primarum, in elementis inuentariū prouenit. Sunt **Complexi**
 ergo cōplexiones quatuor iuxta istos symbolismos. **ones qua-**
Prima tuor.

COMMENT. PHYS.

Prima Colerica, ignea, calida & sicca. Secunda Sanguinea, aëria, calida & humida. Tertia Phlegmatica, aquea, frigida & humida. Quarta Melancholica, terrea, frigida & sicca. Et hæc quatuor cōplexiones sunt in corpore, ex quatuor primis qualitatibus temperatis secundum proportionem, non quidem a

Cōplexio ad pondus rithmeticam, sed geometricam, id est, non secundum equalitatem & temperamentum ad pondus, ita ut una qualitas alteram nullo gradu superet, sed plane equali quantitate & pondere insint in corporibus. Sed iste qualitates primæ sunt temperatæ secundum

Cōplexio ad iusticiã proportionē geometricam, id est, secundum equalitatem & temperamentum ad iusticiam, ita ut una quidem aliqua superet qualitas alias qualitates, sed proportionē sua. Nam alioqui immodicè superans et vincens & superabundans qualitas præ alijs nimium corrumpit corpora, sua inequalitate nimia & mala

In composito quare nulla qualitas in summo gradu. la temperatura clementorum & qualitatum, ut Medici docent. Non enim sicut in quoque elemento una qualitas aliqua summum gradum obtinet, & habetur in summo gradu, sicut ignis est calidissimus, aqua frigidissima & c. ita & corpus cōpositum habet qualitatem in summo gradu. Quia corpus calidissimum corrumpetur, sicut & corpus frigidissimum, siccissimum, & humidissimum, corrumpetur.

Quomodo qualitates NONO: Que sint actiones qualitatum proprie & primarij actus, iam antea in articulo quarto

to diximus. Nempe: Calidieffe calefacere, & Frigi- interdum
 di esse frige facere & c. Tamen utrunq; contrarium nō propri
 agit sēpe nō priproe quidem, sed tantummodo per as, sed con
 accidens. Vt in estate calor per accidens refrigerat trarias a
 interiora uiscera. Quia tum temporis calor circum etōes per
 stans extrinsecus ipsum corpus poros eius aperit, ita ficiant.
 ut humiditas naturalis cum sudore et calore exeat.
 Atq; ita corpus exeunte calore cum isto humore aē-
 rio per poros, refrigeret quodammodo interiora ui Cur in e-
 scera, quæ destituit & deserit. Quare longe est im- state homi
 becillior digestio, minusq; adeo famefcunt homines nes minus
 in estate, quam alio tempore, propter egressum in- famefcant
 terni caloris à membris & uisceribus interioribus quam alio
 utpote à stomacho et epate & alijs membris & c. in tempore.
 quibus calor digestionem alioqui adiuuaret, qui nūc
 destituit ea membra in estate, aut in immodicè cali
 do uaporario. Sic contra frigus etiam calefacit per
 accidens & improprie, ut in hyeme frigus circum-
 stans extrinsecus ipsum corpus claudit poros eius,
 ita ut neq; humor aërius, neq; calor, per poros clau
 so exire possit. Atq; adeo calor ille retentus intra ui
 scera digestionem intendit & impensius concoquit
 cibis. Quare etiam plus famefcunt homines & cō- Cur in hye
 medunt in hyeme, quam alio tempore. Proprium ue me plus fa
 ro humidi est humectare ut dixi, & alere corpus. Si mescant
 quidem humido corporis absumpo, tabescit quoque homines.
 corpus, ut in hecticis & phthificis uidemus. Sicci ue- Humidiū
 sicciue.

COMMENT. PHYS.

ro proprium est desiccare & extenuare, at proximo capite dicitur.

DE QUALITATIBVS SECUNDIS. Caput XXIII.

PRIMO: Primæ qualitates quatuor se inuicē non generant. Neque enim calidum gignitur ab humido uel sicco. Neque contra siccum est ab humido uel à calido proprie. Verū istæ primæ qualitates generant ex suo temperamento secundas qualitates sensibiles præsertim tactu, uisu, gustu, odoratu. Nam de sono pleriq; dubitāt. Quare hoc caput de secundis qualitatibus hic subtexere placuit. Cæterum Secūda qualitas est qualitas sensibilis, quæ fit ex temperatura et mixtione primarum qualitatū quatuor, ut colores, odores, sapores, & quatuordecim qualitates quas uocant tangibiles, scilicet, Graue, Leue, Crassum, Subtile, Durum, Molle, Densum, Rare, Lentum, Friabile, Asperum, Lene, Aridum, Lubricum.

Sonus.

Qualitas
secunda
quid.

Qualitates
tangibiles.

Qualitates
uirtuales.

SECUNDO: His secundis etiam connumerari possunt qualitates illæ quas uocant uirtuales qualitates, id est, uirtutes atq; uires occultas in corporibus naturalibus, ut herbarum atq; gemmarum uires occultæ, ut fructuum & liquorum uires. Vt pote quod Vinum alioqui frigidum calefacit tamē, quod Vrtica urit, quod Enulacampina aut Elenium affert hilaritatem, sicut & Buglossa, & sic de alijs uirtutibus

tutibus quorūlibet corporum. Nam huiusmodi uirtutes insitæ sunt corporibus proculdubio per temperamentum Elementorum et Qualitatum primarum, que suas uires communicant mixtis, ut quia Vinum est aërium ideoq; penetrabile est, & calefacit, atque humectat. Sic Vrtica igneæ naturæ urit, Piper incēdit, Sulphur exiccat. Tametsi uero non potest omnino dari certa ratio ubiq; istarum uirium, atq; uirtutum occultarum in corporibus, quæ Deus & natura sic dotauit & ornauit tam efficacibus qualitibus, tamen ingeniosi homines Medici in plerisq; sunt cōsulendi. Possunt enim aliquid cōti iudicare de istis uiribus occultis. Quomodo ex qualitatum primarū & elementorum temperatura proueniant. Vt autē An uires difficilis, sic & superuacanea questio est. An istæ occultæ uirtutes sint à formis & ab actiuis qualitibus corporum separate. Quia certum est has simul nasci cū formis & ab forma substantiæq; sui corporis subiecti. Nam omne agens ratione suæ forme agit & efficax est. Quam formam indidit ei natura simul cum qualitate qualitate. bet & uirtute sua.

TER TIO: Quatuordecim qualitates quas uocant tangibiles nascuntur ex primis hoc ordine. Humidum aërium cum calido est causa subtilitatis, ut patet in Sanguineis, quorum corpora & membra ex sunt plane subtiliora. Sic cum igneum cum calido est primis nascuntur. ite causa subtilitatis, ut patet in Cholericis. Humidum aqueum cum frigido est causa crassitie, ut patet

COMMENT. PHYS.

tet in Phlegmaticis, qui crassiore sunt corpore & membris. Siccum terrestre cum frigido est item causa crassitie, ut patet in Melancholicis. Atq; hæc sunt propter cognationem quandam, quam habent inuicem & mutuo inter se aliæ etiam qualitates et assensibiles. Præterea ab humido sunt lenes, molles, lubricæ. A Sicco sunt asperum, durum, aridum. A Calido aut igneo, uel aërio, est leue. Sicut à Frigido aqueo uel terrestri est graue. Quo aut quodq; corpus plus habet igneæ uel aëriæ materie, eò quoq; leuius est. Et Quo quodq; corpus plus habet aqueæ uel terrestri materie, eò quoq; grauius est. Sicut alio qui aër circumfusus corpori terrestri, uel eius poris inclusus sursum eleuat idẽ corpus, alioq; natura sua graue & natum ferri deorsum, ut patet in uolantibus, natantibus &c. in lignis, alijsq; huiusmodi. Discuntur ergo Secundæ qualitates eò quod à primis nascuntur nõ dictæ solũ tangibiles, uerum et aliæ sensibiles ut Sanum, Aegrum, Salubre, Venenosum, Noxium, similiaq; sunt à temperamento qualitatum primarum bono uel malo. Est tamẽ modus & ratio cur hæc ita accidant ut obscurior, sic quoque prolixior, quam ut hic recenseri debeat. Ceterum exempla infinita apud Aristotelem & apud alios in problematis inueniuntur.

QUARTO: Quod autem calidum quandoq; deficcet, nihil impedit quin tamen siccum sit prima qualitas. Nam quia calor rarefacit, ideo leuat humo-

rem interclusum corpori, & colat quodammodo: Quo humore extracto, necessario sequitur siccitas. Et quia frigidum reddit densum, ideo contrahit, & constringit humorem aqueum uel aërium. Quo humore coacto, necessario sequitur humiditas, ut in Frigidum glacie patet. Itaq; ut calidum per accidens siccet, quomodo ita & frigidum per accidens humectat. humectet.

DE MIXTIONE ELEMENTORUM & MIXTILII. Caput XXIII.

PRIMO: Generaliter Mixtio uocatur corpus & rerum eiusdem uel diuersarum specierum compositio aut confusio, ut cum lana lanæ, uinum uino uel aquæ, hordeum lupulo uel tritico, comiscetur. Atq; hanc appellant isti mixtionem ad sensum, atque impropiam. Qua etiam accidentia, ut qualitates, aliq; misceri dicuntur improprie ut calidum humido aut tepido, bonum malo, indocti aut semidocti doctis, mendacio uerum aut uerisimile misceri dicitur uulgo. In hac non statim corrumpuntur nec alterantur mixta. Et non admodum pertinent hæc ad institutum nostrum. Deinde Mixtio significat uel compositionem mixti, ut supra eodem cap. 12. uel generationem, ut supra eodem cap. 13. Atque ita mixtum plane uocatur idem quod compositum corpus, ut infra, in 3. ca. 1. Proprie demum de qua hoc cap. loquimur Mixtio est elementorum, & mixtilium alteratorum compositio. Qua fit corpus naturale

Mixtionis accipiones.

COMMENT. PHYS.

le compositum, ut ex commixtione elementorū quatuor, seminum, spiritum, humorum, ossium, carniū, & similiū, fit corpus humanum uel animale.

Compositio.

Mixtile.

SECUNDO: Compositionis uocabulo in hac definitione generatim utimur pro augmentatione & connexionē. Deinde mixtile uocatur prosumid quod est materia secunda corporis generandi. Quae materia suscipere potest formam à natura suppedi tandam. De qua supra in 1. cap. 19. Huius materiae cum sit de uarijs partibus coagmentata et collecta, pars una fuit de elemento ignis, alia de aëre, aqua, terra, alia fuit spiritus, humor, seminarium, &c.

Mixtilia quomodo in compositione alterentur.

Alterari uero dicuntur mixtilia & elementa in compositione corporis, non qualitate tantum. De qua alteratione supra eodem, cap. 15. Sed magis adeo alterantur, id est, mutantur, imò quasi corrumpuntur, ita, ut pristina forma amissa nouam noui corporis nascentis formam induant, à natura destinatam nascenti. Non tamen hanc destinatam formam in momento statim suscipiunt illae materiae coagmentatae in corpore nascente, uerū antequam generatio perficiatur, subinde alia atque alia forma accedit, ut primo seminis forma, deinde sanguinis, deinde ex sanguine caro, cum ossibus, neruis, & cartilagine. Inde demum est Embryo & foetus quoad nascatur & absoluat corpus humanum, uel animatum. Sic etiam de inanimato exempla dari possunt.

Tertio

TERTIO: Conditiones tres requiruntur potissime ad mixtionem. Prima: Vt mixtilia sint inter se connexa, in unumq; corpus compositum cōgesta, ut sanguis, humores, spiritus, caro, ossa, congesta sunt in corpore humano sua proportione, sic & elementa conuenere ad constitutionem corporis. Secunda: ut mixtilia inuicem agere atque pati queant, adcoq; contraria inter se uel saltem diuersa sint, ut supra eodem cap. 21. ad finem ostendimus. Tertia: ut mixtilia sese inuicem corrumpant, alterent, atque transmutent à ueteri sua forma, in noui corporis nascentis formam, cui accrescunt & incorporantur transmutata, attamen hæc eadem mixtilia reseruent & retineant pristinas formas accidentarias, ut pote qualitates sensibiles, quas ipsa cōmunicant suo mixto corpori. Aduerte tamen quod Mixtilia, id est, materiæ secundæ corruptæ sic, & alteratæ, non statim resoluantur in materiam primam. Sed prius suscipiunt formam elementi, unde deniq; post resolutionem elementorum in materiã primam subinde alia atq; alia forma substantialis producitur, quoad absoluat et cōsequatur corpus nascentis formam sibi natura destinatam, ut granum seminariũ pomi mortuum & corruptum resoluitur in elementa, quæ in materiam primam transmutata iterum resoluantur, illinc sequitur ex materia & forma geminum, inde foetus immaturus, postremo nascitur pomum.

Ad mixtionem tres requiruntur conditiones.

Observatio.

COMMENT. PHYS.
DE COMMVNIBVS ET
proprijs elementorum
Caput. XXXV.

Vsushuius
cap.

Elementa
quomodo
simplicia
& pura.

QVA Muis in antea dictis multa obseruari
possint quatenus elementis inter se conue-
niat, & quatenus contrà suis quæq; proprijs officijs
ab inuicem differant, placuit tamen hoc caput sub-
texere, in quod alia à philosophistradita, & plura
quidem congererentur, quam ut compendij breuitas
queat complecti, supra autem eodem capite de
finitionem & numerum elementorū uidimus. Nunc
uero unam atque alteram conditionem perstringā
I solummodo, quarum Prima sit. Quamuis elementū
quodlibet iuxta Physicos sit per se in suaq; essentia
simplex, hoc est, merum & purum, quæ tamen simp-
licitas animo & ratione tantum percipitur, nō sen-
su nostro. Veruntamen in hac terra per sensum exa-
perientiamq; nostram uix ullum elementum depra-
henditur merum, sed partibus suis mixtum & impu-
rum, & quasi alienis partibus admixtis inquinatū,
ut Ignis noster in foco purus non est, sed commixtus
fumis & uaporibus qui reddunt eum non pellucidū
neque liquidum. Sic & Aër uaporibus & nebulis et
halitibus, sic & Aqua turbatur terrestri & feculen-
ta materia, ut in aqua palustri uel marina patet,
Terra quoq; aliorum elementorū purgamentis et
fecibus inquinatur, nihilominus ista maxime deno-
minari debēt à puris elementis in se prædominanti-
bus

bus & prævalentibus, ut ignis noster est maxime i-
 gneus, aër maxime aërius, etc. licet neutrū sit ipsum
 elementum, sic de aqua & terra iudica. Cum ergo
 elementa secundum substantiam suam pura imagi-
 nemur, & necessario fateamur, tamen nullum eorū
 secundum se totum iam est qualitibus suis purum
 quin alienas qualitates habet plerasq; ut terra ple-
 raque parte humida & fumida est, aqua sæpe cali-
 da est, aër in media regione frigidus est. Reperiri ta-
 men possent aliqua partes elemētorum meræ & pu-
 ræ que nullam alienam qualitatem habeant, ut al-
 cumistæ de spiritu uel aëre puro multa disputant. In
 summa, Elementa per se & proprie sunt pura, per
 accidens uero & ut sensus experientiaq; nostra de-
 præhendit sunt impura. Secunda conditio. Ele- II
 menta secundum se tota non transmutantur, id est, Elementa
 neque generantur neque corrumpuntur aliamue quomodo
 mutationem subeunt, alioqui machina mundi peri- inuicem
 clitaretur, si tota terra uel aqua mutaretur, semel transmu-
 ergo creata perdurāt in sua essentia, sicut terra se- tentur.
 cundum se tota est immobilis, tametsi partes terræ
 plerunq; moueantur. Verum secundum partes suas
 sunt inuicem transmutabilia, hoc est, unum elemen-
 tum ex alio generatur. Vnū in aliud corrumpitur.
 Quod isti sic probant. Ex uno pugillo terræ fiunt de-
 cem pugilli aquæ, centum aëris, & mille ignis. Hæc
 ita intelligi debent, si ex terra fieret per raref. Cho-
 nem aqua, tamen necesse esset ut decuplo rarior ter-

COMMENTPHYS.

ra illa fiat, quàm haftenus fuerit, sin aër, centuplo, sin ignis, millecuplo. Et contra: Si ex igni fieret aër per condensationem, tum necesse esset, ut ignis ille densior fiat decuplo, sin aqua centuplo, sin terra millecuplo. Atq; hæc tamen si uulgo dicant, tamen uix admodum per experientiam sed tantum coniecturis proportionũ sunt probata. Siquidem uix ullus hominũ deprehendit elementum purum, ut dixi. Quare etiam ista decupla proportio elementorum finitimarum in alijs etiam qualitatibus, ut graui, leui, magno, paruo, agili, tardo, penetrabili, obtuso, et similibus, ratione magis certaq; autoritate Physicorũ, quàm experientia probatur. Oportet ergo ad discentem hic credere. Nam ista proportio meris & puris elementis, non nostris mixtis & impuris elementarijs tribuitur. Sic ergo elementa inter se inuicem sunt mutabilia secundum partes, ut ex una parte terræ sunt decem aquæ partes, licet hæc non uideamus nisi oculis nostris. Deinde elementa transmutabilia sunt in formas compositorum corporum, ut infra capite proximo, & supra capite proximo dictum est, elementa alterari, id est, mutari in mixtum. Quoniam ergo inuicem transmutabilia, & in alia quoque corpora transmutabilia sunt elementa quatuor, id fieri necesse est, quia sunt contraria uel secundum ambas qualitates, ut ignis & aqua, aër & terra, uel secundum alterutram qualitatem primam, ut ignis & terra, aqua & aër, ignis & aër, aqua & terra.

lam uero omnis mutatio est de contrario in contra-
 rium, & è diuerso in diuersum. Hinc ergo plane pa-
 tet, quare Aristoteles & peripatetici priora quædã
 principia cõmententi sint, quam elementa quatuor. Nã
 omnia generabilia et corruptibilia necesse est habe-
 re subiectũ, id est, materiã suæ generationis et cor-
 ruptionis. Quia ex nihilo nihil fit, ut supra in 1. ca.

14. Si materiam habent, ergo & formam, cum sint
 plane correlatiua. Sed elementa sunt inuicem gene-
 rabilia & corruptibilia, ut probat experientia in
 mixtis, & autoritas Physica, ut apud Aristotelem
 in 2. generationis, tract. 2. Ergo elemẽta necessario
 habent subiectum, id est, materiam, & per conse-
 quens etiam formam. lam uero rursus omnem mate-
 riam & formam necesse est priorem esse suo forma-
 to. Nam omnis causa est prior suo effectu. Sed elemẽ-
 ta habent materiam & formam. Ergo elementa ha-
 bent sua principia ipsis priora, scilicet, materiam et
 formam, & per accidens priuationem. Quæ tria
 principia sunt omnium plane prima, ita ut nullam
 rem naturalem se priorem habeant. Quia in natura
 non est progressus in infinitum, ut supra primo ca.

12. Fuit itaq; physica exordiẽda ab istis primis prin-
 cipijs potius, quã ab elementis, & à secundarijs prin-
 cipijs. Tertia conditio: Elementa per se dicuntur & III.
 sunt simplicia, mera, et pura, id est, nõ nisi ex par-
 tibus homogenijs cõstituta. Contra uero compositũ quomodo
 mixtũ, impurũ dicitur, quod ex partib. heterogenijs simplicia

COMMENT. PHYS.

Et parare est constitutum. Ceterum de proprijs officijs et acti
spectu cō= onibus singulorum elementorum, satis supra dictū
positi. est in specie, cap. 7. et sequentibus, et supra eodem
cap. 22. ideoq; hic non opus est ista repetere.

DE MIXTIONE ET COMPO
sitione corporis naturalis ex ele
mentis et qualitatibus ele
mentaribus. Cap. XXVI.

Physicæ
et nature
subiectum
Vsus huius
capitis.

Summa et
ordo dicen
dorum in
hoc cap.

PLeraq; hætenus de principijs et causis, de ele
mentis, et qualitatibus dicta, ad hoc caput
tanquam ad finem ferè ultimum referuntur. Nam
corpus naturale ex principijs causisq; suis et ex ele
mentis atq; horum qualitatibus compositum, secun
dumq; hæc eadem mutabile est physicæ, atq; adeo is
psius nature subiectum, ut supra in 1. cap. 2. et 36.
patuit. Erūt ergo nobis hic repetenda multa, tamet
si antedicta. Nam erit etiā hoc caput quasi epilogus
et summarium primi atq; secundi huius commenta
rii. Dicam ergo primo an sit Mixtio, et compositio
ulla naturalis. Secūdo: Quid sit. Tertio: Quotuplex
Quarto: Quæ materia, et ex quibus fiant composita
corpora. Quinto: Quæ forma, et qui modus sit
compositionis. Sexto: Quod efficiens. Septimo: Qui
finis. Octauo: Qui effectus. Nono: Quæ similia. Dec
cimo: Quæ diuersa. Vndecimo: Vbi quærenda sint
exempla compositionis. Duodecimo: Qui sit omnia
um istorū usus. His breuiter quidem transactis huic
secundo

Secundo quoque commentario imponetur finis.

PRIMO: Mixtionem & corporis compositionem esse naturalem non merè fatalem, neque fortuitam, ipsa rerum natura atque experiētia arguit. Cum quotidie his oculis uideamus noua corpora indidua eiusdem aut diuersarum specierum nasci, nō ex nihilo neque incerto ordine, ut homines, equos, pecudes, plantas, metallaria, et cætera similia. Hæc enim ex nihilo nequaquam fiūt. Semel enim in principio, creatione sua absoluta, Deus reliqua commisit naturæ uiribus & cursui. Licet quotidie hanc naturam naturalesque res ipse Deus fecundet, eisque benedicat: iuxta illud: Emitte spiritum tuum & creabuntur, ut supra in 1. cap. 3. Superuacuum autem erat asserere mixtionem esse, nisi quidam omnia naturæ adimerent, & naturalibus rebus omnes uires iuræque abrogarent. Cum tamen Deus & naturam ipsam, & res naturales, atque etiam alia secundum naturam sic animauerit, & fecunda reddiderit, atque actiuosa, ut uires, cursumque suum adhuc retinuerint à primordio. Nisi etiam aliqui Philosophi negassent posse fieri ullam mixtionem, eo quod oporteat mixtilia aut manere in mixto corpore singula, aut omnia corrumpi & interire in mixto, aut quædam manere et quædam corrumpi in mixto. Nō posse uero fieri primū, sic probatur. Quia quæ manet nō alteratur. Sed mixtilia oportet alterari & mutari, ut supra eodem, cap. 24. in definitione. Non secundum. Nam quæ cor

An sit Mixtio & corporis cōpositio naturalis.

Cur necessario tractetur quæstio An sit mixtio.

COMMENT. PHYS.

rupta sunt & interierunt atq; adeo nō sunt, illa mi-
sceri nequeunt, præterquam quod ex nihilo nihil fit.
Non tertium. Quia patet mixtionem propriam esse
eorum quæ similiter se habeant, id est, quæ similiter
immutata & alterata sunt, ut ex definitiōe dicto ca-
24. appareat. Hæc argumentatio infra eodem quinto
articulo diluetur, ubi dicemus quomodo mixtilia in
corpore mixto maneant aut non maneant.

Mixtio qd
hoc loco
significet.

SECUNDO: Mixtionem hoc loco paulo aliter
sumimus, quam supra eodem cap. 24. Nempe pro sy-
nonymo compositionis, de qua supra eodem cap. 12.
Atque hinc solo compositionis uocabulo utar, quam
Cicero in 1. Academicarum uocat effectiōem. Sint
ergo nunc Mixtio, Compositio, Effectio, idem pla-
ne. Quod tamen necesse est prouenire per generatio-

Composi-
tio quid.

pitte, articulo 9. Itaque compositio est connexio for-
marum in corpore naturali, qua id sua partium ac-
cidentiumq; proportionem coheret & consistit. For-
mæ hic mentionem facio potius quam materiæ, eò

Formæ du-
plices.

quod maior est uarietas formarum. Nam alia substā-
tialis est, aliæ uero sunt accidentariæ formæ. Mate-
ria autem propria nō est nisi substantialis, quam no-
mine partis hic significo. Sed exponitur definitio
hæc supra eodem, dicto cap. 12.

Composi-
tionis spe-
cies.

TERTIO: Compositionis species numerantur
numero subiectorum, id est, secundum species com-
positorum corporum, ut compositio plantæ, anima

lis, lapidis, hominis, equi, aquilæ, infra in 3. cap. 1. & Compositio
 sequentibus. Partes uero compositionis secundū spe- tionis par-
 cies corporum nascentium similiter uariæ sunt & tes.
 innumerabiles, ut in cōpositione uini, primo est ge-
 neratio, deinde uatio, post matura uua, hinc mu-
 stum, deniq; uinum. Sicut ergo compositionis speci- Compositio
 es ita partes quoque eius nomina sortiuntur à subie- tionis no-
 ctis nascentibus, quæ sane fingenda erant, si liceret mina.
 saltem. Et huiusmodi nobis exempla plurima suppe Compositio
 ditat agricultura, & amœnissima nascentium cor- tionis ex-
 porum obseruatio, atque experientia. Quales mul- empla.
 tas indicat Aristoteles in opere de Generatione ani- Compositio,
 malium, & de partibus animalium. Præterea com- tionis alia
 positio alia est per se et substantialis, qua acquiritur diuisio.
 forma substantiæ, & corpus ex materia prima & se
 cundis nascitur. Alia est accidentaria, qua composi-
 tione acquiruntur corpori qualitates sensibiles, pro-
 fectæ ab elementis, & à secundis materijs, id est, à
 mixtilibus. Sic etiam dicimus improprie & per ac-
 cidens corpus componi ex qualitatibus, ut infra eo-
 dem, articulo quinto.

QUARTO: Compositio corporis naturalis Compositio
 proprie fit ex principijs, ex elementis, & materijs tionis Ma-
 secundis. Nam ex his proprie componi corpus cum teria.
 suis membris & articulis sæpius iam diximus, ut
 supra in 1. ca. 12. & sequentibus, & supra eodem, ca-
 pite 6. & 12. & 24. Ista sunt ergo materia cir-
 ca quam fit compositio, & ex qua proprie componi

COMMENT. PHYS.

tar corpus naturale, suam formā atque essentiam accipiens. Nam Deus materiam primam ab initio cū forma atq; cum tota adeo natura sic fœcundauit, sua cœlestiq; uirtute, & influētia, & ita effinxit, ut cuiuslibet corpori naturali suppeditarent ista principia essentiam, ut supra in 1. cap. 3. Deinde elemētis ipsis qualitates suas, & seminariam atque genitabilem uim à primordio rerum idem Deus indidit, occultā nobis quidem & abditam, ex quibus elementis tanquam ex materia secunda nascuntur quælibet corpora naturalia, & componuntur. Rursusq; uires inde suas fœcunditatemq; & actuositatem suam composita recipiunt, & qualitates suas sensibiles, ut supra eodem cap. 22. Quod etiam Virgilius in Sileno sentit dicens.

Namq; canebat uti magnum per inane coacta,
Semina terrarumq; animæq; marisq; fuissent.
Et liquidi simul ignis, ut his exordia primis
Omnia & ipse tener mundi concreuerit orbis.
Et alibi in sexto inquit. Inde (nimirum à Deo, & ex
elementis, quæ fœcundauit actuosaq; reddidit Deus)
nascitur,

Hominum pecudumq; genus, uitæq; uolantum.
Et quæ marmereo fert monstra sub æquore pontus.
Igneus est illis uigor & cœlestis origo.

Item Lucretius in 2. libro magnifice & proluxe probat hanc infinitam atq; innumerabilem diuersitatē formarum atq; corporum esse propter elementorū
atq;

atque eorum quæ ex elementis composita sunt corporum uim seminalem, ac genitabilem. Quam seminis uim Cicero in 2. de natura Deorū dicit esse tantam, ut id semen quanquam sit perexiguū, tamen si inciderit in cōcipientem comprehendentemq; naturā, nactumque sit materiam qua ali augeriq; possit, ita fingat & efficiat in suo genere quodque corpus, partim ut tantummodo per stirpes alantur suas, partim ut moueri etiam & sentire et appetere possint, & ex sese similia sui progignere. Sunt ergo corpora naturalia longe differentia ut Lucretius ait.

Dissimili perfecta figura principiorum.
 Inuenies etenim multarum semina rerum,
 Corpora cælare & uarias cohibere figuras,
 Et reliqua in eodem loco uide. Diuus etiam Augustinus in tertio de trinitate sic inquit. Omnium rerū que corporaliter uisibiliter que nascuntur, occulta que dam semina in istis corporeis mundi huius elementis latent. Et quæcunq; nascendo ad oculos nostros exeunt, ex occultis seminibus elementaribus accipiunt progrediendi primordia, & incrementa debite magnitudinis, distinctionesq; formarum, ab elementis tanquam ab originalibus regulis sumunt. Sic ergo partim ex actione foecunda elementorū mixta, partim ex actione & genitabili ui mixtorū, diuersas partes speciesq; & formas corporum prouenire patet. Que formæ naturales per agentia naturalia, nempe elementa & mixta gignentia, de mate

COMMENT. PHYS.

Forma ex materia non nascitur. *ria potentia educitur. Non quod forma ex materia nascatur, quia principia prima ex se mutuo non nascuntur, alioqui enim non dicerentur prima neque simul existerent: quod tamē relatiuorum natura exigit: Sed quod requiratur apta ad recipiendam formam aliquam potentia in ipsa materia, ut supra in 1. cap. 14. & 16.*

Cōpositionis modus. *QVINTO: Formam compositionis hic appello modum. Nam hic inquirimus quonam modo accidat & fiat compositio corporis. De forma autē corporis naturalis nihil hoc loco queritur sed supra in primo cap. 15. & 20. satis tractata est. Neque etiam queat aliquis omnium corporum diuersas formas ne specie quidem sua enumerare, licet in genere possint recenseri, ut infra in 3. cap. 1. Modus ergo compositionis, ut etiam ca. 24. in fine attigi, hic ferè est, ut nascituri corporis materia secunda non statim in elementa sua, sed in mixtum aliquod resoluat & corrumpatur, atq; inde aliam quandam formam induit, ut granum frumenti mortuum suscipit terream uel cinericiam formam, deinde rursus hac forma corrupta, & euanescente, alia atque alia succedit, quo ad sepius immutata hæc materia secunda resoluat in elementa, ita, ut quæ pars in illa est ignea, mutetur in ignem, & aëria in aërem, & aquea in aquam, & terrea in terram, quia sunt eadem principia resolutionis, id est, corruptionis, quæ sunt generationis. Porro elementares illæ partes sic enate, resoluuntur*

soluuntur demum in materiam primam, quæ nõ qui-
 dem nihil est, uerum insensibilis est, adeò, ut sola i-
 maginatione cogamur consequi, quo nam pacto cor-
 pora, & corporea elementa fiant atque corrumpantur,
 & euanescant in materiam primam incorpoream
 & insensibilem, sic granum mortuum, & post
 in elementa resolutum demum ratione elementorũ
 in materiam primam, resoluitur. Ceterum momen-
 to citius, & in puncto temporis ex illis elementis in
 materiam primam euanescentibus, citissime prodit
 rursus exiguum quoddam corpusculum cum noua
 sua forma, recipiens ab elementis simul illam uim se-
 minalem, idest, uim materiæ secundæ, & qualitates
 elementares, ut sit ipsum corpusculum materia secun-
 da mox nascituri corporis etiam magni, ut granum
 mortuum euanescent in elementa, & in materiã pri-
 mã, ultimo in puncto tẽporis reformatur, et renasci-
 tur, & induitur nouam formã herbidi corpusculi,
 quod uisum prope excedat. Sicut etiam in ouis pisciũ
 uel gallinarũ nascẽtib; uidemus minutissimũ quod-
 dã corpusculũ, quod ex uetere materia sua secũda,
 uidelicet à semine et ex elementis, uim genitabilem et
 prolificã (ut sæpe dixi) hausit. Atq; hæc corpuscula
 recenter ex elemẽtis nata, significasse iudico Demo-
 critũ et Epicureos per suos Atomos, hoc est, insecti-
 lia indiuiduaq; corpuscula, quæ in inani, idest, in re-
 bus adhuc informib; ita ferãtur, ut cõursionib; inter
 se

Atomi Epicureorũ
 quid significent.

COMMENT. PHYS.

se coherescant, ex qua Atomorum coherentia efficiantur ea, quae sint, quaeque cernantur, omnia, ut Cicero in primo de finibus de Atomis differit circa initium. Et Lucretius in secundo inquit,

Prima mouentur enim per se primordia rerum.

Inde ea quae parua sunt corpora conciliatu.

Et quasi proxima sunt ad uires principiorum.

Et reliqua ibidem uide. Sicut ergo uidemus herbescens illud uirideque in semente nouo corpusculum uapore tepes factum, et mixtum fibris stirpium, sensim adolescere, culmoque erectum geniculato uaginis iam quasi pubescens includi, è quibus cum emerferit frugifera frugem specie ordine structam, et contra auium minorum morsum muniri uallo aristarum, atque sub messis tempus maturescere, formamque mutari frumenti suscipere, ut Cicero in Catone docet: Sic alia quoque prima corporum et propemodum informia corpuscula paulatim suo tempore fouentur, atque formantur à

Foetus urse.

natura, quoad iustam substantiae formam consequantur, non secus atque ursa paulatim fingit et figurat lambendo suum recentem foetum, qui est candida in formisque caro, paulo muribus maior, sine oculis, sine pilo, unguibus tantum prominentibus, ut ait Plinius in 8. cap. 36. Atque haec de compositionis modo et forma ad praesens sufficiant. Exempla plura à medicis philosophisque pete. Hinc credo haud difficulter apparere quid respondendum sit ad obiectionem, supra eodem in articulo propositam, quomodo elementa

Elementa in mixtis partim maneant partim uero non
 maneant. Et tametsi hæc questio medicos iuxta & quomodo
 physicos ualde anxios habeat, tamen nobis non usq; maneant
 adeo sudandum est, in epitoma præsertim, affectan in mixtis.
 tibus breuitatem. Itaq; pace aliorum, ut & Aristo-
 teles inquit, elementa actu formaq; sua non manent
 in compositis, quia ipsam susceperunt alienam, cõ-
 positi scilicet corporis partiumue eius formam, ut
 iam sepe admonui. Verum elementa manent in cõ-
 positis per potentiam sic, ut mixta aliquando corru-
 pta resolui queãt in elemẽta, ut iam supra indicaui.
 Et per uirtutem efficaciamq; manent ita, ut compo-
 situm ab elemẽto unoquoq; receperit qualitates &
 uires plane similes elementaribus, primas scilicet et
 secundas, secundum quas operatur pariter elemen-
 tis. Sicut enim ignis elementum calefacit, urit & c.
 sic & ignis noster compositus calefacit & urit (Si-
 cut aqua elementum humectat & frigefacit, sic cer-
 uisia humectat & frigefacit) Nõ quod proprij actus
 elementorum sint in mixto. Nam elemẽta, quod di-
 xi, manent in mixtis, non nisi alterata & religata
 ad alienam formã substantiæ corporis mixti, adeoq;
 abscondita sub ipsius mixti forma, ut libere nequeãt
 quoslibet actus proprios suos exercere, in summis
 scilicet gradibus. Quia igneum in homine non urit
 extreme, id est, nõ comburit, sic terra in homine nõ
 siccat extreme, alioqui non posset coherere corpus,
 neq; ignis aër q; immixto sursum ad circũferentiã,

COMMENT PH Y S.

neq; aqua & terra deorsum ad centrum ferantur in corpore. Sic ergo elementa per alterationem continuam sese in corpore reducant ad unam aliquam sociabilem complexionem, ut proprios tamen actus uiresq; per omnia nequeant intendere, quantum alioqui libera et in suo loco intendunt. Itaq; elementa et mixtilia pleraq; in corpore composito non penitus sunt corrupta neque penitus manentia, quia manent uirtute, quam corporibus communicant, quibus alterata plane insunt. Sed non manent formis suis, cum nouam receperint. Sicuti semen sepius transmutatum tandem accrescit & incorporatur ipsi composito suo. De his tamen plura à medicis & physicis requirere licet.

SEXTO: Valde reprehendit Epicureos Cicero in primo de finibus, quod cum de materia, & de corporum effectione, quam nos hic compositionem uocamus, sint quedam cõmentia, & tamen causam efficientem istius compositionis omiserint. Ceterum de efficientibus causis est dictum supra in 1. cap. 21. &

Efficiētia.

- 1 35. Quod sit Primo extremum efficiens Primum immobile, ut Deus. Secundo Vniuersale incorporeum mobile, ut Intelligentiæ, hoc est, Boni Dæmones angeliq; qui mouent cœlos, à Deo alligati ad ministerium illud. Tertio: Vniuersale cœleste mobile corporeum, ut cœli cum suis uirtutibus & influentijs.
- 4 Quarto: particulare efficiens & secundarium, nempe, ipsum gignens, corrumpens &c. Et horum particulariũ

ticularium alia esse paria, quæ scilicet pariter agunt Particula
 & efficiunt non subordinate, sic pater & mater paria efficien-
 ter gignunt liberos. Alia esse subordinata, quæ non tria dupli-
 pariter eodem tempore, sed alio atque alio ordine & cia.
 tempore successim efficiunt, quorum sunt pleraque re-
 mota, sic proauus & auus remote efficiunt nepotes.
 Quinto: est efficiens medium, ut sunt fines medij uel 5
 secundarij, ut supra in 1. cap. 22. Sexto: est aliud me- 6
 dium ut sunt instrumenta. De quibus sex efficientiũ
 generibus quicquam hic repetere nolo. Septimo: de- 7
 mum, supra in 1. dicto cap. 21. in principio diximus,
 esse quoddam efficiens internum, quod sit intra ma-
 teriam formandam, non ut pars substantiæ, sed mere
 accidens energiticum & efficax, ut sunt qualitates
 primæ ab elementis oriundæ, & secundæ sensibiles
 à primis oriundæ. Hæ ergo sunt internum efficiens Compositi-
 onis causæ.
 à primis oriundæ. Sicut illa sex ante enume-
 rata sunt externum efficiens in compositione corpo effici.
 ris. Et quãuis de qualitatibus utrisque sit tractatũ su-
 pra eodem capite 22. & capite 23. Tamen hic breui-
 ter admonere placet, longe plures esse actiones &
 passionem qualitatũ primarum, & secundarum, ut
 plures operationes uirtutesque, quam supra enume-
 rauit. Varie enim in mixtis & mixtilibus operan-
 tur ipsæ qualitates, cuiusmodi exempla infinita A-
 ristoteles in quarta meteororum, in problematis,
 & Medici in suis præceptis tradunt. Cæterũ ut qua-
 litates sunt quidem efficiens causa compositionis, Qualitas

COMMENT. PHYS.

tes quales tamen non sunt primaria causa, sed mere instrumenta, sine quibus prima causa, & Coeleste. Particularis efficiens nolunt aut non possunt operari, & subire compositionem recipere de

bet formam. Nullo autem modo qualitas ulla est materia corporis, aut substantialis forma corporis. Si quidem nullum accidens potest esse substantialis pars aut integralis, in ullo corpore, uel in ulla substantia. Sic ergo uidemus tres primarias compositionis causas materiam, formam, & efficientem.

SEPTIMO: Facilimum est ex superioribus id uidere quinam sit compositionis finis, illam enim naturam non operatur in alium finem, aut usum, quam ut materia fingatur atque formetur substantiali forma, qua forma consecuta cessat, & absoluta plane est compositio, ut supra in 1. cap. 15. & 20. Sin compositio non sequatur formam substantialis consuetudine & solennis, suoque generi apta, tum corpus monstruosum non naturale uocatur. Quod aliquando accidit propter materiae uicium, aut propter compositionis ordinem peruersum, impeditumue. Ut pote si biceps equus, si quadrupes gallina, si biformis homo, aliudue monstrum nascitur. Deinde formam substantialem acquisitam corpori sequuntur etiam alie accidentariae formae, hoc est operationes, quantitates, uires, aliaque huiusmodi accidentia ex nouem praedictorum generibus, quae formae accidentariae induuntur corporibus, partim a natura, partim ab influentia

Monstru-
quare in-
terdum na-
scantur.

2

influentijs celestibus. Siquidem ut quicquid pati- **Actio**
tur ratione suæ materiæ patitur, sic quicquid agit ra- **passio un-**
tione suæ formæ agit. **de.**

OCTAVO: Præcipuus effectus compositionis **1** Composi-
est, quod ueteri formæ amissæ succedit noua, sem- **tionis**
perq; corporis noui cõpositio, est ueteris corruptio. **effectus.**
Sicut & generatio unius est corruptio alterius. Præ **2**
terea ista compositionis continuatio conseruat
res naturales atque ordinem naturæ. Nam quia
res sunt labiles & mutabiles propter materiæ suæ
fragilitatem, non potest rerû natura consistere abs-
que hac uicissitudine cõpositionis, ut subinde abeant
atq; renascantur eiusdem speciei formæq; corpora,
ne non perpetuus sit hic naturæ ordo & successus, ne
non hæc naturæ uicissitudo perdureret, et quæq; in suo
genere continuentur. Nam sic.

Quod fuit ante relictum est.
Fitq; quod haud fuerat momentaq; cuncta nouan- **Ex uno**
tur. Nequit autem omnino corporis mixtio uel com- **nulla fit**
positio ulla fieri ex uno tantum elemento. Sed ut mi- **mixtio.**
nimû è duobus symbolicis et cognatis uel è pluribus

NONO: Compositioni admodum affinis est ge- **Composi-**
neratio, & adeo, ut non nisi per generationem cõpo- **tionis con-**
natur corpus. Nequetamen idem sunt, quia in gene- **gnate.**
ratione & corruptione tantû requiritur materia
& forma. Iam uero proprie non dicuntur misceri
neq; componi materia & forma, sed mixtiliatantû,
quibus commixtis accidit forma.

COMMENT. PHYS.

**Compositio-
tionis di-
uersa.** DECIMO: Differt à compositione creatio. Nā
ista est circa materiam informandam ut supra eodē
articulo 4. Creatio autem est ex nihilo, atque ex nul-
la materia. Deinde generatio tantum requirit mate-
riam & formam principia prima. Compositio uero

**Augmen-
tatio an cō-
positio.** & primam et secundam materiam desiderat. In au-
gmentatione alimentum non dicitur proprie misce-
ri aut componi cum eò quod alitur, quia alimentum
corrumpitur & in substantiam aliti transmutatur.

**Alteratio
an compo-
sitio.** In alteratione etiam non fit ulla mixtio, nec altera-
tio est compositio, quia illic tantum subiectū requi-
ritur, & qualitas. Quæ duo non quidem miscentur
inuicem, cum mixtilia transmutata fiant pars sub-
stantiæ compositi corporis. Iam uero nullū accidens
nēdum qualitas, est pars substantiæ, siue maneat, si-
ue transmutetur illud.

**Cōpositio-
nis exem-
pla.** VNDECIMO: Exempla compositionis supra
dixi à communi experientia esse petenda, & ab ijs,
qui de generatione metallarum, plantarum, anima-
liumq; scripsere. Nam res ista alioqui infinita nullo
pacto breuibus potest comprehendere præceptis, sed
non nisi iustis uoluminibus explicatur.

**Vsustra-
ditorū de
cōpositio-
ne corpo-
ris natur.** DVODECIMO: Commoditates quæ hinc dis-
scentibus accidunt ut sunt innumere, ita non nisi ab
his cognoscuntur, qui egregiam operam physio-
logiæ nauarunt, atque aliquam experientiam rerum
istis, uel per Medicinæ studium, uel per diligentem
alioqui obseruationem addiderint, atq; deprehē-
derint

derint. Præstat autem atq; omnium utilissimū est,
 ad hæc præcepta communem afferre sensum atque
 usum rerum, ciuiliterg; de rebus in speciem obscu-
 ris iudicare. Sic demū fiet, ut fructum aliquem inde
 magnum & certe uberem consequamur, si etiam
 physicæ professionis autores & sacerdotes adeo cō-
 sulemus. Nos quidem officio nostro defuncti uide-
 mur, cum hæc quæ ad compendium huius artis utilia
 necessariaq; esse iudicauimus, qualicumq; modo tra-
 didimus, & uerbosius etiā prolixiusq; spe nostra.
 Sed hanc prolixitatem facile emendabit et resar-
 tiet sequentis tertij commentarij breuitas, at-
 que amœnitas, in quo indicem propè nudū
 & perspicuum proponemus eo-
 rum, quæ uice exemplorum in
 hac tota materia recte
 erunt.

Epilogus.

Finis secundi libri.

S. 4 Commes

COMMENT. PHYS.
COMMEN
TARIIPHYSICI
LIBER TERTIVS.

De Quintuplici specie com-
positorum corporum.

Caput I.

Excusat
prolixita-
tem tracta-
tionis.

Ratio mon-
di & ordi-
nis sequen-
tis tracta-
tionis.

IDEO NOBIS PROPEMO-
dum euenire idem quod Horatius ri-
diculum putat, ut cum amphoram
instituerimus, urceus exierit. Nam
cum Epitomen breuem physicae ar-
tis institui, tamen liber in iusti commentarij magni-
tudinem excreuit immodicè. Verum huic prolixita-
ti uenia danda est, tum quia inuitis ac nolentibus nobis
sic producta est hæc materia, tum quod ista obscu-
riora de principijs causisque & elemētis præcepta,
quantum per sedulitatem nostram licuit, fuerunt ad
liquo modo explicanda, quæ ita in scholis delitescunt
aut potius insolita sunt, ut satius esse putem ista uel
male producere, quam omnino omittere. Iam inde
uero cum Meteorologia & reliqua tractatio de cõ-
positis corporibus non paulo sit futura facilior, eò
quod sensui pleraq; sint exposita atq; experientie,
breuiores etiam erimus, atque indicis uice monstra-
bimus apud quos autores hæc sint amplius penita-
usq; uidenda. Nam inutilis alioqui labor est prolixè
trans

transscribere ex alienis libris & vulgo notis, quæ
 breuiter indicasse sufficit. Neque etiam habet aliqua
 speciem aut frugem bene dicta aliorum sic in rapsoda
 diæ modum consuere undecunq; , cum alioqui foelici
 us ex ipsis quasi fontibus & latice bibantur. Verum
 tamen dabo operam ut non obscure teneamus Me-
 teororum definitiones atq; causas, prout ab Aristote-
 le alijsq; autoribus sunt traditæ. Cæterū ut hinc cō-
 mode exordiar, Compositum corpus & Mixtum su-
 pra in 2. cap. 24. idem esse diximus, scilicet, Quod corpus qd.
 ex suis principijs, elementis, partibus substantiali-
 bus, & integralibus, causisq; , & qualitatibus con-
 nexum coheret, & suapte natura substantiaq; con-
 sistit, ut patet supra in 2. cap. 26. Iam hinc itaque de
 corpore mobili tractabitur, quatenus id forma mi-
 xti compositiue constat, & uestitum est. Porro om-
 nia corpora naturalia composita ueteres in quinque
 formas aut species digessere, hoc ordine. Vt Mixta
 corpora Primæ compositionis sint Meteora, quibus
 annumerantur Fumi, ut vapores & exhalationes,
 infra eodē ca. proximo, & 3. Secundæ cōpositionis
 sint Metallaria, quæ isti uocant Mineralia, quibus
 etiam lapides, gemmæq; & similia accensentur, in-
 fra eodem cap. 12. Tertiæ compositionis sint Plantæ
 & alia quæ Vegetabilia uocamus, infra eodem cap.
 16. & sequentibus. Quartæ compositionis sint Ani-
 mantia quibus inest sensitiua anima tantum, infra
 eodem cap. 24. Quintæ compositionis sit Homo ani-

Cōpositū

Subiectum
huius libri
tertij.1 Quinq;
species
corpore
2 rū com-
pos. nam
tur.

COMMENT. PHYS.

ma rationali præditus mortalium creaturarum nobilissima. Priores ergo due species complectuntur inanimata corpora, posteriores uero tres species comprehendunt corpora animata. De istis ergo paucis erit dicendum serie sua. Quanta uero insequentium **Commen-** sit amœnitas hic nolo longius declarare, contentus **datio se-** tus autoritate, & consensu tot doctissimorū & prudentissimorū hominum, qui tot seculorum serie ista **quæ istra-** probarunt & docuerunt, & admoneat nos hortenturq; Virgilij autoritas in secūdo Georg. ita dicētis. **stationis.** Me uero primum dulces ante omnia Musæ,
 Quarum sacra fero ingenti percussus amore
 Accipiant, cœliq; uias & sidera monstrent.
 Et reliqua eius loci uide. Vnde cernere licet quantifecerint physiologiam ueteres homines, ut non dubitarit idem poëta exclamare.
 Fœlix qui potuit rerum cognoscere causas.

DE CAUSIS METEORORUM. Caput II.

Meteora **P**RIMO: Meteoris imposuere græci nomen a sublimitate, Nostri uocant impressiones, quod plerunq; in sublimi, id est, in regione aëris imprimuntur, & impressæ uidentur, causeq; harum non nisi sublimi quadam speculatione deprehenduntur. Item: Quod uirtute & influentia sublimium corporum cœlestium efficiuntur Meteora.

Meteoron SECUNDO: Meteoron est corpus compositū, imperfectū

imperfectum, ex uapore aut exhalatione effectum, quid in aëre uel terra apparere solitum. Dicitur imperfectum corpus, Vel propter subitam meteorum generationem, Vel quod uideatur ferè istorum compositio fieri, non secundum substantiæ mutationem, sed secundum qualitates, Vel potius imperfectum dicitur, collatione animatorum corporum.

TER TIO: Omisissis nunc alijs particulis definitionis, & uulgata diuisione Meteororum, esse aliud ignitum, aliud Aquosum, aliud uero medium. De quibus infra eodem. Primum de causa efficiente, prima scilicet & remota tractabimus. Quia in specia- li quodq; Meteorum habet proximam causam, sicut & propriam formam, ut infra suo cuiusq; cap. patebit. Igitur tametsi Deus nõ hæc tantum sublimia corpora, & quælibet alia composita efficit, tamen sicut scimus esse ipsum primam causam, oportet etiam scire quomodo agat Fato, Natura, Fortuna, aut Voluntate hominis, tanquam per quatuor instrumenta. Ita enim in natura & rebus naturalibus non generales tantum & remotas, uerum etiam proprias & propinquas causas inquirere necesse est diligentius. Dicimus ergo efficientem causam Meteororum atque Impressionum esse Cælum, Stellæ, Astra, cum suis motibus, uirtute, influentijs, & qualitatibus, quæ proueniunt ab istis. Ista enim cœlestia corpora attrahunt sursum ex terra uel aqua fumos, ut exhalationes aut uapores, quos in cap. proximo ostēdimus esse

Diuisio

meteororum.

Meteororum caus.

effici. remota.

esse

COMMENT. PHYS.

Cœlestia quomodo agant in inferiora.
 esse materiam Meteororū. Quam materiam, Cœlestia, uirtute qualitatibusque suis, eleuatam resoluunt, subigunt, percoquunt, atque immutant, ut denique fiat Cometa, Halo, Pluuia, uel aliud quid simile corpus. Siquidem omnis uirtus naturalis huius mundi, partiumque eius, gubernatur à cœlo, id est, agit, uel patitur, uirtute cœli accedentis & affluentis ad actiones, passionisque, & operationes inferiorū corporum. Affluentis dico per motum suum, per lunem, & per influentias suas, ut multis in locis supra admonui, neque hic repeterem, nisi & Aristoteles in principio Meteorologiae suae hæc sollicitè inculcasset, & adeo ingeminaret. Quod si libet, uide hoc loco cōmentarios quoque erudite & copiose super his disputantes & utiliter.

Calor quod duplex.
Materia meteororum.
 QVARTO: Quod autem de qualitatibus superiorum corporum prouenientibus ex motu cœli paulo ante memini, sic intelligi debet. Efficientibus causis Meteororum accenseri etiam has duas superiorum qualitates, scilicet Calorem & Frigus. Calor est duplex scilicet Loci de quo mox infra eodem & Solis. Verum calor Solis rursus est duplex, scilicet Euocans, qui euocat, elicit, eleuat, & extrahit fumos de terra, uel aqua ortos, materiam meteororum in sublime, & Adurens calor, qui adurit eleuatos, et etiã eleuatos fumos, bifariã, scilicet, directe et indirecte. Directe quod cū radij solares præcipue in Aestate sub Geminis, Cancro, & Leõe, directe in

cidant regionibus subiectis, unde restringuntur in
 seipfos & reflectuntur à corpore solido terræ, uel
 aque, aduruntq; & absument in illis terris omnes
 fumos, antequam eleuetur. Estq; hic calor intensissi-
 mus, impediens Meteora ignita, nedum aquosa. Inde
 est cur in æquinoctialibus terris, sub torrida zona, Cur sub
torrida
 sint paucissima aut nulla adeo Meteora præsertim zona pau-
cis. sint me-
teora.
 Aquosa. Indirecte uero, cum locis longinquiribus, propter
 à tropico cancri, & arctico propioribus, propter
 longinquitatem solis, indirecte & oblique incidunt
 radij solares terris subiectis, unde non ita restrin-
 guntur in se radij, tametsi etiam reflectuntur, sed ob-
 liquius & angulis amplioribus. Hinc fit calor tem-
 peratus, qui calefacit quidem terras intra tropicū Quare sub
zona arcti-
ca habita-
bili pluri-
ma meteora gene-
rantur.
 cancri & arcticum circum, præsertim in æstate,
 sed tamen ille calor non est adeo intensus, ut adurat,
 & absumat tantum fumorum, quantum in meridione
 & absumat tantum fumorum, quantum in meridione
 nalis ille intensissimus calor. Plures ergo reliqui
 supersunt fumi non absumpti à calore temperato,
 misso à radijs obliquis, qui fumi deinde in sublime fe-
 runtur & eleuantur à calore solis euocante, inde
 longe plurima Meteora apparent sub habitabili zo-
 na arctica, ut Cometæ, Pluuiæ, Niues &c.

QUINTO: Frigus item est duplex, scilicet lo-
 ci & externum. De loco iam mox in fine huius uide Frigus
quotuplex
 bimus, sed Frigus externum est duplex, scilicet Cō-
 stringens & Prohibens? Cōstringens quidem id uo-
 camus, quod sua fortitudine intensissimum, plus po-
 test

COMMENT. PHYS.

test constringere, & claudere fumos, quam Sol quæ
 at eos eleuare altius extra uel supra terram. Quid
 poros terræ & superficiem aquæ cōstringit hoc frigus,
 ne radij solares accedentes ex longinquisimo
 quidem, possint fumos extrahere. Vnde in terris uel
 zonis (ultra arcticum uel antarcticum) utriq; po-
 lorum uicinioribus, sunt terra & aqua ferè semper
 congelatæ, rare pluuie, rores, rariora item meteoro-
 ra ignita. Atque hoc frigus constringens impedit
 meteora aquosa, nedum ignita. Frigus autem pro-
 hibens temperatum est, quod prohibet quidem Solè,
 ne incendat & absumat ipsos, utpote, cum Sol est in
 hyemalibus præcipue signis, Sagittario, Capricor-
 no, & Aquario, ualde remotus à zonis septentrio-
 nalibus, cum radij solares ex ualde longinquo et ob-
 liquo mittuntur. Quapropter remissione existente
 calore, incidit in his terris frigus, ita, ut à sole neque
 ant absumi isti fumi terrestres, uel aquei, quamuis
 eleuentur in sublime à calore euocante, ideoq; mi-
 nusest ignitorum Meteororum in septentrionalis-
 bus terris sub hyemè, quam alibi, & plus est meteoro-
 rorum aquosorum, ut Niues, Pluuie, &c. Varias
 at tamen hanc qualitatem climatum sepe qualitas
 anni, uentorumq; & serenitas, & caligo, atq; alia
 eiusmodi. Quo ergo queq; terra propior est æquino-
 ctiali zone, eò minus Meteororum uidet, propter
 calorem solis adurentem, quo uerò queque terra est
 remotior

Meteora
 regionum
 septentrio-
 nalium.

remotior ab æquinoctiali, eò plus Meteororum illic
 apparet, propter debilitatem caloris, non aduren-
 tis, neque absumentis omnino fumos. Hinc etiam fa-
 cile patet, quare in uere & autumno longè plures
 impressiones aquosæ, & ignitæ nascantur quoq; in
 æstate, quam hyeme, et quare etiam instabilior tem-
 pestas sit tum quam alias.

SEXTO: Calor & frigus loci censentur à locis Loci mete-
ororum
 ubi sūt Meteora, qui loci sunt quatuor, scilicet tres quatuor.
 regiones aëris, Suprema calidissima, Media frigidis-
 sima, & Infima quæ est infra nubes, supra aquæ ter-
 ræq; superficiem, temperata, id est, modo calida &
 frigida, prout sol ascendit, uel descendit, accedit,
 uel recedit. Nam hæc infima recipit calorem à sola-
 ribus radijs reflexis à corpore solido terræ uel a-
 quæ, frigus autem recipit ab aqua & terra sibi pro-
 pinquis frigidisque corporibus, ut supra 2. cap. 8.
 Quartus locus est quem terræ uentrem uel concavi-
 tatem, & cauernas terræ appellamus.

DE FUMIS ET DE

Materia Meteororum.

Caput. III.

PRIMO: Materia meteorum plane sunt fumi Materia
 ex aqua terraue ex orientes, siquidem terra meteororum.
 apud nos habet plurimos poros, & foramina, me-
 tusque. Ex qua terra, calor solis extrahit duplicē Fumus da-
 sumum, scilicet exhalationem & uaporem. Ex ha- plex.
latio

COMMENT. PHYS.

Exhalatio latio est fumus calidus & siccus, terrestris, inflammabilis, quæ calor solis euocans è terra extrahit in quid.
Vapor qd. sublimè, atq; ibi percoquit. Sed Vapor est fumus calidus & humidus, aqueus, non quidem inflammabilis, qui non solum ex terra, uerum etiã ex aqua à calore solis euocante extrahitur in sublimè, atq; ibi cõgelatur, uel resoluitur. Surgit autẽ uapor proprie ex aqua, uel ex corporibus humidis, & tamen nõ est aqua, sed habet quid aqueum, sicut Exhalatio habet quid terrestrè. Et utriusq; generis fumorum habemus experientiam ferè quotidianam, præcipue in montosis, & conuallibus, in fluminibus, palustribusq; locis, præcipue sub uespertinum matutinamq; tempus, item post pluias & tẽpestates, ubi nostris oculis uidemus ascendere fumos, atq; attrahi à sole in sublimè, quamuis propter longinquitatem spaci nequeamus cernere mutationem istorum fumorum.

Fumian
sint.

Fumos nõ
esse exigu
os demon
stratur.

SECVNDO: Non imaginandum est pueriliter istos fumos esse exiguos, aut raros, quin instar magnorum montium magnitudinẽ trahuntur sumi isti sursum, aut etiam maiore mole, tẽgensq; spaciũ in regione aëris occupant, ut in fluuiali aqua uidemus que uada tempestate sursum attrahitur à sole, ut etiã cernimus nubium moles atq; montes à deo. Quod si enim unum atq; alterum fragmentum ligni humidum in foco male ardens igne, magnũ de se fumo camino emittit, quid estimandum est de magna aliã igne aliã fumo, quã parte terre, uel aque aliõqui humide, adã

uda, & præpinguis, quantum fumorum de se emit-
tere possit in calefacto & quasi adusto & incenso
solis Astrorumq; æstu. Sic etiam in ollis de aqua fer-
uente, & ebuliente cernimus surgere uapores in al-
tum ualde crassos. Quis ergo dubitet ingentes qua-
si montes huiusmodi exhalationum & uaporū sur-
gere de fontibus, fluijs, stagnis, lacubus, & mari-
de terra fumida, & ubiq; ferè uda, quæ utraq; totū
diem adeoq; totos menses decoquitur prope, calore
æstuq; Solis ac Lunæ, ac aliorum Siderum atq; Stella-
larum.

TERTIO: Cum itaq; exhalatio calida & sicca
terrestriſque de terra oriatur, & uapor calidus &
humidus aqueus, partim de terra humectata et uda,
partim de ipsa aqua, quæ tamen sit mixta crasso ter-
restri, exhalet atque assurgat facile est iudicare, ut
exhalatio uaporq; sint causa materialis propinqua
meteororum: Sic terram & aquam esse causam ma-
terialeſ remotam omnium meteororum. Nam for-
ma substantialis ipsius terre uel aquæ mutatur pla-
ne in aliam formam, exhalationis scilicet, & uapo-
ris. Aër uero propter nimiam subtilitatem suam, et
Ignis propter limpiditatem ac raritatē tam crassos
fumos de se nequeunt emittere è quibus fiant Meteo-
ra, licet enim Ignis præcipue noster in foco, et Aër
ut patet in halitu animalium frigido tempo. e, de se
fumos emittant, tamen subtiliores sunt illi quam ut
perdurēt diutius, quin mox à calore Solis aliorum=

Materia
meteororum
propin-
qua & re-
mota.

COMMENT. PHYS.

ne corporum resolvuntur, & liquefiunt, & in momento evanescent. Itaq; Ignis & Aer non sunt materia impressionis alicuius. Ceterum Meteora ignita oriri ab exhalationibus, Aquosa vero ex uaporibus, Media autem partim ex uaporibus, partim ab exhalationibus nasci, aut ex fumis comixtis, id mox infra cap. sequente, & infra eodem ca. 5. & 8. patebit.

Meteororum causa finalis. **Q**UARTO: Finalis autem causa Meteororum est salus animantium, & plantarum, aliorumque corporum, & comoditas cuiusque peculiaris. Habet enim unumquodque suam utilitatem manifestam, uel occultam. Ut Pluuiæ est irrigare & pigrescere terram. Comete est absumere corruptos uenenososque fumos tamen si alioqui terrorem incutiatur, malaque portentat. Atque hæc de causis Meteororum indicasse sufficiat, quæ speciatim iam inde breuiter tractabimus.

DE METEORIS IGNITIS. Caput. IIII.

Meteora ignita. **P**rimo: Tametsi Plinius & Seneca aliqui nonnulli numerent plures formas impressionum ignitarum, tamen nos contenti erimus his quæ Aristoteles recenset præcipuè undecim. Vocant autem Arabes meteora ignita Assub, hoc est, inflammationes. Quarum priores sunt ascendentes quinq; generate de exhalatione inflammata in sublimem & supremam regionem aeris ascendente, his nominibus. Prima: Ignis perpendicularis. Secunda: Lan-
cea

tea ardens, quam & bolidem, & trabem uocant.
 Tertia: Candela accensa. Quarta: scintille uolātes. Assub de=
 Quinta: Capræ saltantes. Reliquæ uero sunt Assub scendētes.
 descendentes, generatæ de exhalatione quidem cali
 da & sicca, inflammata in sublimi, sed quam frigus
 Mediæ regionis aëriæ ut debiliorem ascendere non
 permittit, sed deorsum repellit, descendereq; cogit.
 Et sic uocatur. Sexta: Aegle. Septima: Stella cadens.
 Octaua: Lumen præcedens & sequens, Græci πρὸ λυ
 δέυουσι. Nostri Castorem & Pollucem uocant. No
 na: Candela accēdens aliam candelam uel faces. De
 cima: Draco uolans. Undecima: Assub, id est, inflam
 matio apparens aliquando & disprens. His tamen
 addi possunt Stelle subitæ, & Chasma, atq; aliæ igni
 te impressiones à Plinio memoratæ. Habent autem
 hæ nomina sua à similitudine rerum, quarum effigi=
 em & formam representant. Tametsi materia sint
 eadem, formis autem, nominibusq; & multitudine
 paucitateq; materiæ, ac fumorum, & incensione,
 inter se differunt.

SECUNDO: Qui iam probetenuerit causas ef
 ficientes, & materiam meteororum, facile inde re
 liqua assequetur. In specie igitur, Exhalatio uirtute
 caloreq; Solis & aliorū astorum euocatur, & sur
 sum atrahitur ex terra tepesacta in calefactaq; So
 libus, cum uero illa exhalatio plurimum fuerit cali
 da, euolat supra nubes, pernicitateq; suam Mediā
 aëris regionem penetrans emicat in supremam, quæ
 T 2 dicitur

COMMENT. PHYS.

Ignis perpendicularis. dicitur estus uel ὑπερἄνωμα. Quod si eadem exhalatio inæqualiter sit crassa & subtilis, partes quidæ eius terrestres & crassiores in imò se dilatant, & tanquam grauiasubsidunt, tenuiores uero in acutū feruntur. Sic itaq; ad formam columnæ pyramidalis, Basim maiore habentis figurata exhalatio hæc, ab estuque supremæ regionis accensa, repræsentat speciem perpendiculari instrumenti fabrilis, uel columnæ pyramidalis, unde & ignis perpendicularis uocatur, à tali figura. Sin uero exhalatio æqualiter subtilis & crassa est, ita ut crassior pars non subsidat in imò, incensa ea reddit figuram lanceæ ardentis, qualem Plinius uel trabem, uel bolidam, hoc est, idiculum uel sagittam ardentem uocat. Qualem Virg. in 5. significat dicens.

Namq; uolans liquidis in nubibus arsit arundo.
Signauitq; uiam flammis, tenuesque recessit,
Consumpta in uentos &c.

Candela ardens. TERTIO: Exhalatio æqualiter subtilis, et que ex æquo possit extendi & dilatari continue superio re parte accensa, refert figuram candelæ ardentis.

Lampas. Verum exhalatio æqualiter subtilis, que non ex æquo extendi queat incensa, præ se fert figuram lampadis, quam isti generali nomine Assub ascendens uocant. Sin uero sit discōtinua exhalatio, & dispersa, atq; rara, ut non semel omnes partes accendantur, fiunt stipulæ ardentes, & perinde ac si è formate euolent scintille. Quarum & Plin. in 2. cap. 35. et

in ca. 36. meminit. Vbi hoc meteoron appellat discursum stellarum. Arist. autem uolantes stellas. De quibus Virg. in 5.

Ceu sæpe refixa

Transcurrunt, crinemq; uolantia sidera ducunt
Cælo &c.

Atq; hæc impressiões dictæ ut plurimum in suprema Locus di-
regione aëris apparent, tametsi & in inferioribus Ætorū me-
euenire queant. Neque uero putare debemus, quasi teor.
istorum atq; aliorum meteororum figura atq; cor-
pora non sint maiora multo, quam nostris oculis cer-
nuntur, quin sunt ingentes corporum moles, ualde
amplum spacium in aëre occupantes. Quamuis pro-
pter longinquitatem nobis minora ista uideantur.

Q V A R T O: Quod si exhalatio sit non impen-
sesed mediocriter calida, nequit penetrare & supe-
rare mediam regionem aëris. Sed ab huius frigore
depellitur, atq; uel per cōfricationem sui ipsius, uel
per antiperistasi in extremi frigoris & calidi sui in-
cenditur in media regione, uel circa mediam, uel
etiam in infima, ex qua incensione alia apparent me-
teora. Hinc sunt capræ saltantes, hoc est, duæ faces Capræ sal-
incensæ, de exhalatione diuisa in duas partes, quas tantes.
Aristot. αἰγῶς uocat, id est, capras. Hinc est rur- Candela al-
sum candela uel lampas alteram accendens, oblon- teram ac-
gotra actu continue delata. Item ignis fatuus, id est, cedens.
non adurens quidē, sed præcedens et sequens aliquē Ignis fatuus
in aëre diutius perdurans, quale meteoron Plinius us.

COMMENTPHYS.

Castor & in 2. cap. 37. Castorem & Pollucem, Græci πoλυx
Pollux. δέυνηx nominant. Quod ambulantes noctu præci-
puè uel equitâtes aut nauigâtes sæpe præcedere aut
sequi uidetur, non sine horrore aliquo. Talis est fe-
rens. Ignis lam-
bens. rē etiam ignis lambens crines & pilos animantium,
aut uestes quoq; ut apud Liuium in 1. ab urbe cond.
de Seruio Tullio puero. Et in 2. Aeneid. de Ascanio
Poëta scribit.

Ecce leuis summo de uertice usus Iuli

Fundere lumen apex, tactuq; innoxia molli,

Lambere flamma comas, & circum tempora pasci.

Vbi huius- Atq; huiusmodi ignes innoxij crebrius apparent su-
modi me- pra loca humida, & fumosa, atque palustria, ut in
teora cre- Cœmeterijs, Coruis, Coquinis, Conuallibus. Nam il-
brius ap- lic est plus uiscosæ pinguedinis, unde surgit exhala-
pareant, tio densior quidem, sed minus calida, quam ut in su-
& quare. premam regionem aëris feratur. Exhalatio autem
mediocriter calida, non bene compacta neque densa
ueruntamen in longum continuata, & accensa, de-
cidit depulsa deorsum à frigore mediæ regionis uel
Stella ca- nubis occurrentis, repræsentans figuram Stellæ ca-
dens. dentis, longo tractu, & quandoque durabilior post
se relinquit imaginem stellæ angulose, & scintillan-
tis in nostris oculis, quoad penitus absumatur. Estq;
hæc Stella, cadens recta deorsum, aut aliquando no-
lans indirecte ad latus, nō in cœlo, ut quidam existi-
mant, sed infra nubes in regione aëris infima. Neque
enim sidera fumis & humoribus pasci credendū est.
Atq;

Atq; accidit hæc impressio crebrius in autumno, & Vere, sicut et aliæ ignitæ. Est etiã Draco uolans figuratilis, de exhalatione magna, & inequali, inter nubes duas, alteram calidam, & alteram frigidam incensa, cuius pars media incuruata ad nubis calidæ tractum & crassior uentris formam, duæ autem extremæ capitis caudæq; figuram referunt. Fumat autem ille Draco propter alteram nubem frigidã. de excitate enim calidum & ardens oppositum frigidum ex tur. Solet enim calidum & ardens oppositum frigidum ex tur. Vlti-
 mo est quod Assub apprensus & disprensus alternis nominant, de exhalatione tenui nubibus occultata, partim uero rursus apprensus depulsa nube. Atque hæc undecim impressiões ignitæ à Peripateticis post Aristotelem recensentur.

QVINTO: His tamen addere licet alias quoq; impressiões, & spectra meteorica, qualia plura nõ in regionibus tantum aëris spectantur, uerum etiam in uentre, & meatibus terræ, ut experiuntur illi qui in argentifodinis aut in alijs fodinis operantur. Quorum & Plinius, & Aristoteles, alijq; meminerunt. Vnde rursus apparent aliæ Ardentes stipulæ. Scintillæ. Faces, Lampades, & similia. Quæ ab Aristotele in genere appellantur ἀγλαί, id est, lumina ἀγλαί uel illuminationes, & spectra luminosa, de exhalatione incensa intra uel etiam longe infra nubes, per confricationem sui, & quasi collisionem, sicut ex duobus silicibus collisis ignis elicitur, uel per antiperi-

COMMENT. PHYS.

- Χολομα.** Ita in frigoris in media regione, quod intendit atq; adeo incendit calidam et siccam exhalationem, quæ etiam sepiissime solus calor solaris, aut elterius sideris accendit. Sic etiam Χολομα uocant hiatum aut uoraginem, quando repentino lumine exhalationis magnæ incense sub nubibus, quasi aperitur cœlum, uoraginemq; terribilem facit. Quale chasma apparuit hic Vitenbergæ, nono die Ianuarij intra horam uisum. nonam & decimam noctis, anno uicesimo nono, ab oriente in septentrionē, & ad occasum æstiuū tendens, & emicans. Quod si chasma sit aliquanto minus tum reddit figuram dolij, quam alij πιδίον, Aristoteles τιδίον uocat. Apparet etiam aliquando dolata quædam fax, & lucide ardens decidere de cœlo. Vt proxima æstate post arcem, cum spectaretur etiam cometa. Verum cum harum atq; aliarum impressiōum ignitarum sit plane eadem efficiens causa, & materialis, quæ superiorum, Relinquimus ista experientiæ, & aliorum librorum lectioni, ut apud Plinium, Senecam, Aristotelem, Albertum.

Finalis

causæ 1 **meteororū** 2 **ignitorū**

SEXTO: Finalis causa huiusmodi ignitorum meteororum est incensionem facere, & lumen emitte, atq; ardere, quoad exhalatio sua eleuata igni absumat, plerq; & euanescat, sicque aër à fumis purgetur, liquidiorq; fiat. Deinde horum est significare & portendere tempestates uentorum, pluuia rum, tonitruum. Siquidem crebræ impressiōes significant multum exhalabilis materiæ oclusum esse

se in cauernis terræ, unde facile cōiectare licet adhuc multis fumis reliquis, superesse quoq; materiam tempestatum, & uentorum. Quare etiam mrobos & sterilitates motusq; portendunt ignitæ impressiones. Quia pro habitu tempestatum ferè afficiuntur animantiū atq; crescentium è terra corpora, et pro affectione corporum perturbantur quoq; animi plerunq;. Cæterum exhalabilem istā materiam atq; in qualibet regione aëris incensam absumi plerunque oportere, Physica ratio & experientia docent. Quia propriū ignis est absumere sicca, præsertim calida, & terrestria. Tametsi quædam meteora sint Meteororum diuersitas. alijs durabiliora, uel magis caduca & fragiliora, secundum quantitatem materiæ, & uim ignis exurentis eam. Hæc de meteoris ignitis, deinceps uero de aquosis loquemur.

DE METEORIS AQUOSIS.

Caput V.

PRIMO: Non sicut exhalatio est inflammabilis, sic & uapor. Qui cum sit humidus & aqueus, inflammari non potest, neq; supra mediam aëris regionem ferri, & emicare in supremā, propter humiditatem, & grauitatem aquosam. Cum itaque Meteora ignita nascantur in tribus regionibus aëris aquosa nulla fiunt in Suprema. Sed tantum in Media, in Infima, & in uentre terræ. Horum ergo materia est uapor calidus, humidus, & aqueus, nel

Vapor.
Locus meteor. aquos.

COMMENT. PHYS.

Materia
meteor.
aquos.
Aquosa
meteora
quæ.

congelatus in glaciem, aliudue duriusculum ac solidum corpus, uel liquefactus in aquam. Et sunt Aquosæ impressiones hæ ferè decem. Prima: Nubes. Secunda: Nebecula. Tertia: Nebula, Quarta: Pluuia. Quinta: Ros. Sexta: Manna. Septima: Pruina. Octaua: Nix. Nona: Grando. Decima: Granula. Quibus etiã Fontes, Thermæ, Flumina, & Mare cum sua Salsedine atq; Aestu uel Reciprocatione propter affinitatem accensentur, ut infra eodem cap. 6. & 7. Hæc ergo sunt ut dixi in Media aut Infima regione ætherio, ex uapore aqueo cõuerso, uel constricto. Conuertere autem uaporem est ipsum eleuatum condensare, & deinde rursus in aquam resoluerè, & liquefacere. Constringere uero uaporem est ipsum congelare & condensari. Quorum utrunq; fit per frigus Mediæ uel Imæ regionis æriæ, prout enim magis minusq; calidi sunt uapores, ita altius aut humilius elenantur sursum à solis calore, aliorumq; astrorum. Sicut uidemus palam in sole bibente & attrahente aquam. Tametsi reuera etiam iste calor superiorum corporum adiuuat resolutionem, et liquefactionem uaporis, ut cernimus in glacie nostra, quæ à frigore congelata resoluitur calore solis, aut uentorum.

Conuertere
re uaporẽ
quid.
Constringere
uaporem
quid.

Nubes qd. SECUNDO: Nubes est uapor à mediæ regionis æriæ, in qua eleuatus pendet, extremo frigore constrictus, & quasi congelatus. Sicut stillas, & stillas congelatas uidemus à tectis dependere. Quod autem

autem nubes in sublimi huc atq; illuc feruntur, & Nubium
 agitantur, non suapte natura id faciunt, Sed partim motus un=
 calore solis, ad sese attrahentis, partim agitatione de.
 uentorum huc & illuc pellentium id accidit, ut uide=
 mus oculis nostris. Quin & calor solis suspendit, et Nubes cur
 coërcet in sublimi nubes, ne semel decidat, neue cata non deci=
 ractæ rumpantur, quod tamen accidit aliquando, dant.
 sed ualde raro, ut cataractæ decidat resolutæ ac ru Nubecula
 ptæ. Nebecula est parua nubes apparens sæpe, cre= quid.
 scens in ingentem magnitudinem uaporibus adau=
 ctis, unde & uulgo dicitur à parua nubecula oriri Nebula
 sæpe magnam tempestatem. Nebula est quasi steri= qui.
 lis quedam nubes, id est sine pluuia, sicut caligo ap=
 parere solet post pluias, uel post udum & humidū
 noctis uel diei, serenitatis plerunq; prognosticon,
 præcipue si subsidat resoluta & liquefacta, & nebu
 la superest ex uapore isto residuo, qui non potuit ex
 leuari satis in altum uel condensari in nubem.

TER TIO: Pluuia est nubes liquefacta, & reso Pluuia
 luta in aquam destillatam guttatim, hoc est, Pluuia quid.
 est uapor calidus fumosus, & crassus, eleuatus de
 corporibus humidis, per calorem solis, & aliorum
 astrorum, usque ad mediam regionem aëris, à
 cuius regionis frigore ibi condensatur, & conuer=
 titur in nubem, quæ nubes rursus liquefit resoluta
 in aquam decidentem in terras, ad salutem animan=
 tiu: & crescentium. Hæc pluuia si cum impetu co=
 piofior decidit, tum uocatur imber. Quod autem Imber.
 Guttarum
 guttæ

COMMENT. PHYS.

diuersitas unde. gattæ plerunq; sunt minores, et quandoq; maiores, ut quæ etiã lucente sole crassiores decidunt, generatæ in inferiore parte aëris, illud utrunq; accidit ex diuersitate materiæ, modo subtilioris, modo crassioris.

Saporis et Coloris diuersitas in aqua pluuiæ unde. Quod uero aqua pluuiæ aliquando est dulcis, et limpidior, id habet ab aërio humido immixto, Quod autem aliquando est amarior et rubei coloris, id habet à terreo sicco, et adusto sibi admixto. Nam ut exhalatio sæpe attrahit secum in sublime ducta uaporem aqueum, sic etiam sæpius uapor in sublime elatus attrahit secum exhalationem terrestrem & siccam, aut etiã uiscosam, id est, præpinguem. Sic enim sæpissime sumi aquei, & terrestres commiscentur eleuati, ut infra eodem cap. 8. Caterum apud historicos & chronicos legimus sæpe pluuisse ranis, uermibus, lana, carne, sanguine, lacte, lapidibus, ferro, lateribus. Et huiusmodi quidem rerum crediderim ego non posse inexpugnabilem causam naturalem assignari, sed eas fatales & miraculosas esse reuera.

Animalium aliarumq; rerum cū pluuiæ deidentium generatio. Tamen de ranis & uermibus dici potest, uiscosam exhalationem una cum uapore aqueo eleuari, & ex utroq; per temperamentum caloris & frigoris sic nasci in aëre istiusmodi bestiolas, quæ cum aqua pluuiæ decidant: Sicut etiam interra sponte sua mures, ranæ, uermesq; ex terra lutouæ tepesfacto generantur, & semiperfecta conficiuntur: Sic quoq; & carnem in aëre nasci ex uiscosofumo terrestriq; materia, quæ & ibidem in lapides, in lateres, inferrum, aut

aut simile quid indurescere potest, quæ deinde ex ære cum aqua pluuia decidant. Sic etiam intensissimus calor solis ex uberibus pecudum lac, & ex corporibus animantium uel de locis cruentatis sanguinem extrahere, atq; sic cum uaporibus attollere potest, ut illud lac uel sanguis rursus cum pluuia aqua in terras cadat, uel potius idem calor solis uapore aqueum sic percoquere potest, ut uel sanguinis uel lactis cruorem induat. Sicut uidemus in febricitantibus ac phreneticis urinam nimio calore rubescere, & sanguinis colorem referre. Sicut & lixiuum rubescit per cineres colatum aliquoties. Similis ratio est de lacte, cum uideamus in male digerentibus urinam quodammodo albescere, et instar lactis quasi coagulari. Lanuginem uero una cum uaporibus & fumis sol ab arboribus, ut à Salicibus, à Malis, alijsq; plantis sursum attrahit, quæ una cum aqua pluuia instar laneæ conglobata decidit in terras. Atq; hæc de pluuia satis.

QUARTO: Ros est uapor cum terrestri modo condensatus in infima regione æris, qui mox resoluitur in aquam cum decidit. Non præcedit autem nubes rorem, aut pruina, sic pluiam aut niuem, quia sereno ferè illa duo cadunt. Manna quædam roris melliti, est præpinguis & uiscosus uapor, ex cõmixtione aquæ, terræ, & æris, cadens super plantas instar zaccari, aut farine molitorie, prædulcis, quo gustato moriuntur animantia, eò quod

Pluuie
sanguineæ
& lacteæ
causa,

Lanuginis
generatio

Ros quid.

Manna quæ

Cur anima
libus &

COMMENT. PHYS.

plantis mā quod auidius illo deuorato epar opilatur & obstrui
 na sit exi= tur, inde etiam planta inarescunt, eò quod uermicu
 tialis. li noxij nascantur ex illo humore, qui etiā calore so
 Pruina ina est uapor cōgelatus à frigidiore uento borea, &
 quid. lioue, in locis frigidis infimæ regionis aërie, sicut ui
 demus halitum ex ore animalium in hyeme congela
 scere, & à barba pilisq; aut uestibus dependere, uel
 Roris & etiam ab arborum ramis. Differt ergo Ros à Prui=
 Pruina dif na. Nam ille citius imò mox resoluitur in aquam
 ferentia. plantis terræ uel superincidens. Pruina autē congei
 scens diutius perdurat, quo ad etiam liquefiat.
 Nix quid. QUINTO: Nix est uapor paulo infra median
 regionem aëris à frigore resolutus & mox inde ad
 instar lane carminat & molliter conglobatus, & cō
 Nix cur gelatus. Cadit autē nix non sepe in æstate, propter
 non cadat calorem, qui à radijs solaribus tum propius nos re=
 in æstate. flexis maior est, quam ut congelare queat uaporem
 in lanam, sicut in uaporario nō cōgelascit halitus,
 uel sudor de corpore animalis, sed in frigido demū
 Vapor ni= loco temporeq; Est autem uapor niuis longe rarior
 uis & grā & calidior, quam grandinis, ideo & pallidus luci=
 dinis; quid dusq; est, aliquando perpetuum octiduum diutiusue
 differ. consistens in aëre antequam liquefiat, ac constringat
 Cur inter= tur. Sæpe etiam nix decidens resoluitur in aquā sta=
 dū in mon tim, à tepore infimæ regionis, priusquam terram
 tib. ningat pertingat, ut eodem momento temporis super mon=
 in planis tes ningere, in planis uero terris pluere uideamus.
 uero pluat

SEXTO: Grando est uapor calidus, quem cir- Grando
 cūstans frigus mediæ regionis, propter eius rarita- quid.
 tem penetrabile, cōdensat in nubem, quæ nubes mox
 resoluta guttatim decidens, per antiperistasis con-
 stringitur in glaciem, à frigore penetrante, & à ca-
 lore infimæ regionis, ut ita rotunda uel angulosa
 fragmina glaciei decidant, Sic ergo primum in me- Grandiuis
 dia regione oritur grandinosa nubes, quæ liquefa- figura.
 cta in guttas demum congelatur in infima, ut gla- Grand. lo=
 ciei fragmenta globiq; fiant. Quod autem simul eti bus,
 am pluuia decidit, aut grando iam citius iam tardi- Quare cū
 us liquefcit in terra, id ex materiæ ipsius soliditate pluuia de=
 aut fragilitate accidit. Oritur autem grando sæ- cidat grvn
 pius in Vere, & Autumno ac Aestate, in Hyeme ue do.
 ro ualde raro, eò quod nulla est antiperistasis sub Quando
 hyemem, quando infima regio etiam est frigida, si- generetur
 cut superior. Quod uero ante uel sub. casum grandi sæpius &
 nis, uel alia quoq; tempestate magni aliquando so- quare.
 nitus in aëre audiuntur, et terribiles, illud euenit pro Sonitus in
 pter pugnam exhalationem calidarum & sicca- aëre caus-
 rum, quæ sæpe incluse uaporibus & nubibus, erum
 pere nitentes murmur et fragorem adeo edunt, un-
 de aliquando strepitus quasi armorum aut armato-
 rum hominum in sublimi supernè audiuntur, excita-
 te ex collisione & pugna fumorum contrariorum in
 nubibus, quorum alij sunt calidi & sicci, alij uero
 humidi, uelut ex olla quoq; feruescente liquore stri-
 dores quidam excitantur. Species uero bestiolarum

COMMENT. P H Y S.

Quare ani & animantium, uel aliorum corporum apparentes
 malia in= quandoq; in grãdinis glacie, sunt uel impressæ à uir
 terdũ aut tute cœlesti, uel etiam tales imaginatione hominis
 aliæ res in concept.æ, sicut aliquis pruinã uel nubem quoq; oti
 grandine ose inspiciens, uarias in ea figuras animalium & cor
 reperian= porum sibi fingit, imaginatur, & somniat. Granula
 tur. uocant globulos istos extrin secus frigore congela
 Granulã tos, intrinsecus uero instar niuis molliores. Huius
 quid. quidem impressionis eadem est plane materia, nisi
 quod frigus non adeo intensum fuit, ut istis globulis
 Vapor afferret glaciem iusta magnitudine. Est ergo uapor
 grandinis grandinis ualde calidus & rarus, ideoq; etiam for
 qualis. tius congelascit à frigore mediæ regionis sibi inclus
 Aqua cali so, & à calore infimæ circumstanti per antiperista
 da citius sin, sicut etiam aqua tepida uel calida multo citius et
 cõgelascit fortius congelascit quam frigida. Atq; hæc de mete
 quam frigi oris aquosis generatis in medio infimoq; aëris inters
 da. stitio, inde de aquosis in uentre terræ nascentibus sca
 quitur.

DE FONTIBVS THERMIS
 & fluminibus. Caput VI.

Ortus fon= PRIMO: Non consentiunt plane sacræ literæ
 tiũ & flu= cum physicis de ortu fontium ac fluminũ, que
 minũ secu ex mari per uarios alueos meatusq; fluere ac ad sua
 dũ sacras os fontes refluere Ecclesiastes cap. 1. testatur, dicẽs.
 literas. Omnia flumina intrant in mare, et mare non redit
 dat, ad locum unde exeunt flumina reuertuntur, ut
 iterum

iteram fluant. Ceterum Physici materiam istorum Materia dicunt esse pariter uaporem resolutum in aquam et fontium et liquefactum à frigore et calore simul intra terram, fluminum sicut nubes, nix, pluuia, grando, in aëre nascuntur secundum ex uapore condensato, & liquefacto rursus. Nam phys. ut experientia docet exhalationes condensari pro- Simile. pter viscositatem quandam, sicut in camino uel in fumibulo, & in foco, ubi fumus è foco aut fornace pinguior fumans, tandem instar picis induratur: Sic & uaporem condensari & resolui apparet, si quis afflatur & afflat suo halitu (qui plane est uapor ex pulmone animalis exhalans) ferreum aut saxum uel simile quid durum et solidum sub gelu, tum halitus ille condensatur instar pruinæ. In tepido autem liquefit & rorat idem halitus, quod experiri licet in lamina cultri, gladijue inhalata & afflata in uapora rio.

SECVNDO: Fontes ergo originem fluminum Fontium sic nasci non physici tantum dicunt, uerum & experientia ipsa docet, sicut corpus hominis extrinsecus aliou solidum, tamen habet intrinsecus suas artérias, receptacula, meatusq; spiritum, & uenas quasi alueos sanguinis, & poros, item rimas quasi, quibus spiritus humoresq; penetrant extra & intra, sic etiam terra ipsa quamuis solida, tamen intra se habet suos meatus, cauernas, foramina, & fossus adeo, tanquam artérias & uenas, quibus recipit aërem & uapores & exhalationes quasi spiritum & aquam & humo

COMMENT. PHYS.

humores quasi sanguinem, atq; hæc intra se cōtinet
passim irrigua & humectata. Itaq; uapor inclusus
intra uenas atq; meatus terræ, primū à frigore con-
densatur, & quasi congelatur. Deinde conuertitur
atq; resoluitur idem liquefactus in guttas aquarum
que guttæ paulatim instar sudoris distillantes in iss-
dem uenis, & demum ad modū riuulorum collectæ,
ex uarijs uenis stillantibus et sudantibus in inum ter-
ræ, tandem aperto aliquo loco desideres erumpunt,
& scaturiginem fontemq; efficiunt.

TERTIO: Longinquitas aliquando multa est
à loco distillationis guttarum ad scaturiginem aut
fontem. Altior item est ille locus ubi resoluuntur ua-
pores in guttas, quam scaturigenes unde emanant.

Fontes cur
in montiū
summitati-
bus inter-
dum.

Quod uero aliquādo uidetur in iugo aut uertice ali-
cuius montis scaturire fons, aut palus esse, illud acci-
dit inde quod illic terra porosa intrinsecus ad sum-
mum cauernas habet penetrabiles usq; ad iugū aut
uerticem, in quas cum aër utpote leuis nolit descen-
dere, uice eius, ne admittatur uacuum, cogitur aqua
ascendere, cauernamq; aut uenam supra tendentē
implere, ut in iugo aut uertice demum erumpat ex
suo fonte. Quod idem ars quoque Architectonum
fabricantium puteos aut fontes suis canalibus fistu-
lisq; imitatur, ut quandoq; illi ex humili conualle ca-
quam adducant, & sursum trahant in aliquam mon-
tis fontium scatens guttis istis solida aut porosa est extrinsecus.
ti impositam arcem uel aream. Prout autem terra
Scatens guttis istis solida aut porosa est extrinsecus.

Sic

Sic fontes et fluuij quoque sunt aut perennes aut tem- atq; flumi
poranei, sic item sunt uel largi uel rari & tenuis, nū causā.
plus enim uaporum liquefactilium retinet intra se
terra externe consolidata, quam porosa. Nam ua-
por alioqui exit per poros supra terrā antequam in
guttas resoluat. Proinde in montibus & conualli Loca fon-
bus ut pote in solidioribus nascuntur plures largio-
resq; fontes ac fluuij, quam in plano, arenoso uel loco, randis a-
ut patet de Thessalia, de Italia, de Germania, Scy- ptiora.
thia, alijsq; montosis regionibus. In hyeme aut et ue Flumina
re augentur etiam flumina, ab aquis nubium niuali quare au-
bus aut pluuiialibus, unde fiunt etiam sed raro dilu- geantur in
uia aquarum, quale Ouid. in 1. Metamor describit. hyeme &
Pluuia ergo adiuuat quidem fluminū quantitatem, uere.
sed generationem eorum non efficit. Alioqui uero Quare in-
suapte natura sub hyemem siccam & gelidam decre terdū flu-
sunt & fontes & fluuij, eò quod tum minor est an- mina de-
tiperistasis, frigore grassante extra, & calore iu- crescāt in
xta ac frigore intra terram, qui calor non condestat hyeme.
uapores, neque satis potest liquefacere, ut ista largi-
us fluant.

Q V A R T O: Flumen est aqua multa & peren Flumē qd.
nis, in unum alueum ex multis fontibus ac riuis col-
lecta, fluens in aliud flumen aut in mare demum, iu-
xta illud. Qui nescit uiam ad mane, sibi quærat am-
nem comitem. Riuus autē est plane paruum fluen- Riuus qd.
tum aut fluuiolus perennis, natura uel arte colle- Torrens
ctus. Torrens est fluentum non perenne, quod æsta-

COMMENT. PHYS.

quid. te exiccari solitum augetur niuibus, aut imbribus
 Palus qd. tantum. Palus est aqua collecta in longum lacu-
 tumq; alueum, quæ habet aut suas scaturigines, aut
 riuos & flumina, quæ in se recipiens rursus emittit
 ipsa, alioqui intra suum alueum consistens. Talis est
 Lacus Comensis, Brigantinus quem efficit Rhenus.
 Talis est Palus Mæotica, & Mare Hyrcanum. Ve-
 rum nomina aliquot fontium, fluuiorum, lacuum, et
 stagnorum uide apud Bocatiū in opusculo huic rei
 inscripto. Item apud Cosmographos. Est q; plane flu-
 mem fontium ac riuorum concursus in unum alues-
 um, perennis. Quod uero fontes quidam & fluij,
 Cur flumi- Item, maria leguntur aut omnino defecta, aut absor-
 na & fon- pta, aut recenter enata, aut loco alueoq; mutata, ut
 tes nonun- etiam Plinius in 2. cap. 85. & cap. 88. meminit. Hu-
 q; absorbe- ius rei causam Aristoteles quoq; negat solidam pos-
 antur, desi se dari. Tamen si Albertus in libro de elementis cone-
 ciant, aut tur rationibus pugnare. Sic pariter nequit certa ra-
 recenter tio causaq; assignari, cur tot tantæq; et incredibiles
 enascatur. sint uirtutes adeoq; miracula fontium, riuorum, flu-
 Virtutes minum & aquarum, qualia Plinius in 2. cap. 103. re-
 ac miracu censet. Quare nos ista remittimus nature occultæ
 la fontiu. & fato. Tamen si istas uirtutes accipiant aquæ à ue-
 Vina unde nisterræ, uel etiam ab alueis unde emanant & flu-
 peculiarē unt. Sicut & uix & uinum quandoq; recipiunt pec-
 saporē ac- cularē uim aut saporem à solo uineæ unde crescūt.
 quirant in QUINTO: Thermarū hoc est calidorum fon-
 terdum. tium aut riuorū ratio licet magis ad metallaria per-
 tineat

tineat, tamē hic obiter animaduertere hoc cōuenit, Thermae ideo calere, quo lſcaturiant & emanent Thermae ex uenis terræ sulphureis, uel proxime quas sint a= rū calor, lie uenæ sulphureæ, aut aluminosæ, & quodammo ſapor, co= do ardentē, unde ſuum calorem & ſaporem, colo= lor, & uir remq; & uirtutes quoque mirabiles accipiunt ipſæ tutes unde. thermæ, quibus proſint aut obſint corporibus, pro eorum complexione. Tales ſunt ſalubres thermæ ad fontes Rheni, et ſub Rhenio Badenſes, aliæq; innume ræ. Quod deniq; fontes & interdum flumina quoque Fontes & ſub hyemem calent, æſtate uero frigent, in promptu flumina in cauſa eſt. Nam in hyeme per ſ. igus circumſtans ex= hyeme cali trinſecus pori terræ conſtringuntur et clauduntur, da in æſta= ut exhalationes calidæ hauđ facile exeant, quæ ſic te uero fri in uentre terræ recluſæ calefaciunt in uenis, & ua= gida qua= pores reſolutos in guttas, & diſtillantem emanan= re. temq; aquam, ſicut in cellis uinarijs ſub hyemem fri gus externum coërcet calorem intra cellas ſub terra neas, æſtate uero calor circumſtans poros terræ ex trinſecus, & eos penetrare uolens, pugnam ciet cū frigore interno, ſicq; per antiperiſtaſin frigus quo= que guttarum & aquarum ex uenis emanantium in tenditur. Porro ſalubrior ac melior eſt aqua, quo le Quæ aqua uior ac purior, non ſtagnans, ſed perenni curſu ſu= ſalubrior per luto puriore ac ſolidiore alueo ad orientem pro & melior. fluens.

DE MARI ET EIVS SALSE=

dine æſtuq;. Caput VII.

V 3 Primo

COMMENT. PHYS.

- Mare quid** **P** R I M O: Mare est omnium aquarum commu-
 ne receptaculum, ipsum non fluxile, sed intra
Locus ma- alueum suum se continens. Est que locus maris plane
ris. naturalis locus elementi aquæ, quo fluunt deum
Mare an omnes fontes, riui, ac flumina. Nec tamen mare ip-
elementū sum est aquæ elementum, sed tale quid cui est immis-
aque. xtum elementum aquæ, ibidem præualens. Sicut alia
 tem elementa secundum se tota non generantur, ne-
 que corrumpuntur, sed tantum partibus suis, ut su-
Mare quo pra in 2. cap. 15. Sic & mare (nempe non mediocri-
modo gene pars mundi huius) secundum se totum non genera-
retur & tur, neq; corrumpitur, sed tantū partibus suis. Nam
corrumpa aquæ marinæ aliquod amphoræ coqui possunt, &
tur. conuerti in usum hominis & medicamina. Item res
 solui potest multum aquæ marinæ in uapores, unde
 fiunt meteora aquosa.
- Maris sub** S E C V N D O: Loci mutatio, quod mare partia
stantia nō culare aliquando suum alueum mutat, uel aliorum
mutatur. auertit, tam non mutat substantiā maris, quam mo-
 tus Cœli diurnus aut proprius non mutat substantiā
 Cœli. Est autem hic locus mari proprius à quo non
 effluit, & tametsi momentis singulis tot aquarum
Mare cur colluue augeatur, tamen non excrescit supra litto-
non excre ra, terminosq; suos, neq; exundat, duabus de causis,
scat supra Prima, quia solis et superiorū corporum calor quo
littora tidie & singulis adeo momentis propter latitudinē
sua. maris plurimum ex eò uaporum extrahit, & sur-
 sum eleuat, qua euaporatione imminuitur tanta a-
 quarum

quarum moles . Sicut euaporatione imminuitur a
 qua in ollam posita prope ignem. Vnde coniectari
 potest, quanta moles uaporum ac exhalationū sur-
 sum in aërem ascendant quotidie, quorū etiam plu-
 rimos calor Solis adurēs prorsus absomit. Secunda ²
 causa est, quia flumina ad locum unde exeunt quoti-
 die, reuertuntur è mari per alios meatus uenasq; ter-
 ra, ideo mare tametsi auclum non exundat, ut supra
 ca. proximo est dictū. Quae sententia Platonis quo-
 que est, tametsi eam Aristoteles calumniose impro-
 bet. Et prior quidem causa occasionem dat cur flu-
 mina modo sint maiora, & tumidiora, modo mino-
 ra magisq; tenuia. Nam euaporationes illae pro tem-
 porū qualitate sunt inaequales. Item aquosae impres-
 siones liquescentes inaequalē faciunt fluuiorum &
 aquarum magnitudinem, quod experiētia probat.

Flumina
 cur modo
 maiora
 modo mi-
 nora.

TERTIO: Quare salsum et amarum sit mare, Mare cur
 atq; ideo appelletur latinis Salum, nō obscura cau-
 sa haec est, quod calor solis sursum extrahit plerūq;
 id quod in aqua dulce est. (Dulciora. n. sunt leuiora,
 ut pote subtiliora magisque aëria.) Sed grauiora
 qua subsidit in mari, cui permixtae exhalationes ter-
 restres siccae atq; adusta aquam marinam quasi in-
 quinatam & colatam inficiunt, atq; salsam uel ama-
 ram reddunt, potūq; minime aptam. Sic calor Solis
 superiorūq; marinam aquam et exhalationes istius-
 modi mixtim percoquit, & adurit, unde provenit
 ista maris salsedo & amaritudo. Sicuti uidemus a-

salsum &
 amarum.
 Dulcia
 leuiora
 quare.

COMMENT. PHYS.

Lixiuum. quam riuaalem & fluuialem, alioqui dulcem & p^lram, per cineres colatam fieri lixiuū amarum & salsum. Sic etiam in homine potus alijq; liquores, tametsi dulces, tamē à calore corporis interno adusti, & percocti fiunt amara aqua, id est, urina aut sudor. Rursum sol ipse ad sese attrahens à terra uel mari exhalationes & uapores commixtos, in sublimi percoquit, & salsos reddit, unde pluuia & impressiones aquosae salsi & adusti saporis, pleraque maris quoq; salsedine augent, quod capacissimo aluo suo plurimum aquae meteoricae superne deciden-

Marina = tis capit. Tamen si coletur aqua marina per poros quaquomo ualide angustos, tum dicitur esse minus salsa, & duldo dulcis cis adeo, quod uase cereo uel cera obducto experim efficitur. tur, quo aquam dulcem è mari hauriunt. Sic etiam **Fluminum** flumina tametsi fluant è mari salso, tamen habent aqua cur quam non amaram, sed dulcem, neq; salsam, quia co dulcis, lata est ea & purificata ab exhalationibus istis, & salsedine, cum recurrit ad fontes suos per poros terrae, & uenas, partim ampliores, partim angustiores.

Maris re- **Q**UARTO: De aestu maris longa est disputatio apud Albert. in libro de Elementis & Plini. lib. ciprocatio 2. cap. 97. quod mare quibusdam in locis reciprocatur quid, 1. modo retro refugit, ut nudum siccumq; littus aliquod miliarum spacio relinquat, modo aut post aliquot horas redit, suaq; littora rursus implet. Quin reciprocationis aliquando etiā in medio aut interiore aluo intumescit

scit altius sua sponte sine uento, ut naues secum ele- maris spe-
 uet excelsa. Aliquando uero ex aestuat quoque & ex cies.
 undat supra littus suum, ac deinde suo tempore se
 rursum intra alueum inq; littus suum se recipit. Bre Cause re-
 uiter autem huius aestus & reciprocationis causa est ciprocatio
 ficiens potissima est Luna cū suo motu. Nam perin- nis maris.
 de ut Sol cor mundi uires suas maxime ostentat in
 calidis, sic Luna uim suam in humidis exercet, quod
 patet, quia resoluit glaciem et niues, humoresq; cor
 porum dilatat, quia humida laxant, ut sicca cōstrin-
 gunt. Hæc Luna ascendens super hemisphærium ali-
 cuius regionis maritimæ, ex obliquo reijcit suos ra-
 dios in mare, suoq; lumine, quod à Sole habet, calefa-
 ciens, mari commixtas exhalationes disgregat &
 dilatat. Sicq; ab exhalationibus dilatatis ipsum ma-
 re augetur, & intumescit, cum erumpere uolunt ex-
 citata à Luna. Sic ergo à nouilunio usq; ad primam
 quartam mare intumescit, sed mediocriter. Inde ue-
 ro magis ac magis. In plenilunio aut maxime. Post
 decrescente & deferescente calore Lunæ, et ita de-
 ficiente ut nequeat dilatare exhalationes, atq; exci-
 tare, residit ille maris aestus paulatim. In hunc etiam
 modum aliorum corporū uegetabiliū uel animan-
 tium humores una cum Luna crescente augetur et
 dilatantur, cum decrescente uero imminuuntur, ut
 iudicant Medici. Quod uero non ex æquo tumescūt Maria cur
 & ex aestuant maria aut decrescunt, nec etiam pari- nō eodem
 bustemporibus, sunt aliæ causæ à stellis alijs, uel à omnia tem-

COMMENT. PHYS.

pore & natura aquarum in alio atq; alio mari. Nam aliud modo reci alio mari purius est aut impurius. Vnde quædã quod procent. tidie bis statotempore reciprocant, & hunc tumore maris adiuuant ac protrudunt peculiariter quoque uapores & exhalationes intra mare, & sub maris aqua, quæ crassior est quam ulla aliæ aquæ delitescentes, atque uenti incumbentes mari præcipue ad fauces angustaq; littora, ut in fretis et euripis, quale Liui. in 8. belli punici describit, quale fretum Scyllæ et charybdim Virg. in tertio Aeneid. depingit, quales Syrtes apud Sallustium leguntur in lugurthino. Verum cum hæc breuiter nequeant pertractari, uide potius Albertum in loco citato, & omnino commentarios, quia Aristoteles hæc breuissime attigit. Macrobius uero in 2. ca. 9. Somnij. Quandã aliam æque eruditam rationem depingit, & facilem, quam illi uide.

Mare quod duplex. QUINTO: Mare uocatur aliud Vniuersale, ut Oceanus, ambiens & perluens nõ tantum nostras zonas ultra æquinoctialem, uerum et Antipodum zonas ultra æquinoctialem, ut oculis subijcit Macrobius in dicto loco. Et Oceani nomen est à uelocitate atq; agilitate, eò quod uehementi celeriq; motu huc illuc ue agitetur continuo, partim suo æstu, partim à uentis. Aliud autem mare dicitur particulare, quod nomen suum sortitur plerunq; à finitima terra, ut est mare Congelatum, Balticum, Cymbrium, Germanicum, Gallicum, Occidentale, Gaditanum, Atlanticum.

Atlanticum, Libicum, Mediterraneum, Aegeum, Ionium, Ponticum, Persicum, Rubrum, & Indicū. Sunt præterea magis particularia. Verum illa maria, atq; hæc à Cosmographis inquire, qui etiam sinus recensent, hoc est, maria intra duas quasi fauces uel angustias terræ recedentia. Lege & Bocatium in libello de mari, ubi nomenclaturam facit omnium ferè particularium. Nullibi uero mare profundius *Maris profunditas.* esse dicitur quadraginta stadijs circiter, quod tamè forte intelligi debet de mensura perpendiculari ad iustam terræ altitudinem.

DE METEORIS MEDIIS.

Caput VIII.

PRIMO: Hactenus quidē de ignitis aquosisq; meteoris quā potuimus breuiter nudeq; diximus, inde uero medium genus impressionum tractabimus, aliquanto difficiliorem Meteorologiae partem, et tamen aque amœnam. Verum Meteora Media uocantur, non ea quæ solū ex uno simpliciq; genere sumi, scilicet, Vel de exhalatione ut ignita supra ca. 4. Vel ex uapore ut aquosa supra eodem ca. 5. nascuntur, eoq; absoluuntur. Sed Meteora Media uocantur bifariam. Primo composita ex utriusque generis fumis mixtis, uel saltem concurrentibus alijs quibusdā, ut humido ad siccū uaporem, uel sicco ad siccū, uel humido ad humidū, ut infra uidebitur. *Species meteororum*
Atq; ad hoc primū genus mediorum accensentur hæc

COMMENT. PHYS.

mediorum impressiones medie. Prima: Ventus. Secūda: Auræ
 primi ge= Tertia: Terræ motus cum Mephiti, & hæc quæ nomi
 neris. ne Tempestatis signantur infra eodem cap. 10. scilli

cet. Quarta: Coruscatio. Quinta: Fulgetrū. Sexta:
 Tonitru. Septima: Procella. Octaua: Turbo. Nona:

² Fulmen. Decima: Fulminis lapis. Secundo, uocantur
 Media Meteora, & ferè propriè ea, quæ uel ex su-
 mis, uel aliunde generantur, per reflexionem aut re-
 fractionem luminis solaris, uel per alterius cuiuspi-
 am sideris illuminationem, cuiusmodi appellare pos-

Species me semus impressiones coloratas. Hæ sunt. Prima, Co-
 teororum meta. Secunda, Galaxia. Tertia, Colores nubium, et
 secundi ge nebulæ. Quarta, Rubedo matutina & uesper-
 neris, quæ tina. Quinta obnubilatio Solis rubentis uel pallen-
 colorata tis. Sexta, Halo Solis. Septima, Halo Lunæ. Octaua,
 dicuntur. Iris à Sole. Nona, Iris à Luna. Decima, Parelia. Un-

decima, Parafelinæ. Duodecima, Perpendicularares
 lineæ. Decimatertia, Virgæ. Quæuis autè primi ge-
 neris meteora priore loco ab Aristot. alijsq; tractè-
 tur, tamen nos oportuit certa de causis istum ordinè

Ordo tra= mutare. Hoc itaq; capite secundi generis describen-
 dendorū. tur Impressiões mediæ, ut Cometa, Galaxia, &c. Ve-
 rum in sequenti de Ventis, Auris & Terræ motu. In
 decimo demum sua serie tempestatum species sequen-
 tur.

Cometa
 quid. SECUNDO: Cometa est exhalatio terrestris,
 crassa, calida & sicca, pinguis & uiscosa, partibus
 dense compactis, uirtute astrorum ex uisceribus ter-
 ræ

r̄ paulatim & particulatim eleuata in supremam
 regionem aëris, ubi proxime ignem propter mate-
 rie suæ dispositionem & multitudinem dilatatur,
 et incensa inflammatur, atq; diffuso longoq; tractu
 mouetur circulariter ad motum astri sub quo nasci-
 tur, uel ad motum supremæ regionis aëriæ circui-
 rem. Hæc descriptio proluxa quidem complectitur
 causas, & modum nascentis Cometæ satis perspi-
 cue. Nam exhalationē terrestrem, & uiscosam Co-
 metæ materiã esse oportet, & ualde copiosam, alio-
 qui cito absumeretur à calore adurente. Atq; bre-
 uissimum temporis spaciū est quo cernitur Come-
 ta septem dierū, plerunq; uero quadraginta aut eò
 plus apparet dies Cometa, quoad tota eius materia
 ardendo sic consumatur, agitata etiã motu isto cir-
 culari celerrimo. Tametsi Plinio teste uisi Cometæ
 sint, qui tamen immobiles fuerint loco. Cum autem
 sint plurimæ figuræ cometarum, ut Plin. in 2. ca. 25.
 recenset, tamen hæ tres uulgatissimæ sunt, nempe, Cometarū
 Stella Comata, Caudata, & Barbata. Quod si exha-
 latio est circularis, in medio densior, circa extrema tres.
 uero rarior, tum refert speciem Comatæ stellæ, un-
 de etiam græcum nō est huic meteorō à Comis. Nam
 tenuis circa extrema exhalatio refert tenuiorē quo-
 que flammam & albicantem instar comæ.
 Flammi ferumq; trahens spacio solimite crimen,
 Stella micans.
 Cometa uero aut Sidus Caudatum apparet, cum ma-
 teria

COMMENT. PHYS.

Barbata.

teria densior una quidem parte, reliqua uero in longum protensa rarior est. Sin uero extrema eius exhalationis rariora ac dispersa quasi sint, tum apparet Sidus Barbatum. Reliqua de colore, de significatione, de motu Cometarum, ab Astrologis peti debent non à Physicis, & extant doctissimorum libri de Cometa, & de eò qui proximo mense Augusto anno 31. apparuit.

Galaxia.

quid

Galaxie

tempus &

locus.

TER TIO: Galaxia est exhalatio multa, purior, magisq; propinqua cælo, à radijs multarum stellarum cõcurrentibus inflammata in suprema aëris regione. Apparet ergo Galaxia semper cælo sereno, circulus albus, et quasi lacteus, per pedes geminorum & principium Sagittarij protensus extratropicos quidem. Nam alioqui exhalatio eleuata intratropicos absumeretur à calore Solis adurente, in eò enim loco cæli sunt stelle multe luminose, & sparse, ut ait Aristoteles, ex quarum luminositate coniuncto illi lumine quoq; Solis atque ignis, apparet id quod uocatur Galaxia, &

Est uia sublimis cælo manifesta sereno. Lactea nomen habet candore notabilis ipso.

Galaxie

& Comete

tenatura.

Tamen re uera consensu plurium, & Astrologorum quoq; Galaxia est de natura cælesti, & adeo pars cæli stellis densior, ideoq; luminosior, & propter nimiam luminositatem albicans, tametsi Aristoteles materia eius dicat esse elementarem, eadem scilicet que sit Comete, nisi quod aliquo modo subtilior & purior

rrior sit hæc exhalatio, ita ut intra circulum & uia
illam lacteã disgregata & dilatata, illic à stellis sti-
patis superne illuminetur ex æquo perpetim. Lege
& Macro. in 1. cap. 15. Somnij. Sic etiam de Cometa
dubitarunt quidam utrum sit stella cœli pars, an im-
pressio. Sed credibilius est Cometã esse impressionẽ,
Galaxiã uero partem cœli.

Q V A R T O: Nubium atq; Nebularum diuer= Colores
si colores sũt, pariter ex qualitate materiæ uaporo nubium ua-
sæ, & ex inmissione luminis Solaris aut Stellaris in rij unde. Nubes cur
nubes aut nebulas, prout magis minusue sunt hæ lu= Nubes cur
cide aut liquide. Si ergo hæ ex uapore subtiliore, albæ.
& non condensato fuerint, rariores, magisq; tran Nubes cur
& diaphanes, color illis inerit albus. Sin nigre uel
uero densiores nebulæq; habeant multum fu= atræ.
morum terrestrium, tum apparent nigre uel atræ,
quia nigrũ non potest ita illustrari à lumine iniecto.
Cum aut albedo & nigredo, sint prima quasi omniũ
colorum elementa, prout ergo hi duo colores uel cõ
mixti & temperati, aut uicini, aut remoti fuerint Nubes cur
ab inuicem, ita quoq; uarium colorem ex iniectu lu= rubeæ, pu-
minis creabunt in nubibus ac nebulis. Quod si nebulæ, uel
habet in se humidum fumosum commixto terre= sanguineæ
stri adusto, ut in fumo piceo cernimus, illæ à rece= & quare
ptis radijs superne fiunt rubeæ aut puniceæ aut san= periculo=
guinei coloris, ualde periculose in æstate præser= se.
tim. Quia illud terrestre fumosum humido admi=
xtum uapori, quia adustum est, facilius incenditur,

COMMENT PHYS.

Et per antiperistasin humidi uaporis emittit fulgura, et fulmina, quod probat.

Exiliens lignis uiridantibus ardor.

Nubes cur
uirides.

Vt infra eodem cap. 10. Viridis autem nubes fit, si sit
rorans, et stillare iam incipiens, recepto lumine quod

Auroræ
causa.

aqueo iniectum, uiridem colorem efficit. De Ceteris
coloribus simili modo non difficulter iudicari potest.

Ceterum rubedo matutina nubium (quæ aurora dicitur
ab aura, id est, splendore) apparet ex densitate

nubium compositarum ex uaporibus aqueis. Nam
solis lux iniecta illis opacis, et subnigris nubibus,

rubeum, roseum, aut luteum colorem efficit. Quia lux
apparens per nigrum facit rubedinem, ut uidemus

Aurora
cur signifi-
cet pluuiam
plerumque.

in fumo rubescere iniectu luminis ignei aut solaris.
Significat autem aurora matutina pluuiam, eò quod

certo indicet plures superesse uapores nondum ab-
sumptos à Sole, sed una cum Sole eleuandos, et iam

quasi pretratatos ad conuersionem, id est, ad liques-
factionem in sublimi, ex quibus resolutis fit pluuiæ.

Et tamen aliquando isti uapores reliqui uel aliorum
feruntur, uel æstu Solis absumentur, ut non semper

Rubedo
uespertina
cur sereni-
tatem signi-
ficet.

auroram sequatur pluuiæ. Sed rubedo uespertina si-
gnificat serenitatem, eò quod indicat uapores eleua-

tos inter diu nunc sub noctem subsidere humiliter, uel
saltem longe infra mediam regionem aeris terræ pro-

pinquos stare, cum sint inter solem horizonti iam
proximum, et uisum nostrum, ut ex ipsis non plu-

uiæ, sed uel Ros uel Pruina generetur in infima regi-
one

one, ut supra eodem capite 5. Quod autem cælo nō Cœlum se=
 nubilo, & sereno, apparet ubiq; cœruleus color in renum cur=
 aère uel cœlo (quem & glaucum, & xanthum uo=
 cant) facilis ratio est, quod scilicet uiridis color ocu cœruleum
 lorum proprius, & natiuus, propter humorem na= uideatur.
 tiuum admixtus luteo quasi colori progredienti à
 lumine Solis, Lunæ, aut Stellarum, efficit cœruleum
 colorem uideri oculis, tamen si neq; aër neque cœliū
 ipsum sint colorata. Atq; luteum uiridi admixtum Obnubilatiō
 facit glaucum aut cœruleū. Deinde obnubilatiōe tionis siue
 Solis rubentis aut pallentis uocamus, quem defectū defectus
 Solis uocat Plini in 2. cap. 30. cum Sol instar prunæ
 aut carbonis sanguineo colore rubescit, delitescens Solis caus=
 quasi ignauo & tristi rubore, quod quidem accidit
 inde, quia immodici fumi & uapores occuparūt aë=
 rem, per quos atros fumos lumē solis rubescit, qui p=
 peluce per nigrū apparente. Talis rubedo Solis ap=
 paruit ferè totum mensem Augusti, anno 25. cum
 grauis etiam fœtor & nidor quasi fumusque instar
 ardentium sylvarum plane sentiretur. Sic enim istos
 uapores & fumos mixtos terrestri & uiscoso, adu=
 rebat solis æstus sub calore caniculæ, ut fumum ali=
 um cum nidore ac fœtore redderet. Si uero tenuio=
 res, & aquei sint fumi, tum Sol apparet pallidus. Sic
 sub Iulij Cæsaris mortem.
 Solis tristis imago
 Lurida sollicitis præbebat lumina terris.
 Ita etiam uidemus lucem Solis quodāmodo albicari

COMMENT. P H Y S.

per fumum tenuiorem è tecto fumantem, per densio-
rem uero rubescere.

Halo qd.

Q VINTO: Halo quem Seneca Arcam, Plinius
Coronam uocat, est circulus albicans in extremis
circumposito nigro, apparens circa Solem aut Lu-
nam, aut Stellam luminosam, cuius lumen super inie-
ctum materiæ eius, scilicet uapori humido condensa-
to in nubem tenuiorē, illic refringitur, & subside-
re suo circulare figuram efficit in oculis specta-
tium. Quorū uisus proprie loquendo refringitur, et
resistit quodāmodo ad illud lucidum corpus, ab illo

Halonis
locus.

uapore densato in nebulam, Et cum uideatur Ha-
lo proxime ambire Solem aut Lunam, tamen infra
mediam regionem aëris generantur, ex diametro
& perpendiculariter uel directe sub Sole aut Lu-
na, alioue Sidere. Verū uisus imbecillitate sua dece-
ptus, sic falso iudicat coronam eam esse proxime So-

Halo cur

sepius sub
Luna.

lem, aut Lunam. Sub qua tamen multo sepius uide-
tur halo, quā sub Sole. Nam hic calore suo adurente
facilius absorbit istos uapores, ut euanescant, quam

Halo san-
guinei co-
loris.

Lunæ humidū quasi lumen. Apparuit tamen Halo
etiam sanguinei coloris circulus, propter densitatē
nubis Soli circumfusæ, teste Plinio in 2. cap 30. Por-

Halo quā-
do signif.

rò circulus ille si circumquaq; paulatim ingreditur,
& crassior totus fit tandem, pluuie signum est, ori-
turæ ex condensato in nubem crassiorem, & mox

Halo quan-
do uentos

resoluēdo uapore in guttas pluias. Sin circulus ali-
qua ex parte frangitur, & ingentem quasi rimam
agit

agit, uentos portendit ab eadem regione qua primū signifi-
frangitur, & dispergitur, nempe à uento tum illinc Halo quanti
incipiente flare. Sin Halo euanescit paulatim instar Halo quanti
fumi, significat serenitatem, eò quod uapores alio- do sereni-
qui resolubiles in pluuiam nunc euanuerint. tatē signi.

SEXTO: Iris est arcus uaricolor, in nube rori- Iris quid.
da, opaca, & concaua, ex radiorum Solis oppositi
reflexione apparēs oculis spectantium. Hęc defini-
tio figuram, causasq; Iridis breuissime, & perspicue
ostendit. Fit ergo Iris partim à radijs rectis, quia ge-
neratur recta ex opposito Solis, partim à radijs refle-
xis. Quia certum est guttulas rorantis nubis quasi
terse ac politæ instar speculi liquidi esse, & à leuiga-
ta superficie earum reflexos radios referre, atque
reddere speciem aliquot colorum. Non autem inte- Iris cur nō
gri Solis, propter paruitatem guttularum. Partim integri So-
quoque fit Iris à radijs refractis, quia lumen solare lis imagi-
immissum in corpus nubis cōcaue, ibi refractum pro nē referat.
cedit ad oculos spectantis Iridem, non quidem per-
pendiculariter, sed oblique per lineam refractionis
obliquam, quod experiētia patet. Tametsi uero hęc
iunioribus fortasse difficilia sint, neque satis intelli-
gantur, fiet eorum mentio infra in 4. cap. 7. & 8.
Quorsum magis quoque spectant, quam ad hunc lo-
cum. Figuram autem Iridis indicat nomē arcus, quæ Iris cur
nō potest alia esse quam arcuata uel semicircularis. arcuata.
Quia cum nubes regulatim suspensa supra Hori-
zontem à terra æque distat, certum est quod etiam
X 2 rora-

COMMENT. PHYS.

- rotatio illa nubis uicem speculi gerens, ex æquo im-
 minet terræ, in qua cum reflectatur ac refringatur
 radius Solaris, necesse est fieri semicircularē figu-
 rā, & nō aliam, cū & alioqui radius in concavo res-
 fractus appareat rotundus. Item quia nubes existens
 supra terram, partim in Horizonte nostro quasi ab-
 scinditur, ita ut altera pars nubis means infra hori-
 zontem nostro conspectui eripiatur, ideo solum supra
 Horizontem Iris arcuata apparet, & quo proxi-
 pius Horizontē Sole est, eō maiores fiunt Irides. Neu-
 in eadem tiquā uero Iris uidetur in eadem parte nubis cui libet
 nubis par- spectanti, quia ad alium atque alium oculum radius
 te uideatur semper alius atque alius reflexus aut refractus fera-
 ab omni- tur. Varicolor est autem ille arcus iuxta Virgilium.
 bus. Mille trahit uarios aduerso sole colores.
 Iris quare Quam diuersitatem colorū Iridis tam ex nubis quā
 uaricolor. luminis uariatione prouenire, testatur regula 20.
 partis tertiæ perspectiue. Atq; in hunc ferè modum
 fit hæc uarietas. Quia Iris plane à Sole resplendet,
 dum concauæ nubes ex aduerso Solis radium in se re-
 cipiunt, tanquam concaua specula, et arcus speciem
 fungunt. Cui uarios colores dat res illa. Nempe quod
 & nubes caliginosæ. Hæc scilicet omnia irradiata à
 Sole præbent diuersos colores, ut supra eodem de co-
 Iridis colo lem in 3. Meteororum satis perspicue, & prolixius
 res. hæc tractantem. Plerunq; uero in Iride sunt isti co-
 lores

lores Puniceus, Viridis, Alurgus, id est, uiride ni- Cur altera
 grior, Flauus, Citrinus, Rubeus, Glaucus uel Coeru- interdum
 leus. Quandoq; etiam ex resplendentia Iridis unius Iris appa-
 superne apparet altera Iris, quæ est imago siue ido- reat.
 lum primarij arcus, tametsi quandoq; à Sole quoq; Iris cur ra-
 ipso fiat. Ceterũ longe rarior est Iris sub Luna quã rior sub
 Sole, propter debilitatem luminis lunaris, quod ita Luna.
 efficaciter, aut speciose nequit reflecti aut refringi.
 Quo enim quodq; lumen est fortius, eò quoque splen-
 didius reflectitur aut refringitur. Quod autem Iris
 sit signum prohibiti diluuij, patet Gene. cap. 9. Non Iris an fue-
 quin ante Noe apparuerint Irides, sed quia tum de- rit ante
 mum Iris est destinata in signum, non fore diluuium Noham.
 uniuersale. Quam uero huic rei causam naturalem
 asferre conantur, pro nihilo à nobis ducitur.

SEPTIMO: Parelius est imago & idolum So- Parelius
 lis, in nube rorida & splendida expressa, quando quid.
 humidum subtile inter uisum nostrum & Solem, cõ-
 currit in unum corpus rotundæ nubis æqualis & pa-
 riter dispositæ, ex aduerso Solis sitæ, à qua refringũ-
 tur radij solares tanquam à speculo ad oculum, & Plures so-
 effigiem Soli similem efficiunt, Atq; hoc meteoron les.
 est, quod uocant duos aut tres Soles uisos, quorum u-
 nus est uerus Sol, alter uero uel alij duo sunt parelij Paraseli-
 apud Plini. in 2. cap. 31. Sic & Paraseline uocantur næ.
 plures Luna, quarum una est uera Luna, altera ue-
 ro uel reliquæ sunt Paraseline, id est, idola ipsius
 Lune, apparentia in nube ex refractione radiorum

COMMENT. PHYS.

Perpendi-
culares li-
neæ.

Colores
unde.

lunarium apud Plinium in 2. cap. 32. Neque uero pla-
res tribus parelijs, aut Paraselinis apparuisse obser-
uatum est. Perpendiculares autē lineæ recta à Sole
descendentes, tanquam funes & Virgæ transuersim
extensæ fiūt ex una causa, nempe à nube, quādo ipsa
nubes à qua fit refractionis radiorum est inæqualis, &
una parte densior, altera rarior, tum radij solares
incidētes partibus in nube rarioribus, transeunt per
eas, quasi per foramina aut per circulos uitreos, ac
representant recte aut oblique lineas, aut uirgas di-
uersis coloribus. Nam puniceus apparet ex densio-
re & nigricante. Viridis ex rorante. Glaucus ex lu-
cidiorē parte nubis illius. Atq; hæc de coloratis im-
pressionibus sufficiunt secundi generis, quæ ex refle-
xione aut refractione radiorum Solis uel Stella-
rum, & ex colorum commixtione generantur ple-
ræq; in nubibus cœli. Sequitur inde primū genus me-
teorum.

DE VENTIS ET TERRÆ
motu. Caput IX.

PRIMO: Quoniam uentorū ratio ualde pers-
picue & diligenter est ab Arist. in 2. Meteor-
orum, & à Plin. in 2. cap. 47. aliasq; tradita, nos
quidem eò breuiores hic erimus, definitione ab usu-
mero contenti. Ventus est æris unda, cum incerta
quid secun- motus redundantia, quando feruor offendit humo-
rum Vi- rem, & impetus feruoris exprimit uim spiritus flan-
tis

tis. Hæc definitio est Victruij in 1. ca. 6. Neq; aliud Struuium.
 uidetur uelle, quam Ventum esse ærem motum &
 propulsum, partim sua uii & agilitate, partim ab a-
 lijs fluctibus æris, supra terram lateraliter moti.
 Cæterum non satis hæc quadrat ad sententiam Ari-
 stotelis, negantis Ventum esse ærem tametsi ualde
 sit ærium corpus. Itaq; alia est descriptio Venti a-
 pud Peripateticos, & uulgatior quidem. Ventus est Ventus qd
 exhalatio calida & sicca, difficulter inflammabi- secundum
 lis, elcuata usq; ad mediam regionem æris, à cuius Peripat.
 frigore deorsum repulsa, & sursum renitens, par-
 tim leuitate sua, partim propter alias exhalationes
 inferne occurrentes, lateraliter mouetur supra ter-
 ram in infima regione æris, quem agitat, & uenti-
 lat, ne quasi putrescat perpetua desidia. Hæc proli-
 xa descriptio cõtinet ferè omnes causas Ventorum. Ventoriã
 Nam materia Venti est exhalatio. Forma est moue-
 ri, & spirare lateraliter supra terram. Causa effici-
 ens est duplex. P. ima frigus mediæ regionis per an-
 tiperistasin depellens exhalationem calidam et sic-
 cam? Secunda causa sunt aliæ exhalationes inferne
 surgentes, & obuie descendenti materiæ Ventoriã,
 Finis est sua uentilatione purgare quasi & recreare
 ærem.

SECUNDO: Sicut autem flumina à capite exi Ventu quo
 gua, paulatim alijs fluuijs, riujs, & aquis increfcunt modo au-
 receptis, ut supra eodem cap. 6. Sic etiam Ventus à geantur.
 suo ortu ubi circa Horizontem nostrum oritur re-

COMMENT. PHYS.

missior & minor, paulatim ab Horizonte remotus
supra terram nostram spirans fit auctior atq; uehe-
mentior, accedente subinde noua exhalationum ui
ab aëre, & terra, fluuijsq; subiectis, unde continuo

Cur non uen- surgunt fumi. Quia uero Terra est rotunda, & in-
tu. biq; spiret equalis, ideoq; saepe Ventus alicubi flans, alibi non
idem uen- spirat. Et cū uentorum locus sit infima regio aëris,
tus. uel aliquanto infra mediam, facile absceinduntur &
refringuntur Venti à montibus, atq; saltibus. Con-
tra uero liberiores eunt super planiciem & equor

Quae si- Terræ, Maris, aut Fluuiorum. Remittunt aut et sub-
stant uen- sidunt interim Venti propter caloris defectū aperi-
tos. entis terræ poros, ut in hyeme gelida frigus cōstrin-
gens ocludit meatus terræ, & uiam ad eò exhalatis-

onibus claudit, quare tum pauciores aut saltem se-
niores sunt Venti, minusq; humidi, ut Boreas. Inte-
rim intensus calor Solis adurens exhalationem ab-
sumit, sicq; Ventos abigit, ut in æstate serena, & ca-
lida. Sicut mediocris color resoluens terram & ape-

Pluuia rians, elicit Ventorū materiam, exhalationes, ut in
quomodo Vere, et Autumno. Sed et pluuia quandoq; sistit Ven-
sistat uen- tos per accidens, cū eius aqua obstruit foramina ter-
tos & quo ræ ne exeant illæ exhalationes, aut cum etiam cor-
modo cie- rumpit pluuia siccos fumos immodica hume Statione
at. ne sua tum Venti subsidunt. Aliquando uero contra
pluuia ciet Ventos, cum terra nimis exiccata paulo
ante nequibat exhalare, iam uero humectione plu-
uiali poris apertis, & reclusis emittit rursus exha-
lationes

lationes, ut augeantur Venti. Sic ergo explicata sit definitio uulgata, quæ dicit quod Ventus est exhalatio oblique super terram mota à lateribus Horizontis.

TER TIO: Numerus Ventorum tametsi apud Ventorū ueteres recentioresq; uariet, tamen nobis uulgatus numerus placet. Ouidius quidem in *Metamor.* Homerum se secundum *Plac.* tantum 4. numerat, scilicet, Eurum & Zephyrō Poetas. rum oppositos, Boream & Notum oppositos. Plinius autē post Aristotelem numerat 12. ut terni à car Ventorū dinibus mundi quatuor spirent. Tres scilicet Ab or numerus tu, Nempe, Ab Aestiuo, Cæcias. Ab Aequinoctiali secundum ortu *ἀπὸ πηλιώτης*, id est, Subsolanus. Ab Hyberno, Arist. & Eurū. i. Vulturū. Inde à Septentrione item tres. Plinium. *ἀπὸ ἀρκτικής*, i. Septentrio. Deinde Boreas, Aquilo, ad orientale latus. Et infra *ἀπὸ ἀρκτικής*, id est, Circius. Ab occidente tres, scilicet, Ab Aestiuo *ἀπὸ ἡέσης*, Corus. Ab Aequinoctiali, Zephyrus, Fauonius. Ab Hyberno *λίψ* Africus. Proxime hinc ad Meridiem tres sunt, Libanotus, Africus auster. In medio. Notus Auster. Ad latus orientale Phoenix qui alias *ἑυρόβοτος*, id est, Euroauster uocatus. Hi ergo duodecim uenti occupant singulas uncias circumferentiæ terræ, nō quod totam latitudinem uncialem semper impleant suo flatu, aut quod semper ab extrema circumferentiā ueniāt, sed quia inde ex sua quisq; uncia proueniat in aliqua Horizontis nostri aut finitimi aut longiquioris etiam parte. Con-

COMMENT. PHY 3.

Vncia cir- tinet autē uncia circumferētiæ terræ iuxta plerosq;
 cunferen- uiginti millia stadiorum, quæ summa conficit tre-
 tiæ quid. centa septuagintaquinq; milliaria germanica.

Ventorū Q VARTO: Tametsi uero omnes Venti pro
 tempera- materia origineq; sua calidi & sicci sint, tamen pro
 menta. natura locorum & cardinum mundi uariant. Est

Subsola- ergo Subsolanus cum suis collateralibus, calidus &
 nus. siccus, plerunq; Serenator. Septentrio cum suis est

Septērio. frigidus & siccus, excitans grandines, fulgura, &
 Fauonius. niues, pellens pluuias. Fauonius cum suis est frigi-

Auster. dus & humidus, nubilosus, & tempestuosus, Auster
 cum suis est calidus & humidus, pluuiosus. Atq; se-

cundum has qualitates uariant mutantq; Venti ipsas
 tempestates, nubes, æstum, aut frigus, uel tempera-
 mentum infimæ regionis aëriæ. Item Veris, Aestatis,
 Autumni, & Hyemis, ut supra in 2. ca. 8.

Aura qd. Q VINTO: Aura est aëris ex humido aliquo
 moti à mediocri Vento alioue corpore uentilatio, ut
 si moueantur arborum folia, si flabelli, aut manus,

frondisue motu fit uentulus. Qualem auram pulcer-
 rime Ouidius in fine 7. Metamor. describit. Atque

his etiam auris quandoq; augetur et adiuuatur uen-

Ventorū tus. Porrò diligenter notare oportet qui uenti sint
 fitus diuer contrarij inuicem, qui non. Quia uentos ex diame-

si quid effi- tro oppositos simul sub eodem Horizonte spirare,
 cant. im possibile esse probat Aristoteles, eò quod si ex æ-

quo fortes sint ambo, alter alterum impediret, quo
 minus libere flaret, uel si impares sint uiribus, alterū
 sub sidere

Subsidere uictum ab altero necesse sit. Caterum uicini aut oblique cōtrarij nō ex diametro oppositi Ventī, sæpe flant simul. Quo uero obliquiores ex aduerso spirant, eò maiores pugnas turbasq; excitant, & tempestates. In nostris autem terris multo frequentiores mouentur ab occasu & septentrione Ventī, quā aliunde, eò quod nostræ regiones sunt extremo Horizonti & circumferentiæ terræ ad occasum et septentrionem propiores. Circa extrema autem terrarum sunt multæ niues, pluuia, turbulentæq; maris & fluuiorum in id currentium aquæ. Soletiam nobis longinquier quam meridionalibus uel occidentibus non ita facile exhalationes & fumos assumit apud nos, sicut in meride uel oriente. Verum orientales & septentrionales Ventī sunt multi salubriores, quam occidui & meridionales, eò quod hi minus humorum secum afferunt. Atqui nimij humores resoluunt & grauāt plane ipsa corpora, ut experientia docet, & Vitruius in lib. 1.

Cur apud nos occidentales et septentrionales uentī frequentiores.

Ventī orientales & septentrionales quare salubriores.

SEXTO: De Terræ motu non ita multa dicam, siquidē copiose de illo, effectibusque eius miris ac uarijs Plinius in 2. cap. 79. alijq; loquuntur. Fit autē Terræ motus cum exhalationes & uapores inclusi in cauernis meatibusque terræ inuicem pugnant, erumpereq; nituntur natura sua in altum. Verum ex terra oclusa uiam non inuenientes, uicem concutiunt, tremereq; faciunt, atq; rumpunt sæpe. Ut terra, uel hiatus faciat & uoraginem, uel in modum collis

Terræ motus causa.

Terræ motus uarij effectus.

COMMENT PHYS.

collis aut montis adeo eleuetur. Vnde aliquoties magnos montes subsedisse quasi absorptos uoragine legimus apud historicos. Flumina item absorpta, uel cursu mutata, & diluuiâ facta, præsertim in maritimis locis, eò quod aqua subterranea una cum istis exhalationibus copiosis erumpit, per meatus & aperturas uoragine terræ. Sic & terras contiguas uis

Cur Terræ remotum pestis plerunq; sequatur. Mephitis. di ruptas ut apud Pli. in 2. cap. 88. Alias coniunctas cap. 89. Insulas subito enatas, aut contra mersas cap. 27. Sequitur item plerunq; Terræ motū pestis, quod isti fumi intra terram quasi infecti & putrefacti longo tempore, sua eruptione aërem & aquas inficiunt. Et hanc putrefactam exhalationem pestilentemq; fumos uocant Mephitim, idest, putridum halitum. Sic Virg. de sylua quadam inquit. Seuamq; exhalat opaca Mephitim.

Terræ motus ubi pauciores ubi plures. Pauciores sunt autē Terræ motus in mediterraneis quam alibi, quod illic nō ita excouatur rimasq; agit terra, maris & aquarum in cursu fluctibusq; illis. Quo uerò quodq; solum terræ est solidius, eò magis est motu obnoxium, quia fortius occludit exhalationes, et arctat diutius in cavernis. Sed in arenosis aut sabulosis locis, ut in his regionibus septentrionalibus, rarior omnino est Terræ motus, quod hoc solum fit minus solidum, neque ita dense compactum, quin fumi facilius sine uisensim ascendāt. Tam inde sequitur de tempestatibus.

DE TEMPESTATIBVS.

Caput

P R I M O: Quæ nobis supersint metæora mediæ facile ex partitione supra eodem ca. 8. patet, scilicet, septem. Quæ Tempestatis uocabulo notantur. Ea uox tametsi quandoq; significet quoduis tem-
Tempesta
tis accep-
tiones.
 pus, quandoq; etiam serenam tempestatem, item nubilam, pluuiosam &c. Tamen per antonomasiam, & more uulgi tempestates uocamus, cum apparent Coruscationes, Procellæ, Fulmina, & similia, teste Plinio in 18. cap. 28. Quæ partim, ex collisione nubium, partim ex colluctatione uentorum fiunt. Verùm hæc paucissimis agam, quæ Albertus in epitome sua tract. 4. cap. 7. & deinceps, alijsque uerbose explicant.

S E C U N D O: Tonitru & Coruscatio in hunc Tonitru modum fiunt, quando exhalatio, calida & sicca, unâ & Coruscationis cum uapore humido et aqueo, eleuatur æstu Solis, in scationis mediæ regionis aëriæ partem superiorem, atq; ideò causæ. frigiditorem, ibi tum exhalatio illa materia coruscationis & fulminis, circumquaq; à uapore ambitur & concluditur, non ita dilatabilis ipsa, nempe terrestris & sicca, idemq; uapor aqueus à frigiditate condensatur in nubem spissam, & ualde frigidam, ut supra eodem cap. 5. Cuius nubis frigiditatem intensam egre ferens exhalatio calida, intra nubem huc illuc agitur indignabunda, querens exitum, tandemq; ista agitatione & antiperistasi instar stupæ incensa, rumpit latera nubis, ui sua ignea & celeri.

Sicq;

COMMENT. PHYS.

- Tonitru.** Sicq; & effracta disruptaq; latera nubis spisse, & ipse fumus, sua eruptione uiolenta, fragorem ingen-
Corusca- tem edit, quem Tonitru uocamus. Simulq; incensio
tio seu Ful- ne sui, quæ inter mouendum magis augetur, lumen
gur. longe lateq; de se emittit, quod Coruscatio aut Ful-
 gur uocatur. Sic fumus ex lignis ardentibus erumpens sonitum facit. Sicut etiam Nux castanea aut Glans cum torretur, dirupta calore strepitum edit. Sicut & Vesica aëris plena, uiolenter dirupta crepat. In hunc ergo modum exhalatio sonitum reddit, iam rimis excauata perruptaq; nube. Sicut & aër scinditur, cum sonitu resultans & percussus in eaq; qualiter à sono aut uoce clamantis, in montium flexibus, in confragosis iugorum, concauis cõuallium, uel etiam in conflexis, in cameratis locis. *Quæ uox resonans ab aëre reuerbarato uocatur Echo, id est, resonãtia. De qua in 3. Metamor. & Pl. in 2. ca. 45.*
- Tonitru** TERTIO: Ergo Tonitru est fragor, editus ex
quid. diruptione nubis, facta per uiolētam exhalationis siccæ expulsionem à frigore, per antiperistasin. Et ut Plini. ait Tonitru est fragor editus ex plagarum pactorum igniū, è nube erumpentium. Sed coruscatio est lumen inflammatæ exhalationis è nubibus expulsi. *Quæ inuis autem fumi sua leuitate ferantur sursum, tamen exhalatio illa deijcitur deorsum propter antiperistasin frigoris, simul ac densitatem superioris partis in media regione aëris. Quæ frigiditate sua est densior quam ut fumi penetrare possint.*
Quare

Quare coguntur decidere per inferiorem aëris partem, quæ est rarior, ut de fulmine infra eodem cap. dicam. Fulgetrum uero hic appellamus coruscationem non ita luminosam neque illustrem, et quæ sine tonitru fragoreque emicat. Quod contingit cum exhalatio est rarior ac subtilior, nubes etiam rarior, ut facile cedat fumo erumpenti, ne sonitus edatur. Quamli inflammatione uulgi putat aërem purgari, et recte quidem. Quia tum isti fumi paulatim absumuntur & euanescent, haud tamen semper sine noxa. Quia lumē illud quam uis debilius, nihilominus adurrit tenera germina, penetrabile scilicet propter subtilitatem suam. Cum autem Tonitru & Coruscatio eodem ferè temporis momento fiant, tamen quia sensus Visus est subtilior quam Auditus, Fulgur ante cernimus quam fragorem audiamus. Quod uero dicunt aliqui illum fragorem & Fulgur fieri ex collisione concursuque nubium (quas putant in aëre quasi concertantes inuicem concurrere, talesque strepitus agere agitatae huc illuc à Ventis oblique oppositis) Alia non ita probabilem habet rationem, Siquidem nubes mere aquea corpora & glacialia, in se nulla sensa sed erromina ignis continent, magis itaque consentanea est rationi & experientiae Peripateticorum sententia. Tametsi reuera hæc Ventorum & Nubium lucta adiuuet agitationem materie fulguræ.

QUARTO: Procella quam greci $\epsilon\upsilon\epsilon\phi\epsilon\lambda\mu$ appellant, est flatus repentinus, ex spissa exhalatione quæ

Fulgetrum
quid.

Noxa Fulgetri.

Cur Tonitru tardius audiat

quam uideatur

Coruscatione

uideatur

causa

neque

neque

neque

COMMENT. PHYS.

ne coortus, qui à frigore nubis depulsus altius supra terram agitur oblique. Et plane Procella est proluuius uentorum, maiore pondere incurfus; super illata terræ, obscurans aërem, pluuiasq; præcedens. Turbo quem ab impetu τὸ φῶνα Græci, Plinius Verticem uocat, est repentinus flatus à nube depulsus proxime terram aut mare, ubi in gyros rotatur, & proxima queq; prosternit, raptaq; secum uerit, ac refert sursum. Hic turbo plerunq; fit à duobus pluribusq; cōtrarijs oblique uentis spirantibus in angustis præsertim arctisque locis, in mari uero naues ipsas cōtortas frangit, cui tamen sua frigiditate acetum infusum medetur. Sternit item ita terris sæpe arbores syluasq; adeo, uel cōtorquet saltem, & non pulueres solum, uerum & trabes, saxaq; huc illucq; uerrens iactitat. Verum multo horribilior est repentinus ille flatus ab incensione uocatus Græce πῆσις. Is est uel procella incensa, que inflammata, oblique supra terram uolitans terribiliter, interim arida secta aliaue, interim uicos & oppida quoq; nediū sata ac syluas amburit, incēdit ac proterit. Hic Præster uulgo appellatur ignea pluuia. Quale in Aethiopia sub Phaëtonte fuisse etiam Historici scribunt. De quo Ouid. in 2. Metamor. Est etiam alius præster Turbo incensus, qui instar ignis terrotæ ingentis super terram uolitat, incendia faciens, uel saltem amburens arida. Eadem uero est Procella

Turbo qd.

Acetum turbidis medetur.

πῆσις quid.

Præsteris Synonyma.

Præsteris alia species.

Materia

Procellæ, Turbinis, ac præsteris materia, quæ Coru Materia
 scationis ac Fulminis, nempe ex halatio, supra mo= procellæ,
 dum calida & sicca, et multa quidem, quæ facillime, turbinis et
 intanta præsertim agitatione, attritu, collisione, & præsteris.
 pugna, incenditur. Solis quoq; æstu accedente. Sicuti
 uidemus collisione ferri & silicis, igneas & lumino
 sas scintillas excuti, à quibus suscipimus ignem folijs
 atq; aridis nutrimentis. Talis est & illa materia sic=
 ca, inflammabilis exhalatio, sicut etiã obseruatum
 est ludibrio, fumos, de uentre animalis emissos inflã=
 maria scintilla ignis & crepitare. Sic etiam Vinum Vinũ Faam
 Faustianũ flamma accendi scribit Plini. in 14. ca. 6. stianum.
 Quod hodieq; obseruatur in uino decocto uel subli=
 mato. Testatur etiam Aristoteles in principio 3. Me Incendium
 teororum, se in incendio templi Ephesini uidisse fu= templi E=
 mum copiosum, ex igni & incendio exhalantẽ, esse phesini.
 inflammatum, & longe lateq; incendia fecisse. Atq;
 hoc nimirũ est, quod uulgus in incendijs magnis uo= Ignis uoli=
 cat ignem uoluit antem, qui sæpe incendit domos ual= tans.
 de remotas quoq; à reliquis ædificijs ardentibus, ita
 ut propiora incendio ædificia maneant intacta.

QVINTO: Sicut Coruscatio aut Fulgur, est ex
 halatio fulgurea latius explicata incensaq; in nubi=
 bus, lucem flammamq; de se amplã spargens, altius
 supraterram. Ita fulmen est exhalatio spissior, & Fulmen qd
 arcte conglobata à frigore uaporũ extrinsecus, cũ
 ui atq; fragore propter antiperistasin è nube erum=
 pens, & terram corporaq; suo lumine afflatuq; per
 Y tiugens

COMMENT. PHYS.

Fulgur & **tingens**. Non ergo differunt **Fulgur** & **Fulmen** in materia, sed forma. Nam **Fulgur** leuius incenditur, & altius supra terram resplendet subnubiant.

bus, neque eam pertingens ex longinquo oculos nostros perstringit, & in regione aëria extinguitur, Sed **Fulmen** multo uehementissime inardescit, longeq; uehementiore motu ac ui terra in terramq; tangit corpora, non sine ingenti plerunque germinum, & frugum, & corporum noxa, & pernicie. Quare erudite quidam dixerunt. **Fulgur** esse penè **Fulmen**, & **Fulmen** esse plus quam **Fulgur** actionem. Constat ergo planè **Fulmen** esse exhalationem inflammata, cuius impetum & uim, aëris quoq; agilitas et penetrabilis uis adiuuat. Semper enim aër

Flatus aër aut **flatus**, & sequitur, & præcedit **Fulmina**. Quia non uideatur, quia non est coloratus. Qui quidem **flatus** mouet corpora fulminanda, eorumq; dissipationem & tactionem adauget. Quod experimur in uiuis corporibus de sublimi cadentibus, plerunq; ab aëre scissis aut suffocatis, antequam pertingant terram.

Fulminis
species
tres.

SEXTO: Species **Fulminis** pleriq; discernunt tres, à diuersitate uirium, & efficaciar, & materiae quoq;. Nam primo est **Fulmē siccum**, quod dissipat, discutit, et scindit, parum tamē adurit, nedū exurit. Atq; hæc dissipatio est à spiritu aut flatu illo, cuius iam memini, item à spissitudine fulminis sicci, quod globosius est & cōpactius quam cætera.

Secundo est **fulmen fumidū & terebrās**, quod à Plinio

nio uocari puto humidum, ex comparatione sicci illius prioris, nisi mendosus est liber in 2. cap. 51. Certe Aristoteli uocatum $\lambda\omicron\lambda\omicron\epsilon\iota\varsigma$ à fumo incenso fumosum & flammeum. Quod propter subtilitatem suam non quidem exurit, sed tamen amburit, & depascitur intra & extra, & infuscatur denigratq; fulminata, que perterebrat sua penetrabilitate, ut uites, arbores, fruges herbas, &c. Tertio: est Fulmen Clarum quod Græcis $\alpha\gamma\gamma\epsilon\iota\varsigma$ appellatur, à claritate ignea, magis ignitum quam flammeum, et quasi terrestrius, æque tamen penetrabile quam fumidum. Huius infinitæ & uere miraculose sunt operationes, & diuina quædam efficacia, quod non amburit solū, sed etiã exurit, peculiareq; notas ignis et incē dii post se relinquit. Hæ quidem tres species ab Aristotele & Plinio numerantur. Verum Albertus totam hanc capituli huius decimi materiam copiosius explicans, plures formas, accidentia, uires, effectus, miracula fulminis numerat, quem omnino lege in Epitome tract. 4. ca. 8. et 9. Et in Cōmētario terciij Meteor. tract. 31. Illic quando sint expectanda fulmina periculosa, aut contra minus periculosa, indicat perspicue, ex colore nubium & Coruscationis.

SEPTIMO: Telum uel Lapis Fulmineus (quæ Telum uel lapidem uulgo appellamus Fulmen per antonomasiam) forma differt à proxime dicto. Nam Fulmen mineus de quo iam dixi, est mera exhalatio fumida & æria inflammata, dissipans uel amburens uel exu-

COMMENT. PHYS.

Fulminei Lapidis generatio. **rens.** Sed Lapis Fulmineus est solidissimum corpus, quod in illo Fulmine & Coruscatione generatur, & consolidatur in hunc modum. Exhalatio fulgurea & fulminea, mixta cum metallari quadam materia in nube plerunq; uiridi, aut nigricante, conglobatur ab humore circumfuso, & conglutinatur, sicut farina conglutinatur in massam ab infusa aqua. Deinde uero superueniente intensissimo calore, partim ex sole & stellis, partim ex antiperistasi, illa fulminea massa subacta quasi coquitur, & ab igni fulgureo in solidissimum corpus lapideum induratur. Sicut lateres ex luto humectato compacti, coquuntur & indurantur in lapideam formam, ab igni ardente

Quomodo acuminetur lapis Fulmineus. in latericea fornace. Acuminatur autem illud Testum Fulminis, eò quod humidum admixtum sicco effugere nitens, ad inferiora tendit, illicq; reprimitur, superiore uero parte siccum conglobatur ut potest densius. Hic ergo Lapis Fulmineus figuram habens cunei uel pyramidis, cum incredibili impetu in antiperistasi è nube deiectus in terram, obuia quæq; scindit, dissipat inflammat, atque prosternit,

Locus & tempus tempestatum. OCTAVO: De loco & tempore istarum tempestatum diserte causas reddit Albertus in Epitome 4. cap. 10. Nempe in altiore aëris regione eas nasci, quam alias impressiones, & non nisi tempore calido, & quò æstuosius sit tempus, eò plures fieri eiusmodi tempestates. Quatantæ exhalationes, Fulguram & Fulminum materia, nequeant in altum atra

hi & percoqui, nisi ab intensiore calore Aestatis, Veris, uel Autumni. Tametsi etiã sub Hyemem quãdoque tonat & fulgurat, sed omnino rarius, forte, quia fulgurea materia in Aestate collecta tantisper se in nubibus continuit. Neq; enim paruo temporis spacio aut leui momento tantarum tempestatum materia colligitur, & forma componitur. Omnia ferè hæc de causis fulminum, diserte & breuiter Virgilius his paucis uersibus in 8. complectitur dicens.

His informatum manibus, iam parte polita,
Fulmen erat, toto genitor quæ plurima cœlo
Deicit in terras, pars imperfecta manebat.
Tres imbris torti radios, tres nubis aquosæ.
Addiderat, rutuli tres ignis, & alitis austri.
Fulgores nunc terrificos, sonitumq; metumq;
Miscabant operi, flammisq; sequacibus iras &c.
Qui uersus plane ad physicam tractationem pertinent. Atque hæc de tempestatibus hætenus dixisse sufficiat.

Cur in Hyeme non nunquam tonet & fulguret.

DE PROGNOSTICIS TEMPESTATUM. Caput. XI.

Prognosticon est futuræ rei aut euentus imminentis signum, ut præmatura in pueris calliditas est præsagium præmaturæ mortis, breuisq; uita. Sic Prognostica tempestatum uocantur Præsentia & Indicia impendentis & futuræ alicuius tempestatis, ut futuræ pluuiæ, nuuis, serenitatis, uento-

Prognosticum quid.

COMMENT. PHYS.

rum, fulgurū, fulminum, & similiarum. Quia hic generaliter usurpamus uocabulum tempestatum. Sunt prognostica quæ ergo hæc prognostica quadruplici differentia. Nam druplici quædam sunt & signa & causæ futurarum tempestatum. Sic Constellationes siderum & stellarum, sunt & præsagium & causa efficiens cœlestis, futurorum euentuum. Sic pluuiosus Orion est & causa efficiens & signum pluuie. Ita Sol in Ariete est & signum & causa efficiens Veris. Talia multa à stellis & sideribus prognostica numerat Plinius in 18. libro cap. 23. Vbi de ortu & occasu siderum obseruationeque stellarum docet. Sicut & Columella. Quædam prognostica sunt effectus causarum antecedentium & simul signa. Quæ tamen magis signa necessaria & consequentia uocari debent, quam prognostica. Sic Aestiuum Solstitium est signum Solis in Cancro altissimi. Hybernium uero est signum Solis remotissimi in Capricorno. Et de his duobus generibus nihil hic inquirimus, permittentes ea Mathematicis. Deinde sunt prognostica, quæ non solum præsagia, uerum etiam causa & effectus sunt tempestatum, diuerso tamen respectu. Quia sunt consequentium causas, & antecedentium effectus. Sic nubes est effectus & signum antecedentis uaporis aquei exaltati, & eadem nubes est materialis causa insequentis pluuie.

4 Ultimo uerò sunt prognostica præsagiantium tempestatum, sed neutiquam proprie causæ, neque effectus earum. Sic coruorum raucus clamor. Sic anserum

rum strepitus. Sic humilior uolatus hirundinum super aqua, est prognosticon futuræ pluuiæ, non tamē causa, neque effectus eius pluuiæ. Et ex hoc utroque genere prognosticorū plurima numerantur à Virgilio, circa finem 1. Geor. & à Plinio in 18. ca. 35. A quibus ista malim peti, quam in hunc commentariū congeri. Cum enim hæcenus in hoc tertio libro longius paulo Meteorologiam tractauerimus, erunt in reliqua huius commentarij tertij parte nobis pleraque in angustius contrahenda, ne nimium excrescat hic quoque liber. Breuiter ergo post mixta primæ compositionis, etiam reliquorum ordinum compositionis, citatis tantum autoribus, & inquitibus. sita perstringemus, citatis tantum autoribus, & inquitibus. dicatis uelut digito locis fecundis, ubi latius inquire illa debeant, prout sæpe ac iterum protestati sumus, nos omnino parce reliqua huius tertij uoluminis tradere uelle, cum opus & temporis angustia plura capere nequeant.

DE METALLARIBVS.

Caput XII.

PRIMO: Composita secundæ speciei corporū esse Metallaria, & Metalla, constat ex uulgata diuisione supra eodem ca. 1. Quæ anima quidē carenti iuxta ut Fumi & Meteora. Hic enim disputare nolo qualem motiuam animam compositis huiusmodi assignarint Platonici, sed in frain 4. cap. 4. Verum Metallare est corpus naturale, compositū

COMMENT. PHYS.

quid. ex materia terrea & aquea, fumosa aut Metallari-
decoctum et formatum in uenis uisceribusq; terre,
à calore cœlesti, & uirtute metallari, ad usum deli-
tiasq; hominis præsertim, & animantium. Hæc de-
finitio præcipuè indicat causas Metallarium. Quæ
recentiores alias Mineralia hoc est Metalla, & Me-
tallis affinia, generata in terræ Mineris, quas uo-
cant uenas & meatus in uentre uisceribusq; terræ,
in quibus ista fiunt excolata quasi & decocta mate-
ria, secundum minimas sui partes, unde & nomen
Mineris esse puto.

Mineræ
cur sic di-
ctæ.

Materia
metallari-
um.

SECVNDO: Causa materialis Metallarium
in genere est materia fumosa, mixta ex uapore a-
queo, & exhalatione terrestri, quæ supra eodẽ cap.
3. descripsimus. In specie uero sua cuiusque formæ est
materia propinqua, & propria, quam uocant me-
tallarem materiam, quale est Sulphur & argentum
uiuum, ut infra eod. cap. proximo, & sequentibus.

Efficiens
causa me-
tallarium.

Causa efficiens est calor cœlestis, & temperatura
materiæ, habentis in se uirtutem metallarem, quasi
uim seminalem & genitabilem metallorũ, eaq; effi-
cit metalla, & similia, non habens aliud nomen in
genere, nisi quatenus specie deinde circumscribitur.
Sicut & uirtus seminalis in genere uocata, supra in
1. cap. 21. speciatim deinde alia capit nomina à subie-
ctis formis, ut seminalis uirtus hominis, arboris, pi-
ri, pomi, absynthij, betonicæ, saluiæ, rutæ. Causa ef-
ficiens item Metallarium sunt qualitatum primarum
secundarum

Secundarumq; operationes, quas copiose Aristot. & Alber. in 4. Meteororū descripsere. Finem uero & usum metallariū, Plinius conatur ostendere superuacuum esse, more suo declamitans in præfatione libri 33. Forma aut Species metallariū est triplex, scilicet Metallum infra eodem capite proximo. Salcū suis affinibus infra eodem cap. 14. Et Lapides quorū appellatione ueniunt etiam Gemmæ, & alia quædā infra eodem cap. 15.

TERTIO: Differunt Metallaria à Meteoris, Metallaria que ut sunt aëria, et fumosa uel aquea, ita uel euanescent absumpta à calore Solis, aut liquefcunt, et absorbentur fluxibilia & caduca. Verum Metallaria pleraq; sunt corpora solida, terrestria, & durabilia, que suapte natura non ita facile euanescent, ut uentus, nix & c. sed maxime durabilia sunt. De his ergo cum Albertus egregium opus scripserit, cui titulus est. De Minerabilibus, id est, Metallaribus, & Plinius quoq; curiose in postremis quinque libris docuerit, & Agricola recentior autor, certe hos scriptores maiori cum fructu legere licet, quam illa in hunc commentarium aceruari.

DE METALLIS.

Caput XIII.

PRIMO: Metallum nomē est uel ab inquirendo, quod plerunq; id multo labore sumptuq; in uentis meatibusq; subterraneis inquiratur. Sic enim.

COMMENT. PHYS.

Itum est in uiscera terræ, &
 Effodiuntur opes irritamenta malorum.
 Vel Metallum dicitur secundum Plinium in 33. cap.
 6. inde, quod una Metallum uena proxime aliam inue-
 nitur, & una post aliam se offert. Sunt autem uulga-
 to numero septem Metallum species, scilicet Aurum,
 Argentum, Aes, Stannum, Ferrum, Plumbum, &
 Orichalcum. De his ergo tantum, & de causis eorū
 in genere dicam.

Metalli
 species
 septem.

Metalli
 Materia.

SECUNDO: Materia Metallum remota, sunt qua-
 tuor elementa, supra in 2. cap. 36. præcipue uero de
 qua & terra, uel Humidum aqueum subtile, & un-
 ctuosum, qualis est uapor subtilior, ex quo fit Argē-
 tum uiuum. Et Siccum terrestre item subtile & un-
 ctuosum, qualis est exhalatio subtilior, ex qua fit
 Sulphur, Sunt ergo Argentum uiuum, & Sulphur
 proxima & propria Metallum materia, ut Albertus
 copiose exponit in tertio mineralium, tract. 1. ca. 2.

Sulphur
 quid.
 Sulphur
 duplex.

Itaque Sulphur est Materia Metallaris, ex unctuosō
 aërio terrestri subtili, & ignito decoctum, et coaug-
 mentatū à calore solari, & cœlesti. Et est duplex
 scilicet, Sulphur uiuum, qualis è terræ uenis effodit-
 tur, in quibus futurum erat metallum, si non eruere-
 tur, & Sulphur fusum, quod liquefactum est, & de-
 coctum manu artificis. Argentum uiuum est Mate-
 ria Metallaris, ex aqueo præcipue & terrestri ali-
 quantillo unctuosō & subtili utroque, per calorem
 Solis ac Sulphuris adurentis decoctū & coaugmen-
 tatū

Argentū
 uiuum qd.

ratum, & quasi coagulatum. Oportet autem aliquā
 illud terrestre argento uiuo immixtum esse, quia
 impossibile est aqueum coagulari, & coherere, nisi
 à frigore alligetur alicui terreo, quod in aqua patet,
 quæ iniecta farina lutoue aut alio simili, in massam
 deniq; coaugmentatur. Atque ita argentum uiuum
 est ex uapore, & exhalatione commixtis, claritatē
 suam habens ab aqua, & aëre, mobilitatem ab hu-
 more, & pondere, quod uero male coheret, & in
 guttas quasi dispergitur, id habet à terrestri siccita-
 te. Locus autem ubi horum utrunq; generatur, pro-
 prius est uenter uenæq; terræ, per quas si etiam fluit
 aqua tanquam per fistulam, tum sulphureo sapore in-
 scitur illa, & calore decocta calefit, ut apparet in
 thermis & aquis calidis, & sulphureis supra eodē
 cap. 6. Item si affatim abundet sulphur, & materia
 sulphurea in aliquo loco cauernoso, tum incenso sul-
 phure, & inardescente, locus ille perpetuo ardens
 efficitur, ut aliquando flammam quoq; & scintillas
 instar camini eructet, uel plerunq; perpetuo sumi-
 get, ut de Aethna monte Virg. in 3 Aeneid. Et in E-
 pigrammate de Vesuuio monte Dion historicus. Et
 Plinius iunior. Deq; alijs locis perpetuo ardentibus
 scribit Plin. in 2 cap. 109.

Locus ubi
 generatur
 Sulphur et
 Argentū
 uiuum.

Locorum
 perpetuo
 ardentium
 causæ.

TERTIO: Causa efficiens Metallī est triplex, Causa ef-
 scilicet, Primo, calor solaris & cœlestis, percoquēs
 & conuertens terreum & aqueum sumi terrestri,
 & aquei, item sulphuris ac argenti uiui, eaq; cōmi-
 scens
 triplex.

COMMENT. PHYS.

Metalla
corpora
homo-
genia.

2 scens & componens in terræ uenis. Deinde est uirtus formatiua metallaris in materia existens, à stellari & coelesti lumine, cuius calor cōgregat & terminat homogenia, separatq; ab inuicem heterogenia, uel disgregat homogenia ab heterogenijs, ut supra in 2. cap. 22. Sunt autem Metalla homogenia corpora non heterogenia. Nam quælibet pars auri est aurum, & sic de alijs iudica. Ultimo est proportio uirtutum coelestium atque terrestrium mutua, efficax ad subigendam materiam metallarem, atq; in-
3 formandam. Quia cœlum est Pater, Terra uero Mater Metallorum, intra sua uiscera gestans ea tanquã foetum.

Forma me-
tallorum.

Q V A R T O: Forma Metallorum est, quam in auro argentoq; & in alijs uidemus, unicuiq; speciei propria, quæ forma utrum possit transmutari (ita ut Alcumistæ iactitant se ex ære uel argento posse facere aurum) dubia quæstio est quidem, sed Physicis ridicula uidetur, ut Albertus in 3. tractatu. cap. 9. irridet Alcumistas. Locus autem ubi generatur ea, est uenter et uiscera terræ. Tametsi enim aurum alie etiam in fundis & alieis fluuiorum sæpe inueniuntur, ea tamen illic sub arenis calor Solis ex sulphure, & argento uiuo decoxit, & aquæ impetus tandē dimotis arenis aliorsum eadem in conspectum proruit. Quo uero subtilius est Sulphur & Argentum uiuum, atque defœcatus, magisq; à sole decoctum, & quasi depuratum, eò nobilius ex se, puriusq; Metallum gignit.

Locus ubi
generan-
tur Metal-
la.

Quinto

QUINTO: Aurum est Metallum ex puro & Aurum
 claro Argento uiuo, & simul ex Sulphure mundissi- quid.
 mo, rubeoq; non adurente natum. Albertus in 4. Mi- Argentū
 neralium capite 8. Argentum est ex Argento uiuo quid.
 mundo albiore, & Sulphure mundo et albicante nō
 adurente, in 4. Mineralium ca. 6. Aes est ex Argen Aes quid.
 to uiuo non ita mundo, & Sulphure rubeo et crasso.
 Quod cum sit in Cypro insula uel primum, uel nobis= Cuprum.
 libissimum inuentum, appellatur Cyprium, à nostris
 Cuprum, teste Plin. in 34. ca. 2. & Alberto in 4. Mi Stannum
 neralium, cap. 7. Stannum est ex Argento uiuo mun quid.
 do & Sulphure impuro, 4. Mineralium cap. 5. Fer= Ferrum
 rum est ex Argento uiuo immodico & impuro, at= quid.
 que ex Sulphure spissiore impuro, & adurente. Hu= Chalybs
 ius species est Chalybs, ferrum purgatū ignibus mul Chalybs
 tis, & aquarum restinctione crebra. Albertus in 4. quid.
 Mineralium cap. 9. Plumbum est ex Argento uiuo Plumbum
 ualde impuro, focculento, crasso, & Sulphure impu quid.
 ro, 4. Mineralium, cap. 4. Orichalcum nostra æta= Orichalcū
 te est artificiosum æs, nempe cuprum colatum, olim quid.
 uero etiam natiuum hoc fuit Metallum, species æris,
 multo tamen nobilius ære, quod sua ætate quoque de
 fuisse testatur Plinius in 34. cap. 2. & Albertus in 4.
 Mineralium ca. 7. Ceterum de ductibilitate Metal= Metallorū
 lorum, que est ex unctuosō argenti uiui, uide in 3. ductibili= tas unde.
 Mineralium, tract. 2. cap. 3. De colore in eodē tract. Metal. affi
 cap. 3. & 4. De duritie, & Liquabilitate in eodem Metal. affi
 ca. 1. Que uero affinia sunt Metallis, aut propinqua
 nenis

COMMENT. PHYS.

uenis, locisq; uide apud Plin. in 33. & 34. lib. & Agricola in dialogo de Metallis.

DE SALE ET EIVS AF-
fimbis. Caput XIII.

Sal. **P** RIMO: Sal (inter omnia post famem condi-
menta optimum) generatur ex uapore & ex
halatione commixtis, & per calorem coelestem &
naturalem perustis atq; decoctis. Quod inde patet,
quia instar niuis liquescit in aqua aut uento humido,
& instar pulueris conglobati duriusculus est. Iam
uero nihil est liquabile nisi aqueum. Nihilq; contra
Salsis spe 1 puluereū est, nisi terreum. Eius sunt plures species,
cies. ut Sal gemma, candidissimum, & instar cristalli pel-
lucidum. Est & Sal Naphthicum, cum quo coheret,
Naph- 2 & concrescit Naphtha, bituminis species. Quae tan-
tha quid. tam uim ignis habet, ut ignes ad eam uisum mox ex
longinquo transilient, atq; inflammēt. Quinetiam
aqua superfusa non restinguit Naphthan, sed accen-
dit magis per antiperistasin, teste Plin. in 2. ca. 108.
& Ouid. in 6. Metamor. de Medea, quae huiusmodi
3 bitumine Corinthij regis aulam incendit. Est & Ar-
4 meniacum. Est item aliud Marinum ex aqua Marina
5 na adusta & coagulata à Sole. Aliud Stagnale de
6 stagnis. Aliud Fontanum de fontibus salinarijs ex a-
7 qua decoctū igni. Aliud Metallare Sal quod ex uer-
nis terrae effoditur. De quibus speciebus in 5. Minera-
ralium cap. 2. & Plin. 31. cap. 7. & 9.

Secundo

SECVNDO: Nitrum est quod Sal petrosum uo Nitru qd.
 cant, hoc uel in uenis terræ nascitur, & condensatur,
 uel maritimis aut litoralibus promonteriorum
 rupibus, & saxis, ab aspergine aquarum assidua col-
 lectum, uentis tandem & calore decoctum congela-
 tur, & in formam salis induratur. Sic etiam in sub-
 terraneis aut aliis udis, & fumidis cellis, præcipue
 lapide cameratis, induratum instar stiriæ salsæ de-
 pendet, uel instar algoris congelati à parietibus ni-
 tet, Plin. in 31. cap. 5. 10. Et in lib. Mineraliũ cap. 7.
 Atq; ab huius exempli de Nitro experientia, conie-
 ctare potes, generationem nostratis Salis. Alumen Alumen
 autem reuera est salsugo, & tanquam salsus terræ quid.
 sudor, quod futurum erat argentum uiuum, si plus
 esset perustum à sulphure, cuius naturæ propinquũ
 est. Bitumen quoq; nascitur ex humoribus putrefa- Bitumen
 ctis unctuosus in terra. De utroq; Plin. in 35. cap. 14. quid.
 Reliqua uel à Medicis uel ab Alcumistis require.

DE LAPIDIBVS ET GEM-
 mis. Caput XV.

PRIMO: Materia Lapidum est præcipue ter- Lapidum
 ra, & dein aqua. Hæc enim elementa duo po- materia.
 tissima sunt in lapidibus, ita tamen, ut terra primas
 obtineat partes, id quod soliditas & grauitas eorũ
 indicat. Quippe qui supernatare aquis nequeũt, cũ
 alias aquea, ut glacies, & nix, atq; aëria superna-
 tent. Quod autẽ Punices & Tophi similiaq; super- Punices,
 natent

COMMENTYHS.

Tophi & natent, id accidit ab aëre incluso in poris atq; cauer
 alia poro-
 sa cur su-
 pernatent
 aquam.

**Lati &
 ampli lapi-
 des & non
 continui
 unde.**

**Calculi ue-
 sicæ & re-
 num.**

**Diuerse
 species La-
 pidum pro
 diuersita-
 te materiæ**

nise eorum concavis. Quæ de causa etiam ligna poro
 sa, corporaq; alia spiritum concipientia, apte super
 aquas feruntur. Dicimus ergo ex terra crassiori &
 unctuosâ, ut pote ex luto, argilla, uel ex arenis humi-
 do et uiscoso coagmentatis, diuturnitate temporis
 fieri lapides. Vnde in his sæpiissime terram uidemus
 nondiū transmutatam, propter causarum defectum.
 Sic etiam lati & ampli lapides non semper continui
 sunt, uerum instar asserum, quædam interualla uena-
 rum terrestriū habent, et quasi laminas ducit, ner-
 uis uenisq; distinctas, ut experientia ostendit in lapi-
 dicinis. Consimiliter apparet in lapidosis agris. Os-
 portet autem accedere humidū aqueum unctuosum
 neque enim sine humido, & uiscoso cōcrescit, et co-
 hæret puluereum terrestre siccum. Perinde ut nemo
 nostrum arenas necet sine cæra, aut bitumine. Sic
 in uescicis uel renibus animalium, lapides quos appel-
 lant calculos, generantur, ex uiscoso, crasso, & hu-
 mido, cui commiscetur terreum, & fœculentū quid
 in imò subsidens, & concrescens in calculum.

SECVNDO: Quo crassior, & uiscosior terra
 aquaue illa fuerit, eò quoque crassiores lapides inde
 generantur, ut nostri uulgares Lapilli, Silices, Saxa
 & Rupes minime perlucida corpora, sed opaca, &
 pleraq; ignobilia. Quo contra subtilior fuerit aqua
 terræ, aut quo minus fœculentæ istæ fuerint mate-
 riæ, meliusq; decoctæ, & depuratæ solibus, & estu-
 co

eò quoque subtiliores, nobiliores, magisq; perlucidi sunt lapides, quos Gemmarum nomine uulgo dignamur, & preciosorum lapidum. Vt Crystallus fit ex aqua congelata, & deinde solibus percocta, frigusq; perusta assiduis. Ita enim ex aqua nasci etiam possunt lapides, quæ guttatim cadens in frigidis locis supra modum congelatur frigore, & uirtute metallari coagulatur, aliquo terrestri admixto, & utroq; desiccato. Vt de Corallio patet in 15. Metallor. Et de Electro uel Succino apud Plin. in 36. cap. 2. & 3. Quin & ligna quædam in aquas mersa, longinquitate temporum indurescunt in saxa.

TERTIO: Causa efficiens Lapidum, & Gemmarum proxima, est uirtus metallaris, formans lapides aut Gemmas, neque enim hæc alio nomine significari potest. Nam ut uirtutes seminales, & formatiue, ut sunt occultæ, imaginationiq; magis, quam sensui ulli expositæ. Ita quoque proprijs nominibus appellari nequeunt, nisi quatenus ea suscipiunt à subiectis formis. Ad istam uirtutem accedit Calor Solis exiccans, & excoquens humidum illius materie lapides, & Venti desiccantes eandem. Sic enim pro conditione materie, uirtutes cœlestes, & elementares concurrunt ad generationem, uel maximorum corporum naturalium. Isti etiam uirtuti accedit duplex instrumentum, scilicet à calido, quod humidum plerumq; extrahit è lapide, & absunit, Alterum est à frigido, quod humidum (si quod superest in materia

Gemmæ.
Crystallus
quomodo
fiat.

Corallium.
Electrum.
Ligna in
lapides.

Lapidum
& gemmarum
causa efficiens.

Z lapi=

COMMENT. PHYS.

lapidali) non constringit tantum sicut in metallis
 que rursum igni queunt liquefcere, sed etiam indu-
 rat id, & coagulât, adeoq; tandem omnem succum
 atq; omnem humorem absorbit, ut lapides plerique
 ne ab Alchymistis quidem curiosissimis liquefcere pos-
 sunt, ullo calido sicco, nisi etiam extrinsecus aliquis
 alius humor metallaris uel liquabilis alioqui admi-
 sceatur calido isti sicco. Sic ergo frigiditas que in
 corporibus animatis corruptionem potius adiuuat
 generationem, in lapidibus contra promouet
 generationem, sicut & in Meteoris, eò quod ista duo
 sint elementis magis affinia, quam animata.

Vbi gene-
 rentur la-
 pides.
 Gemmarum
 uirtutes
 unde.

Q VARTO: Locis in quibus generantur lapi-
 des, sunt montes, littora, fundi alueorum fluiatili-
 um, agri præpingues, humidi & similia. Mirabiles
 autem efficacissimæq; & miraculosæ adeo uirtutes
 Gemmarum, sunt proculdubio ab influentia peculi-
 ari, & uirtute planetarum, stellarumq; cœlestium,
 & ex meliori temperamento elementorum atq; qua-
 litatum, in materia subtiliore & puriore Gemma-
 rum. Cuius euidentis argumentum est, quod India &
 Aethiopia longe preciosissimos mittit lapides. Qui-
 bus in terris propter uicinitatem orientis Solis, &
 meridionalis, melius, & fortius percoquitur lapidum
 materia, quam in occidentis uel nostratibus terris. A-
 rena uero lapillis admodum affinis est, terra consti-
 pata, et quasi puluis induratus ab æstibus, subsidens
 in fundo, littoreue maris, fluminum, aut fontium.
 Reliqua

Cur Indis
 & Aethi-
 opi. magis
 quã nobis
 nascantur
 gemmæ.
 Arena.

Reliqua à Medicis, & à Plinio in 36. & 37. Item à Gemmarijs. Et ab Alberto in 1. & 2. Mineralium require. Hæc enim de causis metallariū breuiter dixisse iam satis est, & de compositis mixtisq; secundæ compositionis.

DE PLANTIS.

Caput XVI.

P R I M O: Composita tertiæ speciei corporum Composita naturalium Plantas esse, de physicorum consensu iam sepe diximus. Verum Planta est corpus speciei. naturale compositum, animatum, uegetabile, non Plantæ e-
sentiens. Græcis $\phi\upsilon\delta\phi$ à crescendo. Latinis Planta quid. uocatur, eò quod uel à natura suapte crescit, et plantatur, uel studio hominis adiuntatur, & cultura. In tymologia totum uero Planta res uaria est atq; multiplex, inq; uniuersum de ea referre difficile est, ut testatur Theophrastus Peripateticus facundissimus, cuius cum extent libri nouem de historia plantarum, & quinque de causis plantarum prolixi, & à Theodoro Galaculente in latinum uersi, nemo expectet à nobis uerbosum huius, & sequentium capitum de plantis tractatum.

S E C V N D O: Species plantarum numerantur Plantariū tres, scilicet, Arbor, ut pirus. Herba, ut pulegium. Frutex, ut rubus, infra eodem. His quartam speciem annectunt Suffruticem, qualis sit rosa. Partes uero Plantarum. Aliæ sunt Primariæ, & plurimis cõmunes partes.

COMMENT. PHYS.

nes, ut Radix, Caulis, uel Caudex, Ramus, & Surculus. Aliae sunt non primariae, & haec quidem innu-
mere, quae cum proprijs uocabulis pleraeq; careant,
similitudine quadam ex animalium partibus appel-
lationem sibi mutuuntur, ut Caro, Medulla, Nerus
Vena. Quaedam propria nomina habent, ut Cortex,
Folium, Germen, Pomum, Liber, Membrana, No-
dus, & multa alia infinita. Ceterum longe plures
partitiones plantarum à formis, ab affectionibus, à
locis, à uirtutibus, colligit Otto Brunfelsius, ex The-
ophrasto, & Medicis, in noua Rhapsodia sua her-
baria, atq; in figuras distinguit eas. Vide & Theo-
phrastum in primo historiae plantarum.

Plantarū
materia.

Seneſta.
Mors.

Plantarū
cauſa effi.

TERTIO: Materia plantarū remota, sunt qua-
tuor elementa, & praecipue uirtutes eorum duae, cal-
lidum, quippe, & humidum. Omnes enim plantae hu-
morem calidum remq; sibi insitum quandam possident,
sicut etiam animalia, qui calor humorq; cum defice-
re inceperūt, senectū diminutioq; consequitur, cūq;
penitus defecere, exiccatio morsq; occupant. Pro-
pria uero materia plantarum est terra, ex cuius ge-
nitabili parte omnes excrescunt plantae, humorē que
aqueum accipiunt, ab humectata irriguaq; pluuijs
alijsq; humoribus terra. Cauſa uero efficiens remo-
ta plantarum est uirtus caelestis calefaciens, & fo-
uenteſterrena crescentia, & progignencia, ut manis-
feste apparet in frugibus, quae in tempeſto caelo pler-
aq; corrumpuntur. Propinqua uero efficiens, est
uirtus

Uirtus formatiua plantarum, quam interim liceat in genere appellare uirtutem plantarem, quæ semini-
bus atque radicibus inest, Speciatim uero nomina sortitur à formis singulis plantarum

QUARTO: De semine plantarum, quod uel De semine
materia, uel efficiens earum est, tametsi supra in 1. plantarū.
cap. 21. satis dictum est, tamen peculiariter hic ani-
maduertere oportet. Quod uirtus & influxus cœlea-
stis terram penetrans, partes subtiliores (quibus di-
cta uirtus seminalis plantarum inest occulta) in su-
mum resoluit putrefactas & mortuas quasi, ac de-
mum in elementa, ut supra in 2. cap. 26. Deinde rur-
sus condensat uiribusq; relictis, in radicis speci-
em transformat partes seminarias. Hæc radix in fi-
xa terræ tanquam matris utero, per uirtutem calo-
ris innati, & cœlestis etiam, humorem terræ circū-
stantis, & finitimæ alterat, quantumq; naturæ suæ
conuenit & conducit, ad sese attrahens, imbibit, ter-
reasque partes humidas, & colatas à colore, deco-
ratq; in sui incrementum, plantæq; suæ substantiã,
transformat eadem radix, isto humore uegetabili
per singulas plantæ suæ partes transmissio penitus,
subtilioribus quasi uenis. Sic ergo planta quatenus
est terrestris coheret, quatenus aquea dilatatur,
longiusq; serpit, quatenus autem aëria igneaq; est,
in altum procerumq; excrescit. Verum de qualitati Plantarū
bus & uiribus plantarum plura apud Medicos, ali-
osq; uide. Nam herbarum, arborum, & fruticum co- & uires.

Plantæ
quomodo
alantur et
crescant.

COMMENT. PHYS.

Plantarū
finis.

piofissimus numerus, catalogus, descriptio, pictura, uirtutes, remedia ex illis, plurima salubria, & partim phar maca noxia requirantur à Dioscoride Medico, qui de illis luculente diligentissimeq; scripsit. Et eum secuti Commentarij, & Herbarij quidā doctissimi, multa in hac parte elaborarunt. Quare cum ista ad Medicorum professionem ferè spectent, illos ipsos de materia sua consule. In tanta enim dissimilitudine doctissimorum quoq; non institui nomenclaturam, nedum iudicium de plantis facere. Sunt autē plantæ ab hominibus cognitæ pleræq;, propter necessarium uitæ usum, uel ob sanitatem, uel propter amœnitatem & ornatum, sicut & earum fructus plerunq; hominū uoluptati & sanitati inseruiunt. Tametsi enim quædam sint uenenosæ & noxiæ plantæ, tamen hæ quoq; sua ratione temperatæ & instructæ, aliquatenus homini aut animantibus prodesse, uel saltem non obesse noscuntur. Hæc de plantis in genere causisq; earum modo sufficiant.

DE ARBORIBVS.

Caput XVII.

Species plantarum primarijs partibus quatuor inter se differunt, supra enumeratis, cap. proximo, articulo 2. Et quidē Radix est ima pars plantæ, qua alimentum tanquam ore attrahitur, hæc omnibus est communis in genere plantarū. Caulis est quod supra terram simplex assurgit, alimentum pri-

Radix qd. ximo, articulo 2. Et quidē Radix est ima pars plantæ, qua alimentum tanquam ore attrahitur, hæc omnibus est communis in genere plantarū. Caulis est quod supra terram simplex assurgit, alimentum pri-

mo

mo recipiens à radice adhaerente, qui in arboribus
 uocatur Caudex, Truncus, uel Stipes, & quasi cor=
 pus plantæ est. Rami sunt qui à caule uel à caudice **Ramus**
 fissi multiplices sparguntur, sicut à corpore huma=
 no sparguntur brachia, & crura, & horum men=
 bra. Surculus est quod ex ramis indiuiduū quasi sim **Surculus**
 plexq; oritur, sicut digiti à manibus, et pedibus, Ita=
 que arbor est planta, quæ ramosa, nodosa, surculo **Arbor** qd.
 sãq; caudice simplici altius à radice assurgit, ut ui=
 tis, quercus, cerasus. Differentiæ arborum à uarijs **Arborum**
 notis accidentium locorumq; sumuntur, & deinde à **differentiæ.**
 singulis formis suis. Sunt ergo arbores preciosæ, **1**
 Odoriferæ, Externæ, ut Myrrha, Thus. Balsamus.
 De quibus Theophrastus in 4. historiæ. Et Plin. in 2.
 & 13. libris. Sunt Communes fructiferæ, ut Vites, a=
 pud Plin. in 14. Olea, & Cæteræ apud Plin. in 15.
 lib. Sunt Syluestres sponte nascentes, ut Glandiferæ **3**
 & ferentes baccam, & ex quibus materies ad ædifi=
 cia ceditur, ut Quercus, ilex, Ornus. De quibus Theo=
 phrastus in 3. & 5. historiæ. Et Plinius in 16. Sunt Vr **4**
 banæ, Hortenses, Cultæ arbores, de quarum cultura
 Plinius in 17. libro, ut Pomus, Pyrus, plura Theo=
 phrastus in 2. & alibi, plurima Columella atq; Pal=
 ladius, Scriptoresq; rei rusticæ, ut Virg. in 2. Geor=
 gi. tradiderūt. Sunt item arbores fructiferæ, ut Po=
 mi. Steriles, ut Salix. Floriferæ, ut pyrus, Cerasus. **6**
 Non florentes. Terrestres. Et Aquaticæ. **7.8.9.**

DE HERBIS.

COMMENT. PHYS.

Caput. XVIII.

Herba qd. **H**ERBA est planta, quæ foliata sine caudice quidem, sed cum caule crescit ab radice, semen caule ferens, aut surculis. Quales herbæ sunt

Herbariū differētiæ. frumenta & olera. Herbarum item differentia, à uarijs notis accidentium atque locorum sumuntur, & deinde à singulis formis suis speciatim. Sunt enim herbæ Frumentaceæ nobilissimæ, ut Triticum, Siligo, Hordeum, Auena, & reliquæ ferentes frumenta

Agricul- turæ. 2 ta sunt & Leguminales, quæ ferunt Legumina, pleraque seminalia, ut Pisum, Milium, Sesamū. Et circa has duas species bona pars agriculturæ uersatur ferè, de qua Plin. in 18. & Theophrastus in 8. historie. Sunt & herbæ Hortenses, quæ et olera appellatur, hominum esui utilia & necessaria ut Rapa, Raphanus. Pastinaca, Fœniculus, Sinapi, de quibus Theophrastus in 7. Historiæ, & Plin. in 19. & 20.

Olera mediij generis Hæc olera mediij quasi generis inter frumenta & Legumina censentur. Et Horū etiam multa syluestria sunt, suaque sponte sine cultura hominis nascuntur, ut Lactuca, Nasturcium, Boleti, Vrtica. Sunt etiam herbæ Coronariæ, Floriferæ, & pleraque Odoriferæ, ad amœnitatē natæ, sicut olera & frumenta ad necessitatem & uictum animantium, ut Amaracus, Liliū, Nardus, & similes herbæ, de quibus Plinius in 21. Sunt & herbæ peculiariter Medicæ, causa sanitatis inuenta, & comparata, ut Iusquiamus, Cicuta, Pulegium, & similes, de quibus Plin. in 22. Quæ

his

uis sunt etiam plurimæ medicinae ex arboribus hor-
 tensibus, apud Plin. in 23. & ex arboribus syluestri-
 bus, apud Plinium in 24. Sunt herbae Sponte nascenti-
 tes sine cultura hominum, ex quibus etiã medicinae
 fiunt, ut Dictamum apud Plinium in 25. & 27. Qui
 plures etiam remediornm species colligit ex herbis,
 alijsq; rebus plantaribus in 26. libro. 6

DE FRUTICIBVS.

Caput XIX.

Frutex est planta, quæ ramosa assurgit, cau-
 dice multiplici à radice, ut Hedera, Aspara-
 gus, Arundo. Huiusmodi frutices etiam Arbuscula-
 rum appellatione ueniunt, & quandoq; Arbusta di-
 cuntur. Suffruticem uerò dicunt plantam, quæ sur-
 culosa, se latè spargit à multiplici caudice, ut Enula Suffrutex
 uel Helenium, Rosa, Nardus, & quaedam alia coro- quid.
 namenta, apud Theophrastum in 6. historiae cap. 6.
 & 7. Hos tamen suffrutices cõnumerat Plin. inter
 herbas, qui duas feret tantum species nominat, scili-
 cet Arborem, & Herbam, commiscens frutices par-
 tim herbis, partim arboribus, neq; enim usque adeo
 superstitiose hæc discernere oportet.

DE CULTURA PLAN-

tarum. Caput XX.

TAmetsi Superioribus paulo ante capitibus vsus huius
 de cultura plantarum admonui, tamen hoc capit. capitis.

COMMENT. PHYS.

Agricul=
tura.

capit inserui, ut si qua memoratu, notatuq; digna
obseruarentur, in eorum scriptis, qui de agricultura
ra egregie scripserunt plurimaq; sunt cōsecuti, ea
in hunc locum tanquam cōmunem, annotarentur.
Habet enim agricultura ut utilissima, ita quoq; ho-
nestissima p̄cepta & exempla, nō in colenda tantū
terra, uerum etiam bene, parce, modicē, honeste
stēque uiuendi, ut Plin. in 18. cap. 1. & 7. Virg. in 3.
Georg. alijq; prodidere. Quam uerō ars & cultura
cum in alijs, tum in plantis adiuuet naturam, & hec
rursus adiuuet artem, satis admonui supra in pri-
mo cap. 9.

DE FRUGIBVS.

Caput XXI.

Vsushuius
capitis.

Inuentores
frugum.

Vsus fru-
ctuum.

FRugum quoq; mentio satis supra facta est cū
arbores, & herbas plerasq; diximus esse fru-
giferas. Licet ergo in hoc etiā caput plura studioso
colligere, de frugibus, & fructibus, de seminibus,
germine, & floribus, obseruata in uariorum auto-
rum lectione. Quæ alioqui propter immensam copi-
am & uarietatem plantarum, nequeant compre-
hendi superioribus capitibus. Ut etiam de inuentori-
bus frugum, & culturae, de Osiride, Iside, Cerere,
Baccho, ut apud Herodotum in 2. & Diodorum 1. et
2. & in 6. Item de usu fructuum, & uoluptate, quo-
modo condiri debeant, aut etiam coqui, quales plu-
rimas cupediarum delicias, & illecebras, Platina in
libro de honesta uoluptate describit.

De

DE LIQVORIBVS.

Caput XXII.

Succi & liquores ex plantis, earumq; partibus, & frugibus emanantes, uel expressi, significat omnino plantas esse aqueas, & aquam proxime secundum terram, dominari in plantis. Sicut & frugū subtilitas ac leuitas qua supernatant plerq; referūt quiddam aërium. Perinde ut siccitas igneum refert in pipere, Iusquiamo, & similibus. Proinde & Medici in gradus certos calidi, humidi, sicci, frigidi, collocauerunt plantas, pro elementorum qualitate, & proportione. Huc autem conferre potes, quæ Plinius alijq;. De Vino, eiusq; uarijs generibus, de aceto annotauit, iu 14. & 23. cap. 1. De Oleo in 15. De Vnguētis in principio 13. De Succis arborum & fructuum in 15. cap. 27. & 28. De Vsu, Salubritate, uel Insalubritate aquarum in 31. cap. 5. & sequentibus quinq;. De melle in 22. cap. 24. De Veneno in 2. cap. 63. Item ea quæ de innumeris Potionibus, et Dosibus Emplastris, & Electuarijs. De Succis, & Aquis plantarum, Medici in suis libris præcipiunt. Qualia, Medicinæ præsertim studiosis, necessaria erunt, non ex solo Plinio, uerum ab alijs quoq; mutuanda, etiã nõ Canon. ita latinis scriptoribus. Nam quod ad rerum scientiam & copiam parandam atinet, nullus liber tam malus est, quin aliqua ex parte prodesse possit.

Succi & liquores.

Vsus huius capitis.

Canon.

DE MENSVRIS.

Caput

COMMENT PYHS.

Caput XXIII.

De quibus
mensuris
hoc caput
agat.

Mensura
rum uul-
gatoria
nomina.

Finitus erat index nudus de plantis, nisi adhuc aliquot mensurarum hic facere libuisset non menclaturam. Non quidem ponderum & monetarum, quæ ad Budeum remitto. Sed quibus liquida et minuta metimur. Quæ uocabulorū ex media antiquitate, sunt à Budeo diligenter (ut omnia) & solícite eruta. Breuiter ergo uulgatiora mensuræ nomina hæc erant olim.

1 Cyathus, est uncia sextarij, id est, duodecima pars semicanthari nostratis.

2 Oxybaphus est sesquicyathus, octaua pars sextarij.

3 Sextans.

4 Quadrans.

5 Triens.

6 Quincunx.

7 Hemina, Cotula, Acetabulū, est Semisextarius.

8 Septunx.

9 Bes.

10 Dodrans.

11 Decunx.

12 Deunx.

13 Sextarius, est semicantharus Thoringicus uel Franconicus.

14 Quintarius.

15 Quartarius, est quarta pars Cōgij, sicut Quintarius quinta, & Sextarius sexta.

Demensura

16 Chœnix, Gomor, Tertiarius diurnus, Demensura sum

sum, ualet cantharum nostratem, & dicitur sum diatē
de frumento plerunq; quantum uni homini num.
sufficit in diem.

- 17 Chus uel Chous, sunt duo canthari.
- 18 Congius, tres canthari. Inde cognomen est indi Ciceronis
ditum Ciceroni, oratoris filio, ut diceretur filius bicō=
- Bicongius, quod uno haustu absorbere posset gius quare
dictus.
- 19 Semodius, quatuor canthari.
- 20 Semiurna, sex canthari.
- 21 Modius uel Lagena, octo canthari.
- 22 Vrna, Semiamphora, duodecim canthari.
- 23 Triteus sedecim canthari.
- 24 Amphora, Quadrantal, uigintiquatuor can-
thari.
- 25 Cadus, Metreta, triginta canthari.
- 26 Sitometrium, Demensum menstrū, erat tan= Demen=
tum frumēti, quod sufficeret uni seruo in men sum men=
sem, circiter triginta duos cantharos. struum.
- 27 Sesquiamphora, Batus, Hebraica mēsurā, sicut
Gomor, habet triginta sex cantharos.
- 28 Medimnus atticus, ualet sex modios et duas am-
phoras, quadraginta quatuor cantharos,
propemodū mensura, quæ hic uocatur Mo-
dius decennarius.
- 29 Quinquagenarius.
- 30 Semiculeus, id est, decem Amphoræ, uel quinque
- 31 Culeus, uiginti Amphoræ, decem (Medimni.
Medimni

COMMENT. PHYS.

Medimni, & nouem nostrates Modij.

32 Sesquiculeus, triginta Amphoræ, quindecim Medimni.

33 Semicorus, uiginti Medimni.

34 Corus, quadraginta Medimni.

35 Sesquicorus, sexaginta Medimni.

Haftenus ferè usurpantur uocabula mensurarũ, quibus non modo liquores, sed & frumenta, aliaque similia metimur. Hec de plantis & plantaribus.

DE ANIMALIBVS.

Caput XXIII.

Composita quartæ speciei. Animalis accep.

Animal quid.

Modus docendi.

PRIMO: Composita quartæ speciei naturaliũ corporũ, Animantia esse manifeste apparet, ex ordine predicamenti substantiæ. Verum Animantis uel Animalis uocabulo in hoc capite more uulgi utemur per antonomasiam, pro bestia aut bestiola, hoc est, pro animali bruto, uel irrationali, ut hominem non complectatur. Nam de hoc infra demũ eodem cap. 32. Greci ζῷον à uita appellant animal, quod huius generis demum habeant & uitam & sensum. Itaq; hoc loco Animans uel Animal, est substantia corporea, animata, sentiens, rationis tantum expers. Hac sane definitione cognoscuntur differre animantia, ab omnibus alijs substantijs quibuscunq;. Siquidem bestia propria differentia est uiuere, sentire, & tamen ratione humana carere. Neutiquam uero in hoc capite, aut sequentibus, aliquid explicare

plicare statui, contentus pleraque nude ac breuiter
 indicis uice ostendere, quoniam loco apud alios auto
 res reperiantur commodè ea, quæ ad animantia spe=
 ctant. Nam Aristotelis decem & octo libri de ani=
 malibus extant, latini facti à Theodoro Gaza, & Qui de ani=
malibus
scripse=
rint.
 Albertus Aristotelem secutus, uiginti sex uolumi=
 nar reliquit de animalibus, hodieq; extantia, & Plin=
 ius quoq; ualde egregiam nauauit in hoc argumē=
 to operam, ab octauo in 12. librum usq;. Post tantos
 ergo autores uelle aliquid uerbosius loqui de rebus
 optime pertractatis, mera esset arrogantia nedicā
 impudentia.

SECUNDO: Diuisiones animantium uulgo Diuis. Ani=
mantium.
 numerantur, à differentijs accidentarijs et substā=
 tialijs, quales quidem differentiæ generum & spe=
 cierum animalium, quoniam modo sint eruendæ &
 sumendæ, Arist. differit in toto 1. libro de partibus
 animalium. Itaque prima diuisio est à formis gene=
 rum, scilicet. Animalia esse aut Volatilia ut aues, L. diuis.
 aut Aquatilia ut pisces, aut Insecta ut uermes, aut
 Terrestria ut quadrupedes. Hanc enim Plinij parti=
 tionem perspicuā magis quam aliorum libet ample
 cti, quamuis ordine inuerso. De his autem generibus
 mox infra eodem suo cuiusq; capite, & Aristoteles II. diuis.
 in 2. historiæ animalium cap. 1. Secunda diuisio, parū
 admodū dissimilis superiori, est à modo progressi=
 ui motus, de quo infra in 4. cap. 16. Animantia esse
 aut Volatilia, aut Natatilia, ut pisces, aut gressibi=
 lia

COMMENT. PHYS.

lia at quadrupedes, aut Reptilia ut serpentes & uer-
mes. Tametsi Albertus dicit hæc quatuor cõmunia
esse genera animantium, sed pauillum admodum
refert. Hanc autem partitionem explicat Albertus
in 1. tract. 1. cap. 8. de animalibus. Qui titulus eius or-
peris subintelligi debet deinceps, ne tædioso cogar
eum repetere toties.

diuis. III.

TERTIO: Diuisio tertia à partibus est, Anima-
tia. Quædam partibus quibusdam, aut pluribus in-
ter se conueniunt, ut capite, corde, uentre, pedibus,
conueniunt aues, cum bestijs. Quædam partibus in-
ter se discrepant, ut pisces à bestijs, et quæq; species
animantium sic ab alijs separatur, per suas quasdam
peculiares quasi partes integrales aut substantiales
Nã alia est forma galli quàm anseris aut cigni, alia
est forma leonis, quàm felis, aut cerui. Vt enim spe-
cies ab inuicem differunt suis differentijs, & propria
etatibus, sic partibus quoq; suis discernuntur, ut cer-
uus sunt cornua, & ungula, leoni non item, habenti
iubas & unguis. De hac diuisione Aristoteles in 1.
Historiæ cap. 2. ac 6. ac deinceps, & Albertus in 1.

Species
quomodo
à se inuicem
differ.

IIII. diuis.

Quarta diuisio est à sanguine.
Nam Animantia Quædam sunt Sanguinea, de quibus
Aristoteles in tribus libris prioribus historiæ,
item Albertus in tribus prioribus. Quædam sunt Ex-
anguia, quæ non habent Sanguinem, sed aliud quid

humoris naturalis uice sanguinis. Atq; horum exan-
guinum, alia sunt mollia, quia nullam habent crustam
uel

uel testam, sed uel squamas uel nudam cutem, ut anguilla, sic pleriq; pisces uocantur mollia exanguia undecim generum. De quibus Albertus in 4. tract.

1. Dicuntur & mollia quæ habent molliusculam testam, ut Carabus quem nostri Marinum Araneum uocant, de quibus Albertus in 4. tract. 1. cap. 2. & Arist. in 4. historie cap. 1. Alia exanguia sunt crusta, ut cancri, Albertus eodem cap. 3. & Arist. in 4. historie cap. 2. Alia sunt testata, habentia testas duriores, ut conche, testudines. Albertus eodem ca. 4. & Aristot. in 4. histor. cap. 4. Alia sunt insecta, de quibus infra eodem cap. 28. dicemus. Quinta di-

uisio, est à membris pertinentibus ad motum. Nam Animalia quædam habent pedes, ut gressilia, Aues. Quædam non habent pedes, ut pisces. Item animalia quædam sunt alata, ut Aues, ut Insecta uolantia. Quædam sunt non alata ut asinus, equus, ut pisces, qui loco alarum habent branchias Albertus in 1. tract. cap. 7.

QUARTO: Sexta diuisio à locis est, ut Animalia quædam sunt Terrestria, ut bos, equus.

Quædam Aquatilia ut pisces. Quædam Media, quorum Alia in terra, aëre q; degunt, ut aues. Alia in terra & aqua degunt ut castor, anas, crocodilus. Quædam in terra, aëre, et aqua, ut mergi, fulicæ, Aristoteles in 1. histor. ca. 1. & Albertus in 7. tracta. 3. ca. 1. & Aristot. in 8. historie cap. 28. & 29. Septima di-

uisio, est à discrimine uite, uictus, actionum, & motuum

V. diuis.

VI. diuis.

Media
quotupli-
cia.

VII. diuis.

rum

COMMENT. PHYS.

rum, a deoq; ab effectibus & affectibus. Sic animantia. Quædam sunt Domestica et Mitia, ut canes. Quædam sunt fera indomabilia, quæ nunquam aut difficillime cicurari possunt, ut tigris, apes, hirundo, musca. Quædam fera quidem sunt, sed tamen domabilia & cicurabilia arte, et consuetudine, ut Leo, Vrsus, Elephas, Luscinia, Alauda. Item Animalia, Quædam sunt politica, colentia formam quandam & ordinem uitæ politicæ, ut apes, grues, formicæ, & pleræq; aues coniugia seruantes, & sobolē educantes, sicut & delphini. Quædam & pleræq; non politica ut Porci, tigrides, pisces pleriq; et bestię pleræque. Hæc tametsi educant sobolem, tamen coniugia nõ obseruant discreta. Huius autem diuisionis septimæ materia latissime patet. Nam ab infinitis actionibus & moribus differentiam animalium liceret discernere, ut etiam copiose explicatur ab Alberto in tract. 1. cap. 3. & 4. et multo copiosius per totum septimum librum. Vbi de habitatione, uictu, migratione, de morbis, & ualetudine, ac salubritate, deque causis harum operationum differit. Item differentię sumi possunt plurimæ à moribus animantium, quarum diuersitatem exponit Albertus in 8. de eorum sociabilitate, & inimicitijs, de prudentia, uel stulticia, & Aristoteles in toto 9. libro historię, uarios mores actionesq; depingit animantium.

DE FOETURA, GENERATIONE, CAUSISq; ANIMANTIUM.

Capitulum

Caput XXV.

P R I M O: Octava animalium diuisio, est à modo atq; differentia generationis & pariendi fetus sui. Nam animantium. Alia sunt ouipera, ut Aues, & Pisces, ex quorum ouis denique nascuntur pulli, aut pisculi, infra eodem cap. proximo & 27. Alia sunt Vermipara, ut Apes, Locustæ, Erucæ. Alia sunt Viuipara, quæ animal uiuum pariunt sibi simile, ut Vacca. Canis Alia concipiunt quidem oua, sed animal pariunt, ut Vipera cõcipit ouum, & gignit uermem. De hac diuisione in 1. historie, cap. 5. & Albertus in 1. tract. 1. cap 6 etiam mox dicitur infra eodem suo cuiusq; capite. Ceterũ hic & infra longe plura essent nobis dicenda de generatione animalium, nisi hanc totam materiam ab Aristotele Albertoque peti mallet. Qui ista quam copiosissime perspicuoq; ordine pertractauerunt, & methodum quoque certam prescripserunt de scientia animalium, ut Aristoteles in toto primo de partibus, & Albertus in toto 11. libro. Pauca tamen admodum de causis dicere libet, quarum & Albertus meminit in 15. capite 1. Quia de effectibus animantium aliquid supra eodem, capite proximo in diuisione 7. attigimus Partes tamen infra eodem capite 31. uidebimus.

VIII. diuis.

Compositio cor

COMMENT PYHS.

parū qua^a ex materia prima fit, accessione formæ. Qua compo-
 duplex. sitione & elementa inuicē transmutantur, & quasi
 componuntur, ut supra in 1. cap. 14. & supra in 2.
 cap. 26. Et hæc cōuenit non animalibus tantum, sed
 & alijs corporibus naturalibus, ex longinquo tamē
 2. quia remotior est. Secunda est ea cōpositio, quæ ex
 primordijs conficitur, nimirum ex elementis terra,
 aqua, aëre, & igni. Quamquam melius fortasse dici
 potest, (ut ait Aristoteles) hanc secundam ex uirtu-
 tibus elementorum confici, hisq; nō omnibus, sed hu-
 mido, sicco, calido, & frigido, quæ sunt materia se-
 cunda corporum compositorū, ut supra in 2. ca. 22.
 & 26. & in 6. & supra in 1. cap. 19. et fusissime Al-
 3. bertus in 20. Tract. 1. Tertia cōpositio, est ex pri-
 mis illis natura similaribus et homogenijs partibus,
 ut corporis constitutio ex seminali, carneo, humo-
 4. re, osseo, nervoso, & similibus. Quarta cōpositio,
 est ex partibus dissimilaribus heterogenijs, in unum
 corpus quasi coaugmentatis, ut ex capite, collo, hu-
 meris, brachijs, lateribus, dorso, uentre, cruribus.
 Hanc partitionem de materia præmisi, tanquam ne-
 cessariam ad superiora melius intelligenda, & ad
 partium cognitionem, infra eodem, cap. 31. atq; ad
 hoc etiam caput, de ordine generationis.

Materia
 propin-
 qua ani-
 malium.

TERTIO: Materia secunda & propinqua ex
 qua generantur animantia (ut de elemētis nihil hic
 repetam) est semen genitabile secundum, et proli-
 ficum, & subtilissimo optimoq; omnium membrorū
 corporis

corporis alimento collectum, quod per transmuta-
 tionem elementarium partium fecundatum & sub-
 actum, concrescit in utero matris, primo in sangui-
 nem, uel humorem, & mox in carunculam quoque,
 uel tale quid crassiusculum coagulatur. De quo semi-
 ne in 2. Generationis animalium, cap. 2. & 3. Et in
 primo Generationis animalium, cap. 17. in finem li-
 bri usq;. Et copiosissime Albertus in 15. tract. 2. toto.
 Deinde humor ille animalis carunculaq; paulatim
 crescens à fomento caloris in ouo aut utero, in mē-
 bra partesq; abire incipit, ut primum omnium, con-
 sensu plurimorum, existat cor, uel aliud quid cordis
 uice fungens, ut in animalibus insectis quibus cor de-
 est, inde paulatim solidior fit illa materia animalis
 iam informata, ut componatur caro, uena, nerui, ossa,
 & reliqua inde membra in embryonem formata. Sic Embryon
 enim uocant foetum inceptum & informatū, sed nō- quid.
 dum plene formatum, neque perfectū in ouo aut ute-
 ro. Hanc generationis seriem & embryonis incre-
 mentum, proluxe in 2. generationis animalium, ca-
 4. & 5. Et Alber. in 16. tract. 2. cap. 1. & 4. & deinceps.
 Et in 18. tract. 1. cap. 3. Sic ergo patet semen, et
 partes, praesertim homogenias, esse materiam secū-
 dam corporis animalis, siue partes sint elementares,
 siue corporeae. De qua multiplici materia late Al-
 bertus in 20. tract. 1. toto differit. Quia uero tam mi-
 rabilem uim seminis & fecunditatem animadaer-
 terunt quidam diligentius, admiratione igitur con-

COMMENT. PHYS.

Quinta
essentia.

Semen an
ex omni-
bus mem-
bris colli-
gatur.

Animan-
tium cau-
sa forma-
lis.

Animant.
caus. effi.

moti dixerunt, non ex elementari tantum, uerum
etiam ex cœlesti materia (quam isti quintam essen-
tiam uocant) esse compositum semen, & corpora
mixta, sentientes utiq; idem, quod infra mox de effi-
ciente cœlesti dicam, quorum opinionem Albertus
in 20. tract. 1. cap. recitat, De semine tamen utrum
ex omnibus membris, an ex quibusdam certis ema-
net & colligatur, uide disputationem Aristotelis
in 1. de generatione animalium, cap. 17. & 18. Et Al-
bertus in 15. tract. 2. cap. 1. & 2.

QVARTO: Causa formalis animantium, est
ipsa eorum species multiplex in genere quæq; suo-
quales species auium, piscium, uermium, & bestia-
rum, Plinius & Albertus enumerat, ut infra eodem
capitibus sequentibus. Cause autem efficientes sunt
plures, remotæ, scilicet, & propinquæ, corporum ge-
nerandorum. Prima atq; summa, est ipse Deus, crea-
tor & formator omnium spirituum, atq; corporum.
Deinde est cœlestis efficiens, quam isti uim & uirtu-
tem formatiuam cœlestem uocant. Quia (iuxta illu-
d uulgatum) Homo generat Hominem & Sol. Sic
& Animal generat Animal & Sol. Solis autem ap-
pellatione hic ueniunt quælibet influentiæ, & uirtu-
tes supernæ, cœlitus generationi corporum super-
uenientes. De utroq; horum Albertus in 20. ca. 1. et
32. & in 2. generationis animalium cap. 1. Tertia effi-
ciens & propinqua propriaq; causa corporum, est
uirtus seminalis formatiua, quæ in genere uocamus
animas

animalem, speciatim uero nomina à subiectis animã
tium formis sortitur. Sicut ergo semen est materia
propinqua corporis, sic uirtus seminaria est efficiens
propinqua corporis. Hęc autem uirtus appellatur
seminalis eò, quod ab anima uegetatiua atq; sensiti-
ua, diuinitus est indita semini genitabili, atq; parti-
bus enatis ex semine, totiq; adeo materię secundę
corporum, elementari uel corporali insitę est. De
qua materia & uirtute peculiariter Albert. in 20.
tract. 2. cap. 3.

Q VINTO: Causa item efficiens generationis 4
animalis, est uirtus informans, atq; fouens sperma-
ta, & embryonem, id est, foetum ceptum quidem in Embryo
utero, sed nondum perfectum, quę uirtus mouet sper-
ma, & embryonem ad crescendum, & ad suscipien-
dum formas partium, membrorum, atq; articulorũ
corporis nascituri. Atq; ita hęc uirtus mouens, &
ista altera uirtus seminalis sibi mutuas locant ope-
ras, mutuoq; se adiuuant. De illa tamen grauissime
contenditur à Physicis, & Medicis Vtrum mouens Disputa-
uirtus sit intra sperma, & Embryonem uitalis, an tio de sper-
extra. Atq; Vtrũ sperma, et ipse embryo moueatur mate &
ab anima matris, in cuius utero iacet, sicut carcino-
ma, aliud ulcus, mouetur ab aniã corporis, cui adhę
ret, an sperma et embryo suapte anima moueatur.
Hęc disputatio prol. xa est, atq; amœna apud Alb.
in 16 tract. 1. toto, et presertim in ca 7. et 8. & ca.
16. ubi cõcludit secundũ Peripate. animã esse in semi

COMMENT. PHYS.

ne, sicut artem in artifice, & instrumentis, à quibus fit corpus artificiale. Atq; animã esse in Embryone, sicut artem in lignis, & lapidibus, à statuaria iam formatis, uide & Arist. in 2. Generatio. animal. ca. 1. circa medium. Hæ sunt ergo causæ efficientes corporum animalium, quas amplius tractat Albertus in 24. tract. 2. præsertim cap. 5. ubi materias & efficientes colligit atq; inuicem comparat.

Instrumenta generationis.

SEXTO: Instrumenta uero ad generationem corporum, atque ad efficientes causas pertinentia, sunt uaria, ut masculinus et fœmininus sexus, in plerisque animalium generibus, de quo in 4. histor. ca. 11. Et in 1. Generatio. animal. cap. 2. Et Albertus in

Consuetudo maris et fœmine prolifica. Seminatio Impregnatio.

16. tract. 1. cap. 1. Et 17. Et eodem libro tract. 2. ca. 2. Et in 18. tract. 1. & 2. De maris uero & fœmelle consuetudine prolifica Aristot. in 5. historie cap. 1. & 2. & deinceps. Et in 1. Genera. animal. Et Albertus in 5. tract. 1. cap. 1. & 2. De seminatione Albertus in 5. tract. 2. De impregnatione & foetificatione in 5. in tract. 1. cap. 3. Et de membris ad generationem necessarijs. Aristot. in 1. genera. animal. cap. 3. & infra. Et Albertus in 15. tract. 1. cap. 2. & deinceps usq; ad

Impedimẽta generationis.

secundum tractatum. Quæ porro sint impedimenta generationis, ostendit Albertus in 10. tract. 1. Et causas sterilitatis in eodem tract. 2. & in 16. tract. 2. cap. 1. Et in uniuersum de generatione animalium, & foetu, differit Plini. in 10. cap. 63. Et Aristot. in 2.

Sterilitas Animantia

generat. animalium cap. 4. & deinceps, Causa autem finalis

finalis animantium, est sua cuiusq; propria functio, & officium, actioq; & operatio, secundum speciem suam. Quales pueriliter designantur uocabulis uolatilium causa finalis. cum in Epigrammate Philomelæ, quod Ouid. falso ascribitur, Sed de proprietatibus animalium in specie, uide Aristot. in toto 9. libro historiae, & Albertum, in postremis quinq; libris. Atq; hæc de generatione causisq; animantium dixisse satis sit, & indicasse.

DE VOLATILIBVS.

Caput XXVI.

DE animæ atque uolatilium generatione, de Volatiliū ouis, incubatione, fomentis, Albertus in 5. generatio. tract. 1. cap. 3. & 6. Et in lib. 6. tract. 1. toto, & præ oua, incubatio. fomentis in cap. 4. ubi de formatione pulli in ouo dicit, Et in histor. cap. 1. & deinceps usq; in cap. 16. Et in menta. 3. generat. animal. cap. 1. & 2. Et Plin. in 10. cap. 52. Formatio & 53. Et Albertus in 16. lib. tract. 1. toto fusissime. pulli in ouo. Caterū de nomenclatura, moribus, natura, & pro uolatilium proprietate auium, diserte docet Plinius in 10. toto libro Volatiliū & Albert. in 23. toto, & in 9. historiae, à cap. 8. usq; nomenclatura, moribus in cap. 27. & in 2. histo. cap. 12. Et Albertus in 8. tract. 1. toto, & in 2. res, natura, & pro auium in cap. 4. & sequentibus. Et de uictu earum in 2. histo. cap. 3. Deq; partibus auium in 4. partium cap. 12. & Albertus in 14. tract. 2. cap. 6. Non autem cōplectimur auium aut uolatilium uocabulo insecta. Partes uolatilium etiam uolantia, sicut neque animantia terrestria uel latilium et.

COMMENT. PHYS.

aquatilia, quamuis oua pariāt, sed tantummodo bipedes, alatas, pennatasq; uolucres, uolantes in aëre uel supra terram, ut sunt anseres, gallinae, grues, & reliquæ apud Plin. in 10.

DE AQUATILIBVS.

Caput XXVII.

Aquatiliū generatio & proli-
 catio. **D**E Generatione & prolificatio-
 ne Piscium & aquatiliū Albert. in 5. tract. 1. cap. 5.
 & Lib. 6. tract. 2. toto. Et in 6. hist. cap. 10. usq; in ca.
 18. in 3. generat. animal. cap. 3. usq; in cap. 7. & in
 5. histo. cap. 5. & sequentibus. Et Plin. in 9. cap. 50.
Aquatiliū differ. & 51. Aquatiliū uero quædam habent sanguinē,
 ut Balena, Cetus, & pleriq; pisces, habentes squamam
 Aquatil. am uel cutem, tametsi horum etiam aliqua careant
 exanguū sanguine. Alia Aquatilia sunt exanguia, quorum
 secundū Pliniū, 2 Primo Mollia, quæ Greci μαλακία, Albertus Ma-
 tres spe- 3 lachias uocat. Secūdo Crustata, quæ tenuem crustā,
 cies. subtilioremq; & fragiliore testam habent, ut can-
 cri. Tertio Testacea, quæ prædura, & quasi silicea
 Aquatil. testa integuntur, ut Ostrea, & Conchylia. Alber-
 exanguū tustamen diligentior, exanguium aquatiliū enu-
 undecim merat undecim species, & describit in 4. tract. 2. usq;
 species se- que in cap. 7. De quorum generatione Alber. in 5.
 cundū Al- tract. 2. cap. 4. & lib. 17. tract. 2. cap. 4. & 5. & in
 bertum. 4. histo. cap. 1. usq; in cap. 7. & in 3. gener. cap. 8. &
 in 1. genera. cap. 11. & 14. & sequentibus. Atque do
 ex

exanguium aquatiliū membrīs & partibus Albertus in 14. tract. 1. toto. Et de partibus piscium, aliorumq; aquatiliū in eodem tract. 2. cap. 7. De uictu eorum in 8. histo. ca. 2. Et Albertus in 7. tract. 1. cap. 3. Ceterum de natura, moribus, proprietateq; aquatiliū Plin. scribit in lib. 9. toto, & in 2. histo. cap. 7. Et Albertus in 8. tract. 3. toto, & lib. 24. toto, & in 9. historię cap. 21. & 37. & alibi sparsim. Longe autem maiores beluas in mari nasci quam in terra docet experientia. Non autem complectimur nomine piscium neque aquatiliū, reptilia animalia, aut gressilia, aut uolatilia, etiam si aquis innatae re possint, ut serpentes, & prope aquas quaedam habitent ut Anates, Mergi. Plini. porro in 32. ca. 11. animalium omnium, in toto, tamq; uasto, & spacioſo mari uiuentium non plura quam 176. genera esse constanter affirmare audet. Cuius sententię fidem & sensum apud ipsum esse permittimus.

DE INSECTIS.

Caput XXVIII.

Insecta uocantur animalia terrestria quidē, sed minutiora, & quę cęsuras incisaq; loco membrorum habent. Qualia Alber. uocat annulosa, duodecimam speciem inter exanguia animalia, eod quod cutis ipsorum corrugata, quasi in circulos & annulos, uel semiannulos sit cōtracta, & distincta. Ut sunt quę Vermium appellatione ueniunt. Quo-

COMMENT. PHYS.

rum alia uolant, quippe alata, ut apes, muscæ, papiliones, crabrones, scarabei. Alia non uolant, sed reptant, aut saliant, ut locustæ, pulices, hirudines, formicæ, tincæ, pediculi, tiredines, limax, rana, stellio, bufo. Porro descriptio insectorum, & uermium, est in 4. historiae capite 7. & apud Plinium in 11. capite 4. & Albert. in 4. tract. 1. cap. 7. & tract. 2. cap. 1.

Partes & membra insectorū.

& 2. Quænam habeant sensuum instrumenta, cum primarijs ferè omnibus membris interioribus præsertim careant. Quorum loco habent intestinum oblongius, & non ualde inuolutum, quo alimenta recipiunt & excrementa emittunt. Cæterum nihil eis ferè est præter caput, & uentrem, & mediam partem, quæ thoracis pectorisq; uice fungitur & dorso, Albertus in 13. tract. 2. cap. 6. & 14. & tract. 1. cap. 1. & in 4. partium cap. 5. & 6. Sanguinis autem loco

Generatio & proli-
catio insectorum.

co habent humorem quendam exiguum, & sanient potius, de quo Albert. in 12. tract. 1. cap. 7. De generatione uero, & proliferatione insectorum in 5. historiae cap. 8. & 19. usq; in 33. & in 1. generationis capite 16. & in 3. generatio. cap. 6. & 10. & Albertus

Mores Insectorum.
Ingenia insectorum.
Apes.

in 5. tract. 1. cap. 4. & in 17. lib. tract. 2. cap. 1. et sequentibus. De moribus eorum in 8. histor. cap. 14. & Plin. in 11. cap. 1. usq; in caput 37. De Ingenijs eorum in 9. histor. cap. 38. usq; in caput 44. & Albertus in 8. tract. 4. toto, præsertim de apum solertia, & politia. De quibus apibus & Plinius in 11. capite 9. usq; in caput 21. et Virgilius in 4. Georg. Nullibi uero

terro natura & que vires ingeniumq; suū ostentant, ut in insectis, animalium minutissimis adeo, quæ etiā nonnulli non spirare neq; sentire falso crediderunt vide Plinium in 11. cap. 1. & 2. à descriptione & cōmendatiōe culicis amplificantem admirationem insectorum. Ceterum in genere de insectorum natura & moribus, Plin. in 11. usq; in caput 37. et Albertus in libro 26. toto.

DE TERRESTRIBVS ANIMANTIBVS FERIS. Caput XXIX.

Terrestria uocamus animalia, quæ nō uolant, neque alata sunt, aut pennata, ut aues, & insecta uolatilia. Neque degunt, & uisitant in aquis, tametsi innare queant, si libeat, ut cerui, armenta, pecudes. Sed quæ terra gradiuntur pedibus, aut irrepunt, ut serpentes. Verum at supra eodem cap. 24. in diuisione septima diximus, differentia nō terrestrium modo, sed etiam aliorum animalium est. Alia esse Fera & indomata, per suā naturam, ut est Leo, Elephas, Tigris, Alia esse mansueta, & domestica, ut est canis, Alia esse semifera, de quibus Plin. in 8. cap. 53. & 56. Non tamen horum institui catalogum facere. Sed de generatione terrestrium Albertus in 6. tract. 3. & in 5. historia, capite 14. & in 6. historia capite 18. in finem usque libri. Sunt autem terrestria Quædam Ovipara, ut serpentes, testudines terrestres, de quibus ouiparis in 2. histo. cap. 10. & 14.

Terrestria que.

Generatio terrestria.

Terrestria differ.

Ovipara.

COMMENT. PHYS.

In 5. histor. cap. 3. & in 8. histor. cap. 4. & in 4. partium cap. 11. & in 1. generat. animal. cap. 7. & in 5. histor. ca. 33. Verum de partibus ouiparorū Albertus in 2. tract. 1. cap. 6. & 8. De uictu. Alber. in Serpentes. 7. tract. 1. cap. 4. & 14. & tract. 2. ca. 5. De natura Serpentium uero, Albert. in 21. ca. 7. & in 25. toto. Et Plin. in 8. cap. 23. & 24. & in 5. histor. cap. 34. Et Albertus in 2. tract. 1. cap. 8. Atque omne genus terrestrium ouiparorum est ferum, non domesticū, ut uipera, cochlea, lacertus, Plin. in 8. ca. 39. ut Dracones, Plin. in 8. cap. 12. & 13. Reliqua terrestria sunt Viuipera, quæ uiuum sibi simile animal parit. De quorum generatione in 1. gener. cap. 9. & in 4. genera. cap. 7. & in 5. histo. cap. 14. & in 6. histor. cap. 18. usq; in finem lib. De partibus eorum in 4. partium cap. 10. De natura uero terrestrium passim apud Aristo. in histor. Et Albertus in 22. tract. 2. toto. De generatione item Albertus in 6. tract. 3. toto & in 18. toto libro. De uictu Albertus in 6. tract. 1. capite 5. De moribus quadrupedum in 8. tract. 5. et 6. et octauus lib. Plin. totus, est de natura terrestrium animantium.

DE TERRESTRIBVS
domesticis animantibus.
Caput XXI.

EAdem plane ratio est generationis atq; partium in animantibus mansuetis & domesticis

eis, quæ in feris. Addiditamen hoc caput, in quod an ^{Usus huius} notarentur, si qua apud agricultura scriptores de ^{capitis.} huiusmodi domesticorum cultura obseruarentur, qualia plurima congerit Columella cum alijs, & Virg. in 3. Georg. & Plin. in 8. & Alber. in 22. tra-
ct. 2.

DE PARTIBVS ANIMA=
lium. Caput XXXI.

Aliquoties supra dictum est, partes corpo- ^{Partes si-}
ris: Alia esse similes, homogenias, qua- ^{miles si-}
rum singule, & minutissimæ quoq; particule sorti ue homo-
untur nomen speciei, uel totius sui integralis, cuius genit.
sunt articuli uel articuli uel artus, ut quælibet gut-
tula sanguinis est sanguis, quælibet particula carnis
est caro. Alia autem esse dissimiles, heterogenias Partet dis-
que quidem sunt integrales substantiæ partes, sed nõ similes
sortiuntur nomẽ sui totius, ut nõ quælibet pars pedis seu hetero-
est pes, nec quælibet articulus in manu uocatur manus. genit.
Atq; hoc discrimen partium à communi sensu, &
consuetudine sermonis pete De utroq; ergo partiũ
genere Arist. quatuor libros scripsit de partibus, at
que Alber. in 1. lib tract. 2. toto, describit formalem
causam, & formam, anatomiamq; partium exter-
narum, & Aristoteles in 2. partium, capite 4. &
deinceps, & in 3. partium cap. 1. & deinceps. Sunt e- ^{Partes ex-}
nim partes. Alia externe, uisui & tactui expositæ. ^{ternæ &} interne.
Alia uero interne ut uiscera, uenæ, nerui, &c. interne.
que extrinsecus non uidentur. De anatomia inter-
narum

COMMENT. PHYS.

Partium
causae.

narum partium, & descriptione, Aristo. in 31. partium, cap. 4. & deinceps. Albertus in 1. tract. 3. toto Et de utrisq; in 1. histor. cap. 7. & deinceps, & in 2. tertioq; historiae toto. Optime uero, & summam Plinius digessit partes quaslibet, & singula animantium enumerauit membra, adeoq; articulos in 11. ca. 37. & deinceps. Quatenus uero cetera animantia membris partibusq; externis conueniant cum homine, & quatenus differant, ostendit Albertus in 2. tract. 1. toto, quatenus internis, in 2. tract. 2. toto. Tertius uero Alberti liber totus est de uenis, sanguine, neruis, ossibus, humoribus, et carne. Ceterum de causis membrorum ac partium, quae sit eorum materia, quae forma, quae efficiens, qui finis atque usus, & cur hunc situm positionemq; & affectiones obtineant, prolixè docet Albertus in 2. tract. 2. De membris quidem internis eorumq; causis, & natura, Albertus in 13. toto, & in 3. partium, cap. 4. & Plinius in 11. cap. 38. & deinceps. De exterioribus uero Albertus in 4. toto, & in 4. partium cap. 9. et deinceps. In duodecimo autem libro Albertus tract. 1. toto, de complexionibus, et qualitatibus primis secundisq; animalium ac membrorum differit, & in 2. partium cap. 1. De accidentibus uero membrorum totus est 19. Alberti, & 5. de generatione animalium. Porro ubi animal aut homo partibus ac membris, praesertim maioribus & primarijs, uariat situ uel numero, a communi cursu naturae, ibi nascitur non quidem cor-
pua

pus animale perfectum, sed Monstruosum, quod & proprio nomine Monstrum dicitur, ut si puer biceps, tripes foetus, aut tricorpor nascitur, aut ali-
 quo membro mutilatus, & mancus. De qualibus monstris Albertus in 18 tract. 1. cap. 6. Et in eodem, tract. 2. cap. 3. Et in 4. generat. cap. 4. Plinius in 7. cap. 2. de monstris hominum formis, & figuris diuersarum gentium.

Monstru.

DE HOMINE.

Caput. XXXII.

Homo creaturarum omnium nobilissima, propter quem omnia alia sunt à Deo naturaq; facta & creata, duabus primarijs constat partibus, quippe Anima, & Corpore. De anima infra libro 4. diligenter & perspicue, quantum per ingenij tenuitatem & sedulitatem licebit, tractabimus & disseremus. De corporis uero humani generatione & descriptione. De ortu & partibus, nihil omnino hic dicam, remittens lectorem ad opera Aristo. atque Albert. Vide ergo de hominis conceptu, prolificatione, foetu, ortu, generationeq; in utero 7. histo. toto libro, & praesertim de perfectione, incrementisque foetus, in eodem ca. 3. & 4. & infra in 2. genera. animalium cap. 5. Et Albert. in 9. tract. 1. cap. 2. & 3. Praesertim de foetus incremento, & formatione. Et in eodem tract. 2. cap. 5. De Embryone in eodem ca. 7. & 8. & in lib. 10. tract. 2. ca. 3. & 4. & in libro

Homo.

Hominis partes.

COMMENT. PHY 3.

18. tract. 2. cap. 6. De partu in 7. histo. cap. 9. & 10.
 Et Albertus in 9. tract. 1. cap. 8. & in libro de secre-
 tis mulierum. Et de generatione item hominis proli-
 xa disputatio est Alberti in 9. tract. 2. toto. De simi-
 litudine autem prolis ad parentes uel alios, in 4. ge-
 nerat. cap. 3. Et Albertus in 18. tract. 1. cap. 4. & 5.
 Et de liberorum multitudine, & paucitate in eodem
 tract. 2. Ceterum de hominis natura & descriptio-
 ne totus est septimus lib. Plini. & Alberti uicesi-
 mi secundi, tract. primus totus. Atq; ita in huius ca-
 pituli tricesimi secundi indice absoluisse uolo etiam
 huius tertij libri Caput Tricesimum tertium de homi-
 nis ortu, hoc est, generatione, qua describit, & Plin-
 ius in 7. cap. 3. usq; in caput 19. Et item absoluisse
 uolo. Caput Tricesimum quartum, de corpore homi-
 nis, in quod congerere potest studiosus ea, quae de
 morbis & affectionibus corporum, item de comple-
 xionibus & qualitatibus corporis humani, à Physia-
 cis, Medicisq; produntur. Item absoluisse uolo Ca-
 put Tricesimum quintum de partibus corporis hu-
 mani, quarum, internarum scilicet, & externarum
 in corpore humano, anatomiam & descriptionem,
 adeoq; picturam, diligenter cum alij Medici, tum
 imprimis Auicenna in primo Tomo, & post eum
 Alexander Benedictus libris quinque de anatomia,
 uel de historia corporis humani, & Iacobus Carpus
 Bononiensis in Isagoge anatomiae corporis humani
 etiam oculis spectandam praebuerunt.

Caput
 XXXIII.

de homi-
 nis ortu.

Caput
 XXXIII.

de corpo-
 re hois.

Caput
 XXXV.

de parti-
 bus corpo-
 ris huma-
 ni.

DE HABITU CORPORIS.

Caput XXXVI.

EX habitu corporis facile posse iudicari, & *Habitus* coniectari habitum quoque et naturam ani- *corporis* mi, atque mores, experientia quotidiana docet, & *animi na-* uulgatum dictum. Cauendum esse ab illis, quos natu- *turam pro* ra notauit atque insigniuit. Extat autem egregius *dit.* liber Aristotelis de Physiognomonia, hoc est, de con- iectura sumenda à partibus, & habitu corporis, su- per animi natura atque moribus. Et Albertus quo- que in 1. tract. 2. toto, describit Physiognomoniã & Anatomiam partium exteriorũ. Nam partes in- teriores uideri nequeunt, nec ab his aliqua sumi pos- test coniectura.

DE VITA CA

put XXXVII.

PRIMO: Animalia quedam esse longioris uì *Vitæ lon-* te, quedam uero breuioris, in diuerso genere, *gitudine &* ostendit uulgatum epigramma, de ætate animalium *breuitas.* Virgi. inscriptum. Plerunq; enim magna animalia ut homo, ceruus, elephas, equus. sunt uiuaciora par- uis, ut auibus insectis. Deinde in eadem specie, alia alijs sunt uiuaciora aut fragiliora, alius enim *Vitæ lon-* homo diutius alio uiuit, aut breuius. *gæ & bre-* longè breuisque uitæ enumerantur ab Aristotele *uis causæ.* in libro de longitudine uitæ. Hæ sunt enim primæ *b 2 qualita-*

COMMENT PHYS.

qualitates in corporibus animantis, & earū dispositiones uel complexiones. Quibus accedunt quædā alie occasiones. Vt & uulgo dicitur. Plures homines interire crapula, quam morbis, aut senio. Vt in calidis regionibus longioris uitæ sunt animalia, quā in frigidis. Vnde & Herodotus & Diodorus, scribunt de incredibili uiuacitate Orientalium & Indorum & Aetiopum. Quia corpora ista ex loci caliditate sicciora, non ita sunt obnoxia morbis, qui plerunq; proueniunt ex humoribus putrefactis.

Vitæ &
mortis cau
sa potiss.
Humidū
causa lō
gæ uitæ
bifariā. 2

Calidum
causa lō
gæ uitæ
bifariā. 2

SECVNDO: Potissima causa uitæ est in calido & humido, sicut mortis & fragilitatis in frigido et sicco, infra eodem cap. 40. In humido quidem bifariam est causa longæ uitæ. Primo: Si corporis animati humor natiuus (quem isti humidū radicale uocant) sit ærius, pinguisculus, qui non ita facile putrescat aut desiccetur. Secundo: Si ille humor sit pro portione copiosus, non immodicus, qui similiter nō facile neq; cito inarescat, unde magna corpora plerunq; sunt uiuaciora, quam parua, quippe quæ plus humoris natiui obtineant. Deinde à calido quoque bifariam sumitur causa uiuacitatis. Primo: Si calidum sit item pingue, non rarum, tenuēq; nimis. Secundo: Si calidum sit humori admixtum proportione, quod humidum tamen sit & ipsum firmitus, corruptioni non statim obnoxium. Quia humor superfluus putrescit, ut apparet in ulcerosis corporibus. Item immodicus humor extinguit calidum naturale sicut

sicut aqua, & immodico liquore extinguitur ignis, & præsertim si humor ille sit tenuis & aqueus, quâlis in corpore citius congelascit, quam pinguis humor. Item nimius calor uelocius absorbit humidum non alimētare solum, quod ab alimento cibi potusq; suggeritur atque suppeditatur, uerum & absorbit depasciturque humorem natium, & radicalem, à natura suppeditatum corpori atque insitum. Sicut ergo lumen in lychno diutius eò uiuit, quo plus olei uel pinguedinis suggeritur, sic & corpus animatum diutius uiuit, quo plus humoris calorisque proportione geometrica & temperamento iusto habet. Sicut e contra nimia flamma lychni citius absorbit oleum, aut pingue suffusum, & immodicus liquor, præsertim aqueus, facile extinguit flammam atque lumen suffocat.

TERTIO: Omnium uero in homine causarum Longæ uitæ primam esse iudico, sanam curisq; uacantem mentem & animum à dolore liberum. Si quidem ut labor immodicus, fatigatioq; desiccet et arefacit corpora, ita multo maxime labor, dolorq; animi, conficit, absorbitq; corporis membra, & fomenta uitæ. Vnde & curâ uocant Latini quòd cor urit, & uitalia uiscera quasi abrodit. Atq; experientia nimirum quotidiana arguit, corpora dolentium ac laborantium, atq; eorum, qui grauioribus affectibus, et solitudinibus, sunt obnoxij, quasi lenta ta-be confici & inarescere, ut ille ait apud Plautum.

COMMENT. PHYS.

Macerore maceror, macesco, consenesco, & tabesco
 Ossa atq; pellis sum, misera macritudine. (miser.
 Cur dolen Hoc autem inde euenit, quòd dolente anima, uita-
 tiū & gra les quoq; spiritus, uires, motusq; debilitantur, &
 uiorib. af= naturalis calor remittitur, ac humor natiuus ita di-
 fectib. ob= labitur, & euanescit, dum fatigatā sollicitudinibus
 noxiorum animam, tædet, pigetq; suas uires intendere, & ex-
 corpora ercere alacriter, non in corpore solum, uerum & in
 tabe et ma pso animo, iuxta illud Ouidij.
 cie confi= Si quid & in nobis uiui, superestq; uigoris
 siantur. Extinctum longis excidit omne malis.

Et affectus quoq; anxij, non modo perturbant, sed et
 conficiunt instrumēta sua, sedesq; ut pote cor, iecur,
 fel. Nam in uisceribus habitant affectus, ut infra in
 4. cap. 15. & 20. Proinde poëta rectissime monet.
 Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.

DE RESPIRATIONE.

Caput XXXVIII.

Spiritus
quid.

Spiritus est corpus subtile aërium, à uapore ata-
 que humore naturali, & adiuuante calido natu-
 rali, ortum in corde animalis. Quanquam in his
 animalibus quæ corde carent, aliud quid membrum

Respira-
tio.

fungitur uice cordis. Respiratio est remissio & at-
 tractio spiritus, à pulmone alioue membro equis-

Respira-
tionis usus.

pollente facta. Finis autem & usus respirationis est,
 ut calor internus, præcipuè in corde, refrigeretur,
 & recreetur subinde renouatus, & quasi aurula aut
 uentulo

ventulo afflatus, qui remittitur & attrahitur à pul-
mone tanquam à folle, ne putrescat calor & spiritus
perpetua quiete, & desidia quadam, ut etiam supra
alicubi dictum est. Tametsi uero multa animalia pul-
mone respirationis instrumento careant, ut pisces et
insecta, pleraq; tamen aliud quippiam habent mem-
brum, quod pulmonis uice fungatur, ut de corde e-
tiam nunc diximus. Proinde nihil admodum opus
erat Aristotelem denegare piscibus plerisq; & in-
sectis respirationem, non ob aliam causam, quam
quod pulmone careant, ut in 3. partium cap. 6. Sed
huic & Plinius in 9. cap. 7. & alij repugnant, asse-
rentes spirare & respirare pisces quoq; & insecta,
tametsi propter caloris refrigerandi exiguitatem,
non ita crebra respiratione indigeant aquatilia &
insecta pleraq; ut maiora animantia terrestria, aut
uolatilia. Plura apud Aristo. in lib. de respiratione
animalium. Et apud Hip. in lib. de corde.

Pisces &
alia anima-
lia pulmo-
ne caren-
tia quomo-
do spirent.

DE AETATIBVS.

Caput XXXIX.

Aetates hominis uarie distinxerunt Medici
atque Physici. Pleriq; tamen aut 4. aut 7.
numerant, alludentes ad naturam, partim animi,
partim corporis, Medicis ferè quatuor numeran-
tur. Pueritia, calida & humida, uer hominis, usque
ad 20. circiter annum. Iuuentus, calida & sicca, &
stas hominis, usq; ad 40. circiter annum. Virilitas,
Aetates
hominis se-
cundū Me-
b 4. frigida

COMMENT. PHYS.

dicos quatuor. frigida & humida, usq; ad sexagesimum circiter annum, autumnus hominis. Senectus frigida & sicca, post circiter sexagesimum annum, hyems hominis, Cor. usq; ad finem uitæ. Dicunt autem Cor, uitæ arcem, in crescere usq; in 50. annum, postea uero ab anno 50. Aetates decrescere, et demum euanescere. Alijs septem etas hominis se tes recensentur, à natura credo animi potius, quam ptem secū= corporis, ut sit Infantiā in annum 7. Pueritiā in 14. dum alios. Adolescentiā in 25. Iuuentus in 35. Virilitas in 50. Senectus in 70. circiter. Decrepita etas usq; ad finē Medici. uitæ. Rectissimè autem dicunt Medici, quod flos & uigor etatis cuncta gratiora & meliora habet. De clinatio uero etatis & senectā omnia habet contra.

DE MORTE.

Caput XL.

Mors qd. **M**ors est commigratio animæ à corpore, & uitæ mortalis commutatio in mortalem, iuxta Ciceronis sententiam, in 1. Tuscu. Sicut et Vita quid. cōtra Vita, est unio animæ cū corpore suo. Mors autem est triplex, Naturalis, Accidentaria, et uiolenta. Morstriplex. Mors Naturalis est, quæ obuenit homini ex humidi non solum alimentaris, sed etiam radicalis cōsumptione paulatim facta, ut si uel calor sit nimius, uel humidum modicum, aut frigus superet calorem, ita ut humidum facilius cōgelascat, nimirum in siccis, frigidis, aut nimiū humidis corporibus, prout quæq; Morti nã complexio est fragilior. Atque hanc mortem tamē, humidi

humidi & calidi, ut sanguinei, et phlegmatici, facili turali quæ
 us euitant. Vnde & Aristo. in problematis firmiorẽ comple=
 uitam tribuit, & diuturniorẽ, uiuentibus ad septen xio minus
 trionem, & in frigidis regionibus, quod ad mortem obnoxia.
 hanc naturalem attinet. Mors autem Accidentaria 2
 est, quæ per morbũ corporis uolentũ obuenit, quæ Morbis
 libus morbis magis sunt obnoxia humida & calida quæ corpo=
 corpora, quam sicca & calida. Sic Aristoteles diu= ra magis
 turnioremitam tribuit orientalibus, & ijs qui in= aut minus
 habitant calidas regiones, quod ad morbos attinet. 3 obnoxia
 Mors Violenta est, quamoriuntur βιοθάλατοι, hoc βιοθάλα=
 est illi qui dicuntur, ante diem suũ, oppetere mor= τοι.
 tem, ut qui in prælijs, aut supplicijs, aut repen=
 tinis mortibus, & casu aliquo letali, &
 improuiso mortem obeunt. Hæc de a=
 nimantibus, et homine, adeoque de
 tertia Physices parte, ñ præsens
 dicta sufficiant. Quibus nolo
 addere Epilogũ hoc lo
 co, quippe quo magis
 erit opus in capite
 te sequentis cõ=
 mentarij de
 anima in
 stituti.

Finis tertij libri.

b 5 Commen=

COMMENT. PHYS.
COMMEN
TARII IN PHYSICAM
ARISTOTELIS,
LIBER QVARTVS.

Præfatio autoris.

Quas ob
 causas præ
 fationem
 hanc præ
 miserit.

RATIAM ME ALIQVAM
 apud studiosos initurū puto, si pau
 lo longius quidem, attamē breuius
 hic repetam, totius prope physicae
 professionis materiam, eiusq; ordi
 nem ostendam. Sic enim breui quasi indice, & tan
 quam digito, totum corpus physicum, cum suis mem
 bris & partibus demonstrabitur, et quarti huius cō
 mentarij cum superioribus cognatio, ac necessitudo
 apparebit facilius. Atque satius fore puto, hanc se
 rriem ac methodum indicare, quam animæ encomiū
 dicere: de cuius laudibus tacere, quam pauca & hu
 miliora loqui malo. Quia non tam per temporis in
 stitutiq; scripti angustiam, quam per ingenij & di
 ctionis imbecillitatem, satis pro dignitate & expe
 ctatione Animam, deq; ea scientiā celebrare nequeo
 itaq; ut de physica, & de eius materia ac serie pau
 ca attingā, à definitione rursus sumetur exordiū.
 Physica est, de natura causisq; & effectibus & acci
 dentibus corporis naturalis, mobilis, scientia. Ordo
 autem professionis Physicae apud Peripateticos, hic
 ferè comprehenditur capitibus.

Physica
 quid.

PRIMO

PRIMO: Physica in genere, et abstractim quæ Physicæ
 si, considerat principia, causas, motum accidentia, materia in
 circumstantiasq; ipsius motus, quo mouetur corpus genere.
 naturale mobile, & quatenus mobile ipsum corpus Moueri.
 mouetur. Moueri autē physica phrasi hic dicimus, Mutari.
 corpus mutari secundum substantiam, aut accidens
 suum: ut corpus generari corrumpiq; in substantia.
 Augeri & minui in quantitate. Alterari & muta-
 ri in qualitate. Ferri & mutari loco. Sic corpus mo- Corpus
 bile physica phrasi est prorsus substantia corporea, mobile.
 obnoxia iam dictis motibus. Sed metaphysicæ ma- Metaphy-
 teria circa quam proprie uersatur, est substantia in sicæ mate-
 corporea, ut Deus, Angeli, Dæmones, anima sepa- ria.
 rata, sicut & substantia corporea, quatenus non est
 obnoxia motui, & in uniuersum abstracta essentia
 substantiæ uel accidentis à sua materia, pertinent
 ad Metaphysicam professionem. Ista prima elemen- Quid 8. li
 ta, principiaq; physices, complectitur et docet opus bri phys.
 Aristotelis, quod de Auscultatione physica, & de Aristo. cō
 Motu inscribitur, in 8. libros diuisum, quæ princi- tineant.
 pia supra in primo Commentario attigimus,
SECUNDO: Physica in specie considerat cor- l. Physi-
 pus naturale, quod motu localitantum mouetur, & ce mate-
 loco fertur, quale est cælum, & totus adeo mundus: ria in spe
 quorum substantia, quantitas, qualitas, cum non mu- cie.
 tetur in uniuersum, tamen loco fertur. De hoc cœli Materia
 & mundi motu locali, forma, partibus, effectis, ac- lib. Arist.
 cidenti-

de coelo & cidentibus, pertractant. libri Aristotelis de coelo et mundo. II. mundo.

TERTIO: Physica in specie considerat corpus naturale, elementare, uel ex elementis compositum, quatenus formis ac qualitatibus elementorum mouetur ac mutatur: forma, ut cum generatur aut corrumpitur: aut quantitate, ut cum augetur uel diminitur, aut qualitate, ut cum alteratur. Nam alterari physica phrasi est, secundum qualitatem mutari. Et de his motibus, praesertim de prioribus duobus lib. Arist. & de qualitatibus elementorum atque compositorum ex elementis corporum, sunt duo libri Aristotelis, de Generatione & Corruptione inscripti.

QUARTO: Physica considerat in specie corpus naturale, compositum, mixtum, imperfectum, eiusque motum & causas & effectus, nempe Meteora quae physicis mixta compositionis primae, & secundae uocantur, & imperfecta, fortasse, quia non ita demonstrabilis & perfecta scientia de meteoris olim fuerit ut de alijs rebus naturalibus. Et haec meteora in tribus libris Meteor. ab Arist. traduntur.

QUINTO: Physica considerat in specie, causas effectus, naturas, & motus corporis naturalis mixti, perfecti, inanimati, quale est metallum & metallare. De his quidem metallaribus ab Aristotele scripta, interciderunt iniuria temporum, sed Alberti scriptores de Mineralibus, & Agricole Dialogus de Metallaribus, & Plinius in posterioribus libris suis, alijque

Alterari.

Materia

lib. Arist.

de Gener.

et cor III

rup.

Meteora

cur corp.

imperfecta.

III.

De Metal

laribus.

Scriptores

alijque ea docent.

SEXTO: Physica antequam de corpore mobili animato tractet, (Nam corpus aliud est inanimatū, ut superiora, aliud est animatum, ut sequentia) considerat in genere ac in specie, principium uitale omnium animatorum corporum: quæ est ipsa Anima, suggerens uitam, atque uires, et operationes uitales animalesq; cui libet animato corpori, ut infra cap. 1. de qua anima scriptum est ab Aristotele diuinum opus, in tres libros diuisum, cuius operis subiectum et materia, circa quā, uersatur illud, est Anima ipsa, quatenus corpori animato est affixa & indita, habenti uitam & motus actusq; uitales, ab eadem anima, quæ habitat in eò. Cæterum de anima separata à corpore post mortem, nō est Physiici tractare. Sed ad Methaphysicā, quin ad Theologiam potius considerare pertinet. Siquidē ratio hominis, nisi sacris literis adiuta & edocta, nequit assequi, nedum ex animo ac serio credere immortalitātē anime. In hūc ergo quartum commentarium pro uiribus, fide, & cendi, ar- sedulitate nostra, diligēter pleraq; ab Aristotele, ac gumentū, alijs nōnullis Peripateticis dicta de Anima, de eius & finis hu- partibus, potentijs et uiribus, deq; tota natura adeò ius quarti eius, perspicuè, & nō ita prolixè congeram, ea qui- libri. dem condicione, ut quæ ad Medicorum proprie per- tinent artem, ea relinquam, ne aliena à nostra pro- fessione, et parum mihi intellecta afferre, falcemq; in alienam messem uidear immittere: quia

Metiri

V.

Corpus du-
plex.

Materia
lib. Arist.

de anima

De anima
à corpore

quis tra-
ctet.

Modus do-

gumentū,

ius quarti
libri.

COMMENT. PHYS.

Metiriſe quenq; ſuo modulo, ac pede uerum eſt.

Qui ſua metitur pondera, ferre poteſt.

Pſeudopla
tonici.

A præſtigijs autem & uanitatibus Pſeudoplatonia-
corum, multo magis abſtinebo, qui mirabilia, ne di-
cam monſtroſa multa comminiſcuntur de Anima,
& ſomnia febrilia ſomniant: à quibus ne noſtratiū
quidem aliqui abſtinuere. Verum illos rectè Pſeudo-
platonicos appellauerimus, quia bene alioqui & ho-
norifice à Socrate & Platone diſputata, dictaq; de
Anima, præſertim rationali & humana, iſti uel nō
intellecta, uel (quod magis crediderim) detorta ama-
bitioſe & deprauata iactitant, & tanquam myſte-
ria ſuperſtitioſe admirantur.

Operatio-
nes anime
& corpo-
ri commu-
nes.

SEP TIMO: Phyſica conſiderat in genere, cor-
pus animatum & motus eius, ac operationes quaſi-
dam, quas id habet cum anima communes, ita ut nō
niſi in corpore ſita eas exerceat & exhibeat ipſa A-
nima: ut dormire, ſomniare, uigilare, tangere, iuue-
neſcere, ſeneſcere, ſpirare, & ſimilia. De quibus o-
perationibus, corpori & animæ cōmunibus, tametiſi
Ariſtoteles in 2. quoque de anima libro doceat, tã-
men Eiuſdem extant aliquot de illis opuscula, que
iſti uocant Parua Naturalia. Sunt autem hi libelli
circiter 12. De ſenſu & ſenſibili, De memoria & re-
miniſcentia, De ſomno & uigilia, De Inſomnijs, De
diuinatione per ſomnia, De motu animalium, De
longitudine & breuitate uite, De iuuentute, ſene-
ſta, uita, & morte, De reſpiratione, De inceſſu ani-
malium

Parua na-
turalia.

malium, De flatu, De Physiognomonia, quæ opuscu-
la Naturalia addita sunt ab Aristotele libris de Ani-
ma, quasi supplementum, summarium, & corollarium.

OCTAVO: Physica considerat in specie de na-
turis, motibus, proprietatibus corporum naturalium,
animatorum, ut de uegetabilibus, id est, plantis, ex-
tant Theophrasti 14. libri. ut de sensibilibus, id est,
de animalibus & de homine, extant Aristotelis de-
cem & octi libri, & de homine item, eiusq; parti-
bus, extat egregium opus Gregorij Nyseni græci qui
fuit frater Basilij Magni, & amicus Gregorij Nazi-
anzeni. Super sunt quoq; aliorum doctissimorum scri-
pta de Natura hominum, ut apud Diuum Augusti-
num, & Ambrosium, & plures alios, qui aliquot
hominis partes singulis uoluminibus explicarunt.

Hæc ergo est series, hæc item materia est totius scien-
tiæ physicæ, apud Aristotelem, ac Peripateticos,
operum Aristotelicorum interpretes. Hinc etiam
apparet, ad quam corpora pertineat Anima, &
eius scientia: nempe ad animata tantum, quam ma-
teriam qui probe perdidicerit & tenuerit, is sane
sciat, nihil aut parum admodum sibi deesse, quod ad
Physiologiam, hoc est, naturæ scientiam attinet.

VII.

De uegeta-
bilibus,
sensibili-
bus, & ho-
mine à qui-
bus tracte-
tur.

Anima ei-
usq; scien-
tia ad que-
nam corpo-
ra pertine-
at.

DE ANIMAE DEFINI-

tione. Caput I.

Ista quasi præfati, de materia Physicæ, & argu-
mento huius Commentarij quarti, statim nunc
aggredie

COMMENT. PHYS.

- An sit ani**
ma. aggrediemur questionem uulgatam quidem, sed
difficilem atque ambiguam: Quidnam sit Anima,
nam. An sit Anima nemo unquam sanus dubitauerit.
Duas ergo definitiones Aristotelicas explicabo, &
tertiã aliunde addam: ex quibus ut cunq; appareat,
quidnam sit Anima. Tametsi nemo ausit affectare
aut sperare, se posse substantiam Animæ per imagi-
nationem nedom uerbis concipere. Est enim quæli-
Animæ de
finiciones
quales. bet Animæ definitio, tantum quasi nominis & uoca-
buli expositio: cum reuera essentiam atq; formã
animæ nequeamus assequi. A fine ergo, & effectis,
tanquam à posteriore, licet eam notificare.
- Animæ et**
tymologia PRIMO: Animam Latini à uento aut spiritu
appellant, imitatione Græcorum, qui ψύχη à refri-
geratione quasi, & recreatione uocant Animam,
eò quod suo spiritu foueat & recreet corpus, cui in-
habitat. Definitio autem eius prima apud Aristote-
lem, & potissimã hæc est, in principio secundi libri
de anima. ANIMA est actus primus corporis na-
Animæ
prima defi
nitio. turalis organici, uitam habentis potentia. Huius de-
finitionis singulas uoces primum, deinde eam per ex-
empla & paraphrasim exponere libet.
- Definitio**
nis primæ
expositio. SECUNDO: Anima est species, quæ hac defini-
tione definitur ac describitur, conueniente non ho-
minis tantum & rationali animæ, uerum etiam plan-
tæ, animalisq; animæ sensitivæ, aut uegetatiuæ, ut in
fra eodem cap. 3. Genus animæ rectissime tribuitur
ἐν δὲ λέξι
χαίρει. ab Aristotele ἐν δὲ λέξει, in quo uocabulo se ho-
dieq;

dieq; eruditi ualde torquent, & exercent: & de ea
 nos supra in 1. cap. 28. tractauimus: ἐντελέχεια
 proprie significare actum, hoc est, essentiam cuiusq;
 rei & formam adeò, secundum quam, & ex cuius
 uiribus corpus naturale quodlibet mouetur, & ope
 rationes suas exercet. Atq; hoc loco in principio se
 cundi de Anima, non dissimulante Aristoteles si- Anima
 gnificat, Animam esse quasi formã & essentiam cor- cur actus.
 poris animati, cui cohabitatur, quæ ipsum corpus agi-
 tet, & idoneum efficaciq; reddat ad operationes ui-
 tales & animales. Sicut & in scholis receptum est. Corpus
 corpus esse quasi materiam substantiæ corporeæ, et materia.
 subiectum animæ: atq; animam ipsam esse formam Anima
 animati, atque id quod ex materia, id est, corpore, forma,
 et ex forma, id est, ex anima compositum sit, uegeta
 bile aut animale, id appellari plantam, animal, aut
 hominem. Nec morari nos debet hic hominum docto De uoce
 rum cõtrouersia, de uocabulo ἐντελέχεια, tametsi ἐντελέ-
 enim uerbis aliquousq; pugnent, tamen re ipsa pla- χεια do-
 ne consentiunt: nisi quod appellantes ἐντελέχεια cõ-
 perfectionem, significant formam atque absolutam trouersia.
 essentiam, et substantiam adeo animæ, uel corporis.
 Qui uero actum, uel continuatam motionem inter-
 pretantur ἐντελέχεια, illi formæ ipsius atque essen-
 tiæ uim operationesque intuentur, siquidem natura
 nulli corpori, nulli substantiæ, nulli deniq; rei pror-
 sum indidit otiosam formam, aut inefficacem essen-
 tiam, quin unã cum hac essentia, suas cuiq; compositi-

COMMENT. PHYS.

to et substantiæ uires, suas operationes et officia simul attribuerit. Parum ergo refert utrum ἐν τῇ λέξει ἤ ἢ ἄκτῳ, an perfectionem hac in definitione, alibiue interpreteris.

- Anima cur actus primus.** **ACTUS PRIMUS.** TERTIO: Actum primum corporis appellat Animam, eò quod ab ea anima procedunt omnes aliæ operationes, uires, & actiones in corpore, uel in toto animato. Nam forma agens & mouens, uocatur Actus primus, ut anima, quæ mouet, & agit corpus ut uiuat, id est, crescat, uel sentiat. Operatio uero, & efficacia, & uires motæ, ab actu mouente primo, et ostentatæ, uocantur actus secundi, quia à prima, id est, à mouente actu, tanquam motæ ipsæ secundario procedunt. Sic doctor prælegens, & docens, uocari potest Actus primus. Doctrina uero, et opera eius, quam ipse doctor impendit, & cõmunicat audientibus, ut per eam doceantur, & discant, uocabitur recte actus secundus. Atque ita apte post genus ἐν τῇ λέξει ἢ ἢ, in definitione sequuntur differentie. Sic ergo alimentum, uisus, auditus, memoria, intellectus, & reliqua, non sunt quidem ipsa Anima in corpore, id est, non sunt actus primus corporis: sed sunt actus secundarij, progredientes ab ipso primo actu, id est, ab anima corporis animati.
- Anima cur actus corporis.** **QUARTO:** Corporis actus dicitur esse Anima, ad differentiam substantiæ incorporeæ, & accidentium quæ corpore uacant, cū substantiæ incorporeæ sint ipsi spiritus, quorū actus primus sine medio

dio est Deus ipse, creans spiritus. Quin & animæ se
 paratæ à corpore non cõuenit hæc definitio: quia se-
 paratam animam definire, non interest Physici, sed *Cur anima*
 Metaphysici est. Fit aut̃ peculiariter hic mentio cor- *corporis*
 poris naturalis, ad differentiam eius potentiã uel *naturalis*
 actus, quæ est in angelo, in demone, quorum neutri *sit actus.*
 corpus naturale adest, sed affectum solummodo, &
 assumptum aliunde, præter naturam eorum. Item
 naturale corpus dicitur, ad differentiam corporis
 accidentarij, uel artificialis: quod tametsi habeat o-
 perationes & motiones suas, tamen nõ dicitur ani-
 matum, neq; est sedes animæ, ut columba lignea ab *Columba*
 Archita Tarentino sic fabrefacta, ut sponte quasi *lignea. At*
 sua uolaret: tamẽ animata nõ potest appellari, quia *chitæ.*
 naturale corpus nõ fuit, sed artificiale. Nõ natũ, sed
 arte effectum. Sicut & rota, aliudue mobile artifi-
 ciale, mouetur per artem, non per aliquam animã.

QUINTO: Corpus organicum hic in definiti- *Corpus or*
 one uocatur, quod habet discrimen & situm, & si- *ganicum*
 guram membrorum ac partium in se principalium: quid.
 quas alioqui partes integrales uocamus, qualia sunt
 cum primis instrumenta uitæ, quæ membra uitalia
 appellantur, ut cor, cerebrum, caput, uiscera, in ani-
 mali: ut est cortex, radix, truncus, caulis, medulla,
 semen. in planta: Qualia sunt item instrumenta sen- *Anima*
 suum, ut infra eodem cap. 7. & 9. Atq; hoc organi- *cur actus*
 cum corpus dicitur secundũ aliquos, ad differentiã
 cæli, stellarum, & mundi, quod hæc tametsi habe-

COMMENT. PHYS.

organici. ant animam, & sint animata, iuxta Platonicos, tamen eis non conueniat hæc definitio: quia corpora ista cœlestia non habeant instrumenta uitæ. Quod quam sit dictum friuolum, cuius facile patet. Aut enim cœlum, stellæ, & mundus, sunt animata, tum utiq; sua uitæ instrumenta habent, tametsi non paria homini, animali, uel plantæ. Aut cœlum, stellæ, & mundus, sunt inanimata, quod rectius nos credimus, tum minime quadrat illis hæc definitio, & appellatio Animæ, uel animati corporis. Quod uero præclari etiã Philosophi (ut Cicero de Natura Deorum meminit) Cœlum, Stellas, ac Mundum dicunt esse animata, atq; habere animã: proculdubio significare id uolunt, ista moueri, regi, & gubernari ab animis & spiritibus: nõ quidem insitis sibi, tanquam corpori animato, uerum cura Dei sic instructis & alligatis, ut angeli aut boni demones suum quisque orbem cœlestem, suam stellam moueant ac regant: atq; ipse demũ mundus uniuersus à summa Anima, id est, Deo ipso uegetetur, foueatur, ac regatur, iuxta illud.

Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus
 Mens agit at molem, & magno se corpore miscet.
 Inde est cœlestis origo semunibus cunctis, ut supra in
 1. cap. 3. exposui. Dicitur ergo corpus organicum.
 Potius ad differentiam eorum corporum quæ non
 habent organa, hoc est, instrumenta uitæ, aut cuiusquam
 quam uitalis operationis, sic lapis, metallum, meteo
 ron

ron, cœlum, quamuis mouentur, tamen nullum habent istiusmodi instrumentum crescendi, generandi, sentiendi. Quod uero hic quoq; disputant de Embryone, hoc est, foetu imperfecto in utero, non ita necessarium uidetur. Qui enim paulo rectius de hac re sentiunt, communi consensu ferè dicunt, Embryo ni primo animam uegetatiuam, deinde sensitiuam, demum rationalem quoq; superuenire, cum scilicet perfectus fuerit hominis foetus, Atq; ita recte uocabitur Embryo, corpus animatum, sicut semē pomi, piri, aut frumenti.

Embryo
an corpus
animatū.

SEXTO: Corporis uitam habentis potentia, Anima actum dicit esse animam, ad differentiam corporum cur actus in animatorum, quæ uacant anima, ut sæpißime est corporis ante dictum: Sicut enim animata uocamus, quæ in uitam ha trase uitam & animam habent: sic inanimata appel tentia. lamus, quæ nullam uitam intra se, nullã animam, nullumq; adeo animale motum per se habet, ut nauis, currus, rota, lapis, qualia tamen si moueantur motu locali, tamen prorsum alijs motibus carent uitalibus. Animata uero (ut mox patebit) suapte natura citra externum motorem crescunt uel sentiunt Atq; hoc quidem corpus animatū, uitam habere dicitur potentia, id est, posse exercere opera uitæ, per uim animæ secum habitantis. Vitæ autem appellatione uenit hic uita prima, & omnes uitales operationes, operaq; uitæ, ut infra Bodem cap. 3. Vnde significatur corpus ad animam cõparari, sicut potentiam ad

Anima
cur actus
corporis
uitam ha
bentis po
tentia.

Vita.

Corporis
ad animã

COMMENT. PHYS.

compara = actum. Et ad differentiam rursum corporis inani-
 tio qualis. mati, quod nullam habet ne in potentia quidem ui-
 tam, nedum in actu. Item cadauer tamen si organicū
 sit corpus, tamen iam nullam habet uitam in poten-
 tia, saltem naturali, uel propinqua. Item corpus ani-
 matum habet uitam in potentia, id est, operationes
 uitales atq; animales suo tempore, suoq; modo pre-
 stare potest, tamen si actu non habeat quamlibet ui-
 tam, sed otiose aliquando & quasi mortuum degat,
 sicut semen frumenti in horreo repositum, aut alia
 semina frugum: tamen sunt animata corpora, quam-
 uis actu non exerceant operationes uitales, sed quia
 exercere possunt suo tempore locoq; utpote iniecta
 terra fertili, uel insita & implantata: tum denique
 crescunt, seminant, gignunt, foetificant. Sic corpus
 dormientis, est tamen animatum, quamuis nō uidet,
 non audit actu, quia potentiam habet uidendi, audi-
 endi, & similia, si euigilet rursum. Quod uero no-
 stri addunt, Animam esse actum corporis substanti-
 alem, recte quidem dicunt, & ex Aristotelis senten-
 tia. Nam actus alius est substantialis, utpote forma,
 perfectioe substantiae corporeae uel incorporeae: et
 actus alius est accidentarius, ut forma, perfectioe
 accidentis, ut scientia, uirtus, albedo. Et uterque
 actus primus de se gignit suos actus secundos, hoc
 est, operationes. Rite ergo appellamus Animam, ac-
 tum substantialem, quia per se et tanquam pars sub-
 stantiae in animato exercet corpus, atq; animatum
 ipsum

Vitam in
 potentia
 habere qd.

Anima
 cur actus
 substanti-
 lis.

ipsum reddit idoneum ad operationes suas.

SEPTIMO: Habes itaq; explicatas uoces in de Definitione, & exempla diuersa proposita, unde sensus primus definitionis primæ facile apparet, quod Anima paraphra est substantia incorporea quidem, sed tamen infusa sis.

corpori animato, & tanquam materiæ suæ forma affixa: quod corpus naturale, non accidentarium, neque artificiale, & instrumentis ac membris uitalibus præditum, à sua anima uegetatur & uiuificatur: ita ut partim corpus ipsum præstet & exerceat suas operationes uitales, partim ipsa anima in corpore eodem præstet suas operationes animales. Hinc etiam altera definitio Animæ apud Aristo. facile intelligitur, qua dicitur quod Anima est spiritus, quo principaliter uiuimus, sentimus, ac intelligimus. Ni si quod hæc definitio conuenit potissimum Animæ rationali & humanæ, qua intelligimus. Tertiam de definitionem re quidem ipsa cum prima cõsentientem nostri talem superaddunt. Anima est spiritus, cuius agitatione atq; ui corpus animatum aut uegetatur, aut sentit, aliæue opera uitæ præstat, id ipsum cui inhabitat anima. Quæ quidem opera uitæ, quot et qualia sint, infra eodem cap. 3. et sequentibus apparebit.

Nam ad præsens hæc de animæ definitione dicta sufficiant, quæ melius ex infra dicendis intelligetur. cum de origine, de causis, deque effectibus Animæ plura dicentur.

Animæ
secunda
definitio.

Animæ
tertia
definitio.

COMMENT PHYS.
DE OPINIONIBVS PHI-
losophorum super Anima.

Caput II.

PRIMO: Multa semper controuersia fuit in-
ter eruditos, ac præcipuè Physicos, de substan-
tia Animæ: quam alij in corpoream & separabilem,
immortalemq;: alij corpoream inseparabilem atq;
mortalem esse censuerunt. Quæ controuersia uide-
tur orta, partim ex quadam dissentendi libidine, et
peculiari quodam sapiendi ambitu, partim ex ser-
monis dissimilitudine atq; ambiguitate, cum alius
Physice, alius Medicè, alius Metaphoricè, & figu-
ratè loqui maluit, dum pleriq; etiam à solis effecti-
bus substantiam animæ iudicarunt, dum item alius
de sola hominis anima rationali (qui animus pro-
prie uocatur à Cicerone in Tusculanis): alius de ani-
mantium anima, plantis suam abnegans: alius de to-
to spiritu illo loquitur, qui mouet & uegetat quodli-
bet animatū corpus, quæ Anima proprie uocatur,
ut supra eodem ca. 1. cuius animæ nobilissima pars
Animus dicitur, qua intelligit atq; eligit, ut infra eo-
dem cap. proximo, & cap. 18. Verum nolo hic pro-
lixè recensere, interpretari, confutare, aut defen-
dere tot opiniones philosophorum, cum id agat A-
risto. in primo de Anima. Exemplo itaque Cicero-
nis & Macrobij, breuiter istorum sententias attin-
gam.

SECUNDO: illorū opiniones hinc differo in
decimum

Vnde orta
sit contro-
uersia phi-
losophorū
de anima.

Anima.

Animus.

decimum octauum cap. usq; qui de anima tantum, id est, de sola hominis anima loquuntur. Pleriq; autem credentes Animam esse mortalem, & una cum corpore nasci, ac simul interire, ut in plantis & bestijs uidemus, dixerunt eam esse quid corporeum, & ex corporeo natam, et corporis ac speciei suae nobilissimam partem, adeoq; formam, quae reliquum corpus totum sua agitatione motuq; foueat, & functionibus uitae reddat idoneum, Sed tamen obtinuit apud saniores illa altera sententia, animam esse incorpoream. Uaq; animam esse dixit Democritus spiritum insertum atomis. cui sit peruium totum corpus, quod possidet, uel (ut interpretatur Aristoteles) dixit eam esse compositum quid ex atomis, per se mobile, id est ex corpusculis rotundis, & minutissimis. Sicut & Virgilius in Sileno totum mundum ex atomis scribit compositum, de quo supra. Hipparchus dixit animam esse ignem. Heraclitus Ponticus lucem. Heraclitus alius uel alius scintillam stellaris essentiae. Heraclitus alius uel alius corpus. Quidam calorem naturalem. Anaximenes aërem. Zeno cōcretum corpori spiritum. Hippocrates tenuem spiritum per omne corpus dispersum. Hippo aquam, uel humorem. Critias sanguinem. Quidam frigiditatem ac refrigerationem corporis. Vnde & Ψυχῆς nomen est. Bias dixit animam esse compositum quid ex igni & aëre. Parmenides ex igni & terra. Xenophontes ex terra, & aqua. Epicurus speciem ex igni, aëre, & spiritu mi-

Opiniones
philos. de
anima.Anima
corporea
& mortalis.Anima in
corporea.

Democri-

tus.

Opiniones

eorum qui

ex elemen-

tis animam

compositam

uoluerunt.

Ψυχῆς an-

de dicta.

COMMENT. PHYS.

Xenocrates. *Atque ita isti Philosophi ex uno pluribusue elementis compositam opinantur animam. Xenocrates uero dixit animam esse numerum se mouentem: numerum quidem, eò quod apprehendit species rerum numeratas, & distinctas: & se mouentem, quia operationes suas ex se habet & illis mouet corpus.*

Aristoxenus. *Aristoxenus musicus item numerum, & principium numeri: proculdubio significans uitam, et uitæ operationumque eius numerum, id est, proportionem, per singulas partes animæ atque corporis, quæ proportio habet pulcerrimum concentum in animato corpore, qualem uix meliorem reddere possunt numeri Musici. Dinarchus dicit Animam esse principium elementorum, scilicet ignis, aëris, aquæ & terræ, in ipso corpore, cui insidet infusa, afferens secum eidem corpori pulcerrimam illam ex quatuor complexionibus & elementaribus qualitatibus harmoniam, & commixtionem, Hinc & Philolaus Pythagoricus, & Medicorum aliqui, ut Galenus, animam nihil aliud esse, quam harmoniam & ἁρμονίαν, hoc est, conuenientiam & temperaturam ex quatuor complexionibus & qualitatibus, atque inde ex uirtutibus uitalibus atque animalibus dicunt: quæ harmonia dissoluta, & qua crasi disturbata, ipsum quoque corpus animatum dissoluatur atque emoriatur, cuius uita omnis alioqui non nisi per istam temperaturam & proportionem geometricam consistat. Porro nobiles actiones hominis, utpote intellectum*

diuinum

diuinum quasi, rationem, liberum arbitrium, & si-
 milia, prouenire à commodiore temperatura: sicut
 alias complexio corporum humanorum diuersa,
 variat quasi animi ac ingenij habitum. Empedocles Empedo-
 item ex quatuor elementis, et ex amicitia liteque dicles.
 cit compositam animam, significans formæ cum ma-
 teria conuenientiam, & quietem amicitia uocabu- Amicitia.
 lo, qualis cōcordia animæ est cum corpore suo. Per Lis.
 item uero significat potentiam et habilitatem, quæ
 est in corpore ad corruptionem, mutationemque
 sui: qualis est discordia animæ cum corpore, quan-
 do ab inuicē dissolui uolunt atq; dissoluuntur. Possi- Possidoni-
 donius ideam dicit esse animam, quia est forma sue^{46.}
 speciei animatæ, uel corporis animati. Sic et aliqui
 in definitione Aristot. ἐντελέχεια exponunt per-
 fectionem & formam corporis organici esse animā,
 à qua uita aliæq; uires defluant. Plato uero, omni- plato.
 um Philosophorum princeps. Animam dicit esse es-
 sentiam uel substantiam intelligibilem, in corpore-
 am, quæ se ipsa primo moueat, ac inde corpus, cui
 insidet. Istam porrò uim mouendi inditam ei à crea-
 tore Deo (quem patrem animarum & formarum o-
 mnium oucat alicubi) atq; ideo immortalem esse, quia
 se ipsam continue moueat, quam sententiam Aristot-
 teles prolixè refutat. Sed Platonici fortiter contra
 Aristotelem asserunt, ut apud Macrobiū in secun-
 do Somnij, cap. 13. & sequentibus pulchra est super
 hac re disputatio, argumentis rotundis instructa.
 Sed

COMMENT. PHYS.

Pytago= Sed in Timæo dicit Animam esse numerum harmo-
746. nicum, ex monade, binario, ternario, quaternarioq;
 compositum: Item ex proportione simpla, dupla, tri-
 pla, quadrupla: Item quasi ex puncto, linea, superfie-
 cie, & cubo, solidoue. Quo Pythagorico symbolo
Monas. animæ intellectum & potentias uidetur significare.
Binarius Nam Monas significat intellectu, qui unus & sim-
Ternarius plex est: Binarius scientiam, certo dijudicantem &
 discernentem duo, scilicet uerum & falsum: Tern-
Quater- rius opinionem, dubiam inter tria, scilicet uerum,
narius. falsum, & probabile: Quaternarius sensum, quod
 hic corporeatantum, & solida quasi sentiant. Nam
Numeri incorporea non sunt obiecta sensibus. Per numeros
quid signi- autem significantur principia & elementa rerū ac
ficient. specierum, quas anima concipiens numerat atq; dis-
 cernit, cognitas uel per principia, uel per effectus
 principiorum. Sed de his opinionibus satis superq;
 sit dictum. Nos inde in hunc modum absoluta defini-
 tione Aristotelica, transimus ad utilia & necessa-
Anima qd ria: concludentes Animā esse substantiam incorpoream,
 equabiliterq; diffusum & sparsum spiritum
 per omne corpus animatum, & quaslibet eius parte-
 tes, secundum uires & proportionem, non quidem
 arithmetica, sed geometrica, ita ut singula mem-
 bra corporis non mortua, non inutilia, suis officijs
 perfecte fungantur: quæ membra sunt ipsius animæ
 instrumenta, operationem eius adiuuantia, & ex-
 equentia quæ quid anima iusserit. Ideoq; rectissime,
 Animam

Animam esse actum primum substantialem corporis animati, concludimus.

DE PARTIBVS ET POTENTijs Animæ. Caput III.

P R I M O: Cum Anima sit principium in corpore animato effectiuum, quo primo uiuimus, sentimus, appetimus, loco mouemur, & intelligimus: uulgatam hic diuisionem sequemur, assignantes animæ tres species uel partes: non ita quasi anima sit diuisibilis in partes quantitate mensurabiles, nec quasi species sint à principali separatæ, aut inter se inuicè disparatæ: Verùm ut uulgo utimur speciei uel partis nomine, in accidentibus quoque incorporeis. Sunt ergo cõsensu communiore tres species animæ, scilicet Vegetatiua, Sensitiua, & rationalis. Vegetatiuã tantum habent plantæ. Sensitiua cõplectens uegetatiuam est in brutis, hoc est, in animalibus ratione carentibus. Rationalis, complectens uegetatiuam & sensitiuam simul, est in homine. Atque ita homo non habet tres animas, sed unam tantum, scilicet Rationalem, fungentem officijs quoque sensitiuæ ac uegetatiuæ animæ: neque brutum habet duas animas, sed unam tantum, scilicet Sensitiuã, fungentem officijs quoque uegetatiuæ animæ: plantis tantum unicam inest anima, et simplex, scilicet Vegetatiua, qua non sentiunt, nedum ratiocinantur, Et serè sic species animæ se habent, ut numeri, qui & per se queunt consistere

Anima.

Animæ
species uel
partes
tres.

I. diuis. ani
mæ.

Anima ho
minis.

Anima

bruti.

Anima

plantarũ.

Animæ

species ut

COMMENT. PHYS.

numeri *sistere, ut unum, duo, tria, quatuor: & in alijs quecūq;*
se habent. comprehendendi, ut duæ monades in binario, tres mo-
nades in ternario, duo binarij in quaternario: Sic in
posteriore anima includitur prior: Sic in nobiliore
anima includitur ignobilior.

II. diuis. a= SECVNDO: In uniuersum decem & septem
 nim.e. sunt ipsius animæ potentiæ aut uires, scilicet Nutri-
 tiua, Augmentatiua, & Generatiua. Hæ tres animæ
 Vegetatiuæ subijciuntur. Deinde sunt Visus, Audi-
 tus, Gustus, Odoratus. Tactus, Sensus cōmunis, Im-
 ginatiua, Memoratiua, Vis concupiscibilis. Vis ir-
 scibilis, Vis motiua loco. Hæ undecim uires cū superi-
 oribus tribus, animæ Sensitiuæ subijciuntur, Deniq;
 sunt intellectus, Affectus, et Volūtas. Hæ tres uires
 cū supra dictis quatuordecim, animæ Rationali sub-
 ijciuntur. Atq; hæc diuisio secunda cōplectitur per
 spicue omnes, quotquot sunt uires, potentiæq; ani-
 mæ: de quibus suo deinceps ordine diligenter loque-
 mur. Nec pugnat hæc partitiō cū Aristotele, à quo
 III. diuis. numerantur quinq; gradus uitæ, scilicet Vegetati-
 animæ. uauis, Sensitiua exterior, & Interior, Appetitiua,
 Loco motiua, & Intellectiua uel Rationalis. Quia
 sub sensitiua plane comprehenditur appetitiua, &
 motiua animæ uirtus, quod etiam Aristoteles ipse
 probat, iisdem inesse appetitum ac motum aliquens
 quibus insit anima sensitiua. Sic ergo habestres ani-
 mæ diuisiones, quia species animæ sunt tres, gradus
 uitæ sunt quinq; , potentiæ aut uires animæ sunt de-
 cem & septem.

DE MOTIVA ANIMA.

Caput III.

NON quidem docendi gratia, Caput hoc de Motiua Anima adieci, quasi esset quarta quædam animæ species, ab alijs separata, quæ Motiua diceretur: sed ut ostenderem, quosdam præcipuè ex Platonicis ita sensisse, quasi cælum, elementa, & reliqua inanimata corpora haberent ipsa quoque peculiarem animam, quam uocarunt Motiuam. Quæ in re ualde errant, appellantes id animam, quod reuera non est anima, neque uocari debet anima: sed potius uirtus ac uis quædam naturalis in corpore inanimato atq; motus naturalis, non animalis, neq; uiolentus, ut supra in Primo, cap. 20. distinximus. Sic isti falso dixerunt magnetem esse animatũ, motiua tantum anima, quia attraheret ferrum, sic alia metallaria, sic fulmen, aliaq; meteora dixerunt animata, per animam motiuam: quia haberent suam agilitatem suasq; uires, ut patet in lapidibus & gemmis præsertim. Sic cælum atque astra stellasque dixerunt esse animata, per animam motiuã, eò quod perpetuo, & infatigabiliter moueantur. Verum huiusmodi opinio de Anima motiua prorsum peccat contra uulgatam loquendi rationem, & contra philosophiæ principia. Nõ enim exterior ille motus corporum, neq; interiores ille uires corporum, ut gemmarum, ut meteororum, sufficiens causa sunt, cur inanimata dicantur proprie habere animam, quæ

vsus huius
 capitis.

Platonico
 rû error.

An sit motiua anima
 in corpori-
 bus in ani-
 matis,

multa

Anima
motiua
quid sit.

Substatiæ
duplices.

III. diuis.
animæ.

Ordo in-
quisitionis
animæ et
iusq; par-
tium.

Ordo natu-
re in ani-
mæ.

multo nobiliores habet effectus, quam motum istum
externum, Duremus itaque in sententia ueteri ac re-
cepta, dicentes Animam motiuam plane esse nihil-
ne in uegetabilibus quidem substantijs: & harum mo-
tum non esse animalem, sed plane inanimem atque
naturalem, quatenus grauius sursum, leuiusq; deorsum,
huc illucq; mouentur. Est ergo Anima, aut uis
potius Motiua nulla prorsus, nisi que anime sensitiuæ
coniuñcta & subiecta est: quam Peripatetici reser-
uissimè uocant uim & potentiam anime loco motiuam,
& prosecutiua, de qua deniq; infra eodem ca-
p. loquemur. Maneat ergo uulgata substantiarum
distinctio, scilicet. Substantias alias esse inanimatas,
ut cœlũ, elementa, meteora, metalla, & metallaria,
alias esse animatas, ut plantas, animalia, atque ho-
minẽ. tam inde ergo ad ueras anime species uiresq;
transeamus. Verumtamen ad huc unam atq; alteram
diuisionem, pertinentem ad animam, uiresq; eius,
præter superiores tres, libet præmittere, ut quarta
diuisio sit talis. Que in inquisitione anime, eiusque
partibus obseruari debent, quinque sunt, scilicet Ani-
mæ & eius speciei cuiusq; definitio. Secundo, mate-
ria uel obiectũ potentie. Tertio, operatio uel actus
potentie. Quarto, ipsa potentia anime. Quinto, ac-
cidentia potentie, ut sunt instrumenta, adiumenta,
impedimenta. Atq; hic ordo inquisitionis est, nõ na-
ture, secundum hanc enim Primo est ipsa substantia
anime, speciesq; eius. Secundo ipsa potentia, aut uis
anime

animæ, quia impossibile est aliquam substantiam esse
 pertem esse omnino potentie atq; operationis, ne-
 dum animam, de nobilissimis substantijs unam. Ter-
 tio est operatio, uel actio potentie, tanquã effectus
 eius. *Quæ* potentia media inter substantiam & ope-
 rationem, tanquam causa efficiens huius operatio-
 nis, uana esset, nisi effectum consequeretur aliquan-
 do. *Quarto* est materia, id est, obiectum potentie,
 circa quam operatur ea: sicut uisua operatur circa
 colorem, nutritiua operatur circa alimen-
 tum, quæ operatio uocatur Nutritio. *Quinto* est or-
 ganum uel instrumentum potentie, per quod agit,
 ut uisua per oculos, aliaq; accidentia, ut adiuueta,
 impedimenta operationum, & defectus organo-
 rum. *Quinta* diuisio, Vires uel operationes a- V. diuis.
 nimæ sunt duplices, scilicet organice, quas non nisi animæ.
 in corpore, per quædam partes, tanquam per instru-
 menta potest exercere: quas alij uocant operationes
 communes, quia efficiuntur communi auxilio ani-
 mæ & corporis. Tales operationes organice sunt,
 tres uires animæ uegetatiuæ, & undecim uires ani-
 mæ sensitiuæ, supra eodem cap. 3. numeratæ. Aliæ
 uero sunt operationes animæ non organice, quas a-
 nima etiam extra corpus, sine adminiculo organo-
 rum, uel etiam separata à corpore post mortem ex-
 ercere potest, quas alij uocant mere animales opera-
 tiones: quia sine corpore, uel extra corpus à sola ani-
 ma queunt effici, quales sunt tres uires animæ ratio-
 nalis

COMMENT. PHYS.

Appetitus nalis, scilicet intellectus, affectus, & uoluntas: quæ intellectus
intellectus rum hæc duæ posteriores rectè appellatur, appetitus
mus. intellectuus. Nam affectus illi organici in corde &

Appetitus iecinore & uisceribus, uocantur appetitus sensiti-
sensitiuus. uus. Sic est etiam motus quidam animæ, non organi-
cus, quo mouetur anima localiter etiam extra cor-
pus, & separata à corpore. Tali motu non organi-

Anima

**Hermo-
thæi Cla-
zomenij.**

co mouebatur anima Hermothæi Clazomenij, cuius
(ut refert Plinius 7. cap. 52.) anima extra corpus
errare in longinqua consuevit, ac inde redire in cor-
pus, qualem fingit etiam Plato, in fine de repub. So-

cratica. Tali motu non organico, mota & regressa
est anima Lazari, quadriduum iam mortui. Tali mo-
tu non organico feruntur iam animæ damnatorum
& beatorum: sicut & appetunt iam affectu uel ap-
petitu intellectiuo, nõ organico. Sic contra sunt ope-
rationes mere corporales, quas ipsum corpus exer-
cet etiam sine anima, ut cadauer anima destitutum
iam, tamen habet dimensiones corporeas, figuram
& situm, & habitum, & localiter mouetur motu
naturali deorsum, aut motu uiolento sursum uel
transuersum. Verum huiusmodi operatio nihil ad

**VI. diuis.
animæ.**

animam pertinet. Sexta diuisio: Secundum Medicos,
potentiæ uel operationes, quas ipsi uocant uirtutes,
in anima corpori coniuncta, sunt triplices: scilicet
uirtus naturalis ab epate in animali: quæ plane in
fra eodem cap. proximo nobis uocatur et tractatur
Vegetatiua anima, uegetans & uiuificans plantæ
G

& animalium corpora. Et uirtus animalis à cere- 2
 bro in animali, quæ non inest plantis, sed tantum a-
 nimalibus & homini: appellaturq; infra eodem ca-
 6. anima sensitua. Et 15. uis appetitiua. Et 16. uis mo-
 tiua. Huic uirtuti animali rationem quoque et uolū-
 tatem Medici subijciunt. Et tertia uis, est uirtus ui- 3
 talis, à corde in animali: quæ et spiritualis uocatur,
 quia spiritum præbet, & regit per omne corpus ar-
 teriarum ministerio, & sanguinis, ac infra eodem
 cap. 16. ui motiue subijcitur. Quare nõ opus est no-
 bis hic, peculiariter istam medicorum partitionem
 prosequi, licet sit ut facilis, ita amœna quoque. Septi-
 ma diuisio. Adhuc duplices sunt animæ operationes
 scilicet disparatæ, quæ habent diuersa obiecta & in-
 strumenta, ut nutritiue obiectum est alimentũ, epar-
 est instrumentum: ut generatiue obiectum est semen,
 instrumentum est pars genitæ: ut uisuiue obiectum
 est color, instrumentum est oculus & c. de quibus in-
 fra. Aliæ sunt operationes subordinatæ, quæ habent
 idem obiectum, & circa idem operantur. Sic uis ap-
 petitiua & prosecutiua, est subiecta sensituiue, nam
 in idem obiectum hæ tres uires intendi queunt. Sic in-
 tellectus & uoluntas uel affectus circa idem obiectũ
 se exercent & intenduntur, ut circa bonum, malũ,
 scibile. Quia nihil cupitum est, nisi prius cognitum
 fuerit, ut infra ostendetur suo cuiusque loco, ubi de
 obiectis et organis potentiariũ loquemur. Atque hæ
 sunt diuisiones septem, maxime conferentes ad noti-
 tiam eorũ quæ sequuntur.

VII. diuis.
animæ.

COMMENT. PHYS.
DE VEGETATIVA ANI-

ma. Caput V.

Anima ue-
getatiua
quid.

PRIMO: Cam ad Medicos proprie spectet, di-
stinctè et copiose modum uiresq; animæ uege-
tatiuæ describere, inhumano corpore præsertim,
breuior hoc loco esse uolo, pleraq; sua medicis per-
mittens. Prima ergo species Animæ. Vegetatiua
anima, est actus substantialis corporis naturalis or-
ganici, quo id ipsum nutritur, augetur, & generare
potest. Sicut anima plantæ, est uis qua planta nutri-
tur, crescit, & seminalem genitabilemque uim ha-
bet, ad propagandã suam speciem, inest enim plan-
tis sola uegetatiua anima.

Animæ ue-
getatiuæ
tres opera-
tiones.

SECUNDO: Ex definitione prædicta eliciun-
tur tres operationes animæ uegetatiuæ, scilicet nu-
tritio, augmentatio, & generatio. Quarum hæc ual-
et ad cõseruationem suæ speciei: priores uero due,
scilicet nutritio et augmentatio, ualēt ad cõseruati-

Obiectum
et organum
uegetat.

onem indiuidui. Et obiectum uegetatiuæ est alimen-
tum. Sed organum in animali est epar, in plantis ue-
ro est radix & medulla. Nutritio est alimenti exa-

Nutritio
quid.

trinsecus aduenientis cõuersio, in substantiam aliti-

Alimentum
quid.

corpus quantum perdiderit. Est itaq; alimentum ali-
bus, potus, & similia, quatenus animatum fieri po-
test, nempe pars aliti corporis, proprium obiectum
potentiæ nutritiuæ.

Nutritio

TERTIO: Nutritio tribuuntur quatuor ope-
rationes

rationes aut uirtutes, scilicet attractio, retentio, digestio, & expulsio. Nam hic omitto alias tres uirtutes, scilicet appositionem, unionem, & assimilationem, à Medicis inquirendas. Attractio alimenti fit

per os et gulam, in ipsum stomachum, aut per uirtutem attrahendi occultam, ut magnes ferrum attrahit: aut propter impletionem uacui, quod nequit admitti, sicut aqua attrahitur sursum quoque, aut transuersum, per siphones, aut per calorem stomachi & epatis, ut lychnus ardens in lampade, attrahit oleum aut seuum, aliumue humorem pinguem, hæc uis attractiua plantis quam maxime est necessaria, qua humorem ad se per radicem tanquam os & gulam attrahunt atque sugunt in medullam, quasi in stomachum.

Fitque omnino Attractio per calidum & siccum, Retentio, alimentum retinet attractum in stomacho aut medulla alioque membro æquivalente, tantisper dum alteretur ac digeratur, inque substantiam alitumetur. Si enim statim efflueret & elaboretur cibus & potus, uel humor, non posset ali corpus, neque foueri. Fit autem Retentio per frigidum & siccum.

Digestio est, qua alimentum alteratur ac digeritur per calorem naturalem, & humorem, sicut calor lychni ardentis absument oleum & pinguedinem. Huic annumerantur tres operationes, scilicet, $\pi\epsilon\tau\alpha\upsilon\sigma\iota\varsigma$, hoc est emollitio & maturatio alimenti in humido, ut in plantis: huic opponitur $\omega\mu\acute{o}\tau\eta\varsigma$, hoc est cruditas, qua alimentum non mollitur, neque à calore ma-

turatur

turatur

turatur

turatur

turatur

turatur

turatur

turatur

turatur

turatur

turatur

COMMENT. PHYS.

turatur & subigitur. Quo morbo plerunque laborant otiosi, in quibus ille calor. Secūda species digestionis est ἄριστος, id est, cōcoctio & elixatio alimēti in stomacho corporis animalis, sicut caro elixatur in olla, cui opponitur μόλωσις, id est, inquinatio, species indigestiones, qua alimentum nō digeritur, neque subtilescit, sed impurum fit & corrumpitur: indeq; sanies, alijq; corrupti humores et putridi nascuntur. Atq; hoc uitiū in animalis corpore cruditas

3 tatem sequitur. Tertia species est ὀπίσθιστος, assatio, cum assatur alimētū solidiusq; fit: à quo etiā nutriuntur ossa, & cartilaginea membra, nedū carnea.

Expulsio. Huic opponitur ἀνάριστος, indigestio, qua alimentum non fit rite solidum neq; transit in membra subtilia aut solida, sed omne ferè mutatur in sterces et excrementum saniosum, aut siccum purulentū, unde scabies aliaq; uitia nascūtur. Expulsio est, qua superflua excrementaq; et sicci, hoc est potus atq; cibi & alimēti expellūtur ad exteriora per suos meatus, ut per uesticam, intestina, poros, aliaue aperta membra: utpote cum emittitur urina, sterces, aut sudor, alijq; humores superflui. Sicut & in plantis est sua quaedam expulsio superflui, inutilisq; humoris.

Digestio
nis ordo
quadru
plex

Q V A R T O: Digestionis quadruplex est ordo, quia digestio prima est in ore masticatio, Secunda est masticati alimēti in stomacho mutatio in chylum, hoc est, in massā instar ptisanæ uel pultis, Tertia est in epate, mutatio alimenti chylis in chymum

hoc,

hoc est in massam sanguineã quasi coagulata, Quar 4
 ta est digestio in uenis, qua alimentum mutatur in
 sanguinem & humores, digeritur per omnia corpo
 ris membra, secundum proportionem suam. Cete
 rum quomodo hæ digestiones, & quibus instrumen
 tis fiant, à Medicis omnino require. Expulsio nis modi.
 ro aut euacuationis superfluum uarij sunt modi,
 ut sudor, missio sanguinis, deterfio, frictio, urina, ex
 crementum, uomitus, exputatio, excretio, sternu
 tatio, respiratio (qua fuliginosi halitus effumant)
 flatus, lachrymæ, lippitudo, aurium sanies, fluxus,
 pus, scabies, ulceratio, capillorum & unguium in
 crementa, & similia infinita.

Q V I N T O: Sicut nutritiue operationis est au
 lere et mouere substantiã corporis animati, sic au
 gmentatiua potentia auget quantitatem corporis Augmen
 animati in longũ, latum, & densum. Quare & Me tatiua po
 dici eam uocãt naturalem uirtutem crescendi, uel tentia.
 crescituiam. Huius materia uel obiectum, item est
 alimentum: sed quatenus habet potentiam faciendi
 corpus quantum, id est, maius. Organum in genere Organum
 habet epar, sicut nutritio, in specie uero alia mem= augmenta
 bra principalia, in quibus & per que coquitur, co= tiue.
 latur, spargiturq; alimentum digestum in corpus.
 Itaq; augmentatio est conuersio alimenti extrinse= Augmen
 cus aduenientis in substantiam corporis uel membri tatio quid.

COMMENT. PHYS.

Augmen-
tatio &
nutritio
quid diffc.

Calor na-
turalis.

Qualita-
tum ele-
mentariū
in augmen-
ta. copi. u-
sus.

aliti, per calorem naturalem, qua corpus uel mem-
brum recuperat plusquam perdidit. Tametsi quidē
omnis augmentatio sit nutritio: licet è contra nō sta-
tim omnis nutritio sit augmentatio, quia corpus
quoad uiuit, nutritur omnibus suis membris, nō ma-
le affectis, sed non augmentatur per omnem uitam,
Nam calor ille naturalis & animalis quoq; intensi-
or plus auget, ut in iuuenili uel recenti corpore: Me-
diocris uero & temperatus, nihil auget neq; immi-
nuit, ut in uirili ac media uel stata ætate, in qua di-
citur esse corporis status & quies. Verū Remissior
factus calor, nihil auget, sed minuit: ut in senili &
confecto corpore. Hæc autem potentia (sicut & nu-
tritua) indiget quoq; ope qualitatum elementarium.
Quia per uim colaris subigit & disponit alimentū
quasi materiam ad formam sibi homogeniam, ut assi-
miletur et uniaturn carneam carni, osseum ossi, me-
dulleum medulle, & sic quidq; suo generi. Per frigus
membra coagulat & coaugmentat. Per siccum
consolidat, & continuat, atq; retinet. Per humidum
reddit materiam facilem & tractabilem, ut eam in-
formet membrorum formis. Omnium autem corpo-
rum est certus quidam terminus augmenti & decre-
menti, durationisq; sua periodus, iuxta illud.
Stat sua cuiq; dies, breue & irreparabile tempus
Omnibus est uite.

Durabilitatis autē solent enumerari sex cause. Pri-
ma similitudo & harmonia partium corporis in qua-
litate

litate: Secunda, debilitas & remissio contrariorum
 in corpore: Tertia, duricies corporis & firmitudo:
 Quarta, mixtio humidi cum calido & sicco terre-
 stri: Quinta, proportio primarum & secundarum
 qualitatum in corpore & partibus eius, geometri-
 ca, quam proximè accedens ad æqualem tempera-
 turam: Sexta, temperamentum calidi & humidi.
 Hinc corruptibilitatis & fragilitatis in corpore i-
 tem sex causas contrarias numerare potes: quia Cō-
 trariorum eadem est ratio.

SEXTO: Generatiua potentia est, qua corpus Generati-
 animatum anima vegetatiua, gignit ex se aliud cor ua poten-
 pus animatum simile sibi in specie, ad cuiuslibet spe- tia que.
 ciei animatæ perpetuam propagationem conseruan-
 dam. Huius obiectum est alimentum subtilius & pu- Obiectam
 rius, quatenus mutari potest in prolificum aut foe- generati-
 cundum semen humidum uel corporeum, ut in plan ue.
 tis sunt germina, aut grana: quod quidem semen ha-
 bet totum in se corpus generandum, non quidem a-
 ctus sed potentia propinqua. Organum in genere hu Organum
 ius potentia est item epar, secundū plerosq;: in spe- generati-
 cie uero, uenæ & arteriæ primo, in his enim germi ue.
 nabile et foecundius humidum, ex transmutato san-
 guine primum generatur, sicut lac in uberibus, inde
 uero organa, sunt etiam renes, & uasa genitabilia:
 in plantis uero organa sunt flores aut surculi. De se- De semina
 mine tamen diuerse sentiunt, quod subtilius ex ali- diuerse
 mento post ultimam digestionem emanare dicunt, sentiunt e.
 d 5 pleriq;

COMMENT. PHYS.

Generati
ue po-
tentia
tres ope-
rationes.

pleriq; ab epate, alij à cerebro, alij à medullis, alij ab omnibus membris æquabiliter: id quod uero est si-
milius. Huic autem generatiue potentia item tres
operationes à Medicis tribuuntur, scilicet Seminati-
ua, qua alimentum & humor mutatur in semen: &
Immutatiua, qua semen in partes corporis generan-
di incipit transmutari, ut in sanguineum, carneum,
& osseum, &c. & Plasmatiua, uel informatiua, qua se-
men mutatur forma in germen, uel ex-bryonis for-
mam, id est, in foetum nõdum perfectum, neque ani-
matum: & deniq; in plantam uel in animal, quod
rite nascatur. Atque hæc de anima uegetatiua, deq;
eius potentijs tribus, ac operationibus uarijs, ad præ-
sens sufficiant, plura enim à Medicis petere oportet
quorum propriè refert, istiusmodi fufius tradere,
præcipuè quod ad Anatomiam organorum uegeta-
bilibium, atque ad alimenti naturam & qualitatem
attinet.

DE SENSITIVA ANIMA.

Caput VI.

Anima

PRIMO: Paulatim ab imperfectioribus nata
ra progreditur ad perfectiora, sicut à plantis
& à uegetatiua anima transit ad animalia, atq; ad
sensitiuam animam, tanto nobiliorem illa, quanto
præstant plantis animantia, habentia sensitiuam ani-
mam cū uegetatiua potentia, planè in eandem sub-
stantia formam coniunctas, & cum homine sibi cõ-
munes. Secunda ergo species animæ, Anima sensitiua
144

ua est actus substantialis corporis naturalis organi-
 nici, quo id ipsum apprehendit particularia, & mo-
 uetur uoluntate: uel Sensitiua anima est, actus corpo-
 ris naturalis organici, quo id ipsum uiuit, sentit, di-
 iudicat, appetit, spirat, & loco progreditur. Græci,
 sic definiunt: Anima sensitiua (quæ et Vitalis cogno-
 minatur) est spiritus uiuificans corpus animatum,
 & cognoscens discernensq; materialia sensibilia,
 & ea prosequens, ordinatus à primario membro,
 scilicet cerebro, ad specialia organa, ut anima in
 corpore equi, est ille actus, illa uis, qua equus uiuit,
 uidet, audit, spirat. Huius autem animæ sensitiuæ ob
 iectum in genere est qualitas sensibilis, quam Diale-
 ctici tertiam qualitatis speciem, uocant passibilem
 qualitatem: quia afficit, & facit pati sensum. Orga-
 num uero eiusdem in genere est cerebrū, à quo prin-
 cipaliter emanāt operationes sensibiles, quas Me-
 dici uirtutes uitales uocant, in organa specialia sen-
 suum. Sicut ab epate principaliter emanant operati-
 ones uegetatiuæ, in organa specialia potentiæ uege-
 tatiuæ. Qualia sunt os, stomachus, uenter, cholera,
 uenæ, intestina, & renes. In specie uero sensitiua or-
 gana sunt membra corporis, recipientia speciem et
 motum à qualitate sensibili, ut nerui, oculi &c.

SECUNDO: Varie quidem, sed tamē plerimque
 que sic partiuntur Animam Sensitiuam in duas po-
 tentias, scilicet in potentiā Apprehensiuā, quæ spe-
 cies

Obiectum

sensitiuæ.

Organum

sensitiuæ.

Animæ

sensitiuæ

partitio.

cies

COMMENT PHYS.

cies reram sensibiliū apprehendit, & percipit præsentes uel absentes (quia sensus recipit species rerum materialium abstractas, sicut cera suscipit sigillum uel imaginem ab annulo abstractam, sine auro argento uel sibi coherente) & in potentiam Motiuam, qua corpus animatum mouetur uel loco externe, uel spiritu et pulsu interne, Deinde subdividunt potentia apprehensiuam in sensum exteriorem, cui subiiciuntur quinque species, scilicet tactus, uisus, auditus, gustus, & olfactus: & in sensum interiorem, cuius species sunt tres, scilicet, Sensus communis Phantasia & Memoria.

Potentia
motiue
partitio.

TERTIO: Motiua potentia in duas diuiditur, scilicet in Imperantem & Prosequentem. Et Imperans rursus diuiditur in cupiditatem, cuius sunt due species, scilicet Spes Leticia, & in Iram (quam Plato uim Irascibilem uocat) cuius sunt due species, scilicet Metus & Dolor. Sed Motiua prosequens rursus diuiditur in Vitalem, quam proprie Medici Animalem uirtutem uocant, huic subiicitur pulsus & respiratio: & in Progressiuam, huic subiicitur contractio, incessus, saltus, uolatus, reptatio, nata

Que animalium operatiua. Sic breuem habes hic catalogum eorum, & indicem satis perspicuum, que nobis sunt dicenda hinc usque in cap. 18. Sunt tamē quedam animalibus sensitiua imperfecta, uel semiperfecta, que omnes istas sensitiuas operationes nullo modo habent naturalis, ut talpe uisa, insecta auditu, pisces respirati

one carent, secundum Aristo. ut ἀμφίβια, hoc est
ambiguae uitae corpora, motu locali & item respira-
tione uidentur carere, nedum sensibus interioribus:
ut sunt spongiae, fungi, tubera, conchae, ostreae, uni-
ones, & qualia enumerat Arist. in 4. histo. cap. 8.
Et Plinius in 9. ca. 45. & in 31. cap. 11. Sic alia alijs
organis, alia alijs operationibus deficiunt, ut in tra-
ctatu, & in historia animalium ostenditur.

DE SENSIBVS EXTERIO-
ribus. Caput VII.

P R I M O: Sensus exterior est potentia sensiti-
ua in animato corpore, quae species rerum sen-
sibilem praesentes, non absentes percipit extrinse-
cus. Sic uisus speciem albi, nigri, rubri, uaricoloris,
non nisi praesentem, & non absentem oculis perci-
pit: Sic auditus sonum, non nisi praesentem, & aures
pertingentem, non absentem auribus percipit. At-
que ita de alijs exempla patent. Necesse est autem ad
sensem, praecipue exteriorem, concurrere obiectum,
& instrumentum, & uim sentiendi, neque enim is uno
tantum perficitur. Sic ergo ab oculo uidente obie-
ctum, fit demum uisus. Est autem sensus partim po-
tentia actiua, quia cum obiecto suo sensationem facit:
partim potentia passiuua, eod quod ab obiecto suo feri-
atur, & moueatur, ut à colore feritur oculus, & ui-
sus. Sic obiectum excellens corrumpit sensum, ut
ab intuitu radiorum solarium corrumpitur uel ha-
bstatu

Sensus ex-
terior qd.

Ad sensu
quae requi-
rantur.

Sensus par-
tim actiua
partim
passiua
potentia.

COMMENT. PHYS.

betatur uisus, quia obiectum radiosum nimis ex-
 lit sensum, sic è contra obiectum nimis deficiens im-
 mutat sensum, ut à uisibili nimis tenui hebetatur ui-
 sus, debilitanturq; oculi. Sic ab obiecto in conuenien-
 te & incòmodo debilitatur sensus, ut candidus co-
 lor nimis dispergit uisum, atq; ita hebetat eum: ut in
 suavis sonus obtundit aures: ut grauis odor hebetat
 olfactum: ut distemperata qualitas lædit tactum.

Sensus ex-
 teriores
 quinque
 Tactus qd

SECUNDO: Sensus exteriores sunt omnino
 quinque, scilicet, tactus, uisus, auditus, gustus, & ol-
 factus: de quibus nunc sigillatim pauca dicemus. Ta-
 ctus est potentia sensitua exterior, ordinata in ner-
 uis expansis per totum corpus, media cute et carne,
 ad apprehendendam qualitatem tactilem. Ex hac
 definitione patet obiectum ipsius tactus, scilicet qua-
 litas tactilis prima, ut calidum, frigidū siccum, hu-
 midum: aut secunda, ut asperum, lene, aridum, lubri-
 cum, graue, leue, durum, molle, crassum, subtile, &
 si quæ sunt qualitates similes, supra tractate in 2.
 capite 22. & 23.

Obiectum
 tactus.

Organum
 tactus.

TERTIO: Instrumentum uero ipsius tactus uel
 organum, est neruus quidam multiplex et ramosus,
 multis surculis & capillatim quasi, per totum cor-
 pus sub carne & cute dispersus, & expansus, tan-
 quam rete quoddam, atq; hi nerui maiusculi & exi-
 gui, uel etiam sua tenuitate excedentes uisum, un-
 cum maiore neruo illo, ex cerebro tanquam à radi-
 ce emanant molliusculi. Sicq; adeo totum fere cor-
 pus

pus est instrumentum ipsius tactus: caro autem uel cutis est medium inter tactilem qualitatem, & neruum tangentem eam. Cæterum ossa, pili, ungues, cornua, & similia, non sentiunt tactum, neque qualitatem, quia isti nerui tangentem non sunt per ea ducti, nec sparsi. Nam caro nervosa sentit sola qualitatem atque etiam caro illa ossibus duris allisa offenditur: sicut & cutis sentit qualitatem non per se quidem, sed per nervos istos sibi partim mixtos, partim subiectos. Atque ita Tactus est sensus, per omne corpus quasi diffusus. In animalibus uero quæ carent uel nervis, uel carne, aliud est organum tangens, isti neruo æquipollens. Tametsi piscium quoque caro suis nervulis & uenis non deficit omnino. Porro hic sensus Tactus tactus, prorsum est omnibus animalibus communis, omnibus animalibus etiam imperfectis, ut probat Aristoteles in animalibus 4. historię cap. 8. adeo ut sine tactu animal non sit communis animal, neque sine tactu queat uiuere: per quem denique ea quæ dolent refugit, & quæ delectant persequitur, motu suo, si non locali, at saltem spirituali. Tactus necessitas. Estque Tactus proprie sensus, ad nutrimentum et uegetationem animalis necessarius, quia sine contactu neutrum in animali potest operari. Imò etiam quatenus animalia tactum habent, eatenus etiam appetitum & motum habent. Quod enim non tangit, illud neque appetit, neque afficitur, neque mouetur.

QUARTO: Visus est sensus exterior, percipiens oculis species colorum, & coloratorum, lucidorumque. Visus quidem

COMMENT. PHYS.

dorumq; corporum. Alijs ita hic sensus definitur: *Visus est potentia sensitiva ordinata in neruo oculi optico, ad apprehendendam formam eius, quod formatur in humorem crystallinum, ex similitudinibus corporum habentium colorem: quæ idola ueniunt per corpora perspicua & radiosa in effectu ad superficiem corporum tersorum, quales sunt oculi. Ut autem uisus est omnium sensuum nobilissimus, & plurimum in seruiens discentibus: sic tractatio quoq; de*

Tractatio de uisu quare difficilis.

Visu ceteris est difficilior. Non tam quod ad obiectum & organum, quam quod ad modum uisionis describendum attinet: in quo doctissimi homines mire inter se uariant, à quibus etiam hanc controuersiam omnino petere oportebit, prolixius tractatam. Nobis hic satis erit, tenere obiectum, organum, medium, & aliquousq; modum huius uisionis operationis. Hinc quoque intellectum secundæ definitionis facilius assequemur.

Obiectum uisus.

QVINTO: Obiectum uisus in genere est ipsum visibile, hoc autem tres habet species, scilicet lucem, lumen et color: quæ tria sunt obiecta ipsius uisus specialia. Porro corporum alia sunt non opaca, uel non tene-

Corporum partitio.

gentia: & horum quedam sunt lucida, & luminosa ut sol, luna, stelle, ignis, gemmæ pler. eq; et similia: quæ in opaco, inq; tenebris posita, tamen lucent, & tenebras illuminant et discutunt, ac in tenebris uidentur, Alia uero non opaca, sunt quidem non lucida, sed perspicua tamen, hoc est liquida, translucida, et transpa-

transparentia, quæ græcis διαφανῆ vocantur: ut aqua, aër, vitrum, gemmæ aliquæ, qualia neque lumen, neque radios à se remittunt, neque tenebras discutiunt: Sed tamen media ipsa nõ impediunt à longinquo uideri lucem, lumen, radios, colorem. Corporum alia sunt opaca & tegentia, hoc est, neque lucida, neque perspicua: qualia sunt, quæ obiecta luci aut lumini, tenebras in lucunt. Sicut terra interposita diametraliter inter lunam & solem, inducit eclipsim lune, & tenebras. Sic terra opposita soli, inducit noctem. Sic paries undiq; clausus, inducit tenebras. Talia opaca sunt terra, ligna, lapides, aliæque crassa, & terrestria corpora pleraq; , aut fumosa: Hoc discrimine corporum obseruato, iam rectius intelligentur definitiones sequentes.

SEXTO: Lux est qualitas uisibilis in corpore **Lux quid.**
 lucido, mobilis ad motum eius cui inest, non ab alio extrinsecus defluxa. Ita lux solis abit atque redit cū corpore solis. Vel Lux est actus corporis lucidi, quantum tenet lucet. Est autē hæc qualitas indita lucidis tantum corporibus, statim à prima creatione, ex nulla admodum elementari mixtione. Nam simplicissima quæque corpora sunt serè lucidissima, ut Sol, Luna, Stelle, ut corpora clarificata post resurrectionem. Est enim lux creata ante omnia mixta corpora, etiã ante solem & lunã, die primo, iuxta illud: Fiat lux, & facta est lux. Est item Lux quasi anima mundi, uegetans ut cunque inanimata quoque corpora, & quasi

COMMENT PHYS.

Lumen
quid.

quasi exhilarans. Lumē est actus perspicui, quatenus est perspicuum, opaco tamen terminatū, uel Lumen est qualitas uisibilis, à luce deriuata, tanquam imago. Sicut autem lux uidetur per lumen, sic lumē uidetur per umbram, quaterminatur & describitur, nimirum terminis opaci & umbrasi corporis: sicq; plane Lumen est qualitas uisibilis, quam corpus opacum recipit, à lucido corpore.

Radius uisuius quid.

Visiuus autē, ut isti uocant, radius, est lumen pyramidale, multiplicatū ab obiecto uisibili, præsertim lucido, cōtinuata generatione luminis ad oculorū uisum. Ita ergo per radium uisuius species, idolum, & figura rei uisibilis peruenit ad uisum, cui offertur, per mediū perspicuū: cuius quidem radij basis est in re uisa, conus

Radius uisuius dupl.

autem in oculo uidente. Quomodo autem hic radius sit duplex, scilicet rectus & obliquus, uel reflexus & refractus, non est huius loci tractare, uerum ad artem Opticē, hoc est perspectiuā pertinet, de qua extat Commentarius de Perspectua communi inscriptus, à quo peti debent pleraq; alia, ad hunc sensum uisus, eiusq; obiecta & modum pertinentia.

Color qd.

SEPTIMO: Color est extremitas corporis perspicui in terminato, hoc est, Color est qualitas uisibilis, in extremitate corporis opaci terminata, quæ perspicuum tangit, & beneficio luminis uidetur. Sicut enim lux corpora quæ alioqui non lucent reddit perspicua, ita lumē perspicua et opaca corpora mixta, facit colorata. Efficiens causa coloris est lux ipsa

Coloris.

ipsa, & perspicuum, & commixtio primarum qua *caus. effc.*

litatum elementarium incorporibus mixtistantum,

quia incorporea, & corpora simplicia, ut cælum,

stellæ, elementa, propriè non sunt colorata, sed lu-

cida aut $\delta\iota\alpha\phi\alpha\upsilon\eta$, aut mere opaca. ut terra. Quare

etiam sic finitur: Color est qualitas secunda, uisibilis

à luminosa ignis & perspicuo aëris & aque, atque

ab opaco terræ profecta, cooperantibus primis qua-

litatibus. Species autè coloris sunt septem: quia duo

sunt extremi colores, & tanquam parentes aliorum,

scilicet Albū, à luminis & coloris multitudine: Ni-

grum à luminis paucitate & frigidi multitudine.

Quinq; autem sunt medij colores, uel mixti, scilicet

Rubrum ex commixtione albi & nigri: Flauum ex

pluri albo, & pauciore rubro: Croceum ex pluri ru-

bro, & pauciore albo: Viride ex pluri nigro, et ru-

bro pauciore. Purpureum ex pluri rubro, & pau-

ciore nigro. Ad has septem species colorum refer &

reliquas à Gellio lib. 2. cap. 26. & ab alijs additas.

OCTAVO: Medium ipsius uisus est perspicuum,

uel $\delta\iota\alpha\phi\alpha\upsilon\eta$, ut liquidus uel perspicuus aër, uel a-

qua, uel gemma, uel vitrum, & similia perspicua.

Quod scilicet corpus perspicuum, saltem in extrema-

tate qua coniunctum est colori, sit translucidum, in

quod color à lumine excitatus & illustratus, remit-

tit à se speciem puram oculis offerendam, uti pleriq;

existimant. Organum uero est ipsius uisus oculus, qua

les natura plerisq; animalib. indidit binos, ut alter

Coloris 7.
Species.

Medium
uisus.

Organum
uisus.

COMMENT. PHYS.

Nervus
opticus.

Oculi par-
tes.

alterius defectum suppleat, ut alter alterum adiu-
uet: eosq; tanquã speculatores sub fronte posuit. Cæ-
terum nervus opticus, hoc est, uisuius à cerebro de-
scendens, bifurcatim quasi in duos ramos diuiditur
quorum dexter ad oculum dextrum, sinister in oculo
sinistrum protenditur, Quo quidem neruo ab-
soluitur Visionis operatio, dum ab oculis susceptæ
species per eum neruū tanquam per aditum mittuntur
ad cerebrum, & ad sensum communem. Oculus
deinde constat pupilla, sita in cornea membrana, me-
dia, quasi lumine scintillans, & uim speculi habens,
adeo ut intuenti referat totã hominis serè speciem.
Item oculus quatuor membranas habet, & tres hu-
mores: quas membranas Plinius & Medici uocant
tunicas callosas, aut pelliculas duriusculas: quarum
extrema pinguior & solidior, Alba, à craneo de-
missa, circumligat oculum, ne humores eius conge-
lascant, aut contrã diffluant. Deinde Vaea cum Se-
cundiuâ complectitur humorem Albugineum: post
Aranea cum Retina complectitur humorem Cry-
stallinum, cui proximus est Vitreus humor: Deniq;
Cornea cum Sclerotica, oculum & alias pelliculas
& humores coaugmentat, qui humores puri & li-
quidi oculo sunt infusi, ut is sic humectatus facilius
recipiat uisibiles species: sicut & membrane ille
quatuor sunt pellucide, ut in eis rerum uisibiliū spe-
cies, tanquam in speculo refugeant. Sed reliqua de
oculi anatomia à Medicis quere.

NONO: De modo quo fiat hæc operatio uisua, De modo
 mirè inter se doctissimi quoque uariant, ut disputat uisionis ua
 Macrob. in 7. cap. 14. Saturnalium. Prima opinio riæ opini=
 est Opticorum, & quorundam etiam Philosopho=
 rum, uisionem fieri per iactum et egressum radij ui=
 sui linearis, emissi à pupilla per medium διαφανές
 usque ad rem uisibilem, nempe corpus uisibile, cuius
 lucem, uel lumen, colorem & speciem quoque idem
 ille radius in oculum regrediens, ut potè reflexus aut
 refractus secum reportet & offerat oculis, atq; in=
 de per neruum opticum sensui cōmuni ad cerebrū.
 Secunda opinio est Peripateticorum, qui putant ui=
 sionem fieri hoc modo, quod species, forma, & ido=
 lum spiritale quasi progrediatur à re uisa per me=
 dium διαφανές, usq; in pupillam oculi, qui susci=
 piat id idolum refulgens in se, sicut speculum susci=
 pit imaginem intuentis se. Sic ergo optici censent,
 uisionem fieri extra mittendo radios ab oculis in ob=
 iectum uisibile. Peripatetici contrà censent, uisionē
 fieri intus suscipiendo speciem obiecti uisibilis in o=
 culos. Tertia opinio est Platonicorū, Visionem fieri
 per συνάφασιν, id est, corradiationem, nempe per
 cōcursum radij uisui, & idoli uisibilis, quæ sibi ob=
 uiam ueniunt in medio diaphano, ita ut radius susce=
 ptum idolum ex medio diaphano transportet secum
 in oculos. Sicq; Platonici censent uisionem fieri, &
 extra mittendo radium, & intus suscipiendo idolū,
 cuius sententiæ ipse Plato quoque autor est in *ἠῆ*

COMMENT. PHYS.

Lactantius, dro & uidetur maxime probabilis esse. Verum Lactantius, de Opificio Dei, ca. 8. quamlibet istarum opinionem negat dicens: Per pupillam & per lucidas membranas oculi sensus ille (qui dicitur mens, hoc est spiritus uisuius, uel potentia uisua) ea quæ sunt foris transpicit: ne forte existimes aut imaginum incursione nos cernere, ut Philosophi dixerunt. Quoniam uidendi officium in eo debet esse quod uidet, Non in eo quod uidetur: aut intensione aëris cum acie, aut effusione radiorum. Quoniam si ita esset, tardius quam oculis aduertimus, uideremus, donec intentus aër cum acie, aut effusi radij ad id quod uidentum esset, perueniret. Cum autem uideamus eodem momento temporis, plerumque uero aliud agentes, nihilominus tamen uniuersa quæ contra sunt posita intueamur, uerius & manifestius est mentem esse, quæ per oculos ea quæ sunt opposita conspiciat, quasi si per fenestras lucete uitro, aut speculari lapide obiectas. Et ideo mens & uoluntas ex oculis sæpe dignoscitur. Hæc Lactantius: cuius hic uerba recentis sui, ut huius controversiæ autoritas penes ipsum esset. Et huius quartæ opinionis astipulator est quoque Plinius in 11. cap. 37. dicens. Neque ulla ex parte maiora quam ex oculis indicia animi cunctis animalibus sunt, sed maxime homini: & reliqua uerba Plinius omnino uide ibidem, De oculis plura etiam Cornelius in 1. lib. cap. 51. sui Commentarij, & infra eodem cap. 10. ubi dicemus de alijs quoque sensibus, quomodo suscipiant species sensibiles.

DECIMO: Tria sunt omnino ad uisum necessaria. Ad uisum
 ria, cuius quidem operatio fit sine mora in momen- tria neces-
 to, atq; (ut isti aiunt) in instanti, hoc est, in tempo- saria.
 ris puncto, quia non est celerior agiliore sensus ex
 ternus, quam uisus. Primum ergo, opus est radio o- 1
 culi & idolo uisibilis rei, in quorum utrunque spi-
 ritus uisuius se intendat. Secundo, aëre uel aqua, 2
 aut alio medio diaphano & perspicuo: ita tamen,
 ut iustum spacium intersit inter oculos & obiectū,
 Tertio, corpore lucido uel colorato, quod ministe- 3
 rio luminis uideri queat. Ita quidē si motus eius cor-
 poris sit moderatus, si instrumentū, id est, oculi sint
 non corrupti, eo quidem corpore offenso & depræ-
 hensio desinit intentio, neq; uisus progreditur longi-
 us. Quæ intentio si nullo corpore impedita longius
 pergat, recta non permanet, sed scissa in dextrum
 leuūq; diffunditur, quasi circulariter. Hinc est,
 quod ubicunq; terrarum aut maris steteris, uideris
 tibi quandam cœli cōclusionem uidere, quæ conclu-
 sio uocatur Horizon, id est, terminus, definiens & Horizon.
 concludens uisum. In plano autē & recto, uisus non
 potest pergere ultra 180. stadia, quæ est semidiamete-
 ter Horizōtis, hoc est, quatuor miliaria germanica Horizon-
 et semis. Diameter ergo Horizōtis sunt 360. stadia. tis semidia-
 id est, nouē miliaria germanica. Circūferētia autē to- meter.
 tius Horizōtis sunt 1131. stadia, circiter 28. miliaria Horizon-
 germanica. Itaq; area totius Horizōtis sunt .3959. circumfe-
 stadia, hoc est circiter centum miliaria germanica. rentia.

COMMENT PHYS.

**circūferen-
tia.** Atque hæc de plano tantum intellige. Nam de superio-
ri loco aut etiã de inferiori, sursum longius certe
Horizon = uidemus, ut pote solem, lunam, cœlū, stellas, turre,
tis area, maria. Sic Strabo ille apud Plinium, in 7. ca. 51. de
Lylibæo Siciliae promontorio uidere potuit 335000

**Visus cum
tactu affi-
nitas.** passuum naues egredientes portū Carthaginis. Cæ-
terum magna est uisui cum tactu communio & affi-
nitas. Nam æque oculis uidentur, medio tamē colo-
re aut luce, atque tactu tanguntur, media tamen qua-

**Sensibilia
cōmunia.
que, &
cur ita di-
cantur.** litate tactili, hæc quinque, scilicet, magnitudo, nu-
merus, motus, tempus, figura. Quibus adduntur, lo-
cus, spaciū, corpus, æquale, inæquale, asperum, le-
ue, acutum, obtusum: atq; uocatur hæc sensibilia ob-
iecta communia, quia communiter uisu et tactu per-
cipiuntur: de quorum utroq; hæctenus satis sit dictū.

**Auditus
quid.** VNDECIMO: Auditus est sensus exterior, au-
ribus percipiens qualitatem ex cōmōtione aëris pro-
uenientem, hoc est, sonum, medio aëre uel aqua. Item
Auditus est potentia sensitua, ordinata in neruo ex-
panso ad aures, à cerebro, apprehēdens formā soni
aduenientis sibi, ex commotione aëris qui colliditur
inter corpus percutiens, & percussum. Vtraq; hæc
definitio ostendit, quod ipsius auditus obiectum est
sonus, medium est aër uel aqua, organum est auris,
foris patula, intus autem tortuosa, & flexuosa, ne fa-
cile elabatur sonus. Et in imò auris est pellicula que
dam super os extensa porosum et siccū, que uocatur
meninga uel tympanum auris, naturali aëre reple-

ta, & sicut folliculus transmittens aërem sonorum per neruum, ad sensum communem: qui neruus mollior, bifurcatim quasi à cerebro ad ambas aures disceditur quasi duobus ramis: per quem neruum bifurcatum, auditium spiritus percipit sonum, extrinsecus receptum: qui neruus ab humoribus, & uaporibus soporiferis in dormiente oppilatus & obstructus, non suscipit neque transmittit sonorū aërem, nisi iusto maior edatur strepitus & sonus, quo feriatu intentius, atque hic est modus auditionis.

Auditio
quomodo
fiat.

DVODECIMO: Sonus est qualitas auditu perceptibilis, ex collisione uel scissione aëris, inter binam corpora proueniens. Requiritur ergo tria ad sonum: scilicet, corpus percutiens, ut Citharædi manus percutiens neruos uel chordas: & corpus percussum, ut nerui uel chordæ percussæ in cithara: & aër motus, uel collisus, ut aër collisus à neruis manu percutiente citharam. Sæpe tamen aër uice percussus corporis simul & medijs collisi aut scissi fungitur, ut in sono flagri uirgæue: ut in ruptura panni, aut funis. In qua duæ partes aëris se mutuo collidentes, sunt causa soni: quia propter rupturam panni, aëriusue corporis scissionem, oportet subito intrare aërem ad replendum locum eum, quem antea opplebat pannus uel corpus integrum, ex quo motu intrantis aëris, partes aëris se inuicem collidunt, ex qua collisione generatur sonus. Fit ergo sonus uel percussio, uel scissione corporum, moto aëre. Est & soni species, Echo quidam, & quomodo

Sonus qd.

Ad sonum
1 tria
2 requiruntur.
3

COMMENT. PHYS.

Et quomodo fiat. *cies, quæ Echo dicitur, pulchrè ab Ouidio in 4. Metamorph. depicta, & ab Erasmo in Dialogo Echo: qui est sonus reflexus, & repercussus à corpore sibi obstante, à quo corpore aër repercussus redit ad suam efficiens. Ita sæpe in syluis, montibus, cavernatis aut cauernosis locis, in littoralibus, eundem sonum, quem ore emisimus, recipimus: debiliorem tamen, & ultimas tantum uoces eius: quia uirtus reflexa est infirmior quam directa. Non secus quam pila proiecta refertur & refertur à corpore, cui impacta erat & illisa, regrediens ad iaculatorem suum.*

Soni diuisi. *DECIMOTERTIO: Omitto hic uulgas illas, & pueriles, tametsi utiles Soni diuisiones, quas,*

Vox quid. *& Grammatici, & Dialectici pueris quoque solent proponere: contentus dicere, quod Vox est sonus pro-*

Vocis instrumenta nouem. *qualia sunt in homine & plerisque bestiis nouem: scilicet lingua, guttur, palatus, labium superius, labium inferius, quatuor dentes primores. Quæ uox ex collisione istorum instrumentorum nascitur, inter quæ reuerberatur aër, in gutture & palato animalis, motu lingue. Verum in genere, centrum soni est illic, unde egreditur sonus, uel ubi colliditur aër, qui sonus inde circulariter fertur, & protenditur à centro, equali distantia.*

Gustus quid. *DECIMO QUARTO: Gustus est potentia sensitua, exterior, apprehendens sapes per linguam, medio humido salinoso, uel Gustus est potentia*

tia sensitiva, ordinata in neruo expanso à cerebro
 super corpus linguae, ad apprehendendum saporés
 mixtos humori unctuoso & saliuoso ipsius linguae
 uel oris. Ita Gustus obiectum est, sapor: organum lin- Gustus ob-
 gua cum suo gustante neruo: medium est, saliuosus iectum, or-
 humor. Sapor est, qualitas gustabilis ex humido di- ganum, &
 gesto in sicco terrestri, per calorem solis, uel ignis, medium.
 uel qualem cunq; diuerso modo autem concoquitur Sapor qd.
 ille humor, & miscetur sicco. Quare etiam diuersae Species sa-
 sunt species saporis, scilicet sapor insipidus, dulcis, poris,
 amarus, acutus, salsus, acetosus, stipticus, unctuosus
 insuauis, asper, durus, & si qui similes sunt: de quibus Organum
 consule Medicos, et delicatos Epicureos. Organum gustus.
 est lingua, & neruus à cerebro descendens, ac quasi
 ramosa, instarq; retis expansus super carnem lin-
 guae porosam: quae imbuta humore saliuoso, perci-
 pit species saporum, atq; per eum neruum transmit-
 tit ad cerebrum. Quia uero febricitantium aut alio Cur egro-
 qui egrotantium saepe pori in lingua crudis, crassis tantum gu-
 & corruptis humoribus sunt infecti: ideo plerunq; stus depra-
 etiam dulcia sunt ipsis amara, & peregrinum sapo uatus.
 rem afferunt. Est autem hic sensus Gustus adpri- Gustus uti-
 me ad uim nutritiuam, & ad uoluptatem deliciasq; litas.
 necessarius, tactuiq; admodum affinis.

DECIMO quinto: Olfactus est sensus exterior, Olfactus
 apprehendens odores naribus, medio aëre uel aqua, quid.
 uel Olfactus est potentia sensitiva, ordinata in dua
bus

COMMENT. PHYS.

Odor, ob- **attractus.** Obiectum olfactus Odor est, qualitas ob-
iectum ol- dorabilis, ex sicco concocto, per uim caloris in hu-
factus. mido, uel Odor est fumus, per calorem resolutus à
 re odorifera. Cum enim siccum terrestri coniunctū,
 ui caloris in humido digeritur & decoquitur, tunc
 odor nascitur, quem aër naribus ingerit in respira-
 tione assidua: ut poma sicco terrestri decocto demū
 sunt odorifera. Et quia diuerso modo, & inæquali-
Odorum ter siccum decoquit calor, & inæqualiter miscetur
species. siccum cum humido, hinc sunt diuersæ odorum spe-
 cies, quorum uocabula sumuntur à similitudine sa-
 porum, uel à subiectis, ut odor aromaticus, salsus,
 amarus, acutus, acetosus, unctuosus, stipticus, pin-
 guis, dulcis, grauis, foetidus, & si quæ alie sunt spe-
Olfactus cies, illæ referuntur ad superiores. Organum olfactus
organum. est sub cerebro, proximo supranasum, in iunctu-
 ra frontis, & nasi: ubi sunt due caruncule caue, &
 porosæ, sicut anteriores mammillæ: quæ caruncule
 cooperiuntur pellicula, recipiente et remittente aë-
Olfactus rem odoriferū assidua respiratione instar follis. Est
finis. autem Olfactus omnium sensuum minime necessaria
 us, adeo ut multa animalia careant eo: seruit tamen
 peculiariter ad sanitatem, quia sentit & tangit sub-
 tilissime aërem corruptum. Hinc recte dicitur, cora-
 pori longe plus nocere grauem & corruptum odo-
 rem, quam cibum aut qualitatem aliam corruptam.

Et longe peius offendi cerebrum odore grati, quam
 alla alia qualitate. Hi sunt ergo quinque sensus exte-
 riores, per quos interiores sensus suscipiunt ipsas
 species qualitatum passibilium, id est, sensibiliū: per
 quos item sensus, uoluptas aut dolor animo uel cor-
 pori queritur: quorum Tactus & Gustus sunt ma-
 xime communes homini cum bestijs, ad uoluptatem
 & dolorem. Reliqui tres tamen magis sunt homini
 peculiare, utpote Visus & Auditus ad doctrinam,
 Olfactus ad sanitatem, ut erudite ex Aristotelis sen-
 tentia Gellius lib. 19. cap. 2. disputat.

DE OBIECTIS SENSIBI-
 libus. Caput VIII.

Nihil hic admodū de Obiectis sensibilibus ad-
 dam, nisi quod admoneam istorum, quæ cap.
 proximo de proprijs singulorum sensuum obiectis
 & de quinque sensibilibus communibus dixi. Dein-
 de obseruemus, parum prodesse ad operationem sen-
 tiendi, uel organū ipsum, uel medium, uel obiectū:
 nisi inter utrunq; sit quædam mutua & iusta consen-
 sio ac proportio, nam alioqui sensus facile decipitur
 ab obiecto suo, & etiam omnino aberrat, ut uel ni-
 hil sentiat, id quod multifariā accidit, scilicet si or-
 ganum sit male affectum, ut supra de lingua febrici-
 tantis dixi, & de ægris uel hebetibus oculis. Sic e-
 brijs & furiosis pleraq; duplicia uidentur, quia ocu-
 lorum acies, radij lumenq; alienata mente, & spiri-
 tus

Ad sentiē-
 di operati-
 onem quid
 requiratur.

Curebrijs
 et furiosis
 quæ intuen-

COMMENT. PHYS.

duplicita uideantur. tu uisus turbato, deducitur huc illuc, ut singuli oculi separatim uideant propter discordiam oculorum. Quare & lusi, ne brij aut furiosi quidem, facile duplicita uident: nã utriusq; oculi radius semper in unam spectat partem, & eam obliquam. Item si medium sit impurum uel inaequale, male iudicat sensus de obiectis: ut in tenebris non potes uidere colorem oculis: ut cœlo obducto nubibus liquidis aut fumosis, male uidemus solis lucem. Sic etiam male de colore panni iudicamus ad candelam, ut longinquus uidens arborea iudicat esse animal: sic lineas tenuissimas oculi, debiles sonos aures uix queunt percipere. Item si colores absint tenui discrimine à contrarijs: ut ab albo & nigro uix differens, difficile me deprehendas. Sic oportet esse eam, quam sepe dixi, consensionem atq; proportionem obiecti & membri & organi, quæ proportio per excessum aut defectum uiciatur: iuxta commune dictum, Quod sensibile excellens corrumpit sensum, sicut & contrasensibile deficiens corrumpit sensum: sed mediocre & proportionale, sensibile, conseruat & acuit sensum. Atq; hæc de sensibus exteriorib. dicta sufficiat.

DE SENSIBVS INTERIORIBVS. Caput IX.

Sensus interior quid.

PRIMO: Sensus interior est potentia sensitiva in animato corpore, quæ species rerũ sensibilium non solum presentes, uerum & absentes percipit

percipit, dijudicat, discernit, comparat, atq; diutius
 us conseruat. Sic per memoriam, canis cōseruat spe-
 ciem eius hominis, à quo semel atq; iterum fit per-
 cussus. Sic per phantasiam, canis hero suo adulatur,
 ignotum uero allatrat. Ita multo nobilior est sensus Ad sen-
 interior exteriore, tametsi absq; hoc nihil admodū sum inte-
 possit sentire interior sensus. Quia sicut fenestra im riorē quid
 mittit lumen solis aut lunæ, in habitaculum alioqui exterior
 caliginosum & opacum: sic exteriores sensus per conferat.
 sua organa immittunt species qualitatū uel rerū
 sensibilem, & idola, ad sensum cōmunem, & reli-
 quos interiores sensus. Tametsi uero pleriq; in ho- Sensus inte-
 rū numero uariant, atq; etiam superstitiosi sunt, ta teriores
 men simpliciter dico, tres esse omnino sensus interio tres.
 res scilicet Sensum communem, Phantasiā & Me-
 moriam: qui homini cum bestijs sunt communes.

SECVNDO: Sensus cōmunis est potentia sensu Sensus cōm-
 tiua, interior, apprehendens sibi transmissas speci- munis
 es sensibilem, quæ obiectæ sunt sensibus particula- quid.
 ribus, & exterioribus, easq; phantasiæ offert. Ob- Obiectum
 iectum ipsius sensus communis est, quælibet passi- sensus cō-
 bilis & sensibilis qualitas, nempe qualitas tactilis, munis.
 color, sonus, sapor, odor. Quarum qualitatū spe-
 cies abstractæ, & multiplicatæ, transmittūtur per
 neruos sensitiuos, ueluti per fistulas aut cannales,
 ad cerebrum, cui insidet sensus cōmunis. Organum Organum
 huius sensus communis, est anterior uentriculus ce- sensus cō-
 rebri, (cui cerebro Medici tres cellulas, aut uentri- munis.
 culos,

COMMENT. PHYS.

culos, uel pelliculas capaces tribuunt: qui uentriculus anterior plus humiditatis habes, aptus est ad recipiendas quaslibet species: sicut cere molliori facilius imprimuntur forme. Tametsi Aristotele teste, spiritus quoque uitales à corde progressi, adiuuant sensuum exteriorum & interiorum organa, à cerebro deriuata. Est itaq; Sensus communis, origo et radix omnium sensuum particularium & exteriorum, à cuius organi centro omnes nerui illi sensitiui progrediuntur ac inde per sua corporis membra & organa disperguntur à cerebro, instar retis expansi: qualis est neruus tactilis, opticus, auditiuus, gustabilis, olfactiuus.

Sensus communis tres operationes.

TERTIO: Tria sunt officia uel operationes ipsius sensus communis, primum cognoscere & discernere actus ac operationes sensuum exteriorum, hoc est, sentire & iudicare utrunq; quod caro tangit, uidet, &c. item deprehendere cessationem eorum, hoc est sentire quod oculus non uidet, auris non audit &c. Secundum est, discernere & diiudicare obiecta exteriorum sensuum, presentia uel absentia, quantum inter se conueniant aut dissentiant: ut percipiat hoc esse calidum, illud frigidum, hoc dulce, illud album, hoc sonorum non esse nigrum, hoc gustabile non esse sonorum. Sic ergo planissimum est, quod Medici dicunt, Sensus communem esse eum, qui tangit, uidet, gustat, audit, & olfacit: atq; hinc etiam nomen habere, quod is communiter sensuum exteriorum officij

cis fungitur. Tertium officium est, cognoscere & 3
dijudicare proprie sensibilia cōmunia, quę sunt se-
ptem, ut supra dixi: scilicet magnitudo, corpus, nu-
merus, motus, tempus, locus, figura. Hęc enim pro-
prie cognoscit ille, & dijudicat, quę tactus atq; ui-
sus non nisi improprie, medijs qualitatibus aut colo-
ribus apprehendit.

Q V A R T O: Phantasia est potentia sensitiva Phantasia
interior, imprimens sibi alius species sensibilibus, quid.
presentium uel absentium, atq; ex his similes species
sensibiles aut intentiones conceptusq; eliciens. Sic o-
uis uiso lupo elicit conceptum inimicitie: sic canis
baculo uiso, elicit conceptum percussionis: sic equus
audito classico, elicit conceptum prelij. Huius obie- Phantasia
cti mox infra in enumeratione officiorum eius indi- obiecti &
catur. Organum uero Phantasiae est medius uentri organum.
culus cerebri, paulo siccior anteriore: ut species re-
ceptas à sensu cōmuni, per neruos diutius retineat.
Sicut cera siccata durabilius retinet formas impres-
sas. Habet autem Phantasia circiter quinque officia: Phantasia
quorum Primum est, species sibi à sensu communi 1. si ob-
oblatas imprimere alius, in absentia quoq; obiecti. 2. cta qua
Secundum discernere & dijudicare certius atq; ex- 3. que.
actius à sensu cōmuni cognita. Tertium cognosce-
re substantiam particularem & singularem, uel ac-
cidens singulare, ut infra eodem cap. 11. Quartum 4.
elicere ex specie sibi obiecta, aliam similem aut dissi-
milem speciem, sensu exteriori quoque perceptibi-
lem

COMMENT. PHYS.

lem, cū offertur illi: ut uidens Lipsiam, iudicat eam similiorem Halæ quam Vitenbergæ: ut uidens leonem pictum, concipit quoq; eius gestum & impetū. Sic Andromache à uiso Ascanio concipit speciem sui Astyanactis in 3. Aeneid. uel etiam concipere uarias & monstrosas quoq; species ac imagines, quarum similes sensui exteriori uix unquam offeruntur: ut concipere centaurum, ex homine & equo conflatum: ut minotaurum concipere: ut imaginari & concipere talia monstra, quale Horatius in principio

Phantasia pio artis poëticae describit. In hac Phantasia mire quibus agi ualent, ac agiles sunt melancholici, cholericis, somnolior.

antes, furiosi, phrenetici, febricitantes, ebrij, & huiusmodi φαυτᾶσιν οἰ, atq; male, & grauius affecti, spe, letitia, metu, dolore, cupiditate, amore &c. hoc quartum officium uocant isti, speciem cum specie componere & comparare. Quintum est, elicere ex specie sensibili imaginarium conceptū, hoc est intentionē. Et Intentio est species insensibilis rei non corporeæ, neque sensu exteriori perceptæ, sed tantum imaginatione conceptæ. Vt cum in aliquo concipio esse qualitatem aliudque accidens incorporeum, insensibile, & imaginariū, cuiusmodi rebus aliquando per figuram prosopographiā uel προσωπογραφία persona & species corporea sensibilisq; affingitur, ut Virgil. Famam, et Ouid. Famem, Inuidiam, Somniū descripsit. Vt alius alij rei incorporeæ affinxit personam corpoream. De qua προσωπογραφία

Intentio
quid.

Pographia est apud Erasmum in secundo, Cop. ca. 5.
 Huiusmodi imagines insensibiles atq; mirabiles, &
 monstruosas cogitationes sibi fingunt cogitabundi et
 melancholici, ut de speciebus iã dixi. Atq; hoc uocāt
 isti componere & comparare intentionem cum spe
 cie, & speciem cum intentione: sicut ouis uiso lupo,
 cōcipit inimicitias, quas natiuas lupi cum ouibus ex
 ercent. Atqui inimicitia est species insensibilis exte Phantasiæ
 riore sensu. Non autem pari modo in homine & bru in brutis
 to operatur Phantasia, namq; homo non uno modo & homine
 cogitat aut imaginatur, sed diuersissimis modis ac diuersas:
 formis, ut iam de Melancholicis dixi. Bruta uero u=
 no quasi modo semper in specie sua imaginantur &
 cogitant. Sic quælibet hirundo nidū facit eodem mo=
 do, quælibet ouis concipit eodem modo à lupo metū:
 quælibet perdix eodem modo decipit aucupem, sese
 paulatim subducendo, ut infra Eod. ca. 17. Homines
 uero, qui probe istas species à rebus corporeis, & i=
 magines uel intentiones à rebus incorporeis concipere,
 & quasi presentes sibi ob oculos pingere possunt,
 & effingere ἐν φαντασίᾳ, id est, imagina
 tiui appellantur: de quibus Fabius in 6. cap. 3. & in 8.
 Capite 3. & in 10. Capite 7. Phantasiam uero in ho=
 mine ac brutis uocant rationem particularem, quia ticularis.
 particularia & singularia, non uniuersalia concipit.

QUINTO: Memoria est potentia sensitua, in Memoria
 terior, cōseruans diutius & longo tempore, species quid.

COMMENT. PHYS.

Memoria officia. Memoria obiectū & organum. Quare alicuius obli- ti occiput scalpant.

& intentiones obiectorum sensibilium, absentium, atque subinde referens eas species phantasiae & cogitationi. Est ergo memoria, & meminisse nōdum oblita, & reminisci, hoc est oblita recordari. Huius obiecta sunt eadē, quae ipsius phantasiae: scilicet species, & intentiones, uel imagines, ut ex definitione patet. Organum memoriae est, posterior cerebri uentriculus. Quare et obliti alicuius scalpimus ferē occiput, qua parte sunt nerui, à cella memoriae protensi: unde reficitur uis memoratiua. Haec autē quantitas sit in brutis cum phantasia, infra, Eodem cap. 17. & 25. de Memoria hominis dicitur.

DE SPECIEBUS SENSIBILIBUS. Caput X.

Species sensibilis quid. Speciei sensibilis nomina.

PRIMO: Ut eo minus huic sensu tractatione ni deesset, hoc atque sequens caput subrexi, quo melius obiecta sensuum atque officia intelligerentur, atque species sensibilis est, qualitas passibilis, quae immaterialis & spiritalis, à sensibili obiecto, uel eius similitudine progrediens, per se, uel per accedens mouet sensum exteriorem uel interiorem, res cepta organo sensitiuo, quales species Graecis uocantur $\Phi\omicron\lambda\omicron\mu\alpha\tau\alpha$ uel $\Phi\alpha\upsilon\tau\alpha\tau\alpha$ $\eta\gamma\acute{\iota}\delta\omega\lambda\alpha$ uel $\acute{\epsilon}\iota\delta\eta$. Latinis autem uisus, uisiones, imagines, species, conceptus, quae nullam plane habent materiam physicam, sed tantum Mathematicam materiam, ut pote formam, & quae circa eam constat figuram ex quarta

quarta specie qualitatis. Atque hæc species non quidē Subiectum in sensu exteriori ullo manent atq; durant, uel momento diutius, sed in sensu interiore perdurant: ut specierum sensibiliū. species à qualitate tactili, à calore, à sono, sapore, ab obiecto communi mouet sensum suum, & afficit, ad quem multiplicata, id est continue producta, à suo obiecto per medium ad organum, & inde ad spiritum sensitium, sicut radius multiplicatur, id est, continue producitur à sole, uel luce in oculum & in spiritum uisuum, perpetuus & continuus, mouet inquam species sensum exteriorem, uel interiore. In genere ergo hic nomino sensibilem speciem qualiscunque mouet quemlibet sensum.

SECUNDO: Species sensibilis alia est progressa à re materiali uel sensibili, per exteriorem sensum: ut species qualitatis tactilis, coloris, soni, saporis, odoris, obiecti cōmunis. Alia species sensibilis est progressa à similitudine rei uel obiecti sensibilis, quæ similitudo est materialis. Atque ita hæc species tantum imaginaria est, & per phantasiā solummodo perceptibilis & sensibilis, quæ intentio uel imaginatio, aut Imago supra à nobis uocabatur, Ca. proximo. Finguntur ergo intentiones uel imagines à similitudine specierum, progredientium de re sensibili, per exteriorem sensum: cuiusmodi significatur uocabulis uirtutum, uitiorum, habituum animi: qualia sunt etiam uocabula naturalis potentie, uel impotentie, significatiua: item uocabula affectuum

Vnde finguntur imagines.

COMMENT. PHYS.

Entia ratio- & interioris potentie animalis: item uocabula res
tionis. lationum internarum, quæ istis uocantur Entia ratio-
 tionis, quia ratione & imaginatione tantum, non
 sensu exteriori percipiuntur. Et in summa, res nullo
 exteriori sensu comprehensibiles, sed phantasia
 brutorum quoque & bestiarum perceptibiles, uocantur intentiones.

Intentio.

Modus sentiendi,

TERTIO: Modus ergo sentiendi communiter
 hic est, cum in has species sensibiles, in has intentiones,
 phantasmata & imagines, se intendit spiritus
 sensitiuus, eisdemq; se assimilatur & accommodat, rite,
 iuxta proportionem & consensionem, cuius supra
 eod. Cap. 8. memini. Tum demum operatio sensitiua
 exterior, uel interior absoluitur. Non enim
 sufficit obiectum externum materiale, uel internum
 immateriale, nisi & quedam inde species per iustum
 medium ab eodem obiecto qualicumq; modo fluat,
 & quasi radios immittat ad spiritum sensitiuum, qui
 exterior in neruis sensitiuis residet. Interior uero
 spiritus, uegetans sensus interiores, in uentriculis
 cellisq; cerebri inhabitat, aut in membro uitali alio,
 quod æquiualeat cerebro, in animalibus imperfectis.

DE SINGULARIBVS

Caput XI.

PRIMO: Officium phantasiae tertium, supra
 eod. Ca. proximo indicauimus esse, ut cognoscat
 substantiam singularem, & accidens particulare.

lure: quod nō ita intelligi conuenit, quasi reliqui sensus uniuersalia percipiant, nō autem particularia. Quia reuera sensus est singularium, intellectus autem uniuersalium: hoc est sensus exterior præsertim & interior, neutiquā uniuersalia percipere & cognoscere potest, quippe quæ solus intellectus cognoscit, ut infra Eod. Cap. 22. Veruntamen sensus, & præsertim phantasia, apprehendens singularia obiecta, colligit ab illis species quoque singulares, & eas species imaginesque cōceptas, atque ab obiectis eorum abstractas, intellectui transmittit dijudicandas. Atque hoc est quod Aristoteles ait. Sine phantasmate, id est specie, uel imagine abstracta, non fieri intellectionem. Nam intellectus, quamuis uniuersalia solus intelligit, tamen etiā sic cognoscit singularia.

Sensus singularium, intellectus uniuersalium.

Aristot.

SECUNDO: In uniuersum nulla substantia, nec corporea, nedum incorporea, nullum denique accidens alioqui per se non sensibile corporeum uel incorporeum, potest ullo sensu exteriori uel interiore percipi, sine medijs qualitibus passibilibus, hoc est sensibilibus: qualia sunt obiecta sensibilia propria quinq; scilicet qualitas tactilis, color, sonus, sapor, odor: & obiecta communia, de quibus supra.

Nihil sensu ullo percipitur sine medijs qualitibus passibilibus.

Hinc patet quod Aristoteles inquit, accidentia per se & partem conferre ad cognitionem substantiæ, atque eius quod quid est. Sic ergo essentia rei materialis uel incorporeæ est, obiectum propriū ipsius intellectus, ut infra Eod. cap. 20. & 21. Sic Phantasia

Aristot.

Obiectum proprium intellectus.

COMMENT. PHYS.

Obiectum ma, id est, species sensibilis dijudicata, reseruaa & proprium estimata. est obiectum proprium ipsius sensus interioris. Et sicut intellectus est ratio uniuersalis in solo homine, ita sensus interior est ratio particularis in homine ac brutis. Sensibile autem materiale est proprium obiectum sensus exterioris.

DE SOMNO.

Caput XII.

Somnus
quid.

P RIMO: Cum ipsius sensus cōmunis atque exterioris affectio sit Somnus & Vigilia, rectè ergo sensibus hæc materia subnectitur. Itaque Somnus est impotentia & cessatio sensuum, propter fatigationem uigilandi, à calore & fumis crassis orta intrinsecus. Inquirimus autem somni causas ferè hoc modo: ad formam & essentiam Somni pertinet, ut in dormiendo calor naturalis colligatur aliquantum, subtractus ab exterioribus membris, quæ tum nonnihil frigescent, ad interiora, uitalia præsertim, quæ magis calefcunt inde, ut experientia docet, per digestionem alimenti, quæ per calorem intus collectum, facilius absoluitur, ut postea dicam de causa finali.

Somni materia circa quam. **S**ECUNDO: Materia autem circa quam ueratur Somnus, sunt interiora mēbra uitalia, ut cor, à quo oriuntur spiritus uitalia et motus, ut infra eodem ca. 16. Quæ autē corde carent animalia, alioque principali membro, illa habent alia æquiualentia membra

membra, Item cerebrum & nerui sensitiui, et uenæ arteriæq; quæ obstruuntur fumis, ut nequeant suo fungi officio. Sic itaq; exteriores sensus quinque, & sensus communis interior, afficiuntur atque patiuntur à somno. Non ergo animæ uegetatiuæ, neque rationalis, nõ solius corporis, sed animæ sensitiuæ, id est operationum sensitiuarum, & organorum sensitiuorum affectio est somnus.

TER TIO: Efficiens causa somni est, primo ca-
lor naturalis, sese ab exterioribus membris ad inte-
riora subducens aliquãtulum, atq; exiens sursum
fumos crassiores à nutrimento ac aliunde, ut ad ca-
put & cerebrũ ascendant, qui fumi frigefacti, & in
humores quasi resoluti, à natiua cerebri frigiditas
terursum inde descendentes obstruunt meatas ipsos
spirituum, à corde surgentium aut sanguine. Qui-
bus spiritibus nõnihil destituti nerui sensitiui exte-
riorum sensuum. Et interioris præcipuè sensus com-
munis item clauduntur & obstruuntur, ut nequeãt
species sensibiles sentire & suscipere, penitusque
transmittere. Sic ergo fumi isti, et frigiditas cerebri,
adeoq; cor ipsum & cerebrum, sunt item causæ effi-
cientes somni. Quo ergo copiosius & crassius fuerit
nutrimentum & cibus, eò quoque plures & crassio-
res ab illo fumi surgunt, dum coquitur à calore na-
turali: sicut à carne uel ab ossa surgunt uapores, dũ
percoquitur in olla, uel assatur, qui fumi profundio-
rem quoque & longiorem somnum cient, ut appa-

Somni causa efficiens.

Plures & crassiores fumi unde.

COMMENT. PHYS.

Et in pueris, & operarijs lassis. Nam pueri cum propter caloris cibum digerentis copiam natiuam sint uoraciores, & alioqui etiam humidiores, plus dormiunt cæteris. Sic labor non immodice fatigans, sed iusta proportione calorẽ naturalem intendit & excitat, qui cibos eò fortius concoquens resoluit at maturat, à qbus deinde fumi surgunt soporiferi. Quod

Melancho autem Melancholici non ita multum dormiunt ple-
lici & cho runq; causa est nimia ipsorum frigiditas et siccitas:
lerici cur quia propter caloris debilitatem parum comedunt,
minus dor & minus quoq; digerunt. Sic & Cholerici, propter
miant. nimiam cerebri siccitatem breuiore somno quando-

Multi som que potiuntur. Quando enim cerebrum præcipuè,
ni causa. aliq; membra humectantur largius paulo, tum som-
 nus quoq; largior & altior inde sequitur: ut patet
 in edacibus, in largius potis & ebrijs, item in uida
 pluuiofaq; tempestate, ut in autumnno, uere, hyeme,
 in udis fumosisq; habitaculis & locis. Item patet in
 illis, quibus sunt grandiora capita, & corpora ma-

Pauci so- guineis, in magnis bestijs terrestribus accidit. Sic cõ
mi causa. tra pauci somni quedã sunt animalia, uel propter
 humoris & caloris defectum, uel propter corporis
 exilitatem, adeo ut de multis dubitetur à philoso-
 phis, an dormiant unquam. Qualia sunt insecta, &
 uermiculi & pisces quoq; tametsi grandes propter
 caloris paucitatem non ita multum dormiunt. Ve-
 runtamen ratio arguit, etiamsi experientia non do-
 cere

ceret, omnia animalia somno potiri, breuiore ac remissiore saltem, si non prolixo & largo.

QUARTO: Finis equidem, propter quem animalia capeffunt somnum, est sanitas. Quies enim *Somni finis.* *nis.* conseruat corpora, iuxta illud:

Quod caret alterna requie durabile non est,

Hæc reparat uires, fessaq; membra nouat.

Sic Ouid. in 11. describit.

Somne quies rerum, placidissime somne deorum,

Pax animi, quem cura fugit, qui corpora duris,

Fessa ministerijs mulces, reparasq; labori.

Nam cibus & nutrimentum non digeritur melius, *Somni effectus.* quam in somno, per calorem naturalem collectū ad

interiora membra & organa digestionis: qua completa, purior pars alimenti digesti fit sanguis, humectans et irrigans corporis mēbra per uenas. Densior aut pars digesti cibi, & ipsa in sanguinē, crassiorem tamē, transmutata, auget & increscere facit membra, quibus adiuuatur. Impurior autē pars & excrementosa de alimento, per uirtutem expulsiuā extra corpus expellitur & emittitur: ut de his supra eodem cap. 5. diximus prolixè. Sunt porrò & alij effectus somni, quos experientia satis indicat.

DE SOMNIO.

Caput XIII.

PRIMO: Sicut somnus est affectio sensuum exteriorū, & proprie ipsius sensus cōmunis ita *Somniant*

COMMENT. PHYS.

Somnium quid. Somnium est affectio eiusdem sensus communis, & proprie quidem phantasiae, ut ex definitione patet. Quia Somnium est apprehensio phantasmatum, facta inter dormiendum, & Phantasmata, ut supra

Phantasmata quid. Eodē cap. 10. uocantur imagines, simulacra, & species rerū per phantasia conceptae, ad similitudinē specierum externe sensibilibus, nam huiusmodi species plerūq; à uigilantibus conceptae in phantasia re lucent, sicut imago in speculo, aut in liquida aqua. Si cut aqua turbata reddit quoque turbatam & instabilem speciem intuenti: sic spiritu ac meatu sensitivo per somnū obstructo & oppleto, phantasia refert dormienti confusas species plerūq; in somno, quarum possumus raro aut uix admodū recordari. Purior tamen ac syncerior dormientis phantasia, saepe puriores etiam, meliusq; distinctas species, hoc est, expressiora somnia concipit & fingit memoriaeque commendat, ut euigilans meminisse queat.

Somnij efficiens causa duplex.

SECVNDO: Somnij causa efficiens est duplex, scilicet interna et externa: interna causa est uel anima ipsa, uel corpus, mens enim saepissime dormiente corpore, & cessante sensu, recogitat ea, quae uigilando conceperit, & appetiuerit aut metuerit iuxta illud.

Qui amant, ipsi sibi somnia fingunt. Item. Nec minus hesternae confundor imagine noctis, Quicquid id est, timeo, nec tu mea somnia ride. Et Cicero in prima Tusculana, agilitatem, atque a-

deo diuinitatem humani animi à somnijs probare nō
 titur. Corporis deinde diuersa complexio immittit
 uarias somniorum species ac simulacra, à quibus, et
 Medici naturam corporis, & morbi causas conie-
 ctant in ægrotantibus, habentiq; ista somnia pro si-
 gnis & prognosticis, sic Cholericus ignea & præ-
 cipitia, Melancholicus monstrosa, & horribilia,
 Phlegmaticus aquea & pigra, Sanguineus amœna
 somnia somniat. Externæ autem causæ sunt uariæ,
 ut cæli influxus, elementi circumstantia, necessita-
 tis quoque aut casus fortuiti occasio. Sic famelicus
 somniat cibum, ebrius humida. Sic canes, & quedã
 aliæ bestię somniant. Quin & Deus, angeliq; boni
 ac mali somnia immittunt hominibus, ut est apud
 Homerũ in secundo Iliad. & Virgil. in secundo Ae-
 neidos. Talia sunt in sacris literis somnia Iosephi,
 Pharaonis, Danielis & similia.

TER TIO: Diuinitio ex insomnijs, ut pleraque Diuinitio
 obscura, sic incerta quoque est, præter illam quæ uo ex insom-
 catur prophetia & interpretatio diuina somniorũ, nijs.
 ut de Daniele, de Iosepho, scribitur. Sunt autem So- i Somnia
 mnia quedam tanquã signa uel effectus, ut illa quæ tripli-
 corporis complexionem sequuntur, ut illa quæ uigi- cia.
 lantis phantasiã et imaginationem sequuntur, ni-
 hil admodũ obscuri significantia. Sed quedam sunt
 instar causæ & occasionis plane in hominis pruden-
 tia & cõiectura, de arte pendentia, quoad interpre-
 tationem. Vt si quis bellum somniat, aut pestem, aut
 amici

3 amici reditum, aliud uetale, cuius ne meminerit quidem longo tempore ante: quædam sunt mere fortuita, non instar signi, neque causæ, quæ prorsum uana & obscura sunt, ueluti ægri somnia, & febrilia somnia appellantur. Verum de hac materia uide Arnoldum de noua uilla, in libro de insomnijs, & Arist. in libello de diuinatione ex insomnijs. Extat etiam iustum opus cuiusdam Græci autoris de Insomnijs. Macrobius quoque in primo de somnio Cap. 3. numerat quinque species somniorum, & plures etiam Ouid. in descriptione somnij lib. ii. Metamor.

DE VIGILIA.

Caput XIII.

Vigilia
quid.
Vigilie
caus. effi.

Facile à tractatu somni patet, quòd Vigilia sit potètia sentiendi ac mouendi, in corpore animato, à calore naturali, & spiritu orta. Digestione enim perfecta per calorem digerentem, & consumptis istis de quibus iam sepe dictum est fumis, calor naturalis rursus ad exteriora membra com meat, aperiens meatus ac spiritus sensitiuos, ante à somno, à fumis oclusos, & quasi torpescidos, redditurq; in hunc modum corpus habile ad præstandas operationes sensuum ac motuum, qui alacriores quasi & recentiores fiunt, ab illa quiete somni. Sunt tamen aliæ quoque causæ accidentariæ, uigiliam aut somnum afferentes, ut labor nimius, morbus corporis, ægritudo animi, curæ anxie, uuxta illud:

At non infœlix animi Phœnissa, nec unquam
Soluatur in somnos oculisue aut pectore noctem,
Accipit, ingeminant curæ, & c.

Item oculi grauantur præ tristitia. Hæc itaque de
Potentia sensitua apprehensiuâ, deq; sensuum exte-
riorum atque interiorum officijs, obiectis, affectio-
nibus dixisse sufficiat.

DE VI ANIMAE AP-
petitiuæ. Caput XV.

PRIMO: Sensitiuæ animæ diximus supra Eo-
dem, Cap. 6. duplicem esse uim: unam scilicet
apprehensiuam, cuius sunt sensus exteriores ac in-
teriores: alteram uero motiuam, cuius sunt appeti-
tus hoc est motus animales, quos, & Latini uocant
perturbationes, & motus animorū, hoc est affectus
sequentes sensum, & hæc uocatur uis appetitiua.
Sunt item motiuæ potentiæ alij motus, uel sequentes
appetitū, item animales: & hæc uocatur uis prose-
cutiua: uel nullū appetitum sequentes, ut uitales mo-
tus: & hæc uocatur uis aut uirtus spiritalis, infra
eod. cap. proximo. Itaq; uis animæ Appetitiua est, **Vis appeti-**
qua anima inclinatur et impellitur ad cupiendū aut **tina que.**
auersandū id quod sensu quolibet cognouit, & ap-
prehendit. Sic Canis, speciē carnis oculis uisam, &
cognitam imaginatione, spe sequitur, & inhiat: su-
stem aut metu, & odio auersatur. Sic pauo lauda-
tus, lætatur, gestit ac superbit: sic equus uictus cer-
tamus

Sensitiuæ
animæ di-
uis.
Appetitus
synony-
ma.

COMMENT. PHYS.

Appetitus uaria nomina eorumq; cause. **1** tamine dolet, & pudore suffunditur. Operatio uero huius uirtutis appetitiue est ipse appetitus, quem uarijs nominibus dignantur, uocantes eum appetitum bestialem, uel sensum bestialem, quia communis est homini cum bestijs: & uoluntatem irrationalem, eo quod hæc est tanquam uoluntas in bestijs & animalibus ratione carentibus, quæ solo nature instinctu, & impetu, non electione, neque libere fertur. In homine uero debet parere rationi, nature & conscientie, ut infra Eod. cap. 30. Vocant & hunc appetitum, ut dixi. Sensitiuum, ad differentiam uoluntatis in homine, qui est appetitus intellectiuis, & rationalis, infra Eod. Cap. 24. Et quia ille sensu percepta sequitur. Item appetitum animale, ab anima. Nam alius quisspiam est appetitus Naturalis, id est, inclinatio & procliuuitas quedam naturalis, in qualibet re non solum animata, uerum & inanimata. Sic dicimus lapidi appetitum inesse ad cadendum deorsum, sic materie appetitum inesse ad formam. Et hic nullum neq; sensum neque intellectum sequitur. Sic & corpori animato dicimus inesse appetitum ad cadendum deorsum sua grauitate.

Appetitus intellectiuis. **2** **3** **4**

Appetitus sensitiuus duplex, organum **1** **2** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19** **20** **21** **22** **23** **24** **25** **26** **27** **28** **29** **30** **31** **32** **33** **34** **35** **36** **37** **38** **39** **40** **41** **42** **43** **44** **45** **46** **47** **48** **49** **50** **51** **52** **53** **54** **55** **56** **57** **58** **59** **60** **61** **62** **63** **64** **65** **66** **67** **68** **69** **70** **71** **72** **73** **74** **75** **76** **77** **78** **79** **80** **81** **82** **83** **84** **85** **86** **87** **88** **89** **90** **91** **92** **93** **94** **95** **96** **97** **98** **99** **100**

SECUNDO: Duplex est iuxta Platonicos appetitus hic sensitiuus, scilicet Cõcupiscibilis in epate, tanquam in suo organo, appetens per concupiscentiam, uel futurum bonum, ut spes, quæ & Cupiditas, & Libido appellatur: uel præsens bonum, ut letitia quæ & Voluptas dicitur. Et appetitus irascibilis

bilis, aut uis irascibilis, in corde tanquam in suo organo, auersans quasi per iram, & odium, & indigne ferens, uel futurum malū ut Timor, qui & Metus dicitur: uel malum præsens, ut Tristitia, quæ & Dolor dicitur. Sunt ergo ita quatuor genera affectuum, & duo ipsius appetitus obiecta, uel materia, circa quam is uersatur: scilicet bonum, spe aut letitia appetibile: & malum, metu aut dolore auersabile, & abominabile quasi. Ex his quatuor generibus omnes aliæ, quotquot sunt affectuum & appetitionum species, oriuntur. Quamuis autem probe scio, plerosque Commentarios, & Medicos quoque aliter loqui de horum affectuum numero & obiectis: malū tamen hic uulgatam opinionem sequi, quam alterā illam: præsertim quia & Cicero huic nostræ consentit, in 3. et 4. Tusculana, Sed de his infra eod. cap. 30. plura dicam. Nam hæc materia in affectibus humanis clarius patet. Vtriusque appetitus tamen organum esse plerique putant cor ipsum & ὄργανον hoc appetitus est præcordia. Atque item bilis, iecur. Nam in his affectionibus peculiariter dilatata, exporrigitur, quosdam uel cōtra angitur atque arctatur cor ipsum, et præcordia, sanguine refugiente uel ad exteriora, ut in appetitu concupiscibili, spe aut letitia: uel ad interiora, nimirum ad cor, tanquam ad sedem uitæ, ut in uis irascibili, metu aut dolore. Huius experimenta & rationes multifariam, utriusque scilicet, problematici, & poëtæ indicant, ut.

COMMENT. PHYS.

Ne possint natura accedere partes
 Frigidus obstiterit circū præcordia sanguis. Item:
 Plurimus ignem
 Subiecit rubor, & calefacta per ora cucurrit. Item
 Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis Sic:
 Palleat omnis amans.

Obiectum appetitus Obiectum ergo uel materia appetitus est bonum, & malum reuera tale, aut opinio etantum, cuius speciem, aut imaginem perceptam sensu, offert appetitui phantasia, tanquam probandam uel improbandam. Quod si phantasia submouens & inuitans affectum decipitur ac aberrat, tum etiam appetitus decipit affectam, & commouet animam, Sic spes, Leuitatiq; uana, sic metus ac dolor inanis sæpissime decipit, & frustratur animalia, atq; hoc præcipue in insomnijs euenit, cum phantasia offert appetitui uanas species & futiles.

Affectuum causæ efficientes. TERTIO: Causa item efficiens affectuum, & petitionum est ipsa mens & consuetudo bona aut praua, iuxta illud:
 Mala mens, malus animus.

- 1
- 2 Ut de consuetudine prolixè Cicero in 1. de legibus explicat. Item disciplina, uel inscitia Sic ferae indomita, & genia efferata tamen mansuescunt disciplina, sicut è contra mansuetitandem iniuria ac improbitate hominum aut casuum efferascunt. Item complexio corporum temperata uel intemperata miras appetitiones, ac uarias ingerit: Sic Sanguinei sunt bilares
- 3

hilarēs ac læti, propter sanguinē multum clarūq̄,
 ac spiritum puriorem ac lucidum quasi. Sic Cholericī Cholericī
 cī sunt iracundi, propter sanguinem calidiorem,
 nō ita clarum, & spiritum spissiore. Sic Phlegmaticī Phlegmaticī
 tici segnes sunt propter sanguinē tenuem, & aquo-
 sum, ac minus calidum spiritum: Sic Melancholicī Melancho-
 licī sunt semper tristes, & meticulosi, propter sangui-
 nem turbidū, crassum, frigidiorē, & propter spi-
 ritum impuriorem, ac tenebricosum quasi. Ideoque
 & solitudine gaudent, sicut contra frequentia &
 luce Sanguinei. Ita est sociabilitas maxima animæ
 cum suo corpore, quo ad effectus quoq̄. Atq; hoc si-
 gnificat aperte Virgil. in sexto dicens:

Quantum non noxia corpora tardant,
 Terreniq̄; hebetant artus, moribundaq̄; membra.
 Hinc metuūt, cupiuntq̄; dolēt, gaudentq̄; nec aurās
 Respiciunt, clausæ tenebris, & carcere cæco.
 Hanc corporum qualitatem, & inclinationem ad
 quælibet appetenda plurimum illiciunt, irritant, ac
 prouocant, influentiæ cœlestes, planetarum præci-
 pue: & signorum, unde cientur egritudines animæ
 id est, affectiones, sicut et morbi corporum. Quo ue-
 ro temperatior est complexio corporis sensitiui, eò
 puriores quoq̄, & magis generosos habet affectus,
 melioraq̄; appetunt. Sed cauere oportet ne praua cō-
 suetudo, et mala mens hanc generositatē subuertat.

DE VI ANIMAE PROSECV

tiua. Caput XVI.

COMMENT. PHYS.

Profectiua uis quæ.
Motus animalis.

P R I M O: Superiore capite diximus, quod motus animalis, sequentes appetitum, quam & Medici uocant uirtutem Motiuam animale. Et hic motus animalis est, quo corpus animatum ab appetitu illecebrum, mouetur loco, uel totum, uel aliqua parte sua, ut quatenus potest prosequatur bonum, aut refugiat malum. Sic canis corpore suo refugit ictum, sed appetitam carnem, aut feram prosequitur cursu. Eadem ergo sunt obiecta motus animalis, scilicet bonum uel malum, quæ ipsius appetitus. Cuius quidem appetitionis hic finis est & effectus, tamen si motus ille impediatur sepiissime, etiam inuito & reluctante appetitu, utpote cum propter difficultatem aliam quam nequit animal assequi bonum affectatum, aut effugere & declinare malum, ut qui morbo implicatur, uel qui uinculis aut carcere detinetur. Ut canis fugacem feram insequens frustra haret hians. Iam iamque tenens, similisque tenenti

Obiecta motus animalis.

Causa efficiens uirtutis profectiue.

S E C U N D O: Causa efficiens huius motus animalis præter appetitum impellentem, est spiritus fluens à corde, quod Cor est principium ac fons totius uitæ in corpore animato, operationum naturalium, spiritualium, atque animalium, suppeditans sanguini, neruis & organis suum cuique fomentum, id est, spiritum uiuificantem, sensituum & motiuum, ut probat Aristoteles in 3. de partibus animalium, Cap. 4

Atque

Atq; hic spiritus uitalis est corporeus fumus ualde Spiritus ui
 subtilis, ab humore, & uapore subtili ex corde or- talis quid.
 tus, ope caloris naturalis, atq; toti corpori anima-
 to per arterias uenasq; diffusus, quod recreat: que
 recreatio, & agitatio spiritus ab anima & corde Virtus spi
 procedentis in corpus omne, uocatur à Medicis uir ritalis.
 tus Spiritalis, ab eodem spiritu: aut Vitalis, eò quòd Virtus ui
 inest semper omnibus & solis uiuentibus animan- talis.
 tibus, sed nò plantis. Quia in plantis operatur tan-
 tum uirtus naturalis, id est, uegetatiua anima, ut su
 pra Eod. Cap. 5. estq; hic motus uitalis, & spiritalis
 in arterijs ac uenis, que sunt sparse ac tense per o-
 mnes corporis partes, tanquã in organis proprijs.
 Nam arteria est conceptaculũ spiritus uitalis, mixti Arteria.
 confusiq; cum sanguine. Sed Vena est conceptaculũ Vena.
 sanguinis, mixti confusiq; cũ spiritu uitali. Sic plus
 spiritus est in arteria, & plus sanguinis in uena. Et
 Motus quem ciet hic spiritus, primũ est duplex, sci- Pulsus.
 licet Pulsus & Respiratio. Pulsus est intensio ac re-
 missio motus uitalis, nò arbitrarij in corde & arte- Respira
 rijs, alijsue membris equipollentibus. Respiratio est
 attractio & remissio spiritus à pulmone per arte- tio.
 riam spiritalem, ut supra in 3. cap. 3. uidimus. Atq;
 hic motus spiritalis uocatur alias motus Pulsiuus, à
 pulsu: & motus non uoluntarius, quia cietur à spi-
 ritu uitali, non appetitu uel ab affectu. Et Medico-
 rum proprie est de hoc motu differere: quem tamen
 nolui præterire, propter affinitatem, quam habet

COMMENT. PHYS.

eū motu profecutiuo, quē et uoluntariū uocant: quia primū cietur ac appetitu, & deinde à spiritu uitali.

Organum TERTIO: Organum motus animalis profecuti-
urtutis tiui, sunt nerui à corde & cerebro expansi & spar-
profecuti- si per singula corporis membra, artus, & articu-
ue. los, coherentes & deriuati per musculos (ut uo-
cant) membrorum eorum, quibus hoc officij inu-
entū est, ut corpus aut eius partes promoueant loco,
ut pedes, brachia: qui muscoli, qui nerui, quæ mem-
bra mobilia, à dicto spiritu uitali, recreationem sua-
Musculus am & agilitatem recipiūt. Musculus autem est ca-
quid. ro composita, & mixta ex neruo, chorda, & carne
pura, quasi ligamentum membri unius cum altero:
unde nerui quasi à capitibus diffunduntur per mem-
bra corporis. Itaq; obiectū ab apprehensiuā, id est
à sensu cognitū, mouet appetitum. Appetitus uero
imperat & persuadet motiue, ut illud obiectum uel
Quomodo profecuti-
fiat motus uis.
animalis
profecuti-
uis. prosequatur tanquam bonū, uel refugiat tanquam
malum. Hæc ergo motiua uis, sedens in neruis moti-
uis, & in musculis, ceterisq; membris mobilibus,
imperanti appetitui parens, & obediens, ligamen-
ta membrorum, id est, neruos contrahens aut rela-
xans in musculis capacibus neruorum, primo qui-
dem mouet propinquiora membra à corde ac cere-
bro, & deinde minora quoq; & articulos, qui rem
appetitam contingunt. Atque hic motus fit ita ope
neruorum motiuorum quorum aliqui, & præcipue
Chorde. uocantur chordæ, à Græcis uero τένοντες, à collo
& d

ad calcaneum usque per membra mobilia extensi, Vnde ori-
nerui duriores, & quasi ossei. Sicut autem nerui sensantur ner-
sitiui ab anteriore parte cerebri deriuantur, ita nerui sensiti-
ui motiui à posteriore parte cerebri, & tenuiore ui, motiui,
medulla spinæ oriuntur: Τένοντες uero, aut chordæ & chor-
ex crassiore medulla, ut significantius describuntur de.

Anatomici.

Q V A R T O: Variæ sunt motus animalis pro- Motus
secutiui species, ut contractio, qua dilatatur aut cõ-¹ anima=
stringitur membrum mobile, ut in uermibus, conchis, lis pro=
& ostreis: & hac mouentur animalia imperfecta. secutiui
Progressio de loco ad locum, totius corporis nixu ² species.
& motu: Hæc fit aut pedibus, ut cum ingrediuntur
pedestria & gressilia: aut alis, ut cum uolant aues,
aut uolatilia: aut fit costis, uel uentre, ut cum reptant
anguis, & alia reptilia: aut fit pinnulis, ut cum in-
natant pisces, uentis pennis quasi remis: Fit etiam
motus alijs membris organicis, quæ opus aliquod mo-
tu suo faciunt, ut humeris, cruribus, manibusq; præ-
cipue, quæ ambæ peculiare instrumentum operis fa-
ciendi datæ sunt homini soli. Quarum uice habent
bestiæ pedes uncatos & hamatos. His item motibus ³
connumeratur uocalis motus, qui fit per aëris respi-
rationem & repercussionem, à pulmone spirante
per arteriam tracheam, uocalem, in gutture ab ore
animalis repercussæ, de qua uoce supra Eod. Cap. 7.
Item sessio, cubatio, saltatio, aliæq; similia huc re- ^{4:5.6.}
ferentur pleraq; ex prædicamento situs, quæ mini-

COMMENT. PHYS.

sterio membrorum mobilium fiunt. Atque hæc de
ui motiua profecutiua, atque spiritali, dixisse con-
tentus sum. Plura autem his require ab Aristotele,
in fine Tertij, de Anima, & in libello de motu ani-
malium, & in libello de ingressu animalium.

DE RATIONE IN BRVTIS.

Caput XVII.

Bruta qua-
lem habe-
ant animã

PRIMO Animalia que græci ἀλόγῃ, nos ir-
rationalia aut bruta uocamus, habent morta-
lem animam sensitiuam, que & uegetatiue officia
præstat. Hæc autem anima Vegetatiua in plantis, ac
Sensitiua in brutis, est quidem substantia incorpo-
rea, id est, spiritus, & spiraculum uitæ. Sed una cū
plantæ, aut animalis corpore nato nascitur, & mor-
tuo moritur, ut inquit Diuus Augustinus, dicens:
Spiritus omnium animalium irrationalium tamdiu
spiritus sunt, quamdiu in corporibus uiuunt. Et ani-
ma que rationis capex diuinitus facta non est, cum
carne sua (id est, sui animati corporis) incipit & de-
finit uiuere. Nam tamdiu uiuit, quamdiu in carne
manere poterit, & dum à carne sua separatur, sta-
tim extinguitur. Aliqui uero ex doctis quoque con-
templantes mirabilem industriam, non in magnis
& quã- tantum, sed etiam in minutissimis bestijs præ admi-
lis. ratione quadam rationis particulam, irrationabili-
bus quoque tribuere dignati sunt, ut Vallain Pri-
mo, cap. 9. suæ Dialecticæ, ualde Aristotelem uelli-
cat

cat, quod bestijs rationem abnegauerit. Verum hæc imago, & similitudo humanæ prudentiæ, ingenij et rationis, ut Aristot. eam quoque uocat, in principio lib. 8. Historiæ animalium, nequaquam satis probat ueram rationem, & intellectum usquam inesse brutis tametsi particularia & singularia sentiant atque imaginentur, ut supra Eod. ca. 9. de phantasia dixi: tametsi opera quædam humanis operibus similia bestię efficiant, aliæ alijs subtiliora, & affectibus item quasi humanis ducantur: & tametsi affectu maiore minores uincantur in bestijs affectus, quæ etiã astute simulare & dissimulare multa norunt, & uirtutum humanarum quædam simulacra præ se ferunt, ac uitiorum: ut de apum & formicarum prudentia, de equorum superbia, ac similia infinita produunt scriptores, ut Plinius, & alij, Tamẽ hæc qualiacunque nulla electione neque libero arbitrio, nedum intellectu agunt bestię, sed mero ductu, instinctu, & impetu naturæ.

SECUNDO: Causas huiusmodi imaginum & similitudinum, uirtutũ ac uitiorum, industriæ, rationis in brutis, copiose Albertus enumerat in libro 8. tract. 5. cap. 1. & 2. de animalibus: nempe ista pendere atq; excitari partim à temperatura complexionis, uel ab intemperata cõplexione: partim à sensuum perfectione, aut defectu: partim à subtilitate spiritus uitalis atque sanguinis: item ab influxu celesti: In summa uero, instinctum et impetum naturæ

Causæ similitudinis humanæ rationis in brutis.

COMMENT. PHYS.

Bruta ca-
rere confi-
lioratio-
nis quid
probet.

potissimam causam istiusmodi industriæ in brutis esse, instigentur non quidem ab ulla intellectiva, sed tantum ad practica, per consuetudinem, quatenus sibi prosunt aduictum, sint ullo consilio & discrimine. Id quod patet inde, quia secundum phantasiam pariter operatur quodlibet brutum in sua specie, sicut supra dixi, Cap. 9. quamlibet hirundinem pari forma nidum suum struere, quamlibet formicam pariter colligere frumentum in æstate, & commeatum quasi, nulla quidem futuri providentia, sed presentis aviditate cibi. Complexam uero notitiam nullam perfecte saltim animalibus brutis inesse certissime arguit, rationem quoque iisdem bestiis deesse, quæ nullius propositionis ueritatem aut falsitatem sententiamque intelligunt, tametsi signa quedam animaduertant non ex sensu orationis aut uerborum, sed ex gestu uocis aut motu, ut si quis minetur cani aut blandiatur equo, ut Mezentius in fine 10. Aeneidos. Si qua uero sint honorificentius dicta à scriptoribus de hac prudentiæ atque rationis imagine in brutis, ut apud Albertum in 8. lib. Animalium, & apud alios: illa uel per metaphoram, uel amplificandi studio dicta accipiuntur. Et hec quidem hætenus habui, quæ de anima sensitiua: hoc est, de sensibus interioribus ac exterioribus, de appetitu & affectibus deque motibus annotanda atque admonenda putavi. Consequitur inde, ut de hominis anima rationali, deque intellectu et uoluntate breuiter, quantum fieri potest, differam.

De

DE ANIMA RATIONALL

Caput XVIII.

P R I M O : Venimus ad nobilissimam partem totius physice professionis, de Anima hominis rationali, quam supra Eod Cap. 3. tertiam speciem anime, longe optimam, & soli homini propriam diximus, non plantis, neque bestijs, alijsue ullis corporibus animatis, nedum inanimatis inditam. Nobilissima physice pars.

Atque hæc à Mose Geneseos primo sic definitur: Anima rationalis est spiritus uitæ, ad imaginem Dei creatus, & corpori humano inspiratus. D. Augustinus sic definit: Anima rationalis est spiritus intellectiuus, semper mouens se ipsum, semper in motu bonæ malæq; uoluntatis capax. Philosophi sic definiunt: Anima rationalis est actus primus substantialis, corporis naturalis, organici, humani, quo homo uiuit, sentit, & intelligit primum, agitq; libere, & cum electione.

S E C V N D O : Ex hac definitione tertia patet, Anima rationalis animam rationalem præstare officia quoq; uegetiue et sensitiue. Nam hæ tres uirtutes uel potentie sensitiue & uegetiue in homine sunt una eademq; numero anima. Et quicquid potest uirtus minor, id etiam, atq; amplius eò, potest uirtus & potentia maior. Verum de illis officijs nihil hic repetam, sed de rationalibus tantum præstat. Anima

COMMENT. PHYS.

rationa *maria*s partes, non quidem essentia, sed officijs di-
lis 2. par 1 *stinctas*: scilicet. Intellectum, quæ dicitur uis ratio-
tes pri 2 *nalis* apprehensiuæ, uel cognitiuæ: & Voluntatē,
maria. quæ dicitur uis rationalis motiua. His duabus parti-

bus aliæ quoq; uires rationales, quotquot sunt, con-
 numerantur distinctæ, per capita sequētia: quæ bre-
 uiora erunt, quia exactius & nimis concise quasi di-

Ad intelle *stinximus.* Ad intellectum pertinent, Ratio, Memo-
ctum per= *ria*, Dictamen rationis, Habitus intellectiuis, & si-
mentia. *milia.* Ad uoluntatem pertinent Conscientia, Affe-

Ad uolun= *ctus*, Habitus uoluntarij, Liberum arbitrium, &
tatem per= *Res uoluntariæ.* Quibus descriptis huic materia
tinencia. imponetur finis,

Anima ra TERTIO: Hæc anima rationalis cum uiribus
tionalis nō *suis*, tametsi in toto sit corpore sparsa, nullum habet
organica. tamen certum & definitum organum corporeum

sicut sensitiua aut uegetatiua: quia corpore quie-
 scente, imo separata à corpore, tamē suis officijs sus-
 gitur: id est, intelligit, uult, deliberat. Quamuis uir-

tutes animales multum adiuuant rationalem, ut su-
 pra Eod. Cap. 11. & infra. Cap. 23. uidebitur. Secun-

dum ergo operationes rationales non est alligata
 certo organo ullius membri, ueruntamen operatio-
 nes communes corpori & animæ efficit per organa
 corporea sensuum, aut uegetationis: ut sunt loqui,

imaginari, uidere, nutrire, &c.

DE INTELLECTV.

Caput XIX.

Primo

P RIMO: Nomine intellectus uarie quidem Latini utuntur. Nam primaria pars hominis con-
 nitua à Latinis intellectus, Græcis uero νοῦς, id est, mens uocatur, de qua in hoc Capite: deinde operatio
 mens uocatur, de qua in hoc Capite: deinde operatio ipsius mentis uocatur intellectus, uel intellectio
 aut cogitatio, Græcis νόησις, uel δυνάμεισις. Præterea
 habitus intellectiuus scientiæ affinis, item uocatur
 intellectus uel intelligentia, Græcis uero σύνεσις, de
 qua infra 31. Deniq; species intellectu concepta, &
 quasi cogitamentum, ue cogitatum, hoc est, conce-
 ptus mentis uocatur intellectus: ut apud Fabiū in 8.
 Cap. 5. Græcis uero νόημα, id est, species intellectus
 & mente comprehensa, de qua infra Cap. sequen-
 ti. Probe ergo discernere hæc oportet & cauere, ne
 quem uocabuli fallat huius ambiguitas.

S ECVNDO: Intellectus uel Mens est potentia
 animæ rationalis, qua homo intelligibilia, præsertim
 uniuersalia percipit, dijudicat, & cognoscit. Ex hac
 definitione patet finis, & propria officia intel-
 lectus: nempe percipere, dijudicare, & cognosce-
 re: Quæ quidem nullius instrumenti corporei facit
 ope, sed per se, nisi quatenus sensus adiuuant uirtu-
 tem intellectiuam, ut infra Eod. Cap. sequenti. Dif-
 fert ergo intellectus à uoluntate. Nam ille cogno-
 scit, uoluntas autem cognitum eligit, prosequendū
 uel auersandum. Verū quadrifariam diuiditur in-
 tellectus in bina, quæ bina officijs tantum, & nõ es-
 sentia inter se differūt. Nam intellectus unus ac sim-
 plex

Intelle-
 ctus si-
 gnificat
 ta.

Intellectus
 uel mens
 quid.

Intellectus
 à uolunta-
 te quid dif-
 ferat.
 Intellectus
 quomodo
 diuidatur.

COMMENT. PHYS.

plex est per se indiuisibilis essentia, atq; ita bina illa erunt idem quoq; numero, tametsi officijs differunt communi (quam uocant) differentia.

I. Diuis. TERTIO: Prima diuisio: duplex est intellectus
 intellectus etus, scilicet agens, & passibilis, Intellectus agens
 intellectus est potētia animæ rationalis, cognitiua, que abstra
 agēs quid. hit species intelligibiles à phantasmatis, easq; trans
 mittit intellectui passibili referuandas. Estq; hic
 Ingenium. plane ingenium hominis, id est, acumen inuenien
 di, & aliquid ex se ipso sine doctore aut monitore
 excogitandi. Ex ista definitione patet, duo esse offi
 cia intellectus agentis, unum quod uocant illuminat
 re phantasma, hoc est abstrahere speciem intelligen
 tis 2. ofa bilem, & plane immaterialem à quolibet phantasma
 ficia. mate, ut supra Eod. Cap. 11. attigi, & Aristoteles
 prolixè in tertio de Anima probat, sine phantasmate
 non fieri intellectiōem. Nihil enim est in intellectu,
 nisi prius id fuerit in sensu. Sicut enim sensus
 communis dijudicat speciem, à sensibili exteriorè
 materiali, et phantasia non solum concipit eandem
 speciem materialem uerum & similia idola, siue si
 miles species & intentiones fingit ac imaginatur,
 ut supra Eod. Cap. 9. & Cap. 10. ostendi: Sic intel
 lectus excipit species perceptas, aut per similitudi
 nem excogitatas à phantasia plane immateriales,
 easq; significantius & perspicatius fingit ac dijudi
 cat, uere ne an uane sint. Sic ergo à specie sensibili
 lucet & funditur species imaginabilis, et ab imagi
 nabili

nabili fertur species intelligibilis, sicut à sole radius, & à luce lumen spargitur, quod mox infra cap. prox. & Cap. sequenti exemplis ostendam de obiectis ipsius intellectus, id est, de specie intelligibili. Alterum officium est, quod uocant illuminare intellectum passibilem, hoc est, illas abstractas à phantasia species & imagines dijudicatas, ab intellectu agente transmitti ad intellectum passibilem, non solum cognoscendas, sed & conseruandas, memoriæq; reponendas. Ac utriusq; officij uim experimur ipsi, cum aliquid de uirtute, de uitio, de alioque quolibet loco cõmuni alicuius professionis studiose audientes, ac inde meditantes ac expendentes, speciem aliquam ac ideam certam, ut definitionem et simile animo reponimus. Sicq; agens intellectus est tanquam doctor docens, sed passibilis est tanquam discipulus addiscens. Nam intellectus passibilis est potentia animæ rationalis cognitiua, quæ species intelligibiles ab intellectu inuentas, excogitatas, sibiq; transmissas, etiam dijudicat, & confert inter se, & retinet, ut iam dixi. Sic apud Homerum Nestor ille prudentissimus in cõcionibus Græcorum, est quasi intellectus agens, optimaqueq; cõsilia excogitans & proponens cõsultantibus dijudicanda, quamuis ipse omnium certissime de ijs iudicaret. Nam optimus quisque auctor et artifex sui artificiosi operis ac inuentus est optimus ac certissimus iudex. Agamemnon uero ac reliqui græcorum principes, Nestoris consi-

Intellectus
Passibilis
quid.

Car pro pasibili
pasibili a
posibilis a
quibusdā
uocetur.
Differen-
tia inter a-
gentem &
pasibilem
intellectū.

lia iudicantes honesta & utilia esse, & seruantes
 quandoque fungebantur officio, quasi ipsius intelle-
 ctus pasibilis aliene inuenta iudicantis, Non autem
 offendat hic aliquem, quod nonnulli commentarij,
 nescio errore an industria, hunc intellectum pasibi-
 lem, uocarunt possibilem, quia omnes species sibi ob-
 latas possit recipere & intelligere. Est ergo intelle-
 ctus agens, reuera causa efficiens & excogitans spe-
 ciem intelligibilem. Pasibilis uero, est tanquam sub-
 iectum uel materia, in qua species inuenta herent
 ac insident, Tametsi uero in addiscente prior sit ope-
 ratio ipsius pasibilis intellectus, quippe cum nemo
 sine doctore discat: tamen multo nobilior est intelle-
 ctus agens, qui demum doctrina excitatus, sua offi-
 cia prestat, ut experimur a doctis, qui suapte indus-
 tria plura excogitant & noua inueniunt, ut Home-
 rus, Plato, Aristoteles, Cicero: cum discentes uel se-
 midocti, nihil noui inuenire ualentes, solum alienis in-
 uentis inherant, & aliena imitentur. Quia uero
 cur sepe ad acumen ingenij atque inuentionis proprie ad intelle-
 ctum a ma- ctum agentem pertinet, ideo tam magnifice lauda-
 tur ab Aristotele, qui dicit eum separatum a materia
 & tur ab Aristotele, qui dicit eum separatum a materia
 immorta- esse, quod acrior sit pasibili, qui non excitat se-
 lem intelle ipsum, sed tantum ab agente excitatur: nec discedit
 ctum agen a materia, id est, a specie & imagine, presenti, que
 tem faciat. circa materiam & sensibile uersatur, et quasi dicta
 ta sibi accipit ab agente. Qui agens perpetuus ac
 immortalis etiam ab eodem Aristotele dicitur, hoc
 est

est, semper querens, inueniens, excogitans aliquid, nec dormitans: sicut passibilis otiosus est, & dormitat quasi, dum tantum accipit dictata aliena, quibus sepe fallitur, si male accipiat: sicut negligens et iners auditor sepe fallitur. Atque hoc est, quod dicitur Intellectus agens omnia facere, id est, quamlibet speciem intelligibilem inuenire & illuminare, ut uideatur à passibili, sicut lumen ipsos colores alioqui non uisibiles illustrat, ut uideri queant: de quo supra eodem cap. 7. Contra intellectus passibilis dicitur omnia fieri: id est, quamlibet inuentam ac transmissam sibi speciem recipere, eiq; se accommodare, sicut cetera se accommodat signis impressis: & sicut uisus quoslibet colores à lumine illustratos, sibi q; oblatos percipit ac sentit. Ita deniq; intellectus agens habet actum, passibilis uero habet potentiam.

QUARTO: Secunda diuisio: Intellectus est aut speculatiuus, aut practicus. Speculatiuus est, qui habitu uel actu speculatiuo instructus, finem habet speculationem, scientiam & ueritatem, ut infra ca. 31. Practicus uero est, qui habitu uel actu practico instructus, bonū opus intelligit, tanquā finē suū, infra ca. 34. Tertia diuisio: Intellectus est aut habitu, aut actu. Intellectus habitu est, qui otiosus non intendit se in speciem intelligibilem, sed quiescit: qualem habent pueri, inertes, otiosi, nihili cogitantes, stulti, indocti, imperiti, atq; omnes qui sola phantasia, id est ratione particulari utuntur, ut pleriq; homines. Intellectus

Intellectū
agentem
omnia fa-
cere, passi-
bilē omnia
fieri quo-
modo intel-
ligendum.

II. diuis.
Intellectus
speculati-
uus quid.
Intellectus
practicus
quid.
III. diuis.
Intellectus
habitu qd.

COMMENT. PHYS.

- Intellectus** intellectus actu est, qui se intendit in speciem intelligibilem, ut cum ingeniosi, docti, periti, non inertes non otiosi, non stulti, mente aliquid inquirunt, discunt, inveniunt, cogitant, iudicant. Atque hic maxime excitatur studio, usu & meditatione. Quarta diuisio sumitur ex principio primi $\pi\epsilon\rho\iota$ $\epsilon\pi\alpha\gamma\omega\gamma\epsilon\iota\alpha\varsigma$ Intellectus alius est simplex, alius compositus. Simplex est quando cognoscit simplex & incomplexum, ex uero aliquo decem predicamentorum quolibet, cuius
- Intellectio** noticia incomplexa, uel absoluta intellectio uocatur. Obiectum uero est indiuisibile intelligibile, id est, terminus incomplexus, & hæc uocatur prima operatio intellectus, qua simpliciter iudicat intellectus, hoc esse, uel hoc non esse. Compositus uero intellectus dicitur, cum cognoscit propositionem ueram aut falsam, cuius noticia est complexa, & intellectio comparata, quæ possibilis & impossibilis comparat per propositionem. Huius obiectum est diuisibile, et multiplex intelligibile, id est propositio, quæ diuiditur in incomplexos terminos, & hæc est
- Intellectus** secunda operatio intellectus: Et hic compositus intellectus rursus est duplex, scilicet componens, id est, affirmans, hoc est, affirmatiuam propositionem concipiens, in qua predicatum componitur & coniungitur suo subiecto: ut, Achilles est fortissimus
- Intellectus** Græcorum. Et diuidens intellectus, id est, negans, hoc est, negatiuam propositionem concipiens, in qua predicatum negatur ac longe diuiditur, separaturque à subiecto

à subiecto: ut Therites non est fortissimus Græcorum: Sic etiam est phantasia simplex, id est, imaginatio incomplexi, quæ etiam est in brutis, ut quando canis cogitat, hic est meus herus: & Phantasia composita id est cõplexa, nempe propositionis affirmatiuæ uel negatiuæ imaginatio & conceptus, qualem pleriq; negant inesse brutis. Aliqui tamen affirmant, idq; ego opinor: sed de ijs infra cap. 31. ubi de multiplici dicemus notitia.

Phantasia duplex.

Q V I N T O: Propria ipsius intellectus officia ab Arist. sic ferè numerantur, præter supra iam dicta, scilicet intellectum habere potentiam recipiendi quamlibet speciem extrinsecus, cum nulla species sit ei prorsum innata. Nam anima primitus est tanquam tabula rasa, in qua nihil dum actu scriptum aut pictum est: sed tempore suo potest ei tabulæ quid inscribi. Tametsi Platonici contra sentiant, de noticijs ac principijs animæ ipsi innatis, ut infra 26. & 32. & 34. attingemus. Item intellectum esse non mixtum, id est, non alligatum certæ alicui speciei, uni. Nam alioqui intus existens prohiberet extraneum, sicut uisus si uni colori esset deditus, tum non perciperet alios colores. Dux sunt autem potissimæ differentie inter intellectum & sensum Prima: sensus sine detrimento nequit sentire minuta aut excellentia immodicè sensibilia, sed inde hebetatur, ut uisus à minutis literis, uel à radijs solaribus hebetatur. Sed intellectus quo se magis intendit in minima aut

Intellectus propria officia.

Anima tanquam tabula rasa.

Differentia inter intellectum et sensum.

h 2 maxima

COMMENT PHYS.

- maxima, eò plus assequitur, atq; fit acutior, ut Cicero in prima Tuscu. probat. Secunda: sensus hebetatur assidua operatione: Intellectus uero crebra meditatione redditur acutior & agilior. Præterea sensus præsentia tantum & præterita apprehendit, intellectus etiam futura prospicit. Nam ut ille ait.
- » Istud est sapere, non quod ante pedes modo est uideri, sed illa etiam quæ futura sunt prospicere.

Intellectus cū sensu in quibus conueniat.

SEXTO: In multis conuenit intellectui cū sensu. Primo, sicuti à Sensibili sensus ducitur à potentia in actum, sic ab intelligibili intellectus. Secundo, sicut sensus non corrumpitur à mediocri sensibili, ita nec intellectus ab ullo intelligibili, quamlibet arduo. Tertio, sensus est similis intellectui & noticiæ simplici, quia non concipit propositiones, ut in bestijs patet. Non autem est similis composito intellectui uel complexæ noticiæ. Quarto, sicut sensum sequitur appetitus sensituius, & affectus bestialis, supra eod. Cap. 15. sic intellectum sequitur uoluntas & appetitus, uel affectus rationalis, infra Ca. 24. & 30. Quinto, sicut sensus communis omnia sensibilia dijudicat, sic intellectus omnes species intellectus cognoscit & dijudicat. Sexto, sicut sensus abstrahit speciem sensibilem à materia obiecti, supra Eod. Cap. 10. sic & intellectus abstrahit intelligibilem speciem à materia, uel ab materiali Phantasmate, de qua, & cæteris, quæ ad intellectum pertinent, iam mox in sequentibus docebo.

DE SPECIE INTELLIGI-

bili rei materialis. Ca-

put. XX.

PRIMO: De obiecto ipsius intellectus, quod ille apprehendit sibi imprimens, & cognoscit, his tribus Capitibus dicendum est breuiter. Controversia est autem inter philosophos, quod nam sit obiectum intelligibile. Quidam censent solam rem materiale esse proprium obiectum, quod proprie intellectu percipiatur. Pleriq; rem iuxta immateriale atq; materiale dicunt esse obiectum intelligibile, & neutri male sentiunt. Tametsi enim non intelligamus immaterialia sine ope materialium, et absq; similitudine collationeq; harum: tamen recte eam uocamus rem intelligibilem, quæ ab intellectu quoquomodo intelligitur. Sit ergo, pace aliorum, ipsius intellectus obiectum proprium, essentia rei cuiuslibet ueræ, aut imaginariæ. Sic essentiam hominis, essentiam iusticiæ, intelligo: sic aureum montem, cent aurum, chimæram, aliasq; res mere imaginarias intelligo & concipio.

Obiectum
intelligi-
bile.

SECUNDO: Querat hic aliquis, quonam modo intellectus concipit & intelligit essentiam alicuius rei, substantiæ uel accidentis, materialis uel immaterialis, ueræ uel imaginariæ. Respondetur: Per Responſio.
speciem intelligibilem, quæ species est qualitas intel- Species in-
ligibilis immaterialis, mouens intellectu, cui allata telligibi-
h 3 impri- lis quæ.

COMMENT. PHYS.

Imprimitur, sicut pictura tabulae appingitur, sicut imago aeri liquefacto infigitur, ut alius atq; diutius hereat. Sic intellectus est quasi tabula apta, ad recipiendam speciem quamlibet sibi appetitam, aut infusam. Sicut autem res alia materialis est, alia immaterialis, ut saepe est supra dictum: & sicut duplex est species sensibilis, scilicet materialis à corporeo, im-

Species in- ut supra Eod. Ca. 10. sic & duplex est species intel-
telligi- 1 ligibilis, scilicet, materialis à specie sensibili rei ma-
bilis du terialis, manans ex phantasia in intellectu, ut cum
plex. 2 intelligo & concipio pomum, plantã, & immate-

Synony- pio angelum, iusticiam, dolum. Et species intelligi-
ma speciei bilis pluribus alioqui nominibus appellatur, nempe
intelligi- notitia, notio, intellectus, νόημα, conceptus, imago
bilis. ueritatis uel essentiae, radius à re qualibet resplen-
dens in intellectu, sicut species resulget in speculo.
Ut autem supra dixi Capite proximo, intellectum
esse aut simplicem, aut compositum: ita nunc dicimus,

Conceptus Conceptum alium esse incomplexum, hoc est, chema
duplex. 1 tis uel rei simplicis notitiam incomplexam: ut cum
intelligo caelum, terram, hominem, lapidem, iusti-
ciam, fidem, chimæram, aureum montem, frigidum
ignem, album coruum, uiridem niuem esse, uel non
esse. Cuius sunt duæ quaestiones demonstratiuæ sci-
2 licet An sit, & Quid sit. Conceptus uero comple-

xus est complexi, id est propositionis uere aut false noticia complexa, quæ & species intelligibilis composita uocari potest. Quia sicut Propositio est ex subiecto & prædicato, pluribusue terminis composita: ita hæc species seu noticia est composita ex imaginibus plurium rerum, quam propositio comprehendit, ut cum intelligo huiusmodi propositiones, quod cælum perpetuo mouetur, quod centrum mundi nõ mouetur, quod homo est omnium creaturarum nobilissima: hic certe in qualibet propositione simul concipio subiectum & prædicatum, ueluti uideam picturam ex pluribus imaginibus collectã, ut in prælio picto. Nam hic concipio cælum perpetuum motum. Item terram centrum mundi immobile. Sic cum intelligo hanc propositionem. Terra est mobilis. Cælum est stabile, & similia falsa, uel imaginaria collecta in propositionis formam. Habetq; hæc complexa noticia duas questiones demonstratiuas, scilicet quid sit, querentem ferè de proprio uel effectu: & propter quod sit, querentem de causa. Quomodo uero à re materiali fluat primum in phantasia species sensibilis, et deinde species intelligibilis in intellectum, primo singularis, & mox uniuersalis: satis plane ex superioribus patet, ubi de phantasia, supra Eod. Cap. 9. & de specie sensibili, supra Eod. Cap. 10. & de intellectu agente supra Eod. Cap. proximo explicui, & infra Eod. Cap. 22. dicam, de Vniuersalibus.

Modus intelligendi.

COMMENT. PHYS.

DE SPECIE INTELL

gibili rei immaterialis.

Caput XXI.

P RIMO: Nihil opus est prolixius depingere
 Species in- intelligibilem speciem immaterialem, id est,
 telligibilis à re immateriali collectam & progressam in intel-
 immateri- lectum, ex similitudine uel imagine speciei cōceptæ
 alis quid. à re naturali. Sicut enim rem materialem, sentimus
 Quomo- & intelligimus per accidentia illa externa, quibus
 do intelli- uestitur & insignitur: Sic res immateriales non qui-
 gamus spe dem sentimus exteriori sensu, sed tamen imagina-
 cies imma mur interiore sensu, & deinde intelligimus easdem
 teriales, à similitudine quasi & collectione rerum materialium:
 ut supra de phantasia, Eodem cap. 9. & 10. ap-
 paruit. Ita enim ex cognitione rerum materialium
 nos ducimur in qualemquale cognitionem rerū quo-
 que immaterialiū, sicut pictores humanam faciem,
 corpus, & alias uolucres affingunt angelis, sicut et
 ipsi Deo per metaphoram appingit ipsa sacra scri-
 ptura corpus, & corporea membra, & huma-
 nos affectus, operaque hominum: unde natus est
 error hereticorum, qui *ἀνθρώπων μορφήν* uo-
 cantur, eò quod putarint Deum reuera habere cor-
 pus & affectus, aliāq; accidentia hominis. Sic in pro-
 sopopœis oratorum & poëtarum rebus incorporeis
 & mutis affingitur animale corpus, & operatio-
 nes animales. Vide supra Eod. Cap. 10.

Quinq; in

SECUNDO: Quinq; fariam in summa intel-
 ligimus

ligimus: hoc est, quinque sunt modi, per quos intelligendi
Etus apprehendit & cognoscit qualitercunque; essen modi.
tias rerum, hoc est, obiecta intelligibilia, & eorum
species intelligibiles. Primo, per accidētia, quæ ma-
ximam partē conferunt ad intelligendam essentiam
substantiæ, uel accidentis cuiuslibet. Sic intelligo
speciem arboris, gemmæ, animalis, circumscriptā
accidentibus externis atq; internis, tanquam notis
suis. Hinc oriuntur definitiones accidentariæ, & de-
scriptiones Rhetoricæ. Secūdo per collationē diuer-
sorum phantasmātū: sic intelligo aureum montem
cōferens montis ac auri imaginem. Sic intelligo at-
que concipio alia, similiaq; monstra, resq; imagina-
rias, nedum ueras species, simplices aut cōpositas,
& hoc secundo modo quamlibet propositionem in-
telligimus, quæ ut minimum duas confert species sci-
licet subiecti & prædicati, præsertim ea, quæ de Est
tertio adiacente componitur. Tertio: per conceptū
simplicem: sic intelligo Deum, angelum aliudue esse
uel nō esse. Et hoc modo tertio, intelligimus quamli-
bet propositionem de Est secundo adiacente, et quod
libet incomplexum, id est, res singulas. Quamuis
plerunque huc prorsum accedere oportet ex primo
modo accidentia, uel aliqua alia ex alijs modis, quæ
hunc conceptum simplicem augeant, & clariorem
faciant. Nam plura collecta tandē alicuius substan-
tiæ uel accidentis speciem constituunt, ut patet in de-
finitione qualibet, ubi genus, differentia, proprium
h 5 acciden

COMMENT. PHYS.

accidentiaq; præsertim inseparabilia constituant
speciem suam. Et hinc peculiariter nascitur definitio
4 essentialis, & item particularis. Quarto: intelligimus per negationem uel remotionem: ut quando concipio angelum non esse corporeum, non malum spiritum, non increatum, sic cum differentia, specie aut numero inter se cõparantur negatiua. Hinc nascitur definitio, quæ Negatiua uocatur, & priuatiua: ut cæcus est, qui uidere non potest. Quinto uulgatissima intelligendi ratio non solum materialia, sed immaterialia, præsertim, est per effectus atque causas. Tametsi et hæc censentur nomine accidentis, per effectum: ut corpus uiuit, ergo animam ei inesse intelligo: per causas, ut patrem & matrem legitimas habuit ille, ergo legitime natus est ille. Verum de causis, et effectibus supra quære in primo, et hinc nascitur definitio causalis & definitio officialis.

Cognitio à
Priori.

Cognitio à
posteriori.

TERTIO: Hinc collige celebrem illam diuisionem noticiæ intellectiue, quod scilicet cognitio alia sit à priori, quæ per causas suas rem quamlibet & effectum intelligit, & habet quæstionem demonstratiuam, Propter quid. Atque hinc demum est proprie demonstratiua scientia, non nisi in ualde doctis & peritis. Alia est cognitio à posteriori, quæ per effectus rem quamlibet & causam intelligit. Sic Deum cognouerunt etiam prophani ac gentiles ex creaturis, iuxta Paulū ad Romanos 1. Habetq; hæc quæstionem demonstratiuam Quid sit: atq; est uulgatissima

ma intelligendi ac sciendi ratio, indoctis quoque et imperitis usurpata. Sed ille demum est
 Felix, qui potuit rerum cognoscere causas.
 In hoc docti ab indoctis plane differunt. Adhuc uocatur ab istis noticia quædam intuitiua presentis obiecti, sensibilis aut intelligibilis cognitio, ut cum præsens presentem hominem, presentem actionem sentio, concipio, uel intelligo. Quædam Abstractiua noticia uocatur absentis obiecti, sensibilis uel intelligibilis cognitio, ut absens absentem hominem, absentem operationem atque propositionem, de præterita uel futura copula sentio, concipio, intelligo. Sic animæ priorum abstractiue nunc intelligunt Deum, non intuitiue. Hæc de speciebus intelligibilibus satis sit indicasse, quarum nulla est expresse innata ipsi animæ, sed acquisita per sensum, per experientiam, per imaginationem, per doctrinam, per meditationem. Atque hæc species intelligibiles, semel intellectu impressæ, semper manent in eo, licet habitu uel potentia saltem, non semper actu moueant intellectum iuxta illud D. Hieronymi uulgare dictum. Discimus in terris, quorum scientia nobiscum perseueret in cælo. Sed Deo, & angelis, & dæmonibus huiusmodi species intelligibiles multæ sunt concreatæ, de quorum utroque scholasticos Theologastros uide.

Noticia intuitiua.

Noticia abstractiua.

Species intelligibiles quomodo insint animæ.

De VNIVERSALIBVS

Caput XXII.

Primo

Quo ordi- **P** **PRIMO:** Sicut sensus proprie est singulari
ne uniuers- perceptiuus, supra Eod. Ca. 11. Ita intellectus
salia intel- solus uniuersalia percipit, & proprie speciem spe-
lectus in- cialissimam: hoc est, ideam, collectam ab indiuiduis
elligat. uel singularibus, quorum phantasma semel, iterum,
 sepiusue oblatum phantasiae, transmittit speciem
 intelligibilem à se, tanquam radium ad intellectum.
 qui intellectus illam ideam cognoscens, simul etiam
 intelligit, ex quibus constituta est Idea, species spe-
 cialissima, nempe genus proximū, & genera quoque
 remotiora, usque ad genus generalissimum, id est, ad
Transcend- prædicamentum summū, atque inde ad transcenden-
entia. tia pergit, ut sunt res, ens, aliquid, essentia, simul eti-
 am cognoscit differentiā constitutiuam speciei spe-
 cialissimæ, ac inde diuisiuas quoque, et superiores dif-
 ferentias. Item intelligit propria, quæ conuersim de
 specie prædicantur, ac inde superiorum specierum
 subalternarum propria, præ omnibus uero acciden-
 tia in indiuiduis sita, maximam partem conferunt
Idea quid. ad cognitionem eius quod quid est. Itaque Idea est rei
 species perfecte cognita: atque item Idea est, absoluta
 perfectaque obiecti intelligibilis cognitio, per doctri-
 nam usumque comparata & confirmata, uide in pri-
Vniuersa- mo Ethicorum Cap. 5. Et uniuersalia sunt mere cō-
lia quid. ceptus communes pluribus indiuiduis ac sensibili-
 bus, aut horum similibus ab intellectu informati, &
 quasi depicti: sicut Ideam faciendæ domus cōcipit si-
 bi Architecton, per collationem huius, & illius dom-

mus: quia ex duorum pluriumue indiuiduorū imagine colligitur species specialissima, & inde ex speciesierum collatione colligitur genus, uerū cum de prædicabilibus alias à commentarijs Peripateticis solent at prolixè disputari circa exordium prædicabiliū, ubi fit mentio trium questionum Platoniarum de uniuersalibus, ego in hoc loco omittam, contentus hæc de obiecto intelligibili dixisse breuiter.

DE RATIONE.

Caput XXIII.

Quod hoc capite de ratione dicam paucissima, non ita debet accipi, quasi ratio hominis aliud quid sit quam intellectus, cum sint plane idem numero: tamen huius uocabuli ambiguitatem libet hic explicare. Ratio enim quandoq; totam significat hominis animam, scilicet rationalem: quandoq; intellectū & mentem, de qua hætenus: quandoq; definitionem, & essentiam rei intellectæ, quandoq; etiam modum rei uel causam. Verum hoc capite Ratio est, intellectus conferens inter se plures species intellectas, & cōceptas à rebus speculatiuis uel præcticis. Ut dum confert Dialecticam cum Rhetorica, uirtutem cum uitio, scientiam cū opinione, angelum cū anima, aut quamlibet speciem intelligibilem cum qualibet specie, singulare cum alio singulari, aut cum uniuersali suo, uniuersale cū inferioribus suis aut singularibus uel cum alio uniuersali

1 Ratio
2 nis acc
3 ptiones.
4 Ratio quo
modo hoc
loco acci
piatur.

pro

COMMENT. PHYS.

Ratio
quid.

Intellectus
& ratio=
nis diffe=
rentia.

Rationis
diuis. &
affinia.

propositionem cum alijs propositionibus ueris aut falsis, definitionem cum definito, partes cum toto, & speciem cum proprio, accidentia cum subiecto, & cetera similia. Atqui in summa, Ratio est intellectus plura simul concipiens, atq; conferens inter se, ita ut uel partem eorū, uel nihil, uel omnia probet, nempe uera aut bona: uel contra improbet, nempe falsa aut mala, & plura similia inde uel dissimilia sibi eliciat ac ratiocinetur. Intellectus ergo unā rem uel propositionem concipit. Ratio plures simul res & propositiones cōfert, nobilissimaq; pars est ipsius intellectus, quæ docet probare uerum aut bonum, & reprobare falsum aut malum, optima uoluntatis magistra, & monitrix. Quomodo uero rursus diuidant rationem, & quæ sint eius affinia, in capite 36. & sequentibus exponam.

DE VOLUNTATE.

Caput XXIII.

PRIMO: Hominis esse duas partes primarias ostendimus supra Eodem, Cap. 18. scilicet intellectum uel rationem uel uoluntatem, atque item supra Eod. Cap. 15. uoluntatem quandam uocauimus irrationalem, hoc est appetitum sensituum, qui à Theologastris uocatur sensualis, homini cum bestijs communis. Verum hoc capite loquimur de hominis propria uoluntate, quam recte appellamus intellectiuum & rationalem appetitum, Ita uoluntas

Voluntas est potentia animæ rationalis motiua, qua Voluntas homo intellecta cupit, ut bona, uel renuit ut mala. quid.

Intellectus ergo uel ratio docet & explanat quid faciendum fugiendumq; sit, quæ uacare debet temeritate, & negligentia. Voluntas autem, id est, Voluntas appetitus, hominem huc atq; illuc rapiens impetu suo, debet rationi suæ obtemperare, nihilq; agere aut uelle, nedum re præstare, cuius non possit probabilem causam reddere. Nam Ratio est metrum & regula actus uoluntarij. Etenim ratio deprecatur ad optima, & semper ad optima quæq; hominem adhortatur, ut in primo Ethicorum Cap. 11. Aristoteles differit, & Cicero in officijs Capite de Temperantia, & in primo libro de Legibus.

SECUNDO: *Obiectum uoluntatis proprie est Voluntas bonum appetibile, uel malum abominabile, intellectus obiectum perceptum, & dijudicatum à ratione: quæ quidem uoluntas fallitur, si ratio quoq; fallatur & intellectus, quem propter sensuum incertitudinem, et propter phantasiæ errationem sæpius aberrare contingit. Tametsi enim intellectus seu ratio per se est Ratio quæ absoluta, perfectaq; animæ potentia, tamen uitio re interdum sensuum & phantasiæ per accidens decipitur. Omnia aberret enim recte nouisse, & in nullo errare, non hominis sed Dei prorsum est: ut alicubi iure consultus inquit. Nec etiam intellectus, & cognitio hominis in hoc corpore est plane perfecta & absoluta, sed in plerisque est obscurior, ne dicam incertior sæpe, Vt Platonici*

COMMENT. PHYS.

tonici dicunt, nihil, uel saltem non omnia, certo sciri. De quo uide Ciceronem & Academicos, & Platonicos. Qui tamen male arguunt à singulari frangibilitate & incertitudine ad uniuersalia, quorum laude sunt perpetuæ ac infallibiles.

Voluntas
duplex.

Voluntas
naturalis
non est.

Voluntas
rationalis
est libera.

TERTIO: Duplex est Voluntas, scilicet Naturalis & Rationalis. Naturalis uoluntas est, qua appetimus ea, quæ naturaliter non possumus non appetere: ut esse, uiuere, scire, edere, bibere, sentire, belle, agere: & qua contra auersamur ea, quæ non possumus non horrere, uel saltem renuere ac uilipendere naturaliter, ut mori, famefcere, nescire, misere agere, ut nolle hominem uolare. Atq; hæc uoluntas non est libera, sed rapitur à natura, desiderante suâ perfectionem: ideo neque bonum, neque malum reddit. Voluntas rationalis, quam alias deliberatiuâ Greci βούλησις aut προαίρεσις, hoc est electionem uocant, est qua arbitraria cupimus uel renuimus, libere & deliberato, ut cum uolumus aut nolumus esse uirtuosi, uitiosi: ut cum eligimus uel renuimus arbitrarias operationes, & res sitas in nostro arbitrio, de quibus infra cap. 36. & 35. & hæc uoluntas mota ab appetitu sensitiuo uel ab intellectu passibili, deum est libera, & bonum reddit uolentem bona, ac renuentem mala moralia: & contra malum reddit uolentem mala, & nolentem bona moralia, ut infra Cap. 34. Verum quatenus, & quare uoluntas rationalis pareat uel repugnet, infra cap. 30. de Affectibus indicabo.

De

DE MEMORIA INTELL-

ctua. Caput XXV.

PRIMO: Communis est quædam hominibus cum Memoria
 bestijs memoria, quam Sensitivam, retinentē sensitivam.
 phantasmata sensibilia, & organicam appellantur
 de qua supra eodem cap. 9. Sed memoria intellectiva Memoria
 va soli homini peculiaris est & propria, custos & intellectiva
 conseruatric fidissima conceptuum, & imaginum: va.
 uel rerum, quarum species sunt ab intellectu perce-
 ptæ, & hæc potentia est non organica, sicut & intel-
 lectus, cuius ipsa pars est, retinens species intelligi-
 biles, & intellectui referens, ac subinde eas renouans. *Obiectum
 memoriæ*
 Huius enim memoriæ obiectum est præteritum, id intellectiva
 est, species intelligibilis, iam dudum animo cogita-
 ta, & infixæ, nemo enim dicit se meminisse futuri, *uæ.*
 sed coniectare futura: neque præsentis meminisse,
 sed cognoscere præsens. itaq; Memoria est potentia *Memoria*
 intellectiva, neque sensus, neque coniectura sed habi-
 tus quidam, referens species, post aliquantum tem-
 poris exactum, ut ediscentes experiuntur. *intellectiva
 uæ quid.*

SECUNDO: Memoria quædam est naturalis Memoria
 quædam artificialis, quæ adiuuatur præceptis eius duplex.
 artis, quam nunc Memoratiuam appellant: de qua Ars memo-
 in tertio ad Herennium, & Fabius in 11. cap. 2. Duo ratiua.
 sunt aut memoriæ officia, scilicet retinere species in 1 Memo-
 telligibiles, semel intellectui passibili impressas, & rie 2. of-
 referre ac renouare quoties libet, & opus fuerit, ficia.
 easdem species. Secundū officium est, species impres-
 sas

COMMENT. PHYS.

fas, ac obliuioni tamen traditas, quæque intellectu uel animo semel aut sæpius exciderint, illas renouare, & quasi mortuas species resuscitare, & hoc uocatur Reminisci, & Reminiscencia. Nam Reminisci quid. est, obliuioni tradita recordari. Quod opportunissime fit à circumstantijs persone, temporis, loci, ut dicit Arist. in libello de Memoria ac Reminiscencia

Ad exacuendã memoriã **1** TERTIO: Quatuor sunt necessaria (docet. ad exacuendã atq; exercendã memoriã, scilicet primum, bono ordine digerere memoriã cõmendandã. **2** Deinde meditari attente, sæpiusq; eadem repetere. **3** Post affectu quodam peculiari lætitiæ aut doloris inriã. **4** rem memorandã ferri: deniq; crebro repetere memoriã quamlibet infixã ita fiet demum, ut memoriã sit fidelis atq; tenax: quæ quidem eorum qua addi-

Qui fiat quod magis obliuio si sint qui ualent ingenio.

scimus, & docemur, unicus est Thesaurus. Quod uero plerunq; ingeniosiores sunt magis obliuiosi, quã illi qui minus ingenio ualent, inde accidit, quod ingeniosi minus intendunt animum in species intelligibiles, quas celerius comprehendunt: et sic ingenio suo freti, nimiumq; securi, celerius quoque amittunt ex animo conceptas species. Sed ingenio tardiores suã tarditatis conscij cum plus intendant animum in intellecta, fixius quoque, & firmiter retinent difficulter impressas species: sicut imago diutius manet, duratq; insculpta marmorisaxo, aut æri, quam ceræ impressa. Reliqua de hac materia ab Aristotele require.

DE LEGE NATVRAE.

Caput XXVI.

PRIMO, Quae iam inde sequuntur capita, cum ad principia Moralis philosophiae, atque etiam ad Theologiam ualde profint, nolui omnino praeterire illa. tametsi non tam ad Physicam, quam ad Ethicam pertineant, quare etiam breuior in istis ero, ne longius extra propositum euagemur.

SECUNDO, In genere quidem Lex est sententia, qua bona precipiuntur, & mala prohibentur. Lex quid.
Ius autem est autoritas & facultas faciendi quid secundum leges. Verum triplex est Lex, scilicet Naturalis, quam Iureconsulti uocant ius naturale, & ius
gentium: & Lex Diuina, quae in sacris literis traditur. Et Lex Humana, quae Iure Ciuili, aut Canonico
scripto, uel consuetudine recepta continetur. Et iuxta
Ciceronem, Lex naturae est ratio summa, insita in hominis natura, quae iubet ea quae faciendae sunt, & prohibetque contraria. Vel Lex naturae est sententia
communis, cui omnes homines pariter assentiuntur, Cicer.
in sculpta nobis à Deo, pertinens ad mores formandos. Referuntur ergo ad legem naturae principia
practica, id est, sententiae communes, omnibus notae, naturae
de moribus: & item conclusiones elicite ex illis principiis. Talia sunt decem praecepta Decalogi, ite
cepta similia ex libris Ethicorum quoque, de quibus
infra Cap. 34.

TER TIO: Efficiens causa, & lator legis naturae est

i 2 re est

COMMENT. PHYS.

tura causa re est ipse Deus, qui eam inscripsit cordi, & animo, & intellectui, cuiuslibet hominis nascentis, ut eius

Legis natura præcepta primaria 8. secundū iureconsultos.

uoluntatem excitet ad bona, & absterreat à malo. Sic & D. Paulus ad Romanos, Cap. 2. in hanc sententiam de lege natura docet: Cum gentes, que legem (scriptam scilicet) non habent, naturaliter ea que legis sunt faciūt, eiusmodi legem (scilicet scriptam) non habentes, ipsi sibi sunt lex, quia ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium illis reddente cōscientia, &c. Præcepta uero legis natura secundū iureconsultos primaria sunt. Primum: Deum uenerari. Secundum: Honestè uiuere. Tertium: Patriæ, magistratibus, parentibus obedire. Quartum: Neminem ledere. Quintum: Suum cuiq; tribuere. Sextum: Rebus cōmuniter uti, quatenus fieri potest. Septimum: Tollere nocentes è medio propter seruandam publicam salutem. Octauum: Rerū dominia, proprietates, possessiones, & usum distinguere, quibus cōmuniter alioqui non licet uti. Verum de lege natura longe plura à Cicerone, in primo de legibus, à iureconsultis & Commentarijs eorum, in Tit. de iure naturali, in Institutionibus, & in Tit. de iusticia, & iure in. ff. require.

DE SYNTERESI.

Caput XXVII.

A Græcis Theologis præsertim à Damasceno Latino hoc mutuati sunt uocabulū *συνητηρία*

Τῆς φύσεως, quam nos conseruationem, uel attentionem uocare possumus. Nam Synteresis est naturalis Synteresis habitus principiorum moralium practicorum, qua quid. si concreatus homini, attendens ad legem naturæ, quam conseruat, instigans hominem ad bonum, & obmurmurans malo, sicut enim οὐκ ἐστὶν, id est, in- Synteresis telligentia, habitus est speculatiuus, acquisitus, con- quid. seruans principia speculabilia, ut infra 31. & 32. ita Synteresis est habitus innatus, conseruans principia moralia uel practica, infra 34. Huius officium est Synteresis ponere maiorem in syllogismo practico, sumptam officium. ex lege naturæ, suppeditante maiorem, & probationem maioris. Est q̄; Synteresis in intellectu poti- Synteresis us, quam uoluntate, ut pleriq; Theologorum senti- subiecta. unt. Tametsi Damascenus eam appellat uoluntatem rationalem, ac potentiam motiuam. Sed non ita multum refert, quia constat sane Synteresin esse habitum, aut intellectiuum practicum, aut uoluntarium, utiq; homini concreatum, & qualitatem innatam, sicut & lex naturæ est homini innata.

DE DICTAMINE RATIONIS. Caput XXVIII.

PRIMO: Quid ratio sit, dixi supra Eod. Cap. 23. Dictamen autem rationis est, uis ipsius, Dictamen quo dictat quasi & precipit, seu admonet facere bonum, aut omittere malum. Cuius officium proprium quid. est, ponere minorem, & probationem minoris Officiū dicitur.

COMMENT. PHYS.

Etaminis rationis. in syllogismo practico, infra Eodem Capite proximo, & ex uniuersali uel generali lege natura elicere quid particulare. Duas autem rationis partes

Rationis duæ partes Ratio superior,

nominat, D. Augustinus scilicet rationem superiorem & inferiorem. Superior ratio est, lumen humana nature, & quasi uis, dictans & præscribens diuina, æterna, mere honesta, utpote cum conscientia dicit, peccatum hoc est fugiendum: dictamen superioris rationis ponit causam, quia hoc peccatum offendit Deum, quia turpe est, & contra legem nature, quia hominis natura indignum est. Sic contra, cum Conscientia dicit, hoc iustum opus est faciendum. Dictamen rationis superioris ponit rationem, quia hoc iustum opus præcipit Deus, quia est pulchrum, quia est homine dignissimum. Deinde synteresis maiorem quâlibet ponit syllogismi practici. Et hæc superior ratio malis affectionibus non obnoxia, sed illis tanquam regina imperans, amore ingenuo & pio fertur ad honesta & timore ingenuo non seruili, cauet uitia, iuxta illud.

Oderunt peccare boni uirtutis amore.

Atq; hæc demum proponit sibi, & spectat uerum finem bonorum, scilicet honestatem meram, sine ullius utilitatis aut uoluptatis respectu, ut admoneat bene agere, etiamsi ex illo bono opere nos sequatur aliquid damnum, uel malum. Sicut Regulus mera honestate ductus, seruauit fidem Carthaginensibus, etiam suæ uitæ exitio, de quo sine, id est, uirtute & mera

mera honestate prolixè Cicero in 5. Tusculana. differit, uirtutem solam sufficere ad beatam uitam.

SECUNDO: Inferior ratio est, quasi mulier Inferior
ratio. illecebrosa, dictans & prescribens non diuina, sed humana: non eterna, sed temporanea: non mere honesta, sed utilia & uoluntaria, uel cōtra sine respectu honestatis. Vt fugiendum est peccatum, quia de meretur pœnas, quia damnum uel ignominiam affert, quia capitaliter punitur, & mulcta afficitur: & contra, amplectenda est iusticia, quia bonam famam parit, & uoluptatem affert, & cōmoda. Atq; hæc inferior ratio prauis affectionibus mire obnoxia, & appetitui sensitiuo, fertur praua delectatione & illecebris tantum ad externum bonum, timoreq; illiberali ac seruili cauet uitia. Quod si impunitatem sceleris sibi uideret propositam, nihil non flagitij committeret & quælibet honesta contemneret, iuxta illud.

Oderunt peccare mali formidine pœne.

Hæc demum inferior portio rationis, proponit sibi & spectat non uerum finem bonorum, honestatem meram: sed alienum & falsum finem, scilicet commodum & uoluptatem. De quo sine differit Valla in 1. & 2. lib. de Voluptate. Hominem nō posse meram honestatem appetere, sed spectare tantum utilitatem aut uoluptatem, in qualibet actione. Estq; hæc inferior ratio, nequam ille oculus sinister & prauus qui sui amore ac *Ὀλαυτία* nimium labo-

COMMENT. PHYS.

erat: & hanc homines pleriq; docti & magni sequuntur. Hæc etiã ex prava aliqua sententia & maligna prauum effectum hominis & uitiosam consuetudinem potius imitatur, quàm legem naturæ, & synteresin.

DE CONSCIENTIA

Caput XXIX.

Conscientia quid.

PRIMO: Cōscientia est iudicium de facto nostro bono aut malo, petitum à lege naturali. Vel ut isti definiunt: Conscientia est naturalis habitus, cōclusionum moralium, quæ eliciuntur ex principijs practicis moralibus, probans bonum opus & reprobans malum opus. Sicut enim Scientia est habitus conclusionum, eliciarum ex principijs Theoricis infra Cap. 31. sic Conscientia est habitus conclusionum practicarum. Etenim huius officium est ponere & inferre conclusionem, ex maiore synteresi os, & minorem dictaminis in syllogismo practico. Est q; hæc in intellectu, sicut & synteresis.

Scientia quid.

Officium cōscientiæ

Conscientia tria officia.

SECUNDO: Conscientiæ sunt tria officia, quæ præstat, prout intellectus & noticia nostra se bifariam accommodat ad opus morale iudicandum. Primo: Prout cognoscimus quippiam nos fecisse, uel nõ fecisse. Sic cōscientia dicitur testificari & coarguere, hinc illud est prouerbium.

Conscientia mille testes.

Et

Conscijs ipse sibi de se putat omnia dici.

Secundo

Secundo: prout iudicamus quippiam esse faciendū, 2
aut omittendum. Sic conscientia dicitur instigare,
uel retrahere. Ita Virgilius scribit, Mezentium &
Turnum instigatos conscientia sua ad fortiter agen-
dum, cum inquit: Aestu at ingens,

Imo in corde pudor, mixtoq; insania luctu,

Et furij agitatus amor, & conscia uirtus.

Tertio: prout quippiam iudicamus à nobis bene fa- 3
ctum, aut factum male, sic conscientia dicitur defen-
dere factum uel accusare, ita illud Pauli secundo ad
Romanos. Testimonium reddente illis conscientia
ipsorum, & inter se inuicem cogitationibus accu-
santibus (scilicet facta male) aut etiam defendenti-
bus (scilicet facta bene) in diem, quum iudicabit De-
us occulta hominum. Vnde & Græco dicitur prouer-
bio, quod conscientia ferit animum. Atq; hoc tertium
est præcipuum eius officium. Et quia plerique homi-
nes male ac flagitiose agunt, ideo plerunq; conscia
entia accusat eos quod male agunt, atq; remordet
uexatq; adeo, ut nequeant interquiescere unquã. Si-
cut enim cōscientia rectæ uoluntatis, & recte facti
maxima est consolatio rerū incommodarū, maxi-
maq; uoluptas rerum florentium, ut quidam homi-
nes lælicitatem dixerint esse εὐθυμίας, id est, bonā εὐθυμίας.
conscientiam: Sic contra nullum est peius & atroci-
us tormentum, mala & inquieta conscientia, et ius
atrocitatem Poëta significant, imò & depingunt
sub persona Furiarum atque Dirarum, ut exponit Furia &
i 5 copiose Dire.

COMMENT. PHYS.

copiose Cicero in oratiōe pro Roscio Amerino. & in primo de legibus.

Conscien- TERTIO: iudicium huiusmodi conscientie ac
 tie iudiciū cusantis uel defendentis, fit per syllogismum pra-
 quomodo cticum, affirmatiuum aut negatiuum, in qualibet fi-
 fiat. gura & modo: cuius maiorem synteresis, minorem
 dictamen rationis, conclusionē uerò conscientia po-
 nit. Nec refert à maiore, an à conclusione incipias:
 tametsi conscientia ferè proponit probandum, uel
 Syllogis- improbandum. Etenim syllogismus practicus est,
 mus pra- quo cuiuslibet operis moralis ratio queritur, cur re-
 cticus qd. cte aut perperam fiat, factumue sit ex principijs suis
 & lege iureq; nature petita. Sic enim oportet om-
 nia probare, & quod bonum est tenere. Atque hac
 probatione nos uti debere Cicero significat, cum di-
 cit: Officium esse opus bonum, quod cur factum sit,
 Officium quid. ratio probabilis reddi possit. Probabilis autem ra-
 Probabi- tio est, quæ hominis ciuilitate boni conscientie bonæ,
 lis ratio & non aberranti satis facit, tametsi alijs non satis
 quid. faciat semper, iuxta illud.

Conscia mens recti famæ mendacia ridet.

Sic contra officio contrarium uitium, uel potius pec-
 catum est opus malū, quod cur factum sit, ratio pro-
 babilis reddi nequeat. Exempli gratia, sit hic syllo-
 gismus practicus. Regulus deliberat secum utrum
 debeat Charthaginensibus seruare fidem, Respon-
 det Cōscientia eius, fidem seruare debes Regule Pœ-
 nis Ratio dicit at. Quia fidem Regule dedisti Char-
 thagin. n.

thaginēſibus: Syntereſis proponit. Fides data eſt ſeruāda. Hęc maior probatur à lege naturæ: quod tibi nolis fieri, alteri ne feceris: Sed nolis tibi Regule ſidem nō ſeruari. Ergo Regule debes fidem ſeruare. Ita unus ſyllogiſmus practicus aliū parit, & ſic longius argumentari poſſumus. Quanquam eſt difficile in exercitatis & præcipue indoctis inuenire rationem probabilem cuiuslibet ſui operis ex lege naturæ. Porrò ſicut prauus affectus ſibi fingunt quafdam prauas leges & malignas ſententias, ut eſt hæc Amentem redamare, in ſeſum uero odiſſe: & Malum malo reddere, quales contra ius naturæ pugnant: et ſicut inferior ratio ſæpiſſime à prauis affectibus decipitur: ſic conſcientia quoque non æque recta eſt & ſyncera in homine. Etenim Theologi conſcientiam dicunt eſſe latam in impijs, & aperte malis: ſtriſtā, uel cauteriatam, in ſuperſtitioſis & hypocritis: perturbatam in dubitantibus. peruerſam in errantibus: rectam in pijs & innocuis: rectificatā in poenitentibus, qui reſipiſcunt à malo. Verum hæc atq; ſimilia ad Theologiam remittimus.

Conſcientiæ differentia earumq; cauſæ

DE AFFECTIBVS.

Caput XXX.

PRIMO, Hoc caput de affectibus inſcripſi, nō quod affectus ſit aliud quiddam, quam uoluntas ipſa: uerum ut uarias uoluntatis ſpecies ac formas indicarem, tametſi attigerim ſupra Eod. Cap.

COMMENT. PHYS.

Affectus
quid.

15. Itaq; Affectus est breuis uel durabilis motus uoluntatis, prosequens bona, aut auersans mala. Est enim hic in affectu prosecutio atq; fuga, quod est affirmatio & negatio in intellectu uel in mente. Hic

Affectus
synonyma.

alias à Latinis uocatur animi motus, perturbatio, ægritudo, morbus, inclinatio, proprietates, affectio, passio, appetitus.

I. Affectus
5. diuis.

SECUNDO: Diuiditur affectus quinq; fariâ. Prima diuisio: Affectus uel motus animi alius est primus, alius est secundarius: Primum motum appellant, rapidam illam & inconsultam inclinationem animi, qua subito in rem delectabilem uel auersabilem mouetur, & talis non est in nostra potestate, neq; statim crimini uitio ue uertitur. Vt quamuis permoueatur apud Homerum in 3. Iliados Troiani principes, specie Helenes, tamen quia non consentiunt isti motui in concupiscentiam eius, ideo non statim erant adulteri. Secundarius affectus est, consultata inclinatio, quæ rei cognitæ assentitur, & eam inhiat, & hic si fera: ur in illicitam rem criminosus est affectus, sin fugiat rem licitam, criminosus item est affectus: ut Paris uisam Helenam inhians, crimen iâ adulterij non effugit, quia motui adiungit assensum uoluntatis & concupiscentiam. De hoc uide Gellium in 19. Cap. 1. ubi disputat quidam, bonum uirum obnoxium quidem esse primis motibus, sed non secundarijs illicitisq; affectibus. Secunda: Affectus alius est breuis, uel momentaneus: ira furor breuis est: ut

II. diuis.
affect.

affectus

affectus in pueris, qui facile sumitur, & temere deponitur. Alius est durabilis, quem uel natura, uel bona malaue consuetudo homini indidit, nec facile sumptus semel deponitur: ut tristitia in Melancholico, iracundiam in Cholerico. Tertia: Affectus est III. diuis
 alius naturalis, licitus, quem $\Phi\upsilon\rho\iota\kappa\acute{\iota}\nu\ \sigma\omicron\gamma\gamma\acute{\iota}\nu\ \alpha\pi\epsilon\lambda\lambda\alpha\iota$ affect.
 pellant, ut est amor parentum in liberos, Alius est non naturalis, illicitus, ut amor Paradisi in Helenā.
 De hac uide in cōmentario secundi Ethicorū. Quar IIII. diuis
 ta: Affectus alius est lenis qui uocatur $\eta\theta\epsilon\tau\acute{\iota}\kappa\omicron\varsigma$ id est, affect.
 proprietas uel propria inclinatio: alius est uehementior qui uocatur $\pi\acute{\alpha}\theta\omicron\varsigma$ quod uel indignationem uel cōmiserationem meretur. De hac Fabium uide in 6. Cap. 2. & 3. & Ciceronem in Oratore perfecto. Quinta: Affectus uel appetitus alius est concupiscibilis, respiciens uel inhians bonum appetibile, V. diuis
 ut spes & laticia. Alius est irascibilis, auersans malum abominabile, ut metus & dolor, supra Eodem Cap. 15. Ceterum species istorum quatuor generum requirere oportet à Cicerone in 3. & 4. Tusculana, omnes enim aliæ quotquot sunt affectuum species, nascuntur ex spe, laticia, metu, dolore.

TERTIO: Ut licitus & bonus affectus rationi Affectus
 obtemperat, à natura & bona consuetudine profectus, bonus.
 ctus, hominemq; mire commendat: Sic contra illicitus malusq; affectus, neq; rationi, aut synteresi, neq; Affectus
 que cōscientiæ obtemperat: ut pote profectus à mala consuetudine, secundum Philosophos: & à praua cupi=

COMMENT. PHYS.

cupiditate, peccatoq; originali, secundum Theologos: ac hominem uituperabilem & criminofum reddidit plerunq;, dum renuit bona, & prehensat mala, contra rationem & conscientia hominis, ut amans Medea fatetur apud Ouid. in principio septimi Metamorphoseon dicens.

Excute uirgineo conceptas pectore flammās.

Si potes infelix: si possem, sanior essem.

Sed trahit inuitam noua uis, aliudq; cupido,

Mens aliud suadet: Video meliora proboq;

Deteriora sequor &c.

Sic & ille ait:

Prudens uidensq; pereō.

Ita ergo uoluntas captiua tenetur & inuita trahitur ad pessima quæque, à suis affectibus, nisi à ratione quandoq; hi uincantur: quæ longe omnium pulcherrima est uictoria nempe suos affectus prauos ratione cogere, & moderari per uirtutem, frenisq; inie-

Mali affectus cohercere. Atq; est ita non solum bonis affectibus pugna cum malis cupiditatibus, uerū mali etiam cum bonis affectibus quandoq; inter se pugnant, ac infirmiosolum, sed rem (ut fit) superat fortior appetitus, ut plerunq; inter se meliorem deterior. Sic metum mortis uicit dolor quoq; pugnant. amoris decepti spe sua, in Didone, cum inquit:

Quin morere, ut merita es, ferroq; auerte dolorem.
Reliqua uero de hac materia ad Ethicam prorsus pertinent, cuius exempla uide in Poëtis, qui sunt optimi artifices in depingendis affectibus.

DE HABITV INTELLE=

ctiuo. Caput XXXI.

P R I M O: Libet hic quædã præmittere, de uario noticiae genere, sic enim & superiora repetemus, & ad fontem sequentiũ perueniemus. Igitur Noticia est qualitas animæ, qua cognoscitur spe Noticia
 cies obiecti sensibilis, uel intelligibilis, supra Eod. quid.
 Cap. 10. & 19. Hæc primum sic diuiditur: Noticia 1 Noticiae
 est aut Sensitiua, qua apprehenditur res per sen= partitione
 sum, & speciem sensibilem, per q̄ iudicium factum nes.
 de sensibili, supra Eodem Ca. 7. & 9. aut est Intelle=
 ctua, qua res cognoscitur per suam speciem intelli=
 gibilem, supra Eodem Ca. 20. & 21. Deinde intelle=
 ctua noticia est uel incomplexa, uel complexa, su=
 pra Eod. Cap. 19. in diuisione quarta. Deniq; noti=
 cia complexa quædam concipitur ex oratione im=
 perfecta, ut urbs Roma, Achilles Pelei filius: Quæ=
 dam cõcipitur ex oratione perfecta, id est, ex pro=
 positione, ut Achilles Pelei filius fuit Græcorum for=
 tissimus, ut urbs Roma est caput orbis terrarum,
 & hanc noticiam perfectam, uocant propositio= Propositio
 nem mentalem, id est, mente conceptam. mentalis.

S E C V N D O: Noticiæ duplex est officium, sci= Noticiæ
 licet iudicare sensu interiore, aut intellectu: & hoc 1 officium
 uocatur iudicium. Deinde assentiri uel dissentire ei, 2 duplex.
 de quo iudicium factũ est, hoc est, credere uel nõ cre=
 dere, rem ita se habere. Hic autem assensus fit bis a= Assensus
 riam, scilicet sine probatione, & cum probatione: duplex.

COMMENT PHYS.

Sensus.

Experien-
tia.

Intelligen-
tia.

Fides.

Suspicio
uel conie-
ctura.

Error.

Opinio.

id est, cum syllogismo Theorico. sine probatione fit quadrifariam, utpote: cum noticia uel assensus ille sequitur sensum, uocatur quidem Sensus, singularium tantum, ut Hic ignis quem tango est calidus, hęc pictura quam uideo est pulchra. Cum uero sequitur repetitum & ingeminatum sensum ac memoriam, uocatur Experientia, iuxta Aristotelem in fine secundi posteriorum dicentem: Ex sensu fit Memoria, ex memoria uero eiusdem rei percepta repetita sepius nascitur experientia: Plures enim memorie sunt, una experientia. Cum assensus sequitur propositionem, principium Theoricum, uel etiam legis naturę & sententiam uocatur intelligentia, habitus principiorum theoricorum. Cum deniq; assensus sequitur auctoritatem dicentis sine alia probatione, uocatur Fides. Verum alter ille assensus, uel noticia cū probatione fit item bifariam scilicet: cum assensus animi sequitur signa probabilia, non tamen necessaria, tum uocatur suspicio, uel coniectura: ut Quia tenuiter uestitus incedit ille, Ergo pauper est. Secundo, cū animi assensus sequitur premissas: quę sunt triplices, scilicet falsę in materia aut forma, habentes tamen ueri aliquam speciem, præcipue apud imprudentes uel incautos. Harum assensus dicitur Error, iniectus ex paralogismo sophistico. Et sunt probabiles premissę uerisimilesq; tantum, non uero necessaria. Harum assensus uocatur Opinio, quę est noticia alicuius cum formidine de opposito, nata ex syllogismo

gismo Dialectico, uel Rhetorico probabili. Et sunt
 Præmissæ necessariæ ac certæ, uel per experientiã,
 uel per doctrinam, uel per principia. Harum assen-
 sus appellatur Scientia, quæ est noticia certa conclu-
 sionum elicitarũ ex præmissis certis. Et hæc proba-
 tio uocatur Demonstratio, de qua in libris postero-
 rum. Itaq; sunt octo species noticiæ, scilicet Sensus,
 Experientia, Intelligentia, Fides, Suspicio, Error,
 Opinio, & Scientia: quibus super adduntur, Pruden-
 tia, Ars, Sapientia. Item Synteresis. Dictamen rati-
 onis, & Conscientia. Atque ita in summa habes 14.
 noticiæ species, in intellectu ratione q; hominis sitas
 omnes, præter Sensem, quibus uix plures inuenias.

Scientia.

Noticiæ
Species 14.

TERTIO: Hæ noticiæ sunt qualitates cognitio-
 ne fungentes in animo, uocatæ qualitates animi du-
 rabiles, id est, habitus animi partim innati, ut est
 Synteresis, Dictamen rationis, & Conscientia: Par-
 tim acquisiti per doctrinam & usum, ut reliqui de-
 cem. Tameñsi Plato, & eius sectatores ferè hos quoq; Platoni
 dicant innatos habitus natura, non quod perfecta cur omnes
 statim Scientia, Prudentia, Ars nascatur cum ani-
 ma creata, sed quod animæ creatæ iam mox natura
 innascitur naturalis potentia uel impotentia, ad hos
 aliosq; habitus acquirendos. Sicut enim uirtutũ ui-
 tiorumq; scintille quedam, sic habitum (ut inquit
 Cicero) igniculi, natura sunt animis inditi qui dein-
 de ex crescente simul animo & corpore excitantur
 & inardescunt à doctrina & usu: Sicut latentes scin-
 tillæ

Habitus
animi alij
innati alij
acquisiti.Naturalis
potentia
quid.

COMMENT. PHYS.

tillæ è silice eliciuntur ictu ferri ac ueluti sopitus in
 gnis in cineribus, motu & flatu resuscitatur: sic ha-
 bitus ille potentia per naturam innatus, fit demum
 habitus actu per doctrinam & usum acquisitus. Ita
 sane Homero, Euripidi, Ouidio & Virgilio fuit in-
 nata quædam naturalis potentia ad poësim, Quod
 Ouidius de seipso alijsq; Poëtis testatur, dicens.
 Est Deus in nobis agitante calescimus illo.

Sedibus æther eis spiritus ille uenit.

Naturalis Sic Ciceroni innata erat talis potentia ad scientiam
potentiæ oratoriam, sed non ad poësim ita. Atq; has natura-
synonyma les potentias uel hos habitus potentia, eruditi uocant
 igniculos ingeniorum, impetus animorum natiuos,
 naturalia instrumenta, ingenita adiumenta ad ar-
 tes & habitus, actuum habilitatem & aptitudinẽ,
 ut loquuntur. Sic Homerum dicimus natum et factum
 ad poësim, Catilinam ad maliciam, Socratem ad cõ-
 stantiam. Appellem ad picturam: In hunc quidẽ mo-
 dum ego puto Platoniorum sententiam nõ ita mul-
 tum abesse à Peripateticis, sed de hoc in cap. 38. plu-
 ra fortassis dicam.

Habitus in **Q**UARTO: Ab Aristotele quinq; tantum ha-
tellectiui bitus intellectiui numeratur, scilicet duo speculatiui,
secundũ quorum finis est scire, Intelligentia principiorum,
Arist. & Scientia cõclusionum, duo uero practici, scilicet
 Prudentia, cuius finis est agere: & Ars, cuius finis
 est efficere, uel fabricari. Et quintus deniq; habitus,
 scilicet Sapientia, continens aliorum habituum, imò
 cuius =

cuiuslibet noticiæ non modo doctrinam, uerum etiam
 am usum & experientiam. Verum hæc Aristote. par
 titio nihil admodum cum superiore numero noticiæ quomodo
 rum pugnat, quia numerat habitus acquisitos intel- cum supe-
 lectiuos, qui docent nos certius & facilius quid sci- riore noti-
 re & facere. Iam uero Synteresis, Dictamen, & Cō- ciarum nu-
 scientia, sunt habitus innati, non acquisiti, quamuis mero coll-
 etiam unâ cum ætate & experientia quasi increſcât ueniant.
 subinde, Sensus uerò non est intellectus, sed noticiæ
 organica: & Experientia est à sensu, Fides est noti-
 cia soli auctoritati assentiens, sine probatione. Verū
 Suspicio & Opinio, nihil firmi certue docet: Error
 autem magis dedocet, quam addocet: quamuis ad ar-
 tem & prudentiam sæpe accidit opinio, sicut etiam
 ad habitus uoluntarios. Non enim omnium, quæ in
 actionibus politicis, ac in operibus artificum fiunt,
 certa ratio reddi potest. Restant itaq; numero quin-
 que habitus acquisiti, in intellectu positi, scilicet In-
 telligentia, Scientia, Prudentia, Ars & Sapientia:
 de quibus plura ab Arist. in sexto Ethicorum, & à
 Cōmentarijs quære, & quædam etiam supra Cap. 9.
 attigi. Cæterum in uoluntate sunt tantum duo habi- Volunta-
 tus Morales, unus Bonus, scilicet Virtus. Alter ma- tis habitus
 lus, scilicet Vitium, ut mox infra cap. 33. uidebimus. duo.

DE PRINCIPIIS NATVRA

libus. Caput XXXII.

PRIMO, De uocabulo Principij, quam uarie Principiū
 k 2 signifi-

COMMENT. PHYS.

didacticū significet, supra in primo, Cap. 12. indicavi: ubi u-
 quid & dimus principium quoddam didacticum esse, id est,
 quotuplex cognituum, id quo res primum cognoscuntur, ad
 1 doctrinam uel actionem pertinens. Et huius aliud
 esse Incomplexum, quales sunt tituli, & themata
 2 simplicia, per naturam uel artem percepta: Aliud
 esse Complexum, quales sunt propositiones primæ,
 & regulæ de sermone, de natura, de moribus. Ad
 De quo huc tamen animaduertere oportet, Principium di-
 principio dacticum aliud natura notum esse, ut sunt propo-
 hoc caput tiones uel sententiæ communes de sermone ac natu-
 agat. ra, ut sunt leges naturæ de moribus: Et de hoc solo
 loquimur in præsentī Capite. Aliud Principiū do-
 ctrina notum esse, quales sunt regulæ generales, uel
 speciales quoq; professionum, non nisi doctrina, ut
 suq; percepta, ut sunt elementa, et præcepta Gram-
 maticæ, Dialecticæ, Rhetoricæ, Mathematicæ, Phy-
 sicæ, Medicinæ, Ethicæ, Iuris scientiæ. De hoc nihil
 dicimus, nisi quod in iam enumeratis artibus multa,
 imo & plurima præcepta atq; experimenta oriun-
 tur, & sumuntur ex isto altero genere principij,
 quod natura notum uocamus, latissime patens in o-
 mnibus ferè negotijs ac rebus. Nam ars imitatur na-
 turam, quatenus potest, ut supra in libro primo, de
 Arte indicauimus, Capite 9.

Principi- SECUNDO: Principium natura notum Didac-
 um didac- ticum est triplex, scilicet, Logicum, Physicum, &
 ticū na 1 Ethicum. Logicum est, quod pertinet ad sermonem,
 ut

ut Literæ, & syllabæ sunt dictionū notæ: & hæc Di-
 ctiones sunt notæ & signa conceptuū in animo, & triplex.
 cogitationum: ut hæc, Verum & falsum præsumūt
 congruū, ut hæc, Quodlibet est uel non est. Item, De
 quolibet est affirmatio uel negatio, et de nullo simul
 ambæ. Tales sunt regulæ quas uocant Maximas, in
 Topica pleræq;. Principiū Physicum est quod per-
 tinet ad scientiam naturæ, hoc est Physiologiam, ut
 ex nihilo nihil fit. Aliquid fit ex aliquo. Omne gene-
 rabile est corruptibile, ut Posita causa, ponitur &
 effectus potentia, Patiens ab agente patitur. Et ta-
 les innumeræ sententiæ communes Physicæ eliciun-
 tur ex Aristotele, & alijs, qui Physica scripserunt.
 Et extat libellus quidam, cui titulus est Autorita-
 tes Aristotelis, ubi plurima eiusmodi principia Phy-
 sica licet uenire, quæ in hunc locum conferre, non
 est consilium. De principio Ethico infra Cap. 34.

DE HABITU VOLUNTATIS.
 rio. Caput XXXIII.

PRIMO: Sicut habitus intellectiui obiectū est Obiectum
 ipsa ueritas aut falsitas rei intelligibilis: Sic habitus in-
 habitus uoluntatis obiectū est ipsum bonum uel ma-
 lum, uoluntarium, morale, hoc est, honesta bonaq; & uolun-
 tariaq; opera, quæ rationi moribus & legibus cōsentiunt, tarij.
 atq; obtemperant, & turpia malaq; opera, quæ cū
 ratione, & legibus pugnant. Verū habitus uolunta-
 rius est qualitas animi, per consuetudinē & doctri-
 nis uoluntatis

COMMENT. PHYS.

- quid & quotu-
plex. nã acquisita, docens & inuitans uoluntatẽ hominis, certius ac facilius bene aut male operari in ciuilibus rebus. Et horum duo sunt tantum, scilicet Virtus ac Vitium ut dixi. Quorũ principia, & igniculi quidam, tametsi homini natura sint innati, sicut paulo ante de naturali potentia et habilitate ad acquirendos habitus intellectuos disserui, supra Eod. Cap. 31. Tamen præceptis, doctrina, & usu excitantur, & illucescunt suo tempore: Atq; ista quasi semina uirtutum uitiorumq; natiua uoluntati insita, tandem increpescunt cõsuetudine in bonos aut malos fructus, hoc est, abeunt in mores durabiles, & confirmatos. De quo uide in 5. Ethicorum, de discrimine actuum & habituum iusticiæ. Vnde & uirtus uitiumq; appellantur etiam habitus morales, à more. Cæterum
- Mos quid & unde. Mos est solita consuetaq; actio moralis, & à consuetudine habet nomen sicut enim sepius Citharam pulsando, aliqua ratione quispiam fit tandem bonus Citharædus: Ita sepius & frequenter uirtuose aut uitiose agens, ille fit demum uirtuosus aut uitiosus, id est, bonos malosue mores imbibit, quos nunquam aut difficilime potest dimittere.
- Virtus quid. SECUNDO: Virtus est habitus electiuus, in mediocritate, secundum nos consistens certa ratione, quemadmodum uir prudens iudicat. Sed Vitium quid est habitus electiuus, in excessu aut defectu consistens, non certa ratione, contra quã uir prudens possit approbare. In utraq; definitione genus Habitus

tus electius idem est, quem uoluntariū appellamus: electius hoc est, talem qui à Libero arbitrio & consilio hominis dependeat, ut ne quis causari queat iure, hominem inuitum esse malum aut bonum, ut infra cap. 35. Sed definitionis utriusq; reliquam expositionem uide in Commentarijs in secundum Ethicorū: Quia de habitu uoluntario hæc in præsens sufficiunt. Species enim uirtutis circiter duodecim: & species uitij, hoc est defectus, atq; excessus item duodecim, in tertio, atq; alijs libris Ethicorum enumerantur ac definiuntur, sicut à Cicerone in officijs.

Virtutis et
uitij speci-
es.

DE PRINCIPIIS MORALIBUS.
libus. Caput XXXIII.

PRIMO: Ethicum principium uel morale est, Principium quod pertinet ad scientiam, & ad actionem morale moralem, ciuilitate bonam aut malam: Vel principium morale est noticia, cōmunisq; sententia ex lege naturæ petita, animoq; hominis insita. Sic & Cicerone dicit alicubi, quod sint in animo præuæ quædam noticiæ rerum maximarum, quas cum sequitur uoluntas in agendo, recte agit. Atque hæ noticiæ sunt prorsum leges naturæ, & communia principia de moribus, perpetua & immutabilia. Semper enim ratio et conscientia iudicat huiusmodi sententias esse ueras atq; certas, quales sententiæ sunt decem præcepta Decalogi. Item præcepta Hesiodi in primo. Item sententiæ Theognidis, & Phocylidis, dicta sunt
k 4 plena

COMMENT. PHYS.

Non quæli-
bet cuius=
uis senten-
tia est prin-
cipium mo-
rale.

pietum, & philosophorum, disticha Catonis.

SECUNDO: Cauere oportet, ne sine discrimi-
ne quamlibet Ethnici cuiusuis sententiam statim pu-
temus esse legem naturæ, et principium morale, cui
parere oporteat, & cui obediatur recte ac tuto. Nā
prauus affectus hominis aliquando somniat sibi, &
fingit prauas quoq; sententias quasdam ex uitiosis-
simo affectu *Ὀλαυτῆς*, aut uoluptatis natas.
quales si quis sequatur, ille ualde errat & contra na-
turam & rationem. Cuiusmodi hæc est Catonis,

Semper tibi proximus esto. Item

Qui simulat uerbis nec corde est fidus amicus:

Tu quoque fac simile, sic ars deluditur arte. Item

Da aliquid & accipe aliquid:

Quid o-
stendat
principia.

Et si quæ similes inueniuntur. Verum hæc moralia,
atq; illa naturalia principia pleraq; ostendit lumen
naturale dictaminis, & synterefsis, supra eodem ca.
27. partim auctores & philosophi tradunt, partim
sensus, experientia, ususq; docet, & longe clariora
reddit, ut de his Aristoteles in primo Ethicorū cap.
7. admonet. Et ex huiusmodi principijs pleriq; natas
scuntur syllogismi illi practici. De quibus supra 29.
ostendimus.

Vsus prin-
cipiorum
moralium.

DE LIBERO ARBITRIO.

Caput XXXV.

An & in **P** RIMO: Plurima est controuersia inter do-
ctos, utrum in homine sit Liberum Arbitrium,
an non

an non: & quatenus sit libera uoluntas hominis, aut bus sit libera
 coacta. Cum uero de libertate arbitrij aut uoluntatis rŭ arbitri.
 humanæ disputatur, quoad res fatales atq; diuinas,
 consulere debemus nō tam Ethnicos quam Ecclesia-
 sticos scriptores: & sequi non tam rationis humanæ
 captum & iudicium, quam sacræ scripturæ autori-
 tatem infallibilē, ut ab Erasmo ac Luthero in dispu-
 tatione de Libero Arbitrio clare differitur in utran-
 que partem, & à D. Augustino, atq; à Laurentio
 Vallain libro de Libero Arbitrio. Quando uero de
 libertate arbitrij in rebus ciuilibus ac humanis que-
 ritur, ibi recte consulimus & rationis iudicium, &
 Ethnicos autores, præcipuè philosophos: qui tamen
 & ipsi ambigue tractarunt hanc materiam. Et in
 summa constat esse in homine liberum arbitrium in
 rebus non fatalibus, non naturalibus, non fortuitis:
 sed in rebus artificialibus, moralibus ac uoluntarijs
 Alioqui enim superuacua essent consilia, deliberati-
 ones, præcepta, leges, ad monitiōes, ueniæ, præmia,
 pœnæ, ut erudite Aristo. in tertio Ethicorum pro-
 bat, cuius loci Commentarios quoque consule. Præ-
 terea nisi liberum esset homini arbitrium, nihil ad-
 modum differret ab equo & mulo, et ab alijs bestijs:
 quibus ut non est intellectus, ita neq; electio, neq; li-
 berum, sed coactum iudicium, nedum liberum arbi-
 trium.

Quare ne-
 cessario sit
 liberum ar-
 bitrium in
 rebus uo-
 luntarijs.

SECUNDO, Liberum arbitriū ferè est quam Liberū ar-
 βεολογικῶν Aristoteles, nostri electionem uocant. bitriū qd.

COMMENT. PHYS.

Obiectum liberi arbitrij. Etenim Liberum arbitriū est uis uoluntatis humana eligens bonum quid præ alijs, & respuens malum quid præ alijs, quod effectu uel præstare, uel fugere per se potest. Sic ergo obiectum liberi arbitrij est, nõ simpliciter bonum aut malum, sed bonum melius ac commodius, aut malum peius ac incommodius intolerabiliusue: cuius quidem non solum eligendi, sed etiam præstandi efficiendiq; aut fugiendi facultatem habeat homo, ratioq; & uoluntas hominis sit eius operis efficiens causa, non fatum, non natura, non fortuna. Excludimus ergo à libero arbitrio res fatales, naturales, & fortuitas, neque hic tantum morale bonum ut honestum, aut morale malum ut turpe intelligas: sed qualecunque bonū aut malum, reuera, aut specie solummodo tale. Itaq; duæ uires animi requiruntur in libero arbitrio, quarum una est à ratione, scilicet deliberatio, facta & adiuta per noticiam obiecti: quia nihil cupitū, nisi cognitū. Altera uero est à uoluntate, scilicet electio libera, quæ nõ coacta sed sponte hoc eligit, tanquam commodius, & opere præstat: illud uero spernit tanquam incommodius, & effectu fugit ac deuitat. Sicut ergo ratio coniungitur & confertur intellectui, supra Eodem Ca. 23. ita hic liberum arbitrium uoluntati coniungitur & comparatur.

Finis liberi arbitrij. TERTIO: Finis liberi arbitrij est reddere hominem uirtuosum, & commendabilem, eum scilicet, cuius uoluntas bona eligit & efficit bona, fugit autem

Vem mala: & contra reddere hominem uitiosum & criminofum; eum fcilicet, cuius mala uoluntas contumaciter eligit mala, & peccata committit, declinat autem à bono. Sic ergo ſibi expenſum ferat homo quod malus eſt. Etenim ſibi ipſi cauſa mali iſ eſt, Homo ſi falſoq; incuſatur Deus, aut fatum, aut fortuna: quod hiſſi eſt etiam apud Homerum in primo Odiffeæ Deus ille cauſa magna uerter fert dicens.

li.

Ofacinus, mortale genus nos numina falſo
 Incuſat, cauſamq; putat fontemq; malorum,
 Quæ ueniunt: ſua ſed pereunt ob facta nefanda,
 Quæ præter fatum ſibi ſponte incõmoda quærant.
 Reliqua de his rebus ab Ethica Philoſophia petere oportet, ut ab Ariſto. in tertio Ethicorũ, à Boetio in conſolationibus, à Gregorio Niſeno in 7. libro.

DE RE VOLUNTARIA.

Caput XXXVI.

P RIMO: Obiectum liberij arbitrij, ut dixi ante, Res uoluntaria eſt res quælibet, bona, mala, aut media: cuius non ſolum eligendæ, ſed etiam potiundæ fugiendæq; facultas eſt penes hominem. Res uoluntaria quæ.
 Vel Res uoluntaria eſt, res neq; fatalis, neq; naturalis, neq; fortuita, neque homini factu impoſſibilis: ut ſoluere creditum, mouere pedem, loqui, canere, & ſimiles actus ſunt res uoluntariæ, tametſi enim pluriimum actuum potentie & habilitates (ut propria Affinia & diuerſa hominis quarto modo) ſint naturales, tamen potentiarum

rei uoluntariarum actus sunt uoluntarij in homine, ut homo, quamuis à natura habet potentiam loquendi, numerandi, ratiocinandi, bene aut male operandi: tamè actus ipsi, ut locutio, numeratio, operatio, opus, sunt à uoluntate. Cuius autem actus impotentia & inhabilitas naturalis inest homini, idem actus nullo modo est res uoluntaria, ut quoniam homo naturaliter inhabilis est ad uolandum, ideoq; uolatus non est homini res uoluntaria. Cæterum ex supra dictis probe discernere oportet res fatales, supra in primo, Cap. 5. res naturales, supra in 1. Cap. 7. res fortuitas, supra in 1. Cap. 26. res artificiales, quæ pleræq; sunt uoluntariæ, supra in 1. Cap. 10.

Species
seu differentiæ actionum humana-
rum. SECUNDO: Hominis respectu pleræq; sunt In-
uoluntaria, ut à fato, à natura, à fortuna proueniens
tia: Sicut & ea quæ alioqui uoluntaria, tamen uiculis
actus aut errore, culpa, ignorantia uel homo lapsus
facit. De quibus & iureconsulti disputant, in Titul.
de iuris & facti ignorantia, in Digestis, & Codice.
2 Quædam sunt Voluntaria, in quibus noticia & cognitio
rationis non fallit agentem, ac uoluntas eligit & imperat
actionem, & non impeditur actio: ut cum eligit & imperat
sobrietatē, fortitudinem, otium, ignauiam. Quædam Mixta sunt, quæ partim
necessitate & uiculis, partim uoluntate fiunt: ut si quis metu
tormenti fatetur delictum. Et huiusmodi habentur pro uoluntarijs,
qualia sunt etiam prope modum, quæ natura quoq; cogente facimus, aut
omit

omittimus, nisi perire malumus: ut edere, bibere, dormire, ut in tertio Ethicorum Cap. 1. & 2. & in eius loci Commentarijs.

DE CAUSIS VOLVNTA=

rijs. Caput XXXVII.

PRIMO: Quæ sint causæ uoluntariæ efficien- Causæ uo-
tes, dixi supra Eodem, Cap. 35. nempe ratio luntariæ
& uoluntas, tanquam duæ primariæ uires homi- effi.
nis. Ratio quidem cognitionem rei uoluntariæ effi- Ratio.
ciende aut fugiendæ tenens, & noticiã: Nam igno-
ti nulla cupido est. Voluntas uero, deliberate eli- Voluntas.
gens atq; imperans efficere aut deuitare uoluntari-
am rem, cognitam & dijudicatam à ratione. Et bo-
na quidem pars est probitatis, ex animo uelle probũ
esse: sicut, & bona pars est doctrinæ, ex animo uelle
doctũ esse. Atq; hæc quidem procedunt in rebus po- Eorũ quæ
liticis: uerum in rebus fatalibus & diuinis, præci- pie aut im-
pue quæ ad pietatem attinent, causa efficiens & im- pie fiunt
perans aliquid pie fieri, est Spiritus sanctus: uel con- caus. effi.
tra impie quid fieri suadens, est partim praua homi-
nis uoluntas, deprauata peccato originis, & mala
consuetudine: Partim mali genij, & diaboli impe-
tus atq; uis, rapiens & præcipitantis miserum ac
flagitiosum hominem in nefandissima quæq;: ut ne
si uelit quidem, possit præstare politicam illam pro-
bitatem. Ut patet de Medea, exurente suum mari-
tum Iasonem, & interimente liberos suos, ut de
Atreo,

COMMENT. P H Y S.

Volunta- Atreo, de Oreste, deq; alijs apud Poetas & Histori-
 tis cū for- cos, sacros & prophanos. In rebus fortuitis quan-
 tuna & ar- doq; adiuuat Volūtas hominis Fortunā, iuxta illud.
 te affini- Cuiq; fortunam fingunt mores sui.
 tas. Et in naturalibus quoque efficiendis sepiſſime Ars
 & Consilium homini, multum adiuuat Naturam.
 Nam Ars imitatur Naturam, quatenus potest, ut
 dictum est supra in 1. Cap. 24. & Cap. 6. & Cap. 9.
 ubi exemplum posui de frugibus & arboribus in
 hortis colendis.

SECUNDO: Sunt præterea plura quidem ad-
 iumenta, quæ adiuuant hominis rationem, & uolun-
 tatem liberam, quo facilius aut bona aut mala eli-
 gat, & præstet: utpote Consuetudo, altera prope-
 do. modum natura. Nam

Usq; adeo à teneris annis assuescere multum est.
 Doctrina Item Doctrina, & Disciplina: Plurimum enim te-
 & disci- ste Aristotele refert, statim ab adolescentia sic aut
 plina. sic quempiam esse institutum. Atq; utinam (inquit
 Fabius in 1. Cap. 3.) liberorum nostrorū mores non
 ipsi perderemus, cum infantiam statim delitijs sol-
 uimus, mollis illa educatio, quam indulgentiam uo-
 camus, neruos omnes, & mentis & corporis fran-
 git: fit ex his cōsuetudo, deinde natura. Discunt hæc
 miseri, antequam sciant uitia esse. Et hætenus qui-
 dem de uiribus, & operationibus anime humane
 rationalis dixisse satis esto. Restat ut de ortu, di-
 gnitate, & immortalitate eius pauca dicam: quibus
 per actis

Peractis huic materiae tandem finis erit.

DE ORIGINE ANIMAE.

Caput XXXVIII.

PRIMO: lucunda quidem est quaestio, sed mire anceps de origine animae, ac modo ortus eius. Cum enim sane constet eam infusam esse humanae un-
no corpori, & inspiratam à Deo, sicut & uelidem de orian-
Deus, uel natura infundit reliquis animatis corpo-
ribus suam animam, ut bestiis sensitiuam, plantis au-
tem uegetatiuam cū uiribus suis. Tamen unde ueni-
ant, quando, quomodoque ingrediuntur animae in
corpora animata, dubium est Philosophis, & Ec-
clesiasticis.

SECUNDO: Erat mihi quidē in animo recen- Platonico
sere hic Platonis eiusq; sectatorum opinionem, de rum opi-
ortu animae, & de descensu eius in humanū corpus nio de ortu
è cælo. Quomodo scilicet anima in cælo nata, ex anime e-
particula diuinæ naturæ, ibidem uarijs noticijs, & iusq; in-
habitibus quoque ac uirtutibus instructa, & quasi gressu in
Pandora quedā donata à Deo, à demonijs, à stellis, corpora.
à sideribus in suum hominis corpus delabatur, tan-
quam in sordidum contagiosumq; carcerem, cuius
contagio prauas affectiones tanquam sordes hau-
riat, ita ut cælestium donorum ac uirtutum plane
obliuiscatur, neq; illis uti queat, nisi denuo excola-
tur doctrina, & tanquam illato quodam lumine in
tenebricosum carcerē illustretur, & recreetur: un-
de est

COMMENT P H Y S.

deest uulgare illud dictum: Scire nostrum esse anti-
 quorum reminisci, quia doctrina, cœlestes illas inge-
 nij scintillas. & particulas diuini ignis illius prope
 extinctas, resuscitet et inardescere faciat, ut & hæc
 supra Eod. cap. 15. de appetitu, & Cap. 31. & 33. de
 habitibus dixi. Verū cum ista breuiter nequeant ex-
 plicari, ne sim prolixior remittere libet ad Macro-
 bium in 1. cap. 9. & 12. Somnij, & ad Virgilij sextū
 librum eiusq; Commentarios, & ad alios Platoniz-
 cos supra modū prolixè hæc tractantes, quos in hac
 parte Origenes quoque, & nonnulli ex Græcis The-
 ologis sequuntur. Vide & Epistolam D. Augusti.
 de Origine animæ ad Hieronymum.

Pythago = TERTIO: Quod longè ante Platonem Pythago-
 ra μεταμωρισμοσ Metamorphoseos, & Laertio in uita Pythagoræ,
 & Luciano in gallo, de Metempsichosi, & Palinge-
 nesia, hoc est, de regeneratione, & transmigratio-
 nis animæ ex uno corpore Plantæ aut animalis in ali-
 ud corpus uel humanum uel animale uel uegetabile,
 significet. Crediderim ego ad mores, & ad affectiones habi-
 tusq; animæ subinde mutabiles ac uariabiles pertine-
 re. Prout enim homo effectus aut moratus est uarie:
 Ita lupum, ursum, leonem, bouem, canem, ouem, cu-
 Corporū metamor = culum, uulturem, formicam, hominem, militem, mul-
 phosis qd = lierem, rusticum, nobilem, iuem agit. pro conditio-
 signifi. = num uarietate. Sicut et Metamorphosis transforma-
 tioq; illa corporum in alienas formas apud Ouidi-

um, pleraq; refertur ad mores atque affectus.

QVARTO: Tertullianus & Auicenna alijq; Tertullia= nonnulli opinantur, sicut corpus ex corpore per se= ni & Auicenna de ma nasci, & tanquam ex traduce propagari, sicut ortu ani= una lucerna incenditur ab alia. Hac autē causa moti mæ opinio sunt, quod peccatum originis sit gentilitium, et qua= si propagatum ab Adamo in omnes inde sua serie ho mines, idq; euenire non uitio corporis, ut Platonici comminiscuntur, peccatum ex corpore transfundi in animam, sed falso, ut enim habitus intellectiui nō sunt in corpore, sed in ipsa anima: sic & habitus uoluntarij uirtutesq; & uitia non sunt in corpore, sed in ipsa anima, tametsi corporis instrumenta & adiumenta quædam accedunt ad alios habitus acquirendos, Prouenit ergo peccatum uitio animæ.

QVINTO: D. Augustinus & Hieronymus, D. Augu= quos pleriq; Ecclesiastici sequuntur, censent animã stini & rationalem neq; ex ulla diuina aut humana particu Hierony= la uel traduce propagari & nasci, sed ex merè nihi= mi de ortu lo creati à Deo in eodem momēto, quo embryo, hoc animæ hu= est fœtus hominis iam fuerit perfectus, & corpus hu manæ opi= manum in utero matris sit absolutū sua forma, par= nio. tibusq; & membris corporeis, plus minusue, sexto mense post conceptum, & sic creatam animã mox infundi humano suo corpori, quod ei destinatur tan quam hospitium & habitaculū, quoad inde rursus post mortem corporis ipsa immortalis emigret. At= que

COMMENT. PHYS.

Ortus ani
mæ uegeta
tivæ et sen
sitivæ. que ita anima dum creatur, statim infunditur cor-
pori suo. Ita ferè D. Augustinus in libro de Ecclesi-
asticis dogmatis docet. Sed anima uegetatiua in plâ-
tis, & sensitiva in brutis animalibus reuera propa-
gatur ex semine plantæ aut bruti, tanquam ex tra-
duce, & ita succrescit ea cum suo uegetabili aut sen-
sitivo corpore, et unâ cum eodem hoc corpore cor-
rumpitur, ac in nihilum euanescit.

Animaem
bryonis se
cundum
Medicos. SEXTO: De embryone, hoc est, de foetu hominis
imperfecto ante sextum mensem in utero, diuerse
sentiunt Medici atq; Ecclesiastici. Nam illi dicunt
ferè embryonem nõ sua anima uegetatiua et sensi-
tiua, sed à matris suæ anima uegetari & sentire. Si-
cut carcinoma aliudue ulcus adhærens corpori cre-
scit & sentit non sua, sed corporis anima, ut supra
Animaem
bryonis se
cundû Ec-
clesiastic. in libro 3. cap. 35. dixi. Verũ Ecclesiastici cõtra sen-
tiunt, embryonẽ primo uegetari anima uegetatiua
sua & propria post conceptum, usq; ad 70. diem ut
minimum, uel usq; ad 100. diem ad summũ. Inde ue-
ropost 70. uel 100. diem à conceptu, embrionẽ sen-
tire sua propriaq; anima sensitiva, usque in sextum
circiter mensem, quo mense demum circiter anima
rationalis creata ad imaginem Dei corpori huma-
no infunditur. Et hæc quidem de origine anime ferè
dicuntur.

DE NOBILITATE ANI-
mæ. Caput XXXIX.

Præcla-

PRæclarius nihil de animæ excellentia et nobilitate dicere possum, quam Cicero in prima Tuscul. & in 2. de natura Deorum, & post Platoni eos præsertim, qui in encomijs animæ sunt immodici, & nimis magnifici ostentatores, quorū ampullæ uerborū plerosq; etiam ex Ecclesiasticis Græcis & Latinis seduxere, ut in hac parte tractanda plus æquo Rhetoricentur. Clara etiam satis est anime nobilitas ex supra enumeratis hoc libro uirtutibus & potentijs animæ. Ut in Catalogum quasi antedicta congeram, libet hic breuiter recensere in genere omnes animæ uires, ut à Platonicis & Peripateticis digeruntur, ut & supra eodē Cap. 3. Nam in uniuersum quatenus obseruauī numero sedenario uirtutes animæ continentur, quarum alia ferè aliā excellit & dignitate præstat.

Animæ
uirtutes.
sedecim.

PRIMA ergo & infima uirtus animæ est $\Phi\upsilon\tau\iota\kappa\acute{o}\nu$ Vis Vegetatiua, quæ animæ infundi dicitur à Luna, supra eodem cap. 5.

SECUNDA est $\alpha\iota\sigma\theta\eta\tau\iota\kappa\acute{o}\nu$ Vis Sensitiua exterior, supra eodem cap. 6. & 7.

TERTIA: $\Phi\alpha\upsilon\tau\alpha\sigma\iota\kappa\acute{o}\nu$ Vis Cogitatiua, sensus interior, supra eod. ca. 9. Et has duas uirtutes habere dicitur anima ab influentia Solis. Atque ab his duabus, oritur quasi Vis Cognitiua, Nam Sensus est primus noticiæ gradus, ut supra eodem Cap. 31. ut etiam in prologo Metaphysicæ Arist. indicat.

QUARTA: $\epsilon\pi\iota\theta\upsilon\mu\iota\tau\iota\kappa\acute{o}\nu$ Vis Concupiscibilis

COMMENT. PHYS.

bilis, uel Volūtas à Veneris sidere, supra eod. ca. 15.

QUINTA: θυμικὸν Vis Irascibilis uel Animositas à Marte, supra eodem cap. 15.

SEXTA: κινητικὸν Vis Progressiua loco, supra eodem cap. 16.

SEPTIMA: πνευματικὸν uel πνευματικὸν Vis Spiritualis, quam Medici etiam ζωητικὸν Vitalem nominant, supra eodem cap. 16. Et has duas vires habet anima item à Sole, quia Sensitui propriū est moueri & spirare.

OCTAVA: λογικὸν quod & λογιστικὸν Vis Rationalis, sic in genere uocata, cuius sequētes sunt species, aliæq; vires soli homini tributæ, supra eodē cap. 18. & 19.

NONA: ἐρμηνευτικὸν Vis Enunciatiua per uerba & orationem, explicans animi cōceptum in complexum uel complexum, supra eodem cap. 19. in diuisione quarta. Vt enim Aristoteles inquit in principio περὶ ἐρμηνείας, ea quæ in uoce consistunt (id est, uocabula) signa sunt affectuum & cōceptuum, qui in anima sunt, sicut ea quæ scribuntur (i. litteræ & syllabæ, signa sunt eorum, quæ in uoce consistunt, (id est uocabulorum) Atque ut non eadem sunt apud omnes gentes litteræ: sic neque uocabula omnibus hominibus sunt eadem. Affectus autem & cōceptus, qui uocabulis significantur apud homines, sunt in animos inscripti. Etenim Conceptus, est idolum & species quædam, à re intelligibili in animum in fluxa

influxa & defixa, supra eodem cap. 20. & 21. sicut autē res sua substantia eadem sunt apud omnes gentes. Ita & conceptus rerum iidem sunt in animis hominum omnium. Atq; hanc vim enunciatiuam à Mercurio habet anima.

DECIMA: $\pi\rho\alpha\kappa\tau\iota\kappa\acute{o}\nu$ Vis Actiua à Ioue, qua homo sua sponte et arbitrio, suo consilio et certatione exercet, effectūq; præstat per artem & prudentiam, perq; sapientiam ea, quorum habet noticiam & habitum. Non enim satis est tenere otiosam theoreticam, nisi & effectū comprobeseam, ac tuæ noticiæ certa experimenta exemplaq; ædas, supra eo. ca. 29. et 35. ubi duas vires dixi in libero arbitrio esse, scilicet electionē & actionē, id est praxim.

VNDECIMA: $\theta\epsilon\omega\rho\eta\tau\iota\kappa\acute{o}\nu$ Vis Speculatiua, quod et $\epsilon\pi\iota\sigma\eta\mu\omega\nu\iota\kappa\acute{o}\nu$, id est, Vis Cognitiua dicitur à Saturno planeta melancholico infusa animæ, hæc est qua homo præditus est intelligentia, sciētia, item sapientia, continetq; habitus intellectuos, supra eodem, cap. 35. & noticias, uel principia applicanda ad usum, atq; praxim, quam hæc omnino præcedit necessario. Quia praxis sine Theorica, non est certa neque solida, ut Aristoteles in prologo Metaphysicæ differit.

DVODECIMA: $\pi\omicron\lambda\iota\tau\iota\kappa\acute{o}\nu$ Vis aut Virtus politica, qua homo prudens & sapiens multa doctrina, usu, experientiaq; edoctus et probatus, prauoq; appetitui suo moderatus, præstat opere ac certatione

COMMENT PHYS.

Virtutes
politice
primarie.

tione probitatem illam politicam, non priuatim modo, sed & publice, Atq; harum uirtutum primarie sunt Prudentia, Iusticia, Fortitudo, Temperantia, & aliarum catalogus est apud Macrobiū in 1. ca. 8. Somnij. Quas quidem uirtutes politicas habent & exercent recte & non ociose hi qui uocantur ciuilibiter boni ac probi,

Quiq; sui memores alios fecere merendo.

Politica
uirtus qd
eiusq; 7.
species.

Qualem uirum politicum Homerus in suo Vlysse, Virgilius in suo Aenea, Xenophon in suo Cyro, Erasmus in suo Principe depingit. Qualem Aristoteles, in Ethicis ac Politicis describit. Verum Politica uirtus est, quæ pertinet ad ciuilem & sociabilem uitam inter homines honestam. Huius sunt species septem, scilicet $\mu\omicron\nu\alpha\sigma\tau\iota\kappa\acute{\eta}$. Virtus hominis priuati $\delta\iota\alpha\kappa\omicron\nu\omicron\nu\omicron\mu\iota\kappa\acute{\eta}$, Patris familias. $\nu\omicron\mu\iota\kappa\acute{\eta}$, Iureconsulti & consiliarij. $\xi\sigma\alpha\tau\iota\omega\tau\iota\kappa\acute{\eta}$ Militis & ducis. $\alpha\epsilon\chi\iota\kappa\acute{\eta}$ Magistratus. $\iota\epsilon\rho\alpha\epsilon\chi\iota\kappa\acute{\eta}$ Sacerdotis. $\eta\rho\omega\iota\kappa\acute{\eta}$ Magni principis uirtus: quales sunt artibus pacis ac scientia militari insigniter præditi, non meri homines, sed quasi semidei. Quales erant Minos, Hercules, Theseus, Achilles. Atque alij apud Poetas & Historicos Græcorum atq; Latinorū. Atq; hæc duodecim uires aut uirtutes animæ rationalis sunt ueræ, & nō commenticie aut imaginariæ tantum. Quarum priores tamen septem homini sunt cum bestijs communes, nisi quod homo rationis compos, uoluntati & animositati rectius moderari potest, ijsq; utitur ali-
quantum

quantum libero arbitrio & consilio, si modo sequatur rationem & naturam bonam, non uitiosam consuetudinem, supra eodem cap. 30. Restant quatuor genera Virtutum, quæ Platonici sunt commenti, ut Macrob. testatur in 1. ca. 8. Somnij ad imitationem, ut mihi uidetur, Christianismi male intellecti. Nam constat sane ex ueterum scriptis quosdam Philosophos prophanos quoque audire solitos Christianorum conciones Ecclesiasticas, non quidem discendi sed calumniandi gratia, aut etiam propter curiositatem sicut in Actis Apostolorum scribitur, D. Paulum Concionantem ab Epicureis & Stoicis auditum & calumnia contumeliâque affectum. Sic et Origenem scribitur audisse Platinus uerbosissimus Platoniorum. Et Porphyrius quoque Apostata fuit Christianæ sectæ. Isti ergo affingunt quadruplex hoc genus uirtutum, quas otiosas & contemplatiuas uocant, quasi pertinentes ad contemplatiuam uitam, de qua in primo Ethicorum cap. 4. Et à Theologastis plura scribuntur.

Virtutes
contempla
tiuæ Plato
nicorum.

Cōtempla
tiua uita.

DECIMATERTIA: ergo istis Platoniciis Virtus est quam $\alpha\theta\alpha\rho\tau\iota\kappa\eta$ uocant, id est purgatiuâ, quod animus suis uiribus per eam purgetur à contagio mundi, & humanorum non modo uitiorum, sed & aliorum negotiorum prophanorum, soli que se diuinarum rerum contemplationi dedat, atque adeo affectus humanos omnes exuat, tale quid & nunc Anabaptistæ somniant. Vocant autem Plato = Animæ

COMMENT. PHYS.

mors pri-
ma & se-
cunda iu-
xta Plato-
nic. nici hanc purgationem mortem animæ secundam à
uitijs, quæ prima mors animæ secundum eos est, cū
de cælo descendit anima in corpus humanum, atque
in id conijcitur tanquam in carcerem, ac quasi sepe-
litur uitijs, supra eodem, capite proximo, atq; hanc
effinxerunt ad imitationem mortificationis eius, cui
ius est in sacris literis mentio.

DECIMA QVARTA: Virtus uocatur ab
istis $\alpha\theta\alpha\rho\alpha$, id est pura uel purificata, hoc est ea
quam animus purgatus ac defecatus ab omnibus af-
fectibus exerceat, qualia sacræ literæ uocant bona
opera, ex fide facta.

DECIMA QVINTA: Virtus est $\nu\omicron\upsilon\tau\eta\kappa\eta$, id est ex-
emplaris uirtus in Dei mente, qui Deus omnium rerū
sensibilium ac intelligibilium, ideas concipit & co-
gnoscit, hanc uirtutem ille in hominis purgatum &
purificatū animum cœlitus demittit; quam Platinus
proculdubio cōminiscitur ex stulta quadam & pro-
phana imitatione sacræ scripturæ loquentis de spiri-
tu sancto eiusq; gratia, quæ quidem iustificatis &
uere pijs infunditur. Sed ab homine ethnico pror-
sum nequit ne umbra quidem eius deprehendi.

DECIMA SEXTA: Virtus est $\theta\epsilon\omicron\gamma\eta\mu\eta$, di-
uina uirtus & à philosophis maxima summaq; uo-
cata, uis faciendi miracula & diuina quasi opera
edendi, ut dicunt Apollonium Tyaneum miracula
edidisse, & alios nonnullos prophanos homines.
Hanc etiam à Christiana religione suffurantur isti,
quia

quia uana & stulta gentilitas sibi quoq; impie arrogauit miracula, ut Magi in Exodo certantes cum Mose, quasi uerò edere miracula maius aliquid sit, quam iusticia Christiana, cum & impij quoq; legantur in sacris literis multa miracula facere. Hæc Platoniorum uana somnia recensui ob id tantum, ut haberemus ferè summã Platonice theologiæ quam uocant, & ostenderem quam fide dignis scilicet, et iustis de causis quidam uaniloqui persuasi: Platonice philosophiam ausint comparare Christianismo, cū reuera simiarum animi ac mores corporaq; sint hominibus similiores, quam hæ quadruplices Platoniorum uirtutes commeticie, aliquantillam Christianismi ueri exprimant umbram. Sentiendũ ergo est nullas in homine esse uirtutes supra politicas, neque nobiliores ulla in hominis arbitrio sitas, atq; abunde nobilitati suæ satisfacere eum animum, qui non ociose nec imprudenter civilem probitatem illam publice priuatimq; præstiterit. In earum etenim actione hominis politici summũ bonum summãq; felicitas est posita. Hanc cõsecutus uirtutem uir ciuilitate bonus ac sapiens, sentiat se finem metamq; suam per tigiſſe, ut recte Cicero in 5. Tuscul. differit & in lib. de finibus bonorum definit. Nam quæ ad uerè Christianas uirtutes, ad fidem iusticiamq; pertinent, non ex ulla philosophia quãtãcunq; sed tantum à sacris literis sunt petenda.

De theologia Platonica quid sentiendũ.

Summum bonum hominis politici.

Christianismus unde cognoscendus.

COMMENT. PHYS.

DE IMMORTALITATE

animæ. Caput XL.

Philoso=
phorum **Q**uamuis Plato in Phædone atque alibi, &
de immor=
talitate a=
nimæ di=
sputatio. mortalitatem animæ rationalis contentur probare,
cuius disputationis summam complectitur Cicero
in 1. Tuscul. & in Catone alijsq; locis, & Macrobius
in 2. Somnij, cap. 12. in finem usq; circiter eius libri,
recensens Aristotelis argumenta contra Platonem
De immor=
talitate a=
nimæ soli
uerbo Dei
credendū. & eorum refutationem: Tamen humana ratio per
se ne illis quidem argumentis, nec ullis alijs sibi pro=
nimæ soli bare potest, & persuadere, ut certo credat immor=
uerbo Dei talem esse animam humanam. Sacris ergo literis hic
credendū. potius inniti oportet & diuinæ autoritati, quam ra=
Epicurei tioni, aut Ethnicorum probationibus. Epicurei ue=
atq; impij ro & bona hodieq; pars hominum de anima non a=
de animæ liter definiunt, quam illi impij in libro Sapientie ca=
immorta=
litate quid & cum tædio est tempus uitæ nostræ, & non est re=
sentiant. frigeriū in fine hominis, & nō est qui agnitus sit re=
uersus ab inferis. Quia ex nihilo nati sumus, et post
hoc erimus tanquam nō fuerimus. Quoniam sumus
afflatus est in naribus nostris, & sermo scintille ad
commouendum cor nostrum. Quia extinctus cinis
erit corpus nostrum, & spiritus diffundetur tan=
quam mollis aër, & transibit uita nostra tanquam
uestigium nubis, & sicut, nebula dissoluitur quæ su=
gata

gata est à radijs solis, & à calore illius aggrauata,
 Venite, ergo & fruamur bonis quæ sunt, nemo no-
 strum excors sit leticiæ, & nemo esto sobrius neque
 frugi, ubique relinquamus signa leticiæ. Quoniam
 hæc est pars nostra, & hæc est sors nostra. Hæc im-
 pij dicunt hodieq; ex animo, ut ait ille, quisquis fuit,
 Ede, bibe, lude, post mortem nulla uoluptas, neque
 ullus est sensus.

Quia & ex Aristotelis uerbis nequit probari ani- Ex Arist.
 mæ immortalitas. Nam quod in 3. de anima dicit. In nequit pro
 telledum esse perpetuum, eternum, separabilemq; bari ani-
 non ad animæ substantiam referrî debet, quod sit mæ im-
 immortalis: sed ad naturam, & agilitatem ipsius in mortalitas
 telledus agentis, cuius naturale lumen est perpetu-
 um, & sibi semper constat, quam diu uiuit, & sepa-
 rabilis est non quidem à corpore intellectus ipse, sed
 non est alligatus certis conceptibus, & cui libet rei
 intelligibili cõcipiendæ sufficit. Soli ergo Christia-
 ni & pij certam immortalitatis animæ resurrecti-
 onisq; & uitæ eternæ spem habent. Hæc quidem e-
 rant quæ de animæ natura atque officijs notatu &

obseruatu digna existimaui, ideoq; sine am-
 bagibus opinionum, quam potui fide-
 liter exposui, quamuis prolixius.

Verum hanc uerbositatem
 cõmoditas huius materiæ
 facile compensat.

Finis libri quarti de Anima.

PERORATIO HV
 IVS COMMENTA
 rij Physices.

Cur &
 quando
 discenda
 physica.

Professio
 Physicæ
 & Mathe
 maticæ an
 tiquissima.

DE FINE M huius Commentarij,
 uidebatur mihi studiosi iuuenes ad
 monendi, ut Physicam professionē
 magnificerent ac minime negligē
 rent, post elementa dicendi perce
 pta & usu aliquo comprobata. Verū qui sibi suisq;
 studijs bene uolunt, sua sponte feruntur ad optima
 quæq; & necessaria perdiscenda, Ignari autē sui
 finis, quem certum in discendo sibi propositum uident
 nullum, & propria alioqui segnitie miseri, non fa
 cile admonitionem ullam admittunt. Ideoq; nō ut ar
 bic ambitiosis encomijs, qualia iā sepe à doctissimis
 publice pronuncari audiuimus. Quid enim isti per
 suadeas ulla ratione, ut de scientia rerū naturalium
 honeste sentiat, quem huius artis honestas publica
 priuatq; non allicit, neque etiam pertrahit, ut ul
 tro se huic dedat, quæ à maximis quibusq; & doctis
 simis semper est amata & religiose culta, in hanc us
 que etatem. Constat enim Mathematicæ & Physicæ
 professionem longe omnium antiquissimam esse, &
 quamuis primum à Thalete Milesio in Ionia & à
 Pythagora in Italia inuentam et Græcis hominibus
 traditam Laertius in utriusque uita scribit & alij,
 tamen multis ante seculis apud Aegyptios aliosque
 orientales

orientales populos floruisse eam, cum ex ueterū hi-
storijis ac monumētis, tum etiam è multis locis sacræ
scripturæ certo apparet. Nam Moses in Gene. cap. 1.
& 2. describens, non quidem physicæ, Mundi ac om-
nium creaturarum originem, tamen aperte signifi-
cat uires & motus quosdam perpetuos naturalesq;
uicissitudines inditas esse creaturis & corporibus,
quorum omnis natura ab opificis Dei & dispositio-
ne creatoris defluerit, & in hunc usq; diem deriua-
ta sit, ut supra in 1. cap. 3. & 6. ostendi, Quin & D.
Paulus ad Romanos 1. cap. Deum testatur cognosci
per cōtemplationem creaturarū. At quid aliud est
Physica, quam creaturarum & rerum naturalium
scientia quatenus hæ sunt motui ac mutationibus ob-
noxia. certisq; principijs, causis, et effectis cōstant.
Quod si Deus naturæ omnis autor, per noticiã cre-
aturarum suarum, tanquam ab effectis suis cogno-
scitur, ut D. Paulus inquit & Cicero in libris de Na-
tura Deorum, præcipuè in 2. tertioq; probat. Iniuste
ergo ne dicam & impie, faciunt isti qui hanc philo-
sophiæ nobilem partem nihili pendunt uel negligūt.
Sine qua in sacris literis quoq; multa non assequen-
tur illi, qui confidentissime clamitant pugnare Phy-
sicam cum Theologia. Quare est non modo res ho-
nestissima uerum & utilissima, huic arti operam da-
re, quæ ad exacuenda ingenia & ad copiam rerum
acquirendam plurimum ualet, ut de incredibili uo-
luptate taceam. Quis enim sit à Musis, atq; ab omni
humano

Physica
quid.

Commen-
datio phy-
sicæ.

Ab hone-
sto.

Ab utili.

humano sensu tam alienus ac remotus, qui non summam uoluptatem animo capiat ex lectione eius operis, quod Cicero de natura Deorum conscripsit, ita absolute & iucunde, ut non credam aliquem esse tam barbarum qui non uel millies repetita eius lectione, mirifice oblectetur. Ita plenus est ille liber pulcerrimis rerum naturalium exemplis, & experimentis, quarum rerum principia, causas & effectus proprie Physica praescribit. Quis item tam sit immani & beluina natura, qui non pulcerrima ista Animae descriptione & pictura delectetur, cuius artifex longe optimus est Aristoteles in tribus libris de Anima. Et ne singula persequar, moneat nos Virgilij quoque autoritas, quanti enim is aestimet naturae studium, testatur dicens.

Ab aucto-
ritate Vir-
gilij.

Me uero primum, dulces ante omnia Musae
Accipiant. Et Reliqua.

Nam uulgo notus est iste locus in secundo Georg. Praeterea bona pars medicinae saluberrimae artis, & Poeticae iucundissimae scientiae suam habet originem à Physica. Quod quidem notius est, quam hic probari oporteat. Itaque bonam operam cum aliqua frange nauasse uideor, qui est multis Peripateticorum atque aliorum scriptis, hunc commentarium qualemcumque descripsi, in nostrae iuuentutis usum, ut habeat non dico quid sequatur, sed quo admoneatur eorum, quae praecipue ex tam multis libris Aristotelis & philosophorum petere & inquirere debeat. Nec quem de
terreat

terreat styli humilitas, uel uerborū aliquando inso-
lentia, in istorum etiam commentarijs, quia cuique
professioni & arti est sua phrasis permittenda, naq;
eodem sermone omnibus seculis usi sunt eruditi, Di-
ligenti. e uero atq; fidei in hoc commentario præsti-
tæ, sum mihi adeo conscius, ut nihil æque optarim in
præsens, quam ne esset hic liber minus absolute per-
fecte q; perscriptus, quam fideliter omnia conatus
sum tradere. Nec puduit me aliena quasi mutuari ac
transcribere, cum hoc ipsum plurimos factitare ui-
derimus, quorum autoritate & nomine me facile
tueri possum. Grati ergo & candidi iuuenes boni cō-
sulant hæc qualiacunque, erratisque dent ueniam
eruditi, De bene dictis autem nullam aliam
petimus mercedem aut gratiam, quam
ne maligni in peiorem ea partem
interpretentur. Benigni uero, ut
suam erga nos beneuolen-
tiam constanter can-
dideq; conser-
uent.

FINIS QVATVOR LIBRORVM
Commentarij in Physicam Aristotelis.

IN COMMENTARIIS

VM PHYSICAE IOAN.

Velcur. Index.

A

- Academicorū ἐποχὴ refel- Actus, cuius impotētia na-
litur. 106 turalis est, nullo modo est
- Accidens incorporeum nullum res uoluntaria. 255
- pars est corporis natu. 105 Actum perfectum et imper-
- Accidentia duplicia 105 fectum quibus uerbis Gram-
- Accidentia quomodo in lo- matici significant. 59
- co. 72 Actus perfectus & imper-
- Actiōes humanæ tripl. 254 fectus. eod.
- Actio & passio unde. 131 Actuum plurium potentie
- Actiōes et passiōes sunt sin licet sint naturales, tamen
- gulariū, nō uniuersaliū. 62 actus ipsi in homine sunt uo-
- Actiōes infantium, fatuo- luntarij. 255
- rum, brutorū & plantarū Actus primus duplex. 59
- ad quod genus rerum perti- Actus primus et secūdus. 58
- neant. 48 Actus primus quid. 195
- Actio inuoluntaria. 254 Actus secundus. eod.
- Actio mixta. 254 Actus significata. 58
- Actiōnū piarum aut impia Aër an humidissimus. 98
- rum causa efficiens. 255 Aër an calidus et humi. 97
- Actiōis proprietates. 114 Aër cur humidior quam a-
- Actio quando desinat. 115 qua. 99. 117
- Actio quid. 113 Aëris effectus in mixtis. 98
- Actio uoluntaria. 254 Aëris etymologia & syno-
nyma

nyma.	97	Agriculturae laus,	172
Aëris leuitas probatur. eo. αἶγλα.			140
Aër quid.	eod.	αἰὸς πικρόρ uirtus aīe.	258
Aëris regiones tres, earūq; Albertus operose disputat temperaturæ.	eod.	de alteratione.	109
Aes quid.	167	Alimentum quid.	202
Aestas.	91	Alterari.	190
Aestus quid.	97	Alteratio à generatione qd differat.	109
Aeternitas quid.	76	Alteratio an cōpositio.	132
Aether.	82	Alteratio duplex.	109
Aeuum quid.	76	Alterationis causa effici-	
Affectus bonus.	247	ens.	eod.
Affectuū causæ efficiēt. 225		Alteratio propria quæ. eo.	
Affectus cur motus anī. 60		Alumen quid.	168
Affectus mali, non cū bonis solum, sed inter se quoq; pugnant.	247	Amicitia Empedocli quid significet.	198
Affectus malus.	eod.	Angelus quomō in loco.	72
Affectuū quatuor gene. 225		Anima proprie quomō ac-	
Affectus quid.	246	cipiatur.	196
Affectus quinque diuisio-		Anima an sit.	192
nes.	246. 247	Animæ an extraduce propa-	
Affectus synonyma.	247	gentur.	268
Agens ad causam efficientē refertur.	113	Anima bruti.	199
Agens duplex:	113	Anima corporea & morta-	
Agere quid.	22	lis.	197
		Anima cur actus.	193
		Anima	

Anima cur actus &c.	193	Anima Embryonis secundū	
Anima cur actus corporis organici.	194	Medicos.	257
Aniā cur actus corporis uitam habētis potētia.	195	Animæ immortalitatem Epicurei atque impij non credunt.	262
Aniā cur actus primus.	193	Animæ immortalitas ex Aristotelis uerbis probari nequit.	eod.
Anima cur actus substantialis.	195	Animæ immortalitatem philosophia probare &c. eo.	
Aniæ definitiōes quales.	192	Animæ immortalitatem scilicet literis docētibus credendum.	eod.
Animæ eiusq; partium inquisitionis ordo.	200	Animæ mors prima & secunda, secundum Plato.	260
Animæ eiusq; sciētia, ad quam corpora &c.	192	Animæ rationalis duæ primariæ partes.	230
Animæ & corpori cōmunes operationes.	191	Animæ sensitivæ organum.	206
Animæ etymologia.	192	Animæ sensitivæ partitio.	eodem
Animæ excellentia.	269	Animæ sensitivæ obiectum.	eodem
Animæ humanæ ortus & in corpora ingressus, secundum Platonicos.	256	Animæ species uel partes tres.	199
Animæ humanæ origo, secundum D. Augustinum & Hieronymum.	256	Animæ species ut numeri se habent.	199
Anima Embryonis secundū Ecclesiasticos.	257		
		Animæ	

<i>Animæ uegetatiuæ et sensitiuæ ortus.</i>	257	<i>cum pluuia decidentium generatio.</i>	142
<i>Animæ uegetatiuæ obiectum & organum.</i>	202	<i>Animalium in mari uiuentium. quot genera secundum Plinium.</i>	182
<i>Animæ uegetatiuæ tres operationes.</i>	202	<i>Animalium materia propria.</i>	178
<i>Animæ uirtutes sedecim secundum Platonicos & Peripateticos.</i>	258	<i>Animal quid.</i>	175
<i>Animæ unde oriuntur.</i>	256	<i>Animam compositam ex elementis qui putarint.</i>	197
<i>Anima Hermothei Clazomenij extracorpore errauit, ac inde in corpus redijt.</i>	201	<i>Anima motiua in corporibus inanimatis an sit.</i>	200
<i>Anima hominis.</i>	199	<i>Anima motiua quid sit.</i>	200
<i>Anima incorporea.</i>	197	<i>in Anima natura et ordo.</i>	200
<i>In animalibus neruis & cartilagineis carentibus organum tantum.</i>	208	<i>αὐθροῦσμορφίται hæretici.</i>	236
<i>de Animalibus qui scripserint.</i>	176	<i>Animantia media quotuplicia.</i>	177
<i>Animalis acceptio.</i>	175	<i>Animantia operationibus sensitiuis quæ careant.</i>	206
<i>Animalis motus prosecutiui species.</i>	228	<i>Animantium causa efficiens.</i>	179
<i>Animalis motus prosecutiuus quomodo fiat.</i>	227	<i>Animantium causa finalis.</i>	181
<i>Animalis motus quid, eiusque obiectum.</i>	226	<i>Animantium causa formalis.</i>	179
<i>Animalium aliarumque rerum opiniones.</i>		<i>de Anima Philosophorum controversia unde orta sit.</i>	196
		<i>de Anima Philosophorum opiniones.</i>	196

Anima plantarum. 199 Appetitus organum & obiectum. 225
 Anīa ψυχῆ unde dicta. 197 iectum. 225
 Anima quid. 198 Appetitus sensitivus. 201
 Anima rationalis nō organica. 23 Appetitus sensitivus duplex
 eiusq; organum secundū
 Anima rationalis quid. 230 Platonicos. 224
 Anima rationalis, sensitivæ & uegetatiuæ officia eorumq; causa. 224
 quoz; præstat. 230 Apū solertia et politia. 155
 Anima sensitiva quid. 205 Aqua an frigida. 100
 de Anima separata à corpore cuius intersit tractata. 144
 re. 191 Aqua cur extrinsecus magis
 Anima tanquam tabulara. 234 Aquæ effectus in mixt. 100
 sa. 234 Aquæ locus. 99
 Anima uegetatiua qd. 202 Aquæ motus. 100
 Animus proprie quomodo accipitur. 196 Aquæ rotunditas proba. 100
 Annus Platōis magnus. 86 Aqua & terra unū corpus
 Annus solaris. 86 sphericū cōstituūt, cuius duplex
 Appollonius Tyaneus mira plex est centrum. 100. quæ
 cula edidit. 260 re. 101
 Appellatio fit à digniore. 23 Aquam altiore esse terra
 Appetitiua uis aīæ quæ. 224 probatur. 99
 Appetitus. 224 Aqua quid. 99
 Appetitus cōcupiscibilis. 224 Aqua salubrior & melior
 Appetitus irascibilis. 224 quæ. 147
 Appetitus intellectiuus. 210 Aqua thermarum, maris,
 flumina

Fluminū & fontium nō est Aristoxeni de animā sen-			
clementum aquæ.	108	tentia.	197
Aquatilia quæ.	181	Ars memoratiua.	242
Aquatilium differentia. eo.		Ars quid.	22
Aquatilium exanguium se-		Arteria quid.	227
cundū Plinium tres spe-		Artificialis rei species.	24
cies.		eodem Artificialiū rerū partes.	24
Aquatilium exanguium un-		Artificialis res quæ. eodem	
decim species secundum		Artis causæ.	23
Albertum.		eodem Artis cognata.	eod.
Aquatiliū generatio et pro		Artis partes.	22
lificatio.		eodem Artis significata.	22
Arabes, meteora ignita quo		Artium appellatio unde su-	
modo uocent.	137	menda.	23
Arbor quid.	172	Artium differentia.	22
Arborum differentia. eod.		Assensus duplex.	259
Archicauirtus.	259	Assub apparens &c.	140
Architæ lignea colūba.	194	Assub ascendentes.	137
Auena.	169	Assub descendentes.	138
Argentum uiuum quid.	165	Atomi Epicureorum quid	
Argentum quid.	166	significant.	128
Aristoteles intellectum per		Attractio.	203
petuum atq; inseparabilē		Auctum quid.	110
faciens quo respiciat.	227	Auditio quomodo fiat.	213
Aristotelis octo libri Physi		Auditus obiectum. & orga	
corum, cur de auscultati		num.	212
one Physica titulum ha-		Auditus quid.	eod.
beant.	2	Augens triplex.	110
		m Augmen	

Augmentatio an composi-	noxium esse.	246
tio.	131 Bruta an habeant aliquam	
Augmētatio & nutritio qd	rationem.	228
differant.	204 Bruta Græcis α'λογα.	228
Augmētatio in solis anima		C
tis corporib. fit propri.	109 Calculi uesticæ et renum quo	
Augmētatiōis propriū.	110 modo generentur.	168
Augmentatio quid.	204 Calor naturalis.	204
Auroræ causa.	152 Calidum quid.	117
Aurora cur significet pluui	Calidum quomō siccet.	120
am plerunq;.	152 Calor quoduplex.	134
Aurum quid.	167 Campus.	103
Autumnus.	91 Candela alteram accen.	139
	Candela ardens.	138
B		
Bicongius Ciceronis filius	Capræ saltantes.	139
cur dictus.	175 Castor & pollux.	139
Bilis appetitus organū.	225 Casus & fortuna quid disse-	
Binarius.	198 rant.	54
βιοδύατοι.	189 Casus cum fato, natura, ar-	
Bitumen quid.	168 te, & libero arbitrio as-	
Boetius actum uocat, quod	finitas.	55
Aristoteles ἐν τῆ λέξει	Casus quid.	54
& Cicero motionem cō-	Casus significationes.	54
tinuatam.	58 Catena aurea apud Hom.	11
Bonum duplex.	48 Caulis quid.	171
Bonum idem quod finis.	48 Causa an sit ulla.	38
Bonum uirum primis moti-	Causa à principio quid disse-	
bus nō autē secundarijs ob	ferat.	38
		Causa

Causa efficiēs pie aut impie factorum.	255	Causarum & effectuum circulus.	8
Causa efficiens quæ.	47	Causarū omnium cōmunis usus.	56
Causæ efficientis diuisiones.	48	Causarum plurium interdū unus finis.	50
Causæ efficientes uolūtariæ ratio & uoluntas.	255	Causarū propria officia.	42
Causa internæ à Cicerone partes nominantur.	40	Causarum quatuor quesitiua, quibus eliciuntur.	39
Causæ quæ certiores.	41	Causarum sexta diuisio, theses et hypotheses gignit.	40
Causæ quo ordine inquirendæ.	42	Causarū tractatio apud Aristotelem, quem usum habeat.	56
Causæ secundæ præcipuæ.	8. 13	à Causa uniuersali omnes aliæ dependent.	40. 47
Causæ significata.	38	de Causis & effectibus regule topicæ.	52
Causæ unius plures effectus nonnunquam.	52	de Causis regule octo.	42
Causa quid.	38	de causis tractationis breuis epilogus.	57
Causarū ad effectus cōparatio, quomō fieri debeat.	56	Ceruista.	39
Causarum catena.	42	Chalybs quid.	167
Causarū cognitio quare necessaria.	37	Chaos Poëticum.	31
Causarum communia & propria.	56	Χάος.	140
Causarum dignitatis et gradus ordo.	56	Χάος Vuittenbergæ uisum.	140
Causarum diuisiones tredecim.	38. & sequentibus.	Cholerici & Melancholici	

cur parum dormiāt.	221	ens.	84
Cholericorū affectus.	226	Cœlestium orbūū motus.	86
Chordæ quid, & unde ori-		Cœli concentus & harmo-	
antur.	227.	nia quid.	85
Christianismum sacræ lite-		Cœli & corporum cœlestiū	
ræ solædocent.	261	materia.	83
Cicero de atomis quid di-		Cœlestium orbūū numerus	
cat.	127	& ordo.	85
Cicero & Rodolphus quid de Cœli materia et forma cō-		uocent effectum.	51
		trouersia inter Physi.	45
Ciceronis de natura Deorū Cœli motus qualis.			84
triūlibrorū argumen.	7	Cœli proprietates.	83
Ciceronis filius, cur Bicongi Cœli situs.			82
us sit dictus.	175	Cœli significata.	eod.
Circumstantiæ.	60	de Cœlo & mundo tractati	
Cleopatæ unio quanti æsti		onis cōmendatio.	78
matus sit.	118	in Cœlo plures motus.	83
Cœlestia corpora tantū mo de Cœlo quo ordine doceat		tu locali mouentur.	111
		Aristoteles.	82
Cœlestia quomodo agant in Cœlum an in loco.			87
inferiora.	134	Cœlum non uidetur.	88
de Cœlestibus orbibus tra-		Cœlum quatenus simplex et	
ctare cuius intersit.	85	quatenus cōpositū.	6.
Cœlestis influentia an impo		Cœlum quid.	82
nat necessitatem huma-		Cœlum serenum, cur ceru-	
nis actionibus.	91	leum uideatur.	153
Cœlestis influentia quid.	83	Cœlū tripliciter agit in hæc	
Cœlestis motus causa effici-		inferiora.	83
			Cœlū

Coelum unde dictum.	82	de Cōpositione corporis na-	
Cognitio à posteriori.	237	turalis tractationis u-	
Cognitio à priori.	eod.	fus.	131. 132
Collis.	103	Compositionis cognata.	131
Colores uirgarum in nubi-		Compositionis diuersa.	131
bus unde.	155	Compositionis effectus.	131
Coloris species septem.	210	Cōpositionis efficiētia ex-	
Color quid eiusq; causa effi-		terna et interna.	129. 130
ciens.	eod.	Cōpositiōis exēpla.	126. 131
Colūba lignea architectæ.	294	Compositionis finis.	130
Comatus cometa.	151	Compositionis forma seu	
Cometa caudatus.	eod.	modus.	127
Comete & Galaxie natu-		Cōpositionis materia.	126
ra.	eodem	Compositionis nomina.	126
Cometa quid.	150	Compositionis partes.	126
Cometarum species tres.	151	Compositionis species.	125
Cometarum tempus & mo-		Compositio quid.	126. 104
tus.	151	Cōpositum corpus quid.	133
Cōmentarij huius partiti.	2	Conceptus duplex.	235
Commentarij huius quatuor		Conceptus quid.	258
librorum argumen-		Condensatio quid.	110
ta.	91. 92	Conscientie differentiæ ea-	
Cōmentarij huius quatuor		rumq; causæ.	246
librorum capita 2. & se-		Conscientie iudicium quo-	
quentibus.		modo fiat.	245
Complexio ad pondus et ad		Conscientie officia.	244
iustitiam.	118	Conscientia quid.	eodem
Cōplexio quid & quot. eod.		Consequentia quæ.	66

Consilia optima cur fallan-	Corporis ad animã compa-
tur sepiſſime. 55	ratio qualis. 195
Consuetudo. 255	Corporis habitus animi na-
Contactus continuus. 112	turam prodit. 186
Contactus proprij duæ con-	Corporum compositio qua-
ditiones. 111	druplex. 178
Cōtactus proprius quid. eo.	Corporum cōpositorũ natu-
Cōtactus trifariã dicitur. eo	raliũ quinq; species. 133
Cōtactus uirtualis quid &	Corporum resolutio an
quomodo fiat. 112	proxime fiat in materiã
Contigua quæ. 66	primam. 108
Contingens. 14	Corpus cōpositũ quid. 133
Contingentia fortuita. eod.	Corpus duplex. 190
Contingētia uoluntaria. eo.	Corpus mixtum quid. 105
Continui proprietates. 66	Corpus mobile. 190
Continuum quid. 65	Corpus naturale mobile
Conuallis. 103	quid. 6
Corallium. 169	Corpus organicũ quid. 194
Corpora dolentium & gra	Corruptibilitatis rerũ cau-
nioribus affectibus obno	ſa. 108
xiorum, cur tabe & ma-	Corruptionis causa effici-
cie conficiantur. 187	ens. 107
Corpora opaca. non opaca,	Corruptio generalis & ſpe-
lucida, luminosa & c. 208	cialis. 107
Corpora quæ magis aut mi-	Corruptio quid. 112. 107
nus obnoxia morbis. 180	Corruptio ſpecialis pro-
Corporis & animæ operati	pria & impropria. 107
ones. 191	Corruptio

Corruptio unius est genera	bet Lactantius.	8	
tio alterius.	107	Deus quid.	7
Corruptio à generatione	Deus quomodo in loco.	72	
quid differat.	108	Dictamē rationis quid.	243
in Corrupto an aliquid for-	Dictaminis ratiōis offi.	243	
ma remaneat.	108	Dies naturalis.	86
Corusca. seu fulgur qd.	159	Digestio eiusq; tres operati	
Cristallus.	169	ones.	203
Cuprum.	167	Digestionis ordo quadru-	
Cura etymologia.	187	plex.	203
D		Diminutio quid.	110
Damascenus synteresin ap-	Dinarchi de anīa opi.	297	
pellat uolūt atē ratio.	242	Dira ex furie apud Poetas	
Dei cognomina apud Phy-	quid significant.	245	
sicos.	8	Discontinū.	65. 66
Dei uera cognitio ex sacris	Disita uel nō coherētia.	65	
literis petenda.	8	Diuiduum quid.	66
Demensum diurnum.	174	Diuinatio ex in somnijs.	223
Demensum menstruum.	175	Dolium.	140
Deorum tantus numerus a-	Draco uolans.	140	
pud Ethnicos quid signi-	Dulcia leuiora quare.	148	
ficet.	8	Durabilitatis causā.	204
Deos prophanos nihil esse	Duratio quid, eiusq; causa		
ipsorum etiam gentiliū	efficiens.	105	
iudicio.	7	δυσυχία.	55
Destinatum quid.	51	E	
Deum esse quid probet.	7	Ebrijs cur pleraq; duplicia	
Deum unū esse quomō pro-	uideantur.	215	

Ecclesiasticorū sententia de Elemēta copora simplicia mundo.	81	quomodo cōposita uocari possint.	104
Echo cur ultimas tantum uoces repetat.	213	Elementa non esse prima principia.	28. 36
Echo quid.	159	Elemēta quatenus simplicia & quatenus cōposita.	6. 7
Echo quid et quomō fiat.	213	Elementa quatuor esse probatur.	94. 118
Effectus diuisiones	50	Elementa quomodo maneat in mixtis.	129
Effectus efficientis.	51	Elementa quomō simplicia & pura.	122. 124
Effectus finis.	51	Elemēta secundū partes quomodo in se mutuo transmutentur.	123
Effectus formæ.	51	Elementa secundum se tota quare nō transmutentur.	123
Effectus idem diuersarum interdum causarū.	51	Elementi acceptiones.	92
Effectus materiæ.	51	Elementi etymologia. eodem modo agat.	47
Effectus proprietates.	52	Elementorum figura.	95
Effectus quid.	50.	Elemētōrū mo.	87. 95
Effectus species.	51	Elementum quid.	9
Efficiens causa quæ.	47	& sequentibus Embryo an corpus ani.	195
Efficiens externum quadruplex.	47	8 de Embryone & spermate disputatio.	180
Efficiens particulare quomodo agat.	47	Embryo qua anima uegetatur & sentiat.	268
Efficientia.	129		
Efficientis causæ diuisiones	47.		
Εἰμαρσμεν.			
Electrum.	169		
Elementa.	92		
Elementa an sint.	92		

Embryon quid.	180	Error quid.	54
Empedocles.	198	Essentia quinta.	179
ἐντελέχεια.	192	Euētus fortuitus duplex.	55
ἐντελέχεια significata.	58	Euentus fortuitus quis.	54
de ἐνδελέχεια uoce docto		Euentus quid.	12
rum controuersia.	193	Exanguia quotuplicia.	176
ἐνέργεια.	193	Exhalatio quid.	136
Entia rationis.	219	Experientia.	248
Eorū que sūt diuisiones.	53	Expulsionis modi.	204
Ephesini templi incēdiū.	161	ἐνθυμία.	245
Epicureorum atomi quid si		ἐντυχία.	55
gnificent.	128		
Epicurei atq; impij immor-		F	
litate animæ non cre-			
dunt.	260	Facere quid.	22
Epicureorū de fato et pro-		Factorum pie aut impie cau-	
uidentia opinio.	9	sa efficiens.	255
Epicureorū sententia de for-		Fatalis ordo secundum Peri-	
tuna.	52	paticos.	10
ἐπισημονικόρ uis aniæ.	259	Fatalis res dupliciter accipi-	
ἐπιθυμητικόρ uis aniæ.		tur.	12
mæ.	258	Fati effectus:	eod.
ἐποχή Academicorū resel-		Fati necessitas quo ad homi-	
litur.	106	nem.	11
ἐρμηνευτικόρ uis aniæ.	269	Fati tractatio quo animole-	
Error.	248	genda sit.	12
		m 5 Fato	

Fato an omnia fiant.	9	Flumina & fontes cur non	
Fatum an sit.	eodem	nunquam absorbeantur,	
Fatum à prouidentia quid deficient, aut recenter ena-		differat.	10
		scantur.	146
Fatum astrologicum.	9	flumina cur modo maiora,	
Fatum et prouidentia an ne modo minora.			148
		cessitatem imponant cau Flumina quare interdum in	
		sis & euentibus. eodem hyeme decrescant.	146
Fatum duplex.	8	fluminum aqua cur dul-	
Fatum Physicum.	9	cis.	148
Fatum quid.	eodē	Fluminum & fontium mate-	
Fatum unde dicatur.	8	ria secundū Physicos.	145
Faxlata.	140	Fœlicitas politica.	261
Ferrum quid.	167.	174 fontium uirtutes ac miracu	
Fides.	248	la.	146
Fines plures eiusdem rei in=		Fontium generationis mo-	
terdum.	50	du.	145
Finis diuisiones.	49	Fontes cur in montium summi	
Finis & causa finalis quid		tatibus interdum.	145
differant.	49	fontes & flumina in hyeme	
Finis proprium officium.	50	calida, in estate uero fri-	
Finis quando causa & quan		gida quare.	147
do effectus.	40	fontibus generandis loca	
Finis quid.	49	ptiora.	146
Finis ultimus duplex.	49	Fontium atq; fluminum diuer	
Finitum quid.	65	sitatis causæ.	145
Flatus cur nō uideatur.	161	fontium & fluminum materia	
Flumen quid.	146	secundum	

Secundum Physicos.	145	Forma quare dicatur cōmu-	
Fontium & fluminū ortus		nis.	32
Secundū sacras literas.	144	forma secunda alia ingene-	
Formæ an aliquid in corru-		rabilis et incorruptibilis	
pto remaneat,	108	alia generabilis & cor-	
formæ diuisio.	32	ruptibilis.	45
Formæ primæ materia, for-		forma secunda non principi	
ma, efficiens, et finis.	34	um, sed causa. eodem	
Formæ ratione agit quid=		forma secunda quæ.	44
quid agit.	51	forma substantialis & acci	
formæ secundæ appellatio=		dentaria.	104. 125
nes, earumq; ratio.	45	fortuna cum fato, Natura,	
de Formæ secundæ producti		Arte & libero arbitrio	
one uariæ Philosophorū		affinitas.	55
opiniones.	45	Fortuna effectus.	12
formæ significationes.	32	fortuna quid.	33
Formæ uaria nomina.	34. 36	fortuna uariæ acception.	53
Forma non est locus.	71	de Fortuna uariæ opiniones	
forma non nascitur ex ma-		Philosophorum.	52
teria.	127	frigidum quid.	115
forma particularis à cōmu-		frigidum quomodo hume-	
ni quid differat.	46	et et.	121
forma prima quid.	36	frigus quotuplex.	135
forma prima quomodo co-		fructuum usus.	173
gnoscitur.	32	frugum inuectores.	173
forma principii actiuū.	17	frutex quid.	173
forma principii in quo præ		fulgetri noxa.	160
dicamento.	34	fulgetrum quid.	160

fulgur

Fulgur & fulmen quid dif-	nascantur.	169
ferant.	161 Gemmarū uirtutes unde. eo.	
Fulguris causa.	160 Generatio ab alijs mutatio-	
Fulmen quid.	161 nis speciebus quid disse-	
Fulminei lapidis gene.	162 rat.	107
Fulmineus lapis quid.	162 Generatio à corruptione qd	
Fulmineus lapis quomodo	differat.	108
acuminetur.	162 Generatio generalis & spe	
Fulminis species tres.	161 cialis.	107
Fumi an sint.	136. 142 Generationis causa effici-	
Fumi plures & crassiores	ens.	107
unde.	231 Generationis impedimen-	
Fumos non esse exiguos de-	ta.	180
monstratur.	136 Generatiōis instrumēta. eo.	
Fumus duplex.	136 Generatio propria quid	107
Fumus unde excitetur.	140 Generatio specialis pro-	
Furiæ et Diræ apud Poëtas	pria & impropria.	107
quid significant.	245 Generatio unius, est corru-	
Furiosis cur pleraq; dupli-	ptio alterius.	107
cia uideantur.	215 Grammaticæ finis.	25
G		
Galaxiæ et cometæ nat.	151 Grandinis & Niuis uapor	
Galaxia quid.	151 quid differat.	143
Galaxia quo tempore et ubi	Grandinis figura.	144
in cœlo cōspiciatur.	Grandinis locus.	144
Gemmæ.	eod. Grādinis uapor qualis.	144
Gemmæ cur Indis & Aethi	in Grandine quare animalia	
opibus magis quàm nobis	interdum, aut aliæ res re	
	periātur.	eodem
		Gaando

Grando quid.	144	Habituum uoluntatis causa efficiens.	eod.
Grando quare cū pluuia de- cidat.	144	Halo cur sæpius subluna.	153
Graue quid.	59	Halonis locus.	eodem
Gustus ægrotantium depra- uatus quare.	214	Halo quando serenitatem si- gnificet.	164
Gustus cum tactu affini- tas.	214	Halo quando significet plu- uiam.	163
Gustus obiectum, organum & medium.	214	Halo quando uentos signifi- cet.	153
Gustus quid.	213	Halo quid.	153
Gustus utilitas.	214	Halo sanguinei coloris. eo.	
Guttarum diuersitas un- de.	142	Harmonia quid.	88
		Herba quid.	172
		Herbarum differentia. eod.	
H		Hermothæi Clazomenij a- nimæ extra corpus erra- uit & inde in corpus re- dijt.	201
Habitus animi alij innati, a- lij acquisiti.	249	Heroica uirtus.	259
Habitus electiuus. quid.	251	Heroicæ uirtutes unde.	11
Habitus intellectui secundū Aristotelem.	249	Ἡρωικὴ γυνή quid.	115
Habitus uoluntarij & intel- lectui obiectum.	251	Hierarchica uirtus.	259
Habitus uoluntarij non sunt in corpore.	257	Homines quare in æstatem i- nus, in hyeme magis fa- mescant.	116
Habitus noluntatis duo.	250	Hominiis etates secundū Me- dicos	
Habitus uoluntatis quid & quottuplex.	251		

dicos quatuor.	188	Ignis elementi effectus in mi-	
Hom. nis ætates septem, se-		xtis.	96
cundum alios.		eod. Ignis efficaciam quæ repri-	
Hominis anima.	199	mant.	eod.
Hominis corpus.	185	Ignis elemēti effectus in sua	
Hominis ortus.		eodē sphaera.	eo.
Hominis partes.		eodē Ignis elementum à nostro i-	
Hominum peruersitas.	12	gne quid differat.	97
Homo.	185	Ignis elementum cur non ui-	
ὁμογενὲς quid.	115	deatur.	96
Homo μικρόκοσμος.	78	Ignis elementum quid pro-	
Homo sibi ipsi est causa ma-		prie.	eodē
li.	12.	254 Ignis fatuus.	139
Horizon.	212	Ignis lambens.	139
Horizontis semidiameter, di-		Ignis noster quare non sit e-	
ameter, circumferētia et		lementum.	97
tota area quanta.	212	Ignis noster quotuplex.	97
Humidi natura.	98	Ignis perpendicularis.	138
Humidum quid.	115	Ignis uolitans.	161
Hyems.	91	Imagies unde fingatur.	219
	I	Imber quid.	142
Idea an causa formalis an ef-		Immortalitas animæ ex A-	
ficiens.	46	ristotælis uerbis probari	
Idea quid.	46	nequit.	262
de Ideis Pseudoplatonicorū		Immortalitatem animæ Epi	
error.	46	curei atque impij non cre	
Ieiunij finis.	49	dunt.	261
		Immor	

Immortalitatē animæ philo sophia probare neqt. 262	Insectorū partes & mem= bra. 182
Immortalitatem animæ sa= cris literis docētibus cre dendum. eodem refert. 255	Institutio puerilis à primis annis qualis sit, plurimū
Impij atq; Epicurei non cre dunt immortalitatem a= nime. 261	Instrumenta artificū ad cau sam efficientem pertinē. Intellectio 233. (47
Imprægnatio animalū. 180	Intellectus appetitus. 201
Incendia ubi facta. 97	Intellectum agētem immor= talē Aristoteles cur sepa ratur à materia faciat. 232
Incorruptibilia & ingene= rabilia quatenus immobilia quatenus mobilia. 66	Intellectum agentem omnia facere, passibilem omnia fieri quomodo intelligen dum. 233
Individuum quid. 67	Intellectum perpetuum esse & c. quo referendū. 262
Infinitū in rerū natura nul= lum, præter solū Deū. 65	Intellectus actu quid. 233
Infinitum quid. 65	Intellectus agens & passibi= lis quomodo differāt. 232
Influentia cœlestis quid. 83	Intellectus agens quid. 231
Ingenio ualentes cur magis obliuiosi. 141	Intellectus à uoluntate quid eodē differat. eodem
Insecta quæ, et quare sic di= ctā. 182	Intellectus compositus. 233
Insectorum & uermium dif ferentia. eodē	Intellectus compositus du= plex. 233
Insectorū generatio & pro lificatio. eod.	Intellectus cum sensu in qui= nia. 182

bus conueniat.	234	Inuenta hominū quid.	26
Intellectus cur pro passibili inuenta hominū qui descri-		possibilis à quibusdam uo pferint.	26
cetur.	231	Inuoluntaria actio.	254
Intellectus & rationis diffe		Iris altera interdum cur ap	
rentia.	239	pareat.	255
Intellectus & sensus quomo		Iris an fuerit ante Nahā,	155
do differat.	234	Iris cur arcuata.	154
Intellectus habitu quid.	233	Iris cur nō eadem nubis par	
Intellectus passibilis qd.	232	te uideatur ab oībus.	154
Intellectus practicus qd.	233	Iris cur nō integri solis ima	
ad intellectū pertinētia.	230	ginem referat. eodem	
Intellectus propria offi.	234	Iris cur rarior sub Luna.	155
Intelle. propriū obiectū.	220	Iridis colores.	154
Intelle. quomō diuida.	231	Iris quare uaricolor. eodem	
Intellectus significata.	231	Iris quid.	154
Intellectus simplex.	233	Iuppiter	90
Intelle. speculatiuus qd.	233	Ius quid.	242
Intellectus uel mens qd.	231		
		K	
Intellectus uniuersalia		or= Καθαρὰ uirtus.	260
dine intelligat.	238	Καθαρὸν uis anīe.	260
Intelligendi modus.	236	Κινητικὸν uis anim.e.	258
Intelligēdi modi quinq;	236		
		L	
Intelligentia quid.	248	Lactantij opinio de modo	
Intelligentiæ.	68	uisionis.	211
Intelligibile obiectum.	255	Lampas.	138
Intentio.	219	Lancea ardens.	138
Intentio quid.	217	Lapides ex lignis facti.	169
		Lapis	

Lapides lati & ampli, et nō continui unde.	168	tur voluntati.	253
Lapides ubi generētur.	169	Liberum arbitrium in rebus ualuntarijs quare necessa- rio sit.	eo.
Lapidū diuersæ species pro diuersitate materiæ.	168	Liberum arbitrium qd.	eo.
Lapidum & gemmarū cau- sa efficiens.	169	Libri tertij huius cōmenta- rij subiectum.	133
Lapidum materia.	168	Librorum Aristotelis de a- nima materia.	191
Latio quid.	110	Librorū Aristotelis de cœ- lo & mūdo materia.	190
Latio triplex.	111	Librorum Aristotelis de ge- neratione & corruptio- ne materia.	160
Legis naturæ causa effici- ens.	242	Lineæ perpendiculares.	155
ad Legem naturæ pertinent principia practica. eodē		Lixiuum.	148
Legis naturæ primaria præ- cepta octo.	242	Localis positionis sex diffe- rentiæ.	72
Leue quid.	95	Loci conditiones sex.	71
Lex naturæ quid secundum Ciceronem.	242	Loci diuisiones.	72
Lex quid.	eodē	Locorum perpetuo ardenti uir causa.	156
Lex triplex.	eodē	Locus Grammaticæ & phy- sice quid.	71
Liberi arbitrij finis.	253	Locus immobilis primo qua- re.	72
Liberi arbitrij obiectū. eod.		Λογισμός uis animæ.	258
in Libero arbitrio duæ uires animæ requirantur. eodē		Λογισμός uis animæ. eod.	
Liberum arbitrium an et in quibus rebus sit. 252, 253			
Liberum arbitriū coniungi			

Lucretius de atomis quid di	147	Maris locus.	147
cat.	128	Maris profunditas.	150
Lumen quid & unde.	209	Maris reciprocationis cau-	
Luna.	80	se.	148
Luna quare inæqualiter lu-		Maris reciprocatio qd. eo.	
men in se recipiat.	88	Maris reciprocationis spee	
Luscis cur pleraq; duplicia		cies.	149
uideantur.	215	Maris substãtia nõ & c.	147
Lux quid & unde.	209	Mars.	90
M		Materiæ primæ & c.	30. 36
Manna animalibus & plan		Materiæ secundæ cū prima	
tis cur sit exitialis.	143	quid conueniat.	44
Manna quid.	eod.	Materiæ significatiões.	29
Mare an elemētũ aquæ.	147	Materiæ uaria nomina.	37
Mare cur nõ excrescat su-		Materia corporum firmior	
per littora sua.	147	redditur sex efficienti.	111
Mare cur salsum et amarũ		Materia in quam prima qua	
Mare quid.	147	(148) litas operatur diligenter	
Mare quomodo generetur		est discernenda.	116
& corrumpatur.	eo=.	Materia nõ est locus	71
Mare quotuplex.	149	Materia prima an sit.	29
Maria oĩa cur nõ eodẽ tem-		Materia prima quid.	29. 36
pore & modo recipro-		Materia prima quomodo co	
cent.	149	gnosci possit.	29. 30
Marina aqua quomodo dul		Materia principium in quo	
cis efficiatur.	148	prædicamento.	34
Maris & sceminae consuetu		Materia principium passi-	
do & prolificatio.	180	uum.	17

Materia prima non est nisi substantialis.	125	Memoria naturalis.	241
Materia secunda alia ingenerabilis et incorruptibilis.		Memoria quid.	218
Memoria naturalis.	125	Memoria sensitiva.	241
Materia secunda à prima quid differat.	44	Mensis.	86
Materia secunda non principium, sed causa.	46	Mens uel intellectus qd.	231
Materia secunda que.	43	Mensurarum uulgatiora nomina.	174
Mathematica.	6	Mercurius.	90
Mechanica an Philoſophie ſpecies.	1	Metalla corpora homogenea.	166
Melancholici & Cholericicur parū dormiant.	221	Metallare quid.	164
Melancholicorū affect.	226	Metallaria à meteoris quid differant.	165
Memoratiua ars.	241	Metallariū efficiēs causa.	164
Memoria artificialis.	eod.	Metallarium finis.	165
Memorie intellectuæ obiectum.	241	Metallar. formatriplex ib.	
Memorie duo officia.	eod.	Metallariū materia.	164
Memorie obiectum & organum.	218	de Metallaribus qui scripserint.	190
Memorie officia.	218	Metalla ubi generētur.	166
Memoria intellectiua.	241	Metalli etymologia.	165
ad Memoriam exacuendā quatuor sunt neceſſa.	242	Metalli materia.	eod.
		Metalli ſpecies ſeptem.	eod.
		Metalli triplex causa efficiēns.	166
		Metallorū affinia.	167
		Metallorum ductibilitas unde.	167

Metallorum forma.	165	Meteororū aquosorum ma-	
Metallorum parentes. eod.		teria.	eodē
Metamorphosis corporū a-		Meteororū causa efficiens	
pud Poetas qd signifi.	256	remota.	134
Meta physica.	6	Meteororū causa final.	137
Metaphysicæ materia.	198	Meteororū dictorū lo.	139
Metaphisices quæ pars non		Meteororum diuisio.	134
necessaria. et quæ utilis.	6	Meteororū diuersitas.	141
Metempsychosis pytagoræ		Meteororum ignitorū cau-	
quid significet.	256	sa finalis.	140
Meteora aquosa quæ.	141	Meteoro. loca quatuor.	136
Meteora cur corpora im-		Meteororum materia.	134
perfecta.	190	Meteororū materia propin-	
Meteora cur sic uocētur.	133	qua & remota.	137
Meteora ignita.	137	Meteororum mediorum pri-	
Meteora ignita ubi crebrius		mi generis species.	150
appareant & quare.	139	Meteororū secundi generis	
Meteora media quæ.	150	quæ colorata dicūtur spe-	
Meteora paucissima sub tor-		cies.	eodem
rida zona cur sint.	135	Methodus.	22
Meteora plurima sub zona		Mineræ cur dictæ.	164
arctica habitabili quare		Mixta actio.	254
generentur.	eodē	Mixtile.	121
Meteora regionum septen-		Mixtilia nō statim resoluū-	
trionalium.	135	tur in materiā primā.	121
Meteoron quid.	133	Mixtilia quomō in composi-	
Meteororum aquosorum lo-		tione alterentur.	eod.
cus.	141	Mixtio & compositio cor-	
		poris	

poris an sit naturalis.	125	ad Motum quemlibet requi-	
Mixtionis acceptiones.	121	runtur quinq;	62
Mixtio idem quod compo-		Motus.	6
sitio.	125	Motus animalis profecuti-	
ad mixtionem tres requirun-		uus quomō fiat.	227
tur conditiones.	122	Motus animalis profecutiui	
Mixtio non fit ex uno.	131	species.	228
Mobile.	6.	69 Motus animalis quid eiusq;	
Mobile actu.	70	obiectum.	226
Mobile potentia.	70	Motus an sit.	61
Monastica uirtus.	259	Motus an sit idem cū suo mo-	
Mons.	103	bili nec ne.	69
Monstrorum cause.	130	Motus diuisiones seu species,	
Monstrum quid. 25. 54. 185		earumq; proprietates. 62	
Morale principiū qd.	252	et sequentibus.	
Morale principiū cuiusuis		Motus duplex respectu.	67
sententia non est. eodem		Motus localis omnibus cor-	
Moralium principiorum u-		poribus est cōmunis.	92
sus.	eodem	Motus localis differētiæ.	24
Mors animæ duplex secun-		Motus materia. forma, effici-	
dum Platonicos.	260	ens, finis, circumstantiæ,	
Mors quid.	188. 170	accidētia, effectus et pro-	
Mors triplex.	188	orium officium.	62
Morti naturali quæ cōple-		Motus medium seu interme-	
xi minus obnoxia.	189	dium.	70
Mos quid et unde.	251	Motus naturalis quorum sit	
ad Motum cōtinuum triare		corporum.	66
quiruntur.	66	Motus passio formalis.	69

Motus quid.	58.	61.	tum & secundum relati-
Motus quid uulgo signifi-			onem.
cet.		61	Mundus an æternus. 81. 82
Motus quilibet unus.		67	Mundus an in tempore. 76
Motus significationes apud			Mundus finitus. 82
Physicos.		60	Mundus perfectissimū cor-
Motus sursum, deorsum, à			pus, eodem
latere qualis.		95	Mundus quatenus mutabilis
de Motu tractationis breuis			& quatenus immutabi-
epilogus.		77	lis. 80
quæ Moueantur uolocius,			Mundus quid. 80
quæ tardius.		86	Mundus sedes DEI, & cre-
Mouens duplex.		69	turarum. 82
Mouens quid.		68	Mundus unde dictus. 79
Mouentia quinque.		60.	Mundus unus tantū. 80. 82
Moueri.	6.	60.	190 Mundus uulgo & Theolo-
Mundi appellationes.		79	gis quid significet. 79
Mundi forma, efficiens, finis			Musculus quid. 227
effectus, et accidentia.		81	Mutatio corporū fit ratioe
&		82	materiæ nõ formæ. 105
Mundi materia secundū Po			Mutatio quid, eiusq; causa
etas. Ecclesiasticos, Peri			efficiens. 105
pateticos & Platone.		81	Mutationis species sex. 105
Mundi partes principales &			Mutatio totalis & particu-
minus principales.		80	laris. eod.
Mundi partes secundūm si-			N.

	N	dam putarint.	17
Naphtha quid.	167	Natura mera relatio.	eod.
Natura an sit.	14	Natura quid.	14. 15
Natura duplex.	eod.	de Natura tractatio cur dif-	
Naturæ actiones & uitam		ficilis uideatur.	77
qui planetæ gubernēt.	91	de Natura tractionis sum-	
Naturæ cause.	17	maria repetitio.	18. 19
Naturæ circumstantiæ, signa		Nebula quid.	142
indicia et accidentia.	18	Necessarium quid.	14
Naturæ cognata.	eodem	Necessitas duplex.	13
Naturæ diuersa.	eod.	Neruis carentes partes non	
Naturæ diuisio.	15. 16	sentiunt.	208
Naturæ in genere effect.	12	Nerui sensitiui & motiui	
Naturæ species.	17	unde orientur.	228
Naturæ propria officia eo.		Neruus opticus.	210
Naturæ significata quat.	14	Nestor in concionibus Græ-	
Natura i quo prædicamē.	15	corum est intellectus a-	
Naturalis res à quibus diffe-		gens.	232
rat.	20	cur Ningat interdū in mon-	
Naturalis res cur ita dica-		tibus, in planis uero plu-	
tur.	19	at.	143
Naturalis res quid.	eodem	Nitrum quid.	168
Naturalis restrisariam dici		Niuis & Grandinis uapor	
tur.	eod.	quid differat.	143
Naturalium rerū finis.	eod.	Nix cur nō cadat in æsta. eo.	
Naturalium rerum utrum		Nix quid.	eo.
scientia.	5	Non Nix uirtus.	260
Naturā cur animatam qui-		Nomica uirtus.	259

Noticia abstractiua.	238	Scalpant.	218
Noticiæ officii duplex	248	Oceanus unde dictus.	156
Noticiæ partitiones.	248	Oculi tunicae ut hūores.	210
Noticiæ species. 14.	249	Odor quid.	214
Noticia intuitiua.	228	Odorum species.	214
Noticia quid.	248	Oeconomica uirtus.	259
Nubecula quid.	142	Officium quid.	245
Nubes cur alba.	152	Olera medij generis.	172
Nubes cur nig. uel atræ.	152	Olfactus ad sanitatem quo-	
Nubes cur nō decidant.	142	modo conducatur.	214
Nubes cur rubeæ, puniceæ		Olfactus obiectum.	214
uel sanguineæ, et quare		Olfactus omnium sensuum mi-	
periculosa.	152	nime necessarius.	214
Nubes cur uirides.	152	Olfactus organum. eodem	
Nubes quid.	142	Olfactus quid.	214
Nubium colores uarij unde.		Opticorum sententia de mo-	
Nubium motus unde.	142	diuisionis.	211
Numeri quid significet.	198	Opticus neruus.	210
Numerus mathematicus.	77	Orichalcum quid.	167
Numerus numerans.	76	Origenis de origine animæ	
Numerus nume. triplex.	77	humana opinio.	45
Numerus numeratus.	76	Ouipara.	183
Numerus qd significet. eod.			
Nunc quid.	75	P	
Nutritionis operatiões.	202	Palingenesia Pythagoræ	
Nutritio quid.	202	quid significet.	256
		Palus quid.	146
		Panis finis.	25
		Parafelina.	155

Parelius quid.	155	providentia opinio.	9
Partes dissimulares.	184	Peripateticorum opinio de	
Partes externæ & inter-		modo uisionis.	211
næ.	184	Phantasia duplex.	234
Partes similes siue homo-		Phantasia in brutis & ho-	
geniæ.	eod.	minibus diuersitas.	218
Partitio huius cōmentarij.	2	Phantasia officia quinque.	217
Partium causæ.	184	Phantasia obiectum & or-	
Partium diuisiones.	104	ganum.	60.
Passio materialis & forma		Phantasia quibus agilior.	217
lis.	70	Phantasia quid.	217
Passiones et actiones sunt sin-		Phantasmata quid.	222
gularium non uniuersa-		Φαντασμάτων uis animæ.	258
lium.	62	Pharmacis finis.	25
Passionis proprietates.	114	Philosophiæ cōmendatio.	1
Passio quando desinet.	113	Philosophiæ species.	1
Passio quid.	113	Philosophia quid.	2
quæ Patientur à se mutuo		Phlegmaticorum affe-	
aut secus.	113	ctus.	226
Patiens refertur ad causam		Phocylidis & Theognidis	
materialem.	eod.	sententiæ.	252
Peripateticorū atq; poetarū		Physica cur & quando di-	
sententiæ de fortuna.	52. 53	scenda.	262
Peripateticorū, Ecclesiasti-		Physicæ commendatio.	eod.
corum et platonis senten-		Physicæ efficiens causa.	5
tia de mundo.	81	Physicæ et mathematicæ	
Peripateticorum de fato & profes-		sionis antiquissima.	262

Physicæ finis generalis the-	Planetæ quomodo gubernentur.	5	uitam & actiones natura-	
Physicæ inuentores.	5	re.		91
Physicæ materia in gene-	Planetæ singuli in inferiori			
re.	190	bus quid efficiant.		90
Physicæ materia in spe-	Planetæ unde dicantur.			89
cie.	cod.	Planetarum motus.		85
physicæ nobilissima	Plantæ etymologia.			179
pars.	230	Plantæ quomodo alantur et		
Physicæ subiectum.	6.124	crescant.		171
physica generalis.	5	Planta quid.		170
Physica quid.	189. 263	Plantarum anima.		199
physica quid à mathematica	Plantarum finis.			171
& metaphysica diffe-	Plantarum materia.			170
rat.	6	Plantarum partes.		170
Physica qd præter naturale	Plantarum qualitates & ui			
corpus mobile tractet.	7	res.		171
Physica specialis.	5	de Plantarum semine.		171
Physica unde dicatur.	5	Plantarum species.		170
Physica utrum scientia.	5	Platinus philosophus plato		
Physicorū octo libri Aristo	nicus			260
telis cur de auscultatione	Plato.			198
physicatitulu habeant.2	Platonica Theologia qua-			
physiologia.	5	lis.		261
ΠΥΤΙΚΟΨΥΙΣ animæ.	258	Platoni cur omnes habitus		
Pisces & alia animalia pul	innati.			249
mone carentia quomodo	Platonicorum error.			200
spirant.	188			platonī

Platonicorum opinio de ui	Positionis localis differen-		
sione.	211	tia sex.	72
Platonicorum uirtutes con	Posterius quid.		75
templatiuæ cōmenti.	260	Possidonius.	198
Platōis de anīa opinio.	198	Potentia augmentatiuæ or	
Platonis magnus annus.	86	ganum.	204
Plumbum quid.	166	Potentia diuisiones.	59. 60.
cum Pluuia decidentiū ani-		Potētia generatiuæ or.	205
maliū, aliarumq; rerum		Potentia generatiuæ tres	
generatio.	142	operationes.	205
Pluuia miraculosa.	142	Potētia motiuæ partit.	206
Pluuia sanguinea & la-		Potentia naturalis synony-	
ctea causa.	143	ma.	249
cum Pluuia quare grando		Potentia significata.	59
decidat.	144	Potētia generatiua quæ	205
Pluuia quid.	142	Potentia naturalis.	249
Πνευματικὸς uis anīæ.	258	Potentia quid.	59
Πνοῦσικὸς uis animæ.	eod.	Potentiarum naturalium plu-	
Poli duplices.	86	res actus in homine sunt	
Politica uirtutes præci.	259	uoluntarij.	254
Politice uirtutis species se-		Prætextæ finis.	49
ptem.	259	Πρακτικὸς uis animæ.	259
Πολιτικὸς uis animæ.	259	Praxis siue Theorica incer-	
Polycletus.	41	ta.	259
Polycrates.	55	Præsteris, procellæ, & tur-	
Porphyrus apostata.	259	binis materia.	161
Pörtus Carthaginensis.	25	Præsteris species.	160
Pörtus Hostiensis.	25	præsteris synonyma.	160

Prester quid.	160	aliud secundarium.	36
Principia naturalia cur præ		Principiū didacticum in na	
ter elementa Aristoteles		tura notum triplex.	250
commentus sit.	28	Principium didacticū quid	
Principia naturalia cur pri		et quotuplex.	eodem
ma dicantur.	36	Principium morale, cuius	
Principia naturalia tantum		uis sententia non est.	252
tria esse probatur.	27	Principiū naturale quid. eo.	
Principia nihil sunt præter		Principium naturale qd.	27
corpus compositū.	36	Priuatō à materia et for	
Principia practica ad legē		ma quid differat.	38
naturæ referuntur.	241	Priuatō cur principiū per	
Principia quomodo ostē		accidens.	35
dantur.	252	Priuatō nulla cœlestis aut	
Principij naturalis materia,		spiritualis.	eodem
forma, efficiēs et finis.	28	Priuatō principium mediū	
Principij naturalis propri-		esse probatur.	35
etates.	eod.	Priuatō quare in materia	
Principij significata.	27	habili.	35
de Principijs naturalibus phi		priuatō quid.	34. 37
losophorū opiniones.	28	priuationē Aristoteles cur	
Principijs que sunt commu		nit commentus.	35
nia.	37	de priuatione quorundam	
Principiorum moralium u-		opinio.	35
sus.	252	Priuationis acceptiōes.	34
Principium à causa quid dif		priuationis diuisiones.	35
ferat.	38	prius quid.	75
Principium aliud primum,		probabilis ratio quid.	256

Procella quid.	161	ror.	46
Prognostica quadrupli-		puerilis institutio qualis sit	
cia.	163	à primis annis plurimū re-	
prognosticum quid.	63	fert.	255
propositio mentalis.	248	pulli formatio in ouo.	181
prosecutiuae uirtutis causa		pulsus quid.	227
efficiens.	226	Pumices, Tophint alia po-	
prosecutiuae uirtutis orga-		rosa cur supernatent a-	
num.	227	quam	168
prosecutiua uis animæ.	226	pythagoræ Metēpsychosis	
prosecutiui motus animalis et palī genesis qd signif.	256		
species.	228	pythagoræ sententiæ de ani-	
prosecutiuus animalis mo-		ma.	198
tus quomodo fiat.	227	pythagoras.	198
prouidentia à Fato quid dif-			
ferat.	10	Qualitas alia sensibilis, alia	
prouidentiæ DE I esse		insensibilis.	114
ctus.	12	Qualitas dupliciter accipi-	
prouidentia & fatum an		tur.	114
necessitatē imponant cau-		Qualitas neq; materia neq;	
sis & euentibus.	9	forma substantialis cor-	
prouidentia DEI quid.	10	poris.	130
prudencia consilia cur fallā		Qualit. nulla in summo gra-	
tur sepiissime.	55	du in cōposito quare.	118
pruina & Roris differen-		Qualitas secunda quid.	119
tia.	143	Qualitates actiuae & passi-	
pseudoplatonici.	191	uæ quæ & cur.	117
pseudoplatonicorum er-		Qualitates interdū non pro-	

præsed contrarias acti	Quiescens.	70
ones perficiunt. 119	118 Quiescere quid.	67
Qualitates primæ quare sic	Quies est in termino ad quæ	
uocentur. 115	comprehensio.	70
Qualitates quales sint cau-	Quies quid.	76
sæ efficiētēs cōpositiōis. 130	Quies triplex.	68
Qualitates secundæ cur sic	Quietis acceptiones.	67
dictæ. 120	Quietis duplex respect.	67
Qualitates sensibiles, aliæ	R	
primæ aliæ secundæ. 115	Radix quid.	171
Qualitates uirtuales. 115	Rarefactio quid.	110
Qualitatū actiōes pri-	(119) Rationis entia.	219
maræ & secundariæ. 115	Rationis & intellectus diffe-	
Qualitatū elementariū in	rentia.	239
augmentatione corporū	Rationis duæ partes.	243
usus. 204	Rationis significata.	239
Qualitates tãgibiles earūq;	Ratio inferior.	241
causæ. 119. 19	Ratio particularis.	218
Qualitatū primarum incõ-	Ratio probabilis quid.	245
positione corporum cõ-	Ratio quare interdum aber-	
mistio. 91	Ratio quid. 230 (ret. 240	
Qualitatum primarū paria	Ratio superior.	243
seu symbolismi sex. 118	Regulus seruauit fidē Char-	
Qualitatū primarum sym-	taginē sibus ductus honesta	
bolismi possibiles & im-	Rei artificialis cū (te. 243	
possibiles. 118. 94	naturali cognatio & dif-	
Quantitas quælibet & c. 66	ferentia.	25
Quaternarius. 158	Rei artificialis materia for-	

ma, efficiens & finis.	24	tim ab arte suam formant	
Rei artificialis species.	24	accipientes in quo prædi	
Relatiuorum natura.	52	camento.	25. 26
Reminisci quid.	242	respiratio.	188
Rerū artificialiū partes.	24	Respirationis usus.	eodē
Rerū artificialiū finis.	19	respiratio quid.	227
Rerum naturalium utrum		Res quæ dā in solo actu, quæ	
scientia.	5	dam in sola potentia quæ	
Rerum non naturalium tri		dam partim in potentia	
plex ordo.	20	partim in actu.	60
Rerum quatuor genera.	13	res uoluntaria quæ.	254
Res artificialis quæ	24	retentio.	203
Res fatalis duæ acceptio=		Riuus quid.	146
nes.	12	Rodolphus & Cicero quid	
Res fortuita quæ.	55	uocent effectum.	50
Res naturales cur ita dican		roris & pruinae differen-	
tur.	19	tia.	143
Res naturalis à quibus diffe		ros quid.	143
rat.	20		
Res naturalis quid.	19	Sal.	167
Res naturalis trifariam di-		Salis species.	167
citur.		eodem Sanguineorū affectus.	226
Res non naturalis à natura=		Saporis et coloris diuersitas	
li quid differat.	21	in aqua pluuiæ unde.	142
Res non naturalis quatenus		Saporis species,	214
à physico cōsideretur.	20	Sapor quid.	eodem
res non naturalis quid.	eod.	Saturnus.	90
Res partim à natura, par=		Saturnus qualis.	60.

Scientia.	249	Sensus exterior quid.	207
Scientia duplex.	56	Sensus exteriores tres.	216
Scientia quid.	244	Sensus interioris proprium	
Scire quid.	56	obiectum.	220
Semen an ex omnibus mem		Sensus interior quid.	215
bris colligatur.	179	Sensu nihil percipitur sine	
Semen materia ne an effici=		medijs qualitibus passi	
ens.	44.	47 bilibus.	220
Semen quid.	44	Sensus singularium, intelle=	
Seminalis uirtus quid.	47	ctus uniuersalium. eodē	
Seminatio.	180	Sensus partim actiua, par=	
de Semine diuersę senten=		tim passiua potētia.	207
tię.	205	Sensuū exteriorū usus.	215
Senectā.	170	Sentiendi modus.	219
Sensibilia communia.	212	ad Sentiēdi operationē quę	
ad Sensem interiorem quid		requirantur.	215
exterior conferat.	216	Separata uel seiuncta.	65
ad Sensem quę requiran=		Septentrio.	157
tur.	207	Serpentes.	183
Sensus cōmunis obiectū.	216	Siccinatura.	102
Sensus cōmunis organū. eo.		Siccum quid.	115
Sensus cōmunis quid. eodem		Signa zodiaci planetarum	
Sensus communis tres opera		qualitatibus quomō par	
tiones.	216	ticipient.	91
Sensus.	248	Simul uel non simul esse quę	
Sēsus exteriores quinque.	207	dicantur.	69
Sensus exterioris proprium		Singularia ab artibus sunt	
obiectum.	220	remota.	40

à singulari causa ascendens	tr.	213
dū est aduniuersalem or	Sonus quid.	213
dine prædicamētario.	40 Spaciorum nomina.	73
Sol.	90 Spacium quid.	73. 74
Sol an per se calidus.	87 Speciei sensibilis nomina.	218
Sol cur anima mundi.	88 Specierum sensibilium sub-	
Sol cur medius planet.	88 iectum.	219
Soles plures.	155 Species immateriales quo-	
Solis obnubilationis siue de	modo intelligamus.	236
fectus causa.	153 Species intelligibilis du-	
Solis uia.	103 plex.	235
Sol quomodo illuminet stel-	Species intelligibilis immat-	
las.	88 terialis quid.	236
Somnia triplicia.	223 Species intelligibilis que.	235
Somni causa efficiens.	221 Species intelligibiles quomo-	
Somni effectus.	222 do in sint anima.	238
Somi finis.	222 Speciei intelligibilis synony-	
Somni efficiens causa.	222 ma.	235
Somni materia circa	Species quomodo à se inuicē	
quam.	220 differant.	176
Somni multi causa.	221 Species sensibilis dupl.	219
Somni pauci causa.	221 Species sensibilis quid.	218
Somnium quid.	220 de Spermate. & Embryone	
Somnus quid.	222 disputatio.	180
Soni diuisiones.	213 Sphæra inferiores motu pro-	
Sonitus in aëre causa.	144 prio cur moueantur.	86. 87
ad Sonum tria requiruntur	Spiritalis uirtus quid.	227

Stannum quid.	167	Stoicorum de fato & prouidentia opinio.	9
Stella cadens.	139	Stoicorum sententia de for. 52	
Stella quid.	87	Stradiotica uirtus,	259
Stellæ aliæ fixæ aliæ plane=		89 Subiectum cessans quid.	61
te.	89	Subsolanus.	157
Stellæ an coloratæ.	89	Substantiæ duplices.	200
Stellæ an igneæ.	87	Substantiæ incorporeæ tan=	
Stellæ curtantum noctu ui=		tū motu locali mouetur. 111	
deantur.	88	Succi & liquores.	174
Stellæ cur scintillare uidean=		89 Suffrutex.	173
tur.	89	Sulphur duplex.	165
Stellæ fixæ quot secundum		89 Sulphur & argentū uiuum	
Mathematicos.	89	ubi generentur.	165
Stellæ non omnes æquæ luci		88 Sulphur quid.	165
cidæ quare.	88	Surculus quid.	172
Stellæ qualitatum cognomina		90 Suspicio uel cōiectura.	248
quomō sortiantur.	90	Syllogismus practicus	
Stellæ quomodo luceant.	87	quid.	245
Stellæ quomō calefaciāt.	87	89 Synesis quid.	243
Stellarum figura.	89	Synteresis officium.	243
Stellarum fixarum diffe=		89 Synteresis quid.	243
rentiæ sex.	89	Synteresis subiectum.	243
Stellarum influxus in infe=			
rora corpora unde.	90		
Stellarum magnitudo.	90	T	
Stellarum motus.	89	Tactus obiectum.	207
Sterilitas.	180	Tactus oibus animalibus cō=	
Stipule ardentes.	188	munis est.	208
		Tactus organum.	207

Tactus quid.	207	se efficientes.	108
Tactus usus atque necessi- tas.	208	Terræ effectus mixtis.	102
Tempestatatis acceptiões.	159	Terræ motum pestis cuius ple- runq; sequatur.	158
Tempestatum locus & tem- pus.	162	Terræ motus cause.	eod.
in Tempore esse quid.	76	Terræ motus uarij &c. eo.	
de Tempore præter nunc ni- hil sentitur.	75	Terræ motus ubi pauciores, ubi plures.	eodem
Tempore quæ mensurètur, quæ non.	76	Terræ quatuor diuisio.	102
Temporis affinia.	eo.	Terræ rotunditas non impe- ditur montium & cõual- luminæ equalitate.	101
Temporis proprium officium.	75	Terra & aqua unum cor- pus sphericum constitu- unt, cuius duplex est cen- trum.	100.
Tẽpus qualis numerus.	77	quare.	101
Tempus quid.	75	Terrestria quæ.	191
Tempus triplex.	eodem	Terrestrium differẽtia.	eo.
Tẽvovtes quid & unde ori- antur.	227	Terrestrium generatio.	eo.
Termini duo.	70	Terra immobilis.	101
Termino proprio uel alie- no cõtineri quid sit.	117	Terra magna mater cur uo- cetur.	101
Terminus quid.	70	Terra quare sicciõr quàm ignis.	132
Ternarius.	198	Terra quid.	100
Terra an frigida.	102	de Terra quomodo loquan- tur Mathematici.	101
Terra an sicciõsima.	102	Terra rotunda.	101
Terra centrum mundi.	101		
Terræ differentiarum cau- sas.			

Theognidis & Phocylidis	steris materia.	161
sententia.	252 Turbo quid.	160
Theologia Platonis.	261	V
Theorica ad praxim neces-	Vacuum an sit.	72
saria.	259 Vacuum quid.	73
θεωρητικόν uis animæ. eod.	de Vacuo trium questionū	
Thermæ.	147 solutio.	73
Thermarum calor, sapor, Vapor.		141
color et uirtutes unde. eo.	Vaporē cōstringere qd.	141
θερμηκή uirtus.	260 Vaporē cōuertere qd. eodē	
θυμηκόν uis animæ.	258 Vapor quid.	136
cur Tonet & fulguret non de Vegetabilib⁹, sensibilib⁹.		
nunquàm in hyeme.	163 & homie q tractent.	192
Tonitru.	169 Vena quid.	227
Tonitru cur tardius audia-	Venti occidentales & septē	
tur quàm coruscatio ui-	trionales cur apud nos	
deatur.	160 frequentiores.	158
Tonitru & coruscationis	Venti orientales & septen-	
causæ.	259 trionales quare salubri-	
Tonitru quid.	eodem	158
Tophi. pumices & alia po	Venti quomodo augean-	
rosacur supernatent a-	tur.	156
quam.	168 Ventorum causæ.	156
Torrens quid.	151 Ventorum numerus secun-	
Transcendentia.	238 dum Aristotelem & Pli	
Turbini acetū medetur.	160 nium.	157
Turbinis, procellæ, & pre-	Ventorum numerus secun-	
	dum	

dum Poetas.	157	Virgilius de causis fulmi-	
Ventorum situs diuersi quid		num.	162
efficiant.	eodē	Virtus heroica.	259
Ventorum temperamen-		Virtus politica quid.	259
ta.	eodem	Virtus quid.	251
Ventos que sistant.	156	Virtus seminalis quid.	47
Ventos pluuia quomō sistat		Virtus spiritalis.	227
& quomodo cieat.	eodē	Virtus uitalis.	227
Ventus idem, cur non ubiq;		Virtutes cōtemplatiue plā-	
spiret.	156	tonicorum que & qua-	
Ventus quid secundum peri-		re ab eis excogitatae.	260
pateticos.	156	Virtutes politicae prima-	
Ventus quid secundum Vi-		riae.	259
etruuium.	155	Virtutis et uicij species.	252
Venus.	90	Virtutis politicae septē spe-	
Ver.	91	cies.	259
Vespertina rubedo cur sere		Visio quomodo fiat uarie	
nitatem significet.	152	opiniones.	211
Vestis finis.	25	Visiuis radius quid & quo	
Vigilia quid.	223	tuplex.	209
Vigilia causa efficiens.	223	ad Visum tria sunt necessa-	
Vina unde peculiarem sapo-		ria.	212
rem acquirāt interdū.	146	de Visu tractatio cur diffi-	
Vinum faustianum.	161	cilis.	208
Vinum sublimatum.	97	Visus cū tactu affinitas.	212
Vires occulta.	115	Visus in plano quousque ten	
Virgilius.	126. 197	dat.	212

Visus medium.	212	Vncia circumferentiæ	
Visus obiectum.	208	quid.	157
Visus organum.	210	Vniuersalia quid.	238
Visus quid.	208	ex uno nulla fit mixtio.	131
Vita.	195	Vocis instrumenta nouæ.	213
Vita contemplatiua.	260	Volatilia & aues quæ.	181
Vitæ & mortis causæ potissimæ.	186	Volatilium generatio, oua, incubatio, fomenta.	181
Vitæ et naturæ actiones qui planetæ gubernent.	91	Volatilium nomenclatura, mores, natura & proprietates.	181
Vitæ longæ calidum causa bifariam.	186	Volatilium partes & uirtus.	181
Vitæ longæ & breuis causa se.	186	Voluntaria actio.	254
Vitæ longæ humidum causa bifariam.	186	Voluntariæ causæ efficientes ratio & uoluntas.	255
Vitæ longæ in homine præcipua causa.	187	Voluntaria res quæ.	254
Vitæ longitudo & breuitas.	186	Voluntarij habitus nõ sunt in corpore.	257
Vitalis spiritus quid.	227	Voluntas.	247
Vitalis uirtus.	227	Voluntas duplex.	240
Vitam in potentia habere quid.	195	Voluntas hominis.	240
Vita quid.	168	Voluntas irrationalis.	240
Vitium quid.	251	Voluntas libera & non libera quæ.	240
Vuipara.	183	ad Voluntatem pertinentia.	230

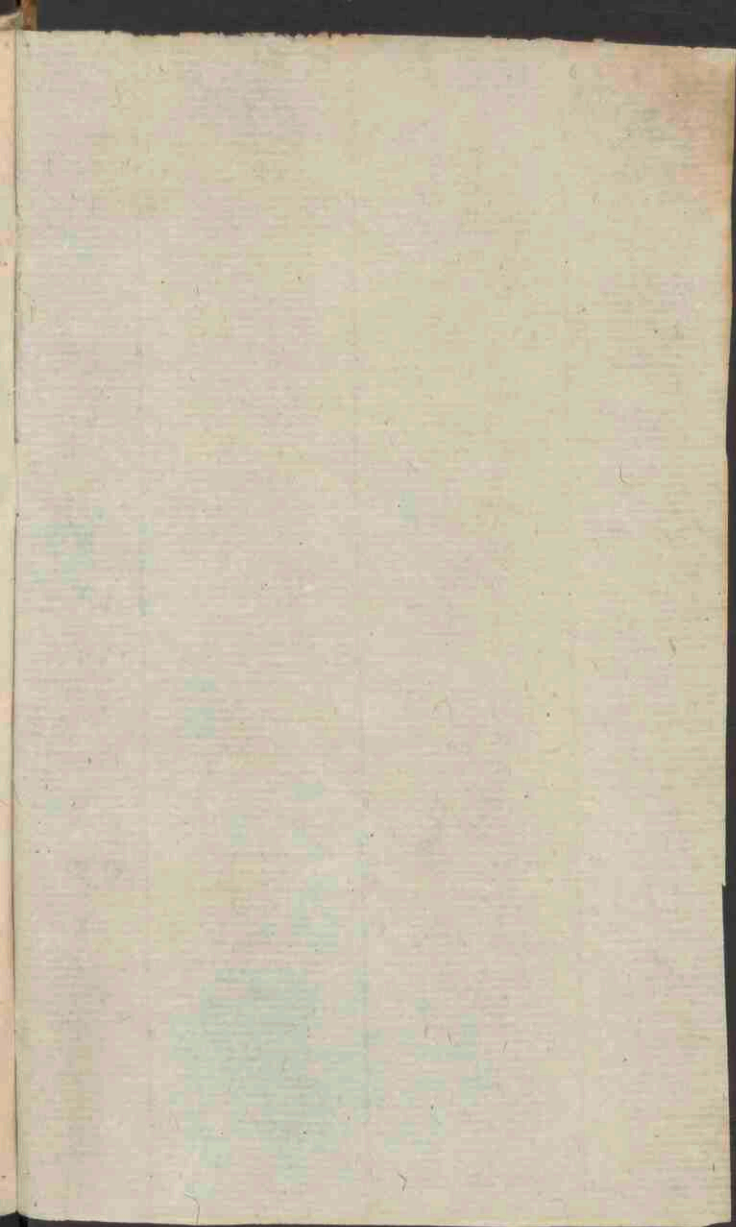
Voluntatis cum fortuna & Vrfa	sectum suū	tingit lam-	
arte affinitas.	255	bendo.	128
Voluntatis effectus.	12		X
Voluntatis humanæ officii-	Xenocrates.		198
um.	240		Z
Voluntatis obiectum.	240	Zodiacus.	103
Vox quid.	213	ζοητικόν	uis animæ. 258
Vrina & Sudor.	148	Zone quinque.	102

Excusum Tubingæ Anno
M. D. XXXX.

Von dem ...
222 ...
223 ...
224 ...
225 ...
226 ...
227 ...
228 ...
229 ...
230 ...

Frankfurt am Main

1791 ...
1792 ...
1793 ...
1794 ...
1795 ...
1796 ...
1797 ...
1798 ...
1799 ...
1800 ...
1801 ...
1802 ...
1803 ...
1804 ...
1805 ...
1806 ...
1807 ...
1808 ...
1809 ...
1810 ...
1811 ...
1812 ...
1813 ...
1814 ...
1815 ...
1816 ...
1817 ...
1818 ...
1819 ...
1820 ...
1821 ...
1822 ...
1823 ...
1824 ...
1825 ...
1826 ...
1827 ...
1828 ...
1829 ...
1830 ...
1831 ...
1832 ...
1833 ...
1834 ...
1835 ...
1836 ...
1837 ...
1838 ...
1839 ...
1840 ...
1841 ...
1842 ...
1843 ...
1844 ...
1845 ...
1846 ...
1847 ...
1848 ...
1849 ...
1850 ...
1851 ...
1852 ...
1853 ...
1854 ...
1855 ...
1856 ...
1857 ...
1858 ...
1859 ...
1860 ...
1861 ...
1862 ...
1863 ...
1864 ...
1865 ...
1866 ...
1867 ...
1868 ...
1869 ...
1870 ...
1871 ...
1872 ...
1873 ...
1874 ...
1875 ...
1876 ...
1877 ...
1878 ...
1879 ...
1880 ...
1881 ...
1882 ...
1883 ...
1884 ...
1885 ...
1886 ...
1887 ...
1888 ...
1889 ...
1890 ...
1891 ...
1892 ...
1893 ...
1894 ...
1895 ...
1896 ...
1897 ...
1898 ...
1899 ...
1900 ...

2 1375666

OCN 43174602

